DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Kemal İnal

HAYAT BİLGİSİ

Bir Akademisyenin Almanya Günlüğü

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

HAYAT BİLGİSİ

Bir Akademisyenin Almanya Günlüğü

KEMAL İNAL

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

HAYAT BİLGİSİ – Kemal İnal
Sınırsız • Deneme / **Yayın No:** 173 / **ISBN:** 978-605-74628-9-3
Yayıncı Sertifika No: 40800 / **Birinci Baskı:** 2021, Temmuz
Genel Yayın Yönetmeni: Serkan Akkuş / **Kapak Çalışması:** Leyla Çelik
Mizanpaj: Atölye Grafik Tasarım / **Baskı:** Azde Ajans Matbaa – Ankara **Sertifika No:** 40800

SINIRSIZ KİTAP YAYIN
Kocatepe Mah. Hatay Sok. No: 20-2 Çankaya-Ankara
0545 101 10 11 – 0312 433 43 21
www.sinirsizyayincilik.com - sinirsizkitapyayin@gmail.com
Sınırsız Kitap Yayın AZDE Ajans markasıdır
© Bu kitabın tüm yayın hakları AZDE Ajans'a alttır. Yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen hiçbir yolla kopya edilemez, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

Okumak Özgürleştirir...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 13

ALMANYA, TATLI VATAN! 15

Çokkültürlü dünya 16
Biz Çingene değiliz! 17
Tanju ve köpeği 18
Almanya'da askerlik 19
Çokdilli Alman itfaiyeci 20
Philipp Schwartz 21
"Multi-Kulti" Almanya 22
Almanya'da gündelik yaşam 23
Almanya'daki araştırma konum 24
"Multi-kulti" ve "Leitkultur" 26
Almanlık 27
Yabancılık 28
Almanca öğrenmek 30
Dönerci dükkanındaki üniversiteli Ercan 32
Faşizm 34
Büyük şemsiye 35
Başarıyla övünmek 37
Almanya'ya yerleşmenin yolları 39
Hamburglu Alaattin'in hikayesi 41
Almanya'nın filozofları, Türkiye'nin çeteleri 43
Hamburglu solcu arkadaşlarım 45

ZOR HAYATIN KOLAY ALINGANLIĞI 49

Maradona 50
Bizi biz yapan hikayeler 51
Nasıl yaşamalıyız? 53
Nasıl yaşamalı? 55
Torpili referans yapmak 58
Neden anlaşamıyoruz? 60
Beşiktaş halkın takımı mı? 63
Kabadayı kalmadı, mafya verelim 66
Sedat Peker'in videoları neden çok izleniyor? 68
Sedat Peker Hegel'ci mi? 69
KHK, mafya ve 'bu ülkenin delileri' 71
Peker hakkında akla zarar yorumlar 73

HAYAT OKULUNDAKİ TEMBEL ÖĞRENCİLER 75

Ailesine dönmek 76
Pazar günlerini nasıl geçirmeliyiz? 78
Ceyda Düvenci, regl olan kızı veya derdimiz ne? 80

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hayata nasıl bakmalıyız? 83
Çocukluğun katili bir coğrafyada yaşamak... 85
Genç işçiler neden intihar ediyorlar? 87
Hayat Okulu'nun isimsiz öğrencileri 90
Lütfen dedikodu kötü demeyin 92
Annelerimiz ve kayınvalidelerimiz 94
Babişkom, tatlışım, oğluşum 96
Bir başka açıdan 23 Nisan Çocuk Bayramı 99

PSİKOLOJİK HALLER, RUHİ HASLETLER 101
Neden mutlu değiliz? 102
Geçmiş üzerimize çökerken... 104
"Mutlu masallar"a neden ihtiyacımız var? 106
Kadınları"mızı" neden öldürüyoruz? 108
1970'lerin ortasında bir ikindi vakti 110
Yalnızlık, en büyük ülke 112
Çok mu alınganız? 114
Perinçek, Mars'tan gelmiş olabilir mi? 117
Polis şiddeti 119
Türkiye'de mutlu olmak mümkün mü? 121
Doğan Cüceloğlu neydi? 123
Ruhi hasletler 125
Resmen deliriyoruz 127
Her insan bir mezarlıktır 129
Derin keder 131
Hepimiz bıktık 133
Sedat Peker'in alter ego'su 135

BİRGÜN FACEBOOK'TA SOSYALLEŞİRKEN... 137
Facebook'un sosyalliği 138
Facebook bize ne yapıyor? 140
Biz bir "facebook ailesi" miyiz? 142
Facebook'ta ben ne yapmaya çalışıyorum? 144
Facebook'un ekonomi-politiği 146

DOĞADAKİ BİLİM, İNSANDAKİ RUH 149
Deprem ya da sorumlu kim? 150
En büyük enkaz 151
21 gramlık ruh 152
Kelimeler ve rakamlar 153
Kriz ve kritik: bir 154
Hayır ve şerrin ötesinde olasılık 156
Değişmez, sabit, durağan 158
Kriz ve kritik: iki 160

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ŞEHİRDEKİ HAYIRSIZLAR 163
Çamdibi'nin müthiş tarihi 164
Evde hayvan beslemek yanlış mı? 166
Hamburg, Yahudiler ya da şehrin ruhu 168
Benim Ankara'm 170

TARTIŞMALI KÜLTÜR, SAF AŞK ARAYIŞI, YOĞUN FAŞİZM 173
AKP, kültürel iktidarını neden kuramadı? 174
Lümpenliğin ağzı 176
'Kanıt gösterme' kültürü 178
Türkiye'nin zihinsel kodları 179
Bir yönetim biçimi olarak 'ciddiyet' 181
'Z kuşağı' balonunu uçurmak 183
Pazar gününü nasıl geçirmeli? 185
AKP, israf ve lüks 187
AKP, "aşkın kanunu"nu yeniden mi yazıyor? 189
Boğaziçi'nde yeni eylem kültürü 191
Sputnik, Rus-Amerikan uzay savaşı ve Türkiye 193
Saflık, aşk ve faşizm 195
Uzaylılar Müslüman mı? 197
Zaman: zehir mi yoksa ilaç mı? 199
Kırık aşk hikayeleri 201

EDEBİYATSEVER VE SANATSAVAR 203
Orhan Pamuk Türkçe bilmeyen bir romancı mı? 204
Zülfü Livaneli niye soyundu? 206
Benden edebiyatçı çıkmazdı, nitekim çıkmadı da... 208
Çukurova'nın yiğidi Yaşar Kemal 210
Cem Yılmaz neden başardı? 211
Orhan Gencebay kula neden kulluk ediyor? 213
İbrahim Tatlıses'i nasıl bilirsiniz? 215
Müslüm baba ve evlatları 217
Ahmet Kaya: Kürt kimliği ile 'devrimci arabesk' arasında 219
Yılmaz Güney'in derdi neydi? 221
Grup Yorum'u savunmak 223

DERDİMİZ OLAN TÜRKİYE 225
Türkiye diye bir toplum var mı? 226
Türkiye düzelir mi? 228
Fikir orospusu 230
Ne yapmalı? 231
Türkiye'de herkes herkese borçlu 232
Türkiye hızla yoksullaşıyor: çare ne? 235
Türkiye garip bir ülke mi? 237

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İstanbul sözleşmesi: yasa ve gelenek 239
Neler oluyor şu Türkiye'de? 241
İndi-bindi ekonomistleri 243
Üçlü çizgi: Ayrıntı, Metis, İletişim 245

TÜRKİYE'DE ÇOKYÜZLÜ POLİTİKA 249

Benim gözümle Selahattin Demirtaş 250
Neden "sağcı" tanıdıklarım var? 252
Güçlü devlet, örgütsüz toplum, kutuplaştırılmış halk 255
İmamoğlu, cumhurbaşkanı olabilir mi? 257
Kemalizm diye bir ideoloji yoktur 259
Tipik bir 'sağcı' nasıl düşünür? 262
'Kararsız seçmen' üzerine psiko-felsefe 265
Sadakatsiz seçmen 267
Yaşlandıkça neden düzene adapte oluruz? 269
Atatürk nasıl eleştirilmeli? 271
Ekrem İmamoğlu mu yoksa Mansur Yavaş mı? 274
"Kemalist sol"un ekran şövalyeleri 276
Erbakan'ı nasıl anmalıyız? 278
Yüzde kaç feministsiniz? 280
Meral Akşener fırtınası 282
Kılıçdaroğlu'nun stratejisi 284
Amirallerin bildirisi-Üçüncü bakış 286
Askerin konuşması 288

AKP: İLELEBET, HEP BEREKET 291

'AİHM bizi bağlamaz' da ne demek? 292
Tayyip Erdoğan'ın politik stratejisi 294
AKP 'kutuplaştırma politikası'nı neden kullanıyor? 296
İktidarın zehirli dili 298
AKP'nin nihai iktidar algoritması 300
Tencerenin ekonomi politiği 302
AKP: hikâye bitti 304
AKP'nin insan hakları reformu 306
AKP, itibar ve prestij 308
AKP'nin yeni stratejisi: dışarıda "ödün", içeride "sopa" 310
AKP: Para ve dava 312
Kokain çeken AKP'li 314
AKP'nin iflasını başlatan ne oldu? 316
Helalleşme ve modern devlet 318
AKP'nin Kürt elitleri 320
Soylu, mugalata ve düşünmenin kabızlığı 322
AKP'nin "delikanlı politikası" 324
Günah işleme özgürlüğü 326
Durumumuz fecaat 328

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

DİN-İMAN İŞLERİ 331
Kul, özgür bir birey midir? 332
Entelektüel imam 334
Dinden bir şeyler öğrenebilir miyiz? 336
Habermas'ı Almanlara anlatmak 338

KİMLİK, DEVRİMCİ POLİTİKA VE MÜCADELE 339
Asıl kimliğimiz 340
Büyük şemsiye 342
Başarıyla övünmek 344
Çekiç, çivi ve inşaat işçisi 346
Ayar verme 348
CHP ve Çakıcı 350
Neden kötüyüz? 352
Devrimciler 354
Solcuların anne sevgisi feodal mi? 356
Bir solcu neden muhafazakâr olmak zorunda? 358
Sol, gündemi nasıl belirleyebilir? 360
Kimlik: "demokratik imkân" mı yoksa "sosyal kafes" mi? 362
Araplaşıyor muyuz? 364
İşçiler 366
Ben kimim? 368
Biz kimiz? 371
1970'lerin ruhu... 372
'Sol dip dalga' mı geliyor? 374
Yaşadığımız krizin anlamı 376
Devrimciler son yolculuğuna nasıl uğurlanmalı? 378
Sol kelimelerin büyüsü 381
Entelektüel yalnızlık 383
Deniz Gezmiş'in ikonlaştırılması 385
Faşizme karşı: omuz omuza mı yoksa bacak omuza mı? 387
Ödün vermeden yaşamak mümkün mü? 390
Mahir Çayan yaşasaydı ne yapardı? 392
HDP'nin anlamı 395
Ne yapmalı? 397
Kimsin sen Allah aşkına? 399
Sol bu değil, peki hangisi? 401
1 Mayıs: anne-babalarımız, bizler ve gelecek 404
Terzi Fikri: Halk devrimi provası 406
Marx neden sakallıydı? 409
Solcular ve sağcılar nasıl düşünür? 413
Faşizm olasılığı ve çıkış imkânı 416

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ufuk açıcı bilgi, analiz ve öngörüleriyle

bu çalışmamdaki düşüncelerimin

şekillenmesindeki çok değerli

katkılarından ötürü

bu çalışmamı

arkadaşım **Murat Kaymak**'a

adıyorum...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÖNSÖZ

Artık yazmak giderek kolaylaştı ve de yaygınlaştı. Sosyal medya sayesinde hemen herkes, kendi çapında bir bakıma yazar oldu. Bunun böyle olmasını, dijital temelli elektronik iletişim araçlarının gelişmesi belirledi. Böylece matbu, basılı yayınlar, egemenliğini ekran temelli elektronik aygıtlarla bırakmaya başladı. Deyim yerindeyse, artık entelektüel dünyanın kalbi sosyal medya mecralarında atıyor nicedir; ekrana yazmanın yanı sıra dijital aletler üzerinden konuşmanın, kayıt yapmanın, ekran temelli akademik etkinliklerin bilhassa pandemi döneminde patlamasına tanık olduk. Konuşan da arttı, yazan da. Ancak aynı şeyi okur veya okuma edimi için söylemek çok zor; ekranda metin okumaktan ziyade kısa, spot, albenili, popüler cümle okumaya, görüntüleri izlemeye, sesleri dinlemeye daha teşne hale geldik.

15 Ağustos 2020 tarihinde Berlin'e gelmiştim. 19 Ağustos'ta da, üç yıllık akademik çalışma yapacağım Hamburg'a varmıştım. Hamburg'ta Helmut Schmidt üniversitesindeki ofisim ve bana tahsis edilen kampüsteki yurt odasında araştırma, ders verme, Almanca öğrenme gibi etkinliklerin dışında bir şeylerle uğraşmaya ne niyetim ne de vaktim vardı. Ancak beni Almanya'yı bir ölçüde tanımaya doğru iten sosyologluk güdüsü, gözlemlerimi sosyal medyada kısa yazılarla kayıt altına almaya yöneltti. Alman toplumu, kültürü, eğitim sistemi, insanları, göçmenleri derken sosyal medyada diğer konularda da yazmaya başladım, hem de her gün ve hatta günde birkaç kez. Kısa bir süre sonra okurlarımdan bazıları, yazılarımı başka bir mecrada yani kitap olarak da değerlendirmemi önerince, bu kez daha sistemli yazmaya başladım, hem de ilgimi çeken her konuda. Sonuçta, sosyal medyada 227 adet irili-ufaklı yazı yazmış doldum on aylık süreçte. Bunlardan eğitimle ilgili olanları bu dosyaya almadım zira onları ileriki bir tarihte eğitim üzerine bir başka dosyada kullanmaya karar verdim. Bu dosyadaki yazılarım genellikle çok kısa, zira biraz da "tembel okur"u ve sosyal medyanın yapısını düşünerek ele aldığım konuları olabildiğince kısa, öz ve basit biçimde anlatmaya çalıştım. Bunu ne ölçüde başardım, değerlendirmesini okura bırakıyorum.

Değişik konulara dair yazılarımda elbette bir bütünlük aramak çok zor ancak bütün bu yazıların hayata dair bir bilgi elde etme ve aktarma çabası olduğunu düşünerek dosyama "Hayat Bilgisi" adını verdim. Bu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sosyal medya yazıları alabildiğine eleştirel bir perspektife sahip gurbetteki bir akademisyenin ürünleri. Eleştirerek anlamak ve anlatmak, oldukça verimli bir bakış açısı edinmeyi sağlıyor. Umarım siz okurlar, bu yazılarla kafanızdaki sorulara bir parça yanıt bulabilirsiniz.

Ankara'da bulunan eşim Nezahat ve kızım Mina Ilgın'dan ayrı geçen on aylık süre, epey bir özleme neden olsa da, böylesi bir çalışmanın oluşmasında her ikisinin uzaktan desteği de bir biçimde beraberinde bu çalışmanın biçimlenmesini kolaylaştırdı. Akademik mentorum yani "akıl hocam" sevgili Arnd-Michael Nohl ve eşi Asu'ya da bu süreçteki yardımlarından dolayı minnettarım. Aslında bu çalışma, Hamburglu pek çok politik mültecinin ve emekçinin üzerimdeki etkilerini de taşıyor. Bu vesileyle Hamburglu Recai, Ömer, Birsen, İsmail, Erhan, Doğan, Sema, Soner, Hasan, Baykal, Hakan, Turan, Sedat, Ercan başta olmak üzere pek çok arkadaşıma, Almanya'ya dair verdikleri bilgilerden dolayı müteşekkirim. Yazılarımın sadık okuru Ergül'e de. Yayıncım Serkan Akkuş'a da bu çalışmam için harcadığı emekten ötürü çok teşekkür ediyorum. Son olarak, haftanın üç günü kampüsteki öğle yemeklerimizde yaptığımız keyifli sohbetler, zihin açıcı tartışmalar ve çoğu zaman beni bilgilendiren konuşmalarından ötürü Helmut Schmidt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ofisi Müdürü Dr. Martin Nassau'ya çok teşekkür etmek isterim. İnançlı bir Protestan olarak Martin'in engin bilgisi, geniş bakış açısı ve demokratik tutumu, bana çok şey kazandırdı.

Tüm okurlarıma keyifli okumalar diliyorum...

Hamburg

21 Haziran 2021

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ALMANYA, TATLI VATAN!

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Çokkültürlü dünya

Dün Hamburg'da Arapça ve Almanca tabelası olan bir bakkala (yeni deyimiyle markete) girdim. İçeride Türkiye'den ithal malların yanı sıra Arap ülkelerinden de yiyecekler vardı. Poşet çay baktım, bulamadım. Yine de elim boş çıkmasın diye bir şeyler alıp kasaya geldim, genç biri vardı; nereli olduğunu sordum, Afganım dedi. Sonra köşedeki dönerciye girdim; Türküm dedi. Fiyatları inceledim. Gayet makuldü, arada bir gelip yiyeceğimi söyledim. Geçenlerde bir başka dönerciye gitmiştim. Bizim Türkiye Kürtlerindendi sahipleri. Nefis bir Adana kebabı yedim. Bir başka dönercide çalışan gencin Suriyeli Kürt olduğunu gördüm. Benim üniversitenin çevresi göçmenlerin yoğun olarak ikamet ettiği bir mahalle. Suriyelisi, Afrikalısı, Polonyalısı, Sırp'ı başta olmak üzere daha nice milletten göçmen insan yaşıyor Almanya'da. Zaten ülkenin beşte biri göçmenmiş. Göçmenler misafir değil artık, kalıcı.

Almanya'nın bir ara "multi-kulti" politikası vardı ancak son gelen Suriyeli göçmenler nedeniyle bu politika bayağı bir eleştirilmiş. Hamburg'un meşhur Altona semtine uğradım önceki gün; Recai ve Muharrem arkadaşlarla güzel bir sohbet yaptık. Bizim Kadıköy veya Ankara Yüksel Caddesi gibi kozmopolit ve muhalif, çok renkli ve farklı kimliklerin gelip bir şeyler içtiği bir yer. Çok sevgili Prof. Dr. Emine Uçar burayı iyi bilir çünkü doktorasını burada yaptı. Renkli semtleri, farklı kültürden insanları seviyorum. Bana dünyanın kendimizden ibaret olmadığını gösteriyor. Kimse kendini merkezde sanmasın çünkü merkez diye bir şey yok. Bu sabah kahve içmek için misafirhanede ortak mutfağa gidince çekik gözlü bir genç kadınla karşılaştım. Beni kibarca selamladı. Ve hemen sohbete daldık. Vietnamlı Suen doktora yapmak için gelmiş. Ülkesini, halkını ve kültürünü çok sevdiğimi söyleyince gözleri ışıl ışıl parladı. Şunu demek istiyorum: Farklı kültürleri ve kimlikleri bir zenginlik kaynağı ve demokrasinin onsuz olmaz bileşeni olarak gördüğümüzde, bu dünya hepimize yeter. Ne dersiniz?

2 Eylül 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Biz Çingene değiliz!

Dün öğleden sonra yeni bisiklet almak için Hamburg merkeze, çarşıya gitmem gerekiyordu. Recai öğretmenle buluşacak ve bisiklet alacaktık. Üniversite durağında bindikten bir durak sonra yirmili yaşların henüz başlarında, çelimsiz, esmer bir genç bindi; oldukça kısa boyluydu ve yanında bisikleti vardı. Gelip yanımda durdu; telefonla Türkçe konuşmaya başlayınca ister istemez dinlemeye başladım. Konuşmasını bitirdikten sonra nereli olduğunu sordum. Telefonda konuşurken önce Trakya tarafı Roman'larından olduğunu düşündüm çünkü o yörenin şivesiyle konuşuyordu. Ancak Makedonyalıyım deyince çok şaşırdım. O halde nasıl bu kadar düzgün Türkçe konuşuyorsun dedim; 'abi biz Müslümanız be yaa' dedi. Peki anadilin ne diye sordum; Türkçe diye karşılık verdi. Kaç yıldır Almanya'dasın diye sordum, bir yıl diye cevapladı. Ne iş yapıyorsun diye sorunca verdiği cevaplar ilginçti: İşsizmiş, yılda bir kez, bir-iki aylığına Almanya'ya turist olarak geliyormuş. Cebinde 2000 Euro kadar olmayınca Almanya'ya giremiyormuş.

Fakat işsiz bir genç yılda bir kez gelip de Almanya'da ne iş yapar? O kadar Euro'yu nereden bulur? İşsizim dedi ama pek inandırıcı gelmedi bana. Mutlaka bir şeyler yapıyordur diye düşündüm. Neyse, günahını almayayım ama Recai öğretmene durumu anlatınca, illegal işler işin bu tür gençlerin kullanılabildiğini söyledi bana. Konuşmamızın sonlarına doğru Türkiye'yi çok sevdiğini, zamanında Türkiye'den birilerinin gelip Makedonya'da okul falan yaptığını, onları çok özlediğini, bir gün Türkiye'ye gitmek istediğini söyledi. Bu Makedon Müslüman Roman genci aslında çok sevdim. Ne iş yaparsa yapsın, bir Alman kentinin otobüsünde, konuşmasının sonlarına doğru "abe biz çingene değiliz be yaa!" demek zorunda kalması bayağı içime dokundu. Bu esmer tenli insanlar, ister Çingene deyin ister Roman, bu dünyanın neşesi, sevinci, güzelliği ve iyimserliği değil midir? Tüm çingenelere selam olsun.

3 Eylül 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Tanju ve köpeği

Tanju'dan önce köpeğiyle tanışmıştım geçen hafta. Hamburg'un Jenfeld semtinde, ki bu semt ağırlıkla Suriyeli ve Afrikalıların yaşadığı bir yer, Türkiyeli Kürtlerin işlettiği bir dönerci keşfetmiş, geçen cumartesi de oraya gitmiştim. İçeri girip kendime bir Adana kebabı söyleyip dışarıda bir masaya oturmuştum. Hemen yan tarafımda duvar ile masanın arasında ağzı bir aparat ile kapatılmış bir köpek vardı, bağlıydı ancak hayvan ağlamakla hırlamak arasında sürekli ses çıkarıyordu. Ben yakınına oturunca bana epey havlayınca, acaba şapkamdan dolayı mı havlıyor diye şapkamı çıkarmıştım ancak değil; hayvan, içerideki sahibini merak ediyordu. Neyse sahibi gelmiş, havlamaması için de onu epey bir uyarmıştı. Ellili yaşlardaki adam Türk idi. Sonra adam yani Tanju, yemeğini alıp masaya oturmuştu. O arada ona merhaba dedim ancak yüzüme bakmadı. Köpeğin neden havladığını sorunca, yine yüzüme bakmadan "o Portekiz'den geldi, buraları bilmediği için havlıyor" dedi. Cevabı tuhaf buldum. Neyse adamla sohbet etmeye çalıştım ama olmadı, konuşmadı. Değişik birine benziyordu. Yemeğimi yedikten sonra dükkânın hoş sohbet sahibi, ki kendisiyle daha önce tanışmıştım, gelince bir bisiklete ihtiyacım olduğunu söyledim. 'Ha bu Tanju sana bulur' dedi, köpeğin sahibini işaret ederek. Tanju da o ara yemeğini bitirmişti; bisiklet lafını duyar duymaz bana telefonundan iki bisiklet resmi göstermişti. Birini beğendim ancak üzerine sepet takmasını istedim. Dönercinin sahibi de 20-30 liraya yap dedi Tanju'ya. Tanju bir şey demedi. Konuşurken karşısındakinin yüzüne bakmayan bir tipti. Neyse, Tanju ile anlaştık. Evi hemen karşıdaymış. Bekliyorum dedim. Gitti. Ancak aradan bir saat geçti, Tanju yok. Dönerci durumu anlattı.

Tanju biraz değişik biriymiş. Bir yere bir şey almaya giderken biri onu lafa tutsa, yapacağı işi unuturmuş. Çalı süpürgesi gibi bir şey dedim; dönerci de tam öyle dedi. Tanju'nun, dönercinin anlatımına göre 12-13 kadar çocuğu varmış ancak devlet bakıyormuş. Artık bu kadar çocuğu nasıl yaptı, ne etti anlamadım ama ortada gerçekten çok tuhaf bir durum vardı. O gün Tanju'yu iki saat bekledim, gelmedi. Ertesi gün pazar günüydü, o gün de gittim, yine yok. Anlaşılan ben çayları Dursun'a söylemişim. Velhasıl Tanju'dan menşei belirsiz bisiklet almaktan kurtuldum, zira çalıntı bisiklet de olabilirdi. Yine de durumdan şikayetçi değilim, bu yazıya konu olan bir insan tanımış oldum. Umarım Portekizli köpeği çevresine çabuk alışır, belki bu sayede Tanju'ya da yol gösterir.

4 Eylül 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Almanya'da askerlik

Türkiye'nin kıymetini bilin. Doğası, güneşi, denizi, suyunun ve sebzesinin-meyvesinin tadı, insanlarının sıcaklığı... Sizler orada pırıl pırıl havaların tadını çıkarırken Hamburg, geldiğimden beri kapalı, çok serin ve habire yağışlı. İki haftadır kaloriferler yanıyor. Ama yine de fena sayılmaz çünkü burada sabah akşam bağırıp çağıran, saçmalayan politikacılar yok. Elbette son tercihim kendi ülkem. Tozu toprağının, keşmekeşinin ama en çok da zengin mutfağının ayrı bir değeri ve güzelliği var. Bizimki biraz askerlik gibi olacak, şafak sayar gibi... Almanya'dan herkese selamlar.

9 Eylül 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Çokdilli Alman itfaiyeci

Bugün bir Alman'la bir saatten fazla sohbet ettim. İngilizce. Sonra çatpat Fransızca konuşmaya başladık çünkü bir süre Fransa'da çalışmış. En son merak edip sordum ne iş yaptığını. İtfaiyeciymiş. Sonra orada bulunan bir arkadaşın eşiyle az da olsa Arapça konuşunca, bu kadar yeter dedim. Almanya garip bir ülke, bir itfaiyeci niye bu kadar dil öğrenir ki?

16 Eylül 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Philipp Schwartz

Bugün Helmut Schmidt Üniversitesi Fakülte Konseyi'nde online toplantıda kendimi tanıtmam istendi. Ilginç bir durum dikkatimi çekmiş, tanıtım metnimi de ona göre hazırlamıştım. 1932'de Hitler iktidara gelince, başta Almanya olmak üzere İsviçre, Avusturya ve diğer ülkelerdeki muhalif (Yahudi, sosyalist vb.) akademisyen ve bilim insanları hızla bu ülkeleri terk etmeye başladılar. Albert Einstein, 1933'te Fransa'ya (oradan da ABD'ye) geçip birçok ülke yönetimine mektup gönderip, risk altında olan akademisyen ve bilim insanlarına rahat çalışıp yaşayabilecekleri ülke arayışına girmişti. Türkiye Cumhuriyèti hükümetine de mektup yazıp 40 kişilik kadro talep etmişti. Türkiye bu talebi kabul etmiş, neticede 1933-1945 arası ülkelerinden göç etmek zorunda kalan 1000 kadar bilim insanı ve akademisyeni istihdam etmişti. Bu bin kişinin arasında tıp profesörü Philipp Schwartz da vardı.

İşte Berlin'de bana (ve pek çok akademisyene) Alexander von Humboldt-Stiftung / Foundation'ın verdiği bursun adı, Philipp Schwartz Initiative. Ne ilginç! Schwartz, zamanında Türkiye'ye göçmek zorunda kaldı, ben de onun onuruna Almanya'ya geldim. İkimiz de işlerimizden kovulduk. Hain, aşağılık, soysuz falan ilan edildik. Elbette Schwartz, Türkiye'ye gelemezse veya yurt dışına çıkamazsa, muhtemelen toplama kamplarından birinde ölecekti. Türkiyeli akademisyenlerle kıyaslanamaz ancak pek çoğumuz 2016 yılı başlarından itibaren tehditler aldık, kampüslerimize gidemez olduk. Gözaltına alınan akademisyenler oldu, neticede neredeyse tümümüz işimizden aşımızdan olduk. Faşizm her yerde aynıdır. Faşizme karşı ise demokrasi ve bilim evrenseldir. Her türlü kötülüğe karşı şaşmaz bir standart olmalıdır demokrasi ve bilim. Halklar başka türlü özgürleşemez.

15 Ekim 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Multi-Kulti" Almanya

Almanya'ya geleli iki ay oldu. Bir yandan anlamaya öte yandan da gözlem yapıp bazı sonuçlar çıkarmaya çalışıyorum. Gündelik hayatta bazı şeyler dikkatimi çekti. Almanlar da (elbette içlerindeki göçmenleri de kastediyorum) bizim gibi yerlere bol bol çöp (hatta maske, izmarit vb.) atıyorlar ancak yine de çevre temizliği konusunda bizden çok ilerdeler. Trafik şaşmaz bir saat gibi işliyor; arada bir korna sesi duyulmuyor değil ya da egzozunu öttüren arabalar; yine de bizdeki keşmekeşin milyonda biri bile yok burada. İnsanlar gündelik hayatlarında çok sakinler. O bizdeki sinirli, her an cinayet işleyecek mizaç burada yok gibi. Semtler, göçmen ve Alman diye ikiye bölünmüş. Az önce oturduğum ilçenin (bu ilçe de göçmen ağırlıklı) yakınındaki ilçeye gittim; çarşı günüydü ve bir ara kendimi orta halli bir Anadolu kasabasında sandım. Tesettürlü kadın sayısı epey çoktu.

Burada artık dönerci imparatorluğu kurulmuş. Herhangi bir kavşakta mutlaka bizden bir dönerci, manav veya bilmem ne dükkânı var. Almanlar ve diğer göçmenler, dönere epey alışmışlar. Burada döner, fast food'a (hamburgere-Hamburg'da bile) geçit vermiyor. Burada 2000 Euro'ya ikinci el çok güzel arabalar satın alabiliyorsun ancak tamir çok pahalı. O yüzden insanlar, tamponunda çizik olan arabaya 1500 Euro tamir ücreti istenince sigortadan parasını alıp çöpe (hurdacıya) atıyor arabasını. Türkiyeli bir arkadaş beni, kendi hurdacı dükkanına götürdü. Şaştım kaldım: Gıcır gıcır arabalar hurdaya verilmiş. Bu arkadaş bu arabaların motorlarını Afrikalılara satıyor; onlar da bu araba motorlarını kamyonlara/tırlara (motorların yanı sıra yatak, masa, sandalye, ucuza artık ne bulurlarsa) yükleyip gemiyle Afrika'ya götürüp satıyorlar. Bu örnek, küreselleşme veya başka bir şey mi anlamadım. Sonuç olarak, "multi-kulti"ye karşı "leitkultur"u çıkaran Alman muhafazakarlığı, sanırım kozmopolit Almanya gerçekliğini kabul etmiş durumda.

17 Ekim 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Almanya'da gündelik yaşam

Hamburg'da çok sayıda Türkiyeli insan var. Hemen her caddede, hatta sokakta bizimkilerle karşılaşmak mümkün. Onları gözlemliyorum. Çoğu artık buralı olmuş. Çocukları, hatta torunları burada doğmuş. Bazıları Türkçeyi artık zorlanarak konuşuyor. Tanıştıklarımın hemen hepsinin bir işi var; kimi de emekli olmuş veya olmak üzere. Türkiye, her şeye rağmen gönüllerinde hala yerini koruyor. Sanırım bu, sadece sıcak hava, meyvenin tadı veya denizleriyle ilgili bir şey değil. İnsan bir şekilde doğduğu, kimliğini ve kültürünü kazandığı toprakları unutamıyor. Başta Nazım olmak üzere birçok politik mülteci bu durumu en derinlerinde yaşadılar. Türkiye, bütün sıkıntılarına karşın yaşanabilecek en güzel ülkelerden biri. Demokratikleşebilse, çok daha güzel olacak. Üniversitemin yemekhanesinde Afgan bir kadın var; uzun zamandır Almanya'daymış. Kadın, İstanbul'dan ev almış; emekliliğinde orada yaşayacakmış. Emekliliğini Türkiye'de geçirmek istemelerinin nedeni, Avrupa'nın bazen insanı sıkan aşırı düzeni, sessizliği ve "yabancılığı" olabilir. Sokaklar çok sessiz; hani insan çat kapı ev arar, ilişki kurmak ister ya, o burada pek yok. İki aydır koşarken pek çok insana selam verdim; çoğu almadı. Ancak bugün korulukta koşarken ilk defa yaşlı ve köpekli (evet yaşlılar yalnız oldukları için genelde köpekli oluyorlar) bir kadın bana selam verdi. Çok sevindim. Kampüste ise selamsız geçmek neredeyse yok. Askeri üniversite olduğu için Alman asker öğrenciler-kamuflaj veya üniformaları içinde-selam vermeden pek geçmiyorlar. Hoş bir tutum. İlk geldiğimde, milliyetçi eğilimli olacakları için bana (esmer, doğulu birine) selam vermeyeceklerini sanıyordum. Yanılmışım.

Buraya gelmeden önce, acaba Almanya'ya yerleşsem mi diye düşünmüştüm; kararımdan çabuk vazgeçtim. 2001-2004 arası Fransa'da da aynısı olmuştu. İnsan yaşadığı yerde yabancılık çekmemeli. Aynı dili konuşmalı, aynı şeyleri düşünmeli, hissetmeli... Sanatçı, şair vb. olsaydım, kozmopolitizm beni çekerdi ancak değilim. Hamburg aslında kozmopolit bir şehir ama insanın kendine benzeyenleri araması tuhaf bir şey. Benzerlerin arasında yaşamak, hayatı acaba daha güvenli hissetmemizi mi sağlıyor?

18 Ekim 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Almanya'daki araştırma konum

Bu sabah Hamburg'da Alevi bir canla kahvaltı yaptık. Kendisine çok teşekkür ediyorum. Konu elbette Türkiye idi, kimi zaman da Türkiye üzerinden Almanya. Bu son derece bilinçli işçi can kardeşimize sorular sordum, yaptığım araştırmaya dair. Bir veli olarak çocuğunun Alman okulunda Alevilik dersi almasını isteyip istemediğini sordum. Almalı, bu ders müfredatlarda olmalı dedi. Neden diye sorunca, kabaca şunları söyledi: Bizim kimliğimiz Alevi. Almanya'da doğan çocuğum bu kimliği bilinçli ve sistemli bir şekilde okulda öğrenmeli. Kimliği korumak için bilgi gerekli. İslam dersi de olmalı müfredatlarda; çocuklar merdiven altı yerlerde yalan-yanlış, denetim dışı ve radikalleşmeye elverişli şekilde alacaklarına, okullarda Alman devletinin denetimi altında almalı. Din dersini laikliğe aykırı görmeyen bu işçi kardeşimiz son derece bilinçli, modern bir insan. Pek çok gerçeğin farkında. Araştırdığım konu şu: Alman filozof Jürgen Habermas, dinin artık sekülerizmin tersine modernleşmeyle birlikte arkaik, önemsiz ve özel (private) bir konu olmaktan çıkıp hayatın ("yaşam-dünyası"nın) içinde olduğunu; haliyle, prosedürel bir sistem olan Batı demokrasisinin ayakta kalabilmesi ve küreselleşme gibi sorunlara karşı güçlü durabilmesi için Judaic-Hıristiyan dini bilgilerin "ahlaki sezgi" olarak demokrasiye güçlendirmek amacıyla seküler dile tercüme edilmesi (dinin demokrasiye üflenmesi) gerektiğini ileri sürer ve buna "linguistification" der. Ona göre seküler yurttaşların dinden öğrenecekleri şok şeyler var. Ancak dindarlar da bu tercüme sürecinde, demokrasinin görünümü veya somutlaşması olan "iletişimsel aklı" ortaya çıkarabilmek için en güçlü rasyonel argümanı kabul etmeli, seküler dilde(n) konuşmalıdır.

Kısaca: Dinsel değerler, felsefe aracılığıyla seküler dile tercüme edilmelidir. Bu durum, dindarların sırtına bilişsel bir yük yükler. Yani sorun şu: İnançlar, seküler hayatın sorunlarına veya hayat bilgisine nasıl tercüme edilecek? Edilebilir mi? Post-sekülerizm ve Habermas edilebilir diyor. İşte ben de bu tercüme işinin pratikte mümkün olup olmadığını İslam/Alevilik dersleri üzerinden ele alacağım. Bilhassa ders kitapları içeriği üzerinden. Sorun çapraşık: Örneğin inançlar, son derece tartışmalı konularda (insan klonlama, kürtaj, eşcinsellik, intihar/ötenazi, organ nakli, protez kullanma, örtünme vb.) bu tercüme işini nasıl yapacaklar? Bunlar Protestanlık ve Katoliklikte bir ölçüde çözülebildi ancak İslam'da çok zor gibi görünüyor. Örneğin, din dersi kitabı, oruç açma saati okulda

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dersle çakıştığında hangisini öne çekecek? Din dersini çekse, bu laikliğe aykırı bir durum olmaz mı? Öteki türlü ise, ibadet aksayacak. Dindar kişi de 'inancım benim insan hakkım' demez mi? Dediğinde cevabımız ne olmalı? En basit tercüme (kitap çevirisi) bile pek çok soruna gebeyken, dini dünyadan seküler dünyaya tercüme işinde felsefe ne yapabilir? Daha epey soru(n) var. Araştırmam ilerledikçe buradan paylaşacağım. Bitirirken bir şey daha yazayım: Almanya, kendini Fransa gibi laik değil, seküler ülke olarak tanımlıyor. Bu bile başlı başına bir ton tartışmayı tetiklemiş.

19 Ekim 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Multi-kulti" ve "Leitkultur"

Almanya gibi kamu geleneği güçlü bir ülkede nasıl oluyorsa oluyor, sokak ve caddelerde yatan çok sayıda insan görüyorum. Çoğu alkolik gibi. Hikayeleri nedir bilmiyorum ama başlarına önemli yıkımlar geldiği belli. Göçmenlerin ağırlıkla yaşadıkları mahallelerde de alkolik olduğunu sandığım sokakta içen çok sayıda insan görüyorum. Burada insanların mutlu mu yoksa mutsuz mu olduğunu hala anlayabilmiş değilim. Ancak bir şey dikkatimi çekti: Tanıştığım Almanlar, kendilerine son derece güvenli ve kararlı. Yaşamdan bekledikleri nedir bilinmez ancak hayatlarını bir otomatiğe bağladıklarını sanıyorum. Benimle olan konuşmalarında benim durumumdan hemen Türkiye'ye dair bilgi edinmeye yönelik bir merak içine giriyorlar.

Malum, 1960'ların başlarından bu yana Türkiyeli işçiler ile iç içeler. Geçen gün bir Alman kanalında 1970 yapımı bir Alman belgesel filmi izledim. Bizim işçilerin hepsi takım elbiseli ve kravatlıydı; "heim"larda kalıyor, birlikte yemek yiyorlardı. Bu ilk parti işçiler, kentlerden gelen kalifiye insanlardı (sonra kırsal bölgelerden akın oldu). Şimdi o işçilerin torunları Alman toplumunda önemli yerlere geldiler; tabii çok az bir kısmı. Büyük bir kısmı ise "en alttaki işleri" yapmaya devam ediyorlar. Ancak yaşamlarından pek de şikayetçi değil gibiler. Tanıştığım Almanlara bu konuda sorular sormak istiyorum ancak beklediğim cevapları alamayacağımı bildiğim için sormuyorum. "Multi-kulti" bir toplum ortada duruyor gibi ancak kumandada "leitkultur" var. Ortalama bir Alman, farklı yerler görmeyi, değişik bir coğrafyada tatil yapmayı çok sever. Bu, "öteki" ile karşılaşma anlarını artırır ancak deneyimi zenginleştirebileceği gibi zayıflatabilir de. Protestan Almanlar bu konuda oldukça demokrat ve açık. Katolik Almanlar nasıl bilmiyorum. Zamanla öğreneceğim. Ortada, din, kimlik, politika, göçmenlik, dil, kültür gibi çok çeşitli boyutların iç içe geçtiği karmaşık bir durum var. Ve ben böylesi bir konuda araştırma yapıyorum. İşim çok zor.

25 Ekim 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Almanlık

Almanlar, entelektüel insanlar mı? Luther, Goethe, Kant, Hegel, Marx, Nietzsche, Weber, Husserl gibi pek çok dev düşünür, bu toplumda ortaya çıktı. İdealizm bu toprakların ürünü. Büyük ölçüde Romantizm de öyle. Meşhur lise Gymnasium, Almanların eseri. Kindergarten de. Hep Alman disiplini, çalışkanlığı ve güçlü teknik bilgisinden, mühendisliğinden, mallarının sağlamlığmdan bahsederiz. Doğru. Almanya'ya geleli üç ay oldu; malum sosyolog ve pedagogluk, gözlemlerimde epey işime yarıyor. Koronaya rağmen pek çok insanla tanıştım. Onlardan biri, üniversitenin uluslararası ilişkiler bölümünün müdürü; kendisini Protestan olarak tanımlayan, tarih doktorası yapmış inançlı ve son derece bilgili bir kişi. Kendisiyle kampüste öğle yemeğini çoğu zaman birlikte yiyoruz. Bu sırada tartışmadığımız konu kalmıyor desem pek de abartmış olmam. Bu kişi, tipik bir Alman mı bilemem ancak Alman felsefesi, kültürü ve eğitiminin belki de en azından ortalama bir örneği gibi görünüyor bana. Martin Luther'in Katolisizme karşı Protestanlığı formüle ettiği meşhur notası, Alman toplumuna farklı bir yol çizmiş gibi ancak elbette dinin yanı sıra, belki daha çok da Alman kapitalizminin Alman kültürüne eklemlenerek ilerlemesi, önemli bir rol oynamış sanırım bu farklı bir yol tutturmada. Almanya, bireyci felsefe ile kolektif toplum olma güdüsünü ilginç bir şekilde harmanlayabilmiş. Hegel'e nazire yaparak söyleyeyim: Devletleri (federal veya eyalet, fark etmez) bir karar aldığında, ezici çoğunlukla uyuyorlar. Ancak bu toplum aynı zamanda bir başkaldırı toplumu. Sağdan neonaziler, soldan otonomlar kendilerine farklı bir yol çiziyorlar. Ne var ki, ortalama Alman tutumu (Hıristiyan demokratlardan sosyal demokratlara, hatta Yeşillere değin), milliyetçi veya değil, bir tür "Almanlığı" içlerine sindirip bunu kültürel düzeyde kolayca uyumcu bir davranışa dönüştürebiliyor. Kapitalizme rağmen oportünist, pragmatist değiller; trafik sıkışıklığında bile bir tanesinin aklına ambülansın peşine takılmak gelmiyor. Bunu, Kant'ın çok önem verdiği etiğin yarattığı bir sonuç olarak görmek mümkün. Ancak bu etik, soyut değil, din savaşlarından Nazi faşizmine değin epey bir yıkımın ardından şekillenmiş. Almanya aslında pek çok altüst oluştan sonra duruldu. Bir insan modeli yarattı. Örneğin trafikte onları kırmızı ışıkta durmaya iten şey, bireyci tutumun, eğer kolektif akla uyulmazsa, büyük bir yıkım getireceğidir. O yüzden Almanya'da, tüm neoliberalizme ve silah üretimine rağmen, hala güçlü bir tür kamucu devlet anlayışı, yurttaşlarının gücüyle ayakta durmaya devam ediyor.

5 Kasım 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yabancılık

Malum, sınır kapılarını açsalar, Türkiye'nin en az yarısı dışarı çıkar, başta da gençler. Bu durum aslında bir ülke için utanç vericidir ancak yöneticilerimizde utanma diye bir duygu olmadığı için bu durum umurlarında bile değil. Kim niye çıkmak ister bir yana; asıl bahsetmek istediğim başka bir şey. 2016'da işten KHK ile atılınca Avusturya ve Fransa'da çalışma imkânı elde etmeme rağmen bir türlü pasaport alıp çıkamamıştım. Zaman zaman olan-bitene lanet okuma düzeyine gelmiştim. Aslında lanetim ülkeyi yaşanmaz hale getirenlereydi. Yurt dışına bir çıkayım, gerekirse hiç dönmemecesine dışarıda bir hayat kurarım diye düşünüyordum. Benden önce Avrupa'ya çıkmış olan KHK'li akademisyenleri de kıskanıyor, Türkiye özlemi duymalarına kızıyordum. Onları anlaşılmaz buluyordum. Tam da şöyle düşünüyordum: Nasreddin Hoca, aşırı kavurucu sıcakta iyice susamıştır. Soğuk limonata ile dolu bir kazanın başına gelir, kazanın başında adamın biri elinde kepçe, "of, yandım Allah; ahh yandım bittim vallah" diyerek limonatayı içer dururmuş. Hoca, adamı epey bekler ancak adam bir türlü kepçeyi hocaya vermez. En sonunda Hoca, "yaa kardaş, şu kepçeyi ver de, biraz da biz yanalım" der. O kepçeyi ben de sonunda elime aldım ancak... Avrupa bilmediğim bir yer değildi. Nereden nereye geldiği malumdu.

Türkiye ile refah, felsefe ve insana verilen değer bakımından kıyaslanamazdı çünkü aynı ligde değillerdi. Hala değiller. Avrupa'da bizimkilerin varlığı 60 yıl oldu neredeyse. Dördüncü kuşak yaşıyor artık. Ancak bir "yabancılık" duygusu var ki, o hiç gitmiyor ya da bitmiyor. Avrupa'da onlarca yıldır yaşayanlarda bu yabancılık duygusu nasıl ve ne düzeyde bilmiyorum ancak sistemini bilseniz bile, o sistemin kaynağı, üreticisi veya aktörü olmadığınız için burada hep oyunun dışındasınız. Irkçılık, dışlanma vb. ciddi sorunlardan daha derin bir sorun bu. Türkiye'de yabancı bir kente gitseniz bile, neyin ne olduğunu az-çok bilirsiniz. Ülkemizin şöyle tipik bir özelliği var: Karşınızdakinin ne düşündüğünü aşağı-yukarı kestirirsiniz ancak Avrupa'daki rasyonalite bambaşka.

O rasyonalitenin felsefesini, tekniğini veya kültürünü bilseniz bile, size nasıl baktıklarını kestiremiyorsunuz. Avrupalı bu konuda çok ketum, içe dönük ve ipucu vermez bir şekilde davranıyor. Öyle olunca, yaptığınız şey konusunda gerçek değerlendirmeye ulaşamıyorsunuz. Elbette emeğinize değer veriyorlar, çalışanı tutuyorlar ancak kültür ve kimlik olarak size biçtikleri belirli bir rol, alan ve kapsam var. Bu biraz da,-Fran-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sızların Şark'dan gelenler için kullandıkları deyimi akla getiriyor: "Bon pour l'orient" (Doğulu için çok fazla bir şey yapmaya gerek yok, bu kadar yeter anlamında). Bu yabancılık psikolojisi hiç bitecek gibi değil. Ve yabancılar, göçmenler, onca yıldan sonra bile bunun fena halde farkındalar. Kısaca: Bütün sorunlarına rağmen Türkiye, dağları, suyu, sebze ve meyvesi, doğası, kültürleri, insanının sıcaklığı, muhteşem zenginlikleri ile terk edilecek değil, daha fazla mücadele edilip insanca yaşanır bir düzen kurulacak bir ülke olmayı hak ediyor. Bırakıp gitmek yerine, ülkeye bir başka gözle bakmanın sayısız faydası var.

7 Kasım 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Almanca öğrenmek

Almanya'ya gelen göçmenlerin veya mültecilerin karşılaştıkları ilk üç önemli sorun dil, iş ve kiralık ev bulmak. Bu aslında entegrasyon sürecinin de başlangıcı. Bunları halledince zaten Alman sistemi ve kültürünü bir biçimde öğrenmeye başlıyorsunuz. Fakat bunların içinde bence en zoru, Almancayı öğrenmek. Ben de İngilizce ve Fransızcadan epey bir kitap çevirmeme, fakültedeyken dil üzerine ders verip kitap yazmama, zamanında edebiyatla uğraşmama rağmen Almanca öğrenmede herkes gibi zorlanmaya başladım, zorlanmam hala devam ediyor. Gramatik açıdan ezberlenmesi gereken pek çok kuralı var Almancanın. Bol tekrar gerektiriyor. Üzerine düşmezseniz, dil sizin üzerinize yıkılıveriyor. Buraya gelir gelmez bizimkilerin dil becerilerini gözlemlemeye başlamıştım. Bir arkadaş 40 yıldır burada olmasına karşın Almancayı hala yüzde elli anlayabildiğini söyledi geçenlerde. Ancak bizimkilerden dili çok iyi öğrenip Almanca dil kursu açanlar da var. İlk bakışta görünen şu: Dilin içinde yaşıyorsunuz, nasıl da öğrenilmez ki bu dil diye sorabilirsiniz? Aslında temel sorun, "kısıtlı dil ortamı" içinde yaşamak.

Sosyolog Basil Bernstein, sınıfsal konumlarına göre insanların iki dil kodundan birini konuştuklarını ileri sürmüştü. Üst ve orta sınıflar "gelişmiş" (elaborated), alt sınıflar ise "kısıtlı" (restricted) bir dil koduyla konuşurlar. Gelişmiş veya ayrıntılı dil kodu, gramatik bakımdan doğru, dağarcık ve ifade açısından ise zengin, rasyonel kullanıma dayalı bir kod. Kısıtlı kod ise işçi veya köylü sınıfları tarafından kullanılır daha çok; gramatik bakımdan yanlış ve kısıtlı bir kelime dağarcığına dayanır.

Bunu Almanya'ya uyarlarsak, bir örnekle şöyle anlatayım: Geçenlerde Kürt dönerci dükkanında garsonlardan biriyle sohbet ediyordum. Türkçeyi haliyle Kürt şivesiyle konuşan bir gençti. Kürtçesini bilemem ancak Türkçesi epey bozuktu. Almanya'ya geleli 5 yıl olmuş. Almancan nasıl diye sordum, "burayı idare eder, ancak dışarıyı bilemem" dedi. "Burayı" dediği, dönerci dükkânı; kullandığı Almanca da sadece gelen müşterilerin siparişini almak vb. ile kısıtlı/sınırlı. Anlaşılan, bu garsonun Almancası sadece dönerci dükkanında konuşulabilecek konularla (sipariş alma, müşterinin başka isteği olup olmadığını sorma vb.) ve kelime dağarcığıyla sınırlı kalmıştı. Bir de çarşı-pazara, tercümanlık yapan çocukları olmadan çıkamayan Anadolulu ev kadınlarını düşünelim. Onların durumu hepten kötü. Bu insanların Almancayı öğrenebilmeleri için zamanında dil kursuna gitmeleri, Almanca kitap okuyup televizyon izlemeleri

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

falan gerekiyordu. Ama pek çok nedenden dolayı bunu yapmadılar, yapamadılar. Aslında yanlarında tercümanları (çocukları) olduğu sürece buna gerek de duymadılar, kendilerini zorlamaya inanmadılar. Onlar için zaten "gavurun dili"ni öğrenmeye gerek de yoktu. Şimdi Almanya'da dördüncü kuşak yaşıyor. Anadilleri artık Türkçe veya Kürtçe değil, Almanca. Türkiye ile olan bağları güçlü değil. Vatan olarak sorsanız Türkiye derler ancak bu, lafzi bir şey.

Gerçekte Alman vatanı ve kültürüne aitler. Bunlar için artık "çift kimlik" de söz konusu değil. Geçenlerde Alevi derneğinden yetkili bir arkadaşla araştırmam için görüşmüştüm. Neden Alman okullarında Alevilik dersinin okutulmasını talep ettiniz diye sorunca, "çocuklarımız Alevilik-lerini unutmasın" diye cevap vermişti. Burada bizimkilerin en büyük korkusu, kimliğini kaybetmek.

Fransa'da yaşarken, liberal muhafazakâr bir baba, "Allaha çok şükür, çocuklarımı Fransız kültürüne kaptırmadım" diyerek övünmüştü. (Türkiye'de de ana-babalar, çocukları Fransız kültürünü kapsın diye bir ton para harcıyorlar-Galatasaray lisesini düşünün.) Fransız sosyolog Alain Touraine, kimliği, sosyalleşmeyi ve insanın özneleşmesini engelleyen bir kafes olarak görür. Bu bir bakıma doğru; kendi kimliğimiz ne kadar güçlüyse, orada kendimizi o kadar çok ifade edip diğer kimliklere açılmayı reddederiz. Ancak kimlik, pazardaki karpuz misali bir şey değil. Benliğimiz, kişiliğimiz, belki de her şeyimiz. Yine de bu bir sorun aynı zamanda. Şöyle ki, bence Almanya'da Almancayı öğrenmekte en çok zorluk çekenler, kendi kimliğinden dışarı çıkmayı en çok reddeden insanlardır. Şöyle bir tezim var: Bir yabancı dili iyi, en kısa ve verimli şekilde ancak kozmopolit veya enternasyonalist ruhlu insanlar öğrenebilir. "Milliyetçi Türkiye'nin hala İngilizceyle cebelleşmesini, ben bu tür bir ruha kapalılıkla açıklıyorum. İngilizce bilen Bahçeli'yi bu dili konuşurken hiç gördünüz mü?

8 Kasım 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Dönerci dükkanındaki üniversiteli Ercan

Hava kapalı ve soğuk. Kampüste in-cin top oynuyor. Kaldığım yurt binasının üst katları karantina altında; birkaç vaka nedeniyle pek çok askeri öğrenci karantinada. Galiba Almanya'ya kış bugün geldi. Çıkıp biraz bisiklet süreyim, sonra da dönerciye gider, orada çalışan üniversite mezunu Ercan ile sohbet ederim diyerek kendimi dışarı attım. Burada bisiklet sürmek tam bir zevk. Kaldırım ve yollar düzgün, kurallara da uyuluyor. Epey bir pedal çevirdikten sonra dükkâna geldim. Bir hafta önce, yeni lockdown önlemleri nedeniyle işleri epey azalmış dönercinin. Dönerimi yedikten sonra Ercan ile epey bir sohbet ettim. Kendisi dört yıldır Almanya'da. Daha önce bir başka Alman kentinde üniversiteye master kaydı yaptırmış. Türkiye'de olup da burada ne eksik diye sorunca, hiç düşünmeden "maneviyat" dedi. Maneviyattan anladığı da paranın dışında olan şeyler: insan sıcaklığı, bir düğünde teklifsizce halayın parçası olabilmek, kaldırımlara taşan masalarda peynir-ekmek ve çay ile kahvaltı yapabilmek gibi basit şeyler...

Ercan, şimdiden Türkiye'de bir ev alabilmiş; Türkiye'de ekonomi okuduğu için neye yatırım yapılacağını az-çok biliyor. İnsan canlısı biri; döneri yiyince mutlaka ardından bir çay ve baklava sunmadan edemiyor. Aslında bu Kürt dönerci dükkanında Türkiye'nin Şark (Kürt) kültürünün hesapsız-kitapsızlığını sonuna değin görebiliyorsunuz. Müşterilerini çoğu zaman misafir gibi karşılıyorlar. Onlarla birkaç laf olsa da mutlaka sohbet ediyorlar. Ercan aslında patronun yeğeni. Yeğen olsa da tam bir işçi gibi çalışıyor. Bu dönerci dükkanında bizim insanımızın o bildik çalışkanlığını her zaman görüyorum.

Ercan bugün ilginç bir hikâye anlattı. Bir akşam dükkandayken, karşıdan karşıya geçen yaşlı bir kadının ayağı takılıp yere düştüğünü görmüş. Hemen koşup yanına gitmiş. Kadın yaşlı; yerden kaldırınca yüzünün kan içinde olduğunu görmüş. Burnu kırılmış. Ercan, kadına yaşını sorunca kadın doğru cevap verememiş; kadının muhtemelen bunadığını veya Alzheimer hastası olduğunu düşünmüş. Neyse, hemen ambülans çağırmış, kadının hastaneye sevk edilmesini sağlamış. Bu arada, üstübaşı da kan içinde kalmış Ercan'ın. Alman toplumunun %30'u yaşlı. Yakında başlanacak olan Covid-19 aşısı ilk olarak sağlık çalışanları ile yaşlılara yapılacakmış. Koşmaya çıktığımda köpeğiyle birlikte yürüyüşe çıkan çok sayıda yaşlı kadın görüyorum. Geçenlerde yine koruluğun içinde koştuktan sonra bir banka tutunup jimnastik yaparken yaşlı bir Al-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

man kadın yanıma geldi; bana bakıp bir şeyler söyledi ancak anlayamadım ne dediğini. Mırıldanır gibi konuşuyordu. Banka oturdu, otururken de sürekli konuştu. Tabii ne dediğini hiç anlamadım ancak sorunlu bacaklarıyla ilgili bir şeyler anlattığını düşündüm. Kadınla konuşmayı çok isterdim.

Nihayetinde onun gibi ben de burada yalnızlık çekiyor(d)um. Sürekli okuyup yazdıktan sonra dışarıya çıktığımda spor yapmak, döner-ekmek yemek, pedal çevirmek dışında birileriyle konuşmak istiyor insan. Bir teoriye göre dilin gelişimi, yani insanın çevresindeki olayları birbirine nakletmek için sürekli konuşma (önce jest ve mimiklerle, vücut hareketleriyle vb.) edimi, insan beynini de sürekli olarak geliştirmiş. Şimdi çok gelişmiş bir beynimiz var ancak sanki ilkel dönemlere göre daha mı az konuşuyoruz, bilmiyorum. Konuşmak yerine pek çok simge kullanıyoruz: Yazı, trafik işaretleri, emojiler, çeşitli kod ve şifreler... Buradan sonra nereye gider insanlık, bence büyük bir soru. Ama bunu hep konuşmakta fayda var.

9 Kasım 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Faşizm

İkinci Dünya Savaşı dönemi. Hamburg'da Yahudi kökenli bir kadınla evli olan papaza Naziler baskı yapar, karını boşa diye. Boşadığında neler olacağını bilen Alman papaz, asla geri adım atmaz. Boşanmaz ama işinden de olur, parasız kalır, yokluk-yoksulluk çeker ancak hem onurunu hem de karısını kurtarır. Adını tarihe yazdırır. Bu papazın mezarını gösteren Alman arkadaşım anlattı bana bu hikâyeyi. Hamburg'da küçük Evanjelik kilisenin hemen yanındaki mezarlığın en ön sırasında bulunuyor mezarı; papazın ismini unuttum. Böyle daha bir yığın hikâye var. Yine bir başka Alman arkadaşım, Berlin'de üzerinde yürüdüğümüz kaldırımda isimleri yazılı olan ve Nazilerce öldürülmüş insanları anlatmıştı bana. Alman devleti ve toplumu geçmişindeki faşizmle bir biçimde hesaplaştı ve o geleneği tümden reddetti. Ancak Almanya'da hala çok sayıda Neonazi faşist var ve olanlardan hiç ders almışa benzemiyorlar. "Schindler'in Listesi" filmini izledikten sonra sinema çıkışında kendiini üzerimden silindir geçmiş gibi hissetmiştim. 2003 veya 2004 yılında Fransa'nın kuzeyinde, Almanya sınırına yakın bir Nazi toplama kampını ziyaret etmiştim. Kampın kapısında, tak üstünde o malum yazı vardı: "Çalışmak, özgürleştirir." Yahudi, komünist, çingene, sosyal demokrat, farklı cinsel tercih ve kimliklerden milyonlarca insan o kamplarda insanlık dışı koşullarda çalıştırıldılar ancak özgürleşmek bir yana canlarından oldular. Kampı gezerken, insanların öldürüldükten sonra yakıldıkları fırına geldiğimizde ben de başka pek çok insan gibi yanık et kokusu almıştım. Bu elbette psikolojik bir duyguydu. Ancak fırını görünce gözlerim boşaldı, usulca ağladım. Gaz odası da kampın dışındaymış ancak görmek istememiştim. Kampın orta yerinde bir de darağacı vardı. Çalışmanın özgürleştireceğini iddia eden Naziler için emeğin karşılığı gaz odası, fırın ve darağacıydı. Hayatımda ilk kez orada, o Nazi toplama kampında faşizmin gerçekten ne olduğunu anladım. Dünyada hala faşizme tapan otokrat insanlar, zihniyetler, örgüt ve gruplar var. Kimileri yasal partiler altında örgütlü mücadele ediyorlar. Eğer yeniden Nazi Almanya'sı gibi bir şey ortaya çıkarsa, bu kez dünyayı çok daha kanlı günler bekliyor olur. Trump aptal bir faşistti. Dünya ondan kurtuldu ancak unutulmamalı: Kapitalistler, her krize girdiklerinde, krizden çıkmanın bir yolu olarak faşistleri göreve çağırırlar. Kapitalizme karşı mücadele etmeden faşizm yenilgiye uğratılamaz.

9 Kasım 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Büyük şemsiye

Geçenlerde Almanya'da Alevi canların düzenlediği politik bir toplantıya katıldım. Konu elbette Türkiye'deki baskı, yasaklar ve antidemokratik uygulamalarla nasıl mücadele edileceğiydi. Malum, Alman okullarında okutulan İslam din dersleri üzerine bir araştırma yürütüyorum. Bu toplantı, Avrupa'daki Alevileri bu açıdan tanımak adına benim için güzel bir fırsat oldu. Şöyle bir gerçeklik var gibi: SSCB'nin yıkılmasına, postmodernizmin daha rüştünü ispatlayamadığı, neoliberalizmin her şeyi yıkıp geçemediği 1980'lerin sonlarına değin dünyada işçi-emekçi-köylü mücadeleleri az-çok "sınıf" şemsiyesi altında devam ediyor, sendikalar kıran kırana alanlarda mücadele veriyor, insanlar sosyalizme olan umutlarını koruyorlardı. Bu döneme değin çok farklı kimlikler barışçıl ve rasyonel bir biçimde "sınıf" şemsiyesi altında toplanabiliyordu.

Ancak neoliberalizm ve postmodernizmle birlikte "kimlik" politikaları öne çıkınca sınıf şemsiyesi büyük ölçüde parçalandı; ulusal, etnik, cinsel, ırksal, bölgesel diye sürüp giden kimlikler bugün dünya üzerinde çok aktifler. Küresel sorunların savurduğu insanlar, bu kimliklere sığınıyorlar. Avrupa'daki Aleviler de neredeyse bütün mücadelelerini (kimliksel, dinsel, politik, sınıfsal vb.) "Alevilik" şemsiyesi altında toplamış görünüyorlar. Sınıf şemsiyesinin altına sığamayan dini kimlikler, dinsel ve politik iddialarını seküler dile din üzerinden tercüme etmeye çalışıyorlar. Aslında Alevilerin Türkiye ve Avrupa'da daha da görünürleşmesi, örgütlenmesi ve aktif-açık politika yürütmesi, sadece yükselen Sünni İslam Ümmetçi anlayışa karşı bir tepkiden kaynaklanmıyor; daha ziyade elzem bir "demokratik demokrasi" arayışına denk düşüyor. Yani şöyle bir durum var: Dinden kalkarak demokrasi arayışına girişmek. Bu, mümkün mü? Ben mümkün görmüyorum. Din başta olmak üzere çeşitli kimlikler demokratik bir sistemde kimlik haklarına kavuşsalar bile, kapitalizm yerinde durduğu sürece işçi ve emekçilerin durumlarında değişen bir şey olmayacak.

İşte AKP'ye oy veren milyonlarca emekçi; bunların bir kısmı "din özgürlüğü" adına oy verdi AKP'ye ancak sonuçta ne bir refah elde edebildiler ne de insanca bir yaşama kavuştular. Üstelik İslam, herhalde en çok AKP döneminde imajından epey bir şey yitirdi. AKP'ye din adına oy verenler, yoksulluk, kriz ve sefalet içinde yaşamaya devam ediyorlar. İnsanlar bir dine inanabilirler veya etnik, cinsel bir kimliği hak iddiası

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

olarak gündeme getirebilirler ancak şiddetli bir yağışta hepimizin altına sığınabileceği tek kimlik sınıf kimliğidir. Bunu toptancı bir iddia, kapsamlı bir politika ve gerçekleşmeyecek bir hayal olarak görenler mutlaka vardır. Ancak kimliklerimizi korumak kadar o kimliklerin temelini oluşturan insanca, hakça ve adil bir düzende yaşamak iddiası da en büyük ve anlamlı mücadele perspektifimiz olmalıdır.

11 Kasım 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Başarıyla övünmek

Türkiye, başarıya aç bir ülke. Ancak başarılarını nasıl anlamlandırıp kutlayacağını bilmeyen bir ülke. Bunu yakın geçmişte Orhan Pamuk ve Aziz Sancar, Nobel ödülünü aldıklarında görmüştük. Şimdi aynı durumu Almanya'daki Türkiye kökenli iki profesörün Koronavirüs aşısını bulmalarında yine yaşıyoruz. Piyasa değeri bilmem kaç paraya fırlayan BioNTech firmasının kurucuları olan Özlem Türeci ve Uğur Şahin ile ilgili övündüğümüz konular (Almanya'da büyük bir şirket kurmaları, tıp okuyup profesör olmaları, virüs aşısını bulmaları, mütevazı yaşam biçimleri vb.) elbette takdire şayan. Ancak bizim övündüğümüz şey aslında bunlar değil. Aleviler, bu başarıyı bu iki kişinin Alevi olmasına bağladılar (ben Alevi olduklarına dair bir bilgi bulamadım). Milliyetçi/Atatürkçü cenah bu isimlerin çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'ni, hatta Türklüğü temsil ettiklerini söylediler. Avrupa'da yaşayan muhalif demokratik kesimler ise, bu iki ismin başarısında Türkiye'nin hiçbir katkısının olmadığını, eğer bu iki isim Türkiye'de üniversitede çalışıyor olsalardı, muhtemelen hain ilan edilip KHK ile işten atılacağını, dolayısıyla başarının ardındaki asıl etkenin özgürlükçü Alman eğitim sistemi olduğunu ileri sürdüler.

Yani her kesim, bu başarının ardındaki yapısal etkenleri bir biçimde birtakım özlere (kimlik, din, milliyet vb.) bağlayıp durdu. Kimse bu iki ismin aslında "bilim emekçisi" olduğunu düşünmedi. Onların sıkı biçimde çalıştıklarını, yaptıkları işe önem ve emek verdiklerini yazmadı. Varsa yoksa, bu iki ismin soyu-sopuydu; habire bu iki kişinin mezhep ve milliyetiyle ilgilenip durduk. Oysa bilim evrenseldir. Her yerde aynı kanunlar geçerlidir. Bu iki ismin çalışmalarını yöneten ilke ne milli gurur ne dini inanç (olabileceği gibi olmayabilir de) ne de Türkiye kökenli olmaktır. Orhan Pamuk veya Aziz Sancar da muhtemelen, "bir gün Nobel ödülünü alayım da ülkemin adı duyulsun" diye düşünmemiştir. Her sporcu, bilim insanı, sanatçı veya araştırmacıyı motive eden ilk şey, mesleğinde iyi ve başarılı şeyler yapmak inancıdır. İcat, keşif, yenilik vb. gibi şeyler yalnızlığa dayalı, yorucu, kimi zaman demoralize eden yoğun çalışmalara bağlıdır.

Başarıya giden yolu çok az insan destekler ancak sonuçta başarının kendisine, hak etmedikleri halde, herkes sahip çıkar. Kimse bu iki ismin nasıl, ne kadar, neden ve nasıl çalışıp da bu başarıya imza attığını sormadı. Çünkü bizde başarının nedenlerini tartışmak yerine, başarıyı gös-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

teren sonuçların nasıl ilan edileceği, etiketleneceği ve bunlardan nasıl yararlanılacağı üzerinde durulur daha çok. Aziz Sancar'ın Nobel'i hangi çalışmalarla aldığı üzerine çok az insan kafa yordu ancak popüler medya, kanaat önderleri ve hatta sıradan insanlar için önemli olan, onun bu ödülü bir Türk olarak almasıydı.

Şimdi eğer bu koronavirüs aşısı tüm dünyada insanlığı kurtarırsa, bu iki bilim insanının adı çok daha fazla duyulacak. Aklı başında insan, grup ve toplumlar, aşının niteliklerine odaklanırken, biz ise bu iki değerli insanın kimliğine takılıp kalacağız. Eğer bana sorarsanız, bu başarıdaki ilk etken, bu iki bilim insanının çok çalışması ve verdikleri emektir. Almanya'nın sağladığı uygun şart ve avantajlar ancak ikinci planda gelir. Tamam, Türkiye'den farklı kesimler olarak sevinelim ancak bir de kendimize şu soruyu soralım: Bu iki değerli bilim insanı neden Türkiye'de değil de, Almanya'da yaşıyorlar? Neden gençlerimiz dışarıya kaçmak istiyorlar?

12 Kasım 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Almanya'ya yerleşmenin yolları

Şehmuz (müstear isim), "bunların" (dönercideki garsonları işaret ederek) "her birinin Türkiye'de 2-3 tane evleri var" derken bana Almanya'ya yerleşmenin de tüyolarını verdi bugün. Aslında herkesin bildiği tüyolar bunlar; en klasik olanı da, Avrupa Birliği'ne üye ülkenin bir vatandaşıyla evlilik yapmak. Tabii bu evlilik, Türkiye'den erkek, Almanya'dan kadın şeklinde oluyor; yani tersi değil. "Formalite evlilik" yapacak olan kadınlar, piyasayı 8000 Euro'dan açıyor, 20 bin Euro'ya kadar çıkıyorlarmış. Oturum almak için gereken süre olan dört yıl evli kaldıktan sonra erkek (koca), kadın (eşi) boşanmak istemese bile, Türkiye'ye giderek boşanıp kağıtlarını Almanya sistemine Türkiye konsolosluğu aracılığıyla girmesini sağladığında boşanmış oluyor. Kadına parayı peşin vermek, en genel yol; ancak bazıları bu parayı aylık (maaş) olarak da verebiliyor; kimi kadınlar dört yıl dolmadan daha fazla para koparabilmek için ek para sızdırmaya çalışıyorlarmış. Evlilik yapıldığında, ortada bir ev olması lazım.

Kimi solcu kadınlar, sadece politik amaçlı olarak yani Alman sistemine muhalefet olsun diye evlilik yaptıkları için para almayabiliyor ama "sözde eşi"ne de "klasik aile" olamayacaklarını, eşinden o tür bir talep gelmemesi gerektiğini daha en başında açık açık söylüyorlarmış. Tabii, diyelim kadının evi var; erkek o eve kimi eşyalarını bırakıyor ve kontrol yapıldığında, evliliğin formalite olduğunun anlaşılmaması için erkeğin eşyaları, evde sanki karı-koca hayatı yaşanıyormuş gibi düzenli bir şekilde yerleştiriliyormuş. Mesela arada bir kullanılan diş fırçası gibi. Peki, Alman devleti bütün bunları bilmiyor mu? Şehmus'a göre, bilmez olur mu hiç? Ona göre Alman devletinin derdi, vergi; eğer ortada bir kazanç varsa ve vergilendiriliyorsa, sorun yok. Ancak bu formalite evlilik gibi işlerde vergilendirmek de pek mümkün görünmüyor; aksine evli olduğunuzda, üzerine sosyal yardım bile alabiliyorsunuz.

Aslında Alman devletinin, "kağıtsız", "kaçak-kürek" işleri bilmemesi mümkün değil ancak bunlar, sisteme zarar veren şeyler değil. Beni asıl ilgilendiren mesele, yurt dışına yerleşebilmek için bizim insanımızın kutsal, özel ve geleneksel bir kurum olan aile ve evliliği pragmatik amaçlarla hiç çekinmeden illegal işlere alet edebilmesi veya kullanabilmesi; ancak öte yandan da, bu işin hiç de illegal olmadığı ve hatta oldukça masum olduğu da iddia edilebilir. Nihayetinde kuralına uygun bir iş bu. Ne var ki, bunu son derece muhafazakâr insanlar da yapabiliyor; yani, ekonomik sorunlar, geleneksel evlilik/aile kurma müessesesini bile opor-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tünistçe kullanmaya yol açabiliyor. Fakat Türkiye'de üniversite bitirmiş Şehmuz, çok para kazandığını söylese de, pek mutlu değil. Zaman zaman internete girip Türkiye'den birileri ile okey oynarken, onların kendi aralarındaki şen-şakrak muhabbete iç geçirip Almanya'da son derece monoton geçen hayatından hiç de memnun ve mutlu olmadığını söylüyor. Almanya'ya alışmak başka, mutlu-memnun yaşamak bambaşka bir şey. Almanya'da yıl boyu deli gibi çalıştıktan sonra bir aylığına, hatta on beş günlüğüne yazın Türkiye'ye gidip keyif çatmak, sorunu bir parça çözüyor. Ama bütün bu illegal veya legal ve fakat kimileri için Türkiye'deki hayattan daha sıkıcı olan bir yaşam için insanlar neden gerekirse Türkiye'yle ilgili bütün köprüleri atmaya hazır görünüyorlar?

Kanımca, ekonomik açıdan rahat bir hayat, iyi para kazanma, güzel evlerde oturma bir yere kadar; asıl istenen veya peşine takılınan şey, "Batı büyüsü". Batı, bizim için modernleşme sürecinde hep erişilmesi gereken ideal bir hedef olarak göründü, gösterildi. Batı, ileri, müreffeh, gelişmiş, rahat bir hayat sunan bir yer olarak belleklerimizde yer aldı. Fakat Şehmuz'un, anlatır dururken son derece mutsuz demesem de, rahatsız olduğunu hissettim. Ee, bu işler böyle. Her şeyin bir maliyeti var. Türkiye onca soruna rağmen hala Almanya'daki o müreffeh şartlara rağmen bir şekilde dönülüp bakılmadan, hatırlanmadan, iç geçirilmeden üzerine konuşulan bir şey değil. Tozu, toprağı, keşmekeşi, arabeski, dengesizliği... Doğru ama bütün bunlarda sanki bir "şeytan tüyü" var. O tüy, Şehmuz'un Almanya'ya yerleşmeye dair verdiği tüyolardan daha gizemli bir şey. Bunu anlamak için Almanya'da bir süre yaşamak lazım. Ancak "yaşamak" başka, "hayat kurmak" bambaşka bir şey. Kozmopolit, evrensel ve bohemseniz bir sorun yok. Aksi takdirde, Türkiye bir hayalet gibi peşinizi bırakmaz, bırakmıyor.

30 Ocak 2021

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hamburglu Alaattin'in hikayesi

Alaattin 47 yaşında. 11 yaşındayken Almanya'ya gelmiş. Anne-babası Almanya'dan emekli. Samsun Bafralı. Anne-babası yılın yarısında Bafra'da, diğer yarısında Hamburg'da yaşıyor. Alaattin (Almanlar ona telaffuzu kolay diye Ali diyorlarmış) bir fabrikanın paketleme servisinde çalışıyor. Bekar, tek odalı bir evde yaşıyor. Evi, benim sık sık döner yediğim dükkânın üstünde. Alaattin ağır engelli biri. Hamburg'a çocukken geldiğinde, evinin balkonundan beton zemine kafa üstü düşmüş. İki ay komada kalmış. Sonuçta komadan çıkmış ancak ağır engelli olarak yaşamaya mahkûm olmuş. Yürüteçle hayatını idame ettiriyor. Genelde o da benim gibi dönerci dükkanından yiyor. Birkaç kez selam verdikten sonra nihayet bugün uzun bir sohbete daldık.

İnsan insanı çeker, acısını alırmış. Engelli olduğu, zar-zor konuşabildiği için pek arkadaşı, dostu yok. Araya da pandemi kaynaklı yasaklar girince, o da benim gibi yalnızlıktan bunalmış. Bugün laf lafı açtı, konuştukça konuştuk; birbirimizi çok iyi anladık, yalnızlığımızı paylaştık. Birbirimizle tanışmaktan da çok memnun olduk. Bir ara engelinin doğuştan mı olduğunu tereddüt ederek sordum ama yüksünmeden anlattı. Geçirdiği kazayı, engelli kalmasını "alın yazısı" olarak değerlendirdi.

Ama yine de yaşamaktan mutlu çünkü ölebilirdi de. Ama nasıl bir yaşam? Sanırım engelli olması, onun tam olarak sosyalleşmesini engelliyor. Kendisiyle konuşmadan hemen birkaç dakika önce dönerci dükkanının sahibine onu sordum; olumsuz şeyler söyledi, çok çabuk kızdığını iddia etti. Ben ise, öyle olsa bile, bunun normal karşılanması gerektiğini düşündüm çünkü engelli insanlar çok zor bir hayat yaşıyorlar; bu nedenle psikolojileri normal insanlar gibi olmayabilir. Olması da mümkün değil. Fakat benim asıl dikkatimi çeken şey, başına gelen kaza ve engelliliği bir alınyazısı veya kader olarak görmesi.

Düşündüm: Eğer alınyazısı ise, neden o şekilde yazılmıştı? Eğer bu kaza ve engellilik bir cezalandırma biçimi ise, ne tür bir suç işlemişti de bu durum ona reva görüşmüştü? Dahası, ortada bir suç var mıydı? Acaba kendisi, alınyazısı dediği bu kaderin neden bu şekilde olduğunu düşünmüş müydü hiç? Bu tür soruları sormadım zira muhtemelen düşündüğünü sanmıyorum. "Alınyazısı" aslında, inançlı biri olsanız bile, hiçbir şeyi açıklamıyor. Ne yaptınız da alınyazınız bu şekilde belirlendi? Yaratıcı size bu alınyazınızı neden uygun gördü? Bu sorular cevaplanamaz

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

çünkü metafiziği (fizik ötesini) ilgilendiriyor. İnsan, metafizik yapabilir ama bu uslamlama biçiminin bir sonu yok, gereken cevapları alamazsınız. Yaratıcı size akıl-fikir vermiş olsa bile, bu her şeyi sorgulamanız, eleştirmeniz ve doğruyu bulmanız içindir. İnsanımız, kaderi veya alınyazısını, feleği düşünür ve söylerken "kısa yol" olarak kullanır. Çok pratiktir, pek çok şeyi, üzerine kafa yormadan açıklamanız mümkün. Peki Alaattin'in başına gelen alınyazısı değilse, nedir? Bir rastlantı mı yoksa zorunluluk mu? Neden rastlantı? Ona rastlaması niye? Doğada rastlantının bir mantığı var mı? Mesela olasılık hesapları böyle bir şey mi? Zorunluluk ise nedir?

Alaattin'in balkondayken o yanlış hareketi yapması mı yoksa yere düşmesi mi? Bunlar zor sorular. İnsan, başına gelen her şeyi ölçer-biçer, düşünür ve bir sonuca bağlar. Genelde sonuç, "başa gelen çekilir" denilerek kabul edilir. Yaşamınıza devam edebilmek için de bu klişede ifade bulan yaklaşımın kabul edilmesi lazım. Ancak aynı veya benzer türdeki hataları defalarca yapıyorsanız eğer, artık yaklaşım veya yönteminizi değiştirmeniz gerekir. Çoğu insan bunu yapamaz; çünkü kullandığı yaklaşım ve yöntemin farkında bile değildir. İnsanın en büyük ve değerli yetisi akıldır. Ne var ki, aklı en çok zorlayan yine aklın kendisidir. Aklın aklıyla başa çıkabilmesi için de yine akla ihtiyacı var. Bu bir kısır döngüdür ama sanılanın aksine verimli bir kısır döngüdür.

20 Şubat 2021

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Almanya'nın filozofları, Türkiye'nin çeteleri

Geçen gün Alman arkadaşımla yemekte daldan dala atlayıp, ağırlıkla Almanya'nın ikinci dünya savaşı sonrası Müttefik devletler tarafından Batının liberal kampına zorla sokulmasının neden ve görünümlerine dair epey bir laf etmiştik. Alman arkadaşıma şunu sormuştum: Savaştan yenilgiyle çıkan, bozguna uğramış ve her şeyini kaybetmiş Almanya'nın önceden zaten bir liberal kültürü yok muydu? Kant, Hegel, Nietzsche başta olmak üzere filozofları, Marx ve Weber gibi sosyolojinin kurucuları, Protestan bireyci kültürü, romantik akımı, gimnasyumu, Bildung'u, burjuva kent uygarlığı, müziği, mühendislik kafası, "zorunlu eğitimi", modern ordu geleneği vb. bütün bunlar, daha önceden bir liberal kültür yaratmamış mıydı?

Az-çok yaratmıştı ancak Hitler, 1929 dünya ekonomik bunalımının yarattığı avantajları da kullanarak ve de Alman toplumunu bölerek o kültürü giderek faşizmin gölgesi altına aldı, o kültürün yaratıcısı olan burjuvaziyi kendi aparatı yaptı ve sanayi kültürünü bir savaş mekanizmasına çevirdi. Yani, Aydınlanmanın pozitivizmle kendini açımlayan en kötü biçimi olan araçsalcı aklın emrine sokulan liberal kültür, giderek iğdiş edildi, etkisiz kılındı ve kendini yeniden üretemez hale geldi. Ama ülke acılarla yüzleşti ve toparlandı. Almanya savaş sonrası yeni bir liberal anayasa yapmaktan günümüzdeki iyi-kötü "multi-kulti"ye veya Habermas'ın geliştirdiği "postseküler toplum"a demir attı. Yemeğimiz tam bitmiş kalkarken Alman arkadaşıma şunu demiştim: "Almanya'nın filozofları var." Türkiye'nin ise hep çeteleri, suç örgütleri ve kafası propagandadan başkasına çalışmayan bir zihniyeti var. Öyle olmasa, bugün iktidarların suç sicilini bir mafya babasından öğrenmek zorunda kalmazdık. Peker, konuşmalarında zaman zaman aklını tatile çıkardığından söz ediyor. O, aklını tatile göndermiş, tatil bitince demek ki aklı geri dönüyor, dönebiliyor. Oysa ülkemizde milyonlarca insan bir argüman geliştirmekten aciz, eleştirel düşünemeyen ve kriz zamanlarında kritik kararlar almaktan aciz zihin dünyalarıyla çoktandır filozofların değil, demagog politikacıların emrinde.

Suçlu kim? Siz hiç Türkiye televizyonlarında, radyolarında, gazetelerinde, sosyal medyasında kendisini filozof olarak tanıtıp fikirlerini, çözüm önerilerini ve yeni yaklaşımlarını dinletebilen birine rastladınız mı? Ben rastlamadım çünkü yok. Almanya yerle bir edilmişti ama filozofları yerinde duruyordu. Açın okuyun Habermas'ı; bütün önemli Alman filo-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

zoflarını didik didik etmiş. Derdi de, kapitalist yönetimlerde iktidar ve şirketlerin para üzerinden "yaşamdünyası"nı (Lebenswelt) yani demokrasinin yaşatıldığı sivil alanı sömürgeleştirmemesi için neler yapılacağını ortaya koymak. Biz hangi filozofu yetiştirdik de derdi demokrasi oldu? Yetiştirdiğimiz düşünürlerin neredeyse tamamına yakınının derdi, demokrasiyi kurmak değil, devleti kurtarmak oldu. Şu anda CHP ve ona paralel düşünen, hatta kendine liberal denen zevat bile, yaşamdünyası içindeki insanların hallerinden ziyade, devletin nasıl ve neden yozlaştırıldığı üzerine kafa yoruyor. Evet, Hegel de bir bakıma devlet felsefesi yaptı ama felsefe yaptı; bizim sözde düşünür takımı için devlet, bir felsefe ve demokrasi konusu değil, kapanın elinde kalıp sopaya dönüştürülmesi gereken bir aygıttır. Çocuklara okullarda yurttaşlık bilgisi derslerinde genelde yurttaş olmanın hak ve görevleri öğretilir ama ikincisine, devlete karşı ödevler bağlamında daha çok vurgu yapılır. Peker, niye ikide bir "devletimi uluslararası alanda zora sokmam" deme gereği duyuyor? Bu ülkenin çete, mafya ve suç örgütleri bile devletçi zira okul aygıtımız o derece etkilidir; öğrenci, okuldan mezun olup yasadışı örgütlere yani devletin sınırlarını çizdiği alanın dışına, illegaliteye girse ve de "ya ben devletin kanunlarına meydan okuyup yasadışı iş yapıyorum" dese bile garip bir biçimde devletçidir. Habermas, devlet ve şirketlerin küreselleşmeyle birlikte giderek güç kazanmasını demokrasiye bir tehdit olarak gördü. Çare olarak da liberal Batılı toplumlarda yaşamdünyalarının zenginleştirilmesi, güçlendirilmesi ve geliştirilmesini önerdi. Bizde ise, devlet güçlendirilir hatta putlaştırılırken insan yani toplum, halk, millet denilen aşağıdaki gerçeklik habire devletin kuluna dönüştürüldü. Almanya'da faşizm yenildi, tek bir kişinin (Führer) emrine verilen devlet iyi-kötü demokratikleştirildi, "sosyal refah devleti" güçlendirildi, insanların devletten, hükümetten ve politikadan hesap sormasının türlü yolları üretildi. Bizde ise laf salatası olarak görülen felsefenin dolaylı sonuçlarından biridir bu çeteler.

Maalesef sistemimiz ajitatör, demagog, propagandist üretmeye devam ediyor. Ne dediğimi anlatabilmem için YÖK başkanı Yekta Saraç'ın son açıklamasını buraya almam lazım: "Üniversiteler, milletin kızlarını emanet ettiği, hocalarına 'annelik, babalık yap, rehberlik yap' diye emanet ettiği kurumlar. Öğrencilerimize herhangi bir şekilde yan gözle bakılmasına bile tahammül edemeyiz." Medrese kafası dedikleri işte bu. O medreselerden filozoflar yetişmedi, gelenek devam ediyor: Medreselerin devamı olan üniversitelerimizde de yetişmiyor.

4 Haziran 2021

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hamburglu solcu arkadaşlarım

Dün akşam Almanya'nın Portekiz'le maçı vardı. Yani Hamburg merkez oldukça hareketliydi. 1980 sonrası politik mülteci olarak gelen devrimci arkadaşlarımla Altona'daydım. Altona, belki bir nebze Ankara'nın Yüksel Caddesi, İstanbul'un Kadıköy'ü, İzmir'in Alsancak semti gibi bir yer ama çok farklı yönleri de var. Kozmopolit havası, çokkültürlü ortamı, neşeli insanları, müzisyenleri, gençleri, kafe ve restoranlarıyla cıvıl cıvıl, oldukça hareketli bir semt Altona. Elbette evsizleri, alkolikleri... Kafeler dün akşam tıklım tıklım doluydu. İnsanlar son derece rahat tavırlarıyla sosyalleşiyor, içkilerini yudumluyor, aralarında yüksek sesle sohbet ediyorlardı. Biz de 4-5 kişilik bir grup olarak küçük bir Kürt restoranda oturup epey konuştuk; konu elbette Türkiye idi: Ülkenin sorunları, devrimci-demokratların durumu, HDP, Kürt hareketi, iktidarın uygulamaları fakat öncesinde sıkı bir pedagoji muhabbeti.

Hamburg'a geldiğimden bu yana çok sayıda insanla tanıştım, gözlem yapmaya çalıştım. Bu gözlemlerimi buradan çok sayıda yazıyla daha önce paylaşmıştım. Ancak dün geceki deneyimim, bazı şeyler üzerinde yeniden düşünmeme vesile oldu. Hamburg'daki Türkiye diasporası içindeki politik mülteciler, Almanya'yla yüksek düzeyde entegrasyonlarını bir biçimde gerçekleştirmiş durumdalar: Almancayı çok iyi konuşup yazabiliyorlar, burada bir meslek edinip "orta sınıf" diyebileceğimiz bir düzeyde yaşam sürmüşler-sürüyorlar, ülkenin eyalet ve federal düzey politikasında temsil düzeyinde rol alabiliyor, sosyal sorunlara çözüm arayışının bir parçası olmuş durumdalar. Şunu fark ettim: Almanya'ya gelmek zorunda kalan Türkiye'nin 78 kuşağı solcuları gerçekten yüksek nitelikli, akıllı, becerikli, neyin ne olduğunu bilen, büyük resmi görebilen, sistemi iyi tanıyıp analiz edebilen bir yeti ve yetenekte, hatta donanımda.

Aynı durumu 2001-2004 arası kaldığım Fransa'da da gözlemlemiştim. Fransa, Almanya gibi gittikleri her Avrupa ülkesinde öğretmen, pedagog, sosyal çalışmacı, dil öğretmeni başta olmak üzere "eğitim-öğretim" alanında, akademisyenlikte, hatta edebiyat ve sanat alanında çok önemli başarılara imza atmışlar. Araştırma projem olan Alman okullarında okutulan İslam din dersi kitaplarından birinde Doğan Akhanlı'ya ayrılan bir pasajı gördüğümde şaşırmıştım; buradaki arkadaşlarıma konuyu açtığımda, politik mülteci olarak gelen Doğan Akhanlı'nın Almanya'da Goethe ödülünü alabildiğini öğrendim. Çok büyük bir başarı. Fakat şunu da fark ettim: Almanya, onca kanlı geçmişine karşın tipik bir göçmen

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ülkesi olduğunu resmi düzeyde kabul etmiş durumda. Örneğin Alman okullarında Müslüman kökenli öğrencilere İslam din dersinin okutulması, bunun bir göstergesi arıa daha çok da şu: Almanya, göçmenleri kabul ettikten sonra aslında çokkültürlü bir ülke (multi-kulti) olmanın gereği olarak entegrasyon çalışmaları çerçevesinde kültürlerarası pedagoji, iletişim ve sosyal çalışmalara hız vermiş durumda. İşte bütün bu çalışmaları sahada yapan, yani göçmenlerle nasıl ilişki ve iletişim kurulacağını belirleyen, planlayan ve gerçekleştiren yine göçmenlerin kendileri ve bunların içinde özellikle diaspora yani politik nitelikleri olan eski mülteciler.

Tanıdığım devrimci-demokrat insanların bir kısmı bu işi severek yapıyor ama sistemin eli-ayağı olduklarının ve sistemin yapısal sorunlarına radikal çözümler önermeden kısmi pansumanlarla bu işi yaptıklarının, yapmak zorunda kaldıklarının da gayet farkındalar. Bu arkadaşlarımdan bir kısmı, bir ara "çiftdilli okul öncesi" bir eğitim kurumu açmışlar; bu yer veya okulöncesi kurum hala çalışıyor. İşte böylesi çiftdilli okulöncesi, ezilen ve dışlanan göçmenlerle yapılan sosyal çalışma, pedagogluk vb. işleri aslında Almanya'nın entegrasyon politikasını alabildiğine demokratik bir çerçevede gerçekleşmesine yönelik olabilmesi bakımından çok önemli.

İşte solculuk tam da burada devreye girip, bilinçli bir dünya görüşü olarak, bir yandan entegrasyonu sağlamaya yardımcı olurken veya hizmet ederken bir yandan da kapitalist sistem içinde neyin ne olduğunu da bir şekilde anlayıp anlatabiliyor. Hamburglu solcu arkadaşlarımın işi çok zor olmuş her daim zira "iki ülke-tek sol" anlayışını iki farklı bağlamda yerine oturtmaya çalışmışlar. Elbette Türkiye ile Almanya'nın koşullarının çok farklı olduğunu biliyorlar ancak sol bilinci ikiye bölüp, bir tanesini Türkiye'ye özgü çalıştırıp diğerini de Almanya'ya ayırmak mümkün değil. Bu, olsa bile, önünde-sonunda bir tür şizofreni (kişilik bölünmesi) yaratabilir. Onlar aslında, Türkiye'yle ilgili sol bilinci-o nesnel zeminin uzun zamandır tam göbeğinde yaşamadıkları için-daha ziyade "duygu dünyası"nda (ancak bu duygu dünyası nesnel bilinçten tümüyle kopuk değil) deneyimlerlerken Almanya'yı ise olabildiğince rasyonel şartlarda yaşayıp müdahalede bulunmaya çalışmışlar, çalışıyorlar. İki ülkeyi birbirine bağlamak çok zor çünkü kapitalizm analizleri gelip bir biçimde kültürel yorumların içinde şekil ve kılık değiştirerek var olabiliyor. Ancak dedim ya, Hamburglu solcu arkadaşlar, çok akıllı ve neyin ne olduğunun çok farkındalar. Fakat iki farklı ülke, sistem, kültür ve değerler dünyası, bir noktadan sonra iki farklı deneyimi birbirine bağlamada, onca kıyaslamaya rağmen, pek de başarılı olamıyor.

Evrensel kapitalizm analizi ile yerel şartlar değerlendirmesi iç iç geçse bile, bir noktada buluşturulamadığında, Habermas'ın dediği gibi, kapita-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

list sistem (sistem: devletin politik iktidarı ve şirketlerin ekonomik gücü) "Lebenwelt"i (az-çok demokratik güçlerin yaşam-dünyasını) sömürgeleştirmeye devam ediyor. Sorun, yukarıdan sömürgeleştirmeye aşağıdan demokratikleştirme ile nasıl karşılık verileceğinde yatıyor. Kabaca şu: Entegrasyon çalışmaları içinde öne çıkan "kimlik politikası", insan haklarıyla iç içe geçerek sistemin içinde görece demokratik bir "yaşam-dünyası" yaratırken, "sınıf politikası" da giderek entegrasyon politikalarına kurban edilmekte ve bu yüzden Almanya'da alt sınıflar ile göçmenler hızlıca birbirine karışırken sorun, bir sınıf değil kimlik sorunu olarak algılanmaya başlanmaktadır. Hamburglu solcu arkadaşlarım, bu durumun gayet farkındalar.

20 Haziran 2021

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ZOR HAYATIN KOLAY ALINGANLIGI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Maradona

Maradona'nın adını ilk kez 1980'de duymuştum. Yanılmıyorsam 1978 Dünya Kupası'nda Arjantin milli takımına seçilmiş ancak turnuvada oynama şansı bulamamıştı. 1980'den sonra adı hızla duyulmaya başlamıştı. Onu TV'de ilk kez ne zaman izlediğimi hatırlamıyorum ancak her seyredişimde, eğer futbol bir sanatsa, onun bu sanatı yapanlar içinde en iyisi olduğunu düşünmüşümdür hep. Pele'den daha büyüktü çünkü müthiş bir sol ayağı vardı; hızlıydı, teknikti, gözü karaydı ve sezgileri inanılmaz yüksek biriydi. Bence futbol topu en çok onun ayağına yakışıyordu. Maradona'nın en büyük artısı, futbolu sol ayağıyla değil, kalbiyle oynamasıydı. Ancak özel yaşamı çok kötüydü; sigara, alkol, uyuşturucu gibi kötü alışkanlıkları dibine değin kullandı. Neden bilmiyorum ama mutsuzdu hep. Yaşı ilerledikçe aldığı kilolara, sağlık sorunlarına rağmen politik yelpazede soldan yana tavır koyması, onu hep gündemde tuttu. Şu kesin: İnsanlık bir daha Maradona gibi birini göremeyecek. Futbol artık öksüz, yalnız ve kadersiz bir spordur.

25 Kasım 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bizi biz yapan hikayeler

Bu aralar sabahları uyandığımda zaman zaman nerede olduğumu unutuyorum, daha doğrusu kendimi o halde düşünürken buluyorum. Kampüs içinde öğrenci yurtlarında küçük bir oda, masa başında saatlerce çalışma, diğer öğrencilerle neredeyse sıfır temas, kampüs yemekhanesinde sevgili Martin ile birlikte yemek yerken bir saat kadar entelektüel bir konuşma ve bilgisayarla dış dünyaya bağlanma... Hepsi bu; izole bir hayat, neredeyse keşiş yaşamı... Az önce bölüm içi hocalara Habermas ve eğitim üzerine olan projemi online anlattım, iki saat sürdü ve konuşmaktan, bol yorumlu soruları anlayıp ve cevap vermekten epey yoruldum. İki gün önce yaptığım makarnayı yedim ve yalnız başına yemek yemenin berbatlığını bir kez daha yaşadım. Galiba en zoru da bu; sevdikleriniz var ama yalnızsınız. Şu korona günlerinde bu duyguyu yaşayan epey insan olmalı. Birazdan bölüm hocaları olarak online erken yılbaşı kutlayacağız, tabii bilgisayarın başında. Teknoloji bizi bir araya getirecek. Sanal yılbaşı. Böylesi de varmış demek ki kaderde.

Şu günlerde Almanya'da her ev ışıklandırılmış durumda; dün gidip kendime içki alıp dönerken o ışıklı evlere bakıp içlerinde ne tür insanlar yaşadığını düşündüm. Her evde ayrı bir hikâye olmalı. Bu hikayelerin kimisi edebiyata dönüşüyor, büyük bir kısmı ise çok az insanın bildiği hikayeler olarak boşlukta yok olup gidiyor. Bizi biz yapan aslında bu hikayeler değil mi? Her insan, yazılsa, hayatının roman olacağına inanır neredeyse. "Oooo! O da bir şey mi? Biz şu hayatta neler gördük" diyenlerle karşılaştığımda, onların bu gördüklerini anlatmaya kalksalar anlatamayacaklarını düşündüm hep. Hikâye, aslında yaşananda değil, anlatılanda. Çocukluğumda iki kez evi terk edip aylarca sokaklarda yatıp kalktığımda, gece ortaya çıkan insanların hikayelerini bir parça görmüştüm.

Gündüzün hikayeleri ile gecenin hikayelerinin farklı olduğunu o zaman anlamıştım, ta 42 yıl önce. Gündüzün cenneti gecenin cehennemine dönüşüyordu ya da tam tersi. İki ayrı dünya ama iç içe, tabii neredeyse çok az temas ederek. Biz entelektüeller veya aydınlar da öyle değil miyiz? Eşimin Ankara'daki köyüne ilk gittiğimizde köyün ve köylünün yaşamı bana acayip farklı görünmüştü. Bilmediğim şeyler değildi gördüklerim ama yine de acayip gelmişti. Başka bir dünyadan geliyor gibi davranmam, eşimi güldürmüştü. Burdur'un o şirin ve küçük Ağlasun ilçesindeki öğretmen arkadaşın evine gittiğimizde de, "dur hele, şu malların tezeğini bir koklayayım" dediğimde yine alay konusu olmuştum.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu yabancılık, yapay sınırlar, gereksiz engelleri üreten kim? Hayatın şaşmaz, mutlak ritimli kaderi mi, yoksa doğanın icabı mı? Bence ikincisi. Doğa birleştirmeyi bildiği gibi ayırmayı da biliyor. Ben doğanın içkin bir aklı olduğuna inanırım. İyi-kötü düzen başka nasıl kurulabilirdi ki? Bu düzene değin metafizik yapmaktan da hoşlanırım.

Bu da doğal bir şey; burçlara, fala, sihire, büyüye, boş inançlara, dine, spiritüel varlıklara işte bu metafizik ihtiyacımızı gidermek için inanıyoruz sanırım. Vaktiyle DTCF'de çalışırken yemekten sonra koca iki profesörün birbirlerinin kahve fallarına bakmalarına gülmüş ve durumu yadırgamıştım: Bilim insanı fal mı bakarmış? Aslında veya belki de bu saçma-sapan şeyleri yapmak, yaşamı anlamlı kılan şeylerden biri değil mi? 'Filozof' Ulus Baker akşam eve geldiğinde birkaç saat saçma sapan TV programları izlermiş. Ev arkadaşı anlattıydı bunu. Belki de o saçmalıkta ciddi bir şeyler bulduğu için izliyordu, bilemiyorum. Hayatı ciddi ve saçma diye ikiye ayırmak da, bizi biz yapan hikayelerin başlangıç noktalarından biri olsa gerek. Evet, hayatınız romansa, yazmaya başlayın. Kendinizi kendiniz yapan bir hikayeniz olsun. Boşluklar dolsun.

16 Aralık 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Nasıl yaşamalıyız?

Son zamanlarda sosyal medya mecralarında "filozof" olarak kendisine dair çok sayıda bilgi/haber paylaşılan Ulus Baker, tanıdığım bir insandı. Dünya iyisi bir insan, Batı standartlarında bir entelektüeldi. Sıra dışı bir yaşantısı vardı; dünya malına minnet etmez, gündelik yaşamında, sağlığı dahil, kendi felsefesine göre yaşardı. İyi içer, nitelikli konuşur, üst düzeyde yazı yazar, ikna ediciliği yüksek argümanlar ileri sürerdi. Kendisini dinleyenleri mutlaka bir biçimde etkilerdi. Fakat Ulus, kendisine iyi bakmazdı. Bu yüzden genç yaşta kaybettik onu. Ulus'un neden böyle sıra dışı bir hayat yaşadığını zaman zaman düşünürüm. O şekilde yaşantısı, kendi takdiriydi. Bu yönünü kimse sorgulama hakkına sahip değil. Ancak bu konuda bir rezerv konulmalı: Eğer Ulus, biraz daha kendine dikkat edip yaşasaydı, daha başka pek çok önemli eserler üretebilirdi. Asıl mesele de bu.

Çoğumuz aslında disiplinli bir hayat yaşamayız; zamanı iyi kullanmayız, olguları nesnel biçimde değerlendiremeyiz, vaktinde gereken müdahaleleri yapamayız vb. Bu yüzden rüzgârda sürükleniriz; kendi tercihlerimizi yaratmak yerine tesadüflere sığınırız; hatta mucizelere, olmayacak beklentilere, nasip diline, kader felsefesine... Türkiye'de her birimizin yaşantısı, ülkenin durumunun mutlak belirleyiciliği altında değil ancak bu ülkeye rengimizi veremediğimiz de açık. Aslında çoğumuz, ülkenin durumundan ziyade, kendi geleceğimizi düşünürüz. Buna rağmen bireyci değil, cemaatçi bir yaşam tarzımız var. Bir olgu hep dikkatimi çekmiştir: Kıbrıs çıkartmasının ilk anlarında ölen Türkiyeli askerlerin ölüm nedeni, birbirlerinden ayrı durup hedef küçültmek yerine, her fırsatta bir araya gelip hedef büyütmeleri olmuş. Ne var ki, savaşta olmaması gereken bu strateji, yaşamın diğer alanlarında olmalı zira hayat kurtarabilir.

Her birimiz artık bir diğerimizi dost, arkadaş, meslektaş, köylü, hemşeri olduğu kadar "rakip" olarak da görüyoruz. Aslında az sayıdaki "nitelikli okullar" için yapılan merkezi giriş sınavları, bu rekabet duygusunu artık demokratik yarışma felsefesinin çok ötelerine taşımaya başladı. Gündelik yaşantımızda ise bizi birbirimizden ayıran pek çok olumsuz değerimiz var. Fesatlık, dedikoduculuk, tevatür-söylenti, arkasından konuşma, gıybet, takiyye diye uzun bir listemiz söz konusu; cemaatçiyiz ama birbirimize nasıl sokulacağımızı bilmiyoruz. Cemaatçilik ile bireycilik arasında salınan ilişki ağımızın ibresi, bizi kimi zaman akıl almaz bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"aklını başkasının aklıyla ikame" etmeye yönlendiriyor, kimi zaman da "ben her şeyi bilirim" bönlüğüne mahkûm ediyor. Aradaki dengeyi bir türlü kuramadık. "Alman usulü" denilen ödeme felsefesini hiç anlayamadık; bu felsefeyi bencillik veya bireycilik olarak gördük hep. O yüzden Batılılara böyle bir felsefemiz olmadığını övünerek anlatır dururuz. Oysa hesabı kendi başımıza ödedikçe, bütün hesapların her alanda bize çıkarılacağını bir türlü göremiyoruz.

Ulus'a dönelim: Bildiği gibi yaşadı, hesabını kendi yapıp ödedi. Ancak bu, onun anti-sosyal yaşadığı anlamına gelmez. Aksine insan canlısı, hoş sohbet, dünya tatlısı bir insandı. Dünyayı değiştirebilecek fikirlerin peşine düştüğünde derdi, kendini değiştirmek değildi çünkü zaten o fikirlere sahip olduğu için değişmişti. Kırılan gözlüğünü hep telle bağlardı veya pantolonu için kemer yerine ip kullanırdı. Ortalama bir insanın gözleri, tanışma anında hep önce onun gözlüklerine takılırdı veya hırpani giyimine, kirli uzun tırnaklarına... Bizim huyumuz galiba bu: Nesnelerin ötesini göremeyiz, merak da etmeyiz. Bu yüzden bizde bilim, eleştiri ve entelektüellik pek gelişmedi, gelişmez de. Ulus bana göre dünya çapında bir filozof değildi ama bu coğrafyanın kültürüne yabancı bir filozof edası vardı. Sıra dışı bir entelektüeldi. Sola angaje biriydi. Eğer o şekilde yaşamasaydı, belki de o şekilde düşünemezdi. Marx, toplumsal varoluşun, bilinci belirlediğini iddia etmişti. Bir villada yaşarken işçi gibi düşünemezsiniz; tersi de doğru yani bir patron işçi gibi düşünemez. Nasıl yaşamamız gerektiğine karar verebilmek için, öncelikle içinde yaşadığımız maddi koşulların ne olduğunu bilmemiz gerekir. Sonra nasıl yaşamamız gerektiğini konuşuruz.

24 Aralık 2020

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Nasıl yaşamalı?

Bu soru herhalde insanlık tarihi kadar eskidir. Nice bilge, filozof, deha, keşiş veya bilmem kim, nasıl yaşayacağımıza dair bin bir formül önerdi geçmişte. Ama benim ilkem ve ilgim hep, Nasrettin Hoca oldu. Eğer Nasrettin Hoca yaşamış ve anlatılanlar gibi nüktedan kişiliği ile müthiş hazır cevap ve kurnaz aklını birleştirmiş ise, ne güzel! Ancak Hoca'ya atfedilen nice fıkranın gerçek olmadığını da biliyoruz. Sorun değil; onun ruhuna, meşrebine veya kişiliğine uygun her türlü fıkra, hangimizi gülümsetmedi ki? Geçen gün burada, Hamburg'da bu konuyu konuşmuştum bir arkadaşımla: Şimdi bir Almanla konuşurken araya bir Nasrettin Hoca fıkrası sıkıştır, anlar mı acaba? 35 yıldır Hamburg'da yaşayan arkadaşım, "vallahi bu Almanların arasında mizah duygum köreldi" dedi. Yaşam, kültürdür. Pek çok filozofun görüşlerini okudum ama beni halk bilgeleri kadar hiç birisi etkilemedi. Bu halk bilgeleri, ister uzun yaşamanın iksirini önermiş veya isterse hayatın sırrını bulmuş olsunlar, isterse bize Lokman Hekim gibi şifanın kaynağını göstermiş olsunlar, sorun değil zira gerçekdışı olsa bile nice sözleriyle bizleri etkilemişlerdir. Çünkü aslında nasıl yaşamamız gerektiğini göstermeye çalışmışlardır. Bu tutum, çağdaş yaşamda da devam ediyor; hemen herkes başka herkese "şöyle yap, bunu uygula, onu ye" gibi reçete tadında taktik, formül ve strateji önerir, bilhassa yaşlılar. Piyasalarda satılan "kişisel gelişim kitapları" neden çok satıyor acaba? Günümüzde, eskiden olduğu gibi, çoğumuz hala nasıl yaşanması gerektiğini bilmediği için olabilir mi? Olabilir.

Çoğu insan "yazılsa, hayatım roman" olur der, o derece özgün bir yaşamı olduğuna inanır ancak bu tür insanların, kendi yolunu bulmak yerine, piyasa bilgelerine, gurulara, mentorlara, uzmanlara, rahiplere başvurmalarına ne demeli? Bir anne bizi doğurur, hayata gözlerimizi açarız ve sonrasında başlar nasıl bir hayat yaşamamız gerektiği sorusu. Aile buna bir yanıt verir, okul aileden daha değişik bir şey önerir, sonra arkadaş çevresi başka, medya bambaşka, tanıştığımız her şey, fikir, düşünce, formül bize hep yepyeni şeyler söyler. Şuna mecburuz aslında: Nasıl yaşanması gerektiğine tefekkürle (bir keşiş gibi inzivaya çekilerek derin düşüncelere dalmakla) ulaşamayız; o dönemler geçti gitti. Bugün okuduğum bir makalede öğrendim ki, Fransa'nın kuzeyinde 900 yıldır izole bir hayat yaşayan keşişler, hiçbir salgından etkilenmemişler; dış dünyayla tek bağlantıları, ürettikleri orijinal likörün pazarlanması. Eğer bir keşiş

veya din adamı gibi sabah-akşam dua ederek yaşamak istiyorsanız, sorun yok ancak mümkün değil elbette. Şu pandemi günlerinde bile birkaç ay evlerimizde oturamadık; denilenin aksine, hayatlarımız bir eve sığamadı. Pandemi, psikolojik sorunlara yol açtı, boşanmaları tetikledi, ev içi kavgaları artırdı falan.

O halde, nasıl yaşamalı sorusunu ancak başkasının aynasında bulabiliriz. Aynaya neden bakarız? Saçımızı-başımızı düzeltmek, bedenimizde veya elbiselerimizde bir sorun olup olmadığını fark etmek için falan. Ayna, aslında topluma girmemizin deney taşıdır. Keşişlerin dünyasında bildiğim kadarıyla ayna türü yansıtıcılar olmaz çünkü keşiş için asıl iletişim kanalı, bolca düşünerek Tanrı'nın yolunu bulmaktır. O yol da ancak dua ederek, tefekkürle falan yürünür. Her gün siyasal iktidar, bize nasıl ve neden yaşamamız gerektiğini dikte etmeye çalışıyor. "Benim gibi yaşamak zorundasın" diyor. Tek yol öneriyor, piyasalar ise çok yol. O yüzden çoğu insan piyasa toplumunda yaşamayı özgürlükle karıştırıyor. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'ndeki derslerimde öğrencilerime hep anlatırdım: İnsanlar, AVM'lerde neden huşu içinde yürür, rahat tavırlar sergiler, aşırı bir dingin havaya bürünürler? Tüketimin hazzı vardır, AVM gibi mabetler bize bir mal satarken bir yaşam tarzı da sunar. Aslında malı değil, onun bize vereceği statüyü, üzerimizde yaratacağı imajı, kimliğimize katacağı ekstra özellikleri satın alırız. Her AVM'ye gidişimde, eşim ve kızım vitrinleri dolaşırlarken ben bir kafeye tüneyip kitabımı açıp okurken gelen geçen insanları da seyrederim arada bir. Malum sosyoloğuz, bilimsel virüs tatil dinlemiyor. Bir zaman bir şey fark etmiştim: AVM'lerde kadınlar, vitrin önlerinden geçerken veya mağazalar arasında dolaşırlarken sanki bir "manken edası" takınırlar. Kadınlar, AVM'ye giderlerken iyi giyinmeye çalışırlar, erkekler ise bildiğimiz gibi, ne bulurlarsa üzerlerine atıp çıkarlar. Neden böyle, bilmiyorum.

Kişisel gelişim kitaplarını en çok genç kadınların okuduğunu tahmin ediyorum; erkeklerin ise daha ziyade teknik bilgi, düşünce ve formüllerin peşinde olduğunu düşünüyorum. Bu, işin cinsiyetine özgü/tipik doğal bir durum mu yoksa sistemler tarafından mı üretiliyor, elbette tartışılabilir. Fakat işin kültüre içkin yönleri çok; örneğin bize bir şey öğretilmeye çalışıldığında, meselenin "ANA fikri" bana hayatın asıl özünün erkeklerden ziyade kadınların ruhuna daha yakın özellikler içerdiğini gösteriyor. 1960'larda "Hippi Gençlik" veya "Çiçek Çocuklar", Batı'nın rutin refahından sıkılıp hayatın anlamını bulmak veya nasıl yaşamalı sorusunu öğrenmek için kitleler halinde Nepal'e, Hindistan'a gidip orada uzak doğu felsefelerini öğrenmeye çalışmışlardı. Döndüklerinde, Batı'ya Yoga'dan başlamak üzere çeşitli mistik düşünce ve eylemleri taşı-

mışlardı. Onlar böyle yaparken 68 gençliği ise, kaldırım taşlarını söker-ken özgürlüğün iktidarı devirmek olduğunu düşünmüşlerdi: "Gerçekçi ol, imkansızı iste" cüretini gösterecek denli de iddialıydılar. Ben kendi adıma "ot gibi" yaşamanın, "inek gibi çalışma"nın çeşitli erdemler içer-diğini düşünüyorum. "Yeşilaycı" değil de, istediğin basit şeyleri yap-mak, büyük hedef ve idealler koymamak, kendince bir hayat kurmaktan, sürmekten yanayım.

Günümüzde kimi kentli insanlar şehirlerin türlü sorunundan bıkıp dağ başlarına, köylere gidip de "yeni köylü" olup tarım ve hayvancılıkla uğraşıyorlar. Mutluluk bu diyorlar: Doğal yaşam. Bir zamanlar bir film izlemiştim: Bir genç, şehirdeki hayatından bunalır ve kimseye haber vermeden bir dağ başına gidip yaşamaya başlar. Yanında bir de kitap götürür: Hangi bitkiler yenmeli ve yenmemeli. Ancak bilmediği bir bit-kiyi yer ve ölür. Cesedi de yanılmıyorsam tesadüfen bulunur. Hemen herkese bir an gelir, doğanın sessizliği içinde kendi sesini bulmak için bir yerlere-tercihan dağlara-çekip gitmek dürtüsü baskın çıkar. Gerilla hare-ketlerinden çevrecilere değin dağlar, insanı sarhoş eder. Kimisi için öz-gürlük sarhoşluğu yaratır dağlar, kimisi için hayatın gizil anlamının pe-şine düşülecek yerlerdir. Yazının sorusu baki, bizler ise faniyiz. En bü-yük çelişkidir bu.

2 Ocak 2021

Torpili referanş yapmak

Fransa'dayken Türkiyeli bir arkadaş, 'biz torpil değil, "piston" diyoruz' demişti. Buna epey gülmüştüm. "Arka", "amca", "dayı" da denilen "torpil" gibi bir savaş silahını, "piston" gibi bir makine aksamını kullanmak ilginç. Neyse, konumuz bu değil. İşi sarpa sardırılan halkımızın, bir meselesini halledebilmek için arka kapıdan girmek, kestirme bir yol bulmak veya kuralları çiğnemek dahil her yolu denerken sorumlu tutulması elbette kolaycılık olur. Değil midir ki, balık baştan kokar. Egemenler maalesef sistemi böyle kurmuşlar. Bireysel çaba, emek ve liyakatin ödüllendirilmediği yerde, insanlar elbette daha "yanaşmacı" (klientalist) yollar aramak ve kullanmak zorunda kalırlar.

Meritokrasi denilen, kapitalizmde bireyin kendi bilgi, görgü ve çabasıyla iş kotarma anlayışı Batılı ülkelerde temel norm ama orada da "torpil" işlemez diye bir kural yok; farkı, bizdeki kadar yaygın olmaması, bir felsefe haline gelmemesi. Burada temel sorun şu: Geçmişte herkes, bir işini, çoğunlukla devlet koridorlarındaki bir meselesini halledebilmek için torpil bulmak zorunda kalırdı; durum hala öyle-TBMM'ye gidip bir vekil veya alt düzey birini ayarlamak, belediyeden bir tanıdığı devreye sokmak, hatta bürokraside bir çaycıdan bile medet ummak...

Bunları biliyoruz. Bu durum, çaresizliğin ama aynı zamanda yozlaşmanın bir işareti, dahası sonucu. Fakat bu iş artık inceltilmeye başlandı nicedir. Nitekim bir takım kerli-ferli insanlar, kaba kaçan torpil yerine "referans" demeye başladılar. Kuşkusuz, her referans torpil değildir. Mesela, bir okuldan mezun oldunuz, master-doktora yapacak veya bir işe başvuracaksınız, tanıdığınız hocalardan "referans mektubu" aldığınızda, bu torpil değil, kendinize dair güvenli bir "algı kapısı" oluşturmaktır. Ben de "referans mektupları" aldım bazı hocalarımdan, kendim de kimi öğrencilerime verdim.

Ancak artık "torpil", "kartvizit" ve "referans" arasında çok bir fark kalmamış gibi. Birbirinin yerine kullanılıyor bunlar. Bazıları için ise durum başka. Şöyle ki, kimi şeylerin referansı kendisidir: Örneğin nitelikli bir okul diploması, çalışılan bir kurum, yazılan bir kitap, çekilen bir belgesel vb. Bunlar, reklamını kendi yapar, tanıtım için ekstra bir şeye gerek görmezler. Ne var ki, "hamilim yakınım olur" artık ortak payda oldu: Her kapıyı açan bir maymuncuk gibi. "Adamın" yoksa bir işin olmuyor maalesef. AKP döneminde mesela "sözlü sınavları" buna işlemeye baş-

ladı. "Sümen altı"na atılmayan nice not, mektup, pusula, egemenlerin ceplerinden ilgili yerlere gitmeye, eskisine göre çok daha fazla olmaya başladı. TBMM'deki grup konuşmaları, torpil arayışına hizmet ediyor çoktandır.

Sistem liyakat rejimine dayalı (meritokratik-kıymetlerin değerlendirilmesi) özelliğini çok daha fazla kaybederken, koltuğa göre adam değil, adamına göre koltuk ayarlama felsefesi üretildi. Eğer yönetim ve diğer alt sistemleriniz başarı temelli değil de feodal (yanaşma, sadakat, kimlik, ideoloji, hemşericilik vb.) çalışıyorsa, aracılar torpil rolünü hep oynayacaktır. "Adamını bul, işini yap": Bu lafı bilmeyen yoktur. Sınav, notlandırma, performans gibi görece demokratik ölçme-değerlendirme mekanizmaları artık anlamsızlaştı.

AKP, klasik burjuva devletinin görece liberal felsefesine dayalı kurumsal yapısını çürütürken kendi niteliksiz kadrolarını devlet, belediye ve şirketlere doldurdu. Sonuç, niteliksiz torpillilerin her yerde egemenlik kurması. Torpil yerine referans mektubu diye inceltilmiş olsa da dil aynı. Almanya'da bir bürokratik işim gecikince, zor duruma düşmüş ve ilgili dairede çalışan Türkiyeli bir arkadaşıma burada "Türk usulü çalışmıyor mu?" diye sormuştum. Gülerek "hayır, burası Almanya" demişti. Ben dahil bizler buna alıştırılmışız ancak kendime ve benim gibilere de haksızlık etmek istemem. Bizler yine de hak-hukuk-adalet mekanizmasının işletilmesi için epey bir gelişim gösterdik. Eşitlik felsefesini savunuyoruz. Hak eden, neyi hak etmişse, alsın diyoruz. Fakat durumumuz, son tahlilde, çok kötü. Ülke krizler içinde debelenirken, azalan pasta (para, sermaye, iş, nitelikli şeyler vb.) insanları birbirine daha fazla düşürebilir. O zaman torpiller savaşı başlar, en güçlü torpil diğer torpilleri ve torpilsizleri saf dışı ederken ortada referans olacak ne ülke ne iş ne de bir şey kalır.

4 Nisan 2021

Neden anlaşamıyoruz?

Kimi toplumların derin hücrelerine, yani sosyal ilişkilerinin en temeline sinen belli bir kültürün kendini mutlak anlamda gösterdiği alanların başında sanırım "uzlaşma" geliyor. Herhangi bir Batılı toplumun gündelik hayatının rutinleri içinde insanlar arası ilişkilerin büyük ölçüde kaygısız veya az stresli yürüdüğüne ilişkin pek çok örnek vermek mümkün; sokağa çıktığınızda diğer insanların düşünce ve davranışlarını kestirmenin veya öngörmenin verdiği rahatlıkla yaşamın size pek de sürprizler hazırlamayacağının bilincinde olarak, bir tür "uzlaşma havası"nı derin biçimde içinize çekersiniz. Yola adımınızı attığınızda mesela, arabalar durur. Kuralı kim çiğnerse çiğnesin, gereği yapılır. Bu tür toplumlarda etik kurallara güç veren şey, akılcılığın yaşamı kolaylaştırdığı bilgisinin pratik sahada denenmesinin verdiği güvendir; o güvene bazen "sosyal sermaye" de deniyor.

İşte o yüzden dünyanın en mutlu toplumları, en yaşanılır kentleri, en verimli ekonomileri, en hesap sorulur yönetimleri falan bu coğrafyalardan çıkıyor. Batı'da da kıskanç insan yok mu? Tonla. Bireyci, vurdum duymaz, asosyal, kendine dönük, hesapçı vb. olumsuz kişilik niteliği atfedebileceğiniz sürüyle insan bulabilirsiniz. Ancak "bireysel sorumluluk" ile "sosyal görev" anlayışının ilginç biçimde sentezlendiği bu toplumlarda kendine özgü bir rasyonaliteyi de bürokrasiden herhangi bir şey için sabırlı biçimde sıra beklemeye değin birçok alanda da görürsünüz. Batılı insanlar da kendi aralarında kıyasıya mücadele eder, son derece rekabetçidirler, birbirlerini ekarte etmek için pek çok araç kullanırlar, son derece bireycidirler falan ancak bir noktadan sonra bir şeyi fark edip fena halde frene basarlar: "Aynı gemide olmak" felsefesi. Lafı şuraya getirmek istiyorum: Türkiye, birbirleriyle anlaşmamakta direnenlerin ülkesi. İnsanı keçi gibi inatçı. Maalesef anlaşamıyoruz. Mesela çok kolay ve çabuk küsüyoruz.

Çocukken bir komşumuz vardı; yaşlı karı-koca, ikisi de hacı. Çok da iyi insanlardı. Ama garip bir durumları vardı. Aynı evin içinde birbirleriyle yıllarca küs yaşamışlardı. Nasıl olabiliyorsa artık, tam da böyle olmuştu. Kavgacı bir milletiz; her an parlarız, köprüleri birden atabiliriz, incir çekirdeğini doldurmayan konularda ayrılıklar yaratmada üstümüze yok gibi. Gıybetten fesatlığa değin bir dolu mekanizmayı kullanmada da epey mahiriz. O yüzden cami imamları, vaazlarında dinden daha çok ahlaktan, birbiriyle iyi geçinmeden bahsederler. Birbirinin kuyusunu

kazmaktan mobbing denilen daha modern formlara değin birçok aracı kullanmaktan çoğu zaman çekinmeyiz. Kibir, büyüklük veya megalomani tam da bize göre. Bir başkasının ayağını kaydırmada nasıl ve ne yapılacağı konusuna dair türlü şeytanlıklar yaratmada epey yol kat ettik. Bir araya gelemiyoruz, çünkü anlaşamıyoruz, uzlaşma kültürümüz yok, kitle içinde eriyip linççi bir toplum olmaya meyilli olsak da aslında garip bir bireyciliğimiz ve egoist felsefemiz var.

Ahlaklılığın bu kadar çok önemsendiği ve vurgulandığı toplumumuzda olmayan şey, tutarlı bir etik felsefe veya felsefi etik. Kuralları kendimiz koyuyoruz ama uymayan yine biziz. Devletçiyiz ama o devleti dibine değin soyuyoruz. "Birbirini idare edenler" ülkesi olduk çoktandır. "Yap bir abilik", "Türk usulü" veya "ne vereyim abime?" gibi birçok deyimde kendini gösteren bu birbirini idare ederek kandırma sanatı, artık ulusal spora dönüştü nicedir. Sözde cemaatçi, kolektif veya sosyalizan bir toplumuz ama değil. "Takım halinde" pek çok şeyde başarısızız: Sporda, bilimde, politikada, ekonomide vb. Fetişleştirdiğimiz piyasanın rekabetçi kurallarının kendini dayattığı rasyonaliteyi dengeleyen güçlü bir kamucu ne devletimiz ne de toplumumuz var. Bireysel karaktere döneyim yeniden: Küsen, kızan, kavga eden, kuyusunu kazan, ekarte eden, çekemeyen, kıskanan ortalama bir insan modelimiz söz konusu. Bu, kapitalizmin yarattığı bir birey değil; zira kapitalizm aslında sıkı bir sosyal kurallar temeli üzerine oturur; o kuralları eğitim, piyasa, spor, ticaret, bilim, sosyal yaşam gibi pek çok alanda görürsünüz. İsveç, Almanya veya Fransa kapitalist ülkelerdir ancak o sihirli formül bu ülkelerde çoktandır işe başarılı biçimde koşuluyor: "Bireysel sorumluluk" ile "sosyal görev" anlayışlarının iç içe geçirilmesi. Bundan kapitalizmi savunduğum anlamı çıkmasın ama böyle de bir şey var.

Bunun ardında Rönesans, Reformasyon (Protestan etiği), Aydınlanma, Sanayi Devrimi, Liberalizm, sosyalist mücadele falan pek çok şey var, doğru. Öte yandan, Batılı ülkelerde tarihte insanların birbirlerine yapmadığı kalmadı, o da doğru: Cadı avı, köylü savaşları, işkence, giyotin, çeşitli barbarlıklar, faşizmler vb. Ama o garip akılcılık, gelip kendini dayattı ve "aynı gemi"de olduklarına ikna oldular sonunda; yani ders aldılar. Bizim yozlaşmış sistemimiz de arızalı karakter yapımız da, maalesef onca eğitim, bilim, deneyim, pilot çalışma, proje, mücadele ve reforma rağmen bir türlü düzelmiyor.

Neden anlaşamıyoruz? Çünkü öncelikle, neden anlaşamadığımız konusunda bile anlaşamıyoruz. Ortak demokratik bir anayasa yapamıyoruz çünkü anlaşamadığımız konusunda bile anlaşamıyoruz. "Güven", sosyal sermayenin en önemli kalemlerinden biri demiştim yukarıda. Bu

güven bizde yok veya çok cılız. Sürekli olarak, kazıklanmaktan korkuyoruz, doğru; çek-senetler karşılıksız çıkıyor, güvendiğimiz dağlara habire karlar yağıyor, icra dosyaları birikti, mahkemeler birbirleriyle hukuki sorun yaşayan insanlarla lebalep dolu falan. Lafı şuraya bağlayayım: Uzlaşıp ortak iyi işler yapabilmek için birbirimize güvenmemiz lazım. Güven, en akılcı sermayelerden biri. Ancak güven, sonuçta kişisel bir duygu, tutum ve düşünce olsa da asıl itibariyle rasyonel kuralların toplumsal yararı gözettiği bir birey-toplum diyalektiğinin kurulduğu veya çözüldüğü momentlerin oluşturulmasına bağlıdır. O güven kurulmadığı sürece, kutuplaşma hep devam edecek, köprüler hep atılacak, kuyular hep kazılacak, pusular hep kurulacak. O güveni kuramadığımız sürece, demokratik anayasa dahil, ortak hiçbir şey yapamayacağız.

2 Mayıs 2021

Beşiktaş halkın takımı mı?

Bizim çocukluğumuzda, amatör düzeyde futbol oynadığımız ilk gençlik yıllarımızda (1970'lerin sonları, 80'lerin başları) Türkiye futboluna dair en yaygın klişelerden biri de Beşiktaş'ın "halk"ın, Fenerbahçe'nin "burjuvazi"nin, Galatasaray'ın da "aristokrasi"nin takımı olduğuydu. Bu klişe nitelemenin elbette tarihsel bir arkaplanı vardır, belki bir parça gerçekçidir ancak beni bu yazıda ilgilendiren şey, Beşiktaşlıların kendilerini FB ve GS'den ayıran, ayrıcalıklı ve özel kılan nitelikleri haiz olduğu vurgusu yani taraftarının maç boyu aktif tezahüratı, fanatik bağlılığı, kara kartalla özdeşleşen yırtıcılığı, gençlik aşısı, altyapıya verdiği önem, çıkardığı yıldız futbolcular değil zira bu özellikler diğer birçok taraftar ve kulüpte de var.

Asıl vurgulamak istediğim şey, futbol gibi sportif bir oyunda takım tutmanın, fanatik refleksler göstermenin, kendinden geçmenin (esrikliğin) sorgulanmaması gereken irrasyonel yönlerinin ille de "bilinçli" kimi taraftarlar tarafından rasyonelleştirilmesinin gereksizliği, hatta absürtlüğüdür. Bazı şeyler anlatılmaz, yaşanır; futbol, öncelikle bir dibine değin irrasyonel duygu işidir. Öyle olmasa, onca kerli-ferli, saygılı, yüksek statülü ve eğitimli insanın tribün veya evlerinde maç izlerken olmadık taşkınlıkları yapmasının bir açıklaması olamazdı. Beşiktaşlılarda genel-de, futbolun sorgulamadan keyfini çıkarmak varken, takımın/kulübün/taraftarın ayrı, özel ve hatta kendine has niteliklerinden (örneğin takımın taraftar grubunun Gezi'deki performansları, Çarşı grubunun politik nitelikleri, "kolejli havası" vb.) bahsedilmesinin bir anlamı yok. Bir kere Beşiktaş, halkın değil, FB ve GS'de olduğu gibi, büyük sermaye gruplarının kulüplerinden biridir; üstelik Beşiktaş gibi bütün profesyonel lig takımları dibine değin şövenist, piyasacı, mafya dahil kirli ilişki ağının bir parçası, basbayağı insanların reel sorunlarını kısmen ve geçici de olsa unutturan bir uyuşturucu alanıdır.

Ancak aynı zamanda Beşiktaş ve bu tür kulüpler "büyük eşitleyici"dir: Aynı tribünde HDP'lisi ile MHP'lisi aynı takımdaş duyguyu yaşayabilir, gol anında birbirine sarılabilir, benzer hisleri içselleştirebilir; elbette maç bitimine değin. Sonrası, bildiğimiz Türkiye resmi. Şunu söylemeye çalışıyorum: Futbol, insanı kıskıvrak yakalayıp kendi içine çekip sarhoş eden ender spor dallarından biridir. Elbette futbolun ekonomisi, psikolojisi, sosyolojisi, felsefesi yapılabilir, yapılıyor da ancak bir futbol kulübüne atfedilen/iliştirilen herhangi bir imaj, nihayetinde gerçekçi

olmayan kafaların kendi renk meşrulaştırması için içine girdikleri çıkmaz yolun yeniden üretiminden başka bir şey değildir. Buna hem gerek yok hem de var.

Gerek yok çünkü futbol, sadece futboldur; bırak onu-bunu sadece izle, keyfini çıkar, yaşamın tatlansın, sosyalleşme vesilen olsun falan filan. Uzun yıllar GS fanatiği bir taraftar olarak takımın maçlarını izlerken hiçbir rasyonelleştirme girişiminde bulunmadım; Terim'i eskiden de sevmezdim ama başarılı olmasını çok isterdim çünkü o başardığında, takım kazanıyor, benim de moralim yerinde oluyordu. GS üzerinde Gülen, Ağar gibi kişilerin tasarrufu olduğunu bilmiyor muydum? Elbette biliyordum ancak Fethullahçı olsa bile Hakan Şükür gol attığında sanki golü ben atmış gibi hissediyordum. Ancak epey yıldır bu fanatikliğimi bıraktım zira Türkiye futbol ligleri her bakımdan "rezilleşti": Sportif yönetim, astronomik transfer ücretleri, şövenist ve saldırgan futbolcu tipi, vasat futbol düzeyi, liglerin piyasada pazarlanması, AKP'nin ligler üzerindeki tasallutu vb. Devamla: Renk meşrulaştırmasına gerek var çünkü insan, mesleği, meşrebi, karakteri ne olursa olsun, kimliği olmadan edemez. Edemiyor da. Futbol bize bir takımın taraftarı olmak bakımından bir kimlik sunar. Politik veya apolitik bir kimlik. O kimlik hayatımızı anlamlı ve değerli kılar.

O renk için gerekirse ölür, küfreder, küser, moralman yıkılırız falan; bunlar son derece insani şeyler. Uyuşturucu mu? Elbette. Ama insan, hep bilinçli hareket edebilen bir canlı değil ki! Zaman zaman ayaklarının yerden kesilmesi, havalarda uçması, uyuşması, kendinden geçmesi gerekir; içki, uyuşturucu, dans, çeşitli ekstrem sporlar o yüzden var ve seviliyor. Hayatının son döneminde sporcular sendikası için uğraşırken tanışıp iki kez oturup epey sohbet etmişliğim olan GS'li eski milli futbolcu Metin Kurt, liglerde atılan her golün proletaryanın kalesine girdiğini söylerken haksız değildi. Ancak, bunun sorumlusu bir oyun olarak futbol değil, bu oyunun kapitalistler tarafından araçsallaştırılmasıdır. Bunu kabul etmiyoruz doğal olarak. Ancak futbolu sevenler bu spordan vazgeçemez ki! Etmemeli de.

Ben GS'yi izlediğim ve fanatikçe desteklediğim yıllarda takımın her türlü defosunu unuturdum; hatırlamak, hatta bilmek bile istemezdim. 68 kuşağından bir abimiz, BJK tribünlerinde Latin Amerika'dan bir politik slogan içeren koca bir kara kartallı pankartı paylaşmış; hiç gerek yok. Bu endüstriyel futbol sektöründe Beşiktaş gibi futbol kulübü, yönetimi ve taraftarından belki zaman zaman "ilerici" mesajlar alınabilir, sosyal sorumluluk projeleri için yapılan iyi ve değerli şeyler övülebilir vb. ancak bırakın bir futbol takımını tutmayı ifade eden taraftarlığınız öylece, ir-

rasyonel veya açıklanamaz kalsın. İlle de rasyonel bir açıklama yapmaya kalkıldığında belki de futbolun tadı kaçabilir. Epeydir Türkiye liglerini izlemediğimi söylemiştim yukarıda ancak benim direncim veya uzaklaşmamın nedeni, bir futbol dilencisinden esirgenen sadaka niyetine bir gıdım kaliteli futboldur. Seyrin zevki yoksa, beni ne taraftarlık keser ne de tribün atmosferi veya FB ve BJK'yi kendi sahamızda açık farkla yenmemiz. Son olarak, Beşiktaş kulübünü veya takımını değil ama Beşiktaşlıları, şampiyonluklarından dolayı kutlarım.

16 Mayıs 2021

Kabadayı kalmadı, mafya verelim

Önce külhanbeyliğin folkloru, ardından kabadayılığın namı çoktan silindi, tarih oldu. Bugün çeteleri, mafyayı, "derinler"i, "karanlık adamlar"ı konuşuyoruz. Postmodern bir şekilde, milyonlarca izlenen videolar eşliğinde, sosyal medyada, sanal alemde. Dizi izler gibi, arkasını merak ederek. Türkiye toplumunun yapısındaki değişim bir de buradan okunabilir. Osmanlı'da külhanbeylik, sonrasında kabadayılık denilince akla önce efendi, dürüst insanlar gelirmiş; bunlar muhitin hamisi vasfında olmak üzere, mahallenin bir tür koruyucusu, haksızlıkların düşmanı ve kötülerin amansız rakibi olarak görülürmüş.

Hani filmlerde gördüğümüz, kafasında fesi, belinde kuşağı, zulasında hançeri, ince kaytan veya pala bıyığı ile sokakta nara atan, bıçkın delikanlı aslında emeğiyle geçinen, çoğu zaman da bir tulumbacıyı ifade edermiş. Her semtin meşhur bir kabadayısı olur, bunlardan kimileri elbette hırsızlık başta olmak üzere kimi gayrimeşru işler de yaparlarmış. Ancak devir değişir, zaman başkalaşır, külhanbeylik de tulumbacılıkla birlikte unutulur giderken kabadayılık da evrim geçirir. Bir ayağı mahallenin karakolunda, öteki ayağı da kumarhane, gazino ve kahvehane işletmeciliğinde olmak üzere "hizmet sektörü"nde olan o günün modern kabadayısı için elbette esrar, eroin ve kaçak içki/sigara ticareti, haraç kesme, rüşvet verme, adam öldürme, dolandırıcılık, zorla senet imzalatma, arazi mafyacılığı gibi gayrimeşru işler de yabancı değildi. Yakın tarihin kabadayıları olarak Abdullah Palas, Dündar Kılıç, Kürt İdris (Özbir), Kürt Cemali, Hüseyin Heybetli, Of'lu Osman, Arap Abdo'nun yaptıkları ile bugünkü mafya ve çetelerin yaptıklarını karşılaştırsanız, ilk grup kabadayılar, bugünkü mafyanın yanında masum kalır.

Nasıl bir mafyamız var? İlk olarak, bugünkü mafyamız, öyle mahalli düzeyde kumarhane işletme gibi klasik, küçük çaplı gayrimeşru işlerle uğraşmıyor; aslında neoliberal kapitalizmle birlikte mafya da piyasalaştı, büyüdü, azmanlaştı. Her türlü rant, ihale, yatırım, finans, bankacılık, alım-satım başta olmak üzere pek çok alana girdi. İkinci olarak, mafyanın altyapı olarak kapitalist, üstyapı olarak gayet muhafazakâr/milliyetçi, ataerkil olduğunu tespit edelim. Üçüncü olarak, geçmişin kabadayıları gayrimeşru işlerini en fazla reddederler veya işte basit şeylerle (içki, kumar, esrar, haraç vb.) geçiştirirlerdi ki gerçekten de öyleydi. Bugünküler ise yedikleri "büyük haltlar"ı çeşitli "örtüler"le (Turan, vatan, bayrak, ezan, Türklük vb.) gizlemeye çalışırken kestikleri

"racon"un önüne mutlaka milliyetçi lafları serpiştirmekten de geri durmuyorlar; ancak o lafların ardındaki mafyanın sebeb-i hikmetini de bulmuş oluyoruz: Yani Peker ve Ağar'ın dilinden düşmeyen sözcüklerdeki (marina, çökme, mafya, ihale, maaşa bağlama, kokain vb.) mücadele, birbirine girme ve köprüleri atmanın zeminini, nedenlerini.

Dördüncü olarak, eski kabadayıların en önemli yönlerinden biri de apolitik kimlikleri idi; oysa bugün mafyanın, siyaseti ve devleti bir güç devşirme, rant aktarma ve politik meşrulaştırma alanı, zemini ve gerekçesi olarak çok başarılı biçimde kullandığını görüyoruz. Peker örneğinde görüldüğü gibi, bir "baba"nın veya "reis"in maddi güç kazanmakla paralel popülist bir imaj edinmesinin sonuçlarından biri de sanatçıların, büyük futbol kulübü yöneticilerinin, siyasetçilerin, işadamlarının ve diğer kerli-ferli kesimin mafyanın çevresine girmeleri ve mafya diye bildiğimiz şeyin aslında iyi bir şey olduğu kanaatinin pazarlanmasıdır. Kabadayıların hayranları olurdu, mafyanın ise adamları var ve bunların çoğu, mafya babasının şirketlerinde maaşlı çalışan, normal bir insan gibi yaşayan kişiler.

Fakat asıl sorun, bu mafyatik kültür, kişi ve oluşumların TV dizilerinde çeşitli milliyetçi mesaj ve reflekslerle normal bir şeymiş gibi pazarlanması, gençlerin de kısa, tatlı ve kolay yoldan para kazanmak için bu içi boş parıltılı dünyaya kolayca girebilmesidir. Türkiye mafyası bu kadar güçlenip tutunabilmişse, sadece devlet içinde kapı bulmasının ötesinde, bu toplumsal meşrulaştırmanın büyük bir payı olsa gerek. Kabadayılar zamanın bir tür Don Kişotları idi; silinip gittiler ancak "baba" ve "reis"ler piyasa kapitalizmine uyarlanmayı becererek muteber iş adamı kimliğine kolayca bürünüverdiler. Tabii siyaseti, ticareti ve devleti arkalarına alarak.

21 Mayıs 2021

Sedat Peker'in videoları neden çok izleniyor?

Dile kolay, Peker'in videoları şu ana değin 20 milyon civarında izlenmiş. Bu, bir rekor. Ancak neden? Niye insanlar bir mafya liderinin videolarını bu kadar çok izler? Bazı çıkarımlar yapabiliriz. İlk olarak, insanlar, iktidarın denetimindeki resmi medyanın dışında muhalif, alternatif ve gerçekçi medyaya yönelerek olan-biteni anlamaya çalışıyor olabilir. Peker'in çok izlenmesinin nedenlerinden biri de muhtemelen hakikati, halının altına süpürülenleri, hasıraltı edilenleri bildiriyor olması.

İkinci olarak, "Kurtlar Vadisi" ile başlayıp tarihi Osmanlı dizileri ile devam eden bir tür "milli-muhafazakâr" izleyici tipi üretildi; kafası gerçeklerden ziyade komplo teorileriyle çalışan, klişelerle düşünen, kalıpyargılarla hareket eden, yeniden cihan hakimiyeti hülyasına dalan bu gayet milli-muhafazakâr izleyici tipinin zaten mafyatik düşünme ve örgütlenme kalıplarına eğilimi oluşturulmuştu-Polat Alemdar tipi bu yüzden çok tutuldu, sevildi. Peker'in izleyicileri arasında bu tip izleyici epey olmalı.

Üçüncü olarak, hükümete muhalif odakların (parti, politikacı, gazeteci, bilim insanı, sıradan vatandaş vd.) hükümetle bağlantılı çeşitli organize işlerin boyutunu, kaynağını ve çapını merak etmeleri. Dördüncü olarak, Peker'i bir kahraman olarak gören kesimlerin onda yeni bir "kurtarıcı", "karizmatik lider" aramaları, bulmaları. Bırakın milliyetçi/Türkçü kesimi, Peker, bugün aklansa, bu gazla politikaya girse, partisi rahat bir %7 alır, tıpkı Cem Uzan'ın Genç Parti'si gibi.

Beşinci olarak, uzun zamandan bu yana hukuka olan güvensizlik, adalete olan ihtiyacı artırdı. Peker, mafya babası olsa da hakikati anlatarak bir tür adalet yani doğru-iyi-güzelin yerini bulması, hak edenin hak ettiğini almasına yönelik mesaj veriyor denilebilir; bu mesajdan etkilenen insanlar olabilir.

Son olarak, "hareketten bereket doğar" misali, çalışan bir iş makinesini bile seyretmeyi seven bir halkımız var; bu halk, ortalık şenlenince, memleket hareketlenince ekranlara, sırf meraklarını yenemeyip koşmuş olabilir. Tabii herkes videoları farklı bir saikle izlemiştir. Kimi haber için, kimi gaz almak, irade devşirmek, kimi de eğlenmek için. Nihayetinde Peker, kendi halesini yaratabildi; ekranı başarılı biçimde kullanabiliyor. Mario Puzo'nun 'baba'sını taklit etse de "milli baba" imajını oluşturabildi. En radikal unsurlarda bile, Peker'in sistemin pisliklerini oraya dökmesi, ilgiyle karşılandı. Ama daha önce yazdığım gibi, hakikati Mafya'dan öğrenmek konusunda dikkatli olunmalı; mafya hesaplaşması ancak kanalizasyonu patlatabilir ama asıl gerçekleri, halkın özneleşip demokrasiyi kurucu irade gösterdiğinde öğrenebiliriz.

21 Mayıs 2021

Sedat Peker Hegel'ci mi?

Şu anda Peker'in yedinci videosunu izliyorum. Şu sözlerine takıldım. Devletin iki önemli yönü vardır: Namusu ve aklı. Ona göre devletin sözü yere düşmemeli çünkü devletin ruhu (Geist), kendini millette var eder. Falan filan. Şu ana değin buraya kadar okuduğunuza göre gülümsemiş olmalısınız.

O halde saadete gelelim: Peker, şimdiden bir fenomen oldu. Fenomenliğini destekleyen üç direk var. İlki, popüler kişilik olması. İkincisi, hakikatin kaynağı olarak görülmesi. Üçüncüsü, klişe deyimle "adamsın" kertesine yükseltilmesi, karizmatik kişilik payesini alması. Türkiye'de fenomen olmak çok kolay. Peker, fenomen olmanın yolunun nereden geçtiğini çok iyi biliyor. Maço, ataerkil bir kültürde kapitalizmin marketing ve reklamcılık tekniklerini kullanarak ya "çok değişik" bir şey ya da "rezilce" bir şey yapmanız yeterli fenomen olmanız için. Buna teşne seyirci kitlesi zaten mevcut; malum seyirlik kültürümüz var, hala çok güçlü, dizi izlemede hayat bulmaya devam ediyor. Hacivat-Karagöz gibi nice gölge oyunu, orta oyunu, köy seyirlik oyunlarından inşaatta çalışan vinçlere değin olan-biteni izlemeyi severiz. Çünkü bu ülkede halka biçilen temel-rol, izlemek ama asla karışmamaktır. Ama o halktan da şeyhi uçurmaları beklenir.

Şu anda Peker'i fenomen düzeyine yükseltirken ona her türlü krediyi açmaya hazır olan milyonlarca insan olmalı. Yani, Peker, şartlar olağan olsa, parti kursa rahat bir %10 alır. Cem Uzan misali. Bu millet harbi, delikanlı adamları sever; o adam, Çiller gibi "delikanlı" kadın olsa bile! Maalesef. Bizde "halka mal olmuş adam" sözü vardır; popülerlik aslında bir tür maço kültürde ataerkil düşünce ve davranış kalıplarının devreye sokulmasından ibarettir, Peker bağlamında konuşacak olursak. "Harbi adam", hakikati konuşandır mafya veya delikanlı lügatinde. Peker'in hakikati söylediğine yönelik muhalif kesimlerde bir ortak inanç oluştu. Söyledikleri doğru deniliyor ancak elbette kısıtlı, dar alanda paslaşmalara dayalı doğrular bunlar; kutsallara (devlet gibi) halel getiren doğrular değil. Devletin içeriğini ve pratiğini sorgulamadan dogmatikleştirip kutsallaştıran Peker için harbi olmasının sınırlarının olması doğal. Nihayetinde Peker, bir pan-Turanist olarak, yeni bir devlet (Birleşik Türk Devletleri) kurma peşinde. Diyeceksiniz ki, yeni bir devlet kurmak bunlara mı kaldı? Hegel'in felsefesinde devlet, Geist'ın yabancılaşmasını tamamlayıp kendini en üst kertede (özgürlük) açımlamasının temel aktörüdür.

Peker, yine felsefi bir makara yapalım, bu anlamda Hegelci'dir. Erasmus'u, Maslov'u okuyan, Nazım'dan bahseden Peker, neden Hegel'ci olmasın ki?!

Sapına kadar idealist. Ve bu idealist, hem felsefi yalnızlığının derin dehlizlerinde dolaşıyor hem de harbi delikanlı kültürünün popüler kodlarını sergiliyor. İşte fenomenlik budur, tabii Türkiye gibi bir ülkede. Felsefe ve mafya: Bizim üniversiteler utansın. Vallahi utansın. On binlerce akademisyenimiz, Peker'in bahsettiği Erasmus'un adını eminim duymamıştır. Türkiye garip bir ülke. Felsefeyi de akılcılığı da, harbi haberleri de Peker gibi birinden duymayı bekliyormuş. Muhalefet duyuyor musun? Kapatın dükkânı gidin. Siz de benim gibi harbi haber diye Peker'in videolarını bekler mi oldunuz? Ama ben uyarayım: Peker, hakikati falan anlatmıyor. Bir iç hesaplaşmada hakikat diye kırıntıları eşeleyip duruyor.

23 Mayıs 2021

KHK, mafya ve 'bu ülkenin delileri'

Biz KHK'li akademisyenleri terörle mücadele adı altında üniversitelerimizden atan bu vatan kurtaran şabanların, mafya, çökme, uyuşturucu trafiği, rant, cinayet, katliam gibi ifadelerde, ne ifadesi gerçeklerde anlam ve zemin bulan kanalizasyon patlaması, bizim gibileri hiç şaşırtamaz. Yıllardır olan bitenin farkındaydık. Sadece elimizde somut veri, kanıt, istatistik falan yoktu. Biz solcular zaten milliyetçi ifade, terörle mücadele ve her türlü hamasetin hemen her zaman ve koşulda bir şeyleri gizlemenin aracı olarak da kullanıldığını çok iyi biliriz.

Saf değiliz, yani Peker'in hakikat denilen şeyin sadece bir bölümünü, kırıntılarını ve çeperlerini ifşa ettiğini de biliyoruz. Bir kavga var ama hakikat değil, paylaşım kavgası. Ne demişler, pasta küçülünce kavga büyür, dar alanda kısa paslaşma zordur. Daha AKP'yle, büyük burjuvaziyle ve sofraya dadanan nice aç gözlülerle ilgili bilmediğimiz nice şey var; oralara hiç girmiyor Peker Efendi.

Deliliği de bir yere kadar; diyor ya, "ben akıllıyım" yani nereye dokunacağımı bilirim, benim rolüm belli. Hesaplaşması kişisel, belli olay ve aktörlerle sınırlı. Ama en kötüsü de şu: Peker'in herkesi hoplatan ifşaatlarını mafyadan mı öğrenecektik yani? Peki bu ülkenin anlı-şanlı muhalefeti, savcıları, üniversiteleri ve gazetecileri, hele o "bu hareketin delisi çoktur" partisinin elemanları nerede, ne işe yarıyorlar? Türkiye gibi devlet geleneği, millet kültürü ve parlamenter demokrasi pratiği gibi şeyleriyle övünen bir ülkenin geldiği noktaya bakar mısınız? Peker gibi bir mafya unsurundan hakikati öğrenmek için hepimiz her videoyu büyük bir heyecanla bekler olduk.

Belki utanması gereken biziz. Ama yine de sormalıyız: Devlet, savcılar, hükümet, bürokrasi, emniyet, bu ülkede ne iş yapar? Yetim hakkı, kul hakkı diye hamasete başlayanlardan elbette duvardaki bir tuğlayı çekmelerini bekleyemeyiz çünkü o tuğla çekilirse, o duvarın altında topluca kalacaklarını çok iyi biliyorlar. Peker gibi vatan kurtaran şabanlar, bu ülkenin delileri, serdengeçtileri, koca vatan parsel parsel soyulur, bölüşülür, içine edilirken neredeydiler acaba? Sahi Bülent Arınç, Ankara'yı parsel parsel satan Melih Gökçek'in yediği haltları neden açıklamadı? Arınç gibiler Müslüman değil mi? Ahlaklı, namuslu değil? Bu ülkenin vatan kurtaran şabanlarının ağzından hiç eksik olmayan namus, ahlak, şeref, hasiyet gibi nice kelimenin bir cepçilik, soygun ve hırsızlık

yönteminin araçları olarak kullanıldığını gayet iyi biliyoruz. Olan biten her şey, bu ülkeyi seven, düşünen ve üzerine titreyen bizim gibilerin kanına dokunuyor. Ama eleştiri yok, muhalefet yok, sorgulama yok, karşı çıkma yok, itiraz yok. Niye?

Vatan kurtaran şabanlar terörle mücadele ediyor, yedi düvele kafa tutuyor falan. Edebiyat bol ama gramer hatalı. Biz akademisyenleri sarayında aşağıladığını sanan, bize olmadık hakaretleri sıralayan, bizim vatan haini olduğumuzu iddia eden, terörle iltisaklı kılan politik zihniyet, kaç gündür dut yemiş bülbüle dönmüş durumda. Sahi bizi işimizden, ekmeğimizden niye ettiniz? Biz yoksa ülkenin kalkınmasına, gelişmesine, iyiye gitmesine karşı çıkan, gizli güçlerin elemanı, beşinci kol, kullanışlı aptal, ülkeyi alttan oyan uslanmaz muhalifler miydik? Şu olan-bitene bakar mısınız? Her türlü pislik ortada ancak bir tane savcı bile harekete geçmiyor. Hani tuz mu kokan yoksa hukuk mu diye sorası geliyor insanın. AKP'ye dokunan bir tweet, ifade, yazı, söz için anında harekete geçen savcılar da Peker'i bizim gibi sadece dinliyorlar. Filistin'e destekmiş! Filistinli en azından İsrail'in bombalarına, haydutluğuna karşı göğsünü gere gere, cephede kahramanca savaşıyor. Allah aşkına, sizin mücadeleniz ne için? Üç kuruşa değer mi? Şu güzelim ülkemizi mahvettiniz. Tımarhaneye çevirdiniz, kendinizi habire "bu ülkenin delileri" diye tanıtarak. Delirmek işten bile değil.

23 Mayıs 2021

Peker hakkında akla zarar yorumlar

Eğer bilimsel bir kafanız varsa, olaylara da olgu, kanıt ve istatistikler çerçevesinde objektif ve bir parça da eleştirel bakabiliyorsanız, komplo teorileriyle, akla zarar açıklamalarla ve ayağı yerden kopuk bakış açılarıyla işiniz olmaz. Lafı şuraya getirmek istiyorum: Peker'in sadece iki videosunu izledim ama daha çok da Peker'in nasıl değerlendirildiğine dair yorum videolarını izledim, yazılar okudum. Bugün izlediğim bir videoda yorumcu (Ahmet Nesin), Peker'in içinde konuşma yaptığı toplantı salonuyla MGK konusunda mesaj verdiğini söyledi. Nesin'e göre, AKP, askeriyede yeni tasfiyelere hazırlanıyor, Peker de buna dikkat çekmiş oldu ve belki de oluşacak yeni bir MGK için mesaj verdi. Nereden nereye? Oysa, olay basit değil mi? Peker, Türkiye'nin resmi adamlarından kaçıyor, ülke ve otel değiştirmek zorunda kalıyor. Gittiği otelde kaldığı odası konuşma yapmaya uygun olmadığı için otelin toplantı salonunu kullanmak zorunda kalmış olabilir.

Basit düşünürseniz, akla zarar açıklamalar yapmak zorunda kalmazsınız. Bir başka yorumcu, videosunda Peker'in arkasında CIA'nin olduğunu iddia etti. Peki, kanıt, belge ve olgu var mı? Yok. Peki, nereden çıkarıyorsun bunu? Peker'in Avrasyacıların adamı olduğu, Ergenekon'a çalıştığı gibi daha pek çok iddia var ama iddia. Bir gazeteci, haberlerini iddialar değil, kanıt ve verilerle yapar. Ancak Peker ile ilgili daha bir sürü akla zarar açıklama yapıldı. Ülkemizde son yıllarda bilimsel, eleştirel ve tutarlı düşünme biçimi geriledikçe komplo teorilerine bel bağlayıp olayları klişe, kalıpyargı ve algılarla açıklayan bakış açısı gittikçe güçlendi. Ama böyle olması normal çünkü veri, kanıt ve olguları üreten, analiz eden ve bilimsel olarak açıklayan üniversite, yargı, parlamento, medya, araştırma kuruluşu vb. kurumlar görevini yerine getirmediği için komplocu bakış açısı genişledi, güçlendi. AKP'liler bu konuda başı çekip soyut, gerçekçi ve nesnel olmayan kavramlarla (üst akıl, faiz lobisi, yedi düvel vb.) yurt içi ve dışı olayları açıkladıklarını sandılar; açıklamak bir yana mevcut gerçekliği gizledikçe gizlediler. Bu durum, ülkelerin nesnel, eleştirel ve yaratıcı düşünme biçimi engellendikçe oluşan anomi ve yabancılaşmanın bir sonucudur.

12 Eylül darbecilerinin aldıkları eğitim kararlarından biri de felsefe derslerine son vermek olmuştu. Bugün de aynı noktadayız; AKP'nin ders kitaplarından evrim teorisini kaldırdığı bir konjonktürde yaşıyoruz. Din dersleri artırıldı falan filan ancak "düşünsel kriz"in tam ortasında kaldık,

bulunuyoruz. Ülke, kabız bir hal yaşıyor; değişemiyor, gelişemiyor. Çünkü farklı, değişik ve alternatif düşüncelerin tesisi ve yeniden üretimi başta eğitim olmak üzere tüm kurumlarda engelleniyor. Öyle olunca da ülkenin zihinsel haritasında olaylar, komplolarla, akla zarar yaklaşımlarla açıklanıyor. Bugün oturduk, hakikat diye Peker'in çok takip edilen videolarıyla açıklamalarını izliyoruz çünkü çoğu insanda oluşan ortak kanaat, kirli çamaşırların ancak içeriden itiraflarla ortaya çıkabileceğine dair güçlü inançtır. Bütün bunlar, aslında değişim sancılarıdır; Gramsci'nin dediği gibi, eski can çekişiyor ancak yeni de bir türlü doğamıyor. Peker, yeniyi doğurtacak kişi değil; ifşaatlarını izleyip sistemin pisliklerini öğrenelim ama oradan bir temiz eller operasyonunu çıkarmak için uğraşırken asıl hakikatlerin ancak halkın demokratik özne olmasıyla mümkün olabileceğini de unutmayalım.

24 Mayıs 2021

HAYAT OKULUNDAKİ TEMBEL ÖĞRENCİLER

Ailesine dönmek

Damadın hala kesinleşmeyen istifasında dikkatimi bir şey çekti. İstifa mektubunda bundan sonra zamanını anne-babası ve eşi ile çocuklarına, yani ailesine ayıracağını yazmış. Kariyer yapan erkekler aşırı iş yükü veya çeşitli sorunlar nedeniyle "önemli" işlerini bırakınca, genellikle "ihmal" ettikleri ailelerine döneceklerini söylerler. Tabii, kimi erkekler de ya dağ başına çekilip "yeni köylü" olur veya motosikletine atlayıp yollara düşerek Zen sanatını falan keşfe çıkar. Ailesine dönmek, bir suçluluk duygusunun dışavurumu gibi görünüyor. Ancak başka bir sosyolojik gerçek de ortada duruyor.

Malum, günümüzde boşanmalar çok arttı, nikahsız ya da tek ebeveynli yaşama, hiç evlenmeme gibi pek çok seçenek var. Ailesine dönmek, muhafazakâr bir seçim gibi görünse de aslında yorucu kamusal yaşamdan özel alana çekilip kafa dinlemeyi ifade eden yaygın bir davranış. Aile, küresel arsızlık döneminde hala pek çok insan için bir sığınak rolünü oynuyor. Avrupa'ya gelen işçilerimizin, uzun yıllar "heim"larda (baraka yurtlarda) topluca kaldıktan ve yurda dönmeyecekleri kesinleştikten sonra ilk yaptıkları iş, "aileleri"ni (erkeğin ailesi, karısı ve çocukları oluyor) yanlarına almak olmuştu. Elbette "aile parçalanması" da bir vakıaydı. Yuva yıkan negatif sarışın Alman "Helga" tiplemesinin anaakım medyada sürekli yeniden üretilmesinde cinselliğe olan gönderme hep "sıcak yuva"yı yıkan afete olan mesajlarla birlikte işlenmiştir. Gel zaman-git zaman, Türk-Alman evlilikleri de giderek arttı bu arada Avrupa'da. Evlilikte milli veya dini kimlik değil, sanki aşk ve sevgi öne çıktı gibi.

Elbette kimi zaman da Türkiye'nin tatil yörelerinde pişen romantik yaz aşklarıyla kendini Avrupa'da damat olarak bulan pek çok garsonumuzun yaşadığı aşklar var; gerçekte aşk mı yaşadıkları yoksa bu aşkın aslında mantığa mı dayandığı da tartışılır. Sonuçta karma evlilikler arttı; çift isimli (Alman/Türk-Kürt) çocuklar doğdu ve büyüdüler. Bu çocuklar evlerinde çiftdilli yetiştiler çoğu zaman. Avrupa, azalan ve yaşlanan nüfusuna çare bulmak için evlilik, aile kurma ve çocuk sahibi olmaya çok değer veriyor. Fransa, 1980'lerin başlarında nüfusun azalması karşısında Fransızların çocuk yapmalarını teşvik etmek için çocuk ödeneğini artırmıştı. Ancak beklenen olmamış; Fransızlar yerine göçmenler, tabana kuvvet daha fazla çocuk yapmışlardı, elbette çocuk parasının teşvik ediciliği gözlerini aldığı için. Bugün Avrupa'da göçmen aileler daha hızlı çoğalıyor. Alman nüfusunun beşte biri göçmen örneğin. Erdoğan da bir

ara, habire beş çocuk yapın diyordu; pandeminin başlangıcında AKP'li bir vekil, evlerinize kapanmışken çocuk yapmanın tam sırası demişti. Kafayı zürriyetle bozan bu anlayış için her yeni doğan aslan parçası, "vurulmakla tükenmeyecek" bir nüfus inşası için anlam ihtiva ediyor sadece. Sonuç olarak, modern yaşamın hızlı, yorucu ve moral bozucu kamusal yaşantılarından bezenler soluğu aileye dönmekte alıyorlar ancak o ailenin de sorunsuz, dingin bir liman olduğu çok tartışılır. "Ailem"den "aile"ye de hala geçilemedi bu arada. Aradaki farkı tahmin edersiniz sanırım.

9 Kasım 2020

Pazar günlerini nasıl geçirmeliyiz?

Az önce kahvaltı yapıp bilgisayarımın başına geçtim. E-postalar, whatsapp, sosyal medya vb. derken kafamda bir soru: Bugün ne yapmalıyım? Sanırım çoğumuz için pazar, dinlenme günü. İçinde geç uyanma, uzun kahvaltı (artık buna "brunch" diyoruz) ve sportif aktiviteler, parkta veya dağda yürüyüş, arkadaşlarla topluca koşu vb. olan bir gün... Çoğu kadın için de evde temizlik, çamaşır yıkama vb. günü. Maalesef! Aslında pazar günü insanlık için bir tembellik günü.

Bugünü Tanrı'nın insana hediyesi olarak görenler de var; onlar için ibadet günü. Dünyanın çok çeşitli yerlerinde her insan muhtemelen meşrebine göre geçiriyordur pazar gününü. Eskiden annem ve benim için pazar günü, İzmir Tepecik'te kurulan pazara gidip alışveriş yapma günüydü. O zamanlar "file"lerimiz vardı; yakında kaybettiğim annemle, pazarda belki birkaç saat gezer, ucuz ürünler bulmaya çalışırdık. Belediye otobüsüyle dönünce "sondurak"ta (Mersinli merkez) iner, "betonyol"dan evimize dönerdik. Yetmişlerin ortaları, on yaşlarındaydım o zaman. Çocukluğumun uçsuz-bucaksız yıllarıydı... Sonra büyüdüm ve pazar, yerini marketlere, AVM'lere bıraktı. Filenin yerini alışveriş arabaları ve poşetler aldı. Giderek otomatik ödeme kasalarını kullanmaya başladık.

Geçenlerde burada, Hamburg'da büyük bir markete gitmiştim. Almanca etiketli ürünler arasında dolaşırken "nereden nereye" demiştim kendi kendime. Çocukluğumun İzmir Tepecik pazarında en ucuz teneke peynirini ararken şimdi önümdeki raflarda dizilmiş bin bir çeşit Avrupa menşeli peynirler duruyordu. Her birini alacak param da vardı. Refah mı bu? Evet refah ancak bir "anlam"ı yok. Türkiye'deki pazar yerlerini düşünün; ürününü satmak için edebiyat parçalayan, müşterilerine hepimizin büyük bir sülalenin parçası olduğumuz hissini veren (ah o pazarcıların ablacım, teyzecim, hacı babam nidaları!), sebze ve meyvenin gerçek kokularıyla koktuğu güzelim pazarları... Avrupa'da bu yok; her şey paket halinde, pazara gitseniz başka bir kültür var. Alabildiğine yabancı bir kültür.

Geçenlerde Berlin'deyken beni misafir eden Alman arkadaşla pazara gitmiştik; balık alacaktık. Bunun için bir saat yürümüştük; aldığımız Çupra balığı Yunan denizlerinden çıkarılıp getirilmişti. Alabildiğine tazeydi. Alman arkadaşım, buranın Kuzey denizlerinden çıkarılan balı-

ğını yeterince lezzetli bulmuyordu sanırım. Fakat benim kafamdaki asıl soru başkaydı: Yaşama lezzet veren şey neydi? Var mıydı yaşamı lezzetli kılan bir şey? Taze balık yemek miydi, yoksa kendini bildiğin bir kültür içinde yaşamak mıydı o lezzet? Şu ağır korona günlerinde, kış mevsiminin yarattığı kasvet ve de her gün aldığımız üzücü haberlerle iyice psikolojimiz bozuldu gibi. Koronanın ilk günlerinde biri, bu pandeminin insanların psikolojisini mahvedeceğini yazmıştı. Dediği çıkıyor gibi. Bu açıdan yakın zamanda psikolog ve psikiyatristlere çok iş düşecek sanırım. Almanya'ya gelmeme bir hafta kalan annemi kaybetmiştim; üç gün sonrasında da eşim dayısını koronadan yitirmişti. Çocukluğumun koca kahramanı anam, Çamdibi'ndeki evimizde ölmeden bir hafta önce görüştüğümüzde, bana "defterimi arıyor, bulamıyorum" demişti. Ben de safiyane "bakkalın veresiye defteri" diye içimden geçirmiştim. Tam bunu içimden geçirirken annem "ölüm defterimi bulamıyorum" dedikten bir hafta sonra hayata 88 yaşında gözlerini yummuştu; son bir hafta sürekli bana içerlemiş, neden her gelişimde az kaldığıma dair serzenişte bulunmuştu. "Hayırsız evlat" meselesi.

Pazar günleri ne mi yapmalı? Sevdiklerinize sarılın yeter, en çok da annenize. İnsan, insanın acısını alırmış... Yanınızda biri varsa eğer, pazar günü yapacak bir şeyi mutlaka bulursunuz. Şu anda kampüste, kaldığım yurt binasının küçük bir odasının camından arada bir dışarıya bakıp duruyorum: Bu koca refah ülkesinde büyük bir şey eksik. İşte o eksik olan şey, Türkiye'de bolca mevcut. Değerini bilelim. Burada köpekleriyle birlikte gezen nice yaşlı kadın görüyorum. Almanca bilsem durup onlarla sohbet etmek istiyorum ama nafile. Evet, pazar günleri sosyalleştiğimiz gün olsun ama insan, insanlığını sadece bir güne ayırmamalı...

13 Aralık 2020

Ceyda Düvenci, regl olan kızı veya derdimiz ne?

Ceyda Düvenci, oyuncu, ünlü biri ve anneymiş, yeni öğrendim. Popüler kültür ilgi alanım değil. Konudan haberiniz vardır herhalde. Anne Ceyda, kızının ilk kez regl olmasını medyadan duyurmuş ve şöyle demiş: "Her evlat değişir; regl olur, sünnet olur. Tüm bunlar kutlanasıdır ve bunları kutlamak atalarımızdan bize mirastır. Kızınızın regl olmasından utanmayın, onurlandırın."

Bu habere tepkiler ikili oldu. İlki, kadınların kirlenmesi olarak algılanan, daha doğrusu yanlış biçimde damgalanan reglin aslında normal bir durum olduğunu ve erkek çocukların sünneti gibi topluma pekâlâ sevinçle duyurulabileceğini ileri sürdü. Diğer kesim ise, doğal döngü olan reglin haber yapılmasının ve kutlanmasının gerekmediğini belirtti. Şimdi size ilginç bir olay anlatacağım: Sanırım on yıl kadar önce Almanya liglerinde bir futbol maçı esnasında kamera, maçı nakletmeyi bırakıp, birden tribünlerin ücra, boş bir köşesinde cinsel ilişkiye giren bir çifti göstermişti. Bizim bir akademisyen grubu içinde konuyu tartışırken ben, cinsel ilişkinin "çok özel" bir ilişki/eylem olduğunu ve uluorta yapılmaması gerektiğini ileri sürerken, bir profesör arkadaş ise, çiftleşmenin her yerde olabileceğini ve asıl sorunun, kameranın ilişkiye giren çiftleri, onların rızaları olmadan göstermesi olduğunu belirtmişti.

Bu arkadaşıma "böyle uluorta cinsel ilişkiyi doğal buluyorsun da acaba sen de böyle yapar mısın?" diye soracaktım, vazgeçtim. Sorsam, muhtemelen tatsızlık çıkacaktı. Yani: Kendinizin yapmadığı veya yapamadığı bir şeyin, çok kolay olabilecekmiş gibi gerçekleşebileceğini bir çırpıda söylemeyin. "Özel" bir ilişki üzerine odaklanan milyonlarca, milyarlarca göz, herkesi rahatsız eder. Neredeyse tüm dünyada cinsellikle ilgili pek çok şey, tabu, yasak ve haram listesinin en başlarında yer alı. Oldukça nazik bir konu ama neden nazik olduğu, apayrı ve uzun bir tartışma konusu. Bir gün, Gazi Ü. İletişim Fakültesi'nde çalışırken ders bitimi metroya binmiş eve dönüyordum; metroda genç bir öğrenci çift, herhalde "fazla samimi" şeyler yapmış olmalı ki, muhafazakâr bir adamın hışımla ve yüksek sesle "zamane gençliğinde ar-haya kalmamış" gibi şeyler söylemesine neden olmuştu. Gençler de adama tepki göstermişlerdi: "Sana ne?" İlginç bir ülkede yaşıyoruz: Onca arsızlık, hırsızlık, yalan-dolan, hile, düzenbazlık ve bir ton rezalete ses çıkarmayan bizim kimi insanımız, konu cinselliğe, aşk ve sevgiye gelince, bu tür "özel" şeylerin "uluorta" yapılmasından felaket bir rahatsızlık duyuyorlar. Ensar Vak-

fi'nda onca çocuğa tecavüzden rahatsız olmayanlar için genç bir çiftin öpüşmesi veya sarılması, çok rahatsız edici bulunuyor. Anne Ceyda'yı destekleyenler ve onu eleştirenlerin bu konuyu alabildiğine tartışması çok ilginç. İyi de oluyor. Konu son derece antropolojik yani kültürel ama aynı zamanda bayağı da politik. Ataerkil bir toplumda yaşıyoruz hala ki, ataerkillik büyük ölçüde bir değerler sistemi ama bir noktadan sonra suç yatağı veya makinesi. Eşini dışarıdaki bir işte çalıştırmayan bir erkek, "biz atadan-dededen böyle gördük, kadın kısmının yeri evidir" dediğinde, "mal" olarak gördüğü karısının "insan hakları" olabileceğine aklı ermez çünkü ne öyle bir dünyada yetişmiştir ne de onun eğitimini almıştır.

Sünnet de öyle; küçük bir çocuğun pipisinden bir parça etin kesilmesiyle çocuğun "erkekler dünyası"na girdiği yani bir "eşiği aştığı"nı eleğüne davul-zurna ile duyuran bir kültür için "namusum" olan kızının reglini duyuracak hali yok elbette. Çünkü ilki, kültürün norm kadrosuna aitken, ikincisi ise "kirli" bir dünyaya atılan bir adımdır sadece; "mahrem"in "özel" durumudur. Regl, utanılacak bir durum değil; üzerine yasaklar konacak, "kirli" addedilecek veya ayıplanacak bir şey hiç değil. Ancak anne Ceyda'nın dediği gibi onur duyulacak veya kutlanacak bir şey de olmamalı bana göre. Çünkü bu, kültürel değil, doğal bir durumdur. Dişi bedendeki doğal bir değişim, beklenen bir gelişmedir. "Kızlık"tan "kadınlığa" geçiş olarak adlandırır geleneksel kültür bu durumu ancak "kızlık"taki "saflık"tan "kadınlık"taki "olgunluğa" geçiş de doğal değil, ataerkil kültüre yakışan bir zoraki değerlendirmedir. İlle de öyle olmayabilir. Ama bu durum, anne Ceyda ile kızı arasındaki bir durumdur. Haber verilmesi ille de rahatsızlık uyandırmamalıdır. Hatta, bu olayın bir haber haline gelmesi yani medyaya yansıması, bir parça da iyi olmuştur zira toplumumuzda cinsellik, okullarda eğitimi verilmediği ve kadının aleyhine işleyen bir kurum olduğu için erkeğin "elinin kiri" (yıkayınca geçer), kadının "kirli yazgısı"dır ama öyle yıkayarak falan kolay kolay geçmez.

Geçmişte Türk filmlerinde, genelevden çıkardığı kadını eşi yapan erkek için, kadının bu korkunç günah olan cinsel suçlardan arınabilmesi için hamama gidip yıkanması, abdest aldıktan sonra namaz kılıp tövbe etmesi yeterliydi. Dinsel mensubiyet, o "korkunç" damgayı çıkarıp atabiliyordu. "Namuslu hayat" yeniden başlayabiliyordu. Yani dine dönersen, sorun yok. Ancak Ceyda Düvenci'ye gösterilen berbat tepkileri anlamak da mümkün değil. Ya suçluyoruz ya da göğe çıkarıyoruz; hemen her konuda olduğu gibi bunda da bir ölçü tutturup konuyu layıkıyla tartışamıyoruz. Okullarımızda "cinsel eğitim" neden yok? Ayıp dediğimiz bir şeyi bilimsel şekillerde öğrenmek, doğal bir cinsel gelişim için son derece

gerekli değil mi? Ee, tabii eğitimini almayınca, cinsellik, Freud'un teorisinde belirttiği gibi, uygarlık kurmak için ille de bastırılıp başka şekillerde yüceltilmesi gereken bir ilkel itki kaynağı olarak görüldüğü için, en sonunda "bastırılanın geri dönüşü" dediğimiz şeyler, ülkemizde en berbat şekilleriyle yaşanabiliyor. Çocuk tecavüzü, tacizi, ensestinin bu kadar yaygın olması başka nasıl açıklanabilir, bilmiyorum. Kadın cinayetlerinden kadının eşitsiz temsiline değin bir ton sorunun kaynağı, cinselliğe çarpık bakış açımızda gizli. 'Neyimiz çarpık değil?' diye sorsanız, diyecek bir şeyim yok.

20 Ocak 2021

Hayata nasıl bakmalıyız?

Bilgileri kendilerine mahsus "halk bilgeleri" vardır, zaman zaman onlara çeşitli yerlerde rastlarsınız. Kimisi sokakta yaşayan saçı-sakalı birbirine karışmış bir evsiz olabilir veya yüzü çizgilerle karış karış çizilmiş bir köylü ya da yaşlı bir esnaf, tarlada çift süren yaşlı kadın, kalın çerçeveli gözlüğüyle bir arzuhalci, sesi gür sokak satıcısı, şen-şakrak bir Roman, kederli bir Kürt, yağız bir Yörük, tedirgin bir Ermeni, dağlarda gezen meczup...

Bu tür insanların bilgileri basit görünür, değerini ancak epey bir şey yaşadıktan sonra öğrenirsiniz. Anadolu'da herkesin her şeyi bilmesi, bir tesadüf değil zira bizim insanımız yaşamında, mesela bir Almandan çok daha fazla deneyim biriktirir zira başına gelmeyen şey kalmamıştır: kazalar, depremler, yoksulluk, sakatlık, itilip-kakılma, felaket bir geçim sıkıntısı, şaşkınlık yaratan türlü olaylar, beklenmedik gelişmeler, insanı tuşa getiren hadiseler... Almanya bir düzen ülkesiyse eğer, Türkiye "yarına Allah kerim" ülkesidir. O yüzden insanımız nasipli konuşur, olasılık dilidir bu. Kesinliğin tam karşıtı. Hani insanımız der ya, "yazılsa, hayatım roman olur".

Ben buna inanırım; Türkiye'nin romancıları o yüzden üretkendir, ondandır Nobel alan bir romancı çıkarışımız, Yaşar Kemal gibi dev bir anlatı ustasını yaratışımız, zengin bir dil ve kültürle konuşmamız... Türkiye'de yaşayan birine sorsanız başlıktaki soruyu, ne derdi acaba? Geçenlerde herkesi kahreden bir şey söylemişti yaşlı bir adam: "Bir canım var, o da başıma bela oldu." Annem yaşamı boyunca hep "Allah canımı alsa da kurtulsam" dedi. Hayatı zor, çekilmez ve meşakkatli olduğu için. Türkiye'de insan, hayata derin bir keder içinden bakar; Türküler o yüzden yakılır, ağıtlar söylenir, çok gülündüğünde ardından ağlamanın geleceğine inanılır, kahve fallarında gelecekten bir umut beklenir... Zaman zaman tanıştığım insanların hikayesini dinleyince, "bu kadar da olamaz" derim; öyle bir hayat ki, ona nasıl, nereden ve hangi açıdan bakarsanız bakın, o hayat size bakmamıştır işte, yüzünü dönmemiştir, sizi güldürmemiştir. Arabesk müzik boşuna mı zemin buldu bu ülkede? Ya dine olan ilgimiz? Faldan geri durmayışımız, kutsal yerlere yüz sürmemiz? Çoğumuz buna kader veya alın yazısı der. Bir güç size bir çizgi çekmiştir, o çizgiden yürümek zorundasınız, inanç öyle.

Fakat her şeye rağmen hayata biz "bakarız", bakarak bir şeyleri değiştirmek için didinir dururuz. O zaman hayat da bize bakar, karşılıklı bir iştir bu. Köylü toprakla konuşur mesela, göğe bakarak hesap yapar, havayı kestirmeye çalışır, ne olacağını düşünür yarının: İşte o zaman köylü hayatla konuşuyordur. İşçi makineyle, esnaf aletlerle, yazar kalemiyle konuşur, hemhal olur. Batılı akıl, hayata bakarken alabildiğine soğuk, hesapçı ve rasyoneldir; bizde öyle değil. Kızılderili veya ilkel başka kabileler gibi bizim hayatla olan ilişkimiz duygusaldır; bir şey alınca nazar boncuğu takarız, hayvanlarla alabildiğine konuşuruz, doğayı canlı-kanlı belleriz: "Kara toprak, beni de al!" Bu yüzden bizim halk bilgelerimizin felsefesi, deyişler, sözler, Türküler, semahlar, ninniler, masallardır...

Aşık Veysel, neden "benim sadık yârim kara topraktır" demiştir? Toprakla olan gönül ilişkisi, aşk dediğimiz yüce bir duygunun doğaya transferinden ziyade, toprağın hemen her şeyin kaynağı olmasını ifade eder. Bu yüzden bizde Batılı anlamda felsefe gelişmemiştir, polisiye türü kültürümüze yabancıdır, yaygın ileri teknoloji kullanımı alabildiğine uzaktır. Özü-sözü birdir insanımızın, nam veya şeref adına yapılan bi şeyi hiç gizlemez, otoriteye itaat ile ona inadına isyan arasında gide gelir ancak ille de kendini ortaya koyar. İnsanımız hayatı kolay ıskala maz, iyi nişancıdır aslında; o yüzden hayatında bir Batılıdan kat be kat deneyim biriktirir, olay yaşar, sayısız küçük tarih yazar. "Biz neler yaşadık evlat, sen bilmezsin" bir serzeniş değil, bir itiraftır. Hıristiyan bir itirafını gider Papaz'a yapar veya kitaplarda (oto)biyografi ile anlatır bizim insanımız ise yaşlılık yıllarında kahve köşelerinde, dost meclisle rinde, düğün-dernekte veya bir olay mahallinde anlatır durur. Neden yaşlılarımız, çocukluk ve gençlik anılarını sanki dün yaşamış gibi olabildiğince ayrıntılı, zengin ve ilginç biçimlerde anlatabilme kapasitesine sahiptirler? Çünkü hep anlatmışlardır; anlatıldıkça akılda kalmıştır. Yoksulluklar, yokluklar, geçim sıkıntıları, savaşlar, göçler, baskılar, şanssızlıklar... Katmer katmer...

Eskiden bir yaşlıyla sosyal bilimsel bir çalışma yani sözlü tarih çalışması yapıldığında, soruyla ilgisiz önemli olayları da anlatırdı bu insanlar: Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı, yokluklar, sefillikler... Sürer gider. İnsanımız için hayat, öncelikle bir yüktür, ama çoğu zaman taşımasını de bilir bu yükü. O yük istediği kadar gam, keder, kara talih, bahtsızlık taşısın, onları da taşımasını bilir. Çünkü çok güçlüdür. Ne dediğimi, annenize-babanıza bakarak, onları hatırlayarak anlayabilirsiniz ancak.

24 Ocak 2021

Çocukluğun katili bir coğrafyada yaşamak...

Bu yazımı okumaya başlarnadan önce lütfen şu videoyu izleyin, bir çocuğa İstiklal Marşı'nı bu şekilde okutmanın mantığını kavradıysanız, lütfen bana da anlatın:

https://www.youtube.com/watch?v=JpFbN3gvGsI...

Sonra da, "Ben bir devrimciyim" adlı çocukların İslam yolunda intihar bombacısı olmaya özendirildiği "Çocuk Marşı"nı:

https://www.youtube.com/watch?v=3hDDDwFwlms...

Şimdi de "yüz binleri coşturan çocuk"un videosunu:

https://www.youtube.com/watch?v=chiG-MpAroo...

Biraz da şunu, "Küçük Hocamızdan muhteşem vaaz"ı izleyin lütfen:

https://www.youtube.com/watch?v=Y_zxvzWYAW4...

İnternette "müthiş küçük", "üstün zekalı çocuk", "büyümüş de küçülmüş minik" diye bir sürü video var. Ben sadece birkaçını seçtim. Şimdi de son olarak şu çocuğun videosunu izlemenizi isterim: https://www.facebook.com/SuyaSoylenenTurku/videos/328995018347004 Hatırlarsınız belki bir yıl kadar önce "küçük filozof Atakan"ı konuşmuştuk bol bol. Spinoza falan okuyan on yaşlarındaki bir çocuğu. Filozof edasıyla konuşan bir miniği. Bizim gibi azgelişmiş bir coğrafya, maalesef çocuk yetiştirmeyi bilmiyor çünkü "çocukluk"un özel, saf ve kırılgan bir yaşarn devresi olduğunun farkında bile değil. Çocuktan militan, intihar bombacısı, işçi, ünlü şarkıcı, dahi matematikçi, yetenek abidesi, filozof, asker, komünist çıkaran bir coğrafyada yaşıyoruz. Çocuğun çocukluğunu yaşamasına izin vermeyen, bir an evvel ondan yetişkin kalıplarında bir model (militan, asker, dahi vb.) çıkararak neyi neden ispatlamaya çalıştığını bilmeyen bir coğrafya burası.

Bir çocuğun duygu patlaması yaşayarak bir şiir, marş veya şarkı okuması için neden bunca çaba gösterilir ki? Çocukluk bu mu, çocuk böyle mi yetiştirilir? Çocuğun normali, çocukluk değil midir? Neden ille de onda yetişkinlere özgü duygu, cesaret ve gözüpeklik arıyoruz ki? Bulunca da neyi kanıtlamış oluyoruz? Bu çocuklara yazık değil mi? Çocuğa içinde bolca düşman, kan, savaş, şehitlik, ölüm vb. geçen şiirleri, şarkıları ve marşları okutarak, ona yumruğunu sıktırarak, avaz avaz bağırtarak mutlu mu oluyoruz biz yetişkinler? Bu çocuklara yazık değil mi? Bir arkadaşımın dediği gibi: " Normalde çocuklarımızda aramamız,

ödüllendirmemiz gereken bu tür beceriler değildir. Çünkü çocuklarda yaratıcılık, zekâ gelişimi, bu tür davranışlar gösterenlerden, beceri sergileyenlerden çok, problemler karşısında farklı seçenek üretebilen ve sonuç alan çocuklarda ortaya çıkıyor. Ama bu, bu tür becerilere küçük yaşta başlanmayacağı anlamına mı gelir, hayır. Mesele onları, yaşıtlarının dışına taşımaktır.

Bu konuda aslında Türkiye tam bir laboratuvar. Sadece bir dönem 80 ile 90'lı yıllardaki küçük sanatçılara odaklanılsa önemli sonuçlar çıkarılabilir. Bugünün Yavuz Bingöl'ü, benim çok değerli bulduğum annesi Şahsenem Bacının yanında saz çalar söylerdi. Aşık Mahsuni Şerif'in iki oğlu küçük yaşta sahne almışlardı. Küçük Ceylan olarak bildiğimiz Ceylan'ın hali ortada. Küçük Emrah, Küçük İbo gibi aklıma gelenler. Sanatlarında dünün alkışlananı bugünün ise ciddiye alınmayacak tiplerine dönüştüler. Dileğim (belki vardır ben görmedim) bu konuyu ele alacak bir doktora öğrencisinin çıkmasıdır." Ben bu tür konularda belki en az bin sayfa yazmışımdır. Okuyanlar bilir. Çocuk sanatçı, çocuk din adamı, çocuk asker, çocuk hafız... bu nedir yahu? Yine arkadaşımın dediği gibi: "Hani Kur'an okuma yarışmalarında gördüğümüz çocuklar. Ya da çeşitli camilerde hutbe okuyanlar...

Atatürkçülük adı altında İstiklal Marşı okutularak, solculuk adı altında devrimci marşlar söyletilerek kamusal alana çıkartılan bu çocuklar, çocuklara karşı işlenen bir cinayettir. Hepsi piyano, kabak kemani eşliğinde şarkı türkü söyleyen çocuklar gibi masum görülecek bir durum değil." Burada kabak kemane ile Neşet Ertaş türküsü söyleyen çocuk, yine de diğerlerine göre bir parça hoş görülebilir, sevimli bulunabilir, hatta savunulabilir, nihayetinde sadece "masum" bir türkü söylüyor. Ancak iyice düşününce, şu da unutulmamalı: Neşet Ertaş'ın derin felsefe yüklü türkülerindeki anlamı ve hatta duyguyu bu çocuk içselleştirebilir mi? Sanmıyorum. Ama çocuğun yüzündeki ifade-çok sevimli olsa da-çok da doğal değil aslında. Murat Belge, bir yazısında, Türkiye'nin çocukları karşısında suçlu bir toplum olduğunu yazmıştı. Benim bu konudaki favorim, şu meşhur Ece Ayhan şiiridir: "Buraya bakın, burada, bu kara mermerin altında, Bir teneffüs daha yaşasaydı, Tabiattan tahtaya kalkacak bir çocuk gömülüdür, Devlet dersinde öldürülmüştür." Asıl sorun, tüm sivil alanın devletleşmesi, çocuğun ve çocukluğun habire devlet dersinde katledilmesidir. Dersliklerde nefessiz bıraktığımız çocuklara bir on beş dakika temiz havayı teneffüs ettirerek kurtulamıyoruz maalesef. Çocuğun yurdu, çocukluktur, yetişkinlik değil.

26 Ocak 2021

Genç işçiler neden intihar ediyorlar?

Fransız sosyolog Emile Durkheim bundan yüz yirmi yıl kadar önce intihar alanında ilk sosyolojik çalışmayı yapmış, çeşitli ülkelerden elde ettiği veriler sonucu ortaya bir "intihar kuramı" atmıştı. Ona göre toplumsal bağın zayıf olması gibi güçlü olması da intihara yol açıyordu. Örneğin bekarlar evlilere nazaran, çocuksuz ebeveynler de çocuklu ebeveynlere oranla daha çok intihar ediyorlardı. Kişiyi topluma bağlayan bağlar (örneğin aile, çocuk, iş, akrabalık vb.) ne kadar güçlüyse, kişi o oranda intihara uzak bir hayat yaşıyordu. Ancak bağların aşırı güçlü olması da intihara yol açabiliyordu; misal, ordusuna sadakatle bağlı bir subay, işlediği varsayılan herhangi bir suçun yarattığı ahlaki çöküntü sonucu intihar edebiliyordu. Kendi şerefini ordunun şerefiyle eşitlediği için olanlara dayanamıyordu. Japon kamikaze (intihar) pilotları ve harakiri geleneği de aynı oranda orduya/kültüre aşırı bağlılık sonucu gerçekleşiyordu.

Durkheim, kırsal toplumların mekanik (benzerliğe dayalı) dayanışma tipinden aşırı sanayileşme, kentleşme ve bireycileşme sonucu ortaya çıkan organik (farklılığa dayalı) dayanışma tipine geçildiğinde, bu geçişin yarattığı anomik sorunların (peşinden gidilecek değer ve kurallarda belirsizlik sonucu ortaya çıkan çeşitli zihniyet sorunları, iflaslar vb.) intiharlara yol açabildiğini ileri sürdü. Yani ona göre intiharın nedenleri, bireysel değil, toplumsaldı ve bir olgunun (intihar) nedenleri yine başka olgularda (iflas, işsizlik, kente uyumsuzluk, yabancılaşma vb.) aranmalıydı. Kuşkusuz Durkheim'ın intihar kuramında eksik kalan noktalar da vardı: Örneğin aşk duygusu, anlamsızlık, kişinin dünyaya nihilist bakış açısı, melankoli vb. daha pek çok diğer neden, intihara yol açabiliyordu.

Ancak günümüz Türkiye'sinde başka ülkelere göre daha çok intihar olayına rastlamasak da bu ağır ekonomik kriz döneminde intiharların büyük bir kısmının genç intiharları olması ve nedenlerinin başında da işsizlik, yoksulluk, açlık ve geçim sıkıntılarının olması açıktır. Birkaç gün önce daha 20'li yaşlarda olan genç bir çift, küçük çocuklarını tanıdıklarına bıraktıktan sonra birlikte intihar etmişlerdi. Bir düşünün lütfen: Daha çok gençsiniz, üstelik küçücük bir çocuğunuz var, muhtemelen onu deliler gibi seviyorsunuz ama öyle bir hayat yaşıyorsunuz ki, o çocuğun sevgisi bile sizi bu hayatta tutamıyor. Bu sözleri bir çırpıda okudunuz değil mi? Ama bu harflerden oluşan yazıda o intihara sürüklenen insan-

ların yaşamlarından en küçük bir iz bile yok; o duyguyu bu soğuk yazı ve ekran veremez.

Hemen her gün inşaat veya fabrika işçisi, çiftçi veya işsiz ya da öğrencilerin intihar haberlerini okuyoruz. Bu haberleri muktedirler de muhakkak takip ediyorlardır. Ancak sadece okuyup geçiyor olmalılar; bir insanı umutsuzluğun artık zirve noktası olan intihar etmeye götüren koşulları araştırıp bunları düzeltmek yerine prestij projesi diye Ay'a gidiş programını açıklıyorsunuz. Ben olsam, utanırdım. Ömrünün baharında, daha nice aşklar yaşayacak, dünyayı gezecek, belki de çocuk sahibi olacak, ağaç dikecek, şiir yazacak genç insanlar öyle bir psikolojik bunalıma giriyorlar ki, kimimizin mucize dediği soluk alıp vermeyi anlamsız bulmaya başlıyorlar.

Geçenlerde altmış yaşlarında bir emekli, artık öyle bir noktaya gelmişti ki, "bir canım var, o da başıma bela oldu" demişti. Hani şu klişe ifadeyle: Sözün bittiği yerdeyiz. Fakat ne söz biter ne de hayat. Hayatı savunmak için yazmak lazım. Geçtiğimiz beş gün içinde beş işçi Kocaeli'nde art arda intihar etti. Dördünün nedeni, ekonomik. Adıyaman'dan Kocaeli'ne çalışmak için gelen Ünal Çetinkaya, intihar etmeden önce sosyal medya hesabından şunları yazmış: "Kocaeli'ye gelirken diğer arkadaşlar gibi intihar edeceğimi hissetmiştim. Burada hayatıma son vereceğimi biliyordum. Son zamanlarda maddi sorunlardan dolayı neler yaptığımı bilmiyordum. Kadınlara lütfen saygı gösterin, incitmeyin, şiddet uygulamayın, konuşmayı deneyin, ön yargılı olmayın, affetmeyi bilin. Sizleri seviyorum. Hoşça kalın." Birkaç satırlık bir mektup ve intihar...

Bu çocuk bir yakınınız olsa, ne hissederdiniz? Muhtemelen gözyaşları içinde bu birkaç satırlık mektubu defalarca okurdunuz. Sorunu anlamaya çalışırdınız. Kadınların incitilmemesi gerektiğini yazmak, bu dünyadan göçerken geriye bırakılan olumlu bir mesajdır ve de işlediğimiz bir suçun yüzümüze vurulmasıdır aslında. Çoğumuz zaman zaman intiharı düşünürüz, düşünmüşüzdür. Neden? Mutlu, müreffeh ve barış, demokrasi, güzellikler dolu bir ülkede insan neden intihar etsin ki? Koşullar elbette; o koşullar dayanılmaz hale geldiğinde, artık takatiniz tükendiğinde, sizin için anlam içeren bir şey geride kalmadığında ne göğün mavisi ne de kuşların ötüşü sizi bu hayata ikna eder ve çekip gitmek istersiniz. Geride tatlı gülüşü olan anlarınızı gösteren fotoğraflarla, ki bunlar bir anı olarak sevenleriniz için kalsa bile, yakınlarınızı acıya boğarsınız. Bu, geride kalan yakınlarını bir tür cezalandırmak mı? Belki öyle ama çoğu vakada asıl motivasyon, intiharın çözülemeyen sorunlara bir çare olarak görülmesidir. İntihar ettiğinizde artık o sorun sizin için yoktur. Ancak birileri koltuklarında otururlar ballı maaşlarını yer, son model ara-

balara binip paralarını istiflerken, en güzel yerlerde tatil yaparlarken kimileri de sırf çocuklarına bir parça ekmek yedirememenin o korkunç gazabını, içinde patlayacak hale gelen öfkeyle artık bastıramaz hale geldiğinde, hayatına son verir. Kimi babalar, geride kalan eşi ve çocuklarını da öldürdükten sonra hayatlarına son verirler. Korkunç demek bile yetersiz böyle durumlar için. Peki, insanı kahreden intiharlara üzülüp de en azından o gün yemek yiyemez, bir şey içemez hale gelen, yönetici sorumluluğunu tüm benliğinde hissedip kendini suçlu olarak gören bir yönetici var mıdır? Hiç sanmam. Artık öyle bir toplumda yaşamıyoruz. O yüzden bize düşen, vicdanımızı kaybetmemek; herkesin sorunuyla hemhal olmak ve fakat asla kendi bireysel çıkarlarımızın bizi kör etmesine izin vermemektir. İntihar, bireyin değil, sistemin suçudur.

15 Şubat 2021

Hayat Okulu'nun isimsiz öğrencileri

Hayat Okulu... Bu ifadeyi daha ziyade örgün bir eğitim, okul yüzü görmeyenler, işlenmiş bilinci olmayan sıradan halkın bireyleri, okumaz-yazmazlar için kullanır dururuz. Geçmişte ana-babalarımız, dedelerimiz, akrabalarımız 'hayat okulunda okuduk' derlerdi. 'Hayat Üniversitesi' diyenler de vardı. Cahil, okumaz-yazmaz, bilgisiz, görgüsüz olarak suçlanan niceleri, bu okulun en iyi öğrencileri olmuştur aslında, bilir miyiz? Onları iyi tanımak lazım, bir çevremize bakmak yeterli. Emeğiyle geçinen, üretim alanlarında kendini var eden, el emeği-göz nuru üreten, nasırlı parmaklarıyla nice güzellikler yaratan, dünyanın yükü sırtında isimsiz insanlar, bu okulun sıralarında "hayat" denilen öğretmeni dinlemiş ve "deneyim" denilen diplomalarını almışlardır.

Hayatı yaşamın içinde okumuşlardır. Aletleri iyi kullanan, gündelik hayatın her alanında türlü işleri gören, kol veya kas gücüyle doğaya karşı amansız bir mücadele veren işte şu çevremizdeki rençper, ırgat, işçi, esnaf, zanaatkar, gündelikçi, yevmiyeci, ev kadını, hamal, duvarcı, inşaatçı, çırak, kalfa ve daha niceleri hayatın içinde öğrenerek biz entelektüel, aydın veya uzmanların yaşamlarımızı sürdürebilmemiz için gereken her şeyi üretmişlerdir. İyi de onları gerçekten tanıyor muyuz? Anlayabiliyor muyuz? Sanmıyorum, pek değil. Aslında tanımak bir yana beğenmeyiz, dışlarız, mesafeli dururuz onlara, zira şu orta veya üst sınıf snopluğumuza eşlik eden yüksek bilinç dersinin öğrencileri olarak onlarda aradığımız türden bir akıl, formasyon ve bilinç bulamayınca küplere bineriz, onları suçlar, düzenin değirmenine su taşımakla itham ederiz.

Neden? Yabancılaşan aslında kim? Kim kime ne diyor? Uzaktaki yabancılar mı onlar? Değil, aksine tarladaki anamız-babamız, fabrikadaki kardeşimiz, atölyelerdeki akrabalarımızdır onlar; komşumuz, bir yakınımız, kimliğimizin bir bileşeni, ülkenin harnalı, grevde hakkını arayan işçi, hayvanlarının peşindeki çoban, şehirlerin varoşlarındaki işsizler... Daha niceleri... Dünya bu insanların sırtında bir yük oldu, insanlık tarihi boyunca gık demeden taşıyıp durdular onu bir lokma ekmek için. Kederlerin içinde kaderdir deyip nice güçlüğü kolay edip soframızda yediğimiz ekmeğin sebep-i hikmeti oldular.

Onlar, hayat okulunun isimsiz öğrencileri, emek denilen dersin yılmaz okurları, tarih denilen alanın asıl yazıcılarıdır... Praksis denilen o muhteşem sentezin gizli özneleri, diyalektiğin icracısı, çelişkilerin somut

gerçekliğidir onlar... Yaptığımız müzikte, yazdığımız kitaplarda, formüle ettiğimiz teorilerde, amansız mücadele tarihinin sayfalarında anlattığımız emeğin dünyası, solun hamallarıdır onlar; hayata dair kurduğumuz her cümlenin nedeni, anlamı, varoluşu... Bazen bir fırtına, kimi zaman sakin bir liman, çoğunlukla hayatın karmaşası içinde ayakta durmaya çalışan çelimsiz bir çocuk...

Hayat okulu zordur, süresi yoktur; nefes alıp vermekle başlar, soluk kesilince biter. Ömrün bilenen taşında her an deneyimlenir; işte hayatın her kıvrımında okulu sürer, ne zaman nerede neyi öğreneceğinizin belli olmadığı bir eğitim mecrasıdır hayat okulu. Doğayı ve hayatı sarsan her edimde onları buluruz, sormayız bile neyi öğrendiklerini; sadece onlara verilen el emeği işleri yapmalarınızı bekleriz. Hep zincirlerinden, sömürülen emeklerinden, hayatın asıl devindiricisi eylemlerinden bahsedip durduk. Ama şu bir gerçek: Hayat Okulu, isimsiz öğrencilerin dirsek değil, ömür çürüttüğü tecrübelerle sabit eylem ve düşünceleriyle bizlere istediğimiz hamalları yetiştirmeye devam ediyor. Ediyor ama bizim ne teorilerimiz yetiyor onları özgürleştirmeye ne de bilincimiz anlıyor yaptıkları işlerin değerini biçmeye. Çoğu zaman çığlıkları yükselir türkülerinde, elleri kenetli, ağızlarını bıçak açmazken bekler dururlar bir şeyleri. Doğanın içinde yılmaz savaşçı olarak ekmeğinin peşinde emeğinin değerini, anlamını düşünürler. Biz aydınlar da düşünür dururuz, bu keder, bu emek, bu çile, bu hamallık, bu yüzlerde hep gergin bekleyişlere yansıyan umut ne zaman baharı getirecek şu dünyaya... Hayat Okulu bizi çağırıyor, halktan öğrenmeye...

14 Mart 2021

Lütfen dedikodu kötü demeyin

Nefret edilen, İslam'da "gıybet" olarak anlatılan dedikodunun iç ve dış huzuru bozan niteliğinden ötürü, malum çok kötü bir ünü var. Dedikodu bir suçlama nedeni. Yapanı da dışlama, teşhir etme, yalnız bırakma gerekçesi. Dedikodu veya gıybet, yani kişinin yüzüne söylemek değil de arkasından konuşmak, çekiştirmek anlamında herhalde çok rahatsız edici. İyi de öyle olduğu bilindiği halde Türkiye'de neden çok dedikodu yapılır. Neden çoğu insanın adı dedikoducuya çıkar?

Öyle yapıldığı için din adamları vaazlarında habire gıybetten uzak durun der; ahlak kitapları bunu mahkûm eder, kişisel ilişkilerde de bir numaralı eleştiri konumuzdur dedikodu. Dedikodusu yapılan bir kişinin hemen her şeyi, varlığı, yokluğu, yüzü, eğitimi, tavırları, işi, soyu, bedeni, bakışı veya bilmem neyi, hemen her şeyi dedikodu malzemesi olabilir bu ülkede. Dedikodu yapmak isteyen için, malzemeden bol bir şey yok bu ülkede. Çevrenize bir bakın, dedikodu yapmayan biri var mı? Olsa bile çok az değil mi?

Şunda anlaşalım: İki kadın veya iki erkek ya da karışık bir grup bir araya geldiğinde ne konuşacak? Fiskos masasında konu ne olabilir? Elbette bilim, iş, geçim, bir doğa olayı, elbise, trafik, araba fiyatları, enflasyon, bu aralar virüs ve pandemi falan. Konu bol. Ancak iyi bilirsiniz ki, laf bir biçimde dönüp birilerini çekiştirmeye mutlaka gelir. Içki masalarında rakının mezesi çoğu zaman dedikodudur. Kimi zaman patron, eş, çocuk, arkadaş, meslektaş, herhangi bir ülkenin lideri, illaki birileri çekiştirilir, sözde eleştirilir ama iyi bilinir ki, o kişinin dedikodusu bir biçimde yapılır. Bu dedikodu, bilerek veya bilmeyerek, isteyerek ya da istemeden bir şekilde yapılır; tat verir, insanı rahatlatır, imanı tazeler, iradeyi biler, bilinen kalıpyargıları yeniden üretir falan.

Dedikodu fal gibidir, uzak dururuz ama bir biçimde merak eder, gereğini yerine getiririz. Dedikodusu yapılacak kişileri, kahve içtiğimiz fincanın içindeki geleceğimiz kadar merak ederiz. Telefon edip "hadi atla gel, iki çift laf edelim" denildiğinde, haberler birikmiştir ve çekiştirilecek kişi veya kişilere ilişkin saatlerce konuşulması lazımdır. Dedikodu, aslında sosyalleştirir; insana şevk verir, rahatlatır, kızdırsa bile haklılığı yeniden teyit ettiği için gerekli görülür. Birinin ayıplarını sıralamak, sırlarını ortalığa dökmek, hoş olmayan yanlarını ifşa etmek falan, çoğumuz bunlara bayılır. Hadi itiraf edin, öyle değil mi? O yüzden bizim toplum

büyük ölçüde hem "rüya" hem de "riya" toplumudur. Birini çekiştirirken, bizde biriken o kişiye ait dertleri, nefreti, hınca üzerimizden atmaya çalışırız. Bu yönüyle dedikodu, antidepresan gibidir; hatta bir tür kür, rehabilitasyon, bir benlik üretme teknolojisi. Bedavadan iyileşme veya sağlıklı kalma aracı. Dedikodu yap rahatla, dedikodu yap iyileş, dedikodu yap gevşe. Dedikodu, hekimlerin kralı. Eskiden çat kapı birbirine giden komşular için dedikodu, bir mahalle baskısı gibi görülse de mahallenin ayaklı medyasıydı.

Dedikodu, ülkemizin aslında ilk informal medyasıdır, sosyallik anlamında. Ben hayatımda dedikodu yapmayan bir insan görmedim. Bilmeden yapanlar var tabii, hiç fark etmeden. Yani diyeceğim şu ki, dedikodu etiniz-kemiğimiz gibi. Onca yaygın, etkili olması ve merak uyandırması o yüzden. Ünlülerin özel hayatını neden merak ederiz? Dedikodu aramak için değil mi? Politikacıların servetini olduğu kadar eşleri ve çocuklarıyla, gayrimeşru ilişkileriyle neden onca ilgileniriz. Popüler kültür, bir dedikodu kazanı değil mi? Halkımız popüler kişileri neden çok sever? Dedikodulara bayıldığı için değil mi? "Şu şununla yatmış", "öteki berikini hamile bırakmış", "o herif hesabına para geçirmiş", "herif bönün teki" falan diye bir ton şey veya gerekçe, bizim ağzımız aracılığıyla seslendirdiğimiz nice olayı çekiştirilip gerdirilecek düzeye getirir. Biz teklifsiz bir toplumuz, kolayca muhabbete gireriz. Hele muhabbet konusu tanıdığımız biri ise, ne kadar iyi biri olsa da onun bir açığını bulup dedikodusunu yapmadan duramayız. Başlığa geleyim: Neden böyle bir başlık attım? Evet, lütfen dedikodu kötü demeyin; kötü olsaydı, uzak durduk. Ee, hep içinde olduğumuza göre, belki de iyi bir şeydir. Yaptığımız şeye kötü dediğimiz oldu mu hiç? Dedikodu halkımız için elmas misali. Zor kazanılsa da hiç tükenmiyor.

10 Nisan 2021

Annelerimiz ve kayınvalidelerimiz

90 yaşına yaklaşmış olan kayınvalidemde Alzheimer belirtileri başladı; Ankara'da bizde kalıyor, yani kızı (eşim) bakıyor; tabii epey zorlanarak. Malum, pandemi döneminde yükün en büyüğünü dışarıda emekçiler, ev/aile içinde de kadınlar/anneler yüklendi, yükleniyor. Kayınvalidem Ankara'nın bir köyünden; tipik bir Anadolu kadını. Epey genç sayılacak yaşta eşini (kayınpederimi) kaybedince iki kızı ve üç oğlunu tek başına büyütmek zorunda kaldı. Çok zor bir durum. Anadolu kadını güçlüdür; elinden her iş gelir, evin direği gibidir ancak eşini (kocasını, "dağ gibi yiğidi"ni kaybedince) içinden epey bir şey de kopar gider. Kayınvalidem, çocuklarına ve torunlarına aşırı derecede bağlı, onlara sevecen ve çok yakındır. Torunlarından biri (eşimin yeğeni) bir hafta önce ciddi bir ameliyat geçirince, kayınvalidem nasıl olduysa bir duygusal çöküntü yaşamaya başladı ve bu da sanki Alzheimer'ı birden tetikledi; bilemiyorum böyle midir? Lafı şuraya getireceğim: Annem de kayınvalidem gibi köyde doğmuş büyümüş, oranın havasıyla yetişmiş, geleneklerine bağlı, namazında-niyazında bir insandı. Varı-yoğu çocukları ve torunlarıydı. Şehir hayatının getirdiği çarpık modernleşme, ailesel örüntülerde de bir tür dağılma yaratırken bizler, yani okuryazar çocuklar/torunlar, çoğu zaman "çekirdek aile"yi özgür yaşam biçiminin temel bir formu olarak görürüz ancak annelerimiz ve kayınvalidelerimiz için geleneksel-geniş ailenin parçalanması, bir tarihin, geleneğin ve yaşam biçiminin bitişi olmak bakımından bir tür insani eksilme, nesilsel yitme ve kültürel kaybolmadır. Köy atmosferinde doğup büyüyen annelerimiz ve kayınvalidelerimiz için şehir, onca konfora rağmen köyün yerini tutmaz; o yüzden hala analarımız/kayınvalidelerimiz ilk fırsatta köyüne gider, hasretlik giderirler. Bu anlamda veya bağlamda kentleşme ve modernleşme, berbat bir köksüzleşme hikâyesinden ibarettir. Kente uyumsuzlukları bu yüzdendir; değişim aslında, eğer ona uyum sağlayacak donanıma sahip değilsen, korkunç yıpratıcı bir süreçtir. Analarımız/kayınvalidelerimiz toprağın kadınıdırlar; doğanın dilini iyi bilirler, börtü-böcekle iç içedirler, geleneğin verdiği dayanışma duygusuyla kendini yalnız hissetmezler.

Burada, Almanya'da parklarda yalnız başına yürüyen yaşlı kadınları görünce içim acıyor resmen; karşıdan köpekli biri gelince o köpeğin ister istemez başını okşama vesilesiyle köpeğin sahibiyle sohbet etmeye çalışıyorlar veya bir köpek/kedi alıyorlar evlerine. Annem, babamın ölümünün (2008) ardından iyice yalnızlaşmıştı; tüm kardeşler evlenmiş başka

evlerde yaşıyorlardı, annemin yanında Bilkent mezunu yeğenim (abimin kızı) vardı, bir alt katta da 2010'da vefat eden abimin eşi ve oğlu (annemin en küçük torunu) yaşıyordu ama annem çok mutsuzdu. Ben zaten hayırsız evlat olarak yılda birkaç günlüğüne uğradığım için büyük bir şikâyet konusuydum. Ölümünden bir hafta önce uğrayıp da bir gece kalıp oradan tatile gidince bu, onu daha da yıpratmış ve bir hafta sonra ölmüştü. Bazen evlat, neşe değil, keder kaynağı olur. İşte modernleşme dediğimiz şey biraz da böyledir; şehirlerdeki anne-babalarımızın yalnızlığı, köksüzlük duygusu, değişimin korkunç hızı ve hızla yenilenen değerler. Yaşlı kuşakların şehirlerdeki bu baskıyı, inanılmaz tempoyu, değişken havayı kaldırabilmeleri maalesef mümkün olmuyor. Köylerdeki o dingin hava, her şeyin yerli yerinde oluşu, toprağın ve doğanın kardeşliği, kentin betonunda, ileri teknolojisinde, izole hayatlarında yok olunca o eski kuşaklar, yani annelerimiz ve kayınvalidelerimiz de sarsılıyorlar. O yüzden en şehirlimiz bile kentin bunaltıcı havasında ilk soluklanacak yer olarak köyleri görüyor; belki de aradığımız şey, basitlik, kendine yetme, tüketim yerine üretme güdüsü. Modern insanın bana göre yenilgisinin en veciz ifadelerinden biri, "yavaş şehir"dir (citta slow); bir düşünün lütfen, hız, zaman ve mekân baskısı modern insanı öyle bir sıkıştırdı ki, doğanın cömertliğini, dinginliğini, zenginliğini artık sembolik şeylerde arıyoruz: "Yavaş şehir" konseptinde, Şark Köşesi'nde, atalık tohumda, organik üretimde, katıksız ürünlerde, köy gezilerinde falan. Annelerimiz ve kayınvalidelerimizin kentlerdeki temel dertlerine eşlik eden şey, çocuklarıdır/torunlarıdır derken, yitip giden geleneksel hayatın bir sonraki nesilde de yaşamasını istemenin onlarda olamayacağına dair yarattığı korkunç hüzündür. Bildikleri dünyayı kaybettiler; tarihleri o izole, artık insanların yaşamadığı köylerde kaldı, gelecekte dünyanın daha iyi bir yer olacağına dair bir umutları da yok. O yüzden kentlerde çocuklarının/torunlarının yanında bile kendilerini sığıntı gibi hissediyor, çaresizlik içinde kıvranıyor ve ne yapacaklarını bilemiyorlar. Üzerine geçim sıkıntısı, çocuklarının/torunlarının geleceği kaygısı, çevredeki korkunç olaylar (bugünlerde korona) onları daha kolay duygusal çöküntünün içine sokuyor. Modernleşme kaçınılmaz bir hikâye, çöküş de. Durup nefeslenmenin tam zamanı, şair Gülten Akın'ın yazdığı gibi küçük şeyleri, ayrıntıları düşünmenin vakti. Hep büyük şeylerinde peşinden koştuk, davalarımızı habire büyüttük, şehirlerimiz irileşti, yaşamlarımız karmaşıklaştı ancak tarihimizi kaybederken geleceği öngöremiyoruz bile. Bu haset, rekabet, çirkef, tuzak, kumpas ve de bencillikler bizi yer bitirirken dönüp insanları suçluyoruz. Oysa asıl sorun, seçtiğimiz sistemde. Sistemin mantığı yok ama bizim var. O yüzden çözüm de bizde. İnsana dönmeli önce.

14 Nisan 2021

Babişkom, tatlışım, oğluşum

Orta sınıfların dilini eşek arısı sokarsa...Neredeyse bütün dünyada orta sınıflar, modern toplumun, bilhassa ulus-devletlerin standart dillerinin inşasında öncü, ilerici ve fakat bir oranda da diğer dillere uzak bir rol oynadılar. Kurucu kadrolar arasında yer alan bu eğitimli, entelektüel ve çağdaş insanlar, diyelim bilimciler, akademisyenler, öğretmenler, yazarlar vb. ülkedeki farklı yöresel dil, şive veya diyalektlerden birinin standart dil ilan edilmesiyle o dilin "ince-likli işçisi" olmaya soyundular. Cumhuriyet Türkiye'sinin kendine has aydınları böylesi bir örnektir. Cumhuriyet kuşağının son temsilcisi Nurullah Ataç'tan modern Fethi Naci'ye değin epey bir edebiyat eleştirmeni bu görevi başarıyla yerine getirdiler. Düşünce dili yazı diliyle gelişti. Ancak son birkaç on yıldır popülerleşen dile yerleşen "herıld yani", "oha oldum", "bekleme yapmayınız" şeklinde bozuk ve fakat utanmaz, teklifsiz bir dil en sonunda gelip garip, kendine özgü neredeyse egemen bir söylem yarattı.

Bilhassa orta-üst sınıfların diline pelesenk olan "ay çok tatlış", "oğluşum benim", "babişkosu sevsin seni" gibi bir tür vıcık vıcık samimi bir dil peyda oldu ve söyleyişte popülerleşti. İşin garip tarafı, bu dilin eğitimli kesimlerin ağzında "bozuk düzen" tutturması, dili eğip bükmesi, içine olmadık şeyler doldurması. Ama daha da garip olanı, ileri düzeyde bir ciddiyetsiz, keyfe keder, 'ben yaptım oldu'culuğun egemenlik kurduğu bir zihniyet dünyasının orta sınıflardan başlamak üzere diğer sınıflara da sirayet etmesi. Yazıdan ekrana doğru kayan okuryazarlığın garip bir "benlik üretme teknolojisi"ne (Foucault) dönüşmesinin sonuçlarından biri de budur: Kendimizi üretiyoruz ama felaket bir dille. Çocuklarımız okullarda artık neden kompozisyon yazamıyor, bir konuyu derli-toplu niye anlatamıyorlar acaba? Standart Türkçe hızla bir "acayip Türkçe"ye doğru mu kayıyor? Peki, gerçekte olan ne, nasıl bir olguyla karşı karşıyayız?

Ludwig Wittgenstein'ın popülerleşen deyimini, yani "dilimin sınırları, dünyamın sınırlarıdır" ifadesini hatırlayınca, bir ölçüde olan biteni açıklayabiliriz. Bizim orta sınıflar eğitim aldıkça bir tür "dil fakiri" olmaya başladılar; entelektüel görünen ama düşünce dünyasından bihaber, iyi okullar okuyan ama bilgi diye birtakım uzmanlığa dayalı dar kapsamlı becerileri anlayan bir orta sınıf gerçekliğimiz var artık; az-çok paralı, eğitimli, statüsü yüksek, gezmiş-görmüş ancak gündelik hayatında samimiyet krizleri içinde kendini düşünce olarak yoksullaştırdıkça yok-

sullaştıran bir sınıflar koalisyonu bu: İçinde, biraz parası ve eğitimi olan herkes var. Aslında, dili Cem Yılmaz gibi her iki lafından biri "aq" olan birinden deneyimleyen, TV'de komedi diye "Güldür Güldür" izleyen, şiveleri Ata Demirer'den öğrenen, sosyal medya diliyle düşünüp konuşmaktan "geyik kültür"üne sıçrayarak ülkeye dair ahkam kesen ("yok abiii ya, memleket nanay") bu orta sınıfların taşıyıcıları gençler görünse de hiç de öyle değil. Orta sınıflardan çıkan bu dil giderek yayılıyor. Tabela, program veya istikamet (oryantiring) okuyamayan ancak "emoji dili"yle düşünüp konuşan bir dil.

Özal ile birlikte başlayan "konuşan Türkiye"nin açılan apolitik çenesi arsız bir bencillikle en sonunda piyasalara uygun düzensiz, bozuk, kendi havasında bir dil yarattı. Özal'ın bir amigosu vardı Zenger adında- politikaya çığırtkan bir dil hediye etmişti; sonra o amigolar veya çığırtkanlar ideolog ve demagog olarak ülke kültürüne medyayı kullanarak hepten yerleştiler ve gündelik hayat içinde her bireyi kendisinin amigosuna çevirdiler. "Lafına bak, 'adam'ın ne olduğunu anla"; iktidarların ürettiği bu dil sosyal hayatın en derin dokularına yerleşip güç kazandı. Politik, akademik ve sanatsal dil seviye kaybettikçe ya da etkisizleştikçe bu dil en sonunda orta sınıfların (bilhassa bu sınıfların genç anne-babalarının, öğrencilerinin, beyaz yaka çalışanlarının) alamet-i farikası oldu. Zeki Müren Türkçesi gerçekte çoğu zaman alkışlanır gibi yapılsa da ağdalı bulundu, hatta bu dile gülündü, dalgası bile geçildi.

Öte yandan Osmanlı Türkçesini diriltme adına okul müfredatlarına konulan Osmanlıca dil dersi de ne seçildi ne de, seçilse bile, etkili oldu. İktidar, 'atalarımızın mezar taşlarını okuyamıyoruz' derken, üzerine onca yatırım yapılan standart Türkçe aslında kendi cenazesini kendi orta sınıf yurttaşlarına çoktan kaldırttırdı. İngilizcenin yerel bir dilden daha iyi konuşulmasına inanılan bir ülkede "yabancı dilde eğitim" ancak böylesi bir yerel dil kültürü yaratabilirdi; sömürgeleştirilmiş ülkelerin bile kaderi böyle olmadı. Ülkede konuşulan diğer 32 dili yasaklayan bir zihniyet mi kendi dilini (Türkçeyi) geliştirecekti? Elbette hayır. Düşüncenin eleştirel bir mecra bulup kendi bilgisi üzerinden bilincini yaratamadığı ülkelerde entelektüel dünyaya istikamet veren orta sınıfların payına elbette ancak düşük kalibreli bozuk bir dil düşer. Geçmişte argo ile sulanan, arabesk ile beslenen bu dil günümüzde klavyeyle ekrana yazılan bir tür dijital-emoji dile dönüştü.

Evet, dil ile düşünürüz; dil olmadan bir şey ifade edemeyiz ama dil ile belirttiğimiz çoğu şey de dilin katili olabilir pekâlâ. İlginç olanı, "konuşan Türkiye"nin çenesi düşüp de edebiyat parçaladıkça gündelik hayatta kullanılan kelime sayısının azalması. Orada da çoğu kelime yanlış

kullanılıyor, hatta düşünceler ucube ifadelere bürünüyor: "Türkiye'nin sosyolojisi" (Türkiye'nin biyolojisi, Türkiye'nin matematiği...), "sizin az önce kullandığınız söylemler yanlış", "algı yapma kardeşim", "sesli güldüm", "Friendzona düştün abi ya!", "takipçi kasıyorum", "ben fake değilim" gibi ifadeler orta sınıfların gençleri eliyle sosyal medya mecralarından tüm topluma yaygınlaştırıldı neredeyse. Geldiğimiz nokta, "emojiler"le düşünmek-yazmak, sosyal medya diliyle iletişim kurmak falan. Buradan nereye gideriz? Bu tür aklın bizi götürmeyeceği yer yok zira çok güçlü, yaygın ve etkili.

Kimseden Zeki Müren gibi konuşmasını bekleyemeyiz artık ancak en azından insanın yaşadığı olgular ile kullandığı dil arasında tutarlı ve eleştirel bir ilişki kurmasını beklemek hakkımız olsa gerek. Ancak biz eğitimciler bunu daha çok bekleriz. Türkiye, yaygın aklını egemenlerin eksik-gedik aklına teslim eden ya da o akılla ikame edenlerin ülkesi; sizin yerinize bir bilen, düşünen ve icra edenlerin olduğunu düşündüğünüz sürece aynı şarkıyı, aynı nameleri dinlemeye devam edersiniz. Ancak aslolan, şairin dediği gibi: Ben şarkı dinlemek değil, şarkı söylemek istiyorum.

15 Nisan 2021

Bir başka açıdan 23 Nisan Çocuk Bayramı

Devrimci Cumhuriyet kadrolarının yaptıkları iyi işlerden biri de devlet eliyle kitlesel biçimde kutlanan çocuk bayramının eğitici, veli ve çocuklarda yarattığı pozitif etkidir. En katı, muhafazakâr ve Cumhuriyet karşıtı insanlarda bile 23 Nisan, kimi resmi zevatın klişelerinin (yönetici koltuğunun birkaç dakikalığına çocuklara bırakılması gibi) ötesinde, çocukların şarkı söyleyip oynadıkları çeşitli tematik gösteri veya etkinliklerde içine girdikleri sevinç dünyasını yaratmak bakımından iyi bir şey olarak algılanır.

Çocukların rengarenk giysileri, sevinç dolu bakışları ve neşe saçan enerjileri içinde bayram yapmalarından, şarkı söyleyip dans etmelerinden daha güzel ne olabilir ki? Bu bayramın, siyasal içermelerinin dışında ve ötesinde, resmî ideolojinin pedagojik ritüellerinden biri olduğu eleştirisine bir parça hak versem de hak edilmiş olup olmadığını da fazla dert etmeden, hep önemli olduğunu düşündüm. Çünkü çocuklara bir bayram hediye etmek az-buz bir şey değil, ancak...Sorun da "ancak" diye devam ettiğinizde kendini gösterir.

Murat Belge "Tarihten Güncelliğe" adlı kitabındaki bir makalesinde "Türkiye'nin çocukları karşısında suçlu bir toplum" olduğunu yazmıştı, ta 80'li yılların başlarında. Ece Ayhan'ın "Meçhul Öğrenci Anıtı" adlı şiirinde devlet dersinde öldürülen öğrenciden bahsettiğini ilgili herkes iyi bilir. Kuşkusuz Cumhuriyet, Osmanlıya göre "yurttaş-çocuk" inşa etmek bakımından epey bir yol aldı; o çocuklar okudular, "adam" oldular, "vatanına milletine faydalı oldular" falan. Köy Enstitüleri'nde nice fakir çocuk, okuma, nitelikli eğitim alma imkânı buldu; hatta doğudaki çoğu aile, çocuğunu bu okullara karnı doysun diye gönderdi. Bu söylemi biliyorsunuz. Yani modernleşmeyi. Fakat çocuk ve onun çocukluğu, bu ülkenin sömürgesi olmaktan hala tam anlamıyla kurtulamadı. Çocuklarımıza iyi ve nitelikli eğitim verememekten vazgeçtim, bu ülke çocuk cinayeti, tacizi ve tecavüzlerinden hala geçilmiyor. Çocuk işçi, çocuk ırgat, çocuk köle, çocuk satıcı, sokak çocuğu, tinerci çocuk falan diye başlayıp uzun bir liste oluşturan sorunlar yelpazesini dikkate alınca, çocuklara devlet eliyle verilen bayramla sevinirken, onca sorunu görmememiz mi gerekiyor? 23 Nisan'da yönetici zevatın koltuğunu birkaç dakikalığına bıraktığı çocukların daha en basit konularda bile fikrini almıyor, gitmek istedikleri okul konusunda onlara inisiyatif, söz-yetki-

karar tanımak bir yana, giyiminden her davranışına değin onlara karışıyor, özgürlüklerini engellemiyor muyuz?

Gerard Mendel'in "Son Sömürge Çocuk" adlı bir kitabı var; okuyun, halimizi görün. Türkiye bu sömürgeleştirmeyi çok etkili biçimde yapmaya devam ediyor. Bob Franklin, "Çocuk Hakları" adlı kitabında çocukların geleceğin değil, şimdinin yurttaşları olduğunu, olması gerektiğini söyleyerek yetişkinlere tanınan çoğu hakkın çocuklara da tanınması gerektiğini ileri sürerek paternalizme tavır alır. İşte sorun da bu paternalizmde: Çocuk saf, masum ve deneyimsiz diye ve de onun velisi en iyisini bilir diye paternalist bir çocuk politikası inşa edip durduk habire. Anti-paternalist felsefe açısından aslında bir devletin yılda bir günü çocuklara bayram ilan etmesi gereksizdir.

Devlet devlet olmalı ki, çocuk için çocukluğunun, kendi yaşam dünyası açısından her anı bayram olmalı, sevinçle dolmalıdır. 23 Nisan'da devlet büyüklerinin koltuklarını terk ettikleri çocuklardan, usulen o görevin icap ettirdiği işleri nasıl yapacaklarına dair bizi gülümseten şeyleri duymayı bekleriz değil mi? Yani, o koca koltuğa oturan çocuklar bir şeyler söylesinler de gülelim. Ne eğlence ama! Tam olarak işte bu, çoğumuzun 23 Nisan'dan anladığı. Biz yetişkinler kendimize her 23 Nisan'da bir eğlence ararız; çocuktan daha iyisi mi bulunur, yetişkini eğlendirecek! "Göster amcana pipini"den "çocuk aklı"na değil ürettiğimiz bir sürü zevzekliğin verdiği suçluluk duygusundan 23 Nisanlarda kurtulduğumuzu düşünürüz. O halde: En iyi bayram, çocukların çocukluklarını her an, mekân ve koşulda yaşamasıyla olabilir ancak. Yine de 23 Nisan kutlu olsun çünkü 23 Nisan, neşe doluyor insan. Dolsun, itirazım yok. Devletle değil, neşeyle dolsun.

22 Nisan 2021

PSİKOLOJİK HALLER, RUHİ HASLETLER

Neden mutlu değiliz?

Mutluluğun tanımı nesnel biçimde yapılamaz ama bir insan, mutlu olup olmadığını kolayca söyleyebilir. Hani bir şeyi kolayca tanımlayamazsınız ama görünce hemen tanırsınız. O şekil yani. Herkes, meşrebine göre, değişik bir mutluluk anlayışına sahiptir. Kimi rakı içerken, kimi namaz kılarken, kimi doğada, kimi paraya sahipken, kimi de aşıksa veya ailesinin yanındaysa kendini mutlu hisseder. Uluslararası indekslerde en mutlu toplumlar genelde İskandinav ülkeleri arasından çıkar. Türkiye de çok aşağılarda değil listelerde.

Ancak bizde normalde mutlu olmayı engelleyen, engellediği düşünülen pek çok şey var. Bozuk ekonomi, çürümüş politik sistem, çarpık kentleşme, trafik keşmekeşi, düşük refah düzeyi, sömürü, geçim sıkıntısı diye başlayan liste uzayıp gider. Bunlar, kendimizi mutlu değil, tedirgin ve kaygılı hissetmemize neden olan nesnel sorunlar. Ancak daha da kötüsüyle karşılaşılabileceği kaygısıyla insanımızın çoğu, bir tür mutluluk ifadesi olan şükürcülüğe sığınarak mevcut durumunu kabullenir. Bunu yaptığı için de insanımıza kızmamak lazım.

Çünkü onlara mutluluk ve refah düzeyi, demokratik sistem, temiz çevre, eşit ücret, adil bir sistem arasındaki ilişki öğretilmediği için durumlarını çaresizce kabul ediyorlar. Birkaç aydır Almanya'dayım; gözlemlediğim kadarıyla Almanlarda gündelik yaşam içinde kaygılı durumları gösteren davranışlarla karşılaşmadım. Belki yaşlılar, yalnızlıktan çok yakınıyor olabilirler. Yine de alabildiğine sakinler. Sakinliği üreten güç, sosyal güvenceler. İşsiz kalsalar işsizlik parası alabiliyorlar. Devlet ve hükümetlerine güveniyorlar. Ülkelerinde yolsuzluk, arsızlık, hukuksuzluk vb. olmadığına inanıyorlar. Kendilerini güvende görüyorlar.

Bu eğer bir kültür haline geldiyse, bunda alınan eğitimin çok önemli bir rolü olmalı. Fakat eğitim yetmez; o eğitimin içeriğini belirleyen sosyal bir insan anlayışı var. Almanya'yı istediğiniz şekillerde eleştirin ancak halkta kendine güven ile genel mutluluk arasındaki ilişkiyi üreten bir iklim var ülkede. Enflasyon sıfır, faiz oranı sıfır diye uzun bir listede kendini gösteren istikrarlı ekonomi durumu var. Türkiye'de ise gidin bir emekliye sorun, temel dert geçim; eğer yeterince paranız yoksa, ne doğru düzgün beslenebilirsiniz ne de gezebilirsiniz. Dolayısıyla mutluluk eğer bir ruh hali ise, bu ruh halinin kaynağı spiritüel güçlere inanç değil, maddi yaşam koşullarında kendini gösteren bir tür güvenceli yaşamdır.

Öyle yoga yaparak, tılsıma takılarak, faldan medet umarak, dağ başına giderek, çiftlik kurup yeni köylü haline gelerek, dine sığınarak bir parça kendinizi mutlu hissedebilirsiniz ancak ülkenin iklimi, kültürü, kaygılı insanı peşinizi bırakmaz. Son bir not: Yapılan bir araştırmada dünyada en kaygısız öğrencilerin Finlandiya'da olduğu saptanmış. Bizim öğrenciler ise epey kaygılı çıkmış. Kaygı bir sonuç, onu üreten ise berbat bir sistem olsa gerek. Mutluluk bir ruh hali ise, o halin sistem tercihiyle ilişkisi çok yakın.

23 Kasım 2020

Geçmiş üzerimize çökerken...

Geçmiş üzerimize çöker mi? Bu soruya Freud 'evet' yanıtını vermiş. Şu meşhur "bastırılanın geri dönüşü" tezinden bahsediyorum. Hepimiz hayatlarımızda kendimize birçok hedef ve amaç koyarız; bunları da puan, çıta, performans, skor, rekor gibi deyimlerle ifade ederiz. Her birimiz, son tahlilde, hayatın çeşitli oyunlarından dolayı, ulaşılamayan amaçların, ıskalanan hedeflerin, gerçekleşmeyen hayallerin zaman zaman canlı enkazına döneriz, zira bu başarısızlıkların yarattığı gerilim, stres ve mutsuzlukları, kızgınlıkları bilinçsiz biçimde bilinçaltımıza atarız. Bir volkan misali bu bastırdıklarımız çeşitli biçimlerde (en çok rüyalarda, ardından dil sürçmelerinde, kimi zaman cinnet hallerinde) tıslayarak, zaman zaman da patlayarak ortaya çıkar: Geçmiş o zaman üzerimize bir kâbus gibi çöker. Kendimizi tanıyamaz hale geliriz.

Kendisiyle açık açık hesaplaşmayan, sorunlarını alenen tartışmayan, söz ve eylemlerinde samimi olmayan nice insan, ülke ekonomisinin değil, aslında kendi psikolojisinin kurbanı olur. Tarih bunun örnekleriyle doludur. Hitler, siyasetin konusu olmaktan önce, psikolojik bir vakaydı. Bizim ülkemize bakınca buna benzer pek çok örnek görürsünüz. Kimi zaman kendinizi ağır, yorgun, bitkin, bıkkın vb. hissettiğinizde, bilin ki tarihiniz sizi kovalayan bir geçmiş olarak, sanki bir hayalet gibi rahatsız ediyordur.

Geçmişte o arkadaşınızı öyle kırmayacaktınız, ailenize daha fazla zaman ayıracaktınız, o berbat kararı almayacaktınız... Saymakla bitmez pişmanlıklar, kırgınlıklar, küslükler... Hangimiz bunları yaşamadık ki! Ancak tarih olarak geçmişimizde kalan her şey, öncelikle insanlar, bizim kendi tercihlerimizden ibarettirler. Hayat bizim hayatımız. Geçen gün bir arkadaşımın paylaşımının altına şu yorumu yazmıştım: "Sevgili E., ben de zaman zaman merak ederim, geçmişte kalanlar ne yapıyorlar diye. Aslında onlar geçmişte kalmadılar, aksine biz başka tercihler yaptık. Hayat, yanlış ve doğru tercihler kakofonisidir.

Kakofoni olduğu için, cıvıt çarşısında olduğu gibi, aslında hangi tercihimizin doğru veya yanlış olduğunu bilemeyiz. Geçmişte arkadaş, sevgili, eş, iş ortağı vb. olarak seçtiğimiz insanları doğru tercih olarak görmüşüzdür ancak şimdi yanlış diyebiliriz. Yani doğru ve yanlış kavramları sosyal yaşamda çok göreli. Lacan'ın üçüncü şokunda, "büyük öteki" denilen kurumlar, ilişkiler [ve sistemler] dünyasına girebilmek

için "babanın yasası"na boyun eğmek gerekir. Çoğumuz bu yasaya boyun eğebildiğimiz için sosyalleşme yeteneği elde ederiz; kurallar, normlar vb.'nin gücüdür bu. Ancak kimimiz bu "büyük öteki"yi kendi içinde hep "Öteki" olarak tutmaya devam eder, uzlaşmaz. Geçmiştekileri çoğu zaman bu yüzden kaybetmişizdir. Yaşam hem sert hem de kırılgandır. Yani "Öteki"nin sertliğine kırıldığımızda ip koptuysa eğer, tamiri daha zor oluyor.

Çoğumuzun tarihi, ilişki çöplüğü, mezarlığı değil tabii ama epey de bir hayıflanmalar, üzülmeler, iç çekmeler tarihidir. Bazen geçmiş, olanca ağırlığıyla üzerimize çöker, Marx'ın dediği gibi." Ben kendi adıma, zaman zaman bu olanca üzerime çok ağır çöken tarihi ancak analiz ederek başımdan savabiliyorum. Tabii edebildiğim kadarıyla. Çokça yazarak, bol bol düşünerek, kimi zaman dertlenerek, hatta iç, kahır çekerek... Tarih herkesin üzerine hem sosyal hem de bireysel olarak çöker. Bu çöküşün bizde en az şekilde tahribat yapması için kendi öykümüzle ülkenin kaderi arasında olum(sal) ilişkileri olabilecek en verimli şekillerde kurmamız gerekir. Bunun nasıl olacağını mesela bazen bize dağ başındaki bir çoban söyleyebilir, bazen de bir filozof. Çobanı anlamak çok kolaydır, filozofu ise çok zor. Ben çobanı tercih ederim çünkü hayvanların, dağların, rüzgârın, yağmurun, toprağın dilinden anlayan çoban bize otantik bir şeyleri göstererek tarihin yükünü üzerimizden bir nebze alabilir. Burada çobanı elbette metafor olarak kullandım. Gerçek hayat içinde çobanın muadilleri çoktur.

2 Aralık 2020

"Mutlu masallar"a neden ihtiyacımız var?

Çocuklarına masal anlatmayan herhalde çok az anne ya da baba vardır. Kimi zaman "bana masal anlatma" diyerek birilerini terslesek de masal, ilk anda kulağımıza olumlu tınılar fısıldar. Masal dinleyerek büyüyenlerin mutlu bir çocukluk geçmişi olduğunu düşünmeye eğilimliyizdir. Neden? Çünkü masallar genelde mutlu biter ve insan, haz arayışında mutluluğu birinci sıraya koyar. Hollywood, masal felsefesini "happy end" olarak sinemaya uyarladı. Fal baktırdığımızda da falcı bacıdan bize mutlu biten bir hikâye anlatmasını bekleriz: Dörde vakte kadar nasibin olacak, şu tarihlerde bir yerden para gelecek vb. 1970'lerin başlarında evimize giren TV ile ilk tanıştığımda, Salı akşamları görece geç bir saatte "Türk filmi" olurdu. 1950 ve 1960'ların Ayhan Işık'lı, Belgin Doruk'lu siyah-beyaz melodram filmlerinde inanılmaz trajedilerin mutlu sonla bitmesini isterdik.

Bolca mendil ıslatan bu filmlerde güçlü "esas oğlan", tehlike veya çaresizlik içindeki "güzel kız"ı kurtardığında içimizi bir ferahlık kaplar, Cüneyt Arkın'ın "Kahpe Bizans"ı yendiği absürt filmlerinde ise son sahneyi ayakta alkışlardık. Bilmem kaç ok yediği halde öl(e)meyen Cüneyt Arkın'ın neden ölmediğini neden düşünmeliydik ki?! Bırakalım duygularımız masalın tadını çıkarsın. Frankfurt Okulu'nun dediği gibi, kültür endüstrisi içindeki medyanın ürettiği itleselleştirilmiş bir mantığın tesiri içine girmiştik. Ama kime ne! Ancak insandaki bu masal üzerinden ya da masal olsa bile mutluluk arayışı, üretilen veya programlanan bir şey değil; insan acıdan kaçar, kolayı ve mutluluğu arar. "Kolay gelsin" kültüründe yaşıyoruz ancak öte yandan türkülerle mutlaka kederlenerek de mutlu olduğumuz veya bir parça rahatladığımız bir gerçek. Masal, olumlu, güzel ve iyi şeyleri tatlı bir dille romantize ederek bizi hipnotize eder.

Bu açıdan masallar, dinlere çok benzer. Masal, bu dünyanın zorluklarından bir kaçış yoludur; o yüzden insana görece bir soluklanma, kendini kaybedip ayakların yerde kesilerek bulutlarda, pembe hayatın içinde yaşama imkânı sağlar. Bu bence insanın rasyonel yanının berisinde yaşayan irrasyonel, akıldışı yönüdür. İnsan akıllı olduğu kadar akıldışı şeyleri de düşünebilecek denli beceri ve akıl sahibidir. 18 yıldır bizi yöneten AKP iktidarı, bu naif masal dilini çok erken keşfedip politik formlarda alabildiğine, tepe tepe kullandı. Gelişme, kalkınma, güçlenmeden kalkıp "bizi kıskanıyorlar" noktasına değin gelerek politik masal söyle-

minin adeta dibine vurdu. Maalesef halkımız, az-çok izan-akıl sahibi olsa da çok uzun yüzyıllardır masal dinlemeye alıştırılmış durumda. Şarkı söylemekten ziyade dinlemeyi daha çok seviyor. İcracı değil "dinleyici". Gerçekliği görebiliyor çoğu zaman ancak o gerçekliğe müdahale etmek yerine, kendisi için birilerinin o gerçekliği değiştirmesini istiyor. Masallar gerçekçi değil, zahiridir; gölge olguları olgunun kendisiymiş gibi çok güzel satar. İrrasyonel yanımız buna çok teşne olsa da olgular, canımızı yaktığında ancak harekete geçebiliyoruz.

Kanımca Türkiye'nin en büyük sorunu, her türlü sorun karşısında halkın bilinçlendirilmesi sorunudur. Geleneksel masal formunu sonuna değin kullananlar, her türlü gücü (siyasi iktidardan medya imkanlarına değin) ellerinde tutuyorlar. AKP, hala pek çok konuda ikna kabiliyetini yitirmiş değil. Bizler ise, politik masallara karşı gerçekliğin dilini kullanmayı mümkün kılacak bilinçlendirme araçlarını kullanabilme becerisini geliştirmekten başka bir şey yapamayız. Evet, mutlu sonla biten masalları dinlemeye, filmleri izlemeye, kitapları okumayı devam edelim ama milyonlarca aç, yoksul, işsiz, sefil halde yaşayan ezilenlerin masala değil, ekmeğe ihtiyaçları olduğunu da aklımızdan hiç çıkarmayalım. "Onlar ermiş muradına..." demeden önce, onların kim olduğunu iyice belleyelim.

27 Aralık 2020

Kadınları"mızı" neden öldürüyoruz?

Dikkatli bir okur, bu sorunun yanıtının başlıkta olduğunu hemen anlar. Cevap, o "sahiplik" ekinde. Ülkemizde hâlâ kadınlar (kız çocukları ve tüm çocuklar da), erkeklerin malı-mülkü olarak görülmeye devam ediliyor. Kadınlarla ilişkimiz genelde feodal düzeyde. Kadının erkek egemen iktidara tabi olduğu, hakları olsa bile kadın cinsinin dinsel, kültürel, ataerkil gerekçelerle aşağılandığı bir ülkemiz var maalesef. Evet, kadınları malı olarak gören bir erkek egemen zihniyete karşı hukuki yasalar yeterli değil, politikacılar gerekli önlemleri almıyorlar, kimi hakimler "iyi hal"den dolayı "hafifletici sebepler"i kadın katilleri için kullanabiliyorlar, kadın bedenini metalaştıran koca bir kapitalist sektör var, ders kitaplarınız cinsiyetçi ifadelerden geçilmiyor, o koca "göster pipini" kültürü çok yaygın.

Şiddeti öven, öldürmeyi kutsayan, şehitlik kültürünü yücelten, erkeklik ile her türlü iktidarı eşitleyen bir feodal kültür, ülkemizde kadınların öldürülmesinin arkaplanını oluşturuyor. "Kadın mesleği", "kadın aklı", "kadın gibi kıvırtma" diye başlayıp uzayan bir geleneksel söz zinciri, kadını kafes olarak mimlenen evine mıhlayan bir kültürü var etmeye devam ediyor. Onca "pozitif ayrımcılık", "fırsat eşitliği", "kota/kontenjan" gibi politikalara rağmen bu ülkede kadına nasıl davranılacağı, daha kız çocukluğu dönemindeki çeşitli düşünce ve davranışlarla belli oluyor: Kız çocuklarını sadece evin içinde sosyalleştiren, onu erkeğe göre ikincilleştiren, dişiyi eril zihniyetin beklenti ve taleplerine göre şekillendiren bir kültür, aileden başlayıp devlet katına değin yükselebiliyor. Bu ataerkil kültüre eşlik eden paternalist (babacı) erkeklik inancı da kadına onca övgüsünü geleneksel beklentilerle (annelik, yuvasının dişi kuşu vb.) yapıyor ancak.

Türkiye kadın hareketi, 1980'lerin ortalarından bu yana en azından "kadının adı"nın olduğunu haykırmak için sokaklardan parlamentoya değin pek çok mücadele verdi. Kadınlar ve kimi erkekler arasında az çok bir farkındalık, giderek bilinçlendirme yaratabildi. Ancak AKP iktidarı döneminde artan veya tavan yapan kadın cinayetleri, uygulanmayan "İstanbul Sözleşmesi", kadını aşağılayan figürlerin hâlâ medyada söz alabilmesi, kadınların bu yolda aşılması gereken çok mesafesi olduğunu gösteriyor. Simone de Beauvoir'nın meşhur lafını pek çok entelektüel bilir: "Kadın doğulmaz, kadın olunur". Karşımızdaki kadın sorunu "doğal" değil, bir "sistem" sorunudur. Kız çocuklarına uygun görülen pem-

be renkten kadının kocasının/babasının (ağabeyinin veya ilgili herhangi bir erkeğin) taleplerine göre davranması gerektiğine dair uzun bir sosyalleşme kültürü içinde hemen her aşamada, aile içinde, okul sıralarında, iş yaşamında kadını metalaştıran (aslında feodal dilde "mal" olarak gördüren) zihniyetle hesaplaşılması gerekiyor. Mesele, maalesef yasalarla ilgili değil sadece.

Yasalarla kadınlar güçlendirilse, genişleyen hakları onlara bir parça nefes aldırsa bile, bu arka plandaki feodal cinai kültürle hesaplaşılmadığı sürece kadınlar özgürleşemez. Feodal bakıştan kapitalist metalaştırmaya değin bir dolu hedef var nişan alınması gereken. Bütün ilerici hareketlerin ilk gündemlerinden biri, kadının özgürleşmesi olmalıdır. Bitirirken, aklıma gelen bir olayı anlatayım: Yıllar önce ilerici bir siyasal parti, yerel seçimler için her bölgede adaylarını belirlerken, bir yörenin yerel yönetimine aday olan erkeklere kadınlar hakkında ne düşündüklerini de sormuş. Bir erkek aday adayı şöyle demiş: "Ben kadınlara kurban olurum". Kurban olmaya veya kurban etmeye gerek yok; anla ve gereğini yerine getir, yeter. Kadınları sevmekten önce onların bütün hak ve hukuka sahip eşit varlıklar olduğunu kabul etmek daha önemli. Sevmek, yüceltmek, tapmak, onlar için dağları falan delmek işin kolay tarafı. Dağları delmek yerine, şu politika ve hukuk alanlarında kadınları aşağılayan erkek kafalara demokratik bir kafa (k)atmak yeterli.

30 Aralık 2020

1970'lerin ortasında bir ikindi vakti...

O çocukluğumun hiç bitmeyecekmiş gibi uzun yıllarının birinde, öğle güneşi yavaş yavaş inerken, toz-toprak içindeki sokağımıza bakan evimizin salonundaki küçük Grundig marka radyomuzdan yükselen bir sesi duyuyorum; uyku mahmurluğu üzerimde, kalkıp radyoya şöyle bir bakıyorum, garip bir ses ama yanık bir türkü besbelli. Nasıl da içten söylüyor. Siyah-beyaz tek kanallı TRT'nin bitmek bilmeyen Türk Halk Müziği korolarına zaten aşinayım ama bu ses ne böyle! O çocuk halimle beni alıp bir yerlere götürüyor, tam da ilkokul son sınıfta ilk kez aşkın ne olduğunu anlamaya çalıştığım o dönemde on bir yaşındaki bir çocuğa hayat nasıl görünebilir, nasıl görünmeli? Esmer ten, az-çok farklı bir dil, kadim Doğu'dan göçmenlikle gelen bir yaşam tarzı, bilgi denilen farklı bir kültürün verildiği okulda ne, nasıl olmalı, hiç bilmediğim, becerememediğim yıllar...

İlkokul: Bilgi, dayak, bahçede koşturmaca, kızaran ilk aşk duygusu, utanan bakışlar, başı öne eğik kaderimiz... Yine de çocukluk, demokratik uygarlığın anavatanıdır aslında, orada hiçbir ayrı-gayrı olmaz; sokak oyunlarında, sapanla kuş avlarken, kedilerin kuyruğuna teneke bağlarken, dağlara tırmanırken, yıkık-dökük evlerin içinde in-cin ararken çocukluk, şimdi yaş alıp da geriye doğru bilincin sektirilmesiyle hiç de anlaşılabilecek bir şey değil. Yitik zaman satıcıları bile onu bulup bugüne getiremez. Kaybolmuştur, izi çok azdır.

Çocukluk, anlatsan kelimelere sığmaz, hatırlamaya çalışsan anılara bol gelir, resmi tarihte kaydedilmemiştir. Kayıp bir cennettir aslında, o yüzdendir herkesin çocukluğunun güzelliği. Önümüze serilen sararmış fotoğraflarda kendimize bakarken o küçüğün kendimiz olduğuna inanmakta güçlük çekeriz; yetişkinlikte bile hala o yüzdendir aynaya bakıp bakıp kendimizle yüzleşmemiz. O ikindi vaktinde, hemen her gün bir şekilde yorgunluktan devrilip yattığım öğle uykularında zaman yavaş akar, tarih sessizce ilerler, olaylar kendince seyrederken ben hep düşünürdüm, nasıl düşünüleceğini hiç bilmeden; dert-keder daha ete-kemiğe bürünmemişken çocukluk, ilk gençlikle birlikte çekeceği azaplara hazırlanır yavaş yavaş. Çoğu zaman o çocukluğumun küçük dünyasının büyük dünyayı aklının almadığı dönemlerde "biz neden Alsancak'ta oturmuyoruz", "niye denizin yanında değil evimiz", "nasıl oldu da böyleyiz"... Sorular, sorular, sorular; çok sonra hayat formüllerle, karmaşık bilgilerle açıklanınca, o çocukluğun merakı yerini iflah olmaz bir isyana

bırakır. Öfke, çocuğun ruhunu da karartır, aklını da; böylece çocukluk geride kalıyordur. Çocukluğun demokratik dünyası bitmiştir, zaman hızlanmıştır, şimdi yetişkinliğin katı gerçekliğiyle kendini önüne seren bin bir derdine sinen sömürü, baskı, otoriterlik, yoksulluk, sefillik, ezilenlerin ah çekmesi... İkindi vaktinde hayatın ritmi yoktur şimdi, çocukluğunu ancak baktığın çocuklarda hatırlar hale gelirsin. Bir şeyler bir yerlerde kalmıştır, artık anlama zamanı. Neşet Ertaş'ın dediği gibi "her yaşın bir mevsimi vardır". Çocukluk, uzun bir yaz mevsiminin başlangıcıdır. Düşündükçe içimizin ısındığı bir dönem...

25 Ocak 2021

Yalnızlık, en büyük ülke

Almanya'ya 15 Ağustos 2020'de geldim. Geldiğimden bu yana iki şey yaptım bol bol: Çalışmak ve sıkılmak. Sıkılmak derken, aile, arkadaş-dost çevresi ve ülke özleminin kendini gösterdiği garip bir ruhsal içe çekilme duygusu. Bunu aşabilmek için, en iyisi, çevreyi ve kendi ruhsal alemimi gözleyip bol bol yazarak kendimi sıkıntı ve yalnızlık ülkesinin dışına atmaya çalıştım. Bir taraftan Habermas okumaları, araştırma projem olan Avrupa'da İslam/Alevilik üzerine kafa yormalarla günlerimi geçirirken konuştuğum dil olan Türkçe'nin dışındaki iki dilde (İngilizce ve Almanca) olan bütün eylemimin zorunlu iletişim mantığıyla anlam bulması, beni epey gerdi. İnsan, konuştuğu dilinde hemen her şeyi yapabilir; rüya görebilir, masal anlatabilir, fıkralara gülebilir, espriyi kavrayabilir... Başka bir dil, değişik bir kültür, bambaşka bir alem, farklı bir dünyadır.

Alışkanlıklar kolay elde edilemez bu dünyada çünkü epey zaman gerekir; zaten alışmanı engelleyen bir yurtsal ruh dünyası peşini bırakmaz; geride bırakılan dünyan, bastırılmış değil, şimdilik yedeğe çekilmiş, gerektiğinde oyuna dahil edilecek as oyuncudur. Biraz önce, yurt dışına gidip de dönen üç kişinin belgesini izledim. Biri de Almanya'ya gitmiş ve sonra dönmüş. Sanırım bu tür dönüş kararlarındaki en büyük etken, sıkıntı yani o en büyük ülkeyi defeden bir yolculuk kararını verdiren "alışılmış" olana geri dönme isteğini aldıran etken olsa gerek. Nazım, enternasyonalist bir şair olmasına rağmen, ulusal köklerini var eden içine sinmiş Türkiye aşkının izleri silinmeyen ritmik hayatı en ince ayrıntılarına değin hep hatırladı ve şiirlerinde resmetti. Yazmak, sağaltır; düşünsel netleşmeye eşlik eden pratikler (yazma, resmetme, besteleme vb.), insanın sıkıntı ve streslerini üretken bir mecraya götürecek denli genişletir, esnetir, anlayışlı kılar.

Yalnızlık ülkesinin uçsuz-bucaksız topraklarında bol bol düşünürsünüz; çok takdir ettiğim Türkiyeli Ermeni komünist Garbis Altınoğlu'nun bir notunu unutamam hiç (mealen aktarayım): "Aylarca süren hücre cezalarında, kara zindanlarda yapabilecek tek şeyim vardı ve zihinsel sağlığımı güçlü tutmak için sürekli onu yapardım: Geçmişte yaşadığım olayları yeniden düşünür ve başka türlü yapsaydım, sonuçları acaba ne olurdu diye hesaplardım." İşkenceye yönelik bir hücredeki yalnızlık ile benimki gibi "refah dolu" yalnızlık elbette hiçbir şekilde mukayese edilemez ama nihayetinde ikisinde de aynı şeyi yaşarsınız: O koca yalnızlık

ülkesinin sınırsız topraklarında dolaşıp durursunuz. Türkiyeli aydınların genel kaderi, her türlü yalnızlıktır: Hücresel, düşünsel, sosyal, kültürel, ruhsal vb. Edward Said, "yersiz-yurtsuz" entelektüeli anlatırken aydınlar için somut bir mekân çizmez. Düşüncelerinizde eğer aykırıysanız, hiçbir mekân, sistem, yer, olay, grup, sizi rahat ettiremez. Hep ve her zaman yabancısınızdır. Hem de her mekânda, her koşulda. Hamburg'da zaman zaman yaşlı kadınlar bana "laf" atıyor; ben de dilimin döndüğünce cevap vermeye çalışıyorum ama iletişim sorunu devam ediyor çünkü Almancam hala "çat-pat".

Dün yine koşarken, bankta oturan çok sevimli bir yaşlı Alman kadın, bana bir şeyler söyledi ama yine anlamadım. Ah anlasam, oturup o yaşlı kadınla saatlerce sohbet edebilirim, etmek isterdim. Cumartesi günü oturduğum ilçe (Wandsbek) merkezindeki çarşıya doğru pedal çevirdim; ana caddede epey dolaştım; derdim, insanların içinde olmaktı. Bisiklet yolunda ilerlerken önümde çok yavaş giden bir bisikletli olduğunu fark ettim birden; yavaş gittiğine göre mutlaka yaşlı biri olmalı diye geçirdim içimden ve bisiklet yolu dar olduğu için onu sollamadım, yavaşça sürmeye devam ettim ardından. Fakat bu yaşlı kadın, arada bir omuzunun üzerinden bana bakışlar attı, sanki "geçebilirsin, neden geçmiyorsun" der gibiydi. Neyse, sonra kırmızı trafik ışığında ikimiz de durduk; ben hemen yanında ama biraz berisinde durdum. Bana dönüp Almanca "sen gençsin, benden daha hızlısın, beni geçip gidebilirsin" dedi. Hem bu Almanca cümleyi anlamanın verdiği sevinç hem de bir insanla iletişim kurmanın verdiği rahatlıkla içim biraz açıldı. Kadını geçtim, pedala bastım ve gidip Rossmann mağazasından deterjan aldım. Kampüse geldiğimde canım yine sıkıldı; hep dönmek zorunda olduğunuz yere ait hissetmiyorsanız eğer kendinizi, artık o mekân sanki bir tür hapishaneniz olmuş gibidir. Her şeye rağmen, yine de sıkıntınızdan kalkıp da bir şey üretiyorsanız eğer, iyidir. Züğürt tesellisi olsa bile.

26 Ocak 2021

Çok mu alınganız?

Evet, öyleyiz. Ancak bu normal. Pandemiden dolayı sadece evlerimize kapanmakla kalmadık; aynı zamanda, bilhassa sosyal medya üzerinden birbirimize daha fazla düştük, açıklarımızı daha fazla aramaya başladık ve üzerine bir şal atılan sosyalleşme imkanlarının daralmasıyla bireysel dünyalarımızdan diğer bireysel dünyalara doğru amansız seferler düzenlemeye başladık. Hem de hiç bıkmadan, saniye sektirmeden, hedefe iyice kilitlenerek. Bu seferlerin, saldırıların, eleştirilerin, sadede davet etmelerin biçimi ve içeriği herkesin meşrebine göre şekillense de, sorunlarımız ortak aslında: Pandemik durum sonucu evlerde aile kavgaları, boşanmalar ve intiharlar arttı. Online eğitim, online çalışma, online sergileme vb. bizi ancak bir parça rahatlattı. Ona da tabii rahatlama denilebilirse.

Sonuçta karşımızda insan değil, soğuk bir ekran var. Canlı-kanlı arkadaşımız ekranda sadece birkaç santim yer kaplıyor. O tanıdık insanlara ne dokunabiliyor ne onların kokularını alabiliyor ne de fiziken yaydıkları enerjiyi hissedebiliyoruz. Bu şartlarda bir de alıp başını dağlara, köylere, yazlıklara çekilme planları da bir yere kadar; oralarda da aynı sorun var. Gittiğiniz yerde insan yoksa, nesnelerle nereye kadar sorununuzu çözebilirsiniz ki? Yüksek refah bile sorunumuzu çözmüyor. Örneğin Japonya gibi zengin bir toplumda bile 2020'de intihar oranı patlamış durumda. Muhtemelen pandemi kaynaklı olsa gerek.

"Çağdaş", "bilgili" ve "deneyimli", hatta "yetenekli" dediğimiz modern insan, giderek değişken, kararsız, beklenmedik sonuçlara yol açan koşullara cevap vermekte zorlanıyor, uyum sağlayamıyor haliyle. Yoksullar ayakta durmakta zorlanırken orta sınıflar, "sosyal konfor"ları dağıldığı için psikolojik olarak neredeyse çökmüş durumda; seslerini en çok onlar çıkarıyor; aslında haklılar da, zira bilim, sanat, kültür, estetik, eğitim, yaratıcılık ve yenilik başta olmak üzere "ince alanlar"da en çok bu sınıf üretiyor. Tiyatrocular, şarkıcılar, sinemacılar, eğitimciler, çeşitli sanatçıların sosyal aktiflikleri son derece daralmış durumda. Facebok'tan gözleyebildiğim kadarıyla, bu normal çünkü başka yerlerde gözlem yapma şansım yok pandemiden dolayı-bazı insanlarda bir içe çekilme, ruhen daralma, kendine dönme yaşanıyor ki bu bir bakıma iyi, bir bakıma da kötü. İyi çünkü bu bireysel kendine dönme, yaratıcı ve yenilikçi fikirleri kışkırtabilir. Kötü çünkü sosyallik imkanları azaldıkça insanın kendi kuyusunda boğulma riski de beliriyor. Orta sınıflar aslında doğaları ge-

reği, yani üst sınıflar karşısındaki aşağı konumları ve alt sınıflara düşme riski nedeniyle sürekli teyakkuz halinde olduğu için psikolojik olarak çok yıpranırlar. Sınıfsal düşme, statüsel gerileme, fikirsel aşağılanma gibi nedenlerden dolayı zaten kırılgan olan kişilikleri daha bir alıngan çizgiye kayıp çeşitli sorunların içinde bir çıkmaz yaşayabilirler. "Gerçeklik yitimi" yani gerçeklikten kopuş, orta sınıfları mahvedebilir; o zaman algılar üzerinden giden kişilik, gerçeklerle bağlantısını kaybettiği için ne yapacağını şaşırır. Orta sınıftan kimileri, diyelim yazarlar, bu kriz dönemlerini fırsata çevirip çok daha yaratıcı olabilirler.

Geçmişte bunun en büyük örneği Dostoyevski'ydi; hastalıkları, Sibirya sürgünlüğü, hapis cezası falan onu başka türlü biçimlendirdi. Nietzsche'nin klişeleşmiş deyimiyle: Dostoyevski'yi öldüremeyen güçler, onu güçlendirdi. Bizde "asosyal" Orhan Pamuk da böylesi bir örnektir. "Alınmak" aslında gerçekliği dikkate aldığımızı gösteren bir duyarlılık durumudur; mutlak yabancılaşmayı önler ve bizi kendimize döndürürken gerçeklikle yoğun bir hesaplaşmaya sürükleyebilir. Bu hesaplaşmayı iyi bir biçimde yapanlar, zaten alınganlığı melankolik düzeye indirgemeden süreçten üretkenlikle çıkarak kendilerini yenileyebilirler. Şu pandemi döneminin psikolojik hasarları elbette yazılmaya başlandı, çok da yazılacak gibi görünüyor. İnsan, sosyal bir varlık; kolay değil, o sosyalliğin zayıflaması ve denetimli hale gelmesi. Düğün-dernek yapamıyoruz, partilere gidemiyoruz, özgürce birbirimize sarılamıyoruz, birlikte tiyatro ve sinema izleyemiyoruz, yaş günü kutlayamıyoruz falan. Gerçekten zor. Pandemiyle birlikte, daha aradan birkaç ay geçmeden insanlar, "aaaa, pandemiden önce nasıl da birbirimize sarılıyormuşuz, tatile gidiyormuşuz"u anlatan fotoğraflar paylaşmaya başladılar. Bu "eski normal"i arayış dönemi, aslında eski sosyal dünyaya duyulan özlemin bi i hiçbir şekilde bırakmayacağının bir işareti olsa gerek. İşte artan alınganlıklarımızın, kırılganlaşan benliklerimizin, zayıflayan kişiliklerimizin ardında hep bu var: Birlikte güzellik.

YANITLAR/TARTIŞMA:

Ergül Adıgüzel: "Üzerinde (pandemiyle ilgili bilim kurulunca dahi) hali hazırda çok durulmayan, konuşulmayan bir konu psikolojik etki. Kaleminize bir kez daha sağlık diliyorum. Hocam bu arada Hamburg'a gittiğinizde bu yana akademinin sıkıcı teknik dilinden sanki hayatın daha içinden ve içimizden yazmaya başladınız. Çok keyifle okunası oluyor bu yazılar ☺.Pandemi başlayıp evde hayat olduğu söylenince yaşantılarımıza dair pratikte eleştirel bir yaklaşımda olur umuduyla bakmıştım. Yanılmışım diye düşünüyorum. Birincisi evde sanıldığı gibi cezbedici bir hayatın olmadığı ikincisi evde hasıraltı edilen, yok sayılan yığınla sorun

olduğu da bir yanıyla görünür oldu. İnsanlar bence yalnızlıkla tek başınalığın ayırdına biraz daha vakıf oldu. Sonuçta tercih edilmeyen zorunlu bir izolasyon yaşadık. İnsan bildiğinden korku bilmediğinden kaygı duyması konusunu yönetsel pratikler de daha iyi anladık. Bilmenin yaşamlarımızı ne kadar kolaylaştırıcı bir yönü olduğunu pandemide bilemiyorum kaç kişi deneyimledi. Şeffaf yönetimin psikolojimiz üzerinde etkisinin ne olacağını daha iyi gözlemledik. Alınganlığın kendi algı-anlam dünyamızla ne kadar ilgili olduguna ve böyle olsa dahi ötekine duyulan ihtiyacın, insanın ilişkisel bir varlık olduğunun bilincine daha iyi varıldı. Yani varıldığını varsaymak istiyor insan. Alıngan mıyız? Evet. Kendimize ne kadar güvensiz olduğumuzu, duygusal açıdan ne kadar kırılgan olduğumuzu da pandemi ile bir kez daha test ettik."

Kemal İnal: Sevgili Ergül, krizler insanı bir parça kendine döndürerek hesap yapmaya iter. Benim özelim biraz böyle. Yazmak, insanı terbiye eder. Mesele, terbiyenin anlam dünyasının kodlarını çözebilmekte. Kimi bunu uslu olmak olarak algılar, kimi de dövüşeceği bir sorun dünyasını nasıl alt edeceğinin kurallarını öğrenmek olarak. Şu cümlen çok önemli: "Birincisi evde sanıldığı gibi cezbedici bir hayatın olmadığı ikincisi evde hasıraltı edilen, yok sayılan yığınla sorun olduğu da bir yanıyla görünür oldu." Evin ne olduğu ve işlevleri kişiye göre değişir ama biz toplum olarak yaratıcı bir "ev kültürü"ne sahip değiliz. Mesele evi temiz tutmak, yemek yapıp yiyebilmek, evde kitap okumak falan değil; mesele, evi gerçekten bir "yaşam alānı"na çevirmek. Ülkesini "yaşam alanı"na çeviremeyen, evini de çeviremez. Sıkıntımız, çoğu zaman alınganlığımız, hatta saldırganlığımızın kaynağı bu. "Mekânı düzenlemek" ile mekânı "yaşam alanı"na çevirmek bambaşka şeyler. Bir zamanlar evlerinin bir köşesini Şark Köşesi yapanlar vardı. Zaten bir tür şarkın içinde yaşayan bu insanların evlerinde ayrıca bir şark köşesi üretmeleri çok saçmaydı ama bunun psikolojik açıklaması hala yapılamadı. İlginç bir konu. Sevgiler bu vesileyle, Antalya'daki tanıdıklara bol selamlar.

27 Ocak 2021

Perinçek, Mars'tan gelmiş olabilir mi?

Saçma ama vallahi zaman zaman böyle düşünmüyor değilim. Başka nasıl açıklanabilir de bilmiyorum. Neyse, Mars'ı bırakıp dünyaya dönelim. Şu görüşüm net: Perinçek, siyasetin değil, psikoloji biliminin konusudur, öyle de olmalıdır. Çünkü hiçbir politik teorinin Perinçek'in kişiliğini, tutumunu ve ucube varlığını açıklayabilecek bir kavramı, modeli, yaklaşımı veya yasası olduğunu sanmıyorum. Politika (Politics) siyaseti konu alan bir bilim alanı.

Ama Perinçek, siyaset alanıyla ilgili bir şey değil ki. Peki, neden psikolojinin konusudur Perinçek? Bir kere, Perinçek, kayışı koparmış megaloman birisi; "büyüklük" hastalığına yakalanmış veya kendini "bir şey sanma" hastalığına tutulmuş ucube bir varlıktır. Yani bin bir kılığa girmesi, gerçeklerden kopması, uydurma veya hayali bir dünyada yaşaması, olmayacak şeylere kulplar takması (mesela AKP'ye yanaşabilmek için Erdoğan'dan anti-emperyalist yaratmaya kalkması), dön babam dönmesi, dönme dolaplardan beter olması, Allah aşkına hangi politika kavramıyla açıklanabilir ki? Perinçek, kalktı geçenlerde kendini 68 gençliğinin lideri saydı, Çayan ve Gezmiş'in kendi emrinde olduğunu söyledi, çizgisinin hiç değişmediğini iddia etti falan. Bunlar, inanın çok önemli psikolojik konulara denk gelen iddialardır. Ayakları yerden kopmuş birinin sözleridir. Beni asıl düşündüren şey şu: Bu ruh hastası herifi, nasıl oluyor da on binlerce insan takip ediyor acaba? Nasıl oldu da iyi-kötü birtakım entelektüeller geçmişte bu herifle aynı yapının içinde yer alabildi? Bakın, faşizm bile kendi içinde tutarlı bir ideolojidir. Perinçek, faşist bile olamayacak denli ruhsal dengesizlikten mustarip, ağzının söylediğini kulağı duymayan, neyi nerede değerlendireceğini bilemeyen, tutarsızlıkta tutarlı olan biridir. Dengesizlik abidesidir. Rüya alemini gerçeklik diye pazarlayan biridir. Fakat Perinçek'in psikolojik veya psikiyatrik bir vaka olarak çözülemeyecek bir kişi olduğunu da sanmıyorum. Maalesef Şarki toplumlarda ruhsal örselenmenin zihinlerde yarattığı çeşitli travmalar, alınan ileri düzeyde eğitimle birlikte artık kabını yırtar ve büyük iddialara doğru yelken açar.

Perinçek'in nasıl bir ailede yetiştiği meselesi çok önemli kanımca; çocukluk ve gençlik yıllarında yaptıkları şeyler vb. analiz edilirse ancak, neden böyle ağır bir vaka olduğu ortaya çıkar. Hakikaten benim bilgim bu ağır vakayı psikolojik veya psikanalitik açıdan değerlendirebilecek bir düzeyde hiç değil. Ancak yazımın başında söylediğim gibi, mesele

psikolojik veya psikanalitiktir; Perinçek, acilen tam donanımlı bir akıl hastanesinde tedavi edilmelidir. Gerçi tedavi edilse ne olur, o da tartışılabilir tabii. Yalancı, kıvıran, rol oynayan, dön babam dönen, algılarını gerçek diye yutturmaya çalışan biri, politika alanında yer alsa da, psikolojinin bile bu adamın bu ucube politika tarzını açıklayabileceğini sanmıyorum.

27 Ocak 2021

Polis şiddeti

Boğaziçi Üniversitesi olaylarıyla birlikte yeniden polis şiddetini görmüş, konuşuyoruz. Bu gidişle daha çok konuşacak gibiyiz. Peki polis, neden Beyazıt Meydanı'ndaki dindar öğrencilerin gösteri yapmasına müdahale etmezken, solcu öğrencileri, hem de sadece kaldırımda yürürken kıyasıya dövdü, plastik mermi sıktı, gaz attı ve gözaltına aldı? Polis, devletin kolluk gücü ancak mevcut hükümetin de emir eri. Objektif değil, ideolojik ve taraflı davranıyor. İşin doğası böyle çünkü. Bu, bazı Avrupa ülkelerini saymazsak, tüm dünyada böyle neredeyse.

Peki, polisler neden bunca sert, acımasız şiddete başvuruyorlar? Önce bir anımı anlatayım: 1990'ların başlarında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde asistanken, bizim hocalardan biri, bir sorunu nedeniyle giremeyeceği derse benim girmemi rica etmişti. Ders, Ankara'nın Gölbaşı ilçesindeki Polis Koleji'ndeydi. Yani hoca, polis komiseri adaylarına ders veriyordu. Atlayıp gittim; anfi şeklindeki dersliğe girdiğimde kapıda üniformalı bir öğrenci-muhtemelen sınıf başkanı-gür bir sesle "dikkat" çekmişti. Evet okuldu orası ama kışlaydı nihayetinde. Tüm öğrenciler ayakta bekliyordu ve ben, "oturabilirsiniz" dedikten sonra oturmuşlardı. Ders sosyolojiydi. O gün bazı gözlemlerim olmuştu. Öğrencilerin neredeyse tamamına yakını kırsal bölgelerden geliyordu, oldukça dindar ve milliyetçiydiler. Muhtemelen katı, yoğun düzeyde ezber gerektiren, "emniyet"in normlarını içselleştirmeye dayalı, yüksek disiplin icap eden bir eğitim alıyorlardı. Tartışmaya ve fikir öne sürmeye çok açık değillerdi. Hocaya yüksek bir itaat duygusu ve saygı besliyorlardı. Okuldaki öğretimin katı bir milliyetçi eğitim olduğu çok açıktı. Çok büyük bir ihtimalle, ülkede ne kadar "muhalif" unsur varsa, bu çocuklara onlar "düşman" olarak belletiliyordu.

Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde çalışırken de çok sayıda milliyetçi öğrencinin isteyerek veya işsizlikten dolayı polis olduklarını görürdüm. Onlara, iletişim eğitimi aldıklarını ama polis olduklarında bu iletişim bilgilerini kullanmak için gereken fırsatların olmayabileceğini söylediğimde, asıl dertlerinin mesleki bilgiyi kullanmak değil, işsiz kalmamak olduğunu söylerlerdi. Uzatmayayım; genç polislerin yaşıtları olan sivil üniversite öğrencilerini bu derece sert bir şekilde dövmeleri, plastik mermi ve gaz sıkmalarının ardında, bu polislerin yetiştikleri aile, içinde yer aldıkları kültür çevresi, gittikleri okul tipi ve verilen eğitim tarzı belirleyici oluyor. Ancak asıl belirleyici etmen, siyasi iktidarın belli, yanlı

ve şiddete yönelik olarak motive edici politikalarına zemin teşkil eden açıklamalarının polislerde ciddi bir karşılık bulmasıdır. Kuşkusuz polislerin hepsi böyle değil ancak polis şiddeti de münferit olarak görülemez. Bir devlet aygıtının tarafsız, nesnel ve demokratik olması çok zor, zira bu aygıt belli sınıfsal çıkarlar üzerinden inşa ediliyor. Polislere eğitimleri aşamasında muhtemelen yasalardan, insan haklarından, yurttaşlık felsefesinden de bahsediliyordur ancak "vatan-millet-sakarya" edebiyatı ile işe başlandığında, her muhalifi "terörist", "düşman", "hain" olarak kodlayan "büyük söylem" işin asıl rengini belirliyor maalesef.

Bu bir iklim meselesi; ülkede demokratik kurum, kural ve değerler güçlü değilse, polislerin, gencecik çocuklara uyguladığı şiddeti haklı, yerinde ve işe yarar görmesi anlayışı devam edecektir. Almanya gibi gelişmiş bir ülkede bile hala zaman zaman askeriye ve polis teşkilatında Nazi artıkları belirleniyor ve fakat bunlar anında temizleniyor. Bizde ise, polisin orantısız güç kullanması, çoğu zaman İç İşleri Bakanlığı tarafından göstermelik, sonuçsuz soruşturmalarla hasıraltı ediliyor. Tam da yeni bir anayasanın gerekliliğinin konuşulmaya başlandığı şu birkaç günde anayasa yapıcılarından, her şeyden önce devletin demokratik niteliği konusunda bir anlayış geliştirmeleri beklenir ama bu beklenti boş. Mesele derin ve bu derinlikte kaybolmamak için çok basit düşünmek lazım. Bu düşüncede ilk nokta da anayasanın demokratik olması için devletin rolünün ne, nasıl olacağı sorusu olmalıdır. Bu soru ancak halkın sürece yeterince müdahil olmasıyla çözülebilir.

3 Şubat 2021

Türkiye'de mutlu olmak mümkün mü?

Sayfa arkadaşlarım zaman zaman güzel görüntüler paylaşıyorlar, zengin bir kahvaltı sofrasındayken, bir dere kenarında çay içerken, dağda-bayırda yürüyüş yaparken, sevdikleriyle birlikte özel günlerini kutlarken, ailecek objektiflere mutluluk pozları verirlerken... Bunlar, arabesk deyimle, felekten çalınan gün veya anlardır. O anlarda mutlu olduğumuz için kendimizi "kaybediyoruz", öyle olunca da ya şiir okuyor, şarkı söylüyor ya da bizden beklenmedik hareketler yapıyoruz. Ciddiliğimizi paranteze alıyor veya tamamen erteliyoruz. Ancak bu anlarda ille de yüzler gülüyor, kollar sarmaş dolaş, hava samimiyet dolu, biz artık bir parça esrik, kendinden geçmiş haldeyizdir. Bizi çarpan şey artık, bulunduğumuz ortamdaki bol oksijen midir, yoksa mekân değişikliği midir bilinmez. Aslında bu anlarımız o kadar az ki! Boş zaman yaratamıyoruz, bundan da hep şikâyet ediyoruz; görevler, rutinler, işler, yapılması gereken zorunlu çalışmalar diye uzayıp giden kabarık bir listemiz var. Sanki hayatımız ikiye bölünmüş durumda: Hafta içi-hafta sonu, çalışma dönemi-tatil, dolu zaman-boş zaman...

Mutlu anlar yaratmak için daha çok çalışıyor, daha fazla para kazanmaya gayret ediyor, kendimizi daha bir paralıyoruz. Mutluluk hedefken, o hedefi yakalamak adına hayatı bitirmiş oluyoruz. Türkiye, garip bir ülke. Mutluluk endekslerinde zaman zaman ilk sıralarda yer alıyor. Olmaz demeyin, oluyor. Nihayetinde mutluluk, psikolojik bir ruh hali; zaten "parayla da saadet olmaz", değil mi? Öyle de bütün mutluluk hayallerimizin ilk sırasında hedef olarak, onu bize getireceğini düşündüğümüz para kazanmak yatıyor. Eğer yeterince para kazanırsak, o parayla istediğimiz türdeki mutluluğu satın alabileceğimizi düşünürüz ama işler başka türlü de gelişebiliyor. Mutlu olmak için para kazanayım, yeterince param olursa mutluluk imkânı elde ederim derken, para kazanmanın kendisi bizi mutlu etmeye başlıyor.

Türkiye ve aslında dünyada egemen mutluluk formülü bu. Türkiye'nin yine de kendine özgü mutluluk formülleri var: Mesela şükredince insan, kendini garip bir mutluluk psikozu içinde bulabiliyor. Acı çekerken de öyle; yanık bir türküyü söylediğimizde, tersinden mutlu oluyoruz. Anadolu'da profesyonel ağıtçı kadınlar vardır; cenaze gibi ortamlarda gelip ortamın keder, gam ve üzüntü havasını iyice ağırlaştırıp yeterli kıvama sokmak için kendince, yapay da olsa ağıt yakar, felaket ağlar, yırtınır durur, hatta üstünü başını paralar. O anlarda üzüntülü aile-

den rol çalar aına mesleği bu, böyle para kazanır. Ağıtçı kadın bol bol ağlayarak kazandığı parayla mutlu olur, ilginç değil mi? Ya da boksörü düşünün, bir ton yumruk yer, suratı dağılır ama kazandığı parayla mutludur artık. Ülkemiz mutsuz olmak için bin bir nedene sahip. Yoksulluk, yönetim, baskılar, yalan-dolan, trafik falan derken say say bitmez. Ancak bir şehirli olarak, diyelim dağ başındaki bir köyde keçinin sütünü sağan bir köylü kadını gördüğümüzde içimiz gider; onun nasıl da bu yalın mekânda sakin ve mutlu bir hayat yaşadığını düşünürüz. Oysa o kadın da şehirli kadınlar gibi kaloriferli bir evde oturmak istiyor olabilir, zira belki de soba yakmak ve külünü o soğukta dışarıya çıkıp boşaltmaktan bıkmıştır. Herkes sanki sadece kendi hayatından bıkmıştır ve fakat bir başkasının mutlu olduğunu düşünür. Kayınvalidem şu aralar 90'larına yaklaştı; kemik erimesi ve vücudunda on yıldır kaynamayan 8-10 kırıkla yaşamak zorunda, morfinlerle ayakta durmaya çalışıyor. Ona sorarsan, köyü bir numaradır.

Zaman zaman Ankara Çamlıdere'deki köyüne gideriz, tamir ettirdiğimiz köyündeki evinde çok mutlu olur; sonra yaylaya çıkarız, oradaki kayınbiraderimin evinde de mangal yaparız. Kesif bir hayvan pisliği kokusu bile o anlarda güzel gelir; mevsim baharsa her yandan küçük dereler akar, çoban köpekleri koşturur durur, yaylacı aileler çıkar dolaşırlar. Biz de ormana dalıp yürüyüşler yaparız. Çoğu insanda mutluluk genellikle yalın, pastoral, köy hayatıyla imge bulur; deniz kıyısında olmayı ve yüzmeyi de severiz ama Türkiye'de en burjuva insan bile bir şekilde doğaya doğru giderek mutlu olabileceğini düşünür. Bu doğaya dönüş, aslında insan evriminin çok büyük bir bölümü olan ve unutamadığımız yaşam diliminin bizde sanki genetik bir kod yarattığına işaret olabilir. Dönelim yine Türkiye'ye: Şu günlerde ülkemiz çok zor bir durumda, kriz falan her yanı sarmış. Böyle bir ülkede çoğu insan mutlu olunamayacağını söylüyor. Ancak şu Boğaziçi olaylarıyla birlikte kimimize tekrar kan/can geldi, silkindik, gençlerle birlikte umutlandık, "neden olmasın" demeye başladık. Türkiye'nin insanı mutlu edecek bin bir kapasitesi var; inanılmaz güzel doğası, kaynakları, kültürleri, insanı, zengin mutfağı, tadından yenmez yiyecekleri, tarihi dokusu... Bütün bunları düşününce, mutluluk dediğimiz şey, bu imkanları kullanabilme kapasitesiyle belirleniyor. Mutluluk anlarımızı artırabilmek bizim elimizde. Hani şair "mutlu aşk yok" demiş ya, biz yine de "mutlu bir yaşam var" diyelim. Mutluluk bir gelecek konusu, hesabı, planı olamaz; bugünün işidir ve ne yapıyorsanız, mutluluk o şeyin kendisindedir.

7 Şubat 2021

Doğan Cüceloğlu neydi?

Doğan Cüceloğlu öldü. Küçük yaşta annesini kaybetmesi çok trajik. O koca yaşta bile, ölen annesinden ağlayarak bahsetmesi, hepimizin bildiği bir duygu. Annelerin ölümü her birimizi en içten vuran, ah dedirten, bizi akıl almaz karmaşık duygulara sokan, çaresiz ve yapayalnız bırakan, kendimizi biçare hissettiren bir durum. Cüceloğlu belki de bu yüzden psikolog oldu, bilemiyorum. Kendisi içten, halktan biriydi; hayata dokunan psikolojik analizler yapabiliyordu, sıradan halk ile karmaşık/akademik psikoloji dünyası arasında herkesin anlayacağı dilden bağlantılar kurabilme yetisine sahipti. ABD'de daha yıllarca yaşayabilirdi ama ülkesine döndü, kendi insanına yararlı olmaya çalıştı. Oldu mu, bilemiyorum ama çok sevildi, değer, kadir-kıymet gördü, el üstünde tutuldu, her yere konuşma yapmaya çağrıldı. Kitaplar yazdı, konferanslar verdi, TV'lerde programlara katıldı; hep halkın içinde olmaya çalıştı. Bu açıdan çok değerli bir insandı.

Ancak benim üzerine titrediğim türden bir psikolog değildi. Bu ülkenin yakıcı sorunlarına (Kürt Sorunu, çeşitli politik kimlik çatışmaları, devletin/hükümetlerin akıl almaz insan kırımları, yoksulluk, ezilenler, sömürülenler vb.) hemen hiç değinmedi; insanlar yoksulluk ve baskıdan aklını yitirirken buna dair bir şey söylemedi, yazmadı, belki de düşünmedi. Misal, 12 Eylül sonrası on binlerce insan işkencelerden dolayı psikolojik rahatsızlıklar geçirdi, aklını kaybetti ama hocanın bu konuya ilişkin yazıp-çizdiği bir şey varsa bile, ben görmedim. Hayatımızdaki psikolojik sorunları gelip hep kültürel yapıya bağlayıp durdu, Üstün Dökmen gibi. Kültür düzelirse, insanlar da düzelir, diye düşündü. Politik ve ekonomik yapıların yarattığı adaletsizlik, eşitsizlik ve dışlamaları hiç ele almadı; bunların yarattığı psikolojik ve psikiyatrik sorunları irdelemedi çünkü "tarafsız" davranmaya çalıştı ki bu olacak şey değildi. Haysiyetli bir bilim insanı ezilenden yana taraf tutar ve taraflılığını da bilimsel eserlerinde gösterir.

Cüceloğlu, Üstün Dökmen ve benzerleri bir tür "pembe psikoloji" yaptılar. Pembe psikolojiden kastım, safiyane bir iyi niyetle insanların en hümanist yönlerine seslenerek psikolojik sorunların çözülebileceğine inanmaktadır. Bir tür Polyanacılık veya ütopik liberalizm. Psikolojik sorunlarımızın doğrudan maddi yapılardaki (ekonomide, demokraside, kültürel yapılarda vb.) eşitsiz, adil olmayan ve sömürüye dayalı, baskıcı mekanizmalarla herhalde bir ilişkisi olsa gerek. Cüceloğlu halkın içinde

olmaya çalışsa da düşünce ve pratiğiyle daha ziyade kentli orta sınıfları, onların sorunları karşısında rahat ettirmeye çalışan bir perspektife sahipti. Elbette Cüceloğlu'dan Marksist bir politik psikoloji yapmasını ummadım hiçbir zaman ancak Türkiye'nin 1970'lerden bu yana girdiği süreçleri nesnel biçimde değerlendirerek bir psikoloji yapmasını beklerdim. Çünkü Türkiye'de yaşanan ağır psikolojik ve psikiyatrik problemlerde çeşitli kültürel değişimlere yol açan modernleşme, kentleşme, küreselleşme gibi süreçlerin yanı sıra insanların en basit yaşam ihtiyaçlarını (iş, ekmek vb.) karşılamalarını bile sağlayamayan siyasal iktidarların politikalarının en azından etkisini ele alabilirdi.

Şu tuhaflık hep oldu: Türkiye'nin psikologları Amerikan menşeli ders kitaplarındaki psikolojik laboratuvar deneylerinin sonuçlarını papağan gibi ezberleyip öğrencilerine anlatırlarken, içinde yaşadıkları toplumda canlı biçimde deneyimlenen nice ağır vakaları ne görebildiler ne de bunun üzerine kafa yordular. Asıl laboratuvar kendi toplumlarıydı ama göremediler. Maddi gerçeklikten bu kopuş, onları "pembe psikoloji" yapmaya iterek içinde yaşadıkları gerçekliğe yabancılaşmalarına yol açtı. Bu yabancılaşmanın sonucunda kimi, mesleğini manivela olarak kullanıp ya büyük burjuva oldu (büyük bir okul zinciri kuran Üstün Dökmen örneğinde olduğu gibi) ya da "popüler psikolog" olarak halkın gönlünde taht kurarken sorunların gerçek nedenlerini unuttu. O yüzden hayatın canlı yeşili içinde gerçekliği kavrayabilmek için yaşamı toz-pembe gösteren gözlükleri çıkarıp bir kenara atmak gerekir(di). Cüceloğlu iyi bir insandı ama o gözlükleri çıkarıp atmaya hiç yeltenmedi. Yine de eserleri ve anıları önünde saygıyla eğiliyorum.

17 Şubat 2021

Ruhi hasletler

Az önce bir programı izledikten sonra bu yazıyı yazmaya karar verdim. Yıl 1982, Halit Kıvanç tek kanallı ve siyah-beyaz ekranlı TRT'de yaptığı programına Ediz Hun'u çıkarır. Ediz Hun, 1975'te sinemayı bıraktıktan sonra eşi ve çocuğunu alıp Norveç'e üniversitede biyoloji okumaya gider. Tahsili bitince 1982'de ülkesine "kati dönüş" yapar, işini kurar ve üç çocuğuyla ülkesinde hayatında yeni bir sayfa açar. Bu programda, İslandinav halkların çok iyi insanlar olduklarını, kendisine tahsil hayatı boyunca çok yardım ettiklerini ancak Türk milletinin "ruhi hasletleri"nin onlarda olmadığını söylerken şu örneği verir: Diyelim yolunuz bir dağ başında bir köye düştü, açsınız; tanımasalar bile bu köyün insanları, size ikram yapmakta yarışırlar. Büyük ölçüde doğru.

Yardımseveriz, ilgi-alaka göstermekte üzerimize yoktur, konuklar için evde "misafir odası" kuran ender halklardan biriyiz vb. Fakat bunlar "ruhi hasletler" mi? Değil. Peki "ruhi haslet" dediği ne ola ki? Dünyada kimi kabileler, topluluklar vardır, barışçıldır ama barışçıl olmak ruhi haslet midir? Uygar olmak? Matematikten iyi anlamak? İlginç bir biçimde selamlaşmak? Amerikalı kültürel antropolog Margaret Mead, 1925'te Pasifik'teki Samoa adasında yaptığı araştırmasında ergenlik olgusunu Samoa Manu kültürü ile Amerikan toplumunu karşılaştırarak araştırmıştı. Bulduğu sonuca göre kişiliği belirleyen, genetik değil, kültürdür. Çünkü Samoalı genç kızlar, Amerikalı yaşıtları gibi bunalımlı bir ergenlik dönemi geçirmiyorlar, gayet rahatlardı zira kültürleri, bu dönemi hasarsız, gerilimsiz ve barışçıl biçimde geçirmelerini sağlayacak mekanizmalar, kurumlar, ilişkiler üretmişti.

Yani mesele, Samoa halkına ait bir "ruhi haslet" değildi. Mead, doğaya karşı kültürü (nature vs. nurture) savunmuş ve biyolojik determinizme karşı çıkmıştı. Peki, Ediz Hun, "ruhi haslet" dediği şeyi nereden çıkarmıştı? Aslında kültürden bahsetmesi gerekirken psikolojiden söz etmişti. "Ruhi haslet" dediğinizde, doğanın size verdiği bir şeyden bahsedersiniz zira ruhsal özellikler karakter gibi size içkindir. Kişinin mizacı öyledir deriz, sanki genlerine kazınmıştır naturası. Ancak gerçekten öyle midir? Değil. Doğa, sevgili Ulus Baker'in bir konuşmasında Spinoza'ya atfen açıkladığı gibi, bireyleri yaratır ama kültürleri, milliyetçilikleri, kişilikleri falan yaratmaz. Bunlar doğal değil, yapay şeylerdir. Psikoloji de öyle. Yani bizim insanımızın "ruhi haslet" olarak yanlış biçimde yüceltilen yardımseverliği, dayanışmacılığı falan doğal değil. Bunlar kültür

içinde harmanlanan coğrafi, tarihsel, sosyal ve kırsal özelliklerin bir bileşkesi, dahası sonucudur. 'Türkün asker doğması' ifadesi de saçmalığın daniskasıdır bu bağlamda. Çıplak doğarız, genlerimiz sağlığımızda etkili olur, yaşam şansımızda epey bir pay sahibidir ancak ne olacağımızı, yaptığımız şeyler belirler. Gökten zembille inen bir şey yok. Kaldı ki, ruhi konularda da durumumuz o kadar da parlak değil: Anti-depresan kullanımı çok arttı son yıllarda, cinnet geçirip ortalığı kana bulayanlar da öyle; intiharlar hakeza. Sinirlerimize hâkim olamıyoruz, trafik ve kara yollarımız savaş alanları gibi.

Türkiye, bir megolamanlar cenneti oldu. Ülkenin mezarları, kendilerini vazgeçilmez sananlarla dolu. Bir psikiyatri profesörüne söz konusu zatın deli olduğunu söylediğimde, "hayır" demişti, "deli dediğimiz akıl hastaları aslında sessiz-sakin, zararsızdır." Doğru, ruhi bir hastalığınız varsa iyileşme umudunuz da vardır, en azından çeşitli tıbbi önlemlerle hastalığınız kontrol altında tutulur. Bu bizimki bir türlü kontrol edilemiyor. Ee, hasta değilse, nedir? Fakültede sosyal psikoloji dersi verirken, dönem başlarında öğrencilerime her birimizin bu toplumda yaşamaktan kaynaklı çeşitli ruhsal hasarlarının, hatta hastalıklarının olduğunu söylediğimde, buna inanmaz, güler geçerlerdi. Ancak dönem sonuna doğru bazıları yanıma gelir, "şu şey bende de var" derlerdi. Murat Belge, 1980'lerin başlarında çıkardığı "Tarihten Güncelliğe" adlı kitabına aldığı bir makalesinde çocuk meselesi üzerine yazarken, bu toplumun, çocukları karşısında "suçlu" olduğuna kanaat getirmişti. "Deli"nin suç işleme ehliyeti yoktur ve "deli" ile "suçlu" arasındaki ayrımı bilince, o zata ilişkin soru da cevaplanmış olur sanırım. Suç işlemeyi biliyorsa, deli değildir ama nedir? Sadece "suçlu". Deli deli olduğunu bilmez ama suçlu suçlu olduğunu bilir. O yüzden yakıp yıkmaya devam eder, cezalandırılmaktan hep kaçabilmek için.

4 Mart 2021

Resmen deliriyoruz

Daha birkaç gün önce Aydın'da, bileğinde üç hilalli dövme olan bir genç erkek, komşusu olan 92 yaşındaki kadını, evine girdikten sonra cinsel tacizde bulunup öldürerek ziynet eşyalarını çaldı. Daha sonra Konya'da genç bir baba, on yaşındaki erkek çocuğunu boğarak öldürdü; baba, polise verdiği ifadesinde, kendisinin çok günah işlediğini, çocuğunu da büyüdükçe çok günah işlemesini önlemek için öldürdüğünü söyledi. Az önce Meral Akşener'in parti grup toplantısı konuşmasını dinledim. Eski partisinde kendisinin "fosforlu çevriye" adı altında çirkin cinsiyetçi saldırılara uğradığını öfkeli bir dille anlatırken eski defterleri açtı. Dün akşam da koronoya yakalanan Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş'ın ağırlaşarak hastaneye kaldırılmasına dair Sözcü gazetesinde çıkan haberin altında yer alan yüzlerce "tez zamanda ölsün, gebersin" yorumlarını okumaya çalıştım ama bir noktada durdum çünkü artık resmen bunalmıştım. Neler oluyor? Bu nedir böyle? Anlamak hakikaten zor.

Aslında büyük bir ekonomik krizin yanı sıra berbat bir psikolojik kriz de yaşıyoruz. Kutuplaşmış, dibine kadar nefret dolu, kime nasıl saldıracağını bilmez halde, insanlık sevgisini kaybetmiş, bırakın empati kurmayı, ötekini anlamaktan bile aciz bir toplum tablosu var ortada. Bunun bir numaralı sorumlusu önce AKP, sonra da MHP. Gerdikçe gerdiler toplumu, ellerinde ne kadar berbat araç varsa, hepsini kullandılar. Tek bir şey için: İktidarda kalabilmek. Onlar iktidarlarını sürdürürlerken, toplum da yavaş yavaş berbat bir psikoloji içine girmeye başladı. Sosyal medya anti-sosyal mesajlarla dolup dolup taşıyor. Resmen deliriyoruz.

Olan biten her şeye korona da tuz-biber ekti diyeceğim ama zaten koronadan önce de böyleydik. Peki, bütün bu nefret, çirkef ve şirreti nasıl açıklayacağız? Nedir bunun izahı? Marx yabancılaşmaya ilişkin şöyle dedi, Durkheim anomiyle böyle açıkladı demenin anlamı yok. Bazen, yaşadığımız bütün bu akıl donduran, onuru zedeleyen, izah kabul etmeyen, nasıl açıklanacağı bilinmeyen şeylere bakıp da dip her neyse, onu gördüğümüzü düşünüyorum. Durup güzel ifade edeyim, iyi yanıt vereyim, anlayarak konuşayım, empati kurayım falan yok. Türkiye, parlamentosuyla, sosyal medyasıyla, sokağıyla, kurumlarıyla nefretle dolmaya başladı nicedir. Ekonomik kriz belki atlatılır, AKP yerine doğrudüzgün bir siyasal iktidar kim bilir yakında gelir ama bu kafası bozulmuş, ruhunu yitirmiş, şirazesi kaymış, dengesini ve kontrolünü kaybetmiş, fiziksel ve psikolojik olarak tutarsızlaşmış ulusal psikolojiyi nasıl

onarabileceğiz, hiç bilmiyorum inanın. Ülke sanki iç savaşa hazırlanıyor, bir kıvılcım yeter. Herkes başka herkese kinli. Toplumda haslet dediğimiz iyi nitelikler, şeyler, özellikler elbette var ama onlar da giderek güçsüzleşmeye başladı. Toplu bir linç rejimine doğru hızla ilerliyoruz. Hani toplumlarda bilgeler olur, akil insanlar, durup frene basmayı öğütleyen kanaat önderleri falan, o tip insanlar da görünmüyor ortalıkta. Berbat bir rekabetçi neoliberal kapitalizme giydirilen deli gömleklerinin (kimlikler, sınıfsal kinler, tutucu düşünceler, akıl donduran yaklaşımlar) içinde yalpalayıp duruyoruz. Şair Gülten Akın'ın dediği gibi, durumumuz budur:

Ah, kimselerin vakti yok
Durup ince şeyleri anlamaya
Baba evleri, ilk kez girilen ırmağa dönüş
Toprağa tutku, kendinden dolayı
Kulaklarımızı tıkıyoruz: Para para para
Kulaklarımızı açıyoruz: Kavga kavga kavga
Sorar belki biri: Kavga ama neden kavga
Komşumuza sonsuz balta, karımıza yumruklar içinde
-Bilmiyoruz neden kavga.

Sonuç olarak şöyle bağlayayım bu yazıyı: Kavganın bile adabını unuttuk. Edepsiz edebiyat içinde salınıp duruyoruz. Belki bir gün güzel bir roman(d)a uyanırız.

11 Mart 2021

Her insan bir mezarlıktır

Çünkü zaman geçtikçe habire gömeriz. İçimiz geniştir. Kazma-küreği elimizden hiç bırakmayız, belki yaşlılık dönemi hariç, hep kazar gömeriz. Geçmişte kalan arkadaşlarla olan küslüklerimizi, unutulan dostluklarımızı, artık yolumuzun kesişmediği tanıdıklarımızı, yakın denilen insanlarla ettiğimiz kavgaları, çelişki ve çatışmalarımızı, arkasından konuşmalarımızı, kırık aşklarımızı, bin bir öfkeyle darmadağın edilen ilişkilerimizi nasıl hatırlıyor, deneyimliyor veya anlatıyoruz? Bunların zihnimizde bıraktığı tortular, kalpteki etkileri neler? Mesela eski bir arkadaşımızı nice sonra rüyamızda gördüğümüzde, felaket bir özlem duyuyor muyuz? Neyi özlüyoruz?

Mekânı mı, o kişiyi mi, anları mı, o havayı mı ya da o zamanın yaşını mı, zindeliğini mi? Eski bir sevgilinin, eşin veya akrabanın yarattığı kırıklığı nasıl hissediyoruz? Yıllar geçtikte geride unuttuğumuz, artık hatırlayamadığımız, özlemle andığımız veya öfkeyle anımsadığımız nice okul arkadaşını, yakın dostu, eşi, sevgiliyi, politik çevreyi, iş ortağını kendi mezarımızda yatırmıyor muyuz? Şu modern hayatta her birimiz birer "asri mezarlık" değil miyiz? "Bitirdim, unuttum, artık yok, benim için bir anlam teşkil etmiyor, şeytan görsün yüzünü, lanet olsun ona" dediğimiz nice insanı neremize gömeriz? Kalbimize mi, zihnimize mi yoksa kişisel tarihimize mi? Oyleyse biz, koca bir mezarlık değil miyiz? Çok samimiyetle yazayım, ben öyleyim.

Çekip gittiğimiz, yarıda bıraktığımız, lanet olsun dediğimiz, anlayamadığımız için terk ettiğimiz, politik olarak ters geldiği için bitirdiğimiz nice insan, yoldaş, sevgili, örgüt, ilişki, tanıdık, akraba, arkadaş, dost, mesai arkadaşı, komşu, meslektaş bu hayatta yok olmadan önce bizim mezarımıza gömülmez mi? Böylesi normal midir? Başka türlüsü nasıl olabilir? Zor sorular bunlar. Ama bir zaman gelir, Marx'ın Komünist Manifesto'da Avrupa'da gezinen "hayalet" dediği devrimci proletarya nasıl bazıları için bir karabasan haline gelirse, bu içimize gömdüğümüz insanlar da bizim için öyle olur. Hani eski sınıfsal adetlerin ruhu yeni kuşakların üzerine olanca ağırlığıyla çöker ya, işte bizim de o eski arkadaş, dost veya tanıdıklarımız rüyalarımızda bastırılanın geri dönüşü gibi döner ya da dil sürçmelerinde, kızgınlıklarda, hipnozlarda bizi rahatsız eder. Bizden hesap sorarlar; vicdanımızın sızlaması, o sorulan hesaptır; pişmanlık da öyle, nedamet getirmek de, yanlışı onarma isteği ve çabası da. Hobbes "insan insanın kurdudur" veya Sartre, "cehennem, bir başka-

sıdır" demiş ya; hem böyle düşünürüz, o zaman bir dağ başına demir atıp yalnız kalmak isteriz hem de insana mecbur olduğumuzu bir kez daha teyit ederiz. Hepimizin yaşamı habire birilerine küsmekle, kızmakla, bağırmakla, onları eleştirip terk etmekle geçer; aradan yıllar geçip gidince durulduğumuzda ana karnına dönme isteğine benzer biçimde tarihimize dönmek isteriz. İşte o zaman o geçmişte kalanların neler yaptıklarına, onlara ne olduğuna dair felaket bir merak duygusu içinde buluruz kendimizi.

Peki neyi merak ederiz ve neden? Aslında şunu: Eğer hiç sevmediğimiz biri ise söz konusu olan kişi, onun hayatın çelmesini yiyip düşmüş olmasını öğrenmek isteriz. O tür insanların başarısız olmalarından garip bir haz almış oluruz. Simone de Beauvoir'ya sormuşlar, "düşmanlarınızla nasıl mücadele ettiniz" diye; "hayatın onlara ders vereceğini bildiğim için bir şey yapmadım" demiş. Düşmanlar öyle de, ya dost, arkadaş ve tanıdıklar? Bir biçimde yıllarca yolumuzun kesişmediği, unutmak üzere olduğumuz kimseler? Aslında onlara da bu ayrılığa dair gizli bir hınç besleriz. Çünkü o insanlarla iletişimimiz devam etseydi, kendimizi daha mutlu hissedeceğimizi düşünürüz. Böyle olmamalıydı ama benim suçum değil. Öyle ya da böyle. Hayatımızdan nice insan gelir geçer. En şanslılarımız onların neredeyse hiçbirini unutmaz ancak çoğumuz için bunlar, tarih olup bir kitapta bile yazmaz, anılar deposunda bir yer tutmaz, bellekte taşınmaz, çağrıldığında hatırlanmaz bile. Onlar için biz, canlı bir mezarlık gibi ortada dolaşır dururuz. Gömdükçe gömülürüz ama fark etmeyiz bile. Bu, büyük bir trajedidir. Trajedinin kaynağı ne kader ne de doğa içi veya üstü yasalardır; aksine insandır. Anlam da anlamsızlık da ona mahsustur. Ya gömer ya da göğün yedi katına çıkarırız.

29 Mart 2021

Derin keder

Şöyle bir çevrenize bakın, çoğu insanımızda yaşanmış onca müşkülün yarattığı kederin yüze yansıyan izleri ne de derindir. Haritadaki engebeli araziler gibi yüzlerdeki onca çizgi neyin ifadesidir? Bize neyi anlatır? Yaşanmışlıkları mı? Şüphesiz. Anadolu toprağı onca savaş, kıtlık, sömürü, boğazlaşma, doğal afet, işgal ve nice badireyle yoğrulmuştur; toprak dile gelse, onca acıyı haykıracak sesi bulamaz belki de kendinde. İnsanımız, derin keder içindedir; dertlidir, ezilmiştir, horlanmıştır, gideni gelmemiştir, kayıp ülkenin yitik insanıdır. Sahipsiz, garip, dışlanmış, yalnız ama anlatınca da derin bir tarih bilgisi gibidir. Türkülerde, ninnilerde, mesellerde, dengbejlerde anlatılan nice hikâye, yine de bir biçimde güzel bir keder üzerine gelip kurulur. Doğurgan bir coğrafyada karakteri biçimlendiren üzücü onca olayla toprak, toprağımız defalarca alt üst olmuştur. Tabiat, bu ülke insanının onulmaz derdinin hem ilacı hem de yarasıdır.

Gidin bir köy kahvesine, tahta sandalyesinde cigarasını tüttüren o koca asırlık ihtiyarlar, kasketlerinin altından size öyle bir bakarlar ki, okumasını bilirseniz, o yüzlerde her şeyin derin kederini, savaşların, yarını belirsiz günlerin, kıt kanaat bir yaşamın ifadesini bulursunuz. Halk bilgeliğinin belleğini de. Yüzümüz, her şeyin kendinde eksildiği, yine kendinde arttığı bir garip şey. Hem korkunç hem güzel. Anadolu, kederlerin kader olarak yaşandığı bir güzel türküler ülkesidir; kederlenince anlatırız, kederlenince dalar gideriz geçmişimize, kederlenince ölülerimizi hatırlarız, kederlenince içeriz, kederlenince ibadet ederiz, dağlara vururuz kendimizi, yolları dar eder, içimizi hiç tanımadıklarımıza dökeriz. Ağlamaklığımız ille de ondandır, sevinsek de ağlarız; ağlayarak kederi yüzümüze yerleştirir, onu kimliğimizin bir parçası kılarız. Şu içki sofralarına oturanlar neden içer? Birkaç kadehten sonra neden büyük bir acı içine yuvarlanan bellek, geçmişi hem yad eder hem de tarihe gömer? Aile sofrasında, bayramlarda, bir başarıda, bağbozumunda, bir yerin güzelliğinin keşfinde, hayatın türlü hallerinde sevincimizin peşini bırakmaz derin keder; coğrafya kaderse, keder tarihtir, geçmişimize içkindir. Şu beton yığınlarına dönen şehirlerimizde tarihimizi ararken o kederi aramaz mıyız aslında?

Geçmişin olanca hüznüyle üzerine veya içine sindiği cumbalı evleri neden özleriz? Arnavut kaldırımlı yolları, şu köşede eskiden var olan bağ-bostanı, az ötedeki yazlık sinemayı, dedemizin turladığı bahçe yolunu... Biten, yitip giden, bizi artık kimliksiz, tanımsız, yabancı bırakan bir medeniyetin ortasında aslında yapayalnızız; kederimiz biraz da ondandır,

tabii o kederi bilene, fark edene. Değişimin korkunç hızı içinde eskiye ait anlamlı ne kadar değer varsa, şimdi yok; bize ait olmayan bir medeniyetin metalik sesleri arasında, gün boyu telefon veya bilgisayar ekranlarına bakarak neyi buluyoruz? Avuntumuz teknoloji mi olmalıydı? Eski çayırlar, yıkılmış yapılar, dönüştürülmüş mekanlar, tanınmaz hale getirilmiş hemen her şeyin ortasında kalakaldık; buradan anlamlı bir keder bile çıkmaz, ancak ne idüğü belirsiz bir tepki belirir. İşte yaşlılarımız, sadece sonuna gelen bir hayatın idrakini değil, bu şekilsiz, kimliksiz, nereye varacağı belirsiz bir keşmekeşin çocuklarına, torunlarına edeceği oyunları düşünmekten dolayı üzülürken kederlerini bile anlamlı kılamıyorlar.

Öylesine anlamsız bir dünya işte; utanmaz, arlanmaz, hırsız, doymaz, yalancı, kendini tüketen bir karaktere bulanmış bir hayat. Kıtlığa kanaat eden bir hayatı kaybederken kederimizin bizi götürdüğü, taşıdığı o eski olağanüstü yollar artık yok; yıllar da. Her şey birbirine karıştı, ölçü hak getire; kıymet değere bindi, görgü rutine. Şu modern dediğimizin yaşamın içinde aklımıza mukayyet olabildik, onu geliştirebildik, incelttik, standardize edebildik ama ya metafizik, bir şeyin sırrına ermek, anlamı kavramak, alemin içine kendimizi insanca konumlandırmak? Hiçbiri yok; modern insan, kederini yaşayabilecek zamanı bile bulamıyor. Bir lafta, teklifsiz sohbette, köşe başı rastlaşmaların çene çalmasında, kendiliğinden konuşmada artık yokuz; her şeyde plan, program ve akılcılık bizi aldı bir yerlere götürdü. İşte orada mutlu değiliz. Önceki nesillerimiz derin kederlerini garip bir metafiziğin içine boca ederken bir halk bilgeliği sergileyebilmişlerdi ama şimdi sıradan biçimde mutsuzuz. Herkesin mutsuzluğu birbirine ne kadar da çok benziyor! Yoksa aynı fabrikanın imalatı mıyız? Mutlu olmak için yaptığımız onca şeye karşın yine de mutsuzuz. Çünkü altımızdan toprak kayıp gitti; ayaktayız ama temelsiziz. Toprağımız çoktan arsa oldu, parsel parsel satılıyor. Bağırıyoruz, sesimiz gür çıkıyor, her yere ulaşan bir heybetimiz var arına sağırız. Sesteki sessizliği çoktan kaybettik. O yüzden tarihe hala mezarlık gibi bakıyoruz; geçmişe nostalji olarak, yaşanmışlıklara hayretle, inanmaksızın, tuhaf, garip ifadelerle. Bu keder değil, olsa oradan bir anlam çıkar. Aslında korkunç bir yabancılaşma içindeyiz. Modernin içindeki ayrıntıları, küçük şeyleri, fark edilmeyen güzellikleri bile aramak lüks oldu. Şu para, güç ve lüks, giderek konfor bizi hayvanların bile çok gerisine düşürdü. Hayvanlar koklayarak da olsa anlaşabiliyor; biz ise her şeyi kokuttuk. Esansın sırrı kaybolurken kendimizi yapay parfümler dünyasında bulduk. Bulurken kaybettik. Kaybettikçe, bulmak için bir acayip yarışın içine daldık. Durmak yok, yola devam derken ortada ne yol kaldı ne de yolcu. Bir garip alemde sürüklenip duruyoruz ama nereye?

3 Mayıs 2021

Hepimiz bıktık

Toplumların radikal bir değişime en yakın olduğu ve ihtiyaç duyduğu zamanlarda karanlığın en kesifi, insanların politik bilinç, psikolojik yaşam ve sosyal değerlerini anomik bir cenderenin içine sokarak sıkıştırdıkça sıkıştırır. Ne var ki, 'bu kadarı da olmaz!', 'nasıl yani!', 'sözün bittiği yerdeyiz', 'tuz bile koktu' şeklinde hayretle ifade edilen nidaların eğer içine akabileceği tutarlı, güçlü ve etkili bir muhalefet olmazsa, baştan kokan balık aşağıyı da zamanla kokutur, çürütür, tanınmaz hale getirir. Halkın mutlak yoksulluğu ve güçsüzlüğü, bilinçlenmeye en yakın yer değildir; öfke, keskin bir bıçak haline gelse bile, nereyi, ne zaman ve neden keseceğini bilemediğinde, elinde bıçak olan halkın kendisi kurban olur.

Bu aralar habire gürlese de sağanak gibi bir türlü yağamayan ve fakat münferit öfke, tek tük cılız toplumsal muhalefet, bir tür tepki olan intiharlar, somurtkan bakışlar, habire takınılan kızgın tavırlar, bol sosyal medya mesajları ve mikrofona yapılan veryansınlarla en fazla ılımlı bir muhalif duruş içinde kendini gösteren muhalefetle pek bir yere gidemeyiz. Kaç gündür mafya-devlet-ticaret üçgeninde kendini ele veren kokuşmuşluk aslında tüm toplumu sarmış durumda; çürüyen devlet kurumlarına paralel giden ama yön veremeyen sosyal değerler, çıkış gösteremeyen muhalif güçler, çözüm üretemeyen örgütler, bir şekilde suçun ortağı, ayıbın bileşeni ve çürümenin parçası olarak bu anomik veya yabancılaşma durumunun yeniden üretilmesine katkıda bulunuyorlar. Öyle bir dönem yaşıyoruz ki, her şey birbirine girmiş durumda; ne yol belli ne de yolcunun niyeti. Pusulamız şaşmış, haritamız okunmaz hale gelmiş, tabelalar silinmiş, işaretler yanlışa doğru çevrilmiş. İktidar, yozlaşırken, toplumun önemli bir kesimini de beraberinde sürükleyip yozlaştırdı.

Onca sorun, yalan, arsızlık, ayıp, günah, çelişki, tutarsızlık, görgüsüzlük, kibir ve kendini beğenmişliğe yani megalomaniye rağmen iktidarın oylarının dibi boylamaması, bu çürümenin aslında toplumsal tabanda epey yer tuttuğunu gösteriyor. Fakat sorun şu ki, muhalifler meselenin kaynağını bilse de çapını hesaplayamıyor. Oysa çap, çoktandır çapsızlık oldu. AKP gitse bile, bu çürüme, yozlaşma ve çelişkiler kolayca, kısa sürede ve etkili biçimde çözülemeyecek. Hiçbir reform, bu pisliği temizleyemez. Ya da ciddi bir reform sürecine girilse bile bu, yılları alacaktır. Bir düşünün, bu ülkede bir zamanlar en muteber kişiler olarak görülen

dindarlar, toplumu hallaç pamuğu gibi öyle bir attılar ki, bunu kim nasıl toparlar, hiç belli değil. Bu ülkede, bırakın ekonomiyi, siyaseti veya sanatı, kültürü, bilimi; en başta ciddi bir ahlaki devrime ihtiyacımız var. Zira bu kadar kolay yalan söylenen, tutarsızlık sergilenen, çelişkilerle yol alınan, pişkinlikle iş yapılan, utanmazlık sergilenen, yıkıcı hataların sorumluluğunu üstlenmeyen sadece devlet yöneticileri değil; önemli bir oranda halk, seçmen yani oy verip karşılığında rant, kadro, para, makam, gezi, yurt dışına kaçış bekleyen milyonlarca insan bir gecede türemedi.

Bu ayıplı insan tipi, modeli veya gerçekliği son yirmi yıl içinde neoliberal kapitalizmin muhafazakarlıkla bir tür arsız ilişkiye girmesiyle üretildi. İşte yabancılaşmanın dibi: her şeye yabancılaşma, iyi-güzel-doğru olan her şeye. Bu halk kendi ülkesine yabancılaşmasa, topraklarını, doğasını, parasını, kurumlarını, demokrasisini, değerlerini, insanlığını bu derece kolay kaybedebilir miydi? Nice muhalif, KHK ile insanların işlerinden sorgusuz-sualsiz atılmasını bile alkışladı, destekledi. Atıldıklarına göre, vardı bir hataları. Çürüme böyle bir şey işte! Bize yıllardır tünelin ucu, ucundaki ışık göründü diyenlerin kendileri bile çok çeşitli suçların ortağı oldular, ışık diye diye karanlığı üretip durdular. Peki, çıkış nerede? Lenin'in veciz ifadesiyle "ne yapmalı?" Din bize yol göstermiyor, ahlak yozlaşmış, kanaat önderleri yandaş ajitatörlere dönüşmüş, medya yalancı, bilim fil dişi kulesinde, muhalefet habire Danıştay yolcusu, halk da kış uykusunda ise, ne yapmalı? Çok basit: En tabandan örgütlenmeli. Çare, halkın bağrında demokrasinin üretilmesi. Demokrasi, bilinçli bir üretimdir.

Belki bu keşmekeş, yıkım, felaket ortamında yapılacak tek şey, halkın içinde demokrasinin nimet, değer ve boyutlarını anlatıp halkın kendi kaderine sahip çıkması için bilinçli siyasal faaliyetler yapmaktır. Sanat, kültür, bilim, üretim ve sosyal dünyalar da buna yardımcı olmalıdır. Habermas'ın dediği şeyi yaşıyoruz aslında: Sistem (politika ve şirketler dünyası) yani resmi kamusal alan, informal kamusal alanı yani "yaşam dünyası"nı (ezilenlerin yaşam alanlarını) uzun zamandan bu yana sömürgeleştirmiş durumda. O yüzden sokağa çıkamıyor, sesimizi duyuramıyor, açıklama yapamıyoruz. Ama halkın içinde çalışmak için bir kapı çalmak, selam verip oturmak, hal hatır sorup sorunları konuşmak için gereken ortamları yaratmak zor olmasa gerek. Halkın içinde, hücrelerine değin örgütlenmekten başka çaremiz yok.

19 Mayıs 2021

Sedat Peker'in alter ego'su

Bu aralar Sedat Peker yazmayanı dövüyor, bu konuda konuşmayanı kale almıyorlar. O zaman Peker yazmaya devam. Entelektüel mafya teranesini bir tarafa bırakalım; "pislik", "mafya", "organize suç örgütü lideri" denilen kişinin ne dediğinden ziyade, bunca izlenmesinin, dikkate alınmasının, koca ülkenin gündemini yirmi gündür belirlemesinin bir açıklaması olmalı. Onca saygın gazetecinin, değerli politikacının, bilimsel akademisyenin, korkusuz avukatın, kamusal aydının gerçekleri dile getirmesi dikkate alınmazken, megaloman, patolojik ve dengesiz bir mafya liderinin sözlerinin hakikat diye alımlanmasının bir açıklaması olmalı. Ben, bu yazımda değişik bir tezi dile getireceğim. Şöyle: Bir kere, ırkçı/dindar şablon içinde bir "televaiz baba" rolüne giren Peker, sahici algılanan bir jargonla aslında kendisini (mafya) değil, "olmak istediği kişi"yi anlatıyor.

Bu toplumun AKP döneminde kaybettiği bir kişiliği yani hakikatin peşinden ayrılmayan ahlaklı, namuslu ve güvenilir bir insan kişiliğinin yitip gitmesinin yarattığı üzüntüyü; o üzüntüde kendini açığa koyan hesabı, bilançoyu ve özeleştiriyi. Bu halkın epey bir kısmı yıllarca "çalıyorlar ama çalışıyorlar" felsefesini benimsedi; ahlak, pragmatizme kurban edildi. Peker, kendinin kirli olduğunu kabul ederken, çeşitli hasımlarından (örneğin akademisyenlerden, Kürtlerden) özür dilerken işte o kaybedilen "bir ben var bende, benden içeri"yi dile getirmeye başladı. Peker'de vuku bulan özgün kişilik (mafya, şiddet, kandan beslenme vb.) giderek "alter ego"su tarafından, yani alternatif benliği tarafından yenilgiye uğratılmaya başlandı. Kuşkusuz bu değişim, basit bir benlik düzeyinde vuku bulan psikolojik değişim değil; nesnel koşullar "alter ego"yu ortaya çıkarmaya, daha doğrusu üretmeye zorladı onu. İşkenceci polisler de yaş kemale erip koşullar aleyhine dönünce işkence yaptıklarından özür veya aman dilerler ya, Peker'inki de o hesap: "İyi insan" olmaya çalışmak gibi bir şey.

Bu "alter ego"ya (alternatif veya ikinci benliğe) ister vicdan isterse "bastırılanın geri dönüşü" (Freud) deyin, Peker kendi ırkçı politik hedefini yani Turan'ı (görünen hedef bu ama asıl hedef elbette daha pragmatik-iktidarla uzlaşma, memleketine geri dönme, cezalandırılmama vb.) ne kadar dillendirse de, Adorno ve Horkhemier'in Nazi faşizmini açıkladıkları "otoriteryen kişilik" sendromundan ciddi derecede mustariptir. Faşist, otoriteryen kişiliğine kolayca yenilir ve bu da alter egonun ortaya

çıkmasına izin vermez ve giderek kendini yok eder. Alter ego ile aslında biz bilincimizde güvenilir, bize dost olan ve bizi iyi hissettiren bir ikinci benlik yaratırız. Ama bu yaratı süreci, bir tür bastırılanın geri dönüşü de olabilir; hani hep iyi, güvenilir ve dost olmaya çalışırsınız ve zaman zaman da bu rolü oynarsınız. Aslında bir noktadan sonra maske takarsınız yani "persona"yı yaratırsınız. Ancak Peker'in nerede "alter ego"sunu devreye soktuğu nerede "persona"sını yarattığı birbirine karışabiliyor. Karşımızda maske takan biri mi var, yoksa vicdanına yenilen veya nesnel koşullar gereği iyiyi, doğruyu veya hakikati dile getirme baskısına boyun eğen bir kişilik mi var, belli değil. Hani ünlülerin bir gerçek adları vardır bir de sahne/sinema adları.

Bu pek de sorun olmayabilir; meslek gereği sahne adını sette, sahnede kullanırsınız, olur biter ancak bir de çok farklı personalara (kılıklara) girenler var ki, bunu isimlendirmede pragmatizm bile yetersiz kalır. AKP döneminde bunun örneklerini bol bol gördük. Halkımız da "çalıyorlar ama çalışıyorlar" derken aslında alter egosunu dile getirmiş oldu. Yani hem çalabiliriz hem de çalışabiliriz. Soru şu: Peker ve halkımızdaki "alter ego" hangisi? Etik dışı çalmak mı (hırsızlık) yoksa dürüstçe çalışmak mı (emek)? Şu AKP dönemi kapitalizminin çivisini çıkardığı yaşamda hemen her şeyin ölçüsü kaybolur, standartları bozulur ve de şakulü kayarken biz hakikat denilen şeyleri bir mafya liderinden bekler olduk. Yazık bize.

31 Mayıs 202

BİRGÜN FACEBOOK'TA SOSYALLEŞİRKEN...

Facebook'un sosyalliği

Facebook bizi daha mı sosyal hale getiriyor acaba? Facebook sayesinde iyice sosyalleştik mi? Bir insanın normal hayatında binlerce arkadaşı olamaz ama facebook'da oluyor. İyi mi yoksa kötü mü? Kimimiz politik inanca, kimimiz özel ilgiye, bazılarımız çeşitli ya(t)kınlıklara, ölçütlere, yaklaşım ve beğenilere göre arkadaş ediniyoruz, daha doğrusu seçiyoruz. Facebook mecrasında fikirlerimizi açıklıyor, ölüm ilanlarımızı paylaşıyor, bir kitabı veya etkinliği tanıtıyor, gerekirse propaganda yapıyor, birilerine kızıyor, hayatın anlamını sorguluyor, kimi zaman da adaletsiz ve eşitsizliklere isyan ediyoruz. Herkes bu mecrayı kendi kimliği, inancı, politikası veya yaşam tarzına göre kullanıyor.

Ancak bütün bu paylaşımlarımızla daha sosyal bir varlık haline geldiğimiz söylenebilir mi? Facebook sayesinde duygularımız daha mı inceldi, kişiliğimiz daha da mı güçlendi, dünyaya daha mı adil ve özgürce bakıyoruz? Klavyede tuşlara basarak sanal alemde birbirimizi daha iyi anladığımızı söyleyebilir miyiz? Ben sosyal medyaya olumlu yaklaşanlardan biriyim. Ancak bu konuda öznel değil, nesnelim. Sosyal medyanın büyük işler başaracağına inanmam. Ama yine de bu alan kullanışlı; örneğin çıkan kitabımızı tanıtmak, bir haberi paylaşmak, duyuru yapmak gibi facebook'un sayısız yararı var. Ama bu mecrada, sosyalliğin duygulara boca edilerek gazının alındığını da söyleyebilirim. Bir-iki paylaşımla rahatlayan insan, hayatın maddi gerçekliğinin çoğu zaman farkında bile olmuyor. İzmir depreminden hemen sonra "duygu dolu anlar" yaşadık, peki sonra ne yaptık? Depremzedelerin hala yaşadıkları sorunların ne düzeyde devam ettiğini yüzde kaçımız takip ediyor? Sanırım çok az.

O yüzden sanal sosyal mecralar aslında sahte sosyallikler yaratılmasına neden olarak bizim gerçek kimliklerimizle gerçek mücadeleler vermemizi de engelleyebiliyor. Evet, Gezi, sosyal medyada(n) örgütlendi büyük ölçüde ancak sanal alemde değil, sokaklarda oldu. Kimi "postmodern devrimler"i TV ve sosyal medyadan canlı olarak izledik ancak bize izletilen şeyler bir devrim miydi? Kapitalizm, kendisine karşı olan devrimci eylemleri naklen yayınlar mı? Bireyci veya bencil kapitalizmin ürettiği bir sosyal medya teknolojisi, "sosyal insan"ın ortaya çıkmasına izin ve imkân verir mi? Şunu unutmamak lazım: AKP Türkiye'sinde çok fazla sayıda insan, sosyal medya kullanmıyor. Bu insanlar, bizim gibi sabah-akşam klavyenin değil, işlerinin başındalar. Bu insanları tanımıyo-

ruz bile; sosyal medyada tanıdığımız, arkadaş olduğumuz, çalışmalarını takip ettiğimiz insanlar bizim gibi olan insanlar. Bizim gündemimiz hep onlar (halk) ama onların (halkın) gündemi biz değiliz. Çoğu zaman bizim farkımızda bile değiller. O yüzden medya mecrasından gerçek hayatın akışı içine nasıl dalacağımızı bundan sonra daha çok düşünmemiz lazım çünkü Türkiye'de yakında kıran kırana bir politik mücadele yılları içine gireceğiz gibi, bilhassa 2023'e doğru giderken.

15 Kasım 2020

Facebook bize ne yapıyor?

Herkes meşrebine, beklentisine veya amaçlarına göre kullanıyor bu mecrayı. Facebook'u insan üretti. Ancak zaman zaman facebook'un bizi kendi kalıbına uydurduğunu düşünüyorum. Bu sosyal mecranın kuralları var; tamam ona uymadın mı, kullanımın kısıtlanıyor fakat facebook'un sanki bize dayattığı bir de felsefesi var. Biz bu sanal alanı iletişim başta olmak üzere çok çeşitli amaçlarla kullanıyoruz fakat giderek bu mecranın bizi kendimize yabancılaştırmaya başladığını sanıyorum. Bilemiyorum ama birbirine benzer paylaşımlar bir yana, facebook'u 'asıl mücadele alanı', 'iletişimin mutlak mecrası', 'ifşaatın güçlü aracı' olarak görenlerin sayısı hiç de az değil kanımca.

Para-insan ilişkisi gibi; para, güçlü bir mübadele aracı olmaktan çıkıp da insanın kendisini konumlandırdığı bir anlam merkezine dönüşünce, nasıl bize istediğini yaptırıyorsa, facebook da sanki öyle. Marx'ın belirttiği gibi, çirkin olsam bile cebimdeki para, başkasının beni güzel görmesini sağlar. Para, başkasına istediğim her şeyi söyletir. Facebook'da bir şeyler üretip paylaştığımızda, bir şeylerin rahatlığı (mücadele etmenin, vicdanımızı rahatlatmanın, bir yerlere mesaj göndermenin vb.), bizi bu sosyal iletişim/paylaşım mecralarını daha da ciddiye almamıza, hatta ona tapmamıza ve onsuz yapamamamıza neden oluyor. Sanırım çoğumuz sabah tuvalete elimizde cep telefonuyla gidiyor, başımızı yastığa koyuncaya değin işaret parmağımız tuşlarda, sosyal medya mecralarında kim ne yapmış merak edip duruyoruz.

Geçmişte gizli kalmanın, içe dönmenin, özel şeylerle kendini meşgul etmenin yerini günümüzde yoğun bir "kendini açma/gösterme" tutumu aldı. Bu elbette mutlak anlamda kötü bir şey değil, hatta kimi zaman yararı da var ancak acaba bu kendini açma/göstermede sınır neresi? İlkeleri ne olmalı? Neye istinaden gerçekleştirilmeli? Bu kadar arkadaş, takipçi vb. hiç normal değil. Binlerce arkadaş var ancak iletişim sadece birkaç yüz kişi etrafında dönüyor. Bir başka sorun daha var: Kapitalizmi boş verin, biz vallahi birbirimizi bayağı iyi gözetliyoruz. Kendini gözetmen, komiser veya denetçi hisseden insan yok mu? Var. İyinin, güzelin, beğenilenin peşinde bir şeylerin denetçisi olmak sorun değil ancak herkesin bir "mahallesi" var ve fakat Facebook, bu mahalleleri yeniden üretmede bire bir. Burası ortak bir mecra ama aslında onca arkadaş, ilişki, paylaşım, bilgi, enformasyon, ifşaat, kaçımızın yalnızlığını alıp bizi birbirimizin sırdaşına, kaderdaşına, yoldaşına çeviriyor, belli değil. Ben

çoğu zaman kendime soruyorum: Facebook'u niye kullanıyorum? Galiba kendimi yalnız hissetmemek için. Toplum içinde yaşıyoruz ama toplum içinde yaşadığımızı sanki Facebook'la kanıtlamaya çalışıyoruz. İnsan, kendini, insanda bulur ve kaybeder.

Araçsallaştırdığımız akıl, şimdi bizim kendimizi ancak teknoloji üzerinden bulup kaybedecek hale sokulmamıza zemin hazırladı. Facebook ile kendimizi buluyor mu yoksa kaybediyor muyuz, bilemiyorum. Kırk yılın ardından beyazlaşmış saçları, çökmüş bedeni ile bu mecrada yeniden karşılaştığımız eski arkadaşlarımız, bizi sevince boğsa da, sormak lazım: Biz eski arkadaşlar birbirimizi neden kaybettik ve bulmak için de Facebook'a mı ihtiyacımız vardı? Bir çocukluk/ilk gençlik arkadaşımı Facebook'da bulmuş, o heyecanla ona "beni tanıdın mı?" diye sormuştum. O eski görece yoksul şimdi "fabrikatör" arkadaşım bana cevap vermeyerek beni "tanımadı"ğını belli etmişti. İşte böyle: Kapitalizmin para, teknoloji ve statüler dünyasında birbirimizi bir kaybetmeyelim, Facebook bile yeniden bir araya gelmemizi sağlayamıyor. Aslında Facebook'un bize bir şey yaptığı yok; ne yapıyorsak kendimiz birbirimize yapıyoruz.

10 Aralık 2020

Biz bir "facebook ailesi" miyiz?

Dün gece, sağolsunlar, Hamburg'da 40 yıldır yaşayan Türkiyeli bir emekçi ailesine konuk oldum; yengenin hazırladığı olağanüstü sofrada Anadolu'nun yerel yemeklerini tatmak harikaydı. Ne demek istediğimi ancak bekar olanlar anlayabilir. Sofrada laf lafı açarken yedik-içtik, ardından da okey masasına oturup "fayans dizdik", sonuçta anne-baba ve kızından müteşekkil deneyimli Hamburg ekibi karşısında ezilmeden alnımın akıyla çıktım, paramı üttürmedim. Sonra saat 12:00 oldu ve Hamburg'un o mahallesine hava bombardımanı yapılıyormuşçasına kulakları sağır edecek denli havai fişekler atıldı, kuru sıkı sıkıldı, bilmiyorum belki de bomba falan atıldı gençler tarafından, o derece yani...

Vay be dedim kendi kendime, Almanya'nın bu eğlenme konusunda Türkiye'den hiç de farkı yokmuş. Ama ne eğlenme! Bir face arkadaşım "yaaa, kuşlar ölüyor, ne yapıyorsunuz sizler?!" yazısını okuyunca, "evet, doğru" diye düşündüm. Tabii o birkaç saatlik konukluğum sırasında arada bir cep telefonumdan insanlara mutlu yıllar diledim, sayfa arkadaşlarımın dileklerini gördükçe mutlu oldum. O arada paylaşımlarda bir "dilek ağacı" dikkatimi çekti; ağaçta rengarenk yapraklar niyetine insanlığa iyilik dilekleri yer alıyordu. O zaman düşündüm, bizler hepimiz birbirimizden dil, cinsiyet, belki sınıf, düşünce, inanç, ideoloji, ilgi, eğilim bakımından çok farklıyız ama bu Facebook denilen mecrada dün gece felaket bir "samimiyet patlaması" mı yaşandı acaba? Bu, bir umut, bir şeylerin müjdesi miydi? Zira onca koronaya, yasaklara, ekonomik krize, ölümlere, yalan-dolana rağmen hemen herkes mutlu gibiydi; mesajların içeriğine bakılacak olursa, tarz, bir mekâna girerken "aaa hiç olmaz, lütfen sen önden buyur" dercesine kendini ikincilleştiren ve fakat muhatabını onurlandıran bir biçimdeydi.

Facebook ailesi mi olduk acaba dün gece o birkaç saatliğine eğlence ve kutlama anlarında? Bilirsiniz, aile içinde zaman zaman kavga, tartışma ve küsmeler âdettendir, hatta işin (evliliğin, aile olmanın vb.) tadı-tuzudur da. Facebook mecrası da öyle değil mi? Tartışmalar, ideolojik-politik atışmalar, arkadaşlıktan silmeler, ayar vermeler, "sadede çağırmalar", "gelirsem oraya, alırım alnının ölçüsünü" demeler, farklı telden çalmalar, kendi havasını oynamalar ama illaki şu diğer sayfalarda kim ne demiş diye pür dikkat kesilmeler, giderek kontrol etmeler, "takipteyim ha!" şeklinde peşinden ayrılmamalar... Doğum günü kutlamaları, başsağlığı dilekleri, hal-hatır sormalar, kritik konularda haber vermeler, bir çığlığı paylaşmalar, yanlışlara ve sorumlularına lanet okumalar, he-

sap sormalar... Bilmiyorum, Facebook gibi mecralarla ifade edilen "sosyal medya", sanal da olsa, gerçekten bizi bir şekilde toplumsallaştırmıyor mu? Giderek, insanlara bir büyük insanlık ailesinin onurlu, erdemli, çalışkan, ince ve samimi mensupları olduğu hazzını vermiyor mu? Kendimi, son birkaç haftadır, doğduğum ve büyüdüğüm İzmir Çamdibi'nin derneği (Çamdibi Benim Semtim Derneği) ve facebook grubunda eski arkadaşlarımı buldukça ve bazılarıyla 40-42 yıl öncesinin kimi anılarını tazeledikçe, çok mutlu hissettim, semtimin duyarlı ve bilinçli insanlarının İzmir depreminde nasıl da depremzedelere hizmet verdiklerini gördükçe, insanlığa olan inancım daha bir güçlendi. Kapitalizm küreselleştikçe yaşanan ekonomik krizler, doğaldır, insanları daha bir evlerinin, hanelerinin içlerine hapsetti; daha bir kendini düşünmeye zorladı ve neredeyse bencilleştirdi.

İşte, bir doğal afet olunca birleşiyoruz; insanlığımızı yeniden hatırlıyoruz, birbirimizin ihtiyaçlarını karşılayıp açıklarını kapattıkça mutlu oluyoruz. Sanki bir aile gibi oluyoruz ve bunu da Facebook gibi mecralarda herkese duyurarak bu insanlık ailesinin birer ferdi olmanın gururunu yaşıyoruz. İnsan, yaş aldıkça hayatın anlamını, geçmişini, kaybettiklerini, nereden gelip nereye gittiğini, hatta göğe bakıp "Tanrım, biz neyiz, nereden geldik nereye gidiyoruz?" dercesine metafiziğin içine sürüklenip olmayacak ve yolunu belki de hiç bulamayacak şekilde düşünmeye başlayabilir. Ama insan, bu. Başka bir şey değil. Krizlerde, çıkmaz sokaklarda, çözülemeyen problemlerde, çamura saplanmalarda hep kendimize döneriz veya spiritüel güçlere ama kendimize her dönüşümüzde, eğer karşımızdaki birini "ayna" olarak kullanıp kendimizin ne olduğunu görmezsek, boyumuzun ölçüsünü öğrenmezsek, kendi gayya kuyumuzda boğulabiliriz. O yüzden, İngiliz filozof Hobbes'un dediği gibi "insan, insanın kurdu" değildir. İnsan, insanın acısını alırmış. Biz Anadolu toplumu acılı bir tarihten geliyoruz; çekilen kahırlarımız, çilelerimiz, dertlerimiz hep türkülerimizin konusudur. Nasıl her birimiz bir Neşet Ertaş'ın dertli ve sevda kokan sazının tellerinde kendimizi buluyorsak, şu "yapay" ve fakat yine de işe yarayan facebook alemimde yazışarak, zaman zaman savaşarak bir bütün insanlık ailesinin fertleri olduğumuzu hissediyoruz. Öyle değilse, o zaman neden cep telefonumuz sürekli elimizde, sosyal medyaya bakmadan duramıyoruz? Facebook sadece bir iletişim mecrası, aile de sosyal olmanın gereği. Ya da Facebook, baktığımız bir ayna. Ona her bakışımızda başkalarını görürken aslında kendimizi görmüyor muyuz? O yüzden Facebook aynasını, sadece saçımızı-başımızı düzeltmek için değil ama daha ziyade kendimizin şu hayatın içindeki anlamını kavramak için kullanmamız yerinde olmaz mı? Tabii kullanabilenlere ne mutlu!

1 Ocak 2021

Facebook'ta ben ne yapmaya çalışıyorum?

Herkes ne yapıyorsa, onu. Facebook bizim sanal toplumumuz oldu artık. Orada şöyle-böyle, az ya da çok, mütemadiyen veya arada bir olmaya çalışıyor her birimiz. Bir göz atıp çıkan da var, sürekli orada olan da. Herkes kendi bildiğince, meşrebince, isteğine veya kapasitesine göre "duvar" denilen bu sanal topluma bir şeyler yapıştırıp çıkıyor. Ben çoğu zaman, haber, bilgi veya fotoğraftan ziyade paylaşımların altındaki yorumları okumaya çalışıyorum. Toplumun gerçek fotoğrafı orada. Sallayanlar, küfredenler, akıl verenler, hakikatin sahibi olduğunu iddia edenler, trollük yapanlar, içtima-i düzen arayanlar, ağzına geleni söyleyerek rahatlayanlar...

Elbette aklı başında yazanlar da. Ne ararsanız var. İnsan çok geniş bir varlık, içine ne atsanız alıyor. Eğer bir sosyologsanız, müthiş bir malzeme var bu face mecrasında. Ben kendi adıma epey haber alıp pek çok şey de öğreniyorum. Çok güzel yazı yazanlar, fotoğraf paylaşanlar, yorum yapanlar var; asıl noktayı gösterenler, sadeti anlayanlar, ters köşe yapanlar da... Kimi face kullanıcıları müthiş zekiler; onlara gıpta ediyorum; kimileri de fecaat, "de" ve "da"ları ayıramayanlara alıştım artık ama gerçek ile hayali ayırt edemeyenleri umutsuz vaka olarak görüyorum nicedir. Face'in devrimcilerini seviyorum, mücadeleleri umut ve gün ışığı ancak bu mecrayı kullanan nice "ağır abi"nin, o üzerinden eski şeflik geleneği gitmemiş olmalı ki, ortada pek görünmüyorlar ama bu mecrayı takip ettiklerine adım gibi eminim.

Ben de herkes gibi gündelik şeyleri paylaşırım; bir fotoğraf, bir anın anlatımı, herhangi bir olay ama en çok da yazılarımı. Ağustos 2016'dan bu yana, yani Almanya'ya geldiğimden bu yana 150 civarında yazı yazmışım. Yazmak, insanı dil bazında terbiye eder, düşüncelerini sistematikleştirir aynı zamanda hayata bakışını netleştirir. Bazen netleşmek iyi değildir; o zaman son noktayı koyar, arayışınıza son verirsin. Netleştikten sonra saflığı ararsan eğer, bunun yolu faşizme çıkabilir. Ben bir toplumda netlikleri ararım ama netlikler de çelişkiler içine gizlidir, ara ki bulasın! Ee zaten diyalektik, arayış değil mi? Facede sosyalleştiğimi hissederim, her ne kadar yüz yüze sosyalleşmenin yerini tutmasa da öyle düşünürüm. Arada bir bilgisayar, internet ve ekran olsa da tanımak, iletişim kurmak ve aynı duyguları hissetmek önemli ve gereklidir. Face'i kuranların derdi para kazanmaktı ancak biz ise, face'i kullanıp bir yabancılaştırıcı araç olan paranın egemenliğine son vermeye çalışıyoruz.

Ekranları küçümsememek lazım, milyarlar şu anda baktığınız ekranlara bakıyorlar. Bundan kaçış yok, dijitalleştirilmiş teknoloji ile kendimizi ya kaybedeceğiz ya da bulacağız. Ekran, insanı çok kolay ayartıyor; şarabın gazabından korkmak lazım ama Lenin'in dediği gibi (eğer demişse gerçekten), omlet yemek için yumurtaları kırmak lazım. Döneyim başlıktaki soruya: Ben de pek çok insan gibi epey okurum.

Geçmişte okuduğum şeyleri pek anlamazdım, birikim oldukça anlamaya başlıyorsunuz. Fakat anladıkça da daha bir dertleniyorsunuz. Almanya'ya geldikten sonra okumayı daha da artırdım ancak eğer yazmazsanız, okumanız bir işe yaramıyor. Marx çok okurdu. Okuduğunu yazmalıydı, yazdı ve iyi de etti. Bir sabah Engels ile buluştuğunda ona şöyle demişti: "Dün gece bir şey buldum." Bulduğu şey, artı-değer yasasıydı. Bu sözü okuyunca o kadar çok heyecanlanmıştım ki Marx ile ilgili bir yazı yazarken, demek ki o kavramların ve teorilerin bir tarihi var diye düşünmüştüm. Gerçekler, Newton'ın kafasına düşen elma gibi düşmüyor. Bir de elmanın düştüğü kafa da önemli. Çaba gerekiyor formüle edilmeleri için. Ustalar çok okur, çok da defter doldururlardı. Ben de 6 ay içinde 5 tane defter doldurdum, tabii yaptığım çalışmayla ilgili olarak. Bazen insanı, uzayı düşündüğünde bir titreme alır ve korkar çünkü aklı, sonsuzluğu almaz. Okuyunca da öyle olur: Okudukça sizden önce neredeyse bütün temel problemlerin analiz edildiğini görürsünüz. "Ben ne yazayım ki, niçin yazayım ki?" diye kendinize sorarsınız. Öyle demeyin, hep yazın. Yazmak, disiplini artırır, kavramsal terbiyeyi güçlendirir ve hayata bakışınızı netleştirir. En azından kimi olayların nedenlerini net biçimde anlarsınız. Ancak anlamak, başka şeyleri anlamanın bir aracı ve durağı olmalı.

Kimi araştırmacılar var, şöyle derler: Bu araştırmamla artık bu alandaki tüm problemleri çözmüş ve tartışmalara son vermiş olacağım. Breh breh! Var mı öyle bir formül, düşünce veya teori? Anlamak, kolektif bir eylemdir. Başkası, bizi tamamlayandır. İşte face'de de birbirimizi tamamlamaktan başka ne yapıyoruz ki! Ancak her "tamam", bir parçadır; parçalar birbirlerini tamamladıkça bütün içinde parça olmaya devam edeceklerdir. Face dünyası içinde hepimiz gerçekliğin bir parçasıyız. Face yani "yüz" biziz; yani toplum biziz. Yüzümüzü face duvarına sürdüğümüzde, bir şeyler dileriz. Sonra da yüzümüzü güneşe döneriz. Hayat oradadır çünkü.

3 Mart 2021

Facebook'un ekonomi-politiği

Dün akşam bir arkadaşımla Facebook üzerine epey bir konuştuk. Malum, 2.5 milyar kullanıcısı ile bu sosyal medya mecrası dünyanın en kalabalık sanal ülkesi. İnsanların bir biçimde girip derdini anlattığı bir mecra. Son derece popüler, yaygın ve etkili. Aslında Facebook, kapitalist bir şirket ve bizi kullanıyor, elbette "içerik üreticisi" olarak. Facebook'un ücretsiz işçileriyiz. Ne sendikamız var ne de bu şirkete karşı örgütlü bir bilincimiz, mücadelemiz. İşçi olarak da epey bir verimliyiz, maşallah Facebook da etimizden-yağımızdan sonuna değin yararlanıyor. Çoğumuz her gün, saatlerce Facebook için didinip duruyor. Ama patron insaflı, paylaşım yapmadığımızda gırtlağımıza çökmüyor.

Ancak bazı paylaşımlarımızdan dolayı da ceza veriyor, olsun o kadar artık diyelim. Hatasız kul olmaz. Verimli ve akıllı işçiyiz, diğer sosyal medya mecralarından getirip getirip Facebook'da paylaşıyoruz. Facebook için oh ne ala! Sırtımızdan para kazanıyor. Facebook'u çok kâr eden şirket haline getiren biziz. Sosyal medya ama bayağı bildiğimiz kapitalist bireyci bir medya aygıtı. Ancak, alan memnun, satan memnun gibi görünüyor. Öyle mi? Öyle gibi. Yine de bizi felaket derecede kuşatıyor, yarattığı bağımlılık bunun bir göstergesi. Beklentileri satın alıyor. Model ürettiriyor. Kapitalist bir şirket olsa da bir bakıma insani: Doğum günümüzü falan hatırlattırıyor. Ne güzel! Ne kadar da mutlu oluyoruz, değil mi? Ancak öte yandan paylaşımlarımıza göre bizi kategorilere yerleştiriyor, o kategoriye uygun reklamları önümüze seriyor. Bundan kaçış yok. Tam bir panoptikon aslında. Biri değil, Facebook bizi gözetliyor, kontrol de ediyor.

Ancak kime ne! Hemen hepimiz her türlü bilgimizi ve bilincimizi, hatta mahremimizi bu mecraya habire döküp durmuyor muyuz? 7/24 çalışan işçiler var Facebook için. Sahte sosyallik falan deyip duralım ama Facebook yakında bize çeşitli alanlarda sertifika, hatta diploma da vermeye başlar mı? Neden olmasın. Sanal medya diploması verebilir. Diplomada notumuz paylaşım sayısı, türü, çeşidi, etkisi, verimi falan üzerinden olabilir. Arkadaş sayısı, etkileşim oranı falan. Olmaz demeyin. Online eğitim diplomaları çoktan veriliyor zaten. "Like"lara göre ölçülen performans felsefesi, şimdiden kendine özgü bir Facebook yurttaşı yaratmaya başladı bile. "Facebook hemşerisi" olmaya az kaldı. Bu mecraya ister podyum, ister piyasa isterse sosyal alan deyin, bir biçimde orada küçük toplumlar, şehirler, bir tür kabileler oluşturuyoruz. Kabile savaş-

ları orada ideoloji, kimlik, tercih ve eğilimler, hatta inançlar üzerinden felaket düzeyde sürüyor. Bu kabileler içinde yer alanlar, diğer bir kabileden birinin paylaşımını beğenmeyince küsüyor, artık görmüyor bile. Ee, Facebook toplumu diyorsak, o kadar da olacak. Orada propaganda yapıyor, bilgi veriyor, sanal kavga da ediyoruz. Facebook bir tür "benlik üretme teknolojisi"ne dönüştü bile, Foucault'ya istinaden söylersek. Orası bir kür, terapi, rehabilitasyon alanı ama aynı zamanda yaşam boyu öğrenme mecrası, bir tür yetişkin eğitimi ortamı. Oradan bilgi alıp öğreniyor, bilinçleniyoruz. İyi de bir işe yarıyor mu? Facebook yurttaşı olarak kapitalizmi yeniden üretmiyor muyuz?

Hepimiz Facebook'da içerik üreterek birer tüketici olmuyor muyuz? Bir ilanın, doğum gününü kutlamanın, haber vermenin, bir şeyleri protesto etmenin, birilerine ayar vermenin, iman tazelemenin, irade beyan etmenin ve türlü hallerin mecrası olarak Facebook bizi kendi çizdiği daire içindeki oyunun kuralları içinde oynatmıyor mu? Aynen öyle ama... Aması şu: Facebook patron olabilir ama biz de yurttaşlarız, çoğuz, çokluyuz, özneyiz. Bir işaretle içerik üretmeyi yani paylaşmayı durdursak, Facebook hangi yüzle bu işin kitabını yazacak? Bizim verdiğimiz yüzle bu işin kitabı yazılmıyor mu? Bu da bir ütopya olsun, ütopyamız. Yüzümüzü bu şirkete değil de birbirimize döndüğümüzde yani "Face to Face" yaptığımızda, işte o zaman tarihi biz yaptığımız gibi biz anlatabileceğiz. Ah şe diyalektik çelişki! Bu yazıyı da Facebook'tan yazmanın dayanılmaz ağırlığı veya hafifliği.

10 Nisan 2021

DOĞADAKİ BİLİM, İNSANDAKİ RUH

Deprem ya da sorumlu kim?

1970'lerin İzmir'inde, yani çocukluk ve ilk gençlik dönemimde, bilhassa yaz aylarında çok deprem olurdu. O zamanlar depremden ziyade, insanların depreme verdikleri panik tepkilerden daha çok korkardım. O panik haliyle insanın yapmayacağı hata yoktur. Ama doğal da karşılamalı zira panik, insan doğasının bir özelliği. Kriz ve doğal afet dönemlerinde metanetini daha çok yoksulların yitirdiklerini çok sonra anladım. Ülkemizde depreme verilen tepki, öncelikle, gayriihtiyari ve çok doğal biçimde dinseldir. Kimi solcuların bile deprem anında-biliyorlarsa-dua ettikleri duyulmuştur. Eğer ayağınızın altındaki yer oynuyorsa ve de bilime göre işleyen bir ülkede yaşamıyorsanız, spritüal güçlere sığınırsınız.

Devletten umudunu kesen, duaya yönelir. Bizim insanımızın özellikleri arasında, kargaşa ve panik başlarda gelir herhalde. Bu iki özellik, depremi nesnel biçimde değerlendirmeyi genellikle engeller. 1970'lerden kalma, hala kulağımdan gitmeyen deprem yorumları var: "Deprem dipten geldi", "yanlamasına sarsıldık" vb. Bu tür yorumlarda depremi nesnel olarak anlamak ve açıklamak yerine, soyutlaştıran bir yaklaşım var ama yine de çok insani tepkiler bunlar.

Ne var ki, korkulan şey, anlamaktan önce, abartılı bir şekilde güya açıklanır. Her şeye rağmen, deprem gibi doğal afetler, insanda dayanışma, samimiyet ve birbirini anlama gibi duyguları geçici de olsa güçlendirebilir. Şimdi İzmir'de otelini depremzedelere açan esnaftan derneğinde halka çay ve çorba dağıtan aktivistlere değin bir yığın insan görüyorsunuz. Bu, doğanın gücü karşısında insanın insani niteliklerinin geçici de olsa ortaya çıkması veya hatırlanması bakımından çok güzel. Ancak şu soruyu hep sormalı: Deprem değil de binalar öldürüyorsa, bu binaların çürük-çarık yapılmasında hükümet ve belediyelerin sorumluluğunun hesabını biz sormayacaksak, kim soracak?

30 Ekim 2020

En büyük enkaz

Tüm dünyada korona virüs ölümleri, Avrupa'da korkunç terör saldırıları, İzmir'imizde felaket depremin açtığı yaralar derken insan, hakikaten neye üzüleceğini şaşırdı. Her gün facebook'da ölüm haberleri ve taziye paylaşımları var. Ben de Almanya'ya gelmeden bir hafta önce annemi kaybetmiştim. Üç gün sonra da eşimin dayısı koronadan vefat etmişti. Zor zamanlar... Dün deprem görüntülerini izlerken gözlerim doldu, üzüldüm, ağlamaklı oldum. En çok da çocuk ve gençlere. Böyle mi olmalıydı bu çocuk ve gençlerin sonu? Dünyanın çivisi mi çıkmaya başladı, bilmiyorum. Pek çok şey yanlış gidiyor gibi. Bugün başımdan ilginç bir olay geçti. Bu gibi zor zamanlarda sırası mı böylesi bir olayı anlatmanın diyenler çıkabilir ancak sorun, ne geçici ne de konjonktürel. Bugün bir Alman marketine gittim, alışverişim bitince kasaya geldim. Cebimde sadece 200 Euroluk banknot vardı; bunu da bankadan almıştım. Ancak kasiyer parayı alınca bana baktıktan sonra daha küçük bir para olup olmadığını sordu, yok dedim. Öyle deyince düğmeye basıp bir başka görevliyi çağırdı. O görevli de banknotu epey bir inceledi. Sonra tamam dedi ve paramın üzerini aldım.

Yani sorun, paranın üstünü verememek gibi teknik bir sorun değildi; kasiyer tipimi beğenmemiş olacak ki, verdiğim paranın sahte olabileceğini düşünmüştü. Peki, bu nedir? Irkçı bir davranış mı? Hayır, böylesi her davranış illaki ırkçı olmayabilir. İşgüzarlık belki de adamın yaptığı ama işin içinde bir önyargı ve ayrımcılık yok da değil. Fransa'dayken (2001-2004) de böylesi birkaç davranışla karşılaşmıştım, o zaman 11 Eylül'ün hemen ertesiydi. Peki neden böyle davranıyorlar? Tanımadıkları, iletişim kurmadıkları, bilgili olmadıkları için mi? Belki. Ama hangi toplumda böylesi ayrımcı davranışlar olmuyor ki?

İşte İzmir; depremi İzmir'in yaşam tarzına bağlayıp göbek atan pek çok insan ortaya çıktı. İşi dinsizliğe bağlayanlar da vardı zaten geçmişte. Cahillik, rezillik, sefillik... Ne derseniz deyin. Eğer mazlumun dinini, dilini, sınıfını, ırkını, bölgesini, kökenini sorgulamaya başlıyorsunuz, zaten siz vicdanınızı yitirmişsiniz demektir. Enkaz altında çoğu zaman insan ile insanlık da kalır. En büyük enkaz da vicdansızlıktır. Vicdanı kolayca tanımlayamazsınız, ancak yokluğunu hemen fark edersiniz.

3 Kasım 2020

21 gramlık ruh

Gazi üniversitesinde derslerimde tartışma zaman zaman din konusuna gelirdi. Bir gün bir öğrencim ruhun 21 gram olduğunu söylemişti. Nereden bildiğini sorduğumda, insanın ölünce 21 gram hafiflediğini, dolayısıyla bu hafiflemenin nedenini bedeni terk eden ruhun ağırlığı olduğunu iddia etmişti. Bir başka öğrencim de insan bedeninin ölümden hemen sonra gerçekten 21 gram hafiflediğini ancak hafiflemenin nedeninin, ruhun bedenden göçü değil, mevtanın vücudundaki havanın dışarıya çıkması olduğunu ileri sürmüştü. Ben de taraf tutmayayım diye veya iki tarafı da memnun etmek için, aslında ruhun beden dışına hava yoluyla çıkabileceğini söylemiştim. Bu pratik çözümüme birçok öğrenci gülmüştü ama aslında halimize ağlamalıydık. Bir kısım öğrenci, ruhun 21 gram olduğuna ciddi ciddi inanmıştı.

Peki, nasıl oluyor da üniversite gibi pozitif bilimlerin okutulduğu güzide bir eğitim mekânında kimi öğrenciler bu saçmalığa inanabiliyordu? Ruh var mı yok mu tartışması bir yana, (diyelim var) ağırlığının tam tamına 21 gram ettiğini neyle ölçtün, nasıl bildin be mübarek? Pozitif bilimlerde bile yanılma payı vardır, bir deney yapıldığında "normal koşullar"dan bahsedilir; güvenilirlik ve geçerlilik testleri yapılmadan kesin sonuçlar ilan edilmez.

İşte Almanya'da bulunan koronavirüs aşısı; on binlerce denekte denendiği halde, yüzde yüz kesin konuşmak bir yana, bir sorun çıkmasın diye deneylere hala devam ediliyor. Bilim, deneme-yanılma yollarına açıktır; o yüzden bilimde doğrulama olabildiği gibi yanlışlama da mümkündür. Bilimde ilerleme böyle sağlanır. Ancak bana, "ruhun olmadığını kanıtlayın" diye söylendiğinde, ben bunu nasıl deneme-yanılmayla ortaya koyabileceğim ki? Elbette gündelik hayatta irade, bilinç, azim gibi birtakım şeyleri "ruh" kelimesi ile ifade ediyoruz ama bunlar öznel şeyler. Ruhun tartıda 21 gram çektiği söylediğinde, bu ağırlık normal atmosfer koşullarında mı 21 gram? Mesela yer çekiminin olmadığı uzay koşullarında durum nedir? Neden 21 gram da 22 değil? Maalesef Türkiye'de üniversitelerdeki seviye kaybını öğrenci profilinden de çıkarmak mümkün. Oturup üniversitelerimizin bu hale nasıl geldiğini ciddi ciddi tartışmamız lazım. Ne demek istediğimi "ruhsuz" insanların anlaması mümkün değil ama olsun.

13 Kasım 2020

Kelimeler ve rakamlar

Bizim kültürümüzde rakamlara hep büyülü bir güç atfedilir. "Hesap adamı" çok muteberdir. Matematikten anlayan, baş tacı edilir. Özal, 1980'lerde politik hegemonyasını biraz da rakamlara, hesaplara ve formüllere hâkim politikacı imajını seçmenin üzerine boca ederek kurmuştu. Demirel, Erbakan ve Özal, mühendis kökenli politikacılardı. Basbayağı hesap adamıydılar. Onların karşısında kelimelerin ustası olan Ecevit vardı. Ecevit şairdi, kelimelerini özenle seçer, cümlelerini düzgün kurardı. Ama bu iki grubu da yerinden eden ne kelime ne de rakamların ustası olan Erdoğan var. Erdoğan'a ustalık biçenler, ona rakamlar ve kelimeler karşısında bir alternatifsizlik biçiyorlar.

Sanki Erdoğan için geçerli olan, kelime ve rakamları aşan bir ruhsal sentezin açımlamasıdır. Bu ruhsal sentez, rasyonalite ve pozitivizm karşıtı bir konum taşıyor. Bu, yeni bir durum. Ülkemiz elbette kelimelerin ustası olan şairden ziyade hesapların adamı olan mühendisi tutmuştur. Ancak bu ülkenin şiiri, sonuç itibariyle mühendislik ürünlerinden (örneğin binalardan) kat be kat nitelikli olmuştur. Fakat genelde bizim rakamlarla olduğu kadar kelimelerle de aramız iyi değil. Ne rasyoneliz rakamlar nezdinde ne de özneliz kelimeler açısından. Bu aralar bir TV dizisi üzerinden devam eden tartışmada gelişigüzel kullanılan kelimelerle atlatılan hendekler sayılır gibi değil.

Zaten kelimelere hâkim olmayan bir kültürde düzeyli bir tartışma aramak boşuna; ancak bu tartışmayı yapanlar az-çok entelektüel insanlar. Tartışma, eleştiri merkezli gidebilir; ancak eleştiri de rayından çıkıp kelimeleri neredeyse silah gibi kullanmaya yol açıyor. Kelime silah ise, eh o zaman karşınızda sanki bir düşman var/olur. Rakamlar da aslında bizim yenilgi alanımızdır. Eleştirel bilinç, düşünceleri, sorunları çözmede kullanacak olgunluk düzeyine getiremeyince rakamlar da sadece rakamlar olarak ortada kalmaktadır. Oysa o rakamların ardında fikri düzeyi ifade eden kelimelerin örgütlü gücü vardır. Biz, borsa gibi ortamlarda rakamları ruhsuz araçlar olarak görmekten başka bir şey yapmayarak kullandığımız kelimelerin içeriğini çoktan boşalttık. Bu boşluk ne kelimelerle ne de rakamlarla dolacak gibi değil.

18 Kasım 2020

Kriz ve kritik: bir

Gergerlioğlu'nun vekilliğinin düşürülmesi, HDP'ye kapatma davası açılması, İstanbul Sözleşmesi'nden çekilinmesi, Gezi Parkı'nın İBB'den alınıp hükümetin tasarrufuna aktarılması, hükümeti destekleyenlerin artık açıkça 'şeriat isteriz' çağrısında bulunması ile devam eden kriz sağanağı, dün geceki ekonomik altüst oluşla birlikte yeni bir aşamaya girdi ve olanca hızıyla sürüyor. Pandemi, ekonomi, dış politika, eğitim, iç politika, temsil ve yurt içi sosyal meseleler; her alanda büyük bir kriz içindeyiz. Bu krizlerin amiral gemisi, ekonomi yani işsizlik, enflasyon, yoksulluk, iflasları üreten neoliberal kapitalist piyasa ekonomisi ve o piyasalardan nemalanan spekülatör, asalak ve girişimciler. Bütün bu krizlerin nedeni de anti-demokratik politikalar.

Önümüzü göremiyoruz çünkü yarınımız belirsiz, muhalefet etkisiz, halk kaygılı, Batı da her zamanki gibi "endişeli". Peki, ne yapmalı? Buna yanıtlarımız, bilimsel birikim, teknolojik kapasite, yönetim geleneği, eğitim düzeyi, sınıfsal bilinç, kültürel kimlik gibi pek çok etmene göre farklılık gösteriyor, göstermeye de devam edecek. AKP/MHP bloğunun yarattığı bu krizi nasıl çözebiliriz? Daha önceki bir yazımda şöyle yazmıştım: René Descartes (1596-1650), kendi döneminin tehlikeli bir kuşkuculuk çağı olduğunu düşündüğü şeyden rahatsızlık duymuş ve şöyle demişti: Değişim zamanlarında insanlar belirsizlikten korkar ve endişe içinde mutlak hakikati ararlar. Mutlak hakikat yani otoriter lider, kesin inanç, kadere boyun eğme, giderek daha otoriter, faşist bir yönetimi iktidara getirme. Olmaz mı? Mümkün değil mi? Hiç de değil. İşte okuryazar Hitler Almanya'sının halkı, Nazi rejimini kabul edip şevkle desteklememiş miydi?

Evet, Türkiye için de "güvenlik konsepti"ne oynayan hükümet, çaresiz halkı bu noktaya çekebilir; bunun için de muhafazakâr nüfus için şeriata geçişi bile gündeme getirip medeni kanunu kaldırabilir, sosyal-laik-hukuk devletine son verebilir, berbat bir seçim sistemi getirebilir, iç baskıyı artırabilir, Batı kampından tümüyle çıkabilir... Bütün bunlara nasıl cevap vermeli? "Kriz" ile "kritik" arasındaki yakın ilişki iyi bilinir. Kriz dönemlerinde kritiği hatırlarız. Örneğin "hastanın durumu kritik" dediğimizde hem hastanın durumunun ağır ve belirsiz yani kriz içinde olduğunu ifade etmiş oluruz hem de bu krize karşı kritik bir karar alınması gerektiğini düşünürüz. İşte kritik kararlar almanın tam zamanı, arifesi bile değil. Kritik yani eleştirel düşünen kesimlerin eleştirel düşün-

celerini pratiğe geçirme zamanı. Yaşadığımız kriz, ne klasik bir burjuva devletinin bilinen ekonomik krizi ne de parlamenter sistemin içine girdiği prosedürel bir çıkmaz. Türkiye, açık bir faşizm tehdidi yaşamaya başladı. Despotik iktidar, şu ana değin elindeki her tür ideolojik ve baskıcı aracını sonuna değin, ne pahasına olursa olsun, kullanmaktan çekinmeyeceğini defalarca gösterdi. Daha da beteri şu: Tarikatlara kumanda eden hükümet, şu anda tarikatların oyuncağı oldu. Örneğin Menzilciler, hâkim olduğu Sağlık Bakanlığı'nda Bakan'ı görevden almaya çalışıyorlar. Medeni Kanun'u tartışmaya açıyorlar (daha önce de Eğitim Bir Sen örneğinde "karma eğitim"in insan haklarına aykırı diye tartışmaya açıldığını görmüştük), şeriat hukukuna geçilmesi gerektiğini açıkça söylüyorlar ve nihayetinde istedikleri oldu.

Seküler içerikli İstanbul Sözleşmesi'ni, kadınları bildikleri berbat dünyanın düşünce ve araçlarıyla yönetmek için harekete geçip kaldırtma kararı aldırttılar. Korkunç bir çürüme yaşıyoruz. Hiçbir alanda dikiş tutmuyor, öngörüler boş çıkıyor, kimse yarını kestiremiyor, ülke battıkça batıyor. Türk lirası pul oldu, borsa büyük bir çöküş içinde, yabancı yatırımcı kaçıp gitti. Böylesi bir dönemde krize tek yanıt, kritik, yani pratik müdahale. Muhalefetin tek bir blok halinde "demokrasi cephesi"ni kurup karşı atağa geçmesidir. Siyasal yenilenme zamanı. Muhalif ve müdahil düşüncelerimizin maddi güç haline gelebilmesi için kriz saptamasını kritik evreye sokup hareket etmek gerekir. Her şey çürüyorsa, her şeyi yeniden canlandırmak, tek çözüm. Hastanın durumu kritikse, krize kritik müdahale şart. Ama maalesef CHP/İyi Parti muhalefeti, ülkede sanki hukuk devleti varmış gibi hala Saray'ın aldığı anayasa karşıtı kararları Anayasa Mahkemesi'ne veya Danıştay'a falan götürmekle yetiniyor, "böyle şey olabilir mi?" şaşkınlığı yaşıyor, birkaç demeçle muhalefet yaptığını sanıyor. Krize karşı bu tavır kritik değil. Kriz, pratik kritikle aşılabilir yani praksisin gereğini yerine getirmekle.

22 Mart 2021

Hayır ve şerrin ötesinde olasılık

İslamcı yazar Abdurrahman Dilipak, birkaç gün önce attığı bir tweet'te, hükümete istinaden, "bu hafta sonu sürprizlere hazır olun" diye yazınca, bir takipçisi, İslam'da 'ya hayır ya da şerrin olduğu'nu, sürprizlere yer olmadığını yazdı. Yani, dikotomik bakış açısı: Bir şey ya siyah ya da beyazdır. Mutlakçı, kesinlikçi veya dogmatik bir bakış açısı için söz konusu olan şey, sürpriz, beklenmedik olay, rastlantı veya olasılıklara yer bırakmayan at gözlükçü bakış açısıdır.

Malum, Descartes ile başlayan kuşkuculuk, rasyonalizmin (akılcılık) rüştünü ispatlamasıyla, insan zihninin kendi varlığını temellendirebilmek için kişi olarak "özne" denilen yeni kategorinin bir fail olarak kendi maddi varoluşuna dönmesiyle sonuçlanmıştır. Bunun ürünlerinden biri de kuşkulanmanın bir yandan pozitivizme yol açarken, öte yandan her türlü olasılık hesabına içkin bir mantaliteyi ortaya çıkarmasıdır. Bu mantalite, tefekkür yerine kanıt, veri ve olgulara dayalı olarak olasılık denilen kestirim ve beklentileri bilimsel bir dille ifade edebilmektir. İstatistikten hava tahminlerine değin, olgusal gerçekliğin yorumlanması, ölçmenin yanı sıra, çeşitli kestirim, olasılık ve beklentilere yol açacak bir nesnel bakış açısının ortaya çıkmasını sağladı. Fizik, kimya, biyoloji gibi pozitif bilimlerdeki kesinliği elbette sosyal dünyada bulmak mümkün değil ancak sosyal dünya, olay ve olgularda da düzenli tekrarların olduğu biliniyor. Ancak bu düzenli tekrarlarda sürpriz veya olasılık, her zaman hesap ve olabilirlik dahilindedir.

Yani, Dilipak'ın beklediği şey olabilir de olmayabilir de. Yani olasılık meselesi. Hayır veya şer, doğru veya yanlış, ak veya kara kesinliği, ancak belli koşullara (zaman, mekân, aktörlerin durumu vb.) göre anlamlı olabilir; ancak kesin bir kesinlik de söz konusu olamaz. Değişim kesindir; azalış kesindir; ancak bunlar doğal alandaki oluşumlardır. İslam'da sürpriz, rastlantı veya olasılıklara yer olmadığını, ya hayrın ya da şerrin olduğunu söyleyen kişi, İslam dininin verili sosyal ve doğal koşullar içinde gerçek olduğunu unutuyor. Bir Müslüman da herkes gibi bu koşullar içinde yaşar; beklemediği bir misafiri geldiğinde, "bu ne sürpriz!" der, bunu hayırla karşılaşmış olsa da. Örneğin, AKP'nin iktidar süresi bir gün dolacak ve yerine yeni bir iktidar kurulacaktır. Bu, kesindir. Ancak sürpriz ve olasılıklara da açıktır bu; yani AKP iktidarı bir süre daha devam edebilir ama ilelebet süremez. Bu, doğanın, aynı zamanda sosyal koşulların eseri olacaktır. O halde, dogmatik davranıp kendi tercih ve

beklentisini zihninize egemen olmasına izin verdiğinizde, hayatı biz ve onlar diye görürsünüz. Bu, düşman üretme mantığıdır. İçinde dostluk, hoşgörü ve diyalog imkânı olamaz. Sürpriz, olasılık, şans, rastlantı gibi beklenmedik şeyler, beklenen zamanlarda da karşımıza çıkabilir. Üstelik, bu tür şeyler hayatın tadı olabilir; bizi sevindirebilir, şaşkınlığa uğratıp kendimizi zenginleştirebilir.

Kaldı ki, diyalektik, çoklu değişkenler içinde sonsuz bir çelişkiler ağının sonuç itibariyle daha iyi şeyler (sentezler) ürettiğini söyler bize. O yüzden, çoğu zaman şansın kapımızı çalmasını bekler, binde bir gerçekleşen olasılıklara (örneğin milli piyangoya veya Loto oyununa) bel bağlar, iyi rastlantıların bizi bulmasını umut ederiz. Beklemediğimiz birini karşımızda gördüğümüzde veya o kişi bizi telefonla aradığında "hayırdır" derken olan şeyin sürpriz olduğunu düşünürüz. Yani, sürpriz, olasılık ve rastlantılar her zaman hesaba dahildir. O yüzden kötü bir hesap ödememek için hesabımızı iyi bilelim.

22 Mayıs 2021

Değişmez, sabit, durağan

Türkiye değişiyor mu? Hem evet hem hayır. Tam çelişkili bir cevap, kabul ama cevabım var. Toplum değişiyor ancak devlet değişmiyor. Hani şu aslında bir tür faşizm olan "devlet aklı", Hegel'in her şeye kadir (omnipotent) "the Absolute" dediği mutlağın kendini her daim tahkim etmek adına restore etmesi bakımından Türkiye'de değişim yok. Anti-demokratik hiçbir devlet geleneğini (istihbari pratik, örtülü ödenek, kapalı kapılar ardında politika, kontrgerilla, karanlık hesaplaşmalar vb.) değiştirmemek adına her şeyin değiştirildiği yerde değişim eksik, yanlı ve zararlıdır.

Ne kadar diyalektik, çelişki, değişim bakısı, uluslararası yeni trendler, özgün yapılanmalar derseniz deyin, bir devlet aklı var ki, kendini belli özel çıkarları arkasında saklamak için her türlü aracı, yöntemi ve yaklaşımı kullanmaktan çekinmiyor. Bir düşünün, mafya lideri de olsa, Peker öyle itiraf, itham ve açıklamalarda bulunuyor ki, yer yerinden oynaması gerekirken yaprak kımıldamıyor. Neden? Muhalefet, yargı, medya, üniversiteler, düşünce kuruluşları, sivil toplumu falan boş verin; bu toplumun vicdanı da mı kalmadı? Aslında vicdan var ama demokrasi mücadelesi, vicdanla değil, örgütlü güçle olur. Bir arkadaşım şu örneği verdi: Ermenistan başbakanı, mevcut yozlaşmış iktidara karşı her türlü kafa tuttu; dayak yedi, hakaret işitti, gözaltına alındı ama inatla direndi, halk da onu takip etti ve o yozlaşmış iktidar tarihin çöp sepetine gitti.

Gramsci'nin dediği durumu yaşadığımız gerçek: Eski can çekişiyor ama yeni doğamıyor. Çünkü yeniyi, değişmez, sabit ve durağan aklın ezdiği zeminden çekip alabilmek için değişime inanmak lazım. Yani, bu toplumda anti-demokratik bir devlet aklı varsa, halkın da bilgeliği vardır. Bilgelikte bir vicdan, haysiyet ve sebat vardır ancak şu da unutulmamalı: Halk, 19 yıllık AKP döneminde özel çıkar temelli değişimin kendisine de bir parça kırıntı olarak yarayacağını düşündü ve ona göre tavır aldı; oy verdi, üye oldu, desteğini gösterdi iktidara. Ancak hayal kırıklığı da büyük oldu. Dava ile çıkar arasındaki diyalektik çelişkiyi gördü. Gördü ama o çelişkiyi ancak kendisinin örgütlü gücünün çözebileceğini de unuttu zira AKP döneminde hayır, yardım ve kulluk ekonomisi ve kültürü insanlarda direniş, muhalefet ve itiraz kültürünü, olduğu kadarıyla, yerle bir etti. O yüzden, Habermas'ın "resmi kamusal alan" dediği sistem (devlet ve şirketler), "gayriresmi kamusal alan"ı (yaşam dünyası, örgütler, sivil mücadele alanı, halk yaşamı vb.) habire sömürge-

leştirdi. Bu sömürgeleştirme hala sürüyor, hem ekonomik hem de düşünsel olarak. İşte halk, mafya ile devlet arasında sıkışıp kalmaktan kurtulduğunda, değişmez, sabit ve durağan kılan güçlerin toplum üzerindeki etkileri de kırılacaktır.

27 Mayıs 2021

Kriz ve kritik: iki

Literatürdeki bir açıklamaya göre, etimolojik kökenleri aynı olan kriz ve kritik arasındaki ilişki, aslında olağanüstü bir durumda verilmesi gereken kararın belirleyici niteliğine vurgu yapar. "Hastanın durumu kritik" dendiğinde, kriz ortaya çıkmış veya üst seviyeye yükselmiştir; haliyle krizi ortadan kaldıracak kritik kararın verilmesi gerekir. Kritik karar almak, zihnin kritik biçimde çalışmasını gerektirir; bu krize kritik bakış açısı, zamanla Batı'da kritiği bir düşünme biçimi, eyleme tarzı ve sorunları çözme sanatına evriltmiştir. Marx'ın birçok çalışmasının başlığında bu yüzden "kritik" kelimesi vardır. Marx'da kritik, hem mevcudun (düzenin, sistemin veya kapitalizmin) eleştirisini hem de onun aşılması isteğini gösterir. Batıda kritik (eleştiri), Aydınlanma'nın çocuğudur ancak Reformasyonla başlamıştır; Martin Luther'in protesto eyleminde kilise kapısına astığı talepler, aslında Kilise merkezli skolastik düşünceye karşı eleştirel bir duruşu başlatmıştır.

Bu eleştirel duruş feodal cemaat yapısının aşılmasını sağlayan birçok gelişmeyi (matbaanın icadı, kitap basımının ve okunmasının yaygınlaşması, modern okulun kurulması, çocuk bakımında yeni teknikler icat edilmesi, giderek kamusal alanın ve kamusal okurun türemesi vb.) beraberinde getirmiştir. Descartes'ın modern özneyi hem icat etmesi hem de zihin ve beden olarak ikiye ayırıp analiz etmesi, olgu ve olayları eleştirerek anlayacak öznelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Montaigne ve Rousseau, bu eleştiriyi "özeleştiri" (itiraflar) kertesine yükselterek bugün "self-reflection" dediğimiz özdüşünümsel düşünme biçiminin öncüleri olmuştur. Uzatmadan: Aydınlanma döneminde kriz, nesnel temellerine oturtulup bulunan yanıtlar (bilim, hak ve özgürlükler vb.) temelinde bir eleştirel düşüncenin ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

Kapitalizm, feodalizmin krizine verilen ilerici yanıttır; Aydınlanma, din merkezli dünyaya, Sanayi Devrimi, geleneksel üretim ve teknolojiye, liberalizm skolastik ve aristokratik düşünme biçimlerine, parlamenter demokrasi de mutlakiyetçiliğe verilen yanıtlardır. Krizler, kritik düşünmeyle atlatılmıştır. Bugün Türkiye, ağır bir krizin içindedir. Kriz üstelik tek yönlü değil, çokyönlü, çok boyutlu ve çok derindir. Kritik düşünce, muhalefetten bir türlü çıkamıyor çünkü muhalefet, misyon olarak önüne, önce halkı/toplumu değil, devleti kurtarmayı koymuş durumda. Muhalefet olarak hepimiz, örneğin devlet kurumlarının yozlaştığından, demokratik biçimde işlemediğinden ve iktidarın yanlı aygıtları gibi çalış-

tığından şikâyet ediyoruz ancak o kurumları kurtaracak veya rayına oturtacak olan halka nesnel, yenilikçi ve kurtarıcı bir şeyler söyleyemediğimiz için oranı yüksek olan kararsızların kararı muhalefetten yana olmuyor. Krize karşı kritik kararlar almak, düşüncenin radikal biçimde eleştirel çalışmasına bağlıdır. Eleştiriden hiçbir şey muaf tutulmamalıdır. Marx, öyle Marx oldu.

Eleştiri veya kritik, zihnin diyalektik biçimde düşünmesine bağlıdır; karşıtları mutlak karşıtlar temelinde düşündüğümüz sürece, bu karşıtların etkileşime girip kendilerini aşmasını sağlayamayız. "Bölünmüş toplum"u dikotomik yani uzlaşmaz karşıtlar olarak habire yeniden üreten AKP'ye verilecek cevap, bu yapay karşıtlıkları teşhir edip birleşmesini sağlayacak bütüncül politikalar üretmektir. Halka, halkın çıkarları dışında başka bir dille yani ulusal kahramanlık, milli egemenlik, şanlı tarih, devletin şerefi şeklindeki dilin dışından seslenmemelisiniz; bunlar içi boş söylemlerdir. Evine ekmek götüremeyen kişiyi istediğiniz kadar gazlayın, ancak gaz bulursunuz, kişinin kendisini değil. AKP ve MHP'nin bu gaza basarak irade devşiren politikalarının yerine, gerçekçi bir Türkiye politikası geçirebilecek bir ortama ancak krize radikal kritik kararlar alarak ulaşabiliriz. Kriz, kritikle aşılabilir.

10 Haziran 2021

ŞEHİRDEKİ HAYIRSIZLAR

Çamdibi'nin müthiş tarihi

Çamdibi'nde doğdum ve 27 yaşına kadar burada yaşadım ama bu semtin tarihini tam olarak bilmiyorum. Ancak yaşadıklarım da bir tarih olarak kabul edilebilir. Tabii öznel, benim tarihim. Beton yolda, Doğan Bakkal'ın kiralık evinde doğmuşum; sonra, şimdi evimizin olduğu 120 sokaktaki arsayı almış rahmetli babam. Bu bölgenin çiftçisinden pek çok aile o dönemde, eski yazlık sinema olan Ömür sinemasının önündeki araziden ucuz fiyata arsa almış ve tek katlı, bahçeli evler yapmışlar. Sonra o tek katlı evler, beş kata kadar çıktı.

Çocukluğum 60'ların sonları, 70'lerin başlarında geçti. O zaman Çamdibi, hakikaten bakirdi, yemyeşil, ağaçlarla kaplı, kuş sesleriyle inleyen çok şirin bir yerdi; Manda Çayı temiz akar, hatta burada balık tutulurdu. Yeşilova, gerçekten yeşil, tarla ve bağ-bahçelerle kaplıydı. Oralarda çift sürülürdü. Çamdibi ve Bornova arasındaki geniş tarlalarda her türlü sebze-meyve yetiştirilirdi.

70'lerde Çamdibi'nde çok sayıda mahalle futbol takımı da vardı: Benim de oynadığım Şimşekspor, ardından Rodopspor, Özgürspor ve daha pek çoğu. Semtimizin süper takımı Yeşilova 2. ligdeydi. Teknik direktörü Tatlı'nın takımı o zaman çok dişli bir takımdı. Bir Meftun'umuz vardı, tam Beşiktaş'a transfer olacakken takımı aleyhine şike yaptığı iddiasıyla Tatlı tarafından sürekli kadro dışı bırakılınca psikolojik rahatsızlıklara yakalanmış, feci bir hayatın içine yuvarlanmıştı. Onun durumuna hala üzülürüm çünkü çok yetenekliydi. Kaleci Cengiz'imiz milli takıma kadar yükseldi; 1978 yılı olmalı, bir antrenmanımız esnasında onun Atatürk Stadyumu'nun Yenimahalle tarafındaki toprak sahada nasıl da çamurun içinde müthiş kurtarışlar yaptığını hala hatırlarım. Onu yaratan Süleyman Şener, hakikaten futbolu bilen biriydi. Futboldan çok sayıda arkadaşım oldu. Çamdibi, yetenek üreten bir fabrika oldu (çok sonra Fenerbahçeli Semih, Altay'lı ve şimdi Alanyaspor'un teknik direktörü Çağdaş Atan, ilk aklıma gelenler). Şimşeksporlu "Sarı" İlmuhaber, müthiş hızlı ve teknik bir futbolcuydu, çenesi de kuvvetliydi. "Fafa" Mustafa, PTT genç takımında oynarken antrenörüm olmuştu. Çok akıllı biriydi, birinci ligden bir takımı rahatlıkla çalıştırabilecek, futbol sezgileri inanılmaz yüksek biriydi. Yeşilova'dan "Arap" Ahmet (rahmetli ağabeyimin yakın arkadaşıydı), Ramazan (kayınbiraderi Mehmet Akbulut Almanya'dadır ve halen kendisiyle görüşürüm), iflah olmaz bir Cumhuriyet gazetesi okuru Lütfü ve daha pek çok yetenekli isim. Çamdibi milletvekilleri de

çıkardı: Özal döneminde ANAP'tan Mv. Cengiz Bulut (belediye başkanlığı da yapmıştı) ve dayımın (Kürt Yusuf) oğlu Mv. İlhan Kaya. Mahmut Balkancı gibi demokrat öğretmenler de. Bu semt daha nice başarılı hekim, mühendis ve diğer meslekten insanlar çıkardı. Çünkü Çamdibi, demokrat İzmir kültürünün ortalamasıdır. İlerici Balkan kültürünü İzmir'in demokrat havasıyla harmanlayabilen Çamdibi, Türkiye'nin her yerinden gelen göçmenleri, kendi içinde bir sentez yaparak, farklılıkları inkâr etmeden dinamik bir güce dönüştürebilmişti. 1971'de yanan (evimizin çatısına çıkıp yanan stadyumdan göğe yükselen alevleri hala hatırlarım), 1972'de Akdeniz Olimpiyatları ile spor dünyasına hizmet sunmaya başlayan Atatürk Stadyumu ve spor tesislerimiz, Çamdibi için büyük bir imkân oldu gerçekten.

O mahalle takımları sonra İzmir'in amatör liglerinde de yer alıp başarılı sonuçlar elde ettiler. Çamdibi, evet, estetik açıdan güzel bir semt değil ama sıcak, dayanışmacı ve "şen-şakrak" insanlarının yarattığı sosyal dünyası, birçok Çamdibi'liyi buradan ayrılmaktan alıkoymuştur. Ben, geçmişteki Çamdibi'yi çok özlüyorum. Nüfus azdı, araba neredeyse hiç yoktu, her türlü sokak satıcısı semte renk katar ve canlılık kazandırırdı. O dönemlerde düğün salonu diye bir şey yoktu; sokağın her iki tarafına gerilen çarşaflar sayesinde o düğün gecesi o sokakta Balkan havalarıyla coşan halk bireyleri, büyük bir halayın parçası haline gelip saatlerce oynarlardı. Cenazelerde televizyon açılmaz, cenaze evine herkes yemek gönderir, kapı önlerinde, balkonlardan teklifsiz sohbetlerle insanlar, güzel bir toplumun parçası olduğunu sonuna değin hissederlerdi. 1987 sonrasında semtime yılda ancak bir kez gelebildim. Son dört yılda ise sadece iki kez annemi ziyaret edebildim. Annemi Ağustos (2020) başlarında kaybedince artık, bir zamanlar 8 kişi olduğumuz evimizde hiç kimse kalmadı. İki kardeşim hala Çamdibi'nde oturuyor. Annemin yanında kalan yeğenim de annemin ölümünün ardından Almanya'ya gitti. İlkokuldan, ortaokuldan, Sıdıka Rodop'tan eski arkadaşlarımın veya Vardar, Çalışkan gibi soyadları olan çok sayıda arkadaşımın zaman zaman Facebook'da izlerini bulunca bir yandan sevinirken bir yandan da bir neslin her bir mensubunun bir yerlere dağıldıklarını görünce şaşırıyorum. Çamdibi, her şeye rağmen demokrat politikası, canlı sosyal dünyası, hoşsohbet Balkan kültürü, dinamik genç nesliyle yaşamaya devam edecek. Umarım bu "kentsel dönüşüm", bu semtin tarihini katletmez. Bunun için herkes, hakkını sonuna değin korumalıdır.

31 Aralık 2020

Evde hayvan beslemek yanlış mı?

Bu konuda kafam son derece karışık. Net bir yanıtım yok. Sadece kimi kuşkularım ve eleştirilerim var. Son otuz yılda evimde beslemediğim hayvan neredeyse kalmadı: Kedi, köpek, ördek, su kaplumbağası, kuş, balık, civciv, sivrisinek... (bu sonuncusunu her yaz istemeden beslemek zorunda kalıyorum). Evde hayvan beslemenin verdiği hazzı bu dünyada insana çok az şey verir ancak bunun sosyal sorumluluğu da oldukça yüksek. Yine de hayvan beslemek insanı duyarlı kılar, ince düşünmeye yöneltir, canın değeri konusunda bilinçlendirir, doğal güdüleri veya itkileri öğretir vb.

Hele sokakta ölmek üzere olan, annesini kaybetmiş veya hasta, sakat bir hayvana sahip çıkmak, insan olabilmenin tepe noktalarından biridir. Ancak bakamayıp sokağa atmak, hayvanı evde günlerce yalnız bırakmak, hastalığını tedavi ettirmemek, onu dövmek, dışarı çıkmasını kısıtlamak gibi epey sorunun da bu zavallı hayvanlara yaşatıldığı iyi biliniyor. Bu yazıda ben, hayvan beslemenin, besleyen kişinin karakteri açısından epey sorunlu bir konu olduğunu düşünüyorum. Önce bir gözlemimi aktarayım: Almanya'da köpek beslemek çok yaygın, neredeyse herkesin evinde bir veya birkaç köpek var. Köpek besleyen insanlarla park ve sokaklarda sık sık karşılaşıyorum. Koşarak yanlarından geçerken, sahibinin köpeğine genellikle hemen komut verdiğini, bu komutun köpeğinin bana havlamamasına, beni ısırmamasına ya da bana karşı sakin olması gerektiğine dair olduğunu tahmin ediyorum. O komutla zavallı köpeklerin "süt dökmüş kedi" gibi başlarını öne eğdiğini veya sahibine mahcup mahcup baktığını görüyorum. Sanki o emir-komuta sistemine dayalı Nazi kültürünün bir biçimde köpekler üzerinden yeniden hortladığını düşünmekten kendimi alamıyorum ama Almanya'da böyleymiş. Zaten köpek sahibi olmak için belli bir kurs ve sertifika almak gerekiyormuş; yani evde hayvan besleyebilmek için eğitimli olmak şart Almanya'da. Komut ve eğitim bir yana, beni asıl ilgilendiren şey, bir arkadaşımın deyimiyle, köpek veya diğer hayvan sahiplerinin, köpek veya kedilerini "yarı insan" yapıp onları köleleştirmeleridir. Öyle ki, köpek artık sahibinin habire yüz ifadelerini, el hareketlerini takip eder hale gelir. Komutlarla yaşamaktan başka bir şey düşünemez duruma girer. Bu bir tür köleleştirme, hayvanı sahibine bağlayan bir ruh halini üretiyor ancak hayvan da hayvanlığını artık yaşayamaz hale geliyor maalesef. Zaten ev ortamı hayvanlar için pek çok açıdan zararlı; örneğin hayvanlar

genellikle kendi bölgelerini idrar yaparak, yerlerde sürünüp kokusunu o ortama bulaştırarak işaretlerler ancak bu imkân evde yok; üstelik evdeki birbirinden değişik pek çok koku, koku alma duyarlılıkları yüksek hayvanları kötü de etkileyebiliyor. Kafaları karışabiliyor, duyguları değişebiliyor. Fakat ülkemizdeki en büyük sorun, hayvanlar açısından, sokakta başıboş, yarı aç yaşamaları, soğuklarda donup ölmeleri; çeşitli sorunlar yüzünden saldırganlaşmaları, hastalanmaları ve de insanlardan türlü kötülükler (öldürmeden tecavüze değin) görmeleridir.

Ülkemizde, şükür, hayvan hakları mücadelesi belli bir seviyeye geldi; şimdi sokak hayvanlarını beslemekten tutun da onlara barınak sağlamaya değin epey imkân, kurum ve insan var. Veterineriydi, oteliydi, psikoloğuydu derken hayvanlara ilişkin toplumsal bilincimiz epey gelişti. Fakat şöyle bir sorun var: Hayvanları evimizde evcil ortama soktuğumuz için artık onlar pek çok doğal güdü ve yeteneklerini (beslenme, avlanma, kış uykusuna yatma vb.) kaybediyor veya kullanamaz hale geliyorlar. Yani, hayvan artık sahibine tutkundur, onun kaderine bağlıdır. Kimi köpeklerin, sahibi hastalanınca hastane önünde günlerce beklediğini görüyoruz; bu, sadece sahibine bağlılıkla, sadakatle ilgili bir şey değil; aynı zamanda aç kalma korkusunu da ifade ediyor. Arkadaşım Murat Kaymak, zamanında sosyal medyada şöyle yazmış: "Onunla yaşamak bir zevk, gelip geçici bir heves, heyecan değildir. Bu hayvanlar sizin yalnızlık duygunuzun veya diğer duygularınızın tatminin nesnesi değildir. Onlar çocuklara sunulacak, doğum günlerinde hediye edilecek varlıklar hiç değildir. Onlarla yaşamak çocuklarınızla birlikte yaşamak gibidir."

Kuşkusuz hayvanına çocuğu kadar bağlanan sahipleri vardır. Fakat sorun tam da şu "sahiplenmek" kavramında değil mi? Kendimizi o hayvanların sahibi ilan ettiğimizde, artık onların efendisi de olmuş oluyoruz. Oysa hayvanların temel özelliklerinden biri de doğada özgürce yaşamalarıdır. Bizler zaten evlerimize, o betondan dünyanın içine kısılıp kalmışken bize yardımcı, dost olsun diye yanımıza aldığımız hayvanı da kendimizle birlikte betonun içine gömmüş olmuyor muyuz? Böyle düşününce kafam daha da karışıyor. Çözüm ne olmalı acaba?

17 Şubat 2021

Hamburg, Yahudiler ya da şehrin ruhu

Hamburg'a geldiğimden bu yana ilk kez, Türkiyeli bir arkadaşımla bugün, güzel havadan da istifade ederek, şehrin kalbine, daha doğrusu bir şehri şehir yapan burjuvazinin ince zevklerinin mimari, eğitim ve sanatta kendini nasıl gösterdiğini ele veren mahallelerine doğru uzandım, gördüklerimden de gözlerimi alamadım. Hamburg, çok büyük bir liman şehri; zengin, kültürlü ve görece demokrat. Elbe nehri, şehrin içine değin sokulur, açılan geniş kanallar sayesinde koca yük gemileri şehrin merkezine kadar gelip yük alır, boşaltır.

Yani Hamburg, Alman ticari burjuvazisinin yerleşim yeri ancak şehrin tam merkezinde, neredeyse bütün büyük Avrupa kentlerinde olduğu gibi, Yahudi düşünselliğinin her türlü "ince" işlerini görmek mümkün. Tanrı'nın "seçilmiş millet"i olarak görürler kendilerini; belki de bu unvanı hak etmek istercesine, hemen her alanda tarihin gördüğü en ünlü isimleri çıkardılar. Yahudilik bu anlamda, dinsel kültürün şehir felsefesiyle iç içe geçip kaynaştığı bir dindir; çıktıkları diasporada, bulundukları ülkelerde kendilerine yasaklanan alanlardan (başta askerlik olmak üzere politika vb. alanlardan) dolayı belki de en "serbest" (liberal) işlere girip kendilerini gösterdiler. Yahudilik aslında düpedüz bir sebat ve kendini kanıtlama dinidir. Elbette, ille de başarı dini.

Ancak başarı, cezasız kalmaz; her dönemin günah keçisi oldular. Naziler güçlendikçe, örneğin Almanya'daki hiper enflasyonun suçlusu ilan edildiler: Para yoktu çünkü bütün paralar Yahudilerdeydi. Günah keçiliğinden soykırıma doğru uzanan o lanet çizgide yaşanan korkunç trajedinin nasıl bir şey olduğunu hayal etmek çok kolay değil, onca film, belgesel ve kitaplara, doğrudan tanıklıklara rağmen. Almanya'da büyük şehirlerde bazı binaların önlerinde veya girişlerinde yerlere çakılmış isimlikler görürsünüz; bunlar ikinci dünya savaşında öldürülen Yahudilerin, o isimliklerin olduğu binalarda oturduklarını ve o binalardan Nazilerce alınıp toplama kamplarına götürüldüklerini anlarsınız. Bu isimliklere "tökezleme taşları" deniyormuş. Aslında bu taşlar veya isimlikler, insanı tökezletip yere serecek denli dışa doğru çıkmış değil ancak görmemeniz de mümkün değil; gördüğünüzde bedensel olmasa bile, düşünsel olarak tökezlemeniz bekleniyor belki de. Hamburg merkezinde, yani Alster gölü çevresinde çok pahalı evler var, her biri küçük saray gibi. Bazılarına 7 milyon euro deniyor. Ancak bir sanat ürünü gibi inşa edilen bu evler, giderek okullar, dükkanlar, geniş sokaklar, türlü hayat-

lar, sanat ve kültürü, bilim ve düşünceyi var eden yaşamlar nice ünlü insanı ortaya çıkardı. Bu anlamda burjuva kent yaşamının ete-kemiğe bürünmesinde Yahudilerin katkıları azımsanamaz. Pek çok alanda eşikler, Yahudi düşünür ve bilim insanları ile aşıldı; özgürlük, şehirle birlikte o düşüncenin serpilmesiyle anlam kazandı.

Ünlü kent tarihçisi Henri Pirenne, "şehir havası özgür kokar" ve "şehir, insanı özgür kılar" demişti bir zamanlar. Eğer Berlin, Kayzer'in yani politikanın şehriyse, Hamburg da ticari burjuvazinin yani zenginlerin şehri olmuştur. Kapitalizmin en amansız savunucuları da düşmanları da Yahudilerden çıkmıştır. Marx Yahudi kökenliydi; kapitalizmi delik deşik etti; Yahudi Freud aynı işi insan bilinci üzerinde yaptı; Frankfurt Okulu düşünürleri, modern rasyonalitenin eleştirisini kapitalizm bağlamında gerçekleştirdiler. Bu neden böyle, elbette çok tartışılır. Ancak bir şey var ki, Protestanlığa atfedilen bu şeyin bence yaratıcısı Yahudilerdir: Bireysel sorumluluk ile sosyal görev bilincinin ideal sentezi.

2000'lerin başlarında Fransa şehri Strasbourg kent merkezinde birbirlerine ip ile bağlı bir grup Yahudi çocuğu görmüştüm, başlarında da sofu bir Yahudi adam vardı, muhtemelen öğretmenleriydi. O ipin amacı neydi, pek anlayamadım ama disiplin amacına hizmet ediyor olsa gerek diye düşünmüştüm. İşe o disiplinle eğitime sonuna değin değer veren bir kültür yarattılar. O eğitim şehirlerde incelikli mimari yapılar, derinlikli kitaplar, müzik eserleri, tiyatro oyunları ve çeşitli bilimsel eserler bıraktı insanlığa. İşte bugün kent dediğimiz şey, bunlardan oluşuyor yani ince zevklerden. Ancak ben, Yahudilerin bunca ince zevke eşlik eden çalışma aşkının o kılı kırk yaran özeninin ardında ne olduğunu hala anlayabilmiş değilim. Din mi, dışlanma mı, günah keçisi ilan edilme mi, ille de başarılı olup güçlü görünme isteği mi, kendini çok özel görme eğilimi mi?

28 Nisan 2021

Benim Ankara'm

1987'de İzmir'den Ankara'ya master yapmaya geldiğimde, cebimde çok az parayla, neyi nasıl yapacağımı bilmez halde, Cebeci yurduna yerleşmiştim; o zamanlar felaket bir kirli hava, kentin en çukur bölgeleri olan Sıhhiye, Ulus ve Cebeci'ye çökerdi. Akşamları neredeyse göz gözü görmezdi. Beytepe'de dersten çıkınca doğruca Ulus'a gelir, patrona ait olan kitapları heykelin yanında sergi olarak açar satardım. Üniversitede yüksek lisansta kitap okumaktan (teori) sokakta kitap satmaya (pratik) değin normal, sıradan bir hayat; bir dönem böyle idare ettim. Kışın sömestr tatilinde İzmir'e gittim, döndüğümde yurttaki dolabımın yurt yönetimi tarafından kırılıp eşyalarımın dışarı atıldığını görmüştüm çünkü son iki ay kira ödeyememiştim. Eşyalarımı öylece ortalıkta görünce, yurt yönetimine kızmaktan ziyade acımıştım, ancak bu kadar alçalabilirdi bir yönetim.

İzmir'e dönüp inşaatlarda çalışıp biraz para bitirdikten sonra Ankara'ya yeniden dönüp bu kez ODTÜ'de yüksek lisansa başladım, yabancı dil hazırlık programı parasızdı ama benim girdiğim sene paralı yapıldı. Biz züğürtler de tabii kazan kaldırdık; ödemeyeceğiz dedik. Ödememek için kamuoyu oluşturmak lazımdı. Böylece Cumhuriyet gazetesine, Uğur Mumcu'ya gittik (Sakarya caddesindeydi o zamanlar Cumhuriyet gazetesi), kendisi yoktu; genç bir gazeteci (Tuncay Özkan) bizimle ilgilendi, nihayetinde haberimiz çıktı. ANAP'lı Hasan Celal Güzel o zamanlar Milli Eğitim Bakanı'ydı, ODTÜ'ye konuşma yapmaya geldi; Mimarlık Anfisi tıklım tıklım doluydu, o aralar ODTÜ öğrenci derneği de epey aktifti; dernek üyeleri sık sık Özal'ın polisleri tarafından baskı görüyor, dayak yiyorlardı. Bakan Güzel, Anfi'de koca cüssesiyle oturduğu masadan Özal gibi icraatın içinde yeller estirirken ben dayanamayıp epey de bir bağırarak, paralı yapılan bizim hazırlık programını gündeme getirmiş, biraz da Bakan'a diklenip çıngar çıkarmıştım. Bakan, tepki vermeden dinlemiş, not almış ve sonra da "bu sorunla ilgileneceğim" demişti. İlgilenmedi ve biz de o parayı ödemek zorunda kaldık.

Ben yine züğürt, yine kitap satıyordum; imdadıma AÜ EBF'de açılan asistanlık sınavı yetişti; sınavı kazandım ama bu sefer de siyasi kimliğimden dolayı rektör Necdet Serin atamamı yapmadı, aylarca beklemek zorunda kalmıştım. Sonrası, artık kamu çalışması, üniversitede akademisyenlik falan. Ankara'ya hiç yerleşme niyetim yoktu ama işte insan doyduğu yerde kalakalırmış. 1980'lerin sonları ve 1990'lı yıllarda Cebeci

kampüsü çok hareketliydi, eylemsiz gün olmazdı. Nice öğrencimizi ya dağda ya öğretmen olarak ya da başka şekillerde kaybettik. Öğretmenken öldürülen bir mezunumuz için fakülte bahçesinde ağaç dikilmişti; çok acı bir durum. Ben, neyin ne olduğunu Ankara'da biraz da bu acılı yıllarda öğrendim. İstanbul yaşanır, Ankara ise öğretir. Bu şehir, İstanbul'a göre taşra sayılır ama işte Sakarya Çayocağı'na gittiğinizde hem sağdan hem soldan, bugün ünlü olan nice ismi görürdünüz; bugün iktidarın çanağından yalayan nice yoksul "sağcı" entelektüel o dönem hakikaten kendilerine göre bir ideal peşinde, ütopya sahibi ve az-çok dürüst insanlar olarak tartışmanın dibine vururlardı. Ceplerinde belki paraları yoktu ama sanırım tartışmak için düşünceleri müsaitti. Bugün bir kısmı resmen üst katlara "kiralık akademisyen" falan oldu. Saray sofrasına oturdu. Pahalı mekanlarda yedikleri yemeklerin ardından geğirdikçe geğirmeye başladılar. Düzeltmek istedikleri devleti ele geçirince, onu demokratikleştirmek bir yana, tam bir sopa gibi kullanmaya başladılar.

O dönem Konur sokak bomboştu, bir Mülkiyeliler vardı bir de Engürü kahvesi. Eski Dost kitabevi, benim gibi herkesin uğrak mekanıydı; bütün kitaplarımı oradan aldım, evimin uzantısı olmuştu adeta. Ulus Baker gibi Ankara menşeli ünlülerimiz vardı ve dikkat çeken daha pek çok akıllı ve üretken akademisyen, şair, sanatçı vd. ODTÜ ve SBF, genç aydınlarını yetiştiriyordu o sıra. Taner Timur gibi 1402'likler yeni yeni dönüyordu fakültelerine; Taner hocadan hemen bir doktora dersi almuştum. SBF'de moderatörlüğünü yaptığım panelde Taner Timur, Metin Çulhaoğlu ve Oktay Etiman'la aynı masayı paylaşma onuruna sahip olmuştum. O dönem Vakıf'ın Ankara şubesini kurmak için çalışmalar yaptık; sonra Eğitim Sen süreci, ardından daha o zaman başarısız olacağına kanaat getirip erkenden ayrıldığım ÖDP oluşumu ve daha nice siyasal çalışmalar, akademik etkinlikler, birçok yeni insan... Bir gün Yüksel Caddesi'nde giderken tam heykelin orada bir öğrencim, Asaf Koçak'ı tanıştırmıştı; Koçak kısa bir süre sonra Sivas'ta yakıldı. Olayların olduğu akşam belediyenin otobüsleriyle Esenboğa'ya gitmiştik gelenleri (sağ kalanları) ve de yakılanların naaşlarını karşılamak için; ardından Dikmen'den Karşıyaka mezarlığına değin süren uzun bir cenaze yürüyüşü. Çok öfkeliydik; Uğur Mumcu'nun yağmur altında iliklerimize değin ıslandığımız cenazesi ve daha niceleri; Kürt aydınların söz konusu olduğu faili meçhul cinayetler, hapishane direnişleri, işkenceler, tümüyle yangın yerine dönen koca ülke. Çiller ve çetesi ülkeye nefes aldırmadı o yıllarda. Evimde kalan Van'lı bir öğrencim, bir gün bir ahşap yatak getirmişti eve, "hocam bu yatak Ape Musa"nın" demişti. "Ape Musa" sanırım daha yeni öldürülmüştü. Dönelim benim Ankara'ma: Ankara'yı hep

çok sevdim. İddiasız bir kenttir Ankara ama samimi, dostlukları güzel, yaşanmışlıkları özeldir. Şairi boldur bu kentin; sokak ve caddelerinde, cebindeki son parasını kitaba yatırdığı için eve yürüyerek gitmek zorunda kalan nice üniversite öğrencisinin görüldüğü kenttir Ankara. ODTÜ, SBF, Hukuk, DTCF, Hacettepe ve diğer fakülteleriyle Ankara, entelektüel bir kenttir; kravatlısı boldur ama aynı zamanda aydın deposudur. Önce Sakarya, sonra Yüksel Caddesi, giderek Olgunlar, çok daha sonra Tunalı Hilmi ve daha nice özel mekanıyla Ankara, aslında basbayağı entelektüellerin samimice birbirlerine sokulduğu, şiirlerin okunduğu, örgütsel tartışmaların yapıldığı, fakülte kantinlerinde Marx, Althusser veya bolca Foucault tartışıldığı bir kenttir.

İlk şiirlerimi burada yazdım (hiçbirini de yayınlamadım çünkü şair değildim), roman denedim olmadı, öykü eh bir parça oldu. Varlık dergisinde Erhan Bener "Ustaların Seçtikleri" bölümünde yayınlattı ilk yazdığım öyküyü; Bener, geleceği parlak genç bir yazar demişti benim için ama edebiyatta bir gelecek hiç olmadı benim için, sanırım pek de istememiştim. Konuyu yine değiştireyim: Dikimevi'nden Emek'e tercihli yol vardı, körüklü otobüsler çalışırdı; sonra kaldırıldı. Kızılay'da her keseye hitap eden GİMA; o da yok oldu. Konur sokak barlar ve kafeler sokağı oldu, aydınların buluşma yerleri şimdi neresi bilmiyorum ama artan üniversite sayısıyla birlikte bu sokak kimliğini yitirdi. Sakarya caddesi berbat bir "çöp çarşı" haline geldi. Dost kitabevi mekân değiştirdi, çok büyüdü ama eski özelliğini yitirdi. Kente pek çok yeni mahalle eklendi zaman içinde; benim gibiler o kentle, o kentin içinde yaşlandı. En acı olanı, Ankara'nın neredeyse tüm fakülte ve üniversitelerinin berbat bir dönüşüm geçirmesi. Çoğu tanınmaz halde artık. Zaman, hükmünü kötü bir şekilde okudu, okuyor. Ancak yine de her köşesinde bir anınızın olduğu şehir, sizin kişisel tarihinizde yaşamaya devam ediyor. Etmeli de. Üniversiteden atıldığımın ertesi günü Kızılay'a inip bir simit alıp çay içeyim demiştim. Ancak ya simiti ya da çayı tercih etmeliydim çünkü cebimde yeterli param yoktu; bir ton borcum varken bir de işten atılmış, öyle çaresiz ortada kala kalmıştım. Kızılay'da artık rastlayabileceğim bir dostum da kalmadığını düşünüp hüzünlenmiştim. O gün cebimdeki çok az miktardaki paramı (sanırım 3 liraydı) simide mi yoksa çaya mı verdim hatırlamıyorum ama hayata devam demiştim. O gün param yok ama düzene karşı öfkem vardı; bugünse param var ama kendimi sarhoş gibi hissediyorum. Her geçen yıl daha da kötüye giden bir ülke. Onca emek verdik, peki neden böyle oldu?

23 Haziran 2021

TARTIŞMALI KÜLTÜR, SAF AŞK ARAYIŞI, YOGUN FAŞİZM

AKP, kültürel iktidarını neden kuramadı?

Erdoğan, başta kültür ve sanat olmak üzere eğitim gibi alanlarda "bekledikleri neticeleri" alamadıklarını birkaç kez dile getirmişti. Yani AKP, geçen on sekiz yılda kültürel iktidarını kuramadı. Çok ilginç zira medya onların ellerinde; okullar, camiler, popüler sanatçılar, belediyeler eliyle kültürel etkinlikler, müzeler, kütüphaneler ve de en önemlisi felaket bir sermaye, bankalar, borsa vb. Bunca imkana rağmen AKP, kültürel iktidarını neden kuramadı?

Bu soruya iki yanıtım var: 1) Eğitim, 2) Özgürlük. İlk olarak, etkili, çağdaş ve demokratik bir kültür ancak eğitimli kadrolar eliyle kurulabilir. Seçim sonuçlarına bakın; Türkiye'nin eğitimli, entelektüel, bilimsel düşünen, başka kültürlere açık, dil bilen, demokrat ve özgür düşünceli insanları AKP'ye oy vermiyor ki bu kesimler, ülkedeki kültür, sanat, bilim, eğitimli düşünce ve her türlü ileri yeniliğin asıl üreticileridir. İkinci olarak baskıcı iktidar odakları ve onlar gibi düşünen kesimlerden çağın ruhuna uygun bir kültür üretmesi beklenemez; bu hiç mümkün değil. (Nazi kültürü şimdi nerede? Yerlerde sürünüyor değil mi?) Gidin kültür üreticilerine sorun; Yavuz Bingöl'ü mü dikkate alırlar yoksa Levent Üzümcü gibilerini mi? Kaldı ki, öyle bir gençlik geliyor ki, bu gençleri baskıyla yönetebilmeniz, onları sembolik İstanbul'un fethi masallarıyla kandırmanız, otoyollarla ikna etmeniz, israfçı ve şatafatça devlet yönetme tarzınızla yanınıza çekmeniz mümkün değil. Bıraksanız bu gençlerin çoğu, kapağı hemen yurt dışına atar, o derece yani. Kaldı ki, darbeden bu yana işlerinden atılan yüzbinlerce parlak beyin, kültür üreticisi ve çağdaş yaşam yanlısı insan, kültür üretimlerine yurt dışında devam ediyorlar. Bu satırların yazarı olan ben, bunları Almanya'da çalıştığım bir üniversiteden yazıyorum şu anda. Üniversite, kültür üretiminin en elit kurumlarından biridir. Orayı susturduğunuzda, işte Dicle Üniversitesi'nden Erdoğan'ı övücü yüz kıtalık şiir yazan, "Allah'ım ömrümden al, ona ver" diyen türden akademisyenler yetişir. Ya da üniversiteye fuhuş yuvası diyen profesörler.

Bir gücün kültürel iktidarını kuramamasının ipuçlarıdır bunlar. Sol, bu ülkenin kültür iktidarını bileğinin hakkıyla üretti ve elinde tuttu: Kaz dağlarına sahip çıkarak, ormanlarını kestirmeyerek, sularını koruyarak, tiyatrosunu savunarak, müzelere giderek, kitap basıp okuyarak, eğitime önem vererek, her türlü ilerici düşünceyi ince işleyip üreterek, felsefe yaparak, teori inşa ederek, model kurarak, yöntem geliştirerek, yabancı

diller öğrenerek, yurt dışında okuyarak, kamusal eğitimi savunarak, zenginlik kaynağı kimliklerine sahip çıkarak, her türlü ezilenin, marjinalin, işçi ve emekçinin yanında saf tutarak; gerektiğinde gaz yiyerek, işkence görerek, yerlerde sürüklenme pahasına slogan atarak, inancını her platformda dile getirerek kültürel iktidarını korudu, geliştirdi, ileriye taşıdı. 1980 faşist darbesinin işkencehanelerinden çıkıp gelen devrimciler, 1980'lerin ortalarında girdikleri reklamcılık, yayın ve iletişim sektöründe adım adım ilerleyerek bugünlere getirdiler ülkeyi. Sol, tabandır, halktır, ezilenlerdir. Bu kültür, elitliği de savunur yeri geldiğinde ancak her daim kültürü halk için, halkın çıkarları uğruna üretir, iletir. Evleri basılan Boğaziçi öğrencilerinin gecekondulara benzeyen hanelerini, polis baskınıyla bir kez daha gördük, elitizm eleştirilerine istinaden. İşte o Boğaziçi ki, oradan dünyanın türkülerini zenginleştirip yorumlayan "Kardeş Türküler" çıktı. Nuri Bilge Ceylan gibi bir sinema dehası yetişti. İster beğenin ister beğenmeyin, nüktedan Cem Yılmaz üredi oradan. Örnekleri artırmak mümkün. Zamane gençliğinin "orantısız zekâsı"nı Gezi gençliği sergilemişti. AKP'nin milliyetçi-muhafazakâr devlet aklıyla böyle bir çağdaş, demokratik ve özgürlükçü kültürü üretmeniz mümkün değil. Aslında kültür, bir iktidar işi değil; özgürlük mecrasının ürettiği bir şey olmalı. O yüzden Türkiye'nin etkin, verimli ve demokratik kültürü ancak muhalif kanatlardan gelebilir, geliyor da. "Devlet sanatçısı"nın olduğu bir yerde, o tür bir sanatla, eğitimle, bilimle bir kültürel iktidar tesis etmeniz mümkün değildir. Sonuçlar ortada.

7 Ocak 2011

Lümpenliğin ağzı

Herkesin affına sığınarak, bu yazıyı okumadan önce lütfen aşağıdaki diyalogu okur musunuz? Ne gördünüz? Ne düşündünüz? Muhtemelen epey güldünüz. Ama güleriz ağlanacak halimize. Geldiğimiz çürümeyi gösteren seviyenin ortalama diline sinen lümpenliğin dibi bu durum. Herhangi bir toplumda eğer peşinden gideceğiniz değerler yoksa veya zayıflayıp çürümüşse, sıradan, vasat ve amiyane yani nazik ve incelikli olmayan bayağı bir ağız, dile yerleşip onu konuşanı da bozar, dinleyeni de, okuyanı da. AKP'li trollerle başlayan bu lümpen ağız, artık insan ilişkilerinde neredeyse norm haline gelmeye başladı; "yoksul", "sefil", "kaba," "adi", "görgüsüz", "bilgisiz" bir karakter belirdi ortalıkta. Son yıllarda topraktan adeta lümpenlik fışkırıyor, siyaset lümpenlik üretiyor. Bunun, Marx'ın tanımladığı "ayaktakımı" veya "lümpen proletarya" ile ilgisi de yok zira bu lümpen ağzı üretenler, basbayağı orta sınıf, kentli kesim ve okuryazar kesimler. Peki, neden ve nasıl oluyor da bu lümpen ağız, politikadan aşağıdaki sosyal medyaya değin en basit tartışma konularında dahi kendini bir biçimde gösteriyor, hatta bağlamı ve söylemi belirliyor?

Ben, Türkiye toplumunun büyük bir çürüme yaşadığını düşünüyorum. Ekonomik kriz, yönsüzlük, baskı, kutuplaşma, nefret, cinayetler, sefillik, kifayetsizlik, liyakatsizlik gibi bir dolu sorun, küreselleşmenin dağıtıcı etkisiyle de insanlara yön gösterecek değerlerin oluşumunu ortadan kaldırdı. Mutlak bir yabancılaşma yaşıyoruz, hem de her alanda. Bize yol gösterecek bir meşale, fener veya lügat yok. Lümpenlik, keskin veya uzlaşmaz çelişkilerin tutarlı bir politik dil icat edilmediği zaman, kendini gösterdiği bir tür "çözümsüz çözüm" dilidir. Aşağıdaki diyalogda dikkatinizi çekmiştir: " Tükenmez/pilot" kalem konusu hemen sefil bir cinsel dile tercüme edilerek kadın cinsi, çeşitli küfürler üzerinden aşağılanmaktadır.

Ortada bir sorun var; diyalog kendi yaratıcı mecrasını bulamadığı için hemen kesip atan bir sefil cins ayrımcı dile teslim olmaktadır. Ben de zaman zaman kimi haberlerin altına AKP eleştirisi yapınca, yemediğim küfür ve hakaret kalmadı; üstelik bayağı dindar, muhafazakâr ve milliyetçi insanlar bunlar. Yani terbiye, nezaket ve düşünce kırıntısı beklediğin bu insanlar için terbiye, karşı tarafı yola getirmek için her yolun mubah görüldüğü bir ortama denk geliyor. Bu düşünce fakiri, ağzı bozuk ve vasat zihniyet, sosyal medyada son yıllarda adeta patlama yaşadı. Top-

lumca neredeyse delirme noktasına, atmış bir kayış, freni patlamış bir kamyon gibi dümdüz gidiyoruz. Norm, kaide, kural, değer, ilke vb. etkisini yitirince lümpenlik artık neredeyse temel felsefemiz olmak üzere. Elbette bu insanlardan akılcı analizler yapmalarını, eleştirel düşünmelerini, konuya nesnel yaklaşmalarını beklemek hayalciliktir. Ama yine de lümpenliği ortadan kaldırmanın tek yolu, gerçekliği olabildiğince en basit dille bu insanlara anlatmaktır. Eğitim seviyemiz maalesef bu; otantik kültürümüz kentlerde çürüdü, sosyal medya da her şeyin üzerine tuz-biber ekti. Ahlakın bu kadar çok konuşulduğu bir ülkede lafzın gelip lümpen ağza teslim olması, bir kader değil; bir sonuç. O nedenler iyi analiz edildiğinde, o sonuçlar da ortadan kaldırılır. Aşağıdaki diyalog bir mizah olsa bile, "kara mizah"ın yaratıcılığının hiçbir boyutunu içermiyor. Gülsek de yine de düşünmeliyiz: Bu sefalet nasıl zenginleştirilebilir?

22 Ocak 2021

'Kanıt gösterme' kültürü

Bu kültür, "kesinlik" ile "olasılık" arasındaki ince dengeyi bin bir formül, işlem ve istatistik üzerinden kurmaya çalışan Batı'ya özgüdür. Batı, delil, gösterge, rakam gibi bir olayı pozitif biçimde açıklayan yaklaşım tarzından kesinlikle ödün vermez. O yüzden Bilim, teknoloji ve yaşam konforu orada bizim Şark'tan daha fazla gelişmiştir. Örneğin "Polisiye" türü edebi akım olarak bizde değil de neden Batı'da gelişti? Çünkü polisiye türü, kanıt, inceleme ve akılcı düşünme tarzıyla hareket eder; "detektif" (incelemeci polis) kılı kırk yaran biçimde olayı aydınlatmaya çalışır. Çetin Altan yazmıştı galiba: Bizde polisiye gelişemezdi çünkü cinayetler genelde "namus", "onur", "kan davası" amaçlı işlendiği için katil, cinayetini gizleme gereği duymaz ve gizlese bile bir biçimde yakın çevresine cinayeti kendisinin işlediği mesajını gönderir. Yine bizde Batılı "düello" geleneği değil, "pusu" yöntemi gelişmiştir. "Rakamlar yalan söylemez ama rakamlara yalan söyletilir." Bizde pozitivizm, negativizm amaçlı kullanılır. Örneğin, "teröre destek" verdiği iddiasıyla on binlerce insan işten atıldı, linç edildi, hakarete uğradı, tutuklandı, hapsedildi, malları gasp edildi. Fakat ortada ne kanıt, ne soruşturma, ne iddianame, ne yargılama vardı. Yukarıdan birileri "kanaat" getirerek kararlarını verdiler; iş yerlerinde tutumlarını beğenmediği çalışanları listeye koyan amirler (üniversitede bölüm başkanları, dekanlar, rektörler), hem ahlakçı hem polis hem de yargıç oldular. "At izi ile it izinin birbirine karıştığı"nı söyleyen iktidar, bu iki birbirine karıştırma işlemini kimin, nasıl, nerede ve kimler üzerinde yaptığını hiç açıklamadı. İktidarlar zaten kanıt göstermez, yargıda bulunurlar. Kanıt göstermek aslında, bir olayı nesnel biçimde açıklama biçimine girişen aklın kılı-kırk yaran işlemlerinin dayandığı temeldir. Ancak bizde bunun kültürü gelişmedi. "Vallahi diyorum", "nasipse olur", "ehh inşallah" şeklinde bir uslamlama biçimini sıradan, halktan insanların kullanması normal ancak bunu okuryazar, politikacı, hukukçu, bilim insanı kullanamaz zira işimiz olasılığa yer bırakmasa da kanıtlama üzerinden gider. Meteoroloji, bir hava bilimi olarak kestirimlerini belli kanıtlar üzerinden yapar. Bizde ise "lider", "baş", "amir" kültüründen dolayı zaten kıt işleyen aklımızı bir "bilenin aklıyla ikame ederiz. Bütün bunları neden yazdım? İktidar, bugüne değin karanlık olayların kanıtlarını ortaya koyan herkesi sindirmek için elinden geleni ardına koymadı. Fakat gerçeklerin bir gün gizlendiği yerden başını çıkarıp "ben buradayım" dercesine gösterme eğilimi vardır.

28 Ocak 2021

Türkiye'nin zihinsel kodları

Eğer Türkiye'yi hiç tanımayan biri, ülkemize gelse ve toplumumuzun zihinsel kodlarını anlamaya çalışsa, ne yapar? Eğer kitap okumayacak, Türkçe bilmediği için yetkili insanlarla görüşmeyecek ve ülkenin tarihini inceleyemeyecekse, bu zihinsel kodları nereye bakarak anlayabilir veya öğrenebilir? Elbette sokaklardaki insanların giyim tarzına, tutum ve davranışlarına, trafikte araç kullanma biçimlerine, ev ve binalara, sokak hayvanlarına, lokantalardaki yemeklere, hijyen kurallarına, dilencilerine vb. bakarak bu kodları bir parça anlayabilir. Peki, bu dışsal gözlemleri yaparak Türkiye'nin zihinsel kodlarının temellerini anlayabilir mi? Kısmen.

Zihinsel kodlar veya düşünme biçimleri kendini en net, nesnelerde yani eşyalarda, mimari tarzda, evlerde, sokağı kullanma biçiminde, tarihsel yapılarda, sokak satıcılarında vb. gösterir. Doğru. Zaman zaman Batılı yapımcılar, Türkiye ile ilgili belgesel yaptıklarında mutlaka araya "Şarki" (kara çarşaflı kadınlar, camiiler, sokaklardaki keşmekeş, hamam ve türbe gibi yerler, satıcılar, arapsaçına dönen trafik vb.) görüntüleri sıkıştırdıklarında, "modern kafalı" çoğu insan, 'gerçek Türkiye bu değil, Türkiye'yi Arap toplumu gibi tanıtıyorlar' diyerek kızgın ve reddedici bir tavır sergiler. Avrupa'daki gurbetçiler için de aynı şey geçerli: Modern zihniyetli insanlar, 'Avrupa'ya gelenler, Türkiye'nin en geri bölgelerinden gelenlerdir, Türkiye'nin ortalamasını temsil etmiyorlar' derler. Bu neyi gösteriyor? Türkiye aslında ciddi bir "kimlik krizi"nden hiçbir zaman çıkamadı. Yönünü bir türlü bulamıyor. Köprü olmakla övünüyor iki uygarlık arasında ancak köprü olmak da iyi bir şey değil çünkü eğer köprüyseniz, tam bir gel-geç mekânı olursunuz, orada stabilite bulunamaz. Ülkemiz bu yüzden tam bir karmaşalar, çelişkiler, karşıtlıklar, kutupsallıklar, hatta acayiplikler ülkesidir. Bu ülkede bir caddede yüz metre yürüseniz, birkaç farklı kültürü rahatlıkla art arda görebilirsiniz. Aslında bizimki, yönü belirsiz bir ülke. Bir klişe kullanılır sık sık: Türkiye, Batı'ya doğru giden gemide yüzü Doğu'ya dönük bir yolcudur. Az-çok doğru bir saptama. Ancak zihinsel kodlar, sadece kültürlere bakılarak anlaşılamaz. Politika, ekonomi, yönetim başta olmak üzere pek çok kuruma bakmak lazım. Tezim şu: Türkiye'nin egemen bir zihinsel kodu veya kodları yok; kutupların "kodlar savaşı" var. Ve bu kodlardan hiçbiri, diğerine şu ana değin baş eğdiremedi. Bu çelişkili, çatışmalı ve karmaşık durum, aynı zamanda Türkiye'yi dinamik kılan bir etkendir de. Türkiye'yi ne pozitivizmle ne de pragmatizmle anlamak mümkün. Bu ülke,

sadece diyalektik mantıkla anlaşılabilir; ancak orada da rezerv koymalı veya şerh düşmeli. Şöyle ki, diyelim iki karşıt zihinsel kodun adı siyah ve beyaz olsun. Tayyip Erdoğan'a baktığınızda, geleneksel mi yoksa modern bir insan mı görüyorsunuz? Bence ikisi de değil; geleneksel ve modernin bir karışımı, eklektik bileşimi veya "olumlu sonuç yaratmayan diyalektiğin acayip sentezi" diyebiliriz ortadaki kişiliğe. Erdoğan, modern olan bütün teknik, bilim, teknoloji, usul ve yöntemleri sonuna değin, çok etkili biçimde kullanır. Görüntüsü modern bir devlet adamı formundadır ancak geleneksel zihinsel kodlardan da vazgeçmiş değildir. Erdoğan'ın şahsında Türkiye'nin zihinsel kodlarını tipikleştirmek, Weberci anlamda, belli sıkıntı ve açmazlar yaratabilir ancak aynı zamanda örnekseldir.

Türkiye'nin bütün krizleri, demokrasiyi içselleştiremeyen, modernliğin gereklerini yerine getiremeyen ve halkına refah sunamayan yönetim biçimlerinin zihniyetinin bir sonucudur. Köylü kurnazlığı, Şarki düşünce, kadim yöntemsizlik gibi pek çok etken hala varlığını sürdürse de bu kimlik krizinde asıl sorumlu, modern dediğimiz ideoloji ve kadroların çıkarcı, bencil, ezilenlerin düşmanı, ülke kaynaklarını peşkeş çeken politikalardır. Eğer diyalektik mantığın, siyah ile beyaz arasındaki çelişkiyi çözerek ileri bir hamle olarak sentezi üretebilecek gücüne güveniyorsak, şunu bilmek zorundayız: Hayat diyalektik üzerinden kendiliğinden gitmez, orada irade (öznenin müdahalesi) şarttır. Engels'in "doğadaki diyalektik" olarak tarif ettiği gerçekliğin toplumda da işleyebilmesi, tümüyle iradi eylemlere bağlıdır. İlk adım: Zihinsel kodların kaynaklandığı maddi ilişkileri çözümlemek olmalıdır. Misal: Trafikte kırmızı ışığa bir insanın riayet etmemesi, sonuç itibariyle bir kültürdür çünkü yaygın bir koddur ancak Almanya'da da geçmemek egemen bir kültürdür. İkisini de o toplumun maddi örgütlenme biçimini analiz ederek anlayabiliriz. Son olarak: Türkiye, bütün bu karmaşa, çelişki ve çatışmalarıyla bir biçimde kendine özgü de bir gerçeklik üretmiş durumda. Ancak hiç kimsenin de memnun olmadığı bir gerçeklik.

28 Ocak 2021

Bir yönetim biçimi olarak 'ciddiyet'

Şu klişeyi belki duymuşunuzdur: Meşrutiyeti ilan ettik olmadı, cumhuriyeti ilan ettik yine olmadı, şimdi sıra ciddiyeti ilan etmede. Geçen Halk TV'de bir program izliyordum; bir ara iş, o derece sululuğa, laubaliliğe kaydı ki, açık oturumdaki konuşmacılardan biri, habercilik diye Ankara'nın siyasal kulislerinden duyduğu dedikoduları aktarırken oturumdaki herkes galeyana gelmiş, hepsi de ağzının suyu akarcasına habercilik dedikleri, incir çekirdeğinin içini bile doldurmayan uydurma şeyleri yeni bilgi diye büyük bir haz alırcasına izleyiciye aktarmıştı. Aynı kanaldaki Türkçe özürlü bir program yapımcısı da konuk ettiği herkese "hadi bana bir manşet versene" diyerek, bir haber manşeti üretmenin ağızdan çıkan herhangi bir lafa bağlı olacak kadar kolay olduğunu bizlere ilan etmişti. En son, Orhan Pamuk'un ağzı bozuk, düşünceleri kayık ve iktidar beslemesi Rasim Ozan Kütahyalı ve Nagehan Alçı ile birlikte fotoğraf çektirdiğini görünce, kendime sordum: Neler oluyor? Kuşkusuz bir insanın kiminle görüşeceği kendini bağlar, onun keyfinin kahyası değiliz. Ancak ortada aşılan sınırlar, çiğnenen ilkeler, flulaşan kimlikler, sergilenen tutarsızlıklar varsa, işler yolunda gitmiyor demektir. Militan, Z Kuşağı falan tartışmasıdır giderken bu ülkede temel sorunların bile layıkıyla tartışılamadığı için çözüm bulunamadığını düşünüyorum.

Toplumdaki tüm sınıf, grup, ideoloji, politik görüş, kimlik ve mahalleleri kesen temel sorunlarımızdan birinin ciddiyet(sizlik) olduğunu sanıyorum. TDK'ya göre Arapça kökenli "ciddiyet", "ağırbaşlılık" anlamına geliyormuş. Ekşi Sözlük'e baktım ve orada da şunlar yazılmış: "En büyük faşizm", "hayal düşmanlığı", "bu akşam ciddiyetle tavuklarla ilgili entriler girdim. bence tavuklarla ilgi entri girilirken ciddi olunmalı", "basında güven", "bir işin yada uğraşın bütün safhalarını atlamadan yerine getirme, gerekli olanı yapma disiplini.", "neşenin üstüne örtülmüş siyah tül", "ciddiyet toplumda saygın biri olmak isteyenler için önemlidir, erdemdir..." Sorun şu: Ekşi Sözlük gibi bir mecrada bile ciddiyeti ciddiyetsiz biçimde ele alacak ciddiyet gösterilmiş. Laf oyununu bırakıp şunu yazmayalım: Ciddiyet ne ağırbaşlılık ne somurtkanlık ne de bir erdemdir. Eğer Batı kültürüne bakarsanız veya Şark'ın kılı kırk yaran tefekkür sistemine, oralarda ciddiyetin, yapılan bir işin az-çok sistematik bir işçiliği gerektiren bir zihniyet biçimi olduğunu görürsünüz. Bir malın kalitesi, yaşam tarzının niteliği, verilen eğitim, yapılan yol, uslamlama biçimi gibi sayısız etmen, sizin neyi nasıl, neden ve neye dönük olarak yaptığınızı

gösterir. Eksik-gedik, kalitesiz, yığına, gelişi güzel, temelsiz, sonuçsuz yapılan/kalan nice iş, bizim ciddiyetsizliğimizi gösterir. İşte Mimar Sinan'ın asırların yüküne dayanan eserleri ayakta kalırken, en küçük depremde bile daha yirmi yıllık binalar yerle bir oluyorsa, orada iş ahlakını ele veren ciddiyetsizliğin kodlarını bulmanız mümkün. Yalan-dolan hemen her işimiz; birbirine kazık atmak, ayartmak, kandırmak, üç kâğıt atmak diye başlayıp giden uzun bir "yapılmamalılar" listemiz var. Uluslararası her türlü güven (üretim, tüketici vb.) endeksinde diplerden kurtulamıyoruz bir türlü. Pazara gidiyorsunuz, eve gelince kaşla-göz arasında size çürük mal satıldığını öğreniyorsunuz. Çok az insanımız işine ciddiyetle asılıyor.

Kenyalı ünlü maratoncu Eliud Kipchoge, bir videosunda "kendinize bile asla yalan söylemeyeceksiniz" derken, bu doğruculuğun veya dürüstlüğün ilkeli, ciddi bir çalışma sonucu elde edilecek başarı için ne derece önemli olduğunu söylemişti. Koca bir devlet adamı yalan söyler mi? Bizde söyler. O zaman kime güveneceğiz. Fakat aman dikkat: Ciddiyetsizlik, masum bir davranış, geleneksel bir kültürel biçim, önemsiz bir zihinsel kod değil; çıkarlarla tetiklenen, altında büyük bir soygun, yıkım ve yanlış işler yatan bir tarzın dışa vurumu olabilir. Evet, meşrutiyet olmadı, cumhuriyet de olmadı, belki ciddiyet olabilir ama nasıl? Her iş, önce düşüncede veya kafada planlanır; sonra zihin, fizibilite raporu çıkarır kendince, ardından uygulamaya geçer. Batı, bunu uslamlamayla birbirine sentezlediği etik ilkelere göre yapar. O yüzden yaptığı çoğu şey kalıcıdır, kalitelidir, sağlamdır; yani ciddi bir emek ürünüdür, ciddi çalışmanın sonucudur. Türkiye'de bozuk yol ve kaldırımlar, çürük binalar, gres yağı karıştırılmış zeytinler vb. yaşamı ciddiye almayan ahlaksız bir felsefenin sonuçlarıdır. Çok zeki insanlar, "köylü kurnazlığı" denilen düşünme biçimlerine pek ödün vermezler; çünkü işin varacağı olumsuz noktayı iyi hesap ederler. Ancak bizim toplumda en zeki insanlar ile vasat insanlar arasında kıyasıya bir mücadele vardır. Ve çoğu zaman vasatlık kazanırken, zeki kişi, yüksek uslamlamanın sonuçsuz kalan girişimleri karşısında hayal kırıklığına uğradığı için ciddiyetin anlamını yeniden yeniden düşünmek zorunda kalıyor. Bir yönetim biçimi olarak ciddiyeti ilan ettiğimizde belki toplum olarak da kendi kurtuluşumuzu ilan edebileceğiz. Saygınlık ve erdem, boş lafla olmaz; yani lafla peynir gemisi yüzmez.

29 Ocak 2021

'Z kuşağı' balonunu uçurmak

Daha önce, "Z Kuşağı" diye bir kuşağın olmadığını, kuşak masalını piyasadaki aktörlerin, belirli bir tüketici kitlesi yaratmak amacıyla, ekonomik akla hizmet etmek için ürettiklerini yazmıştım başka bir mecrada. Yani "Z Kuşağı" diye bir kuşak namevcut. Bu konuda felaket bir ezber var, temeli olmayan bir bilgi, uçurulan balon. Az önce Halk TV'de bir CHP'li milletvekilinin şu sözünü dinleyince, "pes doğrusu" dedim. Bu milletvekili tam da şöyle dedi: "Z Kuşağı, öğrendiği bilgileri test etmek, verileri kanıtlamak adına internet mecrasını kullanabilme becerisini gösterdiği için bu kuşağı kandırmak mümkün değil." Peki, bu vekile sormak lazım: "Z Kuşağı" dediğin gençlerin, okuldan ve sağdan-soldan edindikleri bilgileri test etmek için internet mecrasına başvurduklarına dair elinde bir araştırma verisi, yazılmış bilimsel bir rapor, yapılmış bir araştırma, istatistiki veri var mı? Elbette yok.

O halde, klişeleşmiş kavramları ve "galat-ı meşhur" olmuş yaklaşımları kullanmak, günümüzün modası artık. 2000 ve sonrası doğmuş insanları, hangi niteliklerine bakarak bir kuşak torbasına atıyorsunuz? Diyelim, bilgisayarı, interneti ve sosyal medyayı çok hızlı, akılcı, etkili kullanıyorlar; iyi de sırf bu özelliklerine bakarak gençleri nasıl oluyor da aynı torbaya atıyorsunuz? Çünkü 2000 sonrası doğup da bu niteliğe uymayan milyonlarca genç olabilir. Kaldı ki, bu kesim, etnik kimlik, ideolojik düşünce, politik eğilim, kültürel tercih, sosyal yaşam bakımından birbirinden çok zıt özellikler gösterebilir. "Z Kuşağı"na atfedilen diğer pek çok (farazi) özellik de yani sözde bu kuşağın çoğunun işsiz olduğu, ülkeden umudu kestiği, yurt dışına gitmek istediği, özgürlükçü olduğu, iktidara yüz vermediği, esnek davrandığı, değişen koşullara hemen uyum sağladığı vb. doğru değil.

Sadece politikacılar "Z Kuşağı Balonu"nu uçursa anlayacağım da koca ve ciddi akademisyenler, araştırmacılar, bilim insanları da bu balonu üflemekte hiçbir beis görmüyorlar. Fakat dünyada genel eğilim bu yönde. "X Kuşağı", "Y Kuşağı" gibi diğer nitelemeler de aynı balonun farklı renkleridir. Sosyolojide genelleme yapmak mümkün ve normaldir ancak bu genellemeler, az-çok belli araştırma sonuçlarına dayandırılır. Weber'in "ideal tip"i örneğin, adı üzerinde idealdir ve farklı olgusal gerçekliklerin en tipik özelliklerine dayanır ancak yine de sorunludur. Örneğin "Batı kapitalizmi" ideal tiptir ama orada bile olgusal özgünlüklerin rolü ve yeri kabul edilir. Kısaca: 2000 sonrası doğanları biyolojik olarak

"genç", sosyoloji olara (zorlamayla da olsa) "modern", kültürel olarak "dışa açık" falan olara tipikleştirmek mümkün olsa da tüm bu milyonlarca genci tek bir torbanın içine atıp "Z Kuşağı" diye nitelemek müm ün değil. "2000 sonrası uşa " veya "Milenyum Kuşağı" denilebilir ama "Z" harfine bakarak onca farklı genci birtakım benzer özelliklerle aynı başlık altında toplamak mümkün değil. Eğer toplarsanız, elinizdeki balon olur ve o da ilk rüzgârda uçar gider.

30 Ocak 2021

Pazar gününü nasıl geçirmeli?

Çocukluğumda pazar günleri, "pażara gitme", çamaşır, evin temizliği vb. ile geçerdi. Sonra büyüdüm, evlendim, çocuk sahibi oldum ve pazar günlerini yine aynı şekilde geçirdiğimi fark ettim. Tabii bir farkla: çocukken ev ödevlerimi de yapardım pazar günleri, sonraları ev ödevlerinin yerini okuma ve gezme aldı. Pazar günü çoğumuz için bol uyku, geniş kahvaltı -bunun için kahvaltı ile öğle yemeğini birleştirip "brunch"ı bulduk-, bol bol tembellik, az-çok temizlik, sinemaya gitme, çarşaf çarşaf gazete okuma, bu aralar sosyal medyayı takip etme vb. diye liste uzayıp gidiyor. Pazar günü, aslında "tatil psikolojisi"nin pik yaptığı bir gündür; çalışanların iş için kendilerini yeniden üretip enerji devşirdikleri bir gündür. Pazar, çalışmaya dayalı haftadan çalınmış müstakil bir anlar toplamıdır. Tembellik günüdür, kendimizi şımarttığımız, tıraş olmak veya makyaj yapmak gibi rutinlerimizi askıya aldığımız bir zaman dilimidir.

Ancak pazar günü, zengin ile fakir için aynı değildir; fakir belki de pazar günü de çalışmak zorundadır ya da ek iş yapıyordur. Erkek, gazetesini veya cep telefonunu eline alıp kanepede yarı kaykılmış halde keyif çatarken evin kadını için sorumlulukların bitmediği gündür: Kahvaltı hazırlama, çocukların ödevlerini kontrol etme, çamaşır yıkama, ev temizliği, pazara gitme vb. Haksızlık etmeyip, bu tür işlere artık çoğu koca ve çocukların da katıldıklarını da eklemeliyim. Pazar günü çoğumuz için aslında bir rahatlık, konfor arama ve "kendini koyma" dilimidir. Pazar günü pijamamızı bile değiştirme gereği duymayız; az-çok esnemenin ileri saatlerde de devam ettiği, günün geniş saatlerinde kendimizi koyverdiğimiz, tembel tembel oturmak ve bir şey yapmakla, bir hobinin gereklerini yerine getirme ihtiyacı hissetmek arasında gider geliriz. Yakın zamana değin pazar günleri benim için "haftanın uzunu"nu (yani 30 km) koşmam gereken, güne öyle başladığım, bunun için 4.30'da karanlıkta kalkıp çoğu zaman çevre yollarında (kimi zaman tek başıma) koştuğum bir gündü. İki saat 15 dakika civarı koştuktan sonra kahvaltı, ardından bir saatlik uyku, sonra bir kahve alıp balkonda, bir de güneş varsa oturup dinlendiğim özel bir gündü. Benim için pazar, hep başka oldu; hiçbir zaman tatil psikolojisi yaşadığım bir gün olmadı; o günü de diğer günler gibi mutlaka bir şeyler yaparak geçirdiğim bir gün... Okur-yazar biri için pazar günü, bol okuma ve yazma günüdür; benim için de öyle. Fakat Ankara'da görürdüm: Sabahın erke saatlerinde şehrin yakın bir çevresindeki dağlarda yürüyüş yapmak için elinde batonları, sırtında

çanta, ayağında postalları ile bineceği otobüsü bekleyen insanlar görür ve çok imrenirdim.

Çünkü doğa yürüyüşçüleri, tıpkı biz maratoncular gibi her türlü hava şartında "trekking"i bir ibadet gibi aksatmadan yerine getirirler(di). Kimi semavi dinlerde pazar günü, öncelikle bol ibadet günüdür. Burada (önce Hamburg'da, sonra da Berlin'de) çalışmamla ilgili olarak çok merak ettiğim Protestan Kilisesi'nde iki kez ibadete katıldım, daha doğrusu ibadet izledim; pandemi döneminde kilisede nasıl ibadet yaptıklarını bakarak Almanları tanımaya çalıştım.

Günümüz orta sınıflar için pazar, artık öğleye yakın bir saatte "geniş kahvaltı" (brunch) imkanıdır. Şimdi bu satırları yazdıktan sonra benim için pazar günü, yine okuyup-yazmakla, ardından çıkıp biraz koşmakla, öğle yemeği yemekle, facebooka takılmakla, eşim ve kızımla yaptığım günlük Skype görüşmeleriyle, TV izlemekle, uygunsa Ankara'dan çok sevdiğim bir arkadaşımla Google Meeting üzerinden görüşmekle falan geçecek. Pazar günleri hiç bitmesin isteriz zira psikolojik rahatlık sağlar bize ancak gün devrilirken "pazartesi sendromu"na doğru bir kaçınılmaz gidiş başlar. Kimi emekli olan insanlar bile bu psikolojiden bir zaman kurtulamaz, emeklilik felsefesi yaratamazlar. Çünkü rutinlerin yarattığı alışkanlık kolay kolay kırılamaz. Sonuç olarak, pazar gününü istediğiniz gibi geçirin, hava güzelse çıkıp yürüyün, değilse güzel bir kitabı açıp okuyun. Meşrebinize göre artık bir şey yapın ama mutlaka yapın. Çünkü pazar, bir "boş zaman günü" değildir. Aksine, en değerli sermayemiz olan zamanın sadece bize ait olduğunu hissettiğimiz özel bir gündür.

31 Ocak 2021

AKP, israf ve lüks

Biliyorsunuz, Erdoğan'ın meşhur bir lafı var: Devlet adına yapılan tanıtım söz konusu olunca, yapılan devasa harcamalar israf değildir. Saraylar yaptırmak, son model lüks arabalara binmek, beş-altı tane uçak almak, binlerce koruma ordusuyla gezmek, sürekli yurtdışına gitmek, ona-buna ballı-kaymaklı maaşlar ödemek diye başlayarak uzayıp giden bir liste var. Bu insanlar bize uzun yıllar Hz. Ömer'in israfı haram sayan, devlet malı ile kişisel ikbali birbirine karıştırmayan, bir lokma-bir hırka yaşam felsefesinin erdemini anlatan ve fakat bu "asr-ı saadet"e geri dönmeyi öneren-bu lüks ve şatafatla nasıl olacaksa artık! -kıssalar, hikayeler, masallar anlatıp durdular.

Son Osmanlı padişahları da çöküş döneminde, koca imparatorluk tarih sahnesinden çekilmek üzereyken, habire şaray yaptırıp durmuşlardı; haklarını yemeyelim, bunların yaptırdıkları sarayların hiç olmazsa estetik ve sanatsal düzeyleri çok yüksekti ve de hala sapasağlam ayaktalar. Erdoğan'ın kendine kaç tane saray yaptırdığını, inanın çoğumuz bilmez. Eşinin lüks çantalarının değerini de tahmin edemez. Devletin hazinesinin dibini gördüğü böylesi bir kriz döneminde bu devletlu savurganlık, israf veya sonradan görme, çiğ, yoksul halka uzak ve yabancı felsefenin esbap-ı mucizesi nedir acaba? Aslında bu işe neden olan bir mucize yok ortada. Ama mucize veya keramet şu: Halkın epey bir kısmı, bu savurganlık, eli açıklık ve yarını düşünmeyen harcamaları ve "devletin itibarından tasarruf olmaz" düşüncesini, onca yoksulluğuna aldırmadan desteklemeye devam ediyor.

Bunun adı, güce tapınmak, otoriteyi fetişleştirmektir. Otoriter rejimlerin megolamani yani "büyüklük" hastalığı vardır: Devasa yapılar, büyük araçlar, muazzam makineler, kalabalık mitingler, geniş bulvarlar, muhteşem saraylar... Bunları yaparlar çünkü "büyük" olan her şeyin konuşulması (zenginin parası, züğürdün çenesini yorarmiş), gündemi saptırır ve asıl sorunların konuşulmasını engeller. AKP'ye göre binlerce esnafın dükkânı kapanmamıştır, herkesin bir cep telefonu olduğuna göre halk o kadar da fakir değildir, işsizlik değil iş beğenmeme vardır falan. Bu hikâyeyi biliyorsunuz. Fakat hikâye, gerçek değil. Bir gün Kızılay meydanında trafik ışığının yeşil yanmasını beklerken birden olağanüstü bir şey oldu; meydan/kavşak çok sayıda polis tarafından trafiğe kapatıldı ve sessiz bir bekleyiş başladı. Tam o anda hayatımda ilk kez gördüğüm belki yüz tane lüks araç o şehir içi yolda en az 150 km hızla geçip gitti.

İçim cız etti. Onca lüks araç, binlere varan koruma, harcanan benzin, arabalara ödenen para vb. Olacak şey değil.

Peki, neden böyle yapıyorlar? Dedim ya, gündemi belirleyip asıl sorunların konuşulmasını engellemek için. Fakat bence böyle yapmalarının nedeni, "çiğlik"tir. Çiğlik kaba, yersiz ve yakışıksız davranıştır. Bir insanın bulunduğu konuma uygun davranış ve düşünce geliştirmesi uzun bir eğitim, deneyim ve beceri gerektirir. Bu bir geleneğe dayanır. Dışişleri veya diplomasi mesela bu inceliği "protokol" kelimesiyle kalıba dökmüştür. Burjuvazi, kapitalist sistemi kurarken bu incelikleri bir sınıf olarak yeni baştan üretmiştir ama bu konuda aristokrasiden de epey yararlanmıştır. Bizde devlet geleneği, devlet aklı, devletin itibarı falan denilir ama "devletin malı deniz, yemeyen keriz" diye başlayıp süren epey de "bu devleti nasıl söğüşleriz" düşüncesi vardır. Sorun, devlet aklı falan değil, insan onurudur.

İyi bir devlet adamlığı, gerekirse, kimi Osmanlı padişahlarının yaptığı iddia edilen "tebdil-i kıyafet" (kıyafet değiştirip) halkın arasına karışarak sorunları yerinde tespit edip kaydetmektir. Erdoğan halktan biri, milletin adamı falan olmakla övündü şimdiye değin; hiçbir zaman öyle olmadığını biliyoruz. Yaptırdığı sarayların milletin malı olduğunu söylüyor ama o sarayları sadece kendisi ve ekibi kullanabiliyor. Beştepe'deki Saray'ın olduğu yer, eskiden biz Ankaralı atletlerin idman güzergahlarımızdan biriydi. AOÇ yani çiftlik bölgesiydi. Çok güzel bir havası vardı, sessiz-sakin, ağaçlarla kaplıydı. Cumhuriyet'in Ankara'da yarattığı güzelliklerden biriydi. Şimdi gidin bakın, eskinin yerinde yeller esiyor. Koca Saray, içinde bir sürü yapı, geniş yollar falan. İnsanın içi acıyor. O saraylara harcanan paralarla belki yüzlerce fabrika yapılabilir, on binlerce insana iş sağlanabilirdi. Yönetimin lüks/israf takıntısı ile halkın yoksulluğu arasındaki açılan makasın iyice genişleyerek günün birinde bize başka türlü bir hayatın da olabileceğini göstermesini dileyelim. Türkiye, devletlunun değil, halkın malıdır.

1 Şubat 2021

AKP, "aşkın kanunu"nu yeniden mi yazıyor?

Aslında epey de yazdı. Yakın geçmişi hatırlayalım: "Kadın" yerine "anne" veya "hanım", çiftlere önce üç çocuk, sonra beş çocuk yapma önerisi, gençlerin aynı evde birlikte kalmalarına karşı çıkması, sayısız defa Gezi gençliğinin özgürlükçü eğilimlerini ve LGBTİ felsefesini hedef alması, "kız mı, kadın mı olduğunu bilemem" ifadesini kullanması, feministlere çemkirmesi, içki ve sigaraya sürekli zam yapması, Cami'de içki içtiler ve Kabataş yalanını üfürmesi, şimdi de meyhane ve hatta nargile isimlerinin dükkan adı olarak kullanılmasının yasaklanması gibi birçok konuda aşkın kanununu yeniden yazan AKP'nin hedefi nedir?

Bu soruyu genişçe cevaplamak için şunları yazmak lazım: AKP döneminde insanların aşk ve sevgilerini özgürce yaşayabilecekleri bir atmosferin sürekli olarak kısıtlandığına şahit olduk. Çok defa, farklı ortamlarda, değişik gerekçelerle. Gençlerin saçlarından sürüklendiğini gördük. Geçenlerde Diyanet İşleri Başkanı, müstakbel çiftlere evlilik öncesinde "Evlenme Şartıyla Birbirinizin Mahrem Yerlerine Bakabilirsiniz' bile dedi. İnanılmaz! Bu nedir ya! Sana mı kalmış bu son derece özel konuyu devlet aklının ardına sığınıp dile getirmek?

Bir tarikat mensubu, sevişme anında Şeyhin düşünülmesi halinde, doğacak çocuğun daha hayırlı olacağını iddia etmişti yakın geçmişte. Kadın, cinsellik, aşk, evlilik ve aile konusunda o derece saçına-sapan laflar ettiler ki, eğer bu aşk ise, insan âşık olmaktan, sevmekten ve aile kurmaktan bile korkar hale geldi. Mahrem hayatın dar, özel ve sevinçli koridorlarında devlet aklının dolaşması özgür, demokratik bir ülkede kabul edilemez. Ensar Vakfı'nın yurdunda onca çocuğa karşı cinsel tacize ses çıkarmayan bir iktidar mantığının önce kendi evini temizlemesi lazım. CHP Genel Merkezi'nde kısa süren danışmanlık görevimde benden politika notu olarak "çocuklara karşı işlenen suçlar" konusunda araştırma yapmam istendiğinde, "aman Allahım!" demiştim.

Bir kere, neredeyse Türkiye'nin her yerinde dinsel mekanlarda sayısız çocuk istismarına suç teşkil eden ve mahkemelerce kovuşturulan eylemlere denk gelmiştim. Kanıtlar ortada. Ama şunu söylemeli: İnsanımızın hassas olduğu iki konu var, mutfak ve yatak odası. Biri boğaz, diğeri de aşk ve üremeyle ilgili. Boğaza bir şey girmiyorsa, ikincisi için insanda bir heves ve güç kalır mı? Erdoğan, sürekli garip bir sevgi dilini kullanır, AK gençliğe "Asım'ın nesli" falan der, zürriyete, nüfusun artmasına vur-

gu yapar. Ülkeyi tanımasak, kutuplaştırmayı yapanın, sabah-akşam ona buna ayar çekenin, suçlayanın, hukuka emir verenin bir başkası olduğunu sanırız. Kimi Avrupa ülkelerinin devlet başkanları, diyelim bir konsere gittiğinde, seyircinin arasına fark ettirmeden oturur. Bu zaten sevgiyi içselleştirmiş bir felsefenin politik dışa vurumudur. Orada bir politikacının sevgi, aşk ve çocuk yapma konusunda laf etmesi abesle iştigaldir. Bunlar özel konulardır; devletin görevi, çocuk ve kadını korumak, aileyi sosyal yardımlarla güçlendirmek, gençliğe geniş hizmetler sunmakla sınırlıdır.

Alın işte bir örnek: Alman federal hükümetinde Sağlık Bakanı, eşcinsel biridir ve bunu da kamuoyuna açıklamıştır. Üstelik bu politikacı veya devlet adamı Hıristiyan Demokrat Parti'nin (CDU) bir mensubudur. Geçenlerde koşarken, el ele tutuşmuş bir erkek çifti yürürken görmüştüm. Türkiye'de olsa muhtemelen dayak yerlerdi. 1960'ların sonunda Erkin Koray Türkiye'de ilk kez saç uzatan şarkıcı unvanıyla Beyoğlu'nda kulüplerde çalışırken, saçlarına laf edilmesi nedeniyle bıçaklı kavgalara karışmak ve karakola defalarca gitmek zorunda kalmış. Cinsel tercih, çocuk sayısı, saç, sevgi dili, âşık olma ve onu dile getirme biçimleri gibi sayısız özel konu, ancak kişinin kendisini ilgilendirir. Bizde kadınların soyunmasına tepki gösterenlerin devletin soyulmasına hiç tepki göstermemesine ne denir acaba? Memleket soyulurken açının daraltılıp bedene odaklanılması, körlüğün demeyelim de şaşı görmenin bir sonucu gibi görünüyor bana. Acaba nereye ve nasıl baksalar da gerçeği görebilseler?!

1 Şubat 2021

Boğaziçi'nde yeni eylem kültürü

Farkında mısınız bilmiyorum; Türkiye solu, yeni bir muhalefet kültürünü özgün bir protesto biçimi üzerinden deneyimliyor. Önce hocaların, cüppelerini giyip sırtlarını kayyum rektörün makamına dönüp sessiz bir direniş biçimi gerçekleştirdiğini gördük. Ardından, gözaltına alınan ve tutuklanan ve fakat terörist ilan edilen öğrencilerin, arkadaşlarının "terörist değil öğrenci" olduklarını bireysel olarak videolaştırıp yayına soktuklarını izledik. Öğrenciler, demokratik hak felsefesine istinaden kullanılması gereken yurttaşlık haklarını zekâ, bilgi ve özgünlük kokan "ardıl konuşma"larla sundular. Video röportajlarında kullanılan uzun cümleler, konunun önemini gösterir ancak. Terörist, "sapkın LGBTİ" ve "dini hassasiyetleri çiğneyenler" olarak nitelemelere karşı Boğaziçi'nin Müslüman kimlikli öğrencilerinin de tutuklama ve şeytanlaştırmaya karşı protestoları işin rengini değiştirmeye başladı. Boğaziçililerin sloganlar yerine, sorunu anlatan kelime ve cümlelerle kamuoyuna seslenmeleri belki soğuk karşılanabilir ancak meseleyi ifşa etmek bakımından çok önemli.

İktidar, yıllardır "terörist" hikayesini epey etkili biçimde kullandı, olur olmaz, herkese karşı ve sopayla destekleyerek. İktidarın terör söylemi üzerinden hakikati biçimlendirme gayretlerini güçlendirecek devletin ideolojik ve baskı aygıtları çok etkili çalışsa da Türkiye solu da sosyal medya ile sokağı etkili biçimde kullanarak cevap vermeye çalışıyor. Ancak sokağın, artık üzerinde yürünen bir geçit olmaktan çıkıp evler, iş yerleri ve çeşitli mekanlarla bütünleştiği, bir "ifade biçimi" haline geldiği, demokrasinin gereklerinin icra edildiği bir yer haline gelmesi zaten çok eskiden bu yana görülmüştü. Kampüsten sokağa kamusal alanın, demokratik hakların ifade edildiği ve muhalefetin seslendiği bir güzergâh olması bakımından önemi açıktır. Yalanlara karşı hakikatin, sadakate karşı liyakatin, şiddete karşı hoşgörünün ifadesini Boğaziçi'nde görüyoruz hep birlikte. Bu hocalar ve öğrenciler, herhangi bir örgütün militanı değil, okullarında bin bir emekle gerçekleştirilen geleneksel birikimin korunması için mücadele ediyorlar.

Sadakati bilmiyorlar; tek bildikleri, çalışıp hak ederek, ter dökerek bir şeyi çatır çatır elde etmeleri. İktidarın hazır lop, çalışmadan ve hak etmeden bir konuma konmaya dayalı felsefesi üniversiteleri zaten çürüttü; ODTÜ, Boğaziçi gibi geride sağlam biçimde kalan birkaç üniversiteye de çöküp kalitesiz yaşam felsefesi ve pratiklerini orada da gerçekleştirip

kurumların içini boşaltmaya çalışıyorlar. Boğaziçili hocaların içinde rektörlüğü hak eden onca akademisyen dururken, liyakatsiz, üstelik intihal yaptığı iddia edilen birinin Boğaziçi gibi uluslararası kalite endekslerine giren bir üniversiteye atanması, öncelikle seçim ve demokrasi kültürünü tanımamak demektir. Boğaziçi işte buna direnmenin yeni bir protesto kültürü içinde yapıtaşlarını döşüyor.

2 Şubat 2021

Sputnik, Rus-Amerikan uzay savaşı ve Türkiye

Erdoğan dün uzay yarışında artık Türkiye'nin de olduğunu söylerken müjdeyi vermişti: Ay'a gidiyoruz. Bu müjde aklıma hemen politik bloklar arasındaki Soğuk Savaş'ta başlayan Rus-Amerikan uzay yarışını getirdi. SSCB, 1957'de uzaya yani dünyanın yörüngesine ilk uzay aracı olan Sputnik'i gönderir. Hemen ardından ABD, buna cevap vermeye çalışır ancak projesi başarısızlığa uğrar. Bu başarısızlığın nedenleri aranır çünkü sosyalist kampın lideri olan SSCB'nin ardında kalınmıştır; bu başarısızlık, temel değerin başarı olduğu ABD'de kabul edilemez bulunur ve nedenleri aranır. Akla ilk gelen şey, eğitim sisteminin müfredatından ders kitaplarına, öğretmen eğitiminden öğrenci başarısına değin masaya yatırılması ve yarışta neden geride kalındığının öğrenilmesi. Araştırmalar yapılır, raporlar yazılır, reforma gidilir, yenilikler dizayn edilir vb.

Roket bilimi ve fen bilimlerine ilginin uyanması sağlanır, uzay projelerine epey bir para yatırılır ve nihayet ABD, "yıldız savaşları"nda öne çıkar; o arada bu nükleer silahlanma ve uzay yarışına çok kaynak aktaran SSCB, halkının refahını sağlayamaz ve yıkılır gider. Sonuçta karmaşık, uzun süreli ve kıyasıya bir uzay yarışı başlar. Birleşik Arap Emirlikleri gibi en geri devletler bile uzaya araç gönderir. Uzay yarışı aslında uydu teknolojisinden prestij kazanmaya değin geniş bir hedef listesinin etkili alanına dönüşür. Türkiye, son yıllarda uydu ve uzay teknolojisi alanında bir ilerleme sağladığını iddia etse de uzay yarışında Türkiye'nin esamisi bile okunmaz.

Burada asıl sorun, Erdoğan'ın açıkladığı "milli uzay programı". Yerliliğe ve milliliğe habire vurgu yapan Erdoğan hükümetinin uzay programı da elbette milli olmalıydı. Ancak daha "milli otomobil" yapamayan (milli değil çünkü arabanın beyni olan motoru bize ait değil) bir ülkenin, bu ağır ekonomik ve sosyal kriz döneminde, halkını aşılamaktan aciz olduğu şu ağır konjonktürde ülkemizin küresel uzay yarışına katılıp adından bahsettireceğine inanan kaç kişi vardır acaba? Fakat benim için asıl soru şu: TÜBİTAK'ta dua okunan fasulyenin, dua okunmayan fasulyeye göre daha hızlı büyüdüğünü bulan projeye ödül veren, ders kitaplarından evrim teorisini ayıklayan, fen ve sosyal bilimlerde doğaya aşırı vurgunun Allah'ın kainatı yaratıp onun tek hakimi olduğu inancını zedelediğini düşünen, öğretmenleri sürünen, daha online eğitim işini hakkıyla beceremeyen bir ülke, uzay yarışında nasıl yer alabilir?

Erdoğan, 2021 yılında uzaya fırlattığımız "istihbarat uydumuz" Göktürk-2'den bahsetmiş. Neden istihbarat? İstihbaratın bilimle ilişkisi var mıdır? Roketler, uydular, yer sistemleri, yüksek çözünürlüklü uzay kamerası, yeni nesil uçuş bilgisayarı, yönlendirebilir anten, tepki tekeri, güneş algılayıcı gibi teknik terimleri kullanmak, Türkiye'nin her bakımdan yerlerde süründüğü gerçeğini değiştirebilir mi? Açlıktan nefesi kokan insanlar, şimdi bu haber karşısında diyelim gururlandılar; peki bu olay, hayatında refaha, iyi yaşama, güvenli geleceğe yol açacak mı? AKP'li Mahir Ünal, çiftçinin elindeki telefona kafayı takmışken o çiftçi, onca borç-harç içinde sabah-akşam küresel uzay yarışında ülkemizin geldiği yerden mi gururlanacak? Uzay yarışında biz de varız diyoruz ama diyelim yaptığımız roketi uzaya gönderecek fırlatma yerimiz yok; bu konuda da başkasına muhtacız. Şöyle demiş Erdoğan: "Biz astronomi, matematik ve tıp gibi temel bilimlere öncülük etmiş, çığır açmış bir medeniyetin mirasçısıyız. Bugün uzay çağını konuşabiliyoruz." Uzay çağını konuşmamızı sağlayan bütün cep telefonları yurt dışında üretiliyor; koronavirüs aşısını bulan, bilim alanında Nobel alan, uluslararası bütün önemli yarışmalarda üst sıralarda yer alan bilimcilerimiz neden acaba Türkiye'de değil de Batılı ülkelerde yaşıyorlar? Şunu da demiş Şahsım: "Tüm dünyanın gözü üzerimizde. Niye bu kadar saldırıyorlar? Neden? Çılgın Türkler geliyor diye." Ben Almanya'da yaşıyorum. Bir akşam Alman TV kanallarını izleyin: Kolay kolay Türkiye ile ilgili haber bile bulamazsınız. Tüm dünyanın gözü Türkiye'de değil, Batı'da. Ülkemizin gençlerinin %75'inin de öyle. Kapıları açsanız, hemen çekip gidecekler. Hiçbiri İslam ülkesine gitmeyecek, hepsi Hıristiyan, kafir denilen ülkelere gidecekler, çünkü o ülkelerde saçma sapan şeyler için sadakat değil, yapılacak iş için liyakat aranır. Şunu da demiş devletlu: "İnsanlığın bir kısmının değil, tamamının barışa ve huzura kavuşması için medeniyetimizi yeniden şahlandırmak mecburiyetindeyiz." Hangi medeniyet? İçinden daha birkaç yıl önce IŞİD çıkaran medeniyet mi? Sefil koşullarda yaşayan İslam halkları mı? Demokrasinin kırıntısı olmayan Arap devletleri mi? "Gökyüzüne bak, ayı gör" demiş; iyi de Ay çok geride kaldı, artık millet Mars'a gidiyor çoktandır. "İlk aşamada 2023 sonunda kendi milli ve özgün hibrit roketimizle Ay'a ulaşarak sert iniş gerçekleştireceğiz." Neden Ay'da da bu "sertlik"? Bir zamanlar "soft power" olmakla övünürdünüz? Değişen ne? "Son hedefimiz, bir Türk vatandaşını uzaya göndermektir." SSCB de Gagarin'i göndermiş, bu kişi ulusal kahraman ilan edilmişti. Sonrasını biliyoruz: SSCB çöktü gitti. Demiş ki: Astronot ve kozmonot yerine Türkçe bir kelime bulalım." Benim önerim: "Şahsımtronot" (ülkeyi temsilen). Uzayın şahı olmak için.

10 Şubat 2021

Saflık, aşk ve faşizm

Saf altın, saf su diye başlayan uzun bir liste vardır. Saflık arayışı, insanın kadim uğraşlarından biri olmuştur. Romantik dönemde, yani 19. yüzyılda kırsal/pastoral değerlerde pik yapan, 20. yüzyılda faşizmde en şiddetli biçimde ari ırkı arayan, şu 21. yüzyılda da milli ve yerli masallara zemin hazırlayan saflık, sadece bir naivite konusu olsa, sorun olmazdı ama öyle olmadı, hem de hiçbir zaman.

Saf insana acırız, onu cahil görürüz ve fakat kirletilmemiş, bozulmamış şeyler bulduğumuz için onu yüceltiriz de. Aslında saf olanın ve saflığın ne olduğu açık değildir. Bozulmamış, kirlenmemiş, karışmamış halde dünyada ne vardır derseniz, cevabı hiç de basit değildir. Ancak böyle bir derdi olan iktidarlar için saflık arayışı, bir ayrıştırma sürecine yol açar: Bozulmamışlar bu tarafa, özünü kaybedip tekinsiz, kirli olanlarla karışmış olanlar öte tarafa. Saflık arayışı, faşizmdir. Karışmak, birleşmek, metis olmak, doğanın kanunudur. Çünkü farklar, özdeşliği (identity) imkânsız kılar. Gilles Deleuze, "Fark ve Tekrar" adlı muazzam kitabında bu iki meseleyi enine boyuna analiz eder. Adorno'nun meşhur aforizmasında ("Bütün, yanlıştır") özdeşliğe karşı bir sert duruş vardır. Vardır ancak her insan hayatı, kendisi farkın bir parçası olduğu halde, farklı olana açılan bir savaştır.

İnsan, doğa yasasına karşıt biçimde (mücadele etmek adına zıtlar birbirini çeker-diyalektik) bir benzerini arar. "Ruh ikizi"ni bulduğunu iddia eden nice kişi vardır. Oysa ruh, tekildir olsa olsa. Zaten aşk dediğimiz, bir boks maçı değil midir? Bourdieu, sosyoloji bilimini bir boks maçına benzetmişti bir keresinde. Aşk meselesinde çiftler (aslında çift diye bir şey yoktur, her şey tektir; yan yana gelince de iki olur; çift, iki tekilin bir birleşimidir ve imkansızdır) uyuşmak için değil, diyalektik mantık gereği, kavga etmek için bir araya gelirler. Hayat, mücadeledir. İyi gününde, kötü anında da mücadele sürer gider. Evlilik, kavga için kurulur. En sıkı boksörler evlilerden çıkar. Zaten, bu mücadele olmasa, durgun suya mahkûm göl gibi, ölüm kaçınılmaz olur.

En mutlu aşklar, en çok kavganın verildiği, gürültünün çıkarıldığı, boğazların sıkıldığı aşklardır. 1980'de, duş sonrası yatakta uzanmış haldeki karısına masaj yaparken onu, bilinçsiz biçimde boğup öldüren Althsusser, aslında karısının şahsında hesaplaştığı annesini öldürmüştü; o anne ki, belki de Althusser'in ödipyen kompleksini yaşamasına izin

vermemişti. Ödip yaşanmadığında, Freud'a göre, ergenlik devam eder ki bu, faşizmin ortaya çıkması için uygun zemini hazırlar. Hitler, Mussolini, Franco, bunlar hepsi kazma ergenlerdi; bir türlü büyüyüp "babanın yasası"na teslim olarak normları içselleştiremediler ve sosyalleşemediler ve de insan sevgisi edinemediler.

Gelelim ülkemize: Saf insanları severiz çünkü onlarda bozulmamışlığı, kirlenmemişliği ifade eden iyiliği buluruz. Ancak iyilikte de gizli bir faşizm vardır. Nice iyi insan vardır ama her türlü haksızlığa, adaletsizliğe, sömürüye ses çıkarmazlar. Herkesle iyi geçinmek, oportünizmin dik alasıdır. Herkesle iyi geçinenler, örneğin üniversitede yönetici yapılır çünkü yöneticinin herkesle konuşabilmesi gerekir. Ben, kendi adıma iyi ve saf insanlardan korkarım zira dünya ile olan ilişkileri fazlasıyla ilkeseldir. İlke, zaman zaman bir kafestir, içinde yaşadığınızı sanırsın ama yine de içindesinizdir kafesin. Geçenlerde Saray'ın kapısında malum iki büyük zatı, karı-kocayı, köpeklerini severken resimlenmiş halde görmüştüm. Bir an kendimi, sırf o köpeği sevdikleri için bu iki kişiye karşı empati duyarken yakaladım ve hemen silkindim. Yo hayır, hınç devam etmeli yoksa unutmak, bizi tarihte yapılan yanlışlardan hesap sormaktan alıkoyar. Bu konuda ne saf ne de iyi olmalıyız. İkisi de faşizmin malzemesi olmaya çok uygundur çünkü. Kötü olmamak için iyi olmamalıyız.

12 Şubat 2021

Uzaylılar Müslüman mı?

Lütfen gülmeyin. Adamlar ciddi ciddi bu tür şeyleri tartışıyorlar, hem de uzun zamandan bu yana. Bu yazımı yazmak için hemen internete girip yukarıdaki başlığı yazınca karşıma televizyon kanallarında yapılan şu tartışma başlıkları çıktı: "Cin diye bildiğimiz formlar aslında uzaylılar olabilir mi?", "Kuran ayetlerinde bahsedilen uzaylılar", "Cübbeli Ahmet hocanın uzaylılar hakkındaki görüşleri", "Uzaylıların Müslüman olduğunu söyleyen metafizik uzmanı", "Uzaylılar Türkçe mi konuşuyor?", "Uzaylıların gelmesi Hıristiyanları neden tedirgin ediyor?", "Kuran'da uzaylılar var mı?", "Uzaylılar siyasete kadar bulaştı mı?", "Uzaylıların gelmesi İslam açısından sakıncalı mıdır?"

Bütün bunlar nedir derseniz, ben de derim ki: Metafiziğin dibine vurmaktır. Üfür üfürebildiğin kadar, nasılsa Allah sana o nefesi vermiş! Kalkıp bu programları tek tek izlemek isterdim ama onca saçmalığa ayıracak zamanım yok. Bir düşünün: Amerika on yıllardır sırf Mars'ın koşulları (buradaki su nasıl yok oldu, atmosfer koşulları, toprağın yapısı, madenler, orada yaşam kurmak için gereken şartlar vb.) hakkında bilgi edinmek için milyarlarca dolar harcayarak, bütün bilim dallarının verilerini kullanarak, dünyanın en zeki beyinlerini toplayarak, araştırma laboratuvarları kurarak bilimsel sonuçlar almaya çalışıyor. Bütün bu çabalarının sonucunda Mars'a giden uzay aracının gönderdiği sadece birkaç resim, bilim insanlarını deliler gibi sevindiriyor. Bu aklı başında bilim insanları, kalkıp uzaylılar seks yapıyor mu, İncil'de uzaylılar nasıl tanımlanmış gibi saçmalıklarla elbette uğraşmıyorlar. Neden?

UFO dedikleri, uzayda tanımlanamayan cisimler bile bir hikâyeden öteye geçmezken, bizimkiler uzaylılarla ilgili bilgilerin Kuran'da yazıldığını bile söyleyebiliyor. Ee yazıyorsa, neden uzay hakkındaki bütün bilgileri kefere dediğin Batılı ülkelerin bilim ve bilimcilerinden alıyorsun? Geçenlerde Cübbeli'yi izlemiştim bir kanalda. Aynen şunları söylemişti: Amerika milyarlarca dolar harcıyor, neymiş efendim Mars'ta bilmem ne var mı? Kardeşim aptallığın lüzumu yok, ver birkaç yüz bin dolar bana, sana söyleyeyim cevabı. Tabii bunu söylerken Cübbeli'nin dinleyicileri de kıkır kıkır gülüyor. Ee Cübbeli Efendi, hastalandığında gittiğin hastanede seni iyileştiren tüm medikal aletler Batı yapımı. O aletler, tıp bilimi ve gelişmiş hekimlik olmasa, o saçmalıkları bile söyleyemeyeceksin çünkü ölüp gideceksin.

İnsan bir dine inanır, o inancı gereği iyi bir insan olmaya çalışır, çevresine örnek olmak için iyi huylar edinir falan; iyi de onca bilimsel bilgi, alet ve beceri gerektiren uzay araştırmalarından bihaber din adamı olarak bu konulara dair laf etmek senin işin mi? İnsan saçmalar da o da bir yere kadar. Bu yazıyı yazarken dayanamadım, Nihat Hatipoğlu'nun üç dakikalık programını izledim. "Uzaylılar var mı?" sorusunu yanıtlamaya çalışıyor hazret. Uzaydan ve uzaylılardan bahsederken melek ve cinlerden söz ediyor. Ne alaka? Geldiğimiz nokta böyle; bu kafa yıllardır Türkiye'yi yönetiyor, ne acı! Geçenlerde bunlardan birileri, okullarda okutulan fen derslerinde doğaya yapılan atıflar yani doğanın kanunları, gücü, çeşitliliği, insana verdiği ilham ve sağladığı güce aşırı vurgu yapıldığını, bunun da Allah'a şirk koşmak olduğunu ileri sürdüler.

Neymiş, yaratıcı Allah karşısında doğa öyle bir güç çerçevesinde resmediliyor ki, öğrencilerin dinsel inancı bir tür paganlık olan doğadan etkilenmeye doğru değişim geçirmeye başlıyor. Ee, o zaman ne yapılmalı? Fen dersleri dinsel mercekten yeniden geçirilmeli, mümkünse dinsel bakış açısına göre yeniden yazılmalıdır. Uzay konusunda insanlık hala çok az bilgiye sahipken, uzaylıların kimliği, dini veya varlığı üzerine kafa yormak, bizdeki güzel deyimle, doğmamış çocuğa don biçmektir. Bırakın uzaylıları, kendi insanınızı nasıl böyle ekonomik bir krizin içinde sefil halde bıraktınız, onun üzerine kafa yorun. Bizi de yormayın.

16 Şubat 2021

Zaman: zehir mi yoksa ilaç mı?

Ya da şöyle sorayım: Zaman, komünist mi yoksa faşist mi?

Hani, bazı sorunlar vardır; bunların aşılmasında en iyi ilacın zaman olduğunu düşünürüz. Kimi tatsızlıklar, illetler, gerilimler, küslükler, kırgınlıklar, ayrılıklar, aşk acıları, kavgalar, itiş-kakışlar zamanla unutulur. Küllenir, soğur ve biter. Zamana biçtiğimiz rol, aslında belleğimizin deposunda yer kaplayan bir sorunun veya ilginin belli bir süre zarfında boşalmasıdır. Deponun kapasitesi belli, yeni şeyler yüklemek için eskilerden bazılarını atmak lazım. Buna yenilenme diyoruz.

Aslında bu süreci fark etmeyiz bile. İşte önemli geçiş dönemlerinde (ergenlik, sünnet, askerlik, okula başlama, evlilik, iş hayatı, çevre/mekân değiştirme vb.) yaptığımız şey, bir tür belleksel taşınmadır. Bu, zaman içinde olur ve biz buna tarih, saat, süre, çağ vb. deriz. Mekandaki değişimi zamanla anlatırız. Zaman bu haliyle bir çare, ilaç veya çıkış yoludur. Ancak zaman aynı zamanda faşist değil midir? Bizi kırar-döker, mahveder, şekilden şekle sokar ve nihayetinde başımıza despot kesilir. Hükmü kesindir, mücadelemiz de bir yere kadar onun karşısında.

Kırk yıl sonra gördüğümüz bir arkadaşımızın yüzünü ve bedenini, hatta kimi eylem ve düşüncelerini tanımakta zorlanırız. "Ne kadar da değişmiş!" diye düşünürüz. Aslında üzerinden faşist zaman silindiri geçmiştir. Facebook'ta zamanın faşist despotluğuna karşı boş zamanlarını iyi değerlendirip fit görünmeye çalışan, bol spor yapıp sağlıklı beslenen, "hiçbir şeyi kafama takmıyor, keyfime bakıyorum" diyen epey insan görmek mümkün. Normal: Faşizm varsa, mücadele de var. Olmalı, insan doğası böyle; hatta doğanın kendisi de. Denge arayışı, düzen kurma isteği, her şeyi yollu-yolunca halletme, normala koyma hedefi, bir şeyler iyi gitsin diye çırpınma, ekmek parası kazanma...

Hep budur kaygımız, böyle yaparız genellikle. Zamanın faşizmine zamanın silahıyla, tarihsel bilinçle, sürenin verimli kullanımıyla karşılık veririz. Ve bunları insan olmadan yapamayız. Hobbes'un dediğinin aksine, "İnsan, insanın kurdu" olamaz; bu ilke, faşizme çıkar. İnsan insanın aklını başından alabileceği gibi acısını da alır. Birbirimize muhtacız. Komünist ütopya, birbirine muhtaçlığın ahlaki ilkesidir. "İyilik" ilkesi, safiyane bir şey değildir; bizim varlık nedenimizdir. Ve iyiyi, zamanın veya tarihin içindeki iyilik momentlerine gönderme yaparak anlamaya ve anlatmaya çalışırız. Marx'ın "ilkel komünizm"e vurgusunun nedeni budur.

Ancak ilkel kalmamız da mümkün değil; zaman geçip giderken biz, diyalektik gereği zıtlarımızla çatışmaya girerek birliği gerçekleştirmeye çalışırız. Ancak burada bir sorun var: Zaman bir algı, üretilen bir kültür ve bilgi sorundur, özellikle tarihi haliyle. Zamanı faşist despota çeviren şey, zamanın kendisi değil, ona ilişkin sistem arayışımızdır. Gündelik hayatınıza bakın: Sürekli bir sistem kurmaya çalıştığınızı görürsünüz; sürekli bir şeyleri kurarken bir şeyleri de bozarsınız. Bu yapıp-etme dünyasında sizi akılsız bir varlık konumundan çıkarıp bilinçli özne konumuna sokan şey veya unsur, yine aklınızdır ancak akıl, bir düşünme yetisidir ve bu yeti ahlaki değerlerle donanmadığı sürece kendini yok etme kapasitesine sahiptir.

İkinci dünya savaşında aklı son noktasına değin kullanabilme becerisi gösteren faşizmin anti-bilimsel olduğunu kimse iddia edemez. Bilim vardı ancak ahlaki temeli yoktu veya barbarcaydı bu temel (saf ırk arayışı vb.). Ancak ahlak da politika ile desteklenmeli zira nihayetinde ahlaki iyilik, bir örgütlenme meselesi olmadığında, ne bileyim işte yoga gibi, mistik arayışlar türünden veya birtakım spiritüel, naif bir ahlakçılık içinde kendi gayya kuyunuzda boğulur gidersiniz. Uzatmadan bitireyim: Yüzünüze botoks yaptırdığınızda veya dengeli beslenmeye çalıştığınızda, bedeniniz nezdinde zamana karşı bir savaş mı açarsınız yoksa zamanı kendinize düşman kılmadan iyi bir yol mu bulmaya çalışırsınız? Zor bir soru. En iyisi, zaman üzerine zaman zaman düşünerek "zamanlı-zamansız" fikirlerin zamanla üzerimizde yarattığı tahribatın zamansal kusurlarını öğrenmek ve buna karşı önlemler almaktır. Ne dersiniz?

23 Şubat 2021

Kırık aşk hikayeleri

Şu hayatta saçı ağarmış, yüzleri çökmüş, elleri titrek nice kadın ve erkeğin hangisinin, onca yıldan sonra kalplerinin en derin bir yerinde kırık bir aşk hikayesi, gönül yarası, küllenmiş bir kara sevda yoktur ki? Bu ülke insanı, aşklarını acıya bulamada mahirdir. Şu "Vesikalı Yarim" filmine hangimiz ağlamadı ki, gözler nemli izlerken duygularımız yerinden çıkıp geçmişe, belki de o lise yıllarına, tarihsiz bir ana, bir resmi bile olmayan ama zihinde her dem taze, küllenmiş aşka doğru süzülmedi ki! Aşk, acıların en güzelidir. Her şey unutulur ama bu acı, çoğu insanın dudağında hala tükenmemiş bir tat değil midir? Sabiha, filmin son sahnesinde siyah-beyaz İstanbul'un o bakir, yoksul, arnavut kaldırımlı sokaklarını gözleri yaşlı adımlar, mutsuz hayatına geri dönerken, biz de onunla geçmişimize uzanır gideriz. Aşk, sanki içimizi yakan bir zehir gibi kanımıza karışır. En güzel aşk, ayrılıktır sanki. Sızı o zaman oluşur, aşk o sızıdır. O korkunç zaman labirentinde her şey çıkmaza saplanır, ama o acı hiç unutulmaz.

Hikayelerimiz ne de birbirine benzer! Garip ama gerçek, o liseli, mahalle arası, gençliğin bitmez-tükenmez kasırgalarında güm güm atan kalp, her tür deliliği yaptırır insana. Aşk, gençliğe yakışır en çok ve orada söner gider. Günahlar silinir, yalanlar hoş karşılanırken aşıklar affetmez, unutmaz. İyice bencilleşen şu zamane hayatta elbette aşklar yaşanmaya devam ediyor ama yitip giden onca şeyin ardında, saf aşıkları resmeden ne bir film ne bir roman ne de hikâye var artık. "Vesikalı Yarim" neden, nasıl kült bir film oldu? Her sekansında, her anında, her repliğinde bizi bize anlatan, belki de uzaklara, geçmişimize gönderen o sinema kahramanları acımızı almaz, aksine su yüzüne çıkarırken ne de çok şeyi kaybettiğimizi düşünürüz.

Şehir hayatının siyah-beyazı yok artık; samimi sözler, sıcak selamlar, eski moda bakışlar, hayata derin dokunuşlar... İnsanı arayıp duruyoruz hani nicedir. Aşk filmlerinde sadece sevgilerdeki derin kederi değil, içimize işleyen, o geçip giden zamanın bizde bıraktığı tortunun yarattığı unutulmuşluğu da yaşar gideriz. Türkiye sineması, kırık aşk hikayeleri çekip Anadolu insanının en derin duygularına dokunurken ince sızıları da yeniden üretmesini bildi. Biz şimdi, geçmişe doğru kendimizi hatırlarken, çektiğimiz ahlarla genç kuşaklara ne verebiliriz ki? İstanbul'u o siyah-beyaz filmlerde görenler, aslında neyi görüyorlar? Aşkları değil mi? Filmlerden gerçek hayata ya da tersine, alıp veriyoruz. O filmlerdeki

aşklar senaryo değil, yaşadıklarımız. Safa Önal tanıtım amaçlı filmin senaryosunu okurken Türkan Şoray, otuz ikinci sekansta dayanamaz hıçkırıp lavaboya koşar. İtalya'da bir film festivalinde, son sahne de bittiğinde, tüm seyirciler ağlıyordur. Seyirci, aşkın en güzel tokadını yemiştir. Kaç insan, böyle derin bir kedere bulanmış aşk yaşamıştır kim bilir. Şükran Ay'ın "kalbimi kıra kıra" diye okuduğu o kült şarkıda ayrılık, en güzel bu şekilde anlatılırdı sanki. Saf bir manav ile bir bar kadınının bu dokunaklı hikayesi, bizi biz yapan hikayeler değil midir? Belki de insan, kendini en güzel, kırık bir aşk hikayesinde buluyor.

25 Şubat 2021

EDEBİYATSEVER VE SANATSAVAR

Orhan Pamuk Türkçe bilmeyen bir romancı mı?

Bilmediğini düşünen nice insan var Türkiye'de. 1990'ların başlarında "Kara Kitap" adlı kült romanı yayımlanınca, romancı ve öğretim üyesi Prof. Dr. Tahsin Yücel, Pamuk'un Türkçe hatalarına işaret ederek onun yeterli ve doğru Türkçe bilmediğini iddia etmişti. Şimdi, en son, tarihçi İlber Ortaylı da Pamuk'un Türkçe bilmediğini, Elif Şafak'ın da Türk yazarı olmadığını ileri sürdü. Yücel, Pamuk'un Türkçe hatalarına somut kanıtlar göstererek iddiasını dile getirmişti; Ortaylı ise her naneye maydanoz tutumuyla edebiyata da ilgisini göstermiş oldu ancak onunki ancak hariçten gazel okumak olabilir. Pamuk'un ilk dönem (Nobel almadan önceki) romanlarının hepsini okudum. Muhteşem bir romancı. Onun postmodern roman tarzını beğenmesem de iki yönüyle beni epey etkiledi: Karmaşık olay örgüsü kurmadaki ustalığı ve tarihsel şeylere (gelenek-görenekler, eşyalar, olaylar vb.) dair ayrıntıcı titizliği.

Pamuk'ta temel izlek, kimlik üzerinden gelenek ve modernlik arasındaki çatışma ve sürekliliklerdir. Pamuk aslında bir Türkçe ustası değil ama bu, onun dili ustaca kullanamadığı anlamına da gelmez. Pamuk'a Nobel'i neden verdiler? Dili kullanamayan birine edebiyat Nobel'i verilebilir mi? Türkiye, maalesef bir fesatlar ve vasatlar ülkesi. İki Nobel ödüllü değerimizden birine (Sancar) ağırlıkla soldan, diğerine de (Pamuk) sağdan yöneltilen eleştiriler, maalesef olgunun kendisini (Nobel almaya değer görülen çalışmaları-biyokimya çalışmaları ve romanlar) değerlendirmek yerine, onlara iliştirilen şeyleri (Pamuk'un liberal solculuğu, Kürt Sorunu konusundaki muhalif tutumu vb.; Sancar'ın Erdoğan ve Anıtkabir ziyaretleri, Ülkücü geçmişi vb.) tartışmayı, daha doğrusu kişileri çekiştirmeyi yeğledi. Kutuplar yaratmada veya kutupları keskinleştirmede üzerimize yok.

Orhan Pamuk, bir imza gününde "sizin romanlarınızı çok seviyorum" diyen okuruna "benim romanlarımda neleri seviyorsunuz?" sorusuna cevap alamadığından yakınır. Sevsek de yerin dibine soksak da eylem ve düşüncelerimizi maalesef temellendiremiyoruz. Burada, üniversitede haftada üç gün öğle yemeğini birlikte yediğimiz protestan Martin ile yaptığım tartışmalarda hep şunu gözledim: Bu kişi, önce inanıp da sonra inancını düşünmeye başladı yoksa tersi mi bilmiyorum ama bildiğim bir şey var: Tartışmalarımızda onun, inancının veya sevgisinin nesnesi olan din üzerine felsefe yapabilecek, inancını tarihsel olarak açıklayabilecek ve diğer dinlerle karşılaştırma yapabilecek derinlikte bir bilgisi var. Bu,

onun epey okuduğuna işaret. Kendisine bugün, Alman idealizminin eğer Fransa menşeli rasyonalizmle bir senteze gitmeseydi, bilhassa uygulama (özellikle yapı ve mühendislik) alanında büyük bir fark yaratan Alman pratik gücünü yaratamayacağını söyledim. Doğru dedi.

Bütün önemli felsefi akımlar ya Batı'dan çıktı veya orada geliştirildi. Düşünemiyorsanız, yapamazsınız. Fransız rasyonalizmi, Alman idealizmi, İngiliz ampirizmi ve Amerikan pragmatizmi büyük bir uygarlığın yaratılmasında temel felsefi akımlar oldu. Bu süreçte Batılılar birbirlerini kıyasıya eleştirdiler (o yüzden "eleştiri", bir düşünme ve açıklama biçimi oldu) ancak bizde Ortaylı gibi kalburüstü entelektüeller hala anlamak yerine, nasıl oluyorsa oluyor, her şeyi kolayca açıklayabiliyorlar, daha doğrusu kesip atıyorlar. "Ahkam kesmek" tam da böylesi bir kafanın ürünü. Kitaplarını Saray'a bağışlayan bir kafadan başka ne beklenirdi, bilemiyorum. "Bizim halkımız cahiiil" demek yerine bu mübarek adam, Pamuk'un uluslararası alanda ciddi eleştirmenlerce nasıl değerlendirildiğini okusa, daha iyi eder. Böylece cahilliğini gidermiş olur.

22 Aralık 2020

Zülfü Livaneli niye soyundu?

Bundan iki yıl kadar önce kanal değiştirirken bir programa mıhlanıp kalmıştım. Program, Hülya Avşar'ın hayatını anlatıyordu. İlginçti çünkü bu belgeseli Avşar, kendisi çekmişti. Neredeyse iki saat süren o uzun programı neden izlemiştim? Soru yerinde çünkü malum, Avşar, pop ikonlarımızdan biri, sanatı tartışılacak denli "seviyesiz", geçmişte Tanju Çolak ve İbrahim Tatlıses gibi iki dangıl-dungulla sevgili olmuş, evlilik yapmış; dahası 1980'lerin başlarında Türkiye güzellik kraliçesi tacı, önceden evlilik yaptığı gerekçesiyle elinden alınmıştı. Yaptığı sanat denilen şey, tartışmalıydı. Kısacası, Avşar, o bildik popülerlerden biriydi sadece, öyle de olmalıydı. Hayatını anlatan programı izlerken bütün bunların hiçbiri aklıma gelmemişti nedense, izlemiştim zira bir insanın nereden nereye geldiğinin "çıplak gerçekliği" anlatılıyordu o programında.

Bizler, hep "bitiş"le (ün, skor, rekor, puan, karne, diploma vb.) ilgileniriz, ardındaki başlangıç ve süreci merak etmeyiz bile. Tanınmış, popüler insanların unvan, statü, makam-mevki, ün, zenginlik gibi şeylere sahip olmadığı o ilk dönemlerini hep merak etmişimdir çünkü o daha "başarı"lı olunmadığı dönemlerinde o kişi de bizim gibiydi, bizden biriydi. Bu yüzden biyografi ve otobiyografileri çokça okurum; hayat bir yolculuktur, bu (oto)biyografiler o yolculuğu bize çok güzel anlatır. 2020 yılı içinde "Romantik Devrimci Olarak Marx" adlı makalemi yazmak için Marx'ın hayatını bolca okumuştum; okudukça Marx'ın da bizim gibi bir insan olduğunu hayretle karşılamıştım. 'Aaaa Marx da horlayarak uyuyormuş', 'kavga ediyormuş', k.çında çıbanları çıkmış', 'Engels ile içip içip Londra sokaklarında aydınlatma lambalarını kırırmış', 'çok tütün içermiş', 'hizmetçisinden "gayrimeşru" çocuğu olmuş', 'romanları kanepeye yatarak okurmuş' falan...

Bütün bunları çok merak ederiz; ünlü biri, yemeğini nasıl yer, vücudu nasıldır, gardırobunda neler var, eşiyle nasıl geçinir, aldatma durumlarına nasıl tepki verir... Peki neden merak ederiz? Sanırım şundan: O ünlünün bizim gibi bir hayatı olamayacağını düşünürüz; ünlüdür ve belki de ufukta, göğün yedi kat üstünde, uzak, bilinmeyen bir diyarda yaşıyordur. Ya da bütünlük anlayışı: Onu ünlü yapan şeyi (parası, sanatı, bedeni vb.) biliyoruz, şimdi onun diğer yarısını (yani gündelik yaşamını) öğrenmeliyiz. Kapitalizmin en önemli özelliklerinden biri, bizi sürekli parçalara ayırmasıdır: Çeşitli kimlikler, işler, görevler, eylemler, düşünceler, beklenti ve ödevlerle binlerce parçaya ayrılırız. Herkesin derdi, bu parçaları, pazılın parçalarını birleştirebilmektir. Çoğu insan, bu bütünlük fel-

sefesinin farkına varamadığı veya gereğini yerine getiremediği için mutsuz olur hayatında. Adorno, "Minima Moralia" adlı kitabında "Bütün, yanlıştır" der. 'Öyle midir, değil midir?' çok derin bir tartışma konusu ancak şu bir gerçek: Merak ettiğimiz bir şeyi hemen her yönüyle öğrenmek isteriz; bu, iflah olmaz bütünlük kurma/bulma derdimizin bir yansımasıdır.

Konuyu dağıtmadan başlıktaki soruya gelelim: Livaneli neden soyundu? Ona bakılırsa, doktorunun "nasılsın?" sorusunu cevaplamak için üstü çıplak bir fotoğraf çekip göndermek istemiştir. Ben bu cevabın doğru olduğuna inanıyorum; ancak foto, yanlışlıkla doktora değil de "herkes"e gidince bir tartışmadır koptu gitti. Benim ilgimi çeken başka bir şey oldu: Livaneli, sağlıklı, zinde veya güçlü olduğunu göstermek için neden üstünü açıp, göbeğini içeri çekerek pazusunu gösterme ihtiyacı duymuştu? Sağlık, içeri çekilmiş göbekte, şişirilmiş pazıda veya yumrukta mıydı? 'Bana ne, özel hayatı beni ilgilendirmez' diyenler bir tarafta, diğer yanda ise 'bu insanlar ünleriyle kamuya mal olmuşlardır, bize sundukları özel hayatlarına dikkat etmeliler' şeklinde kabaca iki anlayış var. Buna göre İngiliz Kraliyet ailesi hep mutlu, sevimli ve mütevazi görünmeli değil mi? Onlar da hep öyle yaptılar zaten ama biliyoruz ki, Saray'ların içi her zaman kaynayan kazandır. Yani "gerçeklik" başka bir şey, "peri masalı" başka bir şey. Dönelim soruya: Livaneli'nin soyunmasını neden bu denli tartışıyoruz? "Bütünlük" anlayışı demiştim ancak burada bir yabancılaşma var. Livaneli'yi tartışarak aslında biz neyi tartışmış oluyoruz? Yeni bir parçalanmayı. Gerçekliği ıskalamayı. Asıl nedenlerden uzaklaşmayı. Bin bir sorunumuzu unutmayı. Masal dünyası içine çekilmeyi. Belki de zor gerçeklikten kaçmayı. Brecht, bizi tüm bu konularda tiyatrosuyla uyarmıştı. Oyunlarında ve yazılarında kapitalizmin yabancılaştırıcı etkilerine dikkat çekmişti. Modern edebiyatın tepe normlarından veya kanonlarından olan James Joyce, Virginia Woolf veya Samuel Beckett gibilerini okumakta hep zorlanmışımdır.

Ama bir Orhan Kemal'de, Fakir Baykurt'ta insanı daha çok bulmuşumdur. Modernlerin roman tarzını reddetmedim ama aşırı soyutlamanın her zaman tehlikeli olduğuna inandım. Hegel biraz daha somut yazsa, belki Marx'ı onda bulacaktık. Son bir saptama: Eğer mesele soyunma ise, Livaneli yaşamında soyunarak ilerlemeye ilk olarak Sabah gazetesinde 1990'ların o alçak yıllarında başlamıştı. O yüzden ben Livaneli'yi son dönemiyle değil, o ilk dönem bağlamasıyla söylediği devrimci türküleriyle daha çok severim. Orada, o zaman kendisidir. Bir başkası değildir. Ama yine de en son olarak: Eğer yeterince kazırsak, Avşar ve Livaneli'de derin katmanlarda bir "insan" olduğunu görürüz. Bizimki gibi bir insan, başka bir şey değil.

3 Ocak 2021

Benden edebiyatçı çıkmazdı, nitekim çıkmadı da...

70'lerin sonlarında lisedeyken iki perdelik bir tiyatro oyunu yazmıştım; konusu, kan davasıydı. Elbette tiyatro edebiyat dünyasının bu oyundan haberi olmadı. İyi ki de olmadı. Sonra 90'larda günce, şiir, öykü ve roman yazma denemelerim oldu. Tabii deneme aşamasında kaldı, bir daha da denemedim. Ancak 1998'de Varlık dergisinde Erhan Bener, "Ustaların Seçtikleri" bölümünde gelen çok sayıda öykülerin içinde benim öykümü yayınlamaya değer bulup Varlık'ta yayınlanmasını sağlamış ve benden geleceği olan bir yazar olarak söz etmişti. Yanılmış, geleceğim olmadı, edebiyat dünyasına daha girmeden çıkıp gittim, kendi ülkeme, akademik dünyaya ricat ettim. O yıllarda okuduğum her yazardan etkileniyordum. Örneğin Demir Özlü'den çok etkilenmiştim. Onun kitaplarını okuyunca varoluşçu öyküler yazmaya çalıştım ancak varoluş felsefeme aykırı olduğu için yazamadım. Yazsaydım, varoluş felsefemi inkâr etmiş olacaktım. Bugün Demir Özlü öldü. Çok sevdiğim yazar Tezer Özlü'nün abisiydi. Demir Özlü, politik nedenlerle yurt dışına çıkmak zorunda kaldı; ülkede kalsaydı, acaba daha mı değişik yazardı, bilemiyorum.

90'lar hem pop müziğin hem de genç yazarların patladığı bir dönemdi. O genç yazarların bir kısmı bugüne kaldı. İyi de oldu. Dönelim bana; pek çok şiir yazdım ancak hiçbirini yayınlatmadım. Bilmem kaç tane roman denemem oldu, ne var ki roman denenmez, yazılır. Ve şunlar da önemli kanımca: 1) Akademisyenden edebiyatçı çıkmaz, 2) büyük aşklar yaşamak, ille de iyi eserin garantisi olmayabilir, 3) memur zihniyetli ile bohem yaşayanlar edebiyatta verimli olamazlar, 4) ilham geldiğinde yazar yeteneksizse, yetenekliye düşen görev, ilhama küfretmektir, 5) edebiyat dünyası diye bir şey yoktur, çünkü edebiyatın bir ülkesi, vatanı, mekanı olamaz, 6) büyük yazar olmaz, yazar olur; kişi ya yazar ya da yazamaz, 7) Türkiye'de her üç şairden beşinin şiirleri, altısının da şairlikleri bir işe yaramaz, 8) edebiyat dünyasının eserlerinden daha ilgi çekici olanı, yazarların polemik ve tevatürleridir, 9) çok fazla edebiyat göz, şair de gereksiz söz çıkarır, 10) şiirlerin çoğu saçma, yersiz ve anlatımda kabızdır, 11) kapalı şiir, iflas etmiş esnafın dükkanını kapatmasına benzer, 12) edebiyatçımız edebiyatçı gibi görünmek için çok çaba harcar, 13) edebiyat ödülleri çok değerlidir ancak sadece alabilen için, 14) uzun roman, kafasından çok eli çalışan yazarların ürünüdür, 15) iyi şiir okumak diye bir şey olamaz; iyi olan şey, dildir, onu kullanabilmektir, 16) edebi-

yatımızda çoğu eser adı, içeriğiyle tutarlı değildir, 17) yazarak para kazanmak mümkün ama edebiyat, piyasa ülkesinin üvey evladıdır, 18) çoğu solcu yazar, sırf egoistliklerinden dolayı piyasanın kurallarını sonuna değin kullanmıştır, 19) kadın edebiyatçılar yazarlar, erkek edebiyatçılar ise hem yazar hem de konuşurlar, 20) buraya bir şey bulamadım.

23 Şubat 2021

Çukurova'nın yiğidi Yaşar Kemal...

Çukurova'nın yiğidi, anlatıcısı, sevdalısı, gezgini, toprağın dostu, bör-tü-böceğin kulağı, İnce Memed'in yaratıcısı, kör gözünde dünyanın ışığı, aydın yüzünde halkların romancısı, nice gönlü yaralı eşkıyanın dostu, Anadolu coğrafyasının kalbi, dünyanın gönlünde taht kurduğu koca yürek, heybetli beden, şen şakrak gülüşünde romantik kalem... Yaşar Kemal, Kürt Yaşar Kemalimiz, Türkün dostu, Türkçe dilinin kalemi, Kürtçe duygusunun ifadesi, o koca romanlarında halkların kültür mozaiğinin efsane anlatımı... Yaşar Kemal anlatılamaz, yaşanır, okunur, dinlenir. O koca ciltlerinde yılanlar dile geldi anlattı, kuşlar dil olup öttükçe özgürlük türküsü oldu, atlar kişnedi uzak yolları ulaşır kıldı, kuzular meledi gönlü bol eyledi, köpekler hülyalı bakışlarında coğrafyayı anlatıp durdu... Yaşar Kemal, doğanın dili, börtü-böceğin kalemi, toprağın sesi, rüzgârın kulağı, tohumun umarı, bitkinin kalbiydi... Ciltler boyu akıp giden destanların, efsanelerin, namı yürüyen yiğitlerin, eşkıyanın sesiydi... Yaşar Kemal neyi anlattı? Neyi anlatmadı ki! Neyden söz etmedi ki! O koca, yaşlı, yol vermez dağlar, ırmaklar, ağaçlar, güneşin üzerinde ışıdığı çiçekler, türlü renkler, kokular, karıncalar, bin bir türlü hayvanat, insan, ırgat, rençber, çiftçi, tenleri yanık Çukurovalı emekçiler, kadınlar, çocuklar, gönlü zengin insanlar... Hepsi birer kahraman oldu dile geldi Yaşar Kemal'in romanlarında. Röportajlarında açık yüreklilikle anlattılar düşlerini, arzularını Anadolu'nun emekçi, güzel insanları... Yaşar Kemal, o koca efsane, bize öyle romanlar, destanlar, efsaneler bıraktı ki, okusan bitmez, anlatsan bitmez, bitmemeli, bir türkü gibi hep söylenmeli, gözümüz-gönlümüzde şiir olup akıp gitmeli, her dem demlenmeli... İnce Memed en çok dağlara yakışır, demiri dövmek, tavında tutmak, özgürlüğü tüm dünya halklarına vermek için... Selam olsun koca ustaya...

28 Şubat 2021

Cem Yılmaz neden başardı?

Başarıdan kastım, popüler olması veya tanınması değil. Daha ziyade kendine özgü bir mizah dili yaratması. Bu dili ve alıcısını da yaratabildi. Mizah elbette sadece dilden ibaret değil; sahneye hakimiyeti perçinleyen duruş, jest ve mimikler, kendine özgü kişisel atmosfer vb. Leman'dan Türkiye çapında bir komedyenliğe terfi etmesinin sebep-i hikmeti, kendine has dile yakıt sağlayan tipik kentli orta-üst sınıfların leb demeden leblebiyi anlayan kıvrak zekalarının ihtiyacını karşılaması. Nedir o ihtiyaç? Orta-üst sınıfların daha ziyade alt sınıflarda beğenmediği, şikayet ettiği, küçümsediği, tuhaf ve matrak bulduğu, dalgasını geçtiği ve fakat uzak, mesafeli durmaya çalıştığı her türlü klişe (örneğin askerlik hatırası, mesleki tanıtım, arabesk yaşam, gelenekler, sakarlıklar vb.), bönlük, dünyadan habersizlik, içi boş gezerlik, kendini bir şey sanma, kalıp yargılar, şekilsizlikler, şematiklikler...

Cem Yılmaz'ın dalgasını geçmediği konu kalmadı: Ortalama Türk aklı ve pratiğinin hemen her şeyi, tahsili, askerlik hatıraları, seks hayatı, mesleki imajı, kentsel uyumsuzlukları, ailesel geçmişi, kişisel defoları falan. Liste oldukça uzun. Cem Yılmaz'ın, hemen hiç kimsenin fark edemediği ince kıvrım, detaylı ayrım, derin hücre, fasolu pratik, edepsiz davranışlar düzleminde hemen her şeyin mizahını yapabilecek keskin bir sosyal-bireysel gözlem yeteneği var. Mizahı, keskin bir bıçak gibi. Hemen her şeyi keserken tek bir şeye dokunmuyor; cinsellik gibi tabuları yıkıp sahnede küfredebiliyor, en saygın meslek ve kişilikleri ters köşe yapabiliyor ama asla mevcut iktidarın güç kaynak, denge ve eylemlerini eleştirmiyor. Cem Yılmaz'ın, 19 yıl boyunca AKP ve onları somut olarak tiye alan bir skecine, stand-up'ına rastlamadım. Bu elbette onun "ılımlı" muhalif kişiliğine halel getirmiyor, çoğu insan böyle düşünüyor sanırım. Gerçi ondan böyle bir şey de beklenmiyor. Yaygın izleyicisi olan kentsel orta-orta/üst sınıflar için ondan beklenen, vulgar, aşağılık veya "zonta/maganda" tabir edilen garabetlerle dalgasını geçmesidir. Bu sayede de iktidar sahibi olmayan ve sadece kültürel incelikleriyle övünen orta sınıflara, alt sınıflara karşı hayali/imajiner galibiyetlerle özdeşim kurup rahatlama imkânı vermesidir.

Cem Yılmaz, çok akıllı bir mizahçı, komedyen; neyi, nasıl, ne zaman vuracağını çok iyi biliyor. Başarısının asıl sırrı bu. Denk getirmek, taşı gediğine oturtmak, hedefi on ikiden vurmak diyebileceğimiz şeyleri gayet iyi yapıyor. "Kodu mu, oturtuyor". İnsanı kahkahadan kırmasını çok iyi biliyor. Kentsel orta sınıfların hınzırca gülme iştahını hayli karşılıyor.

Ancak o kadar güldükten sonra aklımızda kalan, kaba tabirle "birtakım ibnelikler", yani sabun köpüğü gibi uçup giden, pembe dizilerin yarattığına benzer bir temelsiz imgelem, esinti veya hoşluk. Gerisi yok veya boş. Onu izledikten sonra kendinizi rahatlamış hissedersiniz, Aristocu anlamda katharsisi yaşamış olursunuz. Ancak işte mesele de bu arınma, rahatlık. Cem Yılmaz sizi mizahıyla rahatsız etmez, kafanızda soru işareti bırakmaz, bu yüzden birtakım şeylere dair yabancılığınızı üzerinizden de atamazsınız. Dibinde yaşadığınız kuyudan dar gökyüzüne bakmayı sürdürürsünüz; onu dinledikten sonra rahatlar ve işinize kaldığınız yerden devam edersiniz. "Yar bana bir eğlence" diyen Hacivat-Karagöz bile değildir Cem Yılmaz. Onu dinleyip rahatlayınca, sisteme dair bütün rahatsızlıkları düşünmez olursunuz veya zaten öyle bir derdiniz yoktur, bir parça olsa bile, sorun yapmaz hayatınıza devam edersiniz. Cem Yılmaz'ın içinden çıkıp geldiği Leman'ın dolmuş edebiyatı (minibüste şoför: "arkadan vermeyen var mı beyler?") züğürt öğrencilere seslenirdi; popüler olup tanınınca orta-orta/üst sınıfların paralı, meslek sahibi ve itibarlı kentsel kesimlerine bunun bir gıdım fazlasını ve fakat bu kez daha inceltilmiş olarak satmaya başladı. Cem Yılmaz, evet, çok komiktir; insanı gülmekten çatlatır, o zaman çene kaslarınız bile ağrır ama işte mizah bu deyip güler geçersiniz. Böylece o kazanır, siz de rahatlamış vaziyette kapitalizmi yeniden üretmeye kaldığınız yerden devam edersiniz. 1990'ların sonlarında Radikal İki'ye dönemin muhteşem üçlüsünü (Cem Yılmaz, Yılmaz Erdoğan, Beyaz) eleştiren bir yazı yazmıştım. Peki, bu üçünde bir Aziz Nesin bulabildik mi mesela? Yok, hayır. Bu üçü kültür endüstrisinin ara malı oldu, medyada yeniden üretildi ve satın alındı. Piyasa, bu mizahı hep satın aldı. Aziz Nesin'deki veya Şener Şen'deki toplumsallık ve bilinç yükseltme bunlarda yok; bu üçü, mizahı "geyik muhabbeti"nin sadece bir tık üzerine çıkarıverdi. Cem Yılmaz başardı çünkü onun başarısını satın alan piyasalarda yeniden üretilmesi beklenen tipik bir üst/orta sınıf birey tipinin, satışları engelleyen her türlü tabu, yasak, günah veya ayıbı aşan bir yaşam dünyası isteğinin karşılanması gerekiyordu. Bir sınır hariç: Mevcut siyasi iktidarın kırmızı çizgileri. Cem Yılmaz, o çizgileri hiç aşmadı. Piyasalarda virtüöz ancak bu şekilde olabilirsiniz. Dolmuş edebiyatı ile doldurulan gençlikten statüsü yüksek orta-üst sınıfların özel zevk, ayrıcalık ve taleplerine seslenmeye geçmek demek, piyasaların ruhunu anlamak demektir. Cem Yılmaz, her şeyi eleştirirken aslında hiçbir şeyi eleştirmedi. Aslında pek de eleştirmedi; milletle dalgasını geçti ve karşılığında en güzel kadınları, lüks arabaları ve şatafatlı bir yaşam dünyasını satın aldı. Piyasa onu satın alırken, o da piyasaya, onu yeniden üreterek "kodu". İyi bir alışveriş. Almak için verdi.

10 Mart 2021

Orhan Gencebay kula neden kulluk ediyor?

1970'lerin ortalarından itibaren arabeskin babası Orhan Gencebay, dal yutmuş sopa gibi durduğu dram ve keder yüklü Türk filmlerinde, halktan biri olarak namuslu ve gözüpek delikanlı kültürünün nadide örneğini canlandırdı hep.

"Orhan baba", feryat-figan Ferdi"nin tersine alabildiğine oturaklı, duygulu, sesi güzel ve ciddi bir sinema ve ses sanatçısı olarak apolitik kent gençliğinin gözdesi olabilmişti. Filmlerinde sinema salonları yıkılırdı. Gencebay, şarkılarında hep keder üreten kadere, platonik veya yaşanmış aşkların umutsuz sonlarına kendince ağlayıp sızlarken içinde yaşadığı dünyayı değiştirmekten ziyade batırmayı önermişti. "Batsın bu dünya, bitsin bu rüya" derken elbette nesnesi belirli ama öznesi kayıp bir hayatın içinde onca faşizm, yoksulluk, işsizlik, açlık vb. dururken o, "kader" dediği boş beşik bir şeyle savaşıp durmuştu.

Aslında durumu biraz Don Kişot'a benziyordu; savaştığı bir şey vardı ama o şey, hayal(iy)di, yerinde yoktu veya çoktan buhar olup gitmişti. Don Kişot'un yel değirmenleri hiç olmasa bir şeyi (feodalizm) temsil ediyordu, Orhan baba ise kadere sitem ediyordu ama o kader nerede oturur, kimi kimsesi var mıdır, belirsizdi. Orhan Gencebay "aş" değil hep "aşk" adamı oldu. Kendinde "serbest düzenleme" dediği arabesk tarz içinde müziğiyle gençlerin karşılıksız, mutsuz veya platonik aşklarını seslendirip durdu ama o gençlerin neden doğru-düzgün aşklar yaşayamadığını da hiçbir zaman düşünmedi. O genç aşkların yaşanmasını engelleyen ne ataerkilliğe ne ezilmişliğe ne de cinsel mesafeye dair ne bir söz söyledi ne de eylemde bulundu.

Aşkı arıyordu ama yanlış yerde. Uzun süre "halk(ın) adamı" profilini çizdi; içkili gazinolarda sahneye çıkmayı reddetti, filmlerinde çeşitli (ama hep apolitik) haksızlıklara isyan etti ve fakat onu bir gün olsun grevlerde, 1 Mayıs'larda, öğrencilerin yanında, işçilerle, sanatçılarla birlikte görmedik. Gencebay aslında basbayağı "kentsel muhafazakâr" biriydi. Takındığı tevazunun ardında, güçlü iktidarlara tapma karakterini hep gizlese de sanatı ona işaret ediyordu. Geçmişte sigara ve içki içer, şarkılarında Tanrı'ya sitem eder, garibanın sesi olduğunu iddia eder, filmlerinde ücretsiz halk konserleri verir görünürdü.

Şimdi bunların yerinde yeller esiyor. Tanrı, Allah oldu, garibanların yanında durmak yerine Saray'dan çıkmıyor, ihale alıyor, herkesi mah-

veden bir siyasi iktidarı gözü kapalı, fanatikçe destekliyor, kula kulluk ediyor. Peki, neden şarkılarında "kula kulluk edene yazıklar olsun" diyen bir Orhan Gencebay'dan bugün "kula sorgusuz-sualsiz kulluk eden" bir Orhan Gencebay'a geldik? Bugünlerin klişesiyle soralım: Şaşırdık mı? Hayır.

Çünkü: Arabesk denilen sözde sanat ve yaşam biçimi, kafayı bulmuş garibanın boşa kılıç salladığı bir kültürde hayali düşmanlarını tuhaf bir kaderde arayıp duran birilerine, çıkışı hep pembe tablolar içinde gösterir. Gencebay, Erdoğan'ın bile eleştirildiğinden yakınmış son söyleşisinde. Ee, bunca kötü şeyin sorumlusu kim sayın Gencebay? Kader mi? Batması gereken dünya mı? Yoksa kula kulluk edenler mi? Artık şarkı söylemiyorsun, "serbest düzen(leme)" dediğin müzik türünden "serbest neoliberal kapitalist piyasa"lara geçiş yaptın iktidarın yamacında durarak, eteğine tutunarak. Ne diyelim? O arabesk filmlerinde dönemin gençliğine dürüst, namuslu ve ahlaklı bir şarkıcı profili çizip durdun; sazın teline vurduğunda kitleleri ah ettirdin. Ettirdin de şimdi daha bir ah ettiriyorsun, sesinle değil, oturduğun kral sofrasıyla. Garibanın sesi olmaktan Saray sofrasına terfi ediyorsan, o zaman batsın bu dünya, bitsin bu riya(karlık).

16 Mart 2021

İbrahim Tatlıses'i nasıl bilirsiniz?

69 yaşındaki İbrahim Tatlıses, çokkimlikli biri: Arabesk şarkıcısı, bestеci, türkücü, sinema yönetmeni, yapımcı, köşe yazarı, senarist, aktör, iş adamı, TV programcısı, şovmen, TV kanalı/radyo sahibi ve çeşitli alanlarda (gıda, turizm, inşaat, iletişim, ulaşım vd.) iş adamı... Peki, bu çokkimlikli sanatçıyı 2011'de neden vurdular, hatırlıyor musunuz? Mesele, sanat mıydı? Şarkı mıydı? Beste miydi? Film miydi? Veya buna benzer bir şey mi? Değil tabii, kendisi de nicedir mafyavari davranmaya başlamış olan Tatlıses'i yine bir başka mafya grubu vurmuştu. Peki, bir türkücü, arabeskçi, sinemacı, epey zengin bir iş adamı, Erdoğan'ın majesteleri şarkıcısı nasıl oldu da bu noktaya geldi?

Cevap, Tatlıses'in arabesk hayatının merdivenlerini tırmanış hikayesinde gizli gibi görünüyor. Tatlıses 1952'de Urfa'da, kendi deyimiyle bir "mağara"da doğdu. Babası Arap, annesi Kürt. Öyle olunca bir Kürt oldu, bir Arap ama daha çok Türk diye tanımladı kendini. Okula gitmedi, sorulduğunda şu sözü dillere destan oldu, eğitim tarihine bile geçti: "Urfa'da Oxford vardı da biz mi gitmedik?!" Sonrasında ilkokulu dışarıdan bitirdi. Çocuk yaşlarında çalışmaya başladı, ününün doruğundayken sorulduğunda ise bu noktaya inşaat işçiliğinden geldiğini söyledi. Ben de herkes gibi bu sesi 1970'lerin sonlarına doğru "Ayağında Kundura" türküsüyle tanıdım. Sonra "İmparator" oldu: Perihan Savaş ve Hülya Avşar ile olan evliliği, sevgilileri, kırdığı potlar, önce Genç Parti'den ve sonra AKP'den milletvekili adayı olması ama seçilememesi, Urfa'dan bağımsız adaylığını açıklaması ve sonra geri çekmesi, söylediği ve çok tartışılan Şemmame" türküsü, elinden düşürmediği viskisi, çiğköfte hayranlığı, "kıroluğu", Diyarbakır'da sahnede Erdoğan ve diğerleriyle birlikte "megri" diyerek türkü söylemesi...

Karşımızda inanılmaz renkli, değişken, farklı, göz alıcı bir hikâye var. Ancak sonuçta gelinen berbat bir nokta; bir mafya kurşunuyla mahvolan sağlıklı bir hayat, zar-zor iyileşme, kalıcı hasar, biten sahne ve şov hayatı vb. İbrahim Tatlıses, bu ülkede hakikaten "sonradan görme" birinin ölçüyü kaçırıp ne yaptığını bilmez bir halde dengesini yitirdiği veciz bir "sanatçı" örneği. Kırsal bölgenin kendisini şehrin batakhanelerinde yitirmiş malum hikayesinin öznesi. Çok güzel sesine, yorum biçimine rağmen haldır-huldur davranışları, duygu-bozuk tripleri, dünyayı ben yarattım havalarıyla hem gündelik hayatında hem de sahnede, TV kanallarında kendisi neredeyse nefret edilen bir objeye dönüştü sonunda. Ka-

dınlara karşı saldırgan tavrı bunda çok etkili oldu ama bu ülkede arabesk hayatın yavşamış kültür kodları, zaten uzun bir süredir, sanatı, yerlerde sürükleyecek denli irtifa kaybettirmişti.

Arabesk şarkıcılarındaki megalomanlığın geldiği yer, tam da burası: Ne sanatçı sorumluluğu ne de sanatın gelişmesi için verilen çaba. İbrahim Tatlıses, sanatçı olmanın dışında her şey oldu; bu her şeyin içinde ne ararsanız bulabilirsiniz. Popülerlik biraz da böyle bir şey, her şeyden var ama istenilen şey yok..Tatlıses'in, yani çarpık Türkiye kapitalizminin bir sonucu olan, metalar dünyasında kıvrak biçimde dans ettiğini sanan, parayı kündeye getirdiğini düşünen, mal ve mülklere takla attırdığını iddia eden bir kişinin geldiği bu kapitalizmdeki yeri, bir tür "lahmacun-viski" sentezinde kendini ortaya koyan arabesktir. Oynaş-sırnaş dille kendini var eden, "yeaaahhh" diye tınladığında seyirciyi yerinde hoplatan ama ülkede sanat adına iyi-güzel bir şeyi zinhar yapmayan bir medyatiklik, şovmenlik, megalomanlıktır yaptığı... 1980'lerin ortalarından itibaren sakal bırakıp ciddi sinema yönetmeni edasını veya pozunu takındığı birkaç acayip filmini bugün insanlar komedi diye izliyor sosyal medyada. Parayı kırdı, en güzel kadınlarla sevgili/eş oldu, popülerliğe ulaştı, her daim konuşuldu, sevildi, nefret edildi ama hep zirvede kalmasını bildi. Urfa'daki fakir-fukara hayatının acısını çıkardı, o günleri her daim andı ama o fakirliğin kaynağını hiç sorgulamadı, lafını çok ettiği Kürt inşaat işçilerine, örneğin AKP döneminde büyük şantiyelerde pis yemekler yedirilmesini, paralarının verilmemesini, zor çalışma koşullarının dayatılmasını, işçilerin itiraz ettiklerinde ise gözaltına alınmalarını, hatta tutuklanmalarını bir gün olsun dillendirmedi. Bulunduğu noktaya emeğiyle geldiğini iddia edip durdu, başarısıyla hep övündü, herkese çalışmayı öğütledi ama o emeğin neden hep kendisi gibi "bir başarı hikayesi" yazamadığını sorgulamadı. Son yıllarında majestelerinin sanatçısı olarak sahnelerde, uçaklarda, yemek sofralarında, saraylarda ağırlanıp durdu. Yavuz Bingöl gibi Kürt sanatçılarla Erdoğan'ın yanında yer alırken, misal, Kürtlerin oy verdiği HDP'ye neden onca baskı ve zulüm yapıldığını hiç dert edinmedi.

Evet, Tatlıses... Güzel ses, çirkin bir hayat. Paralı bir yaşam yoksul bir düşünce dünyası... Çarpık, bozuk, tangır-tungur, her tarafı oynak bir hayatın popüler ismi, adı demokrasi dünyasında anılmayan bir suret...

17 Mart 2021

Müslüm baba ve evlatları

Bana sorarsanız, arabeskin en özgün, kendine has ve değişik şarkıcısı Müslüm Gürses'tir. Hani damardan derler ya, öyledir onun "hakiki" arabeski. Sesi de sıra dışıdır. Japon ses mühendislerinin yaptığı incelemeye göre Gürses, ancak operacılarda bulunacak denli bir ses genişliğine sahiptir. 1953'te Urfa'nın bir köyünde doğan, yoksulluktan dolayı Adana'ya göçen, pek çok işte çalışan, gazinolarda şarkı söyleyen Müslüm, 1980'li yılların başında edindiği "baba" lakabıyla aslında arabeskin en marjinal, uç veya sıradışı şarkıcısı oldu.

Onun yaptığı arabesk, "Heavy Metal" tarzında, tam da "underground" dedikleri bir şeydi. Şarkıları ağır-aksak işleyen bir melodiye zemin veren ifadelerle doludur: "Ben insan değil miyim?", "seni sevmek için ölmek mi lazım?" Bu arabesk sorularda berbat bir ruh, keder ve derbederlik hali vardır; ümitsiz bir aşkın yaraları kalbindedir Müslüm babanın. Arabeskin babası olsa da marjinali değildi nihayetinde çünkü Muhterem Nur ile olan samimi aşkları dillere destandı; Murathan Mungan ile birlikte bir albümü için iki yıl birlikte çalışmıştı; Tarkan ve pek çok popüler sanatçıyla ortak projeler gerçekleştirmiş, 39 adet filmde oynamış, sayısız TV programına çıkmış, alabildiğine popüler olmuştu.

Kaderin cilvesi mi demeli bilmem, Müslüm baba aslında arabeske has dramatik bir olay yaşamıştır. 1978'de geçirdiği bir trafik kazasında öldü sanılarak morga konulmuş ancak yaşadığı anlaşılınca hemen ameliyata alınmış, kurtarılmış ancak beyninde kalıcı bir hasarla yaşamına devam etmek zorunda kalmıştır. Beynindeki hasar nedeniyle bu bölgeye alacağı en küçük bir darbeyle kör olma, hatta ölme riski oluşmuş, koku alma duyusunu tümüyle ve işitme duyusunu da yarı yarıya yitirmiş, konuşma hızı oldukça yavaşlamıştır. Yavaş konuştuğu için de sağlık durumunu bilmeyenler, onun alkollü olduğunu veya uyuşturucu aldığını sanmıştır.

Müslüm'ün aslında en otantik tarafı, şarkılarının verdiği vecd ile kendilerini jiletleyen, sahneyi basan, onu öpmek adına olmadık taşkınlıklar yaptığı için konserlerin yarıda kalmasına neden olan dinleyicileridir. Onun dinleyicileri, kelimenin tam anlamıyla hayranlarıydılar. Öyle ki bir hayranı, onu aşırı sevgisinden dolayı bıçaklamıştı. Onlara göre Müslüm, başka herkesten farklı bir şarkıcıydı; farkı, şarkılarında alabildiğine anlam ve zemin bulan kadere isyandır. "Yakarsa bu dünyayı garipler yakar" lafı duvarları süslemiştir. Peki, kimdi bu garipler? Kentler-

deki yoksul, tutunamayan, işsiz-güçsüz, lümpen, apolitik ve duygularına gem vuramayan, "alayına isyan" eden bir gençlik.

Sonuçta dramlarla yüklü bir hayat yaşadı Gürses; babası annesini öldürmüştü, kendisi öldü diye morga kaldırılmıştı, seyircisi tarafından bıçaklanmıştı, plak şirketleri tarafından sürekli dolandırılmıştı, neredeyse alkolik olmuş ve bu da ileride onda ciddi sağlık sorunlarına yol açıp ölümüne neden olmuştu. Bu ağır, dramatik, kasvetli bir hayat yüzünden karısı Muhterem Nur'a hayatının filme çekilmemesini vasiyet etmiştir. Ama ölümünden sonra hayatı filme çekildi, ona benzeyen şarkıcı bir çocuk, tam da onun gibi bir tip ve şarkılarıyla Gürses'in çocukluğunu canlandırdı.

Peki, nedir Müslüm Gürses? Bütün arabeskçilerdeki özellikler, onda da vardır ama en önemlisi, "kader" denilen bir düşmanın yarattığı kedere dair sürekli ağlayıp sızlamak, dövünmek ve kendinden geçip bu dünyanın gerçekliğini unutmaktır. İçki içip uyuşturucu çeken lümpen bir gençlik için Müslüm gibi şarkıcıların verdiği mesajlar, en nihayetinde duygulara pelesenk olan sorunların çözüldüğü değil, tuhaf bir ruh hali içinde kendinden geçerek yüceltildiği bir yolda ilerler. "Ben insan değil miyim?" sorusu, garibanların düzene itirazı gibi görünür ama muhatap düzen değil, kader ve o kaderi yaratan sihirli güçlerdir. "Ölürsem kabrime gelme" gibi şarkılarına söz olan ünlü şiirlerin mısralarında Gürses, belki de acıklı hayatının film şeridi gibi gözlerinin önünden geçtiğinde bir şeylere, belki birilerine, olasılıkla annesini öldüren, gençliğinde şarkı yarışmasına katılmasın diye o uykusundayken saçlarını kesen babasına, lakabıyla "Deli Mehmet"e sesleniyordu.

Öyle ya da böyle, bu müzik türü ve önerdiği yaşam biçimini bu ülkede sevip uygulayanlar var ama tabii hiçbir çözüm getirmeden bu hayatı kendilerine çekilmez kılarak. Hayran olduğu şarkıcıyı bıçaklayanın ruh hali başka nasıl açıklanır bilemiyorum. Müslüm Baba ve dinleyicisi olan evlatları arasındaki ilişki gerçekten çok değişik, tıpkı kendisinin gerçek babasıyla olan baba-evlat ilişkisinde olduğu gibi.

20 Mart 2021

Ahmet Kaya: Kürt kimliği ile 'devrimci arabesk' arasında

Ahmet Kaya'yı, daha yeni yeni tanındığı bir dönemde canlı izleme şansım olmuştu. Sanırım 1986 yılıydı, Ege Üniversitesi öğrenci derneğinin davetiyle İzmir Fuar'ında eski Ekici Över gazinosunda biz devrimci öğrencilerle dayanışma amaçlı, bağlamasını çalarak sevilen türkülerini seslendirmişti. 1986'da Şafak Türküsü adlı parçası ve albümü ile tüm Türkiye'de tanınmıştı. Zindanların delifişek direngeni şair Nevzat Çelik'in şiiri, Kaya'nın sesiyle herkesi can evinden vurmuştu çünkü 12 Eylül tüm çirkefliğiyle hala sürüyordu, bilhassa zindanlarda. Ölü toprağını üzerinden atma zamanıydı. "An Gelir", "Yorgun Demokrat", "Başkaldırıyorum" albümleri 1980'lerin sonlarının diğer önemli albümleriydi. Albümlerin yanı sıra film müzikleri, konserler, kitaplar ve TV programları ile epey aktif oldu.

1990'lar Türkiye'si, Ahmet Kaya fırtınasıyla resmen savruldu. Fakat Ahmet Kaya, sanatçı kişiliğinden ziyade politik duruşu, Kürt kimliği ve anaakım sanat kültürüne olan meydan okumalarıyla anıldı, ifşa edildi ve de dışlandı. 1999'da ödül aldığı bir konuşmada, hazırlayacağı Kürtçe klibin yayımlanması için yürekli bir televizyoncu bulamazsa, Türkiye halkının bunun hesabını soracağını söylediğinde salondaki sanatçı müsveddeleri tarafından küfürlerle anılmış, üzerine çatal-bıçak fırlatılmıştı. Daha sonra, Berlin'de 1993'te verdiği bir konserde örgüt propagandasına alet olduğu gerekçesiyle yargılandı, ceza aldı ama öncesinde 1999'da yurt dışına çıktı. Ancak öncesinde büyük bir linç kampanyasına sürekli maruz kaldı. Defalarca yargılandı. Mahkemelerde sanatını savunmak zorunda bırakıldı.

Yaşamı boyunca içkisi, bindiği lüks arabası, sözleri ve duruşuyla çok eleştirildi. Bir kalp krizi sonucu öldüğü Paris'te son yolculuğunda onu 30 bin kişi uğurladı ve ünlülerin mezarlığı olan Père Lachaise'e gömüldü. Ahmet Kaya'nın Tanrı vergisi çok güzel bir sesi vardı; tonları harika olan bir ses. Hem gür hem tiz. Şarkılarının çoğu çok güzel. Duygulu ve kalpleri vuran cinsten. Peki yaptığı müzik neydi, nasıl tarif edilmeli? Özgün veya protest dense de ben, Ahmet Kaya'nın yaptığı müziğin "devrimci arabesk" olduğunu düşünüyorum. Elbette özgün, hatta protest, yıkıcı, meydan okuyucu, sağcıları bile etkileyen bir müzik ama arabesk. Şarkılarında toplumsal meseleleri, kimlik sorunlarını ve adaletsizlikleri işlese

de, birçok şarkısında arabesk tınılar çok güçlüdür. "Kafama sıkar giderim" ifadesi, tam da bu kendine dönen bir şiddet zihniyetinin Kaya'da yarattığı bir özyıkımın canlı örneği oldu.

Ahmet Kaya, Kürt kimliği ile devrimci arabesk müziği arasında gidip geldi. İkisinden de kopamadı. Kimi zaman isyan etti, kimi zaman da "yorgun demokrat" örneğinde olduğu gibi kendini tüketen bir yaşam gerçekliği karşısında bıkmış hayatının izlerini dinleyicisiyle paylaştı. Lüks içinde yaşayıp yoksulluk edebiyatı yaptığı eleştirisine tıpkı Fransız sosyalist Jean Jaures gibi yanıt vermişti. Jau es'yi bindiği trende bi inci mevkide gören işçi, durumu içerleyince Jaures, meselenin alt mevkide değil, birinci mevkide gitmek olduğunu, herkesin bunun için çalışması gerektiğini söylemiş. Ahmet Kaya da lüks yaşam eleştirisine şöyle yanıt vermişti: "Benim hiç Mercedes'im olmadı. Şimdiki a abam Mercedes'ten daha pahalı, cip olduğu için gözüne batmıyor insanların. Salaklaşmamak lazım; bunlar önemli şeyler yani. Biz insanların yoksulluğunu savunmadık. Bizler yaşamımız boyunca insanların zenginliğini savunduk. Yani ben cipe binsem, Mercedes'e binsem; bunlar önemli şeyler midir? Ben tarihin yüklediği misyonu yerine getiriyor muyum? Bu önemli. Tam 30 sene aç yaşadım bu ülkede, 30 yıl boyunca. Bütün lokantaların kenarlarına gidip, o lahmacunların nasıl çıktığına baktım. Artık ben bu saatten sonra bunu yerim ve kimse bunu engelleyemez..."

Evet, Kaya da insanların yoksulluğunu savunmadı, Jaures gibi düşündü bunu söylerken. Ancak insanların zenginliğini savunmak başka, kendi yaşamını aşırı lüks bir biçime sokmak bambaşka bir şey. Bu, ünün getirdiği bir sonuç; arabesk yaşamın Kaya'daki tesirlerinden biri. Evet, kabul, Ahmet Kaya, her şeye rağmen tipik bir popçu değildi, arabeskçilerle aynı sınıfa sokulamazdı, anaakım işler yapmadı ancak parçalarında dozu artan bir arabesk onun peşini hiç bırakmadı. Belki de bu yüzden ülkücü dinleyicileri bile oldu, gençliğin idolü oldu ve Tanrı vergisi güzel sesinin rengini ve oluşunu değişik ezgilerde dinleme şansı bulduk. Ama ben onu hep sadece bazı parçalarla (şafak türküsü, an gelir vb.) anımsadım, anımsayacağım. Sıra dışı bir sanatçıydı, o yüzden sıradan müsveddelerin linçine maruz kalıp durdu. Şimdi ünlülerin mezarlığındaki yeri, onun aslında sanattaki yerini gösteriyor. Bir daha böyle bir ses gelir mi, bilmem. Anılarına saygıyla...

24 Mart 2021

Yılmaz Güney'in derdi neydi?

Oyuncu, yönetmen, senarist ve yazar Yılmaz Güney'in derdi sinema mı yoksa politika mıydı? Sinemayı politikanın aracı olarak mı kullanmıştı ya da politikayı sinema için araçsallaştırmış mıydı? Aslında böylesi bir soru pek de yerinde değil zira sinema gibi politika da Çirkin Kral'ın anlatmaya çalıştığı derdinin birer dilinden, aracından veya ortamından başka bir şey değildi. Sinemayı halkı için yapan birinin o halkın dertlerine politik olarak tercüman olmaması zaten düşünülemezdi. 1960'larda Yeşilçam'da kendine özgü bir dille yorumladığı avantür (macera) filmlerinde girmediği kılık (mafya babası, kabadayı, yerli kovboy vb.) kalmayan Güney, Anadolu'nun kavruk, bıçkın ve deli-dolu bir delikanlısının bileğinin gücüyle yeraltında veya yerüstünde kötülerin hakkından geldiği pembe bir tablo çizmiş ama çok kısa bir zamanda da efsane yani Çirkin Kral imgesini yaratabilmişti.

Tabiri caizse, Göksel Arsoy gibi dönemin Yeşilçam'ının muhallebi çocuğu "yakışıklı jön" imgesini yıkıp geçmişti. Yakışıklı değil, çirkin, esmer tenli bir Anadolu çocuğunun (Adanalı bir Kürt gencinin) da başrol oynayıp "jön" olabileceğini göstermişti. 1960'lardaki avantür sinema dönemi (kuşkusuz öncesinde Hudutların Kanunu, Alageyik gibi birkaç nitelikli filmde rol alıp oynar) onun deli-fişek zamanıdır. Öyle ki, 1966'da "Eşrefpaşalılar" (1966) filminde, o dönem eşi olan oyuncu Nebahat Çehre'nin kafasında yer alan bardağa rol icabı ateş edip isabet ettirmesi gerekiyordu. Nefeslerin tutulduğu o sahnede, Çehre'nin haberi olmadan gerçek mermi kullanmış ve bardağı vurmuştu. Bu kavgalı ve derin aşklı evlilikte Çehre'yi yine bir tartışma sonrası, kulüp çıkışında arabasıyla ezip geçmişti. Yani filmlerinde neyi oynuyorsa, gerçek hayatında da onu yaşıyordu sanki. Sinemada Çirkin Kral ile birlikte silaha ve içkiye merakı, gece yaşamı, Nebahat Çehre ile olan hızlı aşkı ve evliliği ve daha neler neler; bütün bunlar bir dönemi anlatıyordu.

Ancak Güney, bilinçli, solcu biriydi ve siyasal bilincini sinemaya yansıtması gerektiğinin farkındaydı. Daha 1961'de komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla 1.5 yıl hapse mahkum olmuş, içeride yatmıştı. Aventür filmlerini çekse, Çirkin Kral olsa da o, politik biriydi. Nitekim 68 kuşağının hareketlenmesi, onun da kulvar değiştirerek sinemada daha hızlı koşmasına vesile olacaktır. 1971'de Mahir Çayan ve arkadaşlarını evinde saklaması sonucu 2 yıl kalıp 1974'te çıktığı cezaevi hayatı onu epey değiştirir. 1974'te çektiği "Arkadaş" filmi ses getirir. Ancak savcının öldü-

rülmesi olayına adı karışır ve yine cezaevine girer. Cezaevindeyken tasarladığı "Sürü" ve "Yol" filmleri birer başyapıttır. "Yol", Cannes'da Kosta Gavras ile birlikte büyük ödülü alır. Hapishaneden kaçıp gittiği Fransa'da 1984'te ölmeden önce son yapıtı olan "Duvar" filmini çeker. Yine, yanında her zaman olduğu gibi cefakâr ve vefakar eşi Fatoş Güney (Jale Fatma Pütün) vardır.

Bitirirken bir anımı anlatayım: 2013 yılı olmalı. Ayrıntı yayınevine dışarıdan editörlük yapıyordum. Yayınevinin sahibi İlbay Kahraman, 68 kuşağı önderlerinden, Mahir Çayan'ın arkadaşı Oktay Etiman'a çeviri yaptırmak istediklerini söylemişti. Etiman ile Mülkiyeliler'de buluşmaya gittim, yanımda çevirmesini istediğimiz kitap vardı. Etiman, Mülkiyeliler Birliği'nin bahçesinde bir kadın ile oturuyordu. Masaya oturduktan sonra kadına bakıp acaba ben bu kişiyi nereden tanıyorum diye düşünürken Oktay Etiman, tanıştırınca böylece Fatoş Güney'i tanımış oldum. Fatoş Güney, bu yakınlarda Yılmaz Güney'i anlattığı güzel bir kitap çıkardı.

Evet, Yılmaz Güney, sıra dışı bir insan, yönetmen ve senaristti. Eğer politik engeller önünde olmasa, hapishanede yıllarca yatmasa ve sağlığı elverse çok daha iyi filmler çekecek bir kapasiteye sahipti. Sinemayı çok farklı kavrıyordu ancak bana göre üstünlüğü, rol yapmadan olan-biteni halkın gözünden, adil ve eşit bir hayat için anlatabilme becerisi gösterebilmesiydi. 1979'da çekilen "Sürü" filmini darbeden hemen önce 1980'de izlemiş ve ataerkilliğin (ya da o dönemki ifadesiyle feodalizmin) çelişkilerini kavramıştım. Yılmaz Güney, Türkiye toplumunun çelişkilerini sinema diliyle anlatırken aslında kendince bir politik perspektif (devrim) önermişti. Fransa'da, 12 Eylül darbesi sonrası oluşan devrimci diasporaya yaptığı konuşmasında, gençlerin devrimci olmazlarsa eğer, birer kabadayı benzeri insanlar gibi orada-burada telef olacağını kendine özgü bir dille anlatmıştı. Bir bakıma o avantür filmlerinde oynadığı ve o filmlerin benzeri bir hayatı az-çok yaşadığı bir dönemi de sanki özeleştiriye tabi tutmuştu.

Namı değil ama anıları yaşasın, bilinçlerin dönüşümünde ders olsun diyelim.

1 Nisan 2021

Grup Yorum'u savunmak

Benim için Grup Yorum, özgün veya devrimci müzik yapan herhangi bir gruptan ziyade, bir dönemin devrimci ruhunu şarkı ve pratik mücadeleyle estetize etme becerisini Anadolu'nun kadim halklarının türkülerine dayanarak yapmasıyla diğer grupların arasından sıyrılan sıra dışı bir politik müzikal oluşumdur. Yorum, devrimci müzik siyaseti ve felsefesinde gerek düşünsel gerekse pratik olarak bir kilometre taşı, dönüm noktası ve şaşmaz pusuladır. Her zaman severek dinlediğim, dinlediğimde bilendiğim, düşüncelerimin gücünü yeniden hissettiğim bir grup olarak Yorum, şarkı ve türküleri bu ülkeye, hemen herkese, halklara sevdiren, ezgileriyle insanı alıp bir yerlere götüren, devrimci coşkuyu doruğuna çıkaran bir gruptur.

Pek çok kişinin aksine düşündüğüm bir konu var: Grup Yorum'a asıl kimliğini veren şey, sıradan bir müzikal sanattan ziyade, devrimci politikadır. Yorum'un aidiyetini belli bir devrimci gruba atfetmesi, o politik grubun kimi uygulamaları çerçevesinde elbette eleştirilebilir ancak Yorum, o politik grupla birlikte var oldu, yükseldi ve bir efsane haline geldi. Elbette bunu, o politik grubu övmek veya yüceltmek için yazmıyorum. Lafı şuraya getirmek istiyorum: Yorum'un birkaç gün önce, kendi eski üyesi olan bir kadını hedef alması veya göstermesi elbette doğru değil. Eleştiri ile hedef gösterme aynı şeyler değil ancak buradan kalkarak bu grubu bütünüyle toprağa gömmek de doğru değil. Kimse kimseye Katolik nikahıyla bağlı değil, olmamalı.

Ancak şu da bir gerçek: Grup Yorum, ikinci dönemindeki Hilmi Yarayıcı, Fikriye Kılınç gibi müthiş seslerin vokal yaptıkları 1990'lı yıllardaki, her kasetiyle yeni bir ivme yakalayabilen havasını kaybettikten sonra bir türlü eski coşkuyu sanatsal düzeyde yeniden üretemedi; o sanatsal coşku, estetik düzey ve müzikal kalite yakalanamayınca, grup, belki de koşulların dayatmasıyla, yani sürekli polis baskısı ve tutuklamalar nedeniyle daha katı bir tutum alıp açlık grevi ve ölüm oruçlarına girişti, böylece iki üyesini ne yazık ki kaybetti. Hapishanelerdeki inanılmaz işkence ve baskı türlerine karşı açlık grevi veya ölüm orucu meşru bir direniş biçimi olarak kabul edilebilir ancak sanatçılar, ölümü değil, seslerini duyurabilmek için her zaman yaşamayı seçmelidirler. Burada mesele, bir müzik grubunun politika yapması değil, politikasını hep sanat üzerinden yapmasıdır. Yapabilmesidir.

Yorum, son yıllarda politikanın bu ikinci biçimini yapmakta zorlandı veya yapamadı. Bunda, Hilmi, Özcan, Fikriye gibi yetenekli müzisyenler yetiştirememesinin önemli payı var ancak neden yetiştiremediği de ayrıca tartışılabilir. Gramsci'nin "organik aydın"ı veya Sartre'ın "angaje entelektüel"i, bildiğimiz politikanın halk zemininde yürütülmesinin bir tür mücadele aracı olarak formüle edildi. Yorum üyeleri, bu organikliği veya angajeliği çok ileri düzeylere götürdü veya taşıdılar ancak bu, yanlış dense bile, ülke koşullarının dayatmasının bir sonucuydu. Sazınızı elinize aldığınızda, yakınınızda bir grev varsa, orada çalmak dışında başka bir şey düşünemezsiniz. Bugün Grup Yorum'u yeni güzel şarkıları ile değil de kaybettiği elemanları veya eski bir üyesine karşı olan yaklaşımı üzerinden konuşuyorsak, bir şeyler yanlış gidiyor demektir. Yorum'a olağanüstü bir baskı var ancak bu baskı, daha fazla politika ile değil, daha yoğun bir politik sanatla kırılabilir. Grup'un en büyük şanssızlığı veya dezavantajı, sanatsal yeniden üretimi gerçekleştirebilecek eski kapasitesine ulaşmasını engelleyen sürekli eleman yenilenmesidir.

Öyle olunca da bir süreklilik olamıyor, her proje yarım kalıyor, grubun halk kitleleriyle yeni ürünler üzerinden buluşması gerçekleşmemiş oluyor. Öyle ya da böyle: Yorum, nice genci sömürüsüz, adil ve eşitlikçi bir dünya hayalini gerçekleştirmek için etkilediği bir müzikal felsefeyi bu ülkede inanılmaz derecede sevilen, dinlendiğinde halay çekme isteği yaratan, coşkuyu bileyen ve yükselten bir bağlamda var ettiği için her zaman savunulmalıdır. Grup, kimi politik tutarsızlık, yanlışlar ve ölçüsüzlükler çerçevesinde silinip atılmak yerine, eski devrimci felsefesine dönmesi için teşvik edilmelidir. Bu grubu yoksul halk çocukları kurdu, yoksul halk çocukları dinledi, savundu, büyüttü ve bir devrimci efsane kertesine yükseltti. Eleştirilerimizi yaparken biraz da bunları dikkate alarak insaflı olalım diyorum. Çünkü bu ülkede devrimci sanatçıların nice zor koşullarda yetiştiğini herkes biliyor sanırım. Kıymetlilerimize değer biçerken eleştirimizi yıkmak için değil, daha iyisini yapmak için kullanalım. Grup Yorum yaşasın diye.

29 Nisan 2021

DERDİMİZ OLAN TÜRKİYE

Türkiye diye bir toplum var mı?

"Eurovision izlemek bizi bir toplum yapan ender zamanlardan biriydi." Bu cümle Karar Gazetesi yazarı Yıldıray Oğur'a ait. Sanırım yazar şunu demek istemiş: Tek kanallı TRT zamanlarında, işte bütün herkes, evlerine kapanıp tüm aileler, cümbür cemaat TV başına geçip aynı dizi veya programları izliyor, aynı şeyleri hissediyor, aynı duyguları paylaşıyordu. İşte, ne bileyim, Münir Özkul-Adile Naşit'li Yeşilçam aile filmlerinde aynı şeylere seviniyor, benzer dertlere üzülüyorlardı. O halde bu aileler, "aynılık"a dayalı bir Türkiye toplumunu oluşturuyorlardı. Duygular aynı, istekler aynı, beklentiler aynı, değerler aynı...

Doğru, bir ülkenin insanları zaman zaman benzer veya aynı konularda ortak tasa, kıvanç ve başarıyı paylaşabilir, kendilerini bir bütünün eşit parçası olarak görebilir veya hissedebilirler. Bu son derece doğal da bir şey. Ancak hissetmek başka, gerçeklik bambaşka bir şeydir. İzlemedim ama yazılanları okuduğuma göre "Bir Başkadır" dizisi, Türkiye toplumunu paramparça eden kimlikler arası ilişkileri atipik bir şekilde ele almış. Kimlikleri de başörtüsü, Boğaz'da yalıda oturmak gibi maddi simgeler üzerinden tipikleştirmiş. Daha doğrusu iktidar ilişkilerini pas geçip kimlik meselesini kültürel bir kap içine boca edivermiş. Pek çok klişeyi, beylik lafı, tabu konuyu kullanarak...

Şunu kabul etmeli: Toplum, "farazi" (varsayımsal) bir sosyal bütündür. Görünene göre, bizi pek çok şey bir arada tutabilir: ortak tarih, benzer aidiyet hissi, paylaşılan kültürel ve etnik kimlik ama en çok da ortak çıkarlar... Ancak bu bütün, yekpare, tutarlı ve sabit değildir; oynak ve değişkendir. Örneğin "ortak tarih", çoğu zaman resmi, zorlayıcı ve dışlayıcı bir tarihtir. Örneğin ben, İstanbul'un fethini hiçbir zaman kutlamadım, kutlamam da. Bu olayı başarı olarak görmem. Bu türden bir tarih, benim duygu tarihimin bir parçası değil. Ama emeğin, işçilerin, ezilenlerin Osmanlıdaki tarihini dikkate alır, alabildiğine okur ve hissederim. Toplum, kendileri de parçalar olan "parçalı bütün"lerden oluşur. Demokratik ülkeler bu parçalı bütünleri iyi-kötü ortak bir resmin pazılı gibi bir araya getirebiliyor ancak biz getiremiyoruz.

Erovizyon müzik yarışmasını başka herkes gibi ben de ilgiyle izler ancak Türkiye'nin sıralamadaki yeriyle değil, sanatçımızın sanatsal performans yönüyle ilgilenirdim. Yani: Türkiye ne duygular ne de ortak ilgiler açısından bir toplum olabildi şimdiye değin. Toplum denilen bu

içinde yaşadığımız bütün, aslında sınıf, iktidar, kültür, kimlik, tarih, ilgi, çıkarlar vb. yönünden sayısız parçaya bölünmüş durumda. Onca linç, cinayet, askeri darbe, eşitsizlik, adaletsizlik, açlık, sefalet gibi binlerce sorun ulu orta yerinde duruyorken, her kesimden, zenginlik ve fakirlik arasındaki uçurumu dert etmeksin, ortak bir duygu, bilinç ve tutum geliştirip aynı gemide (toplumda) yaşadığını hissetmesi isteniyor, bekleniyor. Peki, bu nasıl olacak? Herkesin bir evi var; tamam, herkes evinden çıksın ortak mahallede buluşsun ancak ne adına, nasıl? Mutfakta kazanımız kaynamazken, Türkiye'nin, diyelim Erovizyon başarısına neden sevinelim ki?

22 Kasım 2020

Türkiye düzelir mi?

Az önce Alman ZDF kanalında Hitler Almanya'sı ile ilgili bir belgesel izledim. Almanya'nın o bombalanmış, yerle bir edilmiş kentleri, dağıtılmış ordusu, fos çıkan dünyaya hakimiyet hayalleri, esir düşmesi, halkının açlığı ve perişanlığını izlerken düşündüm: Bu mahvolmuş ülke nasıl oldu da on yıl içinde yaralarını sarıp kalkınabildi? Kuşkusuz Batı (ABD) yardımları önemliydi ancak sadece yardımla olacak iş değildi o kalkınma.

Aslında Almanya'nın bu hale nasıl geldiğini az-çok biliyoruz. Ancak bu yazının konusu Almanya değil, başlıkta belirtilen mesele. 1970'leri yaşayanlar bilir; hakikaten ağır kriz yıllarıydı. 12 Eylülcü faşist generaller, neoliberal kapitalizmin yolunu açıp iktidarı Özal'a bıraktıklarında, ülkenin, "piyasa aklı" ve "din kardeşliği" ile kalkınacağını düşünmüşlerdi. Olmadı. AKP ile de olmadı. Olamaz da. Kanımca temel sorun, halkın her kriz döneminde bir kurtarıcı beklemesi. Halk, buna alıştırıldı; kurtarıcı da isimleri değişse bile, hep sağ parti ve liderleri oldu.1950'den beri aynı oyunu oynuyorlar.

Parlamentodan içki masalarına değin temel derdimiz hep, ülke düzelir mi oldu. Sıradan insana kendisini ancak kendisinin kurtarabileceğini söylesen, dünyada inanmaz çünkü o gücü kendinde görmez. Çiftçi ağlar, esnaf sızlar, işçi yakınır, genç umutsuzluğa kapılır vb. ancak resim hiç değişmez. Sözde halkın kendi kendini yönettiği bir demokraside yaşıyoruz ancak buna artık kimsenin inandığı yok. Halkımızın kendisi, sistemi değiştirecek özne olma potansiyelini kendisine gösterecek sol/ilerici örgütlenmelerle geçmişte defalarca tanıştı ama yine olmadı. Halkın sağduyusu ile solun düşünceleri arasında dağlar kadar fark yok ama mevcut uçurum da oldukça derin. Fakat daha büyük sorun, ülkenin berbat durumu. Kanaatim odur ki, ülkemiz her bakımdan çürüdü: Etik/ahlak, ekonomik anlayış, politik tahayyül, eğitim tarzı, insana bakış vb. Liste uzun. Yılların birikimi bu. Türkiye sağı, seçmen dediği halkı uzun yıllar içinde tam bir fukaraya çevirdi. İşçi, köylü, gecekondulu, fakir vb. sorunu görüyor ama kaynağı konusunda bir türlü netliğe ulaşamıyor.

Geçen gün bir video izledim. Yirmili yaşlarda bir genç kız, kendisine uzatılan mikrofona yanıp yakılıyor, sorunları anlat anlat bitiremiyor; sonra da seçim olsa hangi partiye oy vereceği sorulduğunda, AKP diyor. Eğer bu bir mizansen değilse, hakikaten durumumuz içler acısı. Medyadan 24 saat AKP propagandası hala iş görüyor. Gerçeklik ile bilinç ara-

sında geçişi sağlayan düşüncelerin oluşumunda en okuryazar insan bile manipülasyona açıktır; yeter ki bunun yol ve yöntemleri bilinsin ve uygulansın. Göbbels, eğitimli Alman halkının kanına en ilkel duygulara seslenerek girmişti. Halkımızın yakıcı maddi gerçekliği, işsizlik ve geçim ancak iktidar öyle simgesel sorunlar yaratıyor ki, halk o noktada o meşhur uykuya ve hayale dalmanın hazzı yüksek esrikliğini yaşıyor. O yüzden Türkiye'nin nasıl düzeleceği sorusunda bence asıl nokta, halkın bu gerçekliğin varlığı kadar neden ve kaynaklarının onların anlayacağı üslupla gösterilmesi olduğunu düşünüyorum. Bilinci değiştirmek çok zor bir iş ama imkânsız değil.

24 Kasım 2020

Fikir orospusu

Öncelikle "orospu" kelimesini kullandığım için herkesten özür dilerim ancak burada yazdığım meseleyi başka nasıl anlatırım bilemediğim için kullanmak zorunda kaldım. Haliyle bu kelime ile cinsellik arasında bir bağlantı kurmadım. İnsanlar, gelişmelere göre fikirlerini değiştirebilir, konjonktüre göre tutum alabilir, yaklaşımlarını yeni durumlarda gözden geçirebilir, hatta gerekirse düşünsel radikal kırılmalar yaşayabilirler. Bunda bir sorun yok. Doğal bir hal diyelim. Bu türden değişimleri oportünizm falan diye de adlandırmamak lazım. Zamanın ruhu değişir, ilkeler bile zamanla belli ölçülerde farklılaşmaya uğrayabilir. Ancak öyle bir dönem yaşıyoruz ki, başlıkta ifade edilen durum, çıkarlarına, küçük dünyalarına ve alabildiğine eyyamcı yapılarına göre habire fikir değiştiren isimleri öne çıkarıyor. Kuşkusuz insan, fikirleriyle geçimini sağlayabilir ancak geçinmek için fikri düzeyde kendini satamaz. Çetin Altan'ın dediği gibi, yazıdan para kazan ama para için yazma. Fikirler satmaz, tartar; tartmalı da. Ağırlığı, yerindeliği, ilkeliliği, tutarlılığı, ezilenden yana tutum almayı vb. tartmalı öncelikle. At izinin it izine karıştığı söylenir arada bir ancak bu, hırsız ve arsızların kendini aklama mottosuna dönüşmüş durumda neredeyse. Çok ilginç ve o kadar da tanıdık. Fikir üretmek ayıp değil, hele mürekkep yalamış biri için zorunlu da. Sorun, üretilen fikrin oynaklığı hem orayı hem burayı idare etmesi: Bir fikrin zamane güçlere uydurulmaya çalışılması. İnsanlık dışı iktidarlar için fikir üretenler genelde o fikirleri araçsallaştırırlar; o fikirlerini mutlaka iktidar medyasında yayma amacı güderler. Aslında fikirleri orta malıdır, gelen geçen herkesin kullanımına da uygundur, yeter ki o fikri pompalayacak iktidar güçleri arkalarında olsun. Gramsci, her insanın kendi çapında bir filozof (aydın) olduğunu söylemişti ancak her insanın da filozofun (aydının) görevini yerine getiremediğini eklemişti. Hepimiz çeşitli mecralarda fikir üretebiliriz ancak bunların çok azı kalıcı ve işlevsel olabilir. Fikirlerini öncelikle orta malı kılıp satmaya çalışanlar için fikirlerinin tarihsel olması önemli değil; önemli olan, gündelik çıkarların gereğini karşılamasıdır. Konuşmanın bol ancak fikir kabızlığının çok olduğu topraklarda fikir, insan düşüncesini insanlığının yararı için kullanmayı baş hedef olarak beller. O yüzden fikir diye ürettiğimiz şeylere dünyada neredeyse aklı başında hiçbir yerde değer verilmiyor. Saygınlık öncelikle fikirlerden ziyade, maddi koşulların demokrasi ve insan haklarına uygun olup olmadığına göre ne ölçüde düzenlendiği açısından dikkate alınır. Başlığa konu olanların ne dediklerine değil, kimin çıkarı için mürekkep yaladıklarına bakın.

30 Kasım 2020

Ne yapmalı?

Bir yandan korona, öte yandan AKP. Dünya zor bir dönemden geçiyor, Türkiye ise battı batacak gibi. Su alan gemi misali. Yardıma gelen kimse de yok. Her gün medyayı takip ediyorsunuz. Muhtemelen kahroluyor, sinirleniyor, öfke duyuyorsunuzdur. Türkiye, tarihinin en yozlaşmış rejimiyle karşı karşıya. Çoğu insan bunalmış durumda, ekonomik krizden ziyade tavan yapmış olan yalanlardan, hırsızlıklardan, alçaklıklardan bıkmış-usanmış gibi. Böyle dönemlerde insan psikolojisi mahvolur; mutsuzluk kol gezer, insandan insana bulaşır. En iyisi, bilgilenip bilinçlenir ve de olan bitene tavır alırken arada bir insanın insanlığını hatırlatan şeyler yapmalı. Bir şiir yazmalı veya okumalı, güzel bir resim paylaşmalı, ilginç bir hobiden bahsetmeli, iyiye-güzele dair umudu canlı tutacak şeylerle ilgilenilmeli. Bunları yapmazsak eğer, her gün sorunları üretenlerle yatıp-kalktığımız vakit, kendimiz bir sorun olup çıkarız. Benliğimizi besleyecek güzel, iyi, hoş şeyleri arayıp bulmalıyız; bunları yapalım ki, ülkeyi çürüten iktidarla birlikte çürümeyelim. Şöyle bir çevremize bakalım; hala dağlara, kırlara çıkıp köyünü tanıtıp paylaşan insanlar var-bu, doğallığa çağrıdır; hayvanlara yardım etmek için çırpınanları görüyoruz, yaptığı güzel bir işi, müziği, resmi, kitabı tanıtan, bizi kendisine yarattığı güzelliklerle katmaya çalışan nice ince ruhlu insan, uluorta bize sesleniyor. Onları duymak lazım. Takip ettiğim bir dostum, her gün değişik kitap tanıtımlarını paylaşıyor; akşam olunca da rakı kadehi eşliğinde, bir de Ankara gecesi resmiyle güzel dizeleri bizlere gönderiyor. Üretmektir bu. Bu tür yapılanları küçümsememek lazım. Belki de hayat bu. Kötüyü iyiyle kovabiliriz. Ancak iyi, sabit bir şey, duygu, davranış değil; iyinin bin bir türü, biçimi, içeriği, yönelimi var. Her zaman ve koşulda zenginleştirilip yeniden üretilmelidir. Bu iyileri arayıp bulmak lazım. Bunları yapmalıyız; iktidarın bizi de kendisi gibi yozlaştırmasına izin vermemeliyiz. Her gün sosyal medyada başsağlığı dilemek, acıları paylaşmak, kimi haksızlıklara dur demek, bizi biz yapan şeylerdir. Kendi yazdığımız hikayelerdir bunlar. Belki bunların birikimiyiz. İnsan, küçük şeylerin toplamı, büyük davaların anlamıdır. Büyük davaları kazanmak zordur; bunun için önce küçük engeller aşılmalı. Şu dönemde en büyük hedef, mutlak hâkim gibi görünen iktidara inat, her türlü iyiliğin ve güzelliğin peşinden gitmek olmalıdır. Büyük davaların içine küçük şeyleri yerleştirmeyi bilebilmeliyiz.

1 Aralık 2020

Türkiye'de herkes herkese borçlu

Bir zamanlar bir arkadaşım, birinden bir şey istemeyi "zayıflık" olarak görmüştü. Kuşkusuz öyle değil. Lokantada garsondan tuzluğu istemek, birinden adres tarifi almak, hak ettiği ücreti talep etmek, yerden kalkmak için birinin kolunu uzatmasını beklemek zayıflık değil, toplum olabilmenin gerekleridir. Nihayetinde sosyal varlıklarız.

Ancak iş, borç istemeye gelince oldukça değişiyor. Öncelikle şunu söylemeli: Türkiye, herkesin başka herkesten sürekli bir şeyler (öncelikle para) istediği ve haliyle borçlandığı bir ülke. Tabii sadece para değil. Borçlarımız çeşit çeşit: Özür borcu, para borcu, düşünce borcu, akıl borcu, emek borcu, ilgi borcu, sevgi borcu, can borcu... Liste oldukça uzun. Onca icra dosyası, ödenemeyen senetler, karşılıksız çıkan çekler, batık krediler, deftere yazılan başlıca borçlarımız. Geçmişte sadece bakkalın naif "veresiye defteri" vardı borç olarak bildiğimiz, o da ay sonunda "kapatılırdı"; şimdi ise bizi başkalarına borçlu kılacak bir sürü enstrümanımız var elimizde: Barıka kredi kartları, çekler, senetler, tefeci sözleşmeleri... "Ayağını yorganına göre uzat" diye başlayan ve dengeli yaşamayı, tasarruf etmeyi ve ekonomik davranmayı öneren oldukça uzun bir listemiz var ancak tasarrufu ancak zengin ülkeler yapabilir.

Fakat ben, borcun daha ziyade manevi yönü üzerinde durmak istiyorum. Batılı eğitim sistemlerinde öğrenciye öncelikle kendi ayakları üzerinde durması öğretilir. Kendi işlerini kendin görmek, bireysel işlerini başkasına yıkmamak felsefesi bu. Ancak bireycilik veya bencillik değil, sorumluluk gereğini öğreten bir felsefe. Bizim kültürümüz ise birey ve bireysel bağımsızlıktan ziyade, bir başkasına dayanmayı, ona yük olmayı, onu istekleriyle bunaltmayı, onun sırtından geçinmeyi kutsayan şeylerle doludur. Sosyal güvencenin geçmişte oğullara (kızlara değil) dayandırıldığı ailelerde ebeveyn için "yetişkinleşen oğul" bir tür sosyal sigortaydı. Böylece oğulun gelecekteki yaşamı ipotek altına alınırdı. Bu "bağımlılık" modern formları altında sürüyor. Ancak karşılıklı. Ekonomik kriz dönemlerinde işsiz kalan evlat, pekâlâ çoluk-çocuğunu alıp baba evine taşınarak bir "beka stratejisi" yaratmış olabiliyor.

Ancak sorun şu: Neden bu ülkede herkes herkese borçlu? Sokağa çıkın, mikrofonu uzatın, borçsuz insan bulamazsınız. Sorsanız emekliye "borç-harç içinde yaşıyoruz" der. Yoksul öyle, işçi öyle, esnaf öyle, çiftçi öyle... Devlet ve özel sektör borçlu olunca sanki bu bir kültür gibi en

alttaki insana da sirayet ediyor. Bu ülkede bir insanın en mutlu anlarından biri, tüm borçlarını kapattığı andır. Borç, bütçede "açık" yarattığı için "kapatılır". "Borçlarımı kapattım", "artık borçlanmak yok", "borcu borçla ödemeyeceğim" diyen bir sürü insan etrafımızda geziniyor. Neden? Kapitalist sistem, ortalama bir bireyi kendisine bağlamak için banka kredileri ve kartlarını sonuna değin kullanır. Borçlu insan bu yüzden kolay kolay radikalleşemez, kestirip atamaz; en fazla, ödeyemediğinde cinnet geçirip çevresindekileri öldürür, intihar eder veya dükkânı varsa yakar.

Durkheim, modern toplumun "anomik" olduğunu iddia etmişti yüz yirmi yıl kadar önce; sürekli krizler içinde devinen toplumda yol gösterici kurallar etkisini yitirdiğinde, birey yönünü kaybeder ve anomik davranışlar (intiharlar veya sapkınlık gibi) kaçınılmaz hale gelir. Marx ise meseleyi yabancılaşma kavramıyla açıklamıştı; kapitalist sistem içinde kendini yeniden üretemeyen işçi/emekçi, hemen her şeye (en başta emeğine olmak üzere) yabancılaşır. Frankfurt Okulu, 1920 ve 1930'larda modern toplum içinde kitleselleştirilen bireylerin "kültür endüstrisi" içinde nasıl da sıradan birer tüketici haline getirilip sistem tarafından bilinçsizleştirildiğini gayet iyi açıklamıştı. Daha sonra Althusser, "ideolojik devlet aygıtları"na dikkat çekip kapitalist sistemin kendini yeniden üretirken pek çok aygıtı (eğitim, hukuk, medya vb.) kullandığını belirtmişti.

Sorun şu: Bankalara, tefecilere, bireylere ve çeşitli kurumlara borçlanmamız, sistem içinde TV izlemek, egemen akla göre düşünmek, piyasa kurallarına göre davranmak kadar neden doğal hale geldi. "Borç yiğidin kamçısıdır" diyen atalarımız, bir yandan borçlanmayı doğal görmüş, öte yandan borcun (hem bizi kışkırtıp hızlandıran hem de tepemizde Demokles'in kılıcı gibi duran) kamçı olarak bize işkence ettiğini belirtmişler.

Berlin'deki Alman profesör arkadaşım geçenlerde sokakta yürürken gösterdiği bahçeli evlerden birini almak istediğini ama onca yıl banka borcunu nasıl ödeyeceğini düşündüğünü söylemişti bana. Ben de 2010'da 10 yıllığına banka kredisi çekip bir ev aldığımda aynı duyguyu yaşamıştım. Borcum 2020'de bitecekti ancak KHK ile 2016 Eylül'ünde işimden olunca (benden bir hafta sonra da eşim, görevinden geçici olarak el çektirilince), kara kara düşünmeye başlamıştım çünkü evin yanı sıra arabamın da ödenmesi gereken banka kredi taksitleri vardı; dahası kredi kartlarımız da ağzına kadar doluydu.

Ne var ki böylesi kriz dönemleri insanlara çok şeyler öğretir: Önce ucuz ürünler satan marketler bulursunuz, sonra pazara fiyatların ucuzladığı akşam saatlerinde gidersiniz, dışarıdaki tüm sosyal faaliyetlerinizi

sıfırlarsınız, yeni elbise almak yerine eskileri elden geçirirsiniz, kendinize evde yapabileceğimiz işler (örgü örme, deri çanta yapma, tercüme ve proje vb.) icat edersiniz. Bu, borçlu hayata karşı tutumlu olmayı size öğretir, adeta dayatır. Ancak milyonlarca insanımız, en temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanırken, nasıl tutumlu olsun? Eğer bir ülkede devlet ve özel firmalar gırtlaklarına değin borçlularsa, o ülkenin yurttaşlarının müreffeh bir hayat yaşamaları büyük bir hayal olur. O halde, en büyük ve ilk borcumuz: Demokrasiyi getirmek olmalı, zenginlerin başımıza bela ettikleri borçlardan kurtulabilmek için.

28 Aralık 2020

Türkiye hızla yoksullaşıyor: çare ne?

Tabii Türkiye artık yeterli kredi bulamayınca, döviz pahalılaşınca, enflasyon artınca ve borç ödemeleri iyice yükselince yeni istihdam alanları da artık açılamıyor. Bu da sonuçta işsizliğe neden oluyor ve kent yoksullarının sayısı hızla artıyor. Türkiye'de yoksul çeşitleri de sayısı da hızla yükseliyor. Bu yoksullar içinde en kritik olanı, "kent yoksulları". İstihdama ve gelire erişimi sınırlı, barınması yetersiz ve güvencesiz olan, sağlıksız bir çevrede yaşayan, siyasal karar süreçlerinde etkisiz kalan, sosyal koruma mekanizmalarına sahip olamayan kesimlere kent yoksulu deniyor.

Bu durum, eşitsizliğin bir sonucu. Veya neoliberal kapitalizmin. Bu arada en yoksul ile en zengin arasındaki fark, 8 kat olmuş durumda. TÜSİAD sermayesi AKP döneminde kâr bakımından tavan yaptı. İstanbul Belediyesi, Covid-19'dan sonra "Birlikte Başaracağız" kampanyasını başlatınca, belediyeye yardım için başvuran sayısı, 200 binden 1 milyon 76 bin haneye fırlamış. Bu hanelerde ortalama 5 kişi yaşıyor olsa, belediyenin yardımına muhtaç en az 5 milyon insan var İstanbul'da. Yani İstanbul nüfusunun 1/3'ü kent yoksulu. Korkunç bir rakam. Belediye kent yoksullarına ya gıda paketi göndermiş ya alışveriş çeki vermiş ya da ödeyemediği faturaları ödemiş.

Artık muhalif belediyeler, kentlerde "yoksulluk haritası" çıkarmaya başladılar. Varlıklı görülen mahalleler bile yardıma muhtaç hale gelmiş durumda. O derece fecaat yani durum. Covid-19 da bunu tetikledi. Sonuçta yoksul daha da yoksullaşmış durumda. Peki bütün bu olanlar nedir? Bu yoksulluk ne anlama geliyor? İlk olarak, bu, ülkenin hızla artan borçlarının, gelir eşitsizliğinin ve düşen alım gücünün bir sonucudur. İkinci olarak, insanlar, AKP'nin icat ettiği "muhtaçlık kurumu"nun farkındalar ve nerelerden yardım alabileceklerini artık sürekli araştırıyorlar ki bu, hazin bir durumdur. CHP'li belediyeler de bu yoksullara ciddi yardımlar yapmaya başladı. Üçüncü olarak, kent yoksulluğu ülkenin başta gençler olmak üzere dinamik nüfusunun üretkenliğini de olumsuz etkilemeye başladı. Genç işsizliği %30'larda.

Bir iş yapamamak veya işe yarayamamak, yoksulluğun bir sonucudur. AKP, tercihini büyük sermayeden yana kullanarak halkı sürekli olarak çok aza kanaat getirmeye ve durumunu tevekkülle kabul etmeye uzun bir süre ikna etti. Bu arada onlara kalıcı istihdam yaratıp iş bulmak

yerine, yurt dışından gelen bol kredinin büyük bir kısmıyla kendi zenginlerini yaratırken küçük bir kısmını da oy devşirdiği kent yoksullarına aktardı. Şimdi bu kent yoksullarına bir şey veremediği için oy oranı da hızla düşüyor.

Korkarım ki, CHP'li belediyeler de aynı hatayı yapıyor. Kuşkusuz kent yoksulları için her türlü yardım (gıda, alışveriş çeki, fatura ödeme, belediye hizmetlerinde çeşitli sübvansiyon ve pozitif ayrımcılıklar vb.) yapılmalı ancak bu yardım, oy devşirmek için değil, onlara yoksunluklarının gerçek nedenleri anlatarak yapılmalıdır. "Muhtaçlık kurumu" hızla tasfiye edilip "sosyal devlet" kurulmalıdır. Bunun için hizmetlerdeki kamusal politikalar radikal ölçüde politikleştirilmelidir. Yoksulları, gıda yardımları değil, ancak demokrasi kurtarabilir. Yoksulların, karınlarının her zaman doyurulabilmesi için, öncelikle zihinleri bilinçle beslenmelidir.

10 Ocak 2021

Türkiye garip bir ülke mi?

Vallahi zaman zaman öyle. Birkaç gündür mizahın dibine vuran Ay'a gitme muhabbetinin yarattığı komedi fırtınasına baktığımda şu meşhur söz geliyor aklıma: "Başka bir ülkede yaşayamam." O derece değişik, kendine özgü, alabildiğine farklı. Mucizeler ile sürprizlerin ardı ardına sökün ettiği, keşmekeş ile kakofoninin iç içe geçtiği bir ülkemiz var. Garip derken neyi kastetmek lazım? Garip için şu tanım var: "Kimsesi olmayan, kimsesiz, zavallı; aile ocağından uzakta, gurbette yaşayan, doğduğu yerlerden ayrı düşmüş olan, yabancı."

Ülkemiz bazen gerçekten zavallı konumuna düşüyor; insanı aç-bilaç iken Ay'a gitme programını açıklamak, tam da böyle bir şeyi akla getiriyor. Sanki şu dünya gerçekliğine alabildiğine yabancıyız. Ülke imajımız iyi değil, diplomaside lafımıza bakılmıyor, yönetimimizi dünyada seven ülke sadece birkaç tane, memleket sorunlar yumağına dönüşmüş durumda, nereden baksan ağır bir kriz içindeyiz, hani iflas noktası bile denilecek bir yerdeyiz. Dünya sahnesinde garip garip geziniyoruz. Rolümüz bile belli değil. Sahnenin ortasında öyle durup durup etrafa bakınıyoruz.

Aslında garip ile gariban birbirine çok yakın bu bakımdan. Arabesk filmler, bu dediğimi çok iyi anlatıyor. "Leyla ile Mecnun" filminde Orhan Gencebay bir bakmışsınız çöllerde sefil biçimde dolaşıyor, yönünü kaybetmiş, kendinden geçmiş biçimde Leyla'sının adını sayıklıyor. Öyle bir şey yaşadığımız. Ne eksik ne de fazla. Fakat bu ülkeyi yaşanılır kılan elbette sayısız hasleti de var: Saf insanı, doğasının güzelliği, tarihi eserleri, kaynakları, mutfağı, engin kültür birikimi, halkları... Ancak yönetimden kaynaklı sorunları ve bir türlü modernleşemediği için yaşadığı kültür krizleri, şokları, insana yine de eğlence yaratıyor, bilim insanlarına değişik araştırma konularını sunuyor, kimi yabancıları da sunduğu inanılmaz sürpriz, beklenmedik olay ve harala-gürele dünyasıyla kendine çekiyor.

Türkiye aslında onca ciddiyetin içinde müthiş bir mizah ülkesidir. O yüzden onca ağıt, türkü, ağlama kültürü ve abukluğa karşın gülmeyi seviyoruz; mizahı üretmekte üzerimize yok gibi. Ama garibiz; şu son birkaç gündür yaşanan Ay'a gitme konusunda üretilen mizah, bizim fena halde garip, hatta gariban bir ülke olduğumuza işaret ediyor. Türkiye, aslında kendi potansiyeline yabancı olmak bakımından garip ve

gariban bir ülke. Bir düşünün, müthiş bir doğası var ama kullanamıyor; üç yanı denizlerle çevrili ama ne balıkçılıktan ve deniz turizminden kazanabiliyor ne de otelcilikten. Maden bakımından zengin ama ekonomik açıdan yoksul. Büyük bir dinamik genç nüfusu var ama gençlerine daha doğru düzgün ne nitelikli eğitim sunabiliyor ne de iş. Türkiye, aslında tadı bilinse, şeker gibi bir ülke ancak sorunlarını çözemediği için habire acı biber havasında; o acının hastası olan insanları da acının tiryakisi olmuş durumda; arabesk gibi, kadercilik gibi, "bizden adam olmaz" anlayışı gibi. Başka bir kültür var mıdır bilmem, "sallandıracaksın birkaç kişiyi, bak bakalım memleket düzeliyor mu, yoksa düzelmiyor mu?" lafını bu derece sık kullanan. İnsanını onca yürekten sevmesine karşın, halkına alabildiğine hoyrat davranan acaba kaç ülke vardır? Düşünün ülke borca batmış, ucuz kredi bulamıyor, ABD'de Halkbank davası ve ilgili zatın mal varlığı araştırması ülkemizin tepesinde demoklesin kılıcı gibi sallanıyorken, aşılamada durum malumken, ayranımız yokken içmeye, hükümetimiz Ay'dan bahsediyor. Bu, gariplik değil de nedir? Bu masala inanan insanımızın garibanlığı ise bir başka mesele.

Hükümete Katolik nikahıyla bağlı bir seçmen kitlesi, açlıktan nefesi kokarken, bu tür sözde prestijli projelerden kendine pay çıkarıyor. Şu mikrofon uzatılan AKP'ye yeminli kitlenin ayakları yerden o kadar kopmuş ki, işte onlar Ay'a, hatta Mars'a gitmeye en yakın kimseler; her daim uçuş halindeler, yer çekimine meydan okuyorlar. Türkiye'yi hepimiz seviyoruz; iyi bir yönetimi olsun, memleket kalkınsın, yaşanılacak yer olsun diye kendimizi paralıyoruz. Yazıyoruz, çiziyoruz, düşünüyoruz, kafa patlatıyoruz ama bazen ben bile "bu nedir ya?!" nidasını ünleyecek derecede geriliyor, moral bozukluğuna, motivasyon kaybına uğruyorum. Bizim ülkemizin insanının temel derdi, memlekettir. Bu, iyi bir durum. Herkesin memleketin kurtuluşuna ilişkin mutlaka bir formülü var ancak işlemler hep yanlış yapılıyor, problemde gidiş yolu da yanlış sonuçlar da. Nereden başlamalı, ne yapmalı, kime danışmalı?

Galiba ilk yapılacak şey, artık aklımızı bir başkasına kiraya vermekten vazgeçmek olmalı. Yerimize bir başkası düşünmesin, lider falan olmasın, umutlarımızı yapay çözümlere bağlamayalım. Bir kez bile kendimiz olabilsek, sanırım kendimizi bulabileceğiz. Kaybeden biziz ama kayıp da biziz. Kendimizi bulduğumuzda, artık biz değil, bizi kaybedenler kaybetmeye başlayacaktır.

13 Şubat 2021

İstanbul sözleşmesi: yasa ve gelenek

AKP'nin İstanbul Sözleşmesi'ni iptal edip "geleneklerimiz bize yeter" demesi, beklenen bir zihniyetin ilanı olmak bakımından şaşırtıcı değil. Burada sorun, aile, kadın, çocuk, evlilik, ev içi yaşam gibi konularda adres gösterilen geleneklerin içinde kadına neler yapıldığıdır aslında. "Cennet annelerin ayaklarının altındadır"dan kalkıp kadının "hanım" olarak yüceltildiği sözde iyi geleneklerimiz içinde kadınlara ne tür rol ve statüler biçildiğini iyi biliyoruz. Sorun burada, asli aktörünün kadınlar olduğu mücadeleyle imzalanan İstanbul Sözleşmesi"nin formal bir belge niteliğini taşıması ve uluslararası yaptırım gücü olan hukuki bir belge olmasıdır. Kadına karşı şiddeti hukuki düzeyde kovuşturup siyasal düzeyde önlemler almayı kabul eden bu sözleşme, aslında çoğu gelenek temelli değere (kadının namusu, onu eve hapsetme, miras paylaşımında eşit olmaması, şahitliğine güvenilmemesi, aklının kale alınmaması vb.) karşı bir duruş içerir. Asıl amaç, kadına karşı ve aile içindeki şiddete, geleneklere referansla değil, hukuksal yani pozitif hukuka göre cevap verilmesidir. Sözleşme, devletleri siyaseten, hukuku da yargı makamı olarak sorumlu tutuyor. Bu, işin asıl rasyonalitesidir.

Kadını delirten, sefil bırakan, aşağılayan, yok eden pek çok geleneğe cevaptır bu sözleşme. Bir insan hakları sözleşmesidir. Kadını yüceltmeyi değil, eşit kılmaya yönelik bir anlaşmadır. Vikipedi'deki açıklama şöyle: "Sözleşmenin dört temel ilkesi; kadına yönelik her türlü şiddetin ve ev içi şiddetin önlenmesi, şiddet mağdurlarının korunması, suçların kovuşturulması, suçluların cezalandırılması ve kadına karşı şiddet ile mücadele alanında bütüncül, eş güdümlü ve etkili işbirliği içeren politikaların hayata geçirilmesidir. Kadına karşı şiddeti bir insan hakkı ihlali ve ayrımcılık türü olarak tanımlayan, bağlayıcı nitelikte ilk uluslararası düzenlemedir. Tarafların sözleşme kapsamında vermiş oldukları taahhütler, bağımsız uzmanlar grubu GREVIO tarafından izlenmektedir."

Dolayısıyla geleneğin flu, keyfi, oynak, değişken, eğilimsel ve çoğunlukla da kadının aleyhine olacak şekilde içerdiği zihniyet ve fiillere karşı Sözleşme, hukuki bir bağlamda konuyu hem hukukileştirip kadına karşı caydırıcı önlemleri resmi düzeyde devlet eliyle aldırmayı içermekte hem de kadına karşı şiddet, ayrımcılık ve aşağılama gibi eylemlere karşı siyasal-toplumsal düzeyde bir farkındalık ve bilinç yaratmaya yönelmektedir. Dolayısıyla kadın sorunu, eşitsiz bir güç ilişkisinin sonucudur. Öyle olduğu için de kadına karşı şiddet, tecavüz, taciz, zorla ve erken yaşta

evlendirme, namus cinayeti gibi pek çok sorun, geleneğe referansla değil, bu suçları besleyen geleneklerle hesaplaşmayla olur. Dolayısıyla sorunu çözmede kadın-erkek eşitliği önemlidir ancak asıl mesele, namus, onur, ayıp, ahlak, beden gibi konularda kadını, bir şiddet alanı olan eve/özel alana ("mahrem bölge"ye) sıkıştıran gelenek-görenek-anane temelli ataerkil ve paternalist kültürle mücadeledir. İşte tarikatlar ve AKP-MHP bloğunun yapmaya çalıştığı şey, kadının, bu ataerkil-paternalist politikalara karşı özgürlüklerini kazanarak özneleşmelerini engellemektir.

Gerici takımı, kadınların, özgürleştiklerinde artık evde bir cariye/hizmetçi/köle, siyasal-sosyal alanda kul ve toplum dünyasında sessiz-sakin bir "hanım" olmaktan çıkıp kendi kaderlerine hükmettiklerinde onların tebaası olmayacağını iyi bilmektedir. Demokratik bir devlet, kadınları, çocukları ve aileyi özel korumaya alır; onlar için destek hizmetleri ve birimleri kurar, özel önlemleri devreye sokar, geniş kaynaklar ayırır ve onlar için okul müfredatlarına dersler koyar. Peki, AKP sözleşmeyi neden kaldırdı? Öncelikle şundan: Son yıllarda kadına karşı artan şiddet ve cinsel suçlar, AKP karşıtı güçlü bir kadın hareketi ve dayanışmasının ortaya çıkmasını sağladı. AKP'nin politikaları ile kadına artan şiddet arasındaki ilişki sır değil. AKP güdümündeki nice mahkeme, kadına karşı işlenen suçlarda sanıklara habire "iyi hal" indirimi uyguladı. Bu da yasaların caydırıcı olmasını engelledi. Bir de tabii, suçunu örtme telaşı var. En son, elinde üç hilal dövmesi olan 25 yaşındaki genç erkeğin 92 yaşındaki kadına karşı işlediği suçta (tecavüz ve cinayet), suç(luy)la hesaplaşmak yerine, üç hilalin sosyal medyada öne çıkarılmasına karşı mücadele ettiler.

Tutucu çevrelerin sözleşmeye yönelik itirazlarının ("Türk aile yapısını bozduğu", "eşcinselliğe yasal zemin hazırladığı" vb.) artık geçerliliği olmadığını, marjinal kaldığını söyleyebiliriz, nitekim Vikipedi'de belirtildiği gibi, MetroPOLL Araştırma şirketinin 2018 Türkiye genel seçimlerinde siyasi eğilimlere göre yaptığı kamuoyu araştırmasında halkın % 64'ü sözleşmeden çekilmeyi onaylamamıştır. AKP seçmenlerinin bile %49,7'si sözleşmeden çekilmeyi onaylamamış, % 24,6'lık kesimi ise fikir beyan etmemiştir. Dolayısıyla, kadını boğan gelenekler yerine kadın haklarını kabule dayalı yasalar, sözleşmeler ve hukuki taahhütler baz alınmalıdır çünkü "İstanbul Sözleşmesi Yaşatır".

20 Mart 2021

Neler oluyor şu Türkiye'de?

Şu son üç-beş gündür olana bitene bakınca, insanın sıdkı sıyrılıyor resmen. Çoğumuzda bir öfke hali, en çok da şaşkınlık. Beklediğimizden daha beter şeyleri görmeye başladık. Dibin dibi yokmuş meğer. Kokain çeken AKP'li gencin, ihale işlerini yürütmekteki ustalığına mı şaşıralım yoksa kimilerinin ayda 200 bin liraya varan ballı-börekli maaşlar aldıklarına mı? Yoksa aile boyu saadete, kayırmacılığa, usulsüzlüğe, hukuksuzluğa, adaletsizliğe mi? Aslında bilmediğimiz şeyler değil; şaşırmanın da anlamı ve gereği yok. Toplumlar böyledir; hani klişe ifadeyle, her toplum layık olduğu yöneticiler eliyle yönetilir. Ancak bu gördüğümüz sanki başka bir şey: Felaket bir çürüme, utanmazlık, arsızlık, pişkinlik, üste çıkma, rezilane yerlilik ve millilik masalları...

Yönetemiyorlar diyoruz ama hiç de değil. Onca sorun, gerilim, çelişki ve çatışma içinde yine bir biçimde gemiyi yüzdürüyorlar. Çünkü hesap soracak makam yok, muhalefet bildiğiniz gibi, vicdan kayıp, karakter buhar olmuş, kişilik de adresi belirsiz bir mektup misali... Tam da Gramsci'nin lafının edilmesi gereken bir dönem: "Eski öldü ancak yeni bir türlü doğamıyor." Bir geçiş dönemi yaşıyoruz, fetret devri, yabancılaşma ve anominin yoğun deneyimlendiği bir zaman, belirsizlikler çağı, çelişkilerin bilendiği, çatışmaların alttan alta fokurdadığı bir psikolojik hava. İktidar hızla yıpranıyor, oy yitiriyor, zemin kaybediyor, güven bunalımı yaşıyor. Hemen her şeyde kriz yaşıyoruz: Ekonomi, sağlık, yönetim, eğitim, dış politika vd. Hani, eski deyimle nesnel şartlar bir değişimi haber veriyor ancak öznel şartlar ise bu değişimi ne kavrayabiliyor ne de gereğini yerine getirebiliyor.

Hilafet sesleri yükselirken, şeriat getirilsin derken, anayasanın ilk dört maddesi tartışmaya açılırken, Montrö ve Sevr anlaşmalarının çöpe atılması istenirken, İstanbul Sözleşmesi kaldırılırken iktidarın sembolik eylemlerle tabanını kaybetmemeye çalıştığı söyleniyor ancak bunlar sembolik falan değil, basbayağı sinir uçlarına dokunma, kodları değiştirme, bilinenleri bilmezleştirme, eski köye yeni adetler getirme olsa gerek. Peki buradan nereye gidebiliriz? İşte en büyük belirsizlik. En temel burjuva devleti kurumları bile yok edildiği için hiçbir şey öngörülemiyor. Ülkenin dünü unutulduğu için yarınına dair hiçbir şeye ilişkin tahmin yürütülemiyor. Aslında böylesi zamanlarda yapılacak basit birkaç şey var: 1) Halka bıkmadan-usanmadan doğruları veya gerçekleri anlatmak. 2) Kurtuluşa dair umutları canlı tutmak. 3) Ne olursa olsun bilim, laiklik ve

özgürlüğün değerini vurgulamak. 4) Ekmek ile demokrasiyi ilişkilendirmek. 5) Yoksulluğun nedeninin kader, yeteneksizlik, cahillik veya dış güçler değil, yöneten zenginler olduğunu her daim söylemek. 6) Toplumun değiştirici-dönüştürücü güç ve potansiyellerini vurgulamak.

Her şeyin bir sonu var. Yorulan yarışı bırakır. Yenilen ringi terk eder. Gücünü yitiren bir şey yapamaz. Ancak son bir hamle de yapmaktan çekinmez. İşte o son hamlelerini yapıyorlar. Ancak bunca pisliğin üzerine tüy de dikseniz, ne kadar sıvayabilirsiniz ki?! Tüy dikme, sıvama, gizleme de bir yere kadar çünkü koku önlenemiyor.

29 Mart 2021

İndi-bindi ekonomistleri

Bu sabah Halk TV'de bir ekonomisti dinlerken aklıma geldi bu ifade. Kim bulmuştu bu ifadeyi hatırlamıyorum ama daha ziyade piyasa ekonomistlerini anlatmak için kullanılıyor. Neoliberal iktisatçılar da diyebiliriz. Halkın durumundan ziyade piyasaların ruh halini daha çok takip eden düzen iktisatçıları bunlar. "Piyasalar gergin", "dövizin hali perişan" gibi ifadeler kullanırlarken piyasa, döviz, para ve diğer menkul ve gayrimenkullere insan muamelesi yapıyorlar. Yani durumları, yabancılaşmanın dibi. Marx, bunları *Kapital*'in değişik yerlerinde çok güzel anlatır. Dillerinde yatırım, piyasa, döviz, portföy, trader gibi bir dolu kelime arasında halkın yoksulluğu, işsizliği, geçim derdi, umutsuzluğu gibi sorunlara yer yoktur. Varsa da bile, piyasalara göre anlatılıyor.

Hep kazanan sermayeye oynar bunlar. Bir gözleri borsada, diğer gözleri de döviz piyasalarındadır. İktisat diye bildikleri, inip-çıkan döviz endeksidir, borsadaki trenddir. İşsizlik, geçim, yokluk, pahalılık endekslerini de hep piyasa mantığı açısından ele alırlar. "İndi-bindi" ekonomistlerinin tüm derdi, piyasalarda başta döviz, borsa, tahvil, hisse senedi ve diğer değerli varlıklar olmak üzere neyin değer kazanıp neyin kaybettiği, bunun getirisi-götürüsü üzerinedir. Akıllarınca, sık sık da iktidara ekonomi dersi verirler. Ülkeye yabancı yatırımcı mı gelmiş veya çıkıp gitmiş, bunun üzerine ekranda saatlerce konuşabilirler. Enflasyon gibi toplumsal sorunları halka göre anlatırken bile sorunu aman piyasalar zarar görmesin babında dillendirirler. Ülkenin nereye gittiğine, sadece piyasaların sözde ruh haline, gerginliğine, sağlığına bakarak karar verirler. Son derece kozmopolit, küreselleşmeci ve neoliberaldirler. Ekonomilere dair iddialı laflar ederler ama bakkalda ekmek kaça satılır bilmezler. Broker'ı iyi tanır, tefeciden bahseder, yatırımcı diye birilerinin sırtını sıvazlar, döviz sahiplerinin kimler olduğu ve davranışlarına dair yığınla ahkam keserler ancak pazarda, bakkalda-markette ve yoksul evlerin içinde neler döndüğünden haberleri bile yoktur.

Yoksulluk onlar için piyasa felsefesi bağlamında anlam kazanan bir kavramdan öte anlam taşımaz. Grafiklerde, istatistiklerde, şekillerde, listelerde bir rakamdan, yüzdeden, çıkarımdan ibarettir yoksulluk, işsizlik, geçim sıkıntısı onlar için. İnsanların mutlu-müreffeh geleceğine, refahına dair ettikleri her kelamda piyasa felsefesinin derin izleri görülür. Her gün TV ekranlarında ekonomi diye döviz, hisse ve borsayı anlatır dururlar. Uluslararası sermayenin zihniyetine paçayı kaptırmışlar, ora-

dan gelen haberleri bize satarlar. Kamulaştırma, özelleştirme-karşıtlığı, kolektif ekonomi, kooperatifleştirme, grev, sosyal mücadeleler gibi şeylerden nefret ederler. Piyasada ne inmiş ne binmiş; kaça çıkmış, hangi orana düşmüş: takip ettikleri sadece bunlar. Sıradan insanları da "yatırımcı" (insan sermayesi) mantığıyla düşünmeye ve ona göre şekillendirmeye çalışırlar, bunda başarılı da olurlar çoğu zaman. "Yastık altı döviz/altın"dan bahseder dururlar utanmadan; sanki halk çok zengindir ve yastık altındakilerinin ekonomiye kazandırılmasını isterler. Hükümete en muhalifi bile, AKP diliyle konuşur. Bunlar piyasalara insan muamelesi yaparken ("piyasalar gergin", "piyasalar huzursuz", "piyasalar ne yapacağını bilmiyor" vb.) gerçek insanlara da soyut bir kod diliyle (rakam, sayı, oran, istatistik vb.) seslenmekten imtina etmezler. Çoğu, şirket danışmanlığı, portföylük, brokerlık gibi birçok işten birkaç kalem maaş alır. Öyle olunca da masa başı ekonomistlik oynar dururlar. Çoğu zaman kestirim veya öngörü adına spekülasyon yapıp sözde hükümet, şirket ve yatırımcılara yol gösterirler.

Çoğu, Tahtakale ağzıyla konuşur, en akademisyen iktisatçısının bile ekonomi felsefesi orta halli bir kahvehane müdaviminin dil ve mantığını aşmaz. Ezberleri vardır: Yüksek faiz mi enflasyona neden olur yoksa fırlayan döviz mi? Merkez Bankası şunu mu yapmalı, yoksa bunu mu? Çoğu, Erdoğan gibi konuşur. Faiz, bankacılık, yatırım, sermaye gibi kavramları halka göre değerlendirmekten her zaman imtina ederler. Kısacası: Tüm dertleri, piyasalarda neyin fiyatı kaç para, hangi varlık ne ediyor falan. Kadir-kıymeti menkul ve gayri-menkullerin değerine göre tayin edenlerden halkın derdine derman bir ekonomistlik beklemek elbette hayaldir veya aptalca olur. Zira bunlar artık piyasaların oyuncağı olmuştur. Birkaç kuruş para için kendileriyle top gibi oynanmasına bırakın ses etmeyi, bundan zevk aldıkları bile söylenebilir. Piyasaları indirir-bindirirlerken, kendileri o piyasaların çöplüğünde eşelenip dururlar.

Piyasa diye borsa veya döviz endeksine bakarlarken halkın mutfağını, tenceresini veya midesini de en fazla bir metafor olarak kullanırlar. Bunlara verilecek en güzel cevap, halkın tenceresini başlarına vurmak. İşte o zaman ekonomi rayına oturur, bunlar da geldikleri trenle gerisin geri çekip giderler.

31 Mart 2021

Üçlü çizgi: Ayrıntı, Metis, İletişim

Bu üç yayınevi, son otuz beş yılda bir üniversite gibi çalıştı. Hatta Türkiye'nin 203 üniversitesinin, birkaçını hariç tutarsak, geriye kalanından daha iyi işler yaptı. Bir "sol aydınlanma" yaratmada kendilerine özgü bazı şeyleri başardılar. Neyi başardıklarını anlatmadan önce, bu üç yayınevinin kimliğine değinmek lazım. Benim gördüğüm şu: İletişim yayınevi, "liberal sol" veya "sivil toplum" denilen bir çizgide, Birikim geleneğinin "yüksek entelektüel" rolüne soyunarak, Batı Marksizm'ine özgü pek çok klasiğinin çevirisinin yanı sıra Türkiye olgusuna ilişkin genç yazarların (bilhassa doktora tezi yazan genç akademisyenlerin) yerel tarihsel, sosyolojik, antropolojik çalışmalarını yayımladı. Ancak tartışmalı Cemil Meriç, Şerif Mardin gibi daha ziyade sağda yer alan entelektüellerin kitaplarını da bastı. Saray'ın sofrasına oturan sağ kökenli Ahmet Çiğdem'den ve onun gibilerinden sol entelektüel yaratmaya kalkması ise büyük bir hataydı. Murat Belge ve Osman Kavala'nın (daha çok da Belge'nin) bulduğu "iletişim" kelimesi akla, Habermas'ın öznelerarası diyalog ile kurulan "iletişimsel akıl"a dayalı söylem etiğini getiriyor. Habermas'ın derdi, liberal demokrasiyi kurtarmaktı; Belge ve Kavala da 12 Eylül sonrası İletişim yayınevini kurarken acaba böylesi bir saikle mi hareket etti, bilemiyorum. Mümkündür. Darmadağın edilen sol örgütler/fikriyat ile halk kesimleri arasındaki kopan iletişimi tamir etmek istemiş olabilirler; nitekim "Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi"ni bu minvalde çıkardılar belki de. İletişim yayınevinin çok sayıda dizisi içinde faşizm serisi, paha biçilmezdir. Bilhassa Alman faşizmi Nazizm üzerine önemli kitapların çevrilmesi çok önemli. Diğer pek çok dizi de öyle.

Metis'i ise ben her zaman "sol Hegelci" ve Frankfurt Okulu karışımı bir çizgiye yerleştirmişimdir. Metis, Türkiye'de çeviri ağırlıklı çalışan bir yayınevi oldu her zaman. Batılı entelektüellerin kitaplarını çevirdi, elbette Orhan Koçak, Saffet Murat Tura, Tuncay Birkan gibi yerli entelektüellerin kitaplarını da yayımladı. Metis, ülkede en titiz çalışan yayınevi oldu sanırım. Yayımladığı felsefe kitapları, yeni ve eski Marksist klasikler, ülkede entelektüel hayatı canlandırıp sürdürmede epey etkili oldu.

Ayrıntı yayınevi ise postmodernizmle başladığı yola diğer "post" akımların kitaplarını yayımlayarak devam etti ancak Ömer Faruk'un yayınevinden ayrılmasıyla yayınevi daha Marksist kitaplar ve en önemlisi de, Türkiye sosyalist hareketinin (en çok da Devrimci Yol'un) biyog-

rafi ve otobiyografilerini yayımlayarak bir tarihsel mirasın güncelleşmesi ve sonraki kuşaklara aktarılması amacını güttü. Ayrıntı da Batı Marksizmi'ne ait kitapları çevirtip durdu; bu konuda iyi de etti.

Bu üç yayınevinin bana göre ve benim alanım olan pedagoji açısından en büyük eksiklikleri, eğitime dair dişe dokunur (Ayrıntı'nın Paulo Freire'nin "Ezilenlerin Pedagojisi" gibi birkaç çeviri kitabı hariç olmak üzere) yayın yapmamaları. Bu yüzden 203 üniversitenin çoğunda var olan eğitim fakültelerinde ders kitabı diye çoğu zaman çöp yayınlar okutuldu, hala da okutulmaktadır. Yanı sıra, bu yayınevleri önemli Sovyet klasiklerine mesafeli durarak büyük bir hata yaptılar; bu alandaki boşluğu da Yordam ve Evrensel çok başarılı biçimde doldurdu.

Politik açıdan şu söylenebilir: İletişim'in AKP fikriyatına destek vermesi ve "vesayet" rejiminin yıkılmasını umması bağlamında girdiği angajman (örneğin Tanıl Bora'nın AKP siyaset akademisinde ders vermesi) çok önemli bir yanlış oldu. Metis ise Türkiye politik hareketine her zaman mesafeli durdu, pratikten ziyade teorik entelektüel tavrını bir tür soyutlamacılık içinde sürdürdü. Bu ikisinden farklı olarak Ayrıntı, 68 ve 78 kuşağının (oto)biyografilerini yayımlayarak gerekli bir yeni kulvar açtı. Ve bu kulvar çok değerlidir. Son tahlilde ben, üç yayınevinin de çok değerli çalışmalara imza atarak "Türkiye sol aydınlanması"nda belirleyici bir rol oynadığını düşünüyorum. Ancak İletişim'in "sol liberal" (bu çizgi daha sonra ÖDP'de egemen kılınmaya çalışıldı), Metis'in "sol Hegelci ve Frankfurt Okulu karışımı" ve Ayrıntı'nın postmodernizmden yerel sosyalist/halk hareketi çizgisine doğru değişiminin yarattığı sentezi, bir hercümerçten ziyade, özgünlükler olarak görüyorum.

Üç yayınevi de çok önemli diziler yayımladılar. Akademisyen olan ve olmayanların kitapları, 12 Eylül üniversitelerinin ideolojik devlet aygıtı olarak çalışırken yarattığı resmi ideoloji ve yalanlarına karşı "sivil mevzi" yaratarak bir tür sol entelektüel ve politik kamusal alanın yaratılmasında belirleyici roller oynayıp önemli tartışmaların yapılmasını sağladı. Bu yüzden, her şeye rağmen bu üç yayınevine teşekkür etmek lazım. Ama eleştirilerimizi de sakınmadan. Elbette Bilim ve Sanat, Ütopya, İmge, YKY, İş Bankası gibi pek çok yayınevi de bu "sol aydınlanma"da epey pay sahibi oldular. Son dönem benim kitaplarımı da yayımlayan Töz yayınevinin pedagoji alanında telif ve çeviri çalışmalarına yer vermesi sevinç vericidir. Şimdi sorun, bu aydınlanmanın pratiğe aktarılırken daha radikal formlarda ete-kemiğe büründürülmesindedir.

Sonuç olarak: Bu üç yayınevi de, 80 sonrası Türkiye sol hareketinin yenilgisi ve sonrasında reel sosyalizmin çöküşüyle birlikte Marksizmde yenilenme adına yapılan liberalelleştirme çalışmalarından çok etkilendi

ve deyim yerindeyse, "sınıf" kavramından "kimliklere" kayarak hem teorik hem de pratik anlamda bir ölçüde veya bakıma kafa bulandırdı. Elbette yenilginin özeleştirisini, muhasebesini falan yapmak gerekir ancak bir "yenilgi edebiyatı" çıkarmaktan da uzak olmak lazım. Kimi yayınlarında bu yenilgi edebiyatı çok fazla üretildi. Eleştiri ve özeleştiri abartıldı ve düşmanın ekmeğine yağ sürdü. Bir de bu üç yayınevinin, Cumhuriyet geleneğinin kazanımlarına sahip çıkmayıp AKP kanadının söylemine ("laikçilik", "özgürlükçü laikçilik", "vesayet rejimi" vb.) eklemlenmesi, çok büyük bir hata oldu. Örneğin, "Kemalizm" korkusundan ötürü olsa gerek, bir "halk projesi" olan Köy Enstitüleri'ne sahip çıkılması gibi konularda takınılan çekingen tavır, yerel sol fikriyatın üretilmesinde Köy Enstitülü kuşağın katkılarının görülmesini engellemiştir. Konu çok geniş, daha geniş bir yazıda ele alınmayı hak ediyor.

5 Nisan 2021

TÜRKİYE'DE ÇOKYÜZLÜ POLİTİKA

Benim gözümle Selahattin Demirtaş

Demirtaş, kimine göre terörist kimine göre kahraman. Bizde böyle. Bir insan ya yerin dibidir ya da gökler kadar yüksek. Ortası yok. Oysa Demirtaş, aslında belli bir tip "insan-politikacı" kuşağının son temsilcilerinden biri. Ben, bu kuşak için Behice Boran, Erdal İnönü gibi politikacıları örnek göstermek isterim. Bu "insan-politikacı" tipi yalan söylemez, mücadelecidir ve insani olan her değere önem verir. Demokratik kişilik özelliğine sahiptir. Politikacılarda çok az görülen sıradışı özellikleri vardır bu tipin: Boran, sıkı bir bilim insanı ve entelektüel, inanmış bir sosyalistti; istese, ABD'de elde ettiği kariyeriyle akademide sonuna değin gidebilirdi ancak o, halkı için mücadele etmeyi seçti. İnönü, zeki, nükteden, iyi bir insandı; sıradışı bir fizikçiydi, dinlenmek için fizik problemleri çözerdi. Sonuna değin demokrattı. Zamanı gelince politika denilen kurumdan kendi isteğiyle çekildi ve başkalarına yer açtı.

Demirtaş ise bağlama çalıp türkü söyleyebilen, karikatür ve resim çizebilen, edebi eser yayınlayacak denli dili ustaca kullanabilen, espri yeteneği gelişmiş ve inandığı yoldan dönmeyen biridir. Ancak Demirtaş'ı benim gözümde değerli kılan asıl şey, politikaya getirdiği veya getirilen yenilikleri kurumsallaştırabilme yeteneğine sahip olmasıdır: Oportünist politikalar yerine "ilkeli direniş" sergilemesi, HDP'de Türkiye soluna yer açacak her türlü girişimi (politik esneklik, kadın sorununda demokratik yaklaşım, başkanlık kurumunun eşit değer ve ölçüde paylaşılması vb.) desteklemesi, bir yabancılaştırma biçimi olan "egemen politika"yı halkın içinden, tabandan yukarıya doğru yükseltecek mekanizmaları harekete geçirebilmesi, benim gözüme çarpan özellikleridir. Ancak Demirtaş'ta beni en çok etkileyen şey, "sahicilik"tir (yerli, köklü irfan geleneği anlamında).

Bu sahicilik, Weberci anlamda onu izleyenlerin Demirtaş'ın şahsında yarattığı bir karizmaya dayanmaz; o karizma, zaten mücadele eden kişinin şahsında kendiliğinden oluşur bu topraklarda. Ne de o, müritlerin uçurduğu bir pir veya şeyhdir. Bu duygu durumunu herkes anlayamaz veya hissedemez; bu biraz Kürtlük ile ilgili bir şey. Ancak, Demirtaş'ı ben, Kürtler kadar Türklerin de sevdiğini düşünüyorum. Demirtaş'ı, bir "insan-politikacı" tipinin en son örneklerinden biri yapan asıl etmen, bu halklar/milletler/kültürler/kimlikler arasında köprüleri kuran bir politika(cı) imkanını pratiğe aktarabilmesidir. Bu politika, bir "barış" inadının ancak kendi "ilkeli direniş"iyle olabileceğini gösterir. Yıllardır yattığı zindanda

ürettikleri, atıl kılma ve çürütme politikasını ortadan kaldırmıştır. İktidar, onu şeytanlaştırarak bir politikacı tipinden "tarihsel şahsiyet" derekesine çıkarmıştır. Etki-tepki meselesi. Demirtaş, o diğer zat kadar belki öyle teori parçalayacak denli bir kulvara tevessül etmedi ancak başka bir politika yapma tarzıyla kendini tüm dünyaya kabul ettirdi.

Şu bir gerçek: Çoğu insan, HDP'ye sadece o orada olduğu için oy verdi çünkü Erdoğan ile en samimi, akılcı ve etkili mücadeleyi o yaptı. "Seni Başkan yaptırmayacağız" sloganı, son birkaç on yılın en etkili sloganı oldu. Kürtçe bilmemesi, önüne dalga geçilecek bir özellik/durum olarak çıkarılsa bile Türkçeyi, ortalama bir milliyetçi Türk'ten daha doğru, yerinde ve zengin biçimde kullanması, Anadolu coğrafyasında diller konusunda aslında demokratik imkanların zenginliğini gösterir. Kimlikler, diller ve kültürler arası iç içe geçişin ne demek olduğunu, Demirtaş'ın da oynadığı HDP kliplerinde rahatça görülebilir. Evet, Demirtaş'ın şahsında HDP, yakın geçmişte büyük bir imkandı ancak ülkenin egemenleri bu imkânı erkenden fark edip yok ederek bizi bir krizden diğerine sokmaya devam ediyor. Erdoğan'ın AİHM'in kararına rağmen Demirtaş'ı bıraktırmamasının asıl nedeni, Demirtaş'ın kolayca satın alınamayacak, uydurukbiçimde sergilenecek uzlaşma laflarına prim vermeyen kişiliğidir. Kimi politikacılar ekranda kız kardeşi üniversiteye alınmadı diye zırlarken, kimi de bilmem kimin mektubunu TBMM'den sahte gözyaşlarıyla okurken ben ağlamanın bile bir adabının, yerinin ve anlamının olduğunu düşünüyorum.

IŞİD'in HDP'nin Diyarbakır mitinginde patlattığı bombayla insanları öldürmesinde Demirtaş ağlamıştı. O bombalar, ister Diyarbakır'da Kürtleri isterse Ankara'nın göbeğinde Türkleri öldürsün; o, hangi örgütten gelirse gelsin (ister PKK, isterse TAK olsun), şiddete karşıydı, politikaya prim verilmesi ve imkân tanınmasından yanaydı. Biraz da bu yüzden içerden de epey bir eleştiri aldı, muhalefete maruz kaldı. Türkiye'yi herkes için ortak bir vatan yapabilmek, demokrasinin kurulmasına bağlıdır. Bir büyük barışma, uzlaşma veya kaynaşma için herkesin bir adım geriye gitmesi iyi olur. Ne kadar geriye doğru gidersek, o derece ileriye doğru sıçrayabiliriz.

3 Ocak 2021

Neden "sağcı" tanıdıklarım var?

Tabii o tanıdıklarım kendilerine "sağcı" demiyorlar; ben anlatımda kolaylık olsun diye bu birbirlerinden farklı olan tanıdıklarımı genel bir "sağcı" kategorisi altında topladım. Öncelikle şunu yazayım: "Sağcı" dediğimiz bu insanlar da bizim gibi insanlar. İyi bilirsiniz, çoğu emeğiyle geçinen, ülkesi için kaygılanan, erdemli olmaya çalışan, hak-hukuk gözeten (çürükleri bir kenara bırakıyorum), meşrebi ve politik kimlikleri farklı, yolları bir şekilde solcularla kesişen (kimi zaman da çatışan-doğaldır) insanlar ama insanlar. Hayatımın farklı dönemlerinde bu insanlarla ya eş-dost-akraba ya komşu ya da iş arkadaşı veya tesadüfen bir yerlerde, aynı zamanda/mekânda/koşullarda olmaktan dolayı karşılaştım, yakınlaştım, aynı ekmeği, sohbeti ve güzellikleri paylaştım; kimiyle çok güzel zamanlar da geçirdim.

Bu insanların bir kısmıyla hala bireysel veya ailecek de görüşürüm. Birbirimize gider-gelir, çay-kahve içeriz. Kimisi çok iyi eski komşumuzdur, taşınmış olsak da uzaktan komşuluğa devam ederiz. İçlerinde, geçmişte AKP'ye oy vermiş halis "dindar muhafazakârlar" da var, İYİ Partili de var, liberal, Atatürkçü veya ulusalcısı/milliyetçisi de var. Nihayetinde aynı toplum içinde yaşıyoruz, ne kadar duvar örseniz de bir şekilde onlarla temas etmek zorundasınız.

Beni bu yazıyı yazmaya iten neden, şu oldu: 1 Eylül 2016 tarihinde KHK ile işten atılınca, bir hafta sonra da eşim görevden uzaklaştırılınca, gırtlağımıza değin gelen borçlar altında ne yapacağımızı bilemez hale gelmiş, pek çok uykusuz gece geçirmiştik. O dönemler hemen iş aramaya başlamış ancak bütün iş başvurularım (örneğin Çankaya Belediyesinin şirketlerinde işçilik başvurum, ODTÜ Koleji, Hürriyet gazetesi, Bilkent Üniversitesi Çocuk Araştırma Merkezi, kimi özel şirketler, yayınevleri vb.) reddedilmişti. O dönemde tek bir iş teklifi almıştım: Ankara mobilyacılar sitesinde (Siteler) nakliyecilik yapan Süleymancı bacanağım, "gel, hemen başla" demişti; yani aslında harnallık önermişti, nazik deyimle eşya taşıma işi, günlük yüz lira yevmiyeyle. Kendisine müteşekkir olmuştum ancak o işi yapamadım çünkü yapamazdım zira o fiziki güç bende yoktu.

İşte tam o aralar, kimisi akraba, kimisi eski komşumuz veya eski iş arkadaşımız (aralarında elbette pek çok solcu arkadaşım da vardı, onların yeri bende apayrıdır), eş-dostun tanıdığı olan çok sayıda insan arayıp

para, hatta biri de elindeki altınları yardım olarak vermeyi teklif etmişti. Bu insanlardan biri de lisede okuyan kızıma bir meblağ burs bağlamıştı. Kardeşim, eşimin kardeşleri, kayınvalidem derken AKP'nin "ağaç kabuğu yesinler" politikası bizim nezdimizde boşa çıkmıştı (elbette çoğu KHK'lı bu süreçte işsiz kaldı, kimi çeşitli hastalıklara yakalandı, kimisi de intihar etti veya pek çok sorunla boğuşmak zorunda kaldı.) KESK ve sendikamız Eğitim Sen, inanılmaz bir dayanışma ağı ördü. Alman profesör arkadaşımın yardımlarını da unutamam. Bazen dayanışma, sadece politik temelde olmuyor.

Anadolu İMECE geleneği böyledir mesela; köylü köylünün kurdu değil, dertdaşıdır çoğu zaman. Şunu demek istiyorum: Bazen insanlık meselesi, politik kimlik, siyasi inanç, ideolojik farklılık gibi pek çok ayrımı anlamsızlaştırıp insanı "insanlık" ortak paydasında birleştirebiliyor. Doğal afetlerde bunu her zaman yaşıyoruz, kimi zaman da ülkece ortak sevinçlerde. Muhtaca, mazlıma veya ezilene gidecek yardım, adres sormadığı gibi kimlik de sormaz. Sormamalı da. Bir elin verdiğini, diğeri görmemeli. Bu KHK sürecinde üniversiteden atılmış nice nitelikli muhafazakâr insan tanıdım. Bir çocuk vakfının başkanı olan muhafazakâr kişi, beyefendi tabir edebileceğimiz bir tanıdığım, benim için adeta çırpınıp durdu. Milliyetçi dediğimiz ve ailece tanıştığımız, görüştüğümüz bir aile, bizim için ne yapabiliriz diye çeşitli öneriler sundu. Para yardımı yaptı. Öğretmen arkadaşları, ihtiyaçları olmadığı halde, eşimin ördüğü örgüleri, yaptığı deri çantaları satın aldılar. İnternetten nice solcu veya sağcı insan, bu çantaları sadece bu dayanışmayı anlamlı kılmak için edindiler. KHK'lılarla ilgili bir program yapmak için evimize röportaj yapmaya gelen bir Alman TV kanalının ekibinde yer alan Alman kadın gazetecinin, eşimin yaptığı çantayı satın almasını, ekipteki Cemal arkadaşın samimiyetini, ilgi-alakasını hiç unutamam.

Hepsi de çok değerliydi. Adına ister iyilik, isterse erdem veya haslet deyin, Türkiye topraklarında yaşayan çok farklı meşrepten insanlar, bu ülkenin hala kaybolmayan insani bir ruhu varsa, işte o ruhu ete-kemiğe büründürüyorlar. Bu ülke, her türlü çıkarcı, sömürgen gücü başka türlü yenemez. Bu konuda duygusal olabilirim, belki de nesnel de değilimdir ama hayatın her şeyine, her daim nesnel nasıl bakabiliriz, bilemiyorum. Bence asıl mesele, sağ-sol meselesi değil; bunlar, amiyane tabirle, halk olarak aynı gemide olduğumuz gerçeğini değiştiremez. Neyi nasıl paylaştığımız, ne için ve ne kadar dayanışma içine girdiğimiz, aklın bir olan yolunda ne oranda ve nasıl buluştuğumuz... Asıl önemli olan, budur. Yarın bir gün AKP, iktidarını kaybettiğinde, bu partiye oy veren milyonlarca insanla ne yapacağız? Onlara nasıl yaklaşacağız? Elbette onlara

gerçekleri anlatacağız ancak insani ilişkiler kurmaktan da imtina etmeyeceğiz. Edemeyiz de.

AKP'ye geçmişte oy vermiş bir maden işçisinin sofrasına oturmayacak mıyız, çayını içmeyecek miyiz? Onlara bir şeyler ikram etmeyecek miyiz? Şu çevre mücadelesini yapan geleneksel kıyafetli veya başörtülü kadınlarla doğanın mücadelesini vermeye devam etmeyecek miyiz? Bugün izlediğim bir haberde, pek çok başörtülü kadın, yakınlarını kaybettikleri fişek fabrikasıyla ilgili basın açıklamasına izin vermeyen polise/jandarmaya bağırıp çağırıyordu. Neden bağırmasınlardı ki, onların yakınları öldüler. Ateş düştüğü yeri yakarmış. Haklarını arıyorlar, gerçeğin anlatılmasını istiyorlar. Hak, hakikat meselesinde eğer aynı vicdani duyarlılığı paylaşıyorsak, siyasal ayrımların anlamı kalmaz. Kalmamalı da.

Üniversitelerde yaklaşık 25 yıl ders verdim, şimdi de burada Alman öğrencilere ders veriyorum. Bu öğrencilerin içinde her türden genç bulabilirsiniz. Ancak onlara, kimliğine, türüne, farklılığına göre muamele edemezsiniz; hepsiyle bir şekilde, en azından insani düzeyde ve kanalda iletişim kurmak zorundasınız. Vicdan, adaletin terazisi haline gelmeli her zaman. İşte tam o noktada insanlık anlam kazanır. Politika, insan için değil mi zaten?

7 Ocak 2021

Güçlü devlet, örgütsüz toplum, kutuplaştırılmış halk

AKP'nin TBMM'ye getirmeye hazırlandığı STÖ'lere kayyum atama yasası geçerse eğer, solun mücadeleyle kurduğu nice vakıf, sendika, dernek ve birlik maalesef kayyum eliyle devletin eline geçecek ve "sivil mücadele" alanı tümüyle yok edilmeye çalışılacak. HDP'li belediyeler gibi. Bu politikanın hedefi, başlıkta yazılan üç kelimeyle özetlenebilir: Güçlü devlet, örgütsüz toplum ve kutuplaştırılmış halk. Üçü de demokrasiye aykırı. AKP, halkı kutuplaştırıp kendi tabanını konsolide ederken muhalifleri etkisizleştirmek adına örgütsüz toplumu yaratmak için bir çok politika uyguladı şimdiye kadar, tabii güçlü devlet yaratmak adına: Sendikasızlaştırma veya yandaş sendika yaratma, grevsizleştirme, ucuz emek pazarı ve yedek işsizler ordusu yaratma (Suriyeli sığınmacılarla bu hedefe ulaşıldı), sosyal adalet yerine "muhtaçlık kurumu"nu inşa etme, "kentsel dönüşüm" ile yeni AKP'li zenginlere kent topraklarının rantını sağlama, demokratik teamülleri yok etme, görece iyi işleyen devlet kurumlarının içini boşaltma, hukuku yok etme vb.

Bütün bunları yaparken, sürekli olarak yapay gündemler yaratmayı da başarabildi ve bu yolda çeşitli söylemleri kullandı: Merkeze karşı çevrenin savaşı, İstanbul sermayesine karşı Anadolu Kaplanları'nın mücadelesi, elitlere karşı kavrukların başkaldırısı, "laikçiler"e karşı dindarların haklı direnişi, vesayetçilere karşı muhafazakâr demokratların isyanı, yabancı-kökü dışarda-hain elitistlere karşı yerli ve milli olanın kutlu davası... Saymakla bitmez bu farazi sözde savaşlar. Oysa hiç de öyle değil. Örneğin İstanbul sermayesi ile Anadolu Kaplanları, çıkar ortaklığında iç içe geçti. Her iki grup da kârlarına kâr kattılar. Güler Sabancı'nın, Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak'ın basın toplantısından sonra onun için övücü sözler söylemesi unutulamaz. "Çevre" dedikleri yüzbinlerce insan, bugün lüks villalarda yaşayıp son model arabalara biniyor, bürokrat olanları da dört-beş yerden maaş alıyorlar. Yerli ve milliyiz derken Ziraat Bankası'na bilmem ne adasında bulunan ve sadece ismi olan bir şirkete milyar dolarlar kredi verdiler ve fakat ödemeleri geri alamadılar; "denge politikası" diye ABD ve Rusya arasında gidip geldiler, ülkemiz şamar oğlanına döndü. Sürekli anti-elitizm diyerek devlet kurumlarında ne kadar liyakatli insan varsa, tasfiye ettiler (en başta da Alevileri, sonra Kürtleri, solcuları, Atatürkçüleri vb.). Kurnazca davranarak "sınıfsal çelişkiler" yerine ne olduğu belirsiz bir "yerli ve milli daya-

nışması"nı ortaya koydular; başka devletler, korona pandemisi döneminde devlet eliyle halkına yardım ederken bizimkiler, yerlilik-millilik adına "biz bize yeteriz" diye halktan para istediler. Milliyetçi hamasete din istismarcılığını eklediler. Başta başörtüsü olmak üzere sürekli ezilmişliğe ve dışlanmışlığa vurgu yaparken baskıcı bir milliyetçi-devletçi rejim kurdular. Ne olduğu belirsiz bir anti-elitizm adına yerleşik devlet geleneklerini yok ettiler; adı yolsuzlukla anılan bir eski Bakan'ı Avrupa'da bir ülkeye büyükelçi tayin ettiler.

Geriye ne mahkeme ne hukuk ne bağımsız olması gereken Merkez Bankası, ne KİT'ler, ne doğal kaynaklar, ne yetişmiş işgücü, ne teamül ne de kurum kültürü kaldı. Sonunda ortaya baskıcı ve ideolojik aygıtları güçlü olan bir devlet çıktı ancak bu devletin saygınlığı yerle bir oldu. Türkiye artık uluslararası piyasalarda doğru-düzgün kredi bulamıyor, yabancı sermayeyi çekemiyor, borçlarını ödemekte güçlük çekiyor (ABD en son Türkiye'ye ilaç borcunu öde demişti). Yatırımcı diye ülkemize gelenler, dağlarımızı delik-deşik ediyor, sularımızı ve göllerimizi zehirliyor, ülkemizi mahvediyor. Esnaf iflas ediyor, işçiler-emekçiler geçinemiyor, hastalar ilaç bulamıyor (grip aşısı bile bulamadık). Say say bitmez.

Bir işçimiz birkaç gün önce şöyle demişti: "Bir canım var, o da başıma bela oldu." Bu söz, AKP rejiminin artık tümüyle iflas ettiğini gösteriyor. Devleti değil, halkı güçlendirin.

9 Ocak 2021

İmamoğlu, cumhurbaşkanı olabilir mi?

'İstanbul'u yöneten, Türkiye'yi de yönetir' gibi bir klişe oluşmaya başladı son zamanlarda. Klişe, Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığına buradan gelmesine istinaden üretildi. Aslında bu klişenin altı tümüyle boş da değil. İstanbul, ülkenin en büyük şehri; hem nüfus hem ekonomik üretim/tüketim hem de sanat, kültür, eğitim vb. açılarından. Önce şunu yazayım: Yandaş şirketleri bir kenara bırakın, bütün araştırma şirketleri, İmamoğlu ve Yavaş'ı Erdoğan'ın önünde gösteriyor. Doğru, nesnel olarak olması gereken de bu. Çünkü sistem, kriz içinde ve çaresiz halk, yeni liderini bekliyor. Ancak Erdoğan, Bahçeli'yi "dar bölge seçim sistemi"ne ikna ederse (edemiyor çünkü bu sistemde HDP ikinci parti, yani anamuhalefet partisi olabiliyor), sandıktan büyük bir ihtimalle yine Erdoğan çıkabilir. Ancak AKP, bana göre her bakımdan (politik, ekonomik, dış politika, halk desteği vb. açıdan) bitmiş bir parti. Ne var ki, Gramsci'yi hatırlayalım çünkü garip bir dönem yaşıyoruz, anketler muhalefeti önde gösterse de. Gramsci'ye göre eski dünya yıkılıp giderken yeni dünya bir türlü doğamıyor; bu dönemi Gramsci "interregnum" (ara dönem) olarak tanımlamıştı. Halk, İmamoğlu veya Yavaş'ı, Erdoğan'ın önünde gösterse de, yeni dönem bir türlü doğamıyor. Peki, İmamoğlu bu yeni dönemi doğdurabilir mi? İmamoğlu'nun en yakınındaki birkaç kişiden biri, Ankara'dan 1990'ların başlarındaki eski arkadaşlarımdan biri. Şunu demeye çalışıyorum: Kadro, çok önemli ve fakat İmamoğlu'nun iyi, yeterli ve gerçekleri görebilecek bir kadrosu yok. Yine eğitim konusunda İmamoğlu'na İstanbul için destek veren en az otuz kişiyi tanıyorum. Bu kişilerin de İstanbul özelinde eğitim alanında bir fark yaratacak pedagojik kapasiteye sahip olduklarını sanmıyorum. İmamoğlu hızla "sol popülizm"e yuvarlanabilir; yuvarlanacaktır. Ancak bu popülizm, ona oy/puan kazandırabilse bile, Türkiye'nin sorunlarını çözemez. Çünkü bize lazım olan şey, altı doldurulmamış bir "sol dil" değil, "sol sınıfsal politikalar"dır. İmamoğlu, desteğini aldığı İstanbul büyük sermayesi ve uluslararası sermayenin çıkarlarına aykırı hareket edecek çapta bir "sınıf yararı" politikasını uygulayamaz. Uygulattırmazlar da, eğer yeterince onu o tarafa itecek güçler olmazsa. İmamoğlu, İstanbul'un klasik sorunlarını (ulaşım, trafik, yoksul ailelere yardım, yol-kaldırım-köprü, vb.) çözmeye devam ederek ve bu arada çeşitli sorunlara (Kanal İstanbul) ilişkin zaman zaman demeçler vererek, arada bir Kuran okuyarak Erdoğan'ın en güçlü rakibi benim imajını yeniden üretmeye devam edecektir. Ve muh-

temelen, eğer önüne (Yavaş veya Babacan gibi) güçlü bir engel çıkmazsa, önümüzdeki seçimlerde muhalefetin Cumhurbaşkanı adayı olacaktır. Aslında İmamoğlu, Latin Amerika'ya baksa epey ders alabilir çünkü İstanbul, hızla Latin Amerikalaşmaya başladı. Şöyle ki, Brezilya'daki İşçi Partisi (PT) bir dönem uyguladığı "Fome Zero" (Sıfır Açlık) kampanyasına temel oluşturan politikasıyla yoksul kesimlerin mutlak desteğini almış, Porto Alegre'de federal düzeyde yeni bir yönetim ve eğitim modeli ("Yurttaş Okulu") kurabilmiş, nihayetinde 2002'de Lula ile devlet başkanlığını kazanmıştı. Tam bir sol başarı hikayesi. Tabii bu sosyalist partinin giderek sosyal demokrat çizgiye, hatta liberal-demokrat çizgiye kaydığı da söylenmeli. Ancak asıl sorun, açlık ve yoksullukla savaşan bu partinin, giderek yolsuzluk politikalarıyla anılmasıdır.

Sonuçta 2016'da Dilma Roussefin azledilmesiyle PT'nin 13 yıllık kesintisiz iktidarı son buldu. İmamoğlu şahsında CHP de aynı sorunla karşılaşabilir. Zira, CHP ve diğer muhalefet partileri için de en büyük tehlike, Türkiye'de politikanın popülist (sözde halkçı) bir dille yapılırken rant devşirmeden uzak kalamamasıdır çünkü ülkemizde politika, artık bir gönül, duygu ve "kurtuluş" işi değil, sermaye edinme meselesidir. Elinde sermayesi olabilenlerin politika yapabildiği bir dönemde yaşıyoruz. Eleştirel pedagog Kanadalı Prof. Henry Giroux, bunu ABD bağlamında çok güzel anlatır. İstanbul'un en büyük sorunu, ne Kanal ne de trafik ne de mafyası veya göçtür; aksine, yoksulluktur. İmamoğlu, bu "kent yoksullarının"nın refaha görece erişebileceği politikaları ürettiği ölçüde fark yaratabilir. Bu sorun, belediyenin İSMEK kursları ile çözülemez. İlk yapılacak şey, belediyenin imkanları dahilinde her yoksul mahallede halkın kendi sorunlarına sahip çıkabilecekleri "taban örgütleri"nin kurulmasıdır. Bu örgütler, informal da olabilir ve yoksulluğu üreten şartların neler olduğunu tespit edip çözüm önerileri üretebilir. Eleştirel pedagojinin de ileri sürdüğü gibi, yoksullukla mücadele ezilene, kendini ezen şartlar bağlamında bilinç aşılar ve çok şey öğretir. Brezilya'daki Porto Alegre, bu açıdan (federal düzeyde bir yerel yönetim örneği olduğu için) dikkatle incelenmelidir. İmamoğlu ve Yavaş şu şartlarda her iki kentte oldukça başarılı gibi görünüyor ancak yoksulluk, hele kent yoksulluğu, kısmi politika, geçici makyaj veya günü kurtaran önlemlerle ortadan kaldırılamaz. Bunun için tüm ülkenin politikası ezilenlerin çıkarlarına göre yeniden düzenlenmelidir. Aksi halde, karşılaştığımız şey, İmamoğlu veya Yavaş şahsında "demokratik Erdoğan" türü bir şey olabilir.

10 Ocak 2021

Kemalizm diye bir ideoloji yoktur

Bu ifadeyi, Aziz Nesin'in gazeteci oğlu Ahmet Nesin daha yeni söyledi. Ona göre Kemalizm, bir ideoloji olamaz çünkü bir felsefesi yok. Değerlendirmelerine güvendiğim Murat Kaymak'ı arayıp bu konuda ne düşündüğünü sordum. O da Kemalizm diye bir ideolojinin olmadığını söyledi. Kaymak'ın ilginç bir tezi var. Bu tezi kısaca anlatmadan önce, şöyle sorayım: Kemalizm'i bir ideoloji olarak ele alıp analiz yapan bir yığın araştırmacı, yoksa yanlış bir iş mi yapmıştı? Onca tez, çöpe mi atılmalıydı? Kaymak'ın tezi şöyle (kimi boşlukları ben kendi düşüncelerimle doldurdum): Kemalizm terimini ilk kez Erzurum Kongresi sonrası İngiliz gazeteciler kullandılar. Ancak Mustafa Kemal ve İnönü, yine de derli-toplu bir Kemalizm ideolojisi kurmaya çalıştılar fakat başarılı olamadılar; Mustafa Kemal'in bu konuda kafası net değildi veya oldukça karışıktı.

Her iki ismin ve alt kadroların Kemalizm'i bir ideoloji olarak formüle etmeye girişmeleri, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı sonrasına rastlar. Kapitalizmin liberal birikim modelinin bu küresel krizi sonucu Türkiye, liberal yolla kalkınmaktan vazgeçer ve "devletçi kalkınma yolu"na sapar. Çünkü 1929, birey/girişimci (veya ulusal burjuva yaratma) bazlı bir kalkınmanın olamayacağını gösterir. Artık kalkınmanın temel aktörü devlet/kamu olur. Devletçilik aynı zamanda devlet üzerinden çeşitli tezlerin üretildiği bir döneme de yol açar. Osmanlıdan gelen yoksul köylüden yurttaş yaratmak için öncelikle bütün farklı unsurların bir arada tutulacağı bir dayanışmacı (organik dayanışmaya dayalı korporatist-solidarizm, Durkheimcılık) sistem kurulmalı ve sınıf farkları yerine "imtiyazsız-kaynaşmış kitle" yaratılmalıydı. Farklı unsurların asimile edilebilmesi için entegrasyona ihtiyaç vardı ki, ulusal Latin alfabesi, milli eğitim, medeni kanun, kadın hakları vb. hep buna hizmet edecektir. Böylece reformist değil, devrimci bir dönem yaşanır. Bu da ancak güçlü bir tarih teziyle mümkün olabilirdi.

Osmanlıdan gelen dindar Türk/Kürt ve diğer etnisitelerden köylüye yeni bir kimlik (yurttaş) bulmak/kurmak, ancak ya ortak bir ırk ya da tek bir milliyet üzerinden olabilirdi. 1930'lar, dünyada İtalyan faşizmi ve Alman Nazizm'inin yükseldiği bir dönemdir. Bu dönemde CHP içinde pek çok Nazi hayranı ortaya çıkar, hatta faşizmi övenler bile olur. Atatürk, köylüden bir efendi yaratmak adına "Türk" terimini her bağlamda güçlü manevi vurgularla kullanır (Türk milleti çalışkandır, zekidir vb.).

Ancak bu milliyetçilik, zaman zaman ırkçılığa varan tezlerle kesilir; 1934'te toplanan Türk Tarih Kongresi'nde tezler ortaya serilir. Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi saçma-sapan, anti-bilimsel verilere dayandığı için reddedilir (ünlü tarihçi Prof. Fuat Köprülü bu tezlere güler geçer) ama epey de benimsenir. 1930'larda birkaç yıl boyunca "Türk ırkı"nın ne olduğuna veya "Türk"ün ırk olarak nerede yer aldığına dair epey araştırma yapılır. Örneğin Afet İnan, mezarları açtırıp 60 bin kafatasını inceler ve Türklerin Brakisefal -beyaz, uygarlık kurucu Batılı insan tipine- ırka ait olduğunu iddia eder; bu konuda İsviçreli hocasından destek de alır. Bu dönem, ırk tartışmalarının hızlandığı yıllardır. Atatürk, Türklerin tarihsel atalarının kimler olduğu konusuna epey kafa yorar.

DTCF, Türk tarihi, kimliği ve kültürünü araştırmak için kurulur. Ancak burada iki karşıt tez iç içe girer: 1) Türkler, Anadolu'ya Orta Asya'dan gelmiştir: Bu tez kabul edilse dahi, uygarlık ile Orta Asya bir türlü ilişkilendirilemez. 2) Türkler, Anadolu'nun kadim kurucu halkıdır: Bu teze göre de Etiler'de, Sümerler'de Türklerin izleri aranır, bulunur. (Etibank, Sümerbank bu yüzden kurulur.) Bu ikinci teze göre Türkler, hep Anadolu'daydı, buranın her daim yerlisiydi. Dikkatinizi çekmiştir herhalde: Irk ile kökene yapılan vurgu nedeniyle bu dönemde aslında milliyetçilik arka plana itilmiştir. Çünkü milliyetçilikte ırktan ziyade tarih, kültür ve dil birliği daha çok öne çıkar. Gerek ırka gerekse milliyete vurgu, aslında Atatürk ve arkadaşlarının bir ideoloji arayışını, ideolojik bir çerçeve kurma niyetini gösterir.

Ancak Atatürk, kendi adıyla bir ideoloji kurma çabasından kısa sürede (3 yıl sonra) vazgeçer ve kendi faniliğini ve fakat Cumhuriyet'in kalıcılığını vurgulamaya başlar. Zaman zaman saçma sapan bir ırkçılığa varan bu çalışmalardan bir süre sonra Atatürk ve İnönü, geri durmuşlardır. Bütün bu ideoloji kurma çalışmaları aslında bana göre tam anlamıyla başarısızlıkla sonuçlandı. Ancak benim tezi başka türlü: Başka bir sosyal bilimci kullandı mı bilmiyorum ama ben Kemalizm, Nasırizm gibi akımları "ana-ideoloji" değil, bölgesel ve konjonktürel "alt-ideoloji" olarak görüyorum. "Alt-ideoloji", tam gelişmemiş, tezleri oturmamış ve "ana ideoloji"ler olmadan anlaşılamayacak ideolojilerdir. "Alt-ideoloji" kolayca "ana-ideoloji"lere eklemlenebilir. Marksizm, Liberalizm, Komünizm, Faşizm, Anarşizm vb. "ana-ideoloji"lerdir; bunlar doğurgandır, güçlü olduğu için pek çok "alt-ideoloji"yi bünyesine eklemleyebilirler veya yaratabilirler. Mesela bu açıdan, Popülizm, "alt-ideoloji"ler ile "ana-ideoloji"ler arasında yer alan amorf ideolojilerdir: Popülizme rengini veren ana veya alt-ideolojilerdir. Peki, Kemalizm bir "alt-ideoloji" ise, Atatürkçülük nedir? Atatürkçülük aslında Kenan Evren'in uydurduğu

bir terimdir. Kemalizm'in az-çok teorik ve pratik açıklayıcılığı vardır ancak Atatürkçülük öyle değil. Mesela ülkücüler de sosyal demokratlar da Atatürkçüdür ancak ikisinin Atatürkçülükten anladığı çok farklıdır. Sosyal demokrat Atatürkçüler laikliği savunurlarken, ülkücülerin büyük bir kısmı İslami şeriat hukukunu savunurlar. Evren de Atatürkçüydü, Erdal İnönü de. Atatürkçülük, Mamak askeri cezaevinde her türlü işkence de kullanılan bir araç idi zamanında: Zorla İstiklal Marşı söyletme vb. Ancak Atatürkçülük bugün kentsel orta ve alt sınıfların bir kısmının laik yaşam, Batılı hayat tarzı ve hukuk devletini savunduğu genel bir görüşün çerçevesini de oluşturur hale geldi; "Ulusalcılık" (bu terimin doğrusu, "Ulusçuluk"tur) ve "Milliyetçilik" ile iç içe geçti. Yazı fazla uzadı. Konuya dair daha çok yazacak şeyim var ama burası bir sosyal medya platformu, uzun yazınca okunmama tehlikesi beliriyor. Eğer eleştiri ve soru gelirse, kaldığım yerden konuya devam ederim.

11 Ocak 2021

Tipik bir 'sağcı' nasıl düşünür?

Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde Sosyolojiye Giriş adlı dersimde bir gün (muhtemelen 2008-2010 arasında bir dönem olmalı) gayet milliyetçi bir öğrencim, şimdi hatırlayamadığım sosyolojik bir konuya dair sunum yaparken birden konuşmasını değiştirip şunları söylemişti: 'Hocam aldığımız bilgiye göre devlet, İmralı'da o şahıs için dansöz oynatıyor.' Kulaklarıma inanamamıştım zira bu çocuk, o fakülteye merkezi üniversite sınavında epey bir puan alıp nice öğrenciyi geride bırakarak gelmiş; dahası, bu dediğinin olabilmesi için de dünyanın tersine falan dönmesi lazımdı. Şaşkınlıktan bir şey diyememiştim. Bu olay, saçmalığın dibiydi. Çocuğa şaşkın şaşkın bakmakla yetinmiştim; bu laf üzerine sınıf buz kesmiş ama kimi öğrencilerim de sıraların altına saklanıp kıs kıs gülmüştü. Gazi Üniversitesi'nde bu tür öğrenci elbette azdı ama vardı.

Bu olaydan sonra hep düşünmüşümdür: Düşünceleri eleştirel değil de sürekli olarak belli ezberlerin kumanda ettiği bir dünyanın içinde habire teyakkuz halinde olan birinin, olayları komplolarla, gizli örgütlerle veya dolaplarla-çorap örmelerle kavraması kaçınılmaz; ancak kavrayamaz, lafın gelişi öyle yazdım. Maalesef olayı ortaya çıkaran etkenleri nesnel verilerle düşünmezseniz eğer, saçmalarsınız. Ben sosyoloji ve pedagoji eğitiminde en çok bunu öğrendim. Hayat oldukça karmaşık, bir olaya etki eden çok sayıda değişken var ve hangi değişkenin belirleyici olduğu çoğu zaman belirsiz olabiliyor.

Konuyu "Türk sağcısı" denilen kesime getireceğim: Daha önce de yazdım, bu insanlar kendilerine "sağcı" demez, politik yelpazenin bu kavramını kullanmazlar; 'Müslüman' derler, 'Türk' derler veya 'muhafazakâr' ya da 'liberal' derler falan. Fakat kendilerine ne dediklerinden ziyade, neyi nasıl düşündükleri daha da önemlidir. Gündelik hayatlarında düşünmeleri, saçma, aptalca veya gerici değildir. İlginçtir, hemen hepsi, gündelik yaşamlarında aslında çoğu zaman gayet rasyonel düşünür; bir dindar bile son tahlilde rasyonel eyler, tabii bir yere kadar. Mesela bir dindar, tıp bilimine inandığı için hastaneden hizmet alır, okula gidip fizik kanunlarını öğrenir, mühendis olup bu alanın bilimsel kurallarını alanında gayet akılcı biçimde uygular, çiftçiyse meteoroloji biliminin verilerini mutlaka dikkate alır. Bu, bilimin gücüdür çünkü pozitif bir bilimin kanunlarının gücü sayısız deneyle ispatlanmıştır. Muhafazakâr bir köylüyü düşünün: Tarlasına neyi nasıl ekeceğine, babadan-atadan gördüğü, öğrendiği bilgileri dikkate alarak karar verir gibi görünür ama

hiç de öyle değildir. Gidin sorun köylüye veya bu sayfayı takip eden köy kökenli insanlara; çiftçi habire yağmur duasına çıkmakla, namaz kılmakla, durumuna şükretmekle hayatını geçirmez. Bunlar aslında hayatını belirleyen şeyler değildir.

Marx haklı: Çalışan için bir numaralı konu, emeğinin değeri, değişimi ve ona sağlayacağı yarardır. Mahsulünün o sene kaç para getireceği, çiftçi için kılacağı namazdan çok daha önemlidir. Yoksa aç kalır. 'Sağcı' dediğimiz bu insanların en büyük telaşesi, maddi hayatın yeniden üretimini sağlayan eylemlerdir. Namazı, düğünü, bayrağı, geleneği-göreneği, verdiği oyu, dünyaya bakışı falan işin tadı-tuzudur. Marx, bu evrensel gerçekliği çok iyi kavramış ve insanın bilincini toplumsal varlığının, nasıl, nerede ve hangi şartlarda yaşadığının belirlediğini söylemişti. Marx'ı bu konuda mekanik, indirgemeci veya monolitik bulanların temel eleştirisi şu olmuştu: Eğer öyleyse, dibine değin sömürülen muhafazakâr bir işçi, neden patrona karşı yeterince hakkını aramak yerine tevekkül eder, kendini ezen partilere oy verir, patrona karşı yeterince mücadele etmez. İşte tam o noktada Marx eklemişti: İdeoloji diye bir şey vardı ve üstyapı dediğimiz fikirler, değerler ve kurallar alanı anlamsız, etkisiz ve gereksiz değildi. Altyapıyı etkiliyordu üstyapı. O yüzden iktidarlar, baskıcı aygıtlarıyla hiçbir zaman yetinmezler, ideolojik devlet aygıtlarını da (Althusser) mutlaka bir biçimde kullanırlardı.

Peki, bizim 'sağcı' dediğimiz köylü, esnaf, işçi, emekli, memur olan insanlar, neden düşünce biçimlerini değiştirmiyorlar. Gündelik hayatın iş, tamirat, sağlık, eğitim gibi alanlarında gayet bilimsel düşünüp bilimin kanunlarına göre eyleyen bu muhafazakâr, Türkçü veya geleneksel insanlar, neden politik olarak olmaları gereken politik ve kültürel yerde değiller? Dedim ya, bilime kolayca inanan ve gereğini yerine getiren insanlar, aynı anda bilimin karşıtı olan yanlış bilinç yaratan ideolojilere de inanabiliyorlar. Neden? Önderlik, öznel koşullar, bilinç, parti vb. bir yığın şey söylenebilir; bu söylenenler de üstelik yanlış değil ancak yine de sorun ortada: Nesnel gerçekliği neden göremiyorlar? Mesela ezilmelerini, soyulmalarını, kandırılmalarını, yoksulluğa mahkûm edilmelerini... Aslında görüyorlar, hem de çok net.

Gayet de bilinçliler. Dünyanın nasıl işlediğini bir köylünün bilmemesi mümkün değil çünkü dünyanın en önemli işini yapıyor: Zorlu doğa koşullarında tarım ve hayvancılık. Bu iki alan müthiş bir bilgi birikimi ve deneyim gerektiriyor. Aynısı işçi, esnaf, kamu çalışanı için de geçerli. Çok basit bir örnek vereceğim: Cep telefonunu kolayca değiştiren bir muhafazakâr, neden düşüncelerini de o ölçüde kolayca değiştiremiyor? Aslında değiştiriyor. Fakat biz bu değişikliğin izlerini, etkilerini, gelişi-

mini ve ortaya serilişini göremiyoruz. Mesela zorlu hayat koşullarına dair sızlanıyorlar, şikâyet ediyorlar, kızıyorlar, bağırıyorlar, dikleniyorlar, beylik laflar ediyorlar... Yani hayatın her alanında tahakküme ilişkin alttan gelen bir direniş potansiyeli vardı, hala var. Sorun, hani şu yağ var, un var falan da bu helvayı nasıl yapacağız. Kim yapacak? İşte böyle zamanlarda büyük teorilerin satır aralarında dolaşmak yerine, hayatın gizli kıvrımlarında, en ücra köşelerinde veya kılı kırk yaran ayrıntılarında olan-biteni gözleyip sonuçlar çıkarmak daha hayırlı olacaktır. 'Sağcı' dediğimiz insanlar Kaf Dağı'nın ardında yaşamıyorlar, içimizdeler. Çoğu ile de ilişkili haldeyiz. Sorun, bu ilişkinin maddi bir güce dönüştürülmesi, hayatı değiştirmek için. Ama önce kendimiz değişmeliyiz.

14 Ocak 2021

'Kararsız seçmen' üzerine psiko-felsefe

Sizi bilmem ama ben, %25'lere varan kararsız seçmenlerin varlığını çok önemsiyorum. Neredeyse 20 milyona varan bir seçmen kitlesi bu. Bunlar kimler, tam olarak bilmiyorum ama AKP'den umudunu kesmiş ve kendine gidecek parti, izleyeceği lider ve kapılacağı düşünceleri arayan kesimler olabilir. Bunların pusulaları ya yitmiş ya da şimdiye değin yoktu; kriz derinleşirken muhtemelen ciddi bir kimlik krizine de girebilirler, tabii bir karara varamazlarsa. Kararsızlık belki de umutsuzluğun bir göstergesi de olabilir. Seçmenin kararsızlığı aslında sadece politika, oy verme ve siyasi tercih yapma davranışlarıyla sınırlı değil; muhtemelen AKP'nin icraatlarından ya bıkıp usanmış ya da zaten yanından bile geçmemiş (örneğin daha yeni oy hakkı kazanan gençler) kesimler bunlar muhtemelen. Bunlar şu anda politik bir bağlılığı, muhtemelen siyasi kimliği olmayan veya varsa bile kesip atmış insanlar; çoğu dışlanmış, ezilmiş, umutsuz, kaybetmiş, ayakta zor duran kesimler olmalı. Aslında adına demokrasi denilen seçim oyunundan gadre uğramış, yabancılaşmış kişiler belki de.

Ne var ki, mevcut çözüm önerileri, sunulan seçenekler ve verilen sözler karşısında "kararsız" olmak/kalmak, aslında özgürce davranma imkânı da sağlar, hatta imgelemi güçlendirir ve hayal gücünü bile geliştirebilir. Fakat kararsızlık aynı zamanda yaman bir çelişkidir zira kararsız insan, "o mu, yoksa bu mu" ikilemi yaşayabilir, 'iki arada bir derede kalabilir', karar veremediğinden ötürü için içini yiyebilir. Ancak şu anda seçimler yok ve bu ikilem hiç de olmayabilir veya yaşanmayabilir; dahası, zamanla bir şeylere bakarak karar vereceğini düşünen kişi, şu anda o kadar da kendini rahatsız hissetmeyebilir. Şu bir gerçek: Şu anda Türkiye'de çok ağır bir negatif psikolojik hava var, bundan dolayı patlamaya hazır insan sayısı hiç de az değil, pandemik yasaklar ve ekonomik kriz olan-bitene tuz-biber ekti. İktidar en çok yeni bir Gezi'den korkuyor, o yüzden güvenmediği ordunun elindeki ağır silahları polise, İçişleri Bakanlığı'nın/SS'in denetimindeki jandarmaya ve lümpen takımı bekçilere kullandırma yetkisi aldı, alacak durumda.

Öte yandan samimi olmayan bir reform vaadi, AB üyeliğinin yeniden bildirilmesi gibi şeyleri de gündeme getiriyor ama bu, çaresizliğin bir göstergesi; kendisi bile bu dediklerine inanmıyor. Kararsız seçmen kuşkusuz iktidarı yakından izliyordur. O yüzden iktidar lehine karar ver(e)miyor ve fakat muhalefete dönüp "acaba çözüm olabilir mi?" soru-

suna da doyurucu yanıt alamıyor. Bu "arada kalmışlık", hem iyi hem de kötü. İyi çünkü iktidarın kendilerinin kim olduğunu belirleyip ona göre politikalar belirlemesine etki edebilirler; kötü çünkü sandığa gitmeyebilir, gitse bile boş oy kullanabilir veya "yeni"nin (muhalefet) sözde güvensizliğini veri alıp "bundan daha kötüsü olmasın" sinikliği ile yine AKP'ye oy verebilirler. Kararsız seçmenleri muhalefetten yana bir karar vermeye itebilmek için tek bir şey yapılsa yeridir: Kararsızlıklarına neden olan şeyleri belirleyip ona göre politikalar geliştirmek. Kararsıza seçenek/alternatif sunmak önemli ama daha önemlisi şunu söylemektir: "Bak, AKP'liler lüks, şatafat ve zenginlik içinde yaşarken, sen ay sonunu nasıl getiririm, borçlarımı nasıl öderim, taksitlerimi hangi yolla kapatırım, koronadan nasıl kurtulurum" gibi sorunları düşünmekten sağlığını kaybettin, umutsuzsun ve çıkmaza girdin." Fakat bu yetmez; borçlar nasıl ödenecek, kapıdaki depreme karşı nasıl önlem alınacak, perişan çiftçi nasıl ayağa kaldırılacak vb. bütün bu krizli kalemlerde somut çıkışlar önerilmelidir. Geçen gün CHP Genel Başkan Yardımcısı Veli Ağbaba, Ankara'dan parti merkezinin önüne davet edip basın açıklamasını birlikte yaptığı ezilenlerden bir kadın şunları söyledi: "Ben, biri hasta olan iki küçük çocuğuma bakmak zorunda olan, eşinden ayrı, sokakta çay satan bir sokak emekçisiyim. Ama pandemi döneminde iş yapamıyorum çünkü yasaklar olduğunda çalışamıyorum." Bu sokak emekçisi kadın proletaryadan biri; böyleleri kararsız olamaz. Bu ezilenlere elinizi uzattığınızda, onların dertlerini dinleseniz bile, kararsızsa bile kararlarını verirler. AKP, geniş kitleleri ikna edemediği için Erdoğan, Saray'da binde bilmem kaç virgül seçmeni olan DSP gibi partileri ağırlayıp destek istiyor; Batı'ya göz kırpıp ucuz kredi almaya ve kendisinin üzerine gelinmemesini rica ediyor falan, bunları biliyoruz.

Kararsızlığı tetikleyen etkenlerin içinde elbette sadece AKP'ye karşı bir güvensizlik/memnuniyetsizlik ve ekonomik kriz yok; yanı sıra Davutoğlu ve Babacan gibi yeni liderler ve partileri var, ciddi bir liderlik (Erdoğan'ın şahsında) krizi yaşanıyor ve siyasal alan paramparça olmuş durumda. Öyle ki, Erdoğan, Bahçeli ve SS'in "terör edebiyatı" bile oltanın bereketini artırmıyor. Terör edebiyatı, kutuplaştırma, komplolara inandırma, her sorunu muhalefete ve dış güçlere yükleme, artık seçmen nezdinde "blok oy" yaratmıyor. Son olarak, kararsız seçmen davranışı, artık sadece partisine kızmakla sınırlı değildir. Muhtemelen onu ilk seçimlerde cezalandıracaktır. İstanbul ve Ankara yerel seçimlerinde bunu gördük. Ama yerelde olanın Türkiye genelinde de olabilmesi için, daha çok çalışmak gerekiyor.

16 Ocak 2021

Sadakatsiz seçmen

Bu ifadeyi birkaç gün önce bir kamuoyu araştırma şirketinin sahibinden duydum. Ona göre "sadakatsiz seçmen", herhangi bir partiyle bağı olmayan, rasyonel davranan, eleştirel düşünen, kendi çıkarlarına göre akılcı eyleyen pragmatik bir seçmen kategorisidir. Bunlar kararsız denilen seçmen grubu içinde yer alan, gerektiğinde oy kullanmayan veya protesto oyu kullanan, ideolojik ve blok oy olarak davrananların dışında yer alan seçmenlerdir.

Eğer böyle bir seçmen grubu varsa veya bu tanımlama/betimleme doğruysa, ilginç bir durumla karşı karşıyayız demektir zira "sadakat", daha ziyade feodal dönemlerin değerlerini çağrıştıran, dinsel bağlanma biçimlerini ifade eden ve politik/ideolojik görüşlerinde zerrece yer değiştirmeyen kişi ve örgütleri ifade eder. Sadakat denilince ilke, kimlik, duruş, inanç gibi katılaşmış şeyler aklımıza gelir öncelikle. Bunlar, kemik oylardır. Ancak sadakat duymamak, bu az-çok biçimlenmiş unsurları göz ardı edip kendi çıkar, durum, yönelim ve eğilimlerini takip etmek demektir. Fakat iyice kutuplaşmış, kısır ve çözüm üretemeyen politikadan, egemen politika kurumundan umut kesmek anlamına da geliyor bu ifade.

Müesses nizamdan sıdkı sıyrılan insanlar, kolektif yapılanmalar (parti, ideolojik biçimlenme vb.) yerine kendi bireysel seçim, kişisel çıkar ve eğilimlerinin peşine düşüyorlarsa, bu aynı zamanda küreselleşme rüzgarlarının, neoliberalizmin ve popülist kısır siyasetlerin de bir sonucudur. Yüzde yirmi beşlere varan bu az çok pragmatist ve fakat nihilist seçmen grubu, AKP/MHP türü tehditkâr, güvenlikçi ve ilkesiz siyasetlerin de iflas ettiğinin bir göstergesidir. Sadakatsiz seçmen sadakat duyacağı bir görüş, parti ve formül bulamıyorsa eğer, yeni bir adres arıyor da olabilir. Rasyonel davranıyorsa eğer, muhtemelen sistemi sorguluyordur; eleştirel bir duruş sergiliyordur, mevcut durumu anlamaya çalışıyordur. Geçmişten günümüze aşiret/ağalık sistemlerinden tarikatlara, kentsel yoksullardan çeşitli meslek gruplarına (taksici esnafı gibi) değin ideolojik/blok oy çıkarmada sağ partiler ve Alevi/Atatürkçü oyları hazır cebine atan sol/sosyal demokratlar, artık demek ki, bu iyice bireyselleşmiş, hatta kendi çıkarlarını düşünmek düzeyinde rasyonelleşmiş seçmeni ikna edemiyor.

Sadakatsiz seçmen, aslında bırakın politik sistemi, neredeyse tüm ülke gerçekliğine yabancılaşmış bir durumu ifade ediyor kanımca. Çok uzun zamandır Batılı ülkelerde liberal demokrasinin, Habermas'ın da dikkate aldığı gibi, ruhsuz bir işlemler sistemine (seçim zamanı sandığa oy atmak, kamuoyu araştırma şirketlerinin sorularını cevaplandırmak vb.) dönüştüğü şikâyeti var. Onca katılımcılık, temsil ve şeffaflık bile demokrasiyi kurtarmaya yetmiyor. Türkiye de yavaş yavaş bu tarafa gidiyor. Ee seçmen, politik sistemin öznesi olmadığı sürece demokrasi denilen şey, bir prosedürler oyununa dönüşecektir. Bu durum, yabancılaşmanın dibidir. Ve kapitalizmdeki politika kurumuna da ciddi bir tehdittir.

18 Ocak 2021

Yaşlandıkça neden düzene adapte oluruz?

Kuşkusuz bu bir kural değil ancak bazı gerçekleri de içeriyor. Geçenlerde eski bir arkadaşımın izini Facebook'ta ararken, gördüklerim sonucu bu yazıyı yazmaya karar verdim. 1990'ların hemen başında tanıdığım bu arkadaşımla neredeyse 30 yıldır görüşmüyorum. Küslükten değil, hayatın ritminden. Kendisi üniversiteyi 1980'den önce okudu. O dönemde militan bir devrimciydi. Bildiğim kadarıyla hapishaneye falan da girmedi. Darbe sonrasında çeşitli kamu liselerinde branş öğretmenliği yaptı, ardından yüksek lisans falan derken MEB'den emekliliğe ayrıldı, evlendi ve çocuk sahibi oldu. Görünüşte mutlu bir aile hayatı var. Anıtkabir fotoğrafları, Türk bayraklı tişörtlerle verilen pozlar vb., siyasi çizgisini tümüyle değiştirdiğini gösteriyor. Bu, benim için büyük bir sorun değil; kimileri istediği siyasi değişimi yaşayabilir, artık meşrebine göre. Asıl ilgimi çeken, içine girdiği "orta sınıf konforu"nu elde etme amacına hizmet eden bir zihniyete doğru geçirdiği evrimi oldu. Önce dershanelerde, sonra ünlü bir özel okul zincirinde müdürlük yaptı ve hala, yanılmıyorsam yapmaya devam ediyor. İyi para kazandığı belli. Peki, sorun ne? Şöyle anlatayım: Hepimiz kapitalist bir sistem içinde yaşıyoruz ve maalesef istemeden veya bilmeyerek ya da kem küm ederek kapitalizmin kurallarına öyle ya da böyle, şu ya da bu oranda uyuyoruz. Ve sistemi yeniden üretiyoruz. Örneğin bankadan kredi çekince faiz kurumunu kabul etmiş oluyoruz. Işsiz kalınca, sosyalist olsak bile, gidip orta ve üst sınıf ailelerin çocuklarına paralı eğitim veren özel bir okul, üniversite veya dershanede çalışıyoruz. Elimizdeki lira erimesin diye, iyi bir yatırım aracı olduğunu düşündüğümüz döviz satın alıyoruz, bizi sömüren şirketlerin ürünlerini tüketiyoruz falan. Dedim ya, kapitalist sistem içinde yaşıyorsanız, o sistemin aleyhine çalışma yapsanız bile, sistemin kuralları tepenizde demoklesin kılıcı gibi sallanıp duruyorken özgür hareket etme alanınız pek geniş olmaz. Kapitalizm, insanı, kendine, işsizlikle terbiye ederek, yedek işgücü ordusu haline getirerek, borç ve kredi tuzağına çekerek, ideolojik aygıtlarını çalıştırarak bağlamasını biliyor. Zamanında eğitimin parasız olması, kamusal eğitimin güçlenmesi gibi amaçlarla sendikalarda bile çalışma yapmışken gidip bir özel okul zincirinde paralı eğitimin bir piyonu haline gelebilmiş bu arkadaş. Belki de geçinemediği için, bilemiyorum. Belki de daha çok kazanıp konfor peşinde koşmak için. İhtiyaç veya zorunluluktan ziyade, yaşla birlikte kemale eren düşünsel yapının istediği veya tercih ettiği "orta sınıf konforu", kişiyi, piyasalarda artık devrimci değil, tüketici aktör haline getirirken muh-

temelen daha "güvenli politikalar"ın içine de sokabiliyor. Yanı sıra, geçmişte ihmal edilen bir sürü şey (din, anne-baba, gelenekler, akrabalar, memleket, eski arkadaş çevresi vb.) için de şimdi zaman ayrılması gerekir. Artık solcu veya sosyalist birey, sinizmin merdivenlerini hızla çıktıkça, kimliğindeki değişimi rasyonalize etmek adına eski kimliğine bir ton küfürü de yapıştıracak bir duruma gelir ("yanlıştı", "öyle olmazdı", "zaten bu ülkede bu politikalar tutmazdı" falan diyerek). Bu durum yaşa, elde edilen kariyere, içine girilen çevreye, gerçekleştirilen proje ve performansa dayalı olarak belki doğal bile bulunabilir ancak bence bu, tümüyle nesnel şartların yarattığı öznel bir durumdur. Yani doğal değil, sosyal bir şey. Gezi'de hemen herkes şöyle bir silkinip "ne oluyoruz" derken "acaba" sorusunu sormuştu. Demek ki nesnel şartlar değişince, sorular ve yanıtlar da değişebiliyormuş. Geçmişin "militanı"ndan bugünün "aktivist"ine geçtik, doğru. Devrimci idealler çoktan aktivistin araştırma-geliştirme projelerine dönüştü veya yeni kuşak, hayatı böyle anlıyor. Geçmişte birkaç teorik kitap okuyarak veya yoğun eylemler içinde yer alıp düzeni toptan, radikal ölçüde değiştirme girişimi artık yok; yeni kuşaklar daha fazla okuyup araştırmayı ve anlamayı ön plana alıyor. Ancak tehlike de tam bu noktada beliriyor: İyice araştırma-anlama ihtiyacı, daha çok okuma ve konuşma pratiğine yol açarken düzeni değiştirmek yerine, düzenin içinde araştırma-okumanın yarattığı konfor giderek tipik bir burjuva "orta sınıf konforu" da yaratabiliyor. Devrimci idealler terk edilip sivil toplum örgütlerinde yer almak, temel politika biçimi olunca, araştırıp yazma ve konuşmanın büyüsü, muhalifi, hayatı değiştirmekten daha çok alıkoymaya başlar. Şöyle diyeyim: Bir işçi grevi değil de bir postmodern düşüncenin analizi daha çok ilgi çeker hale gelir. Hayatın pratik zorlukları değil de kelimelerin büyüsü çeker insanı kendine. Lenin değil de Spinoza falan. Sorun şu ki, sadece yaşlananlar değil, gençler de pratiğin gücünün sadece teorinin gücü olduğuna inanmaya başladılar. Ancak asıl kötüsü, "orta sınıf konforu" dediğim bir yaşam biçimini elde etmek adına çelişkili olan ne kadar çok şey varsa, hepsini yapmamız. Kimimiz bunu fark ederek ama içi acıyarak, kimimiz de bile-isteyerek, hiç hicap duymadan yapar bunları. Bugün Boğaziçi'li hocaların eksi bilmem kaç derecede, kar-buz üzerinde ayakta dikilip, sırtlarını kayyum rektörün odasına dönerek yaptıkları eylemi görünce epey şaşırdım. Çünkü eylemin söndüğünü düşünmeye başlamıştım. Eylemin sönmemesi için ateşin harlanması lazim. Bu hocalar, isteseler, büyük şirketlerde çalışıp dünyanın maaşını alabilirlerdi ama tercihleri öyle olmadı. Bir inadın arkasına takılıp o soğukta bize bir şey anlatmaya çalışıyorlar. Bunu anlamak için ne çok kitap okumak lazım ne de çok genç veya yaşlı olmak.

19 Ocak 2021

Atatürk nasıl eleştirilmeli?

Daha önce de yazdığım gibi, bir İngiliz gazetesinin Erzurum Kongresi döneminde verdiği "Kemalistler" ismi, daha sonra Batılı çevrelerde bir ideoloji derekesine çıkacak denli herhangi bir ilgiye-en azından o dönemde-mazhar olamadı. 1930'larda ise, önce resmi *Kadro* dergisinin yaratmaya çalıştığı kalkınmacı bir "Üçüncü Dünya İdeolojisi" (kapitalizm ve sosyalizm dışında bir "üçüncü yol") çabası, daha sonra da ağırlıkla resmi antropologların yaptıkları ırki çalışmalarla, tarihçi ve dilcilerin önerileriyle (Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi, Ergenekon Miti-Kurt başlarının ders kitaplarında yer alması vb.) üretilmeye çalışılan "Kemalizm", ideolojik bir formülasyon düzeyine, Atatürk'ün bundan vazgeçmesi, bunun yerine bilime (daha ziyade pozitivist ideolojiye, hatta pragmatizme-bilhassa Türkiye'ye davet edilen pragmatist eğitimci John Dewey'nin önerileriyle) kayması sonucu, ulaşamadı.

Yani, kendilerine bugün "Kemalist" diyen bir takım medya figürlerine rağmen "Kemalizm"in, en azından bir "ana ideoloji" olarak tutarlı bir ideolojik formülasyonu yoktur (adında "izm" olsa bile). Kaldı ki, Mustafa Kemal'in önerisi de, kendi düşüncelerinin bir ideoloji düzeyine çıkarılıp donmuş-katılaştırılmış formüller içine sıkıştırılmaması yönündeydi; bence bu düşüncesi, Atatürk'ün kendi düşüncelerinin eleştirilebileceği, hatta aşılabileceği yönündeki açık tutumundan kaynaklanır. Her düşüncesi olan insan, bir ideoloji yaratamaz. Fani bedeni, kişiliği ve kimliğinden ari olarak onun "eserleri" denilen Cumhuriyet, CHP, KİT'ler, çeşitli kurumlar (Türk Tarih Kurumu vd.) da, aslında ancak ve ancak Batılı kapitalist uygarlık parametreleri içinde anlaşılabilir. Örneğin nasıl "Baasçılık" denilen yapılanma da bir tür Batılı kırma düşünsel çerçeve ve pratiğe (ulus-devletçi Arabizm, merkezi-otoriter devlet geleneği ve sekülerizm sacayağı üzerine oturan bir düşünsel pratiğe) yaslanmak bakımından özgün değilse, Kemalizm de öyledir.

Yani, demem odur ki, "Kemalizm", "Baasçılık" vb. Ortadoğu'ya özgü, ancak ve ancak kapitalizme göre ve onun etkileri (sömürgecilik vb.) içinde anlaşılabilecek "alt-ideolojiler" olarak belki tanımlanabilir. Ancak, ana akım ideolojilerin bölgesel/yerel versiyonları olarak. Gelelim Atatürkçülüğe: Atatürkçülük de Evren'in icat ettiği resmi bir ideolojik baskı aygıtı olarak, nesnel bir içeriğe sahip değildir; hele tutarlı hiç değildir. Misal, Bahçeli de Atatürkçü, Kılıçdaroğlu da, dindar Aleviler de. Bugün milyonlarca insan, kendine Atatürkçüyüm dese de, Atatürkçülük diye tarif ettikleri

somut birkaç şey (örneğin laiklik, olmayan Halkçılık, buhar olmuş Cumhuriyetçilik vb.) eskiden de tutarlı, ucu-bucağı belli ve net bir çerçeve değildi, bugün de öyle. Atatürkçülüğü demokratik (parlamenter demokrasi) olarak algılayan da var, orducu/darbeci olarak yorumlayan da.

Kaldı ki, bir kere Atatürk, kendisinin, kendi düşünsel niteliklerine (daha ziyade ilkelerine) atfen bir "rol modeli" içinde formüle edilip dondurulmasına karşıydı; ancak bazı ilkeleri vardı ki bu ilkeler de aslında pozitif bilim anlayışına dayanıyordu, pragmatik açılımlar gösteriyordu (dine yaklaşımda olduğu gibi). Atatürk hemen her konuda konuştu, söz söyledi; bu konuşmalarını 1982'de Genel Kurmay Başkanlığı sistematik başlıklar altında iki cilt halinde kitaplaştırmıştı. Defalarca okuduğum bu iki cilt ve başka pek çok Atatürk üzerine olan kitaplardan edindiğim sonuç şu oldu:

Atatürk'ün çeşitli konulardaki düşünceleri aslında birbiriyle tutarlı değil (yeri geldiğinde dini, yeri geldiğinde de sosyalizmi savunmuştur), belli bir sistematiğe oturmuyor, son derece eklektik ve daha ziyade ilkelerin belirlenmesi şeklinde. Bence Atatürk'ün en özgün yanı, kapitalist bir sistem içerisinde Üçüncü Dünya'ya özgü farklı bir "kalkınma modeli" (buna yanlış biçimde devletçilik dendi-oysa doğrusu "kamucu"luktur çünkü "kamuculuk", geniş bir yönetsel felsefe olarak devleti sadece bir araç olarak ele alır/değerlendirir) inşa etmek için bir takım ilkeler belirlemesi ve bunu üstyapıdan otoriter iradi eylemlerle gerçekleştirmeye çalışmasıdır: Düşünsel burjuva devrimler (üstyapıya yönelik), köylüden üretken bir işgücü devşirmek, hatta onları yurttaş yapmak, KİT'lerin kurulması (kamucu düşüncenin en önemli göstergelerinden biri), dinin devlet kontrolünde bir meşrulaştırıcı araç olarak kullanılması, feodal olarak görülen unsurların (azınlıklar, Aleviler, Kürtler, Lazlar vd.) asimilasyon ile sisteme emilmeye çalışılması vb.

Tüm bu konularda Cumhuriyet rejimi önemli başarılar kazansa da bu başarılar, Kemalizm'i bir "ana ideoloji" haline getiremedi; eğer getirebilseydi, 1945 sonrası CHP, Batı kampına doğru kayarken iktidarı Demokrat Parti'ye kaptırmazdı. Öte yandan, 2002 sonrası kentsel orta sınıflar için daha ziyade yaygın bir olgu haline gelen ve yanlış biçimde "Ulusalcılık" denilen, halbuki "Ulusçuluk" denilmesi gereken "şehirli Atatürkçülük" de taşrasal/kırsal değerleri işe koşan AKP karşısında bu derece kolay pes etmezdi. Kuşkusuz Atatürk'ü, içeriği belirsiz, sembolik (Anıtkabir ziyaretleri vb.) ve "fanatik" biçimde savunmanın, kendine Kemalist/Atatürkçü demenin geldiğimiz koşullarda bir işe yaraması mümkün değil. Yapılacak şey, Cumhuriyet döneminin işe yarar ne kadar değeri,

kurumu, ilkesi, pratiği varsa, bunların demokratik felsefe doğrultusunda hızlıca ve etkili biçimde modernleştirilmesi, yani halka mal edilmesidir.

Örneğin "yurttaşlığın demokratikleştirilmesi" gibi. Köy Enstitüleri, Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT'ler) gibi kimi ilerici adımlar bugün günümüze olduğu gibi uygulanamasa da bunların temel felsefeleri yol gösterici olabilir. Kanımca bugün kendilerine Kemalist/Atatürkçü diyenlerin en büyük açmazı, savundukları "kentli seküler milliyetçiliği" bir türlü "yoksul işçi sınıfı"na yönelik bir "sosyal demokrasi"ye doğru dönüştürememesidir. Ecevit'in 1970'ler CHP'si buna bir parça yaklaşmıştı, emeğe ve örgütlenmeye değer vererek. Dolayısıyla bugünün CHP'si de bunu hala başarabilmiş değil. Hala özel sektörü incitmemeye çalışan CHP'nin işçi, emekçi ve ezilenlerden yana mutlak bir tavır alamaması, bunun en büyük kanıtlarından biridir.

Geçenlerde emekli bir general, "kurucu ideoloji"den bahsetmişti. Bu da yanlış bir ifade: "Kurucu ideoloji" (belki "alt-ideoloji" denilebilse de) yerine "kurucu kadro" dese, daha doğru olurdu. Yani, sonuç olarak, Kemalizm, bir Marksizm, Liberalizm gibi ideolojileri yaratan büyük düşünsel dehalara ve radikal pratiklere hiçbir zaman sahip olmadığı için bir "ana ideoloji" derekesine yükselemedi. Baasçılık iflas ederken "Kemalizm"den hala bahsedilmesi, bence kapitalizmin Türkiye'deki etkisinden dolayıdır. Atatürkçülük de, tıpkı "Ulusalcılık" gibi olabilecek bir şey değildir. Eğer "altı ok" diyorsanız, bu altı oku bir daha okuyun ve bütün bu okların aslında Batı'da burjuva devrimlerinde zaten belli ideolojiler (örneğin liberalizm, komünizm, sosyalizm vd.) tarafından formüle edilip pratiğe aktarılmaya çalışıldığını düşünün.

29 Ocak 2021

Ekrem İmamoğlu mu yoksa Mansur Yavaş mı?

Bu aralar hiç kamuoyu araştırma şirketlerinin yaptıkları anketleri takip ediyor musunuz? Bu araştırmaların sayısı son günlerde epey arttı. Bunun böyle olduğunu anlamak için sadece bir akşam TV izlemek yeterli. Rakamlar, istatistikler, yüzdeler, tahminler, olasılık hesapları havada uçuşuyor. Benim bu konudaki tavrım şu: Fala inanma ancak faldan da geri kalma. Çok ciddiye almıyorum ama izlemeden de edemiyorum. Çoğuna güvenmiyorum çünkü büyük bir kısmının, "sahibinin sesi"ni yansıttığını, yani müşterinin kimliğine göre anket yapıp sonuç elde ettiğini düşünüyorum. Bu da normal zira anket kuruluşları birer şirket ve ayakta kalmak için "politika piyasası"nın kurallarına göre oynaması lazım.

Yine de kimi şirketlerin işlerini ciddi yaptıklarını, seçim sonuçlarını bilmelerinden dolayı söyleyebiliriz. Çok ciddiye almasak da bu araştırmaları göz ucuyla izlemekte fayda var. Şirketlerin bir kısmı, Erdoğan'ın karşısında muhalefetin hangi adayının daha çok oy aldığını saptamaya çalışıyor. Genelde İmamoğlu ve Yavaş, öne çıkan isimler olarak gösteriliyor. Bu anket sonuçları haliyle bu iki ismin davranışlarını etkiliyor. Örneğin, son Boğaziçi olaylarında gençlerin/öğrencilerin lehine demeç verdiklerine göre İmamoğlu da Yavaş da kendilerini cumhurbaşkanlığına hazırlıyorlar. Öyle ya da değil ancak iki isim de kendi kamuoyunu yaratabilmek için her fırsatı kullanıyor. Müstakbel cumhurbaşkanı gibi davrandıklarını, ona göre konuştuklarını söylemek mümkün. Dolayısıyla İmamoğlu İstanbul'un, Yavaş da Ankara'nın sınırlarını aşmaya yönelik hemen her aracı, her ortamı, her fırsatı sonuna değin kullanacak pratik tutum gösterebiliyor.

Muhtemelen, önemli bir gelişme olmazsa, Millet İttifak'ının adayı, bu iki isimden biri olacak. Ben, Yavaş'tan ziyade İmamoğlu'na daha fazla şans tanıyorum; bu arada Mansur Yavaş anketlerde önde çıksa bile. Çünkü Yavaş, fazlasıyla "dürüst" ve "yerel" kalıyor yarışmada. Yavaş'ın dezavantajı, aslında kendisinden kaynaklı değil; bilakis, İmamoğlu'nun uluslararası arenada (ABD, AB, uluslararası sivil toplum ve örgütler vb.) elde ettiği destek; yanı sıra genç ve dinamik olması ve en önemlisi de İstanbul'da kendisine oy verecek çok önemli bir seçmen kitlesinin bulunması. İstanbul'daki kent yoksullarına yönelik çeşitli politikalar geliştirmesi, İmamoğlu'nun ciddi bir hazırlık yaptığına delalet ediyor. İmamoğlu aslında Erdoğan tipi politikacının "demokratik" olanı. Bu tür politikacılar popülerliği çok kolay yakalayabiliyorlar, halktan biri oldukları

imajını vermeye çok yatkınlar. Tabii bir de HDP seçmeni, ülkücü kökenli Yavaş'tan ziyade sosyal demokrat görünen İmamoğlu'na daha yakın gibi görünüyor. İmamoğlu'nun en büyük sermayesi "çenesi"yken, Yavaş'ın "dürüstlük" imajı. Kuran okuyabilen İmamoğlu'nun muhafazakâr özellikleri de onu dindar seçmen karşısında şanslı kılıyor.

Velhasıl, Türkiyeli seçmenin büyük bir kısmı, Erdoğan ve AKP'den bıkmış durumda. Ülkeyi kurtaracak yeni bir lider arıyor. Maalesef bizim gibi ülkelerde ülkenin kurtuluşu için seçmen, ne parti programına ne de vaatlerine bakıyor; liderin kimliği, karizmatik kişiliği ve halkla teması süreçte belirleyici oluyor. Bu resimde kurt politikacı Erdoğan, son anda şapkadan tavşan çıkarabilir mi? Sanmıyorum artık yeni bir hava, dip dalga veya radikal bir değişim yönünde güçlü rüzgarlar esiyor. Ülke mahvolmuş durumda. Erken seçim kaçınılmaz görünüyor zira AKP, zaman geçtikçe daha çok oy kaybedeceğinin farkında. Yeni ABD yönetiminin AKP'ye mesafesi ve alacağı kararlar, AB'nin yaptırımları ve en önemlisi de burnundan soluyan bir halkın olduğu konjonktürde, AKP'nin bırakın şapkadan tavşan çıkarmasını, elinde bir şapkası bile yok. "Baba" imajı olan Demirel, bir seçim konuşması sonrasında elindeki şapkasını almaya çalışan seçmeniyle kıyasıya mücadele etmişti. Şapka önemli; seçim döneminde sizi ya baba yapar ya da içinden tavşan çıkartır. Ancak bize artık ne baba ne de tavşan lazım.

4 Şubat 2021

"Kemalist sol"un ekran şövalyeleri

AKP'nin medya kahramanlarını geçtiğimiz yıllarda TV'lerde epey izledik; çoğu zaman kızdık ancak epey de eğlendik ve sonunda onları ıskartaya çıkarttık. Bunların çıktığı kanallar ve programlar artık pek de izlenmiyor; yazdıkları gazeteler satmıyor, lafları ciddiye alınmıyor, düşük güvenilirlikleri sürekli yüzlerine vuruluyor. Bunların bazıları kimi üniversitelerde öğretim üyesi; vay bunların öğrencilerinin haline! Hani bir tane dalga geçilen hukukçu doçent vardı, her akşam televizyonlarda AKP için aslanlar gibi dövüşüyordu ama inandığı dinin en basit kurallarını bile bilmediği ortaya çıkınca dalga geçildiği için TV'lerden hemen uzaklaştırılmıştı. Şimdi adını hatırlayan kimse yok sanırım; ben bile şu anda adını (Selman Oğüt) hatırlayamadım ve internete bakmak zorunda kaldım, o derece yani. Oysa her akşam ekran ekran geziyor, polemik yapıyor, tartışma diye hasmına saldırıyor, sözde orijinal hukuk tezleri üretiyordu.

Şimdi bu TV şövalyelerinin çıktığı kanal ve programlarının izlenme oranları yerlerde sürünüyor. Bir ideolojik devlet aygıtı olarak iktidarın medyasına yazık yani, onca para harcanıyor propaganda, sahte haber ve mesnetsiz yorum üretmeleri için ama bir karşılığı yok artık. AKP/iktidar cenahında bu şematik, polemikçi, saldırgan, emir-komuta sistemine göre çalışan, söz söyleyen, iktidar nimetlerine göre motivasyon üreten kalemler, ağızlar, şovmenler var da, bizim tarafta, mesela Halk TV ve kimi sözde sol muhalefet kanallarında yok mu? Olmaz olur mu? Hem de pek çok. Sürüsüne bereket. Kendine "Kemalist solcu" diyen nicesi (Emre Kongar, Erol Mütercimler, Prof. Dr. Barış Doster, Şaban Sevinç ve diğerleri) her akşam, değişik programlarda bize hemen her konuda ahkam kesmeye devam ediyorlar: Türkiye, Suriye, PKK, İran, Irak, Ege Denizi, Yunan adaları, doğalgaz, petrol fiyatları, askeri darbeler, enflasyon, tarih, Cumhuriyet, yoksulluk, muhalefet, oy verme davranışı, moda, domatesin faydaları, obezitenin zararları, uzaylılar, Mars, uydular... Say say bitmez.

İnsan utanır ya! Uzmanlık diye bir şey var; bilgi derinliği, veri sahipliği, analiz yeteneği, olaylara vakıf olma, gerekli kaynakları bilme, nesnel bakabilme, yöntemli düşünme, eleştirel bilinç... Bunların hiçbiri yok bunlarda. Habire çen çen çen. Bir de, kendinden emin o tavırları yok mu, insanı deli ediyor. Halk da muhalefet diye bunların aklını veri alıp kendi zihinsel donanımlarını biçimlendiriyor. Yazık, çok yazık. Kendilerine

"Kemalist sol" diyorlar ama eğer böyle bir akım var idiyse bile, bir dönem bunun en azından sosyal bilimlerde gerekli zeminini en nitelikli şekilde üreten çalışmalara imza atan Taner Timur, Korkut Boratav, daha eskilerde Niyazi Berkes, derinlikli analizleriyle sosyalist solun bile takip ettiği ürünler vermişlerdi. Maalesef bu işler, medya maymunluğuna soyunmakla olmuyor, her akşam ekran gezmekle elde edilemiyor; ciddi bir formasyon edinmek, onu geliştirmek, test etmek ve pratikte sonuçlarını görmek lazım. Ne dediğimi anlamak için lütfen bir akşam Emre Kongar, Barış Doster veya Erol Mütercimler denilen garabetleri izleyin, anlayacaksınız. Hani, kahvehanede pişpirik oynayan birini oturduğu sandalyeden kaldırıp getirseniz, bunların analiz, laf veya çıkarım dediği şeylerin alasını yapar.

Bu ekran şövalyelerinin genel özellikleri şöyle: 1) Her gelişmeyi komplo teorileriyle açıklama. 2) Sabit bir modeli ele alıp her şeyi ona göre değerlendirme. 3) Detaylı ve diyalektik değil, dikotomik ve şematik düşünme. 4) Dış politikada mutlaka AKP'nin yanında "ulusal çıkar" diye konumlanma. 5) Avrasyacı (her ne demekse) cenaha göre tez üretme. 6) "Türkiye" derken kullandığı özneyi (ülkeyi) sanki tekil bir varlık olarak görme. 7) Ne kadar çelişki ve çatışma varsa, nedenini ve kapsamını anlamadan tartışmalara boca etme. 8) Halkın gerçek durumunu bildiğini varsayarak sırça köşklerden laf sallama. 9) Sürekli CHP'ye selam çakarak, ileride seçimlerde belki bu partiden Mv. olabilirim hayalini kurma. 10) Politika diye Erdoğan'ın icraatlarını değerlendirme. Liste uzatılabilir. İnsana gına geliyor. Türkçe bilen yabancı birini alıp ülkemize getirseniz ve bir süre TV izletseniz, ülkedeki muhalefetin, aydınların, entelektüellerin, akademisyenlerin bunlardan ibaret olduğunu veya ortalamanın bu olduğunu sanır.

Bunları yazarken gel de Gramsci'yi anımsama. Gramsci, herkesin kendi çapında filozof olduğunu söylemişti tabii ama filozof olanların kendi işlerini başka türlü yaptığını da eklemişti. Bizim sözde soldan TV kahramanları veya şövalyeleri hem filozof hem aydın hem uzman hem sosyal bilimci hem de medyatörler. Bir tür gladyatör veya terminatör gibi, ekranlardan habire üzerimize düşünsel mermilerini sallayıp duruyorlar. Bunlardan korunmak lazım. Mutlaka. Yoksa bu cenahta AKP'ye benzer bir yapı üretecekler bu gidişle.

28 Şubat 2021

Erbakan'ı nasıl anmalıyız?

Birkaç gün önce Saadet Partisi'nin düzenlediği Necmettin Erbakan'ı anma toplantısına CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ile HDP Eş Genel Başkanı Mithat Sancar da katılınca, sol muhalif çevrelerden büyük bir yaylım ateşi başlamıştı. "Kör ölür, badem gözlü olur"dan "kanlı mı olacak kansız mı, mesele budur"a değin uzun bir eleştiri listesi hatırlatılarak ortaya serildi. Erbakan adını ilk kez 1974'te duyduğumu hatırlıyorum. Sonrasında 70'li yıllarda adını sürekli duydum, kendisini yakından izlemeye çalıştım. İnce ve tiz sesi, kırılgan ve nazik yapısı, profesör oluşu, badem bıyığı, başka türlü bir dindarlığı bende tuhaf bir ilgi uyandırmıştı. En başından itibaren bıkmadan bir tezi dillendirmiş, "Millî Görüş" diye bir şeyi formüle etmişti. Buna göre kapitalizme karşı (lafzi olarak) milli sanayi hamlesiyle kalınmanın anahtarı, "ağır sanayi"ye yatırım yapmaktı. CHP ile 1974'te koalisyon kurduğunda Türkiye'nin yakında 1000 adet uçak yapacağını duyurmuştu. O hızla pek çok yerde temel atmış, açılışlarda bulunmuş, küçük ve orta boy Anadolu tüccarını desteklemişti.

Fakat hayalleri zamanla genişledi, "İslam Dinarı", "İslam Ortak Pazarı" gibi ümmet temelli bir uluslararası İslami camianın inşası için habire dış gezilere çıktı, MC hükümetlerinde yer aldı, bilhassa Millî Görüş'ün Avrupa'da bir numaralı dinsel cemaat olmasını sağladı, nihayet 12 Eylül sonrası yasaklar kalkınca kurduğu Refah Partisi ile önce İstanbul Büyükşehir Belediye başkanlığını (Erdoğan) kazandı, sonra da koalisyona dayalı hükümet kurup Başbakan oldu. Ancak 28 Şubat 1997'de laik kesimden (bilhassa ordu, yargı, bürokrasi ve üniversitelerden) gelen yaylım ateşine dayanamayıp hükümetten ayrılmak zorunda kaldı. Kısacası: Hükümet olmuş ama iktidar olamamıştı.

Ardından, parti içinde "ak saçlılar"a karşı bayrak açan Erdoğan, Gül ve Arınç sacayağının partiden ayrılıp AKP ile başarı kazanmasını hiçbir zaman içine sindiremedi. Erdoğan ve ekibini Yahudi ve ABD yanlısı olmakla eleştirdi, çok tehlikeli ilan etti. Erbakan bu yönüyle kendini hep antiemperyalist kampta gördü ama hiçbir zaman da ben antiemperyalist biriyim demedi ya da dedi de ben duymadım.

Erbakan çok zeki biriydi, İstanbul Teknik Üniversitesi mühendislik fakültesini bitirip Almanya'da tahsiline devam etmiş ama ardından politikaya girmişti. Yani üniversitede pozitif bilim okumuş, Almanya gibi

mühendisliğin doruğu olan bir seküler ülkede deneyim ve bilgi kazanmış, üniversitede profesör olmuş, binlerce öğrenci yetiştirmiş, bilimin kurallarını öğrenmiş biri nasıl oldu da politikada inanılmaz hayalci bir ütopyanın (İslam dinarı, ümmetin ortak pazarı, kapitalizm içinde milli ekonomi, faiz karşıtlığı, bağımsız bir ağır sanayi temelli kalkınma vb.) peşine takıldı ve saçmaladı da saçmaladı. Başbakan olunca Kaddafi'nin çadırında, onun Türkiye'yi fırçalamasına sessiz kalmış, Başbakanlık koltuğunda tarikat liderlerini ağırlamış, Batılı ülkeleri boş verip İslam ülkelerini gezdikçe gezmişti. Davutoğlu gibi Erbakan da alabildiğine hayalciydi; İslam ülkeleri arasında Ümmet gibi bir birliğin kurulmasının önünde pek çok engelin (milli devletler, milliyetçilik, Baasçılık, zengin-yoksul ayrımı, politik anlaşmazlıklar, sınır çatışmaları, mezhep farklılıkları, kültürel açmazlar vb.) olduğunu göremeyecek denli anti-objektifti.

Asıl meselenin kapitalizm değil, bir kalkınma sorunu olduğunu sanıyordu. Yoksulluğun İslami bir tevekkülle karışık bir tür tüccar/esnaf zenginleşmesiyle ortadan kaldırılabileceğini ileri sürüyordu. Bütün bunlar Türkiye İslamcılığının genel sorunları ama özelde yani Erbakan'ın şahsında daha somut bir hal almıştı. Bugün kendisine övgü düzen ulusçu sol ve liberal-sol Kürt muhalefet partilerinin, elbette politik pragmatizm kaynaklı övücü davranışlarının ardındaki saikin aslında ilkesel siyasete zarar verdiğini anlamaları çok zor. Erbakan'ı samimi olmayan ve yanlış biçimde övmek yerine, Saadet Partisi ile ilkelerde anlaşmaya dayalı bir ittifak politikası yapılsa, daha hayırlı olur ama anlaşılan, muhalefete göre gün, o gün değil. Kuşkusuz siyasette nezaket önemlidir, rakip partiye bayram ziyaretine veya taziyeye gidilir, ittifaklar kurulabilir, önemli figürlerin ardından biçimsel de olsa övücü sözler söylenebilir, birtakım konularda görüş alışverişinde bulunabilir ancak müteveffa politik bir liderin yaşasaydı Türkiye'nin bambaşka bir yer olacağını söylemek, bu kişiye yanlış ve gereksiz övgüler düzmek, aşırı bir samimiyet krizine girmek olamaz. Ölçü kaçınca, politika hakikaten çokyüzlü ya da yüzsüz bir meşgaleye dönüşüyor.

1 Mart 2021

Yüzde kaç feministsiniz?

1980'lerin ortalarından itibaren Türkiye'de kadın hareketi, yanılmıyorsam Şirin Tekel'nin 1982'de Birikim yayınlarından çıkan "Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat" adlı kitabı üzerinden gelişmeye başladı. Bu süreçte Duygu Asena'nın "Kadının Adı Yok" kitabı da 1980'lerin sonlarında epey satıp popüler olmuş, ardından kadın hak ve özgürlükleri konusunda farkındalık, sonra da bilinç yükseltici çalışmalar yapılmıştı. Yanılmıyorsam, 1989'da yine, kadınlara sarkıntılıklara karşı "Mor İğne Hareketi" oluşturulmuştu. Sonra yavaş yavaş, 1990'lardan itibaren "çeşitli feminizmler" (sosyalist, liberal, Atatürkçü, İslamcı vb.) ortaya çıkmaya veya ayrışmaya başladı.

Bugünden geriye bakıldığında, Türkiye'de 1980 sonrası dönemde önemli bir feminizm birikiminin (taban, akademik ve teorik külliyat, dergiler, parti ve dernek çalışmaları, eylem geleneği, çeşitli müdahaleler, uluslararası çalışmalar vb.) oluştuğunu söylemek mümkün. Kadın hareketini büyük ölçüde feministlerin taşıdığını söyleyebiliriz. Şunu da: İslamcı bir rejimin yirmi yıldır hüküm sürdüğü Türkiye'de feminizm, daha da güçlendi, sokakları ele geçirdi, gerektiğinde polisle çatışmaktan kaçınmadı. Bu çok ilginç bir gelişme. Türkiye gibi kadın öldürmenin vakayı adliyeden olduğu, cinsler arası eşitsizliğin çok arttığı, kadına çarpık bakışın hala çok yaygın ve etkili olduğu, kadın emeği sömürüsünün çok arttığı bir toplumda feminist hareketin gelişmesi hem normal hem de anormal. Normal çünkü sorunlar arttıkça, nesnel koşullar öznel koşulları besledi. Anormal çünkü burası malum İslam ülkesi olarak görülüp ona göre politika üretilen, kadının aleyhine geleneklerin hala çok güçlü bir biçimde yeniden üretildiği bir ülke.

Türkiye'de feminist hareket ne özel alandan ne de üretim alanlarından çıkıp gelişti. Neredeyse tümüyle üniversitelerden neşet etti veya oralardan tüm topluma yayıldı. Türkiyeli feministlerin en büyük başarısı, bence, en geleneksel denilen kadınları bile etkilemeyi becerebilmeleridir. Bunu özellikle kadın cinayetlerinde defalarca deneyimlediler. Burada "özel olan/alan politiktir" diyerek çok doğru bir hat tutturup kadının evde/özel alanda cinsel, duygusal, emek ve kültürel yönlerden sömürülmelerini politikleştirip kamuoyunun sürekli gündemlerinden biri yapmayı başarabildiler. Feminist hareketin asıl başarısı, başka sosyal hareketleri (örneğin LGBTİ, çevre, insan hakları ve sendikal hareketler) yanlarına çekip ortak bir mücadele hattı oluşturabilmeleridir.

Yarın 8 Mart. Kadınlar yine ısrarla sokaklara, kamusal alanlara çıkıp sloganlarını haykıracaklar, kendilerini engellemeye çalışan polislere gerektiğinde mukavemet edeceklerdir. Maalesef özgürlük sokaklarda. Medya, sokağa indiğinizde sizi haber yapıyor. Ancak asıl mesele, sloganlarını tüm ülkeye duyurabilmek. Kadınlık bir bilinç işi oldu artık. Feministler, kadın sömürüsü ve şiddetinde epey işe yarayan duygular impa-
ratorluğunu sanırın çoktan yıktılar. Çiçek-böcek hikayesi çoktan mizah tarihinde yerini aldı. Kadınlar, özgürlük, eşitlik ve adaleti, yani hakları olan şeyleri istiyorlar. Kesinlikle alacaklar, pek de uzak olmayan bir tarihte. Çünkü tarih, epey yol alındığını gösteriyor. Herkes, malum, 8 Mart'larda kadınların gününü kutlamak için sıraya girer. Ertesi günü de malum kadın ideolojisine geri dönüp bildiğini okumaya devam eder. Bu böyledir ama kader değildir. Feministlerle birlikte yürüyen erkek sayısı çok arttı; konuya dair yazan, konuşan, politika yapan çünkü kadın sorunu, aslında kadınların değil, tüm cinslerin bir sorunudur. Kadın kotası, kadına pozitif ayrımcılık diye başlayan uzun bir liste var. Fakat kadına bakan başka listeler de (alışveriş listesi, ev işleri listesi vb.) hala var. Yarın 8 Mart'ı kutlarken neyi neden kutladığımızı kendimize sormamız lazım. Dünya kabaca iki cins üzerinden yüzde ellişer olarak ikiye ayrılıyor. Ancak siz, biz erkekler, cinsimizin dışına çıkıp karşı cinsi anlayacak yüzdeyi artıracak neler yapabiliriz acaba? Bu yüzde, ne durumda ve siz kaçlık yüzde içinde yer alıyorsunuz?

7 Mart 2021

Meral Akşener fırtınası

Evet, bir Meral Akşener fırtınası esmeye başladı. O gazla olacak ki Can Ataklı, muhalefetin cumhurbaşkanı adayının Meral Akşener olması gerektiğini kendi aklınca anlattı geçenlerde. Fırtına teşhisi yanlış değil zira Akşener'in partisi İyi Parti'nin çekirdek kadrosu olan ülkücüler, içinden çıkıp geldikleri MHP'yi oy bazında neredeyse ikiye katladılar. Eğer bu başarıysa, bunda aslan payı Akşener'in. Akşener'i politikaya DYP'nin genel başkanı ve Başbakan Tansu Çiller taşımıştı. Akşener o dönemde son derece başarısızdı. İçişleri Bakanlığı dönemi faili meçhul cinayetlerden geçilemedi. Bu konuda Akşener'in bir özeleştirisi falan olmadı, olmaz da.

Akşener'i büyüten ve bir fırtına haline getiren üç faktör var: 1) MHP karşısında haksızlığa uğrayıp mağdur olduğu algısı veya imajı. 2) Kadın (politikacı) olması ve kadın kimliğine MHP'den cinsiyetçi hakaretler geldiğini iddia edip bunu kamuoyuyla paylaşması. 3) Rutin hale getirdiği esnaf ziyaretleri. Üçüncüden başlayayım: Akşener, neden hep esnafı geziyor da mesela grev yapan işçileri; işini kaybetmiş işsizleri, evlerindeki fak r aileleri ziyaret etmiyor? Normalde "sağcı" bir parti, kitle içinde ayrım yapmaz ve herkese gider. Ama Akşener ısrarla esnaf ziyareti yapıyor. Neden? Çünkü esnaf bu ülkede, muhafazakarlığa son derece yakın bir kesim ve geçmişte silme AKP'ye oy verdi. Akşener zaten oylarını daha çok AKP ve MHP tabanından aldığı için esnaf ziyareti ile hem bu kesimin silme oyunu garantiye almaya çalışıyor hem de ekonominin nabzını esnaf üzerinden tutmaya yöneliyor. Aslında esnaf ziyaretleriyle Akşener, seçim çalışmalarını başlatmış oldu.

İkinci faktör olan cinsel kimliği yani kadınlığı ile Akşener, "delikanlı kadın" imajını yaratarak erkekler dünyasında ataerkilliğe "posta" koyarak kadın oylarını da toplamaya çalışıyor; bunda ne derece başarılı olacak, önümüzdeki seçimlerde göreceğiz. İlk faktör yani mağdur rolü de bu ülkede epey iş yapıyor. Erdoğan birkaç aylık hapishane macerası, İmamoğlu yenilenen İstanbul yerel seçimleri ile bu mağdur rolünün gereğini yerine getirdiler ve getirisini alabildiler. Halkımız, güçlüyü olduğu gibi mağduru da sev yor anlaşılan. Fakat her şeye rağmen Akşener'in demokrasi/millet ittifakı konusunda çok sağlam durduğunu sanmıyorum. Bu ittifak içinde kendisini lider olarak görüyor, konumlandırıyor gibi. Geçen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de aday olmuştu, muhtemelen önümüzdeki seçimlerde de aday olacak. Ancak anketlerde yukarıya

doğru tırmanıyor; bu tırmanış sürdükçe İyi Parti, yakaladığı o havayla Millet İttifakı üzerinde tasarruf yetkisini kullanmak isteyebilir. Fakat asıl sorun, İyi Parti içindeki, Levent Gültekin'in ifadesiyle, Cumhur İttifakı-nın diliyle ve beyniyle konuşan eski ülkücüler. Bu eski ülkücüler kurul-maya çalışılan geniş demokrasi ittifakının önündeki en önemli engeller gibi görünüyor. Kürtlerle bir türlü yakınlaşmak istemiyorlar.

Oysa Millet İttifakı'nın AKP ve MHP'yi yenebilmesi, Kürtlerin oyları-na bağlı. HDP yönetiminin İyi Parti'den randevu istemesi iyi bir şeydi ama sanırım yanıt alamadılar. Evet, Akşener, dobra konuşan, güçlü ve cesur kadın politikacı imajıyla daha epey politik başarı elde edecektir ancak unutulmamalı: Tansu Çiller de zamanında böyle bir rüzgâr estir-miş ancak cinsiyeti değil, erkek egemen zihniyetiyle kırmadığı pot, de-virmediği çam, yapmadığı kötülük ve içine girmediği kılık kalmamıştı. O yüzden ben Akşener'e pek güvenmiyorum. Fakat içinden çıkıp geldiği ülkücü geleneğin büyük abilerine karşı kadınlığı ve "doğruluğu" üzerin-den yaptığı mücadelesi hiç de değersiz değil. Aynı zamanda AKP'nin İyi Parti'yi HDP kartını oynayarak Millet İttifakı'ndan koparmaya çalışma-sına dayalı politikasına karşı da şu ana değin epey sıkı durdu. Ama yine de bende tam bir güven oluşturabilmiş değil. Nitekim demokrasiyi haz-metmek oldukça zor. Akşener zorlu bir kadın politikacı ama demokrasi daha zor bir mesele. Bekleyip göreceğiz neler olacağını.

12 Mart 2021

Kılıçdaroğlu'nun stratejisi

AKP karşısında mücadele etmek gerçekten zor zira karşınızda AKP'yle birlikte veya iç içe hareket eden bir sürü güç var: Devlet (Bakanlıklar, bürokrasi, mahkemeler, güvenlik güçleri vd.), TBMM'deki vekiller, yandaş medya, Saray'ın emrinde çalışan sosyal güçler, Diyanet ve camiler, trol ordusu, sokak çeteleri, MHP, tarikatlar, sermaye, yeminli kalemşörler, TV provokatörleri... Liste oldukça uzun. Bütün bu güçler de tek merkezden yönetilebiliyor. Bel altı çalışabiliyor, yalan haber üretebiliyor, her türlü baskı kurabiliyor, sindiremediğini satın almaya çalışıyor, beğenmediği her düşünce ve eylemi anında hapishaneye atabiliyor... Korkunç bir mekanizma kurdular. Tam bir totaliter parti-devlet örneği. İnsanlık tarihi böyle makina gibi çalışan bir parti-devlet örneğini çok az gördü. O yüzden 19 yıl boyunca sayısız irili-ufaklı krize rağmen hala kitle desteğini kaybetmedi. Normalde bu parti-devletin hatalarının yüzde birini bir sol parti yapsa, anında cezalandırılırdı. Tarihte bunun örnekleri çok. İşte bu makinaya karşı Kılıçdaroğlu, yıllardır ilmek ilmek dokumaya çalıştığı, derinden veya yüzeyden giden bir "iktidara gelme stratejisi"ni üretmeye çalışıyor. Bu strateji aslında yerel seçimlerde tuttu, böylece Ankara, İstanbul, Adana gibi büyük iller AKP'den kurtarıldı ancak genel seçimlerde bu stratejinin bir başarı garantisi yok. Nedenine gelmeden önce bu stratejiyi anlatmaya çalışayım.

Bu stratejinin birkaç ayağı var: 1) Millet İttifakı'nı oluşturan siyasi partileri tek bir blok halinde tutabilmek ve hatta blokta yer alan parti sayısını daha da artırmak (Bu bloğa Deva, Gelecek, BBP, İnce ve Sarıgül girer mi, orası meçhul). 2) İttifakı belirli hedefler (güçlendirilmiş parlamenter sistem, demokratik anayasa ve seçim sistemi vb.) üzerinden tek bir program dahilinde bir arada tutmak. 3) Farklı kimliklerin barış içinde bir arada yaşamasına yönelik informal düzeyde partiler koalisyonuyla AKP'nin kutuplaştırıcı ve nefret üreten politikalarına cevap verebilmek. 4) Millet İttifak'ını geniş bir "muhafazakar demokrat popülizm" üzerinden işler kılmak; bunun için gerekirse sağ politika(cı)lara açılım yapabilmek (ülkücü Mansur Yavaş'ın CHP'den Ankara'da aday gösterilip kazanılması buna bir örnek; veya Saadet Partili adayların CHP listelerinden Mv. seçilmesi, İyi Parti'nin seçime girebilmesi için CHP'nin vekil transferi imkanı sunması vb.). 5) HDP ve Kürt siyasetiyle "mesafeli ilişki" kurulması. 6) AKP'nin yarattığı krizlerin çözülebilmesi için Millet İttifak'ı içinde "uzlaşma dili"nin üretilmesi. 7) Görece sağ politikaların ortak

payda olarak belirlenmesi (bu açıdan CHP'nin Saadet ve AKP seçmenlerini ürkütmemek için Ayasofya, laiklik gibi AKP'nin işine yaradığını düşündüğü konularda tartışmalara girmemesi; dış politikada Erdoğan hangi hatayı yaparsa yapsın, "milli çıkar" diye onun arkasında durulması. 8) Muhafazakâr/sağ seçmenden oy alabilmek için Kılıçdaroğlu'nun ısrarla kendi kimliğini oluşturan unsurlardan (Alevilik, Kürtlük, Dersimlilik) uzak durması; şehit cenazelerine katılması, sağ politik figürlere (örneğin Erbakan'a) övgüler düzmesi vb. Stratejinin temel ayakları bunlar. Ben buna "demokrasi yönelimli sağ strateji" diyorum. Elbette Kılıçdaroğlu ve CHP, işsizlik, yoksulluk, enflasyon, yolsuzluk gibi pek çok konuda politika üretmeye çalışıyor ancak temel strateji, "sağa açılıp sağın diliyle konuşup sağ seçmenden oy almak" üzerine kurulu. Ben bu stratejiyi oldukça yanlış buluyorum. Neden? Şöyle ki AKP, irili-ufaklı krizlerle ülkeyi iflas noktasına getirdi; pandemi her şeyin üzerine tuz-biber ekti. Aslında sola dayalı demokrasi politikalarının tam zamanı. İnsanlara ekonomik krizin nedeninin demokrasi krizi olduğu iyi bir dille anlatılsa, sol tabanlı politikaların halk nezdinde maddi bir güç elde etmemesi için hiçbir neden yok. Mide ile bilinç arasında ilişkiyi kuracak politikaların nesnesi değil, öznesi olacak olan yoksullar ve ezilenlerle birebir temasın neticesi çok olumlu olur. CHP'li belediye ve vekiller bunu yapmaya çalışıyorlar ama etkisizler; etkili olsalar, CHP'nin oyu artardı. Kılıçdaroğlu'nun bu stratejisi yeni bir dil üretemiyor. Oysa yeni bir dil, yeni bir rüzgâr, yeni bir atmosfer, yeni bir iklim yaratabilir. Erdoğan ile uğraşmak yerine bütün güç, fabrika, dükkân, ev, tarla, bağ-bahçe, sokak, atölye gibi üretim ve yaşam alanlarında yakın takibe alınacak olan yoksulların, işsizlerin ve ezilenlerin birebir sorunlarının takibe alınmasına hasredilse, daha verimli olur. İşte son Gara operasyonunda bile AKP, felaket bir başarısızlığa rağmen desteğini artırmış. Bu milliyetçi bakış açısını ancak tencere ve demokrasi ilişkisini öne çıkaran bir bakış açısı bozabilir. Önümüzdeki aylarda ekonomik kriz daha da derinleşecektir. İnsanlar en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamaz hale gelecektir. Korkunç bir işsizlik, geçim sıkıntısı ve güvensizlik kendini daha da ortaya koyacaktır.

O yüzden emek, demokrasi ve barış yanlısı politikaları üretmenin tam zamanı. Elbette "sağ/merkez" partilerle ittifak yapılabilir ama bütün krizlerin sorumlusu olan "sağ" politikaların yarattığı sorunlara yine "sağ bakış açısı" ile çözüm bulamazsınız. Mesele, gözlüğü değil, bakış açısını değiştirmektir. Aynı yere baktığınız sürece, gözlüğü değiştirseniz bile, gördüğünüz şey değişmeyecektir.

13 Mart 2021

Amirallerin bildirisi-Üçüncü bakış

Emekli amirallerin bildirisine nasıl yaklaşmalı? Normal bir ülkede yaşasak, düşünce özgürlüğü der geçeriz. Ama normal değiliz; neymiş, emekli de olsa, söyleyen asker olunca olaya farklı bakmak gerekirmiş. Ortada kabaca iki taraf var gibi görünüyor: Bildiriye ısrarla sahip çıkan "Avrasyacı" kanat, Atatürk'ün mirasından başlayarak konuyu Türkiye'nin ulusal çıkarlarına getirip anti-Amerikan bir çizgide yer alıyor ve Montrö antlaşmasının barış getiren özelliğine dikkat çekiyor. Karşı çıkan "muhafazakâr liberal kırması" kanat ise darbe tehdidine dikkat çekerek emekli olsa da eski askerlerin bildiri yayımlamasını tehlikeli buluyor ve konuşan herkes gibi askerleri de tehdit ediyor. Nitekim bugün emekli askerlerin bir kısmını gözaltına alıp onları lojman ve koruma gibi çeşitli haklardan mahrum etmeye başladılar bile. Bu ikinci grubun içinde AKP, MHP, Perinçek, liberallerin bir kısmı ve kimi solcular yer alıyor.

Aslında, bildiriden ve darbe olasılığı tezinden hızla uzaklaşıp Montrö antlaşmasının neden kaldırılmaya çalışıldığına kafa yormak lazım değil mi? İşte tam bu noktada anti-emperyalist tavır ortaya çıkıyor, çıkmalı da. Şöyle ki, AKP, Kanal İstanbul'u inşa etmek ile Montrö'yü kaldırmayı eşzamanlı olarak gündemine alarak tartışmaları buraya kilitlemeyi başardı. Birden ekonomik krizi, virüs salgınını, işsizliği, geçim sıkıntısını konuşmayı bıraktık. Peki neden? Malum, Biden yönetiminin elinde AKP'yi sıkıştıracak epey araç var: Halkbank davası, mal varlığı araştırması, S400 vd. Erdoğan bu konuda epey sıkıntılı. Telefon da gelmeyince sıkıntı arttı. Ancak birtakım ödünler verirse, ABD ve AB'nin yaptırımlarından kurtulabileceğini düşündü. Doğu Akdeniz'den çekilmek, Mavi Vatan'ı bırakmak, Yunanistan ile masaya oturmak, Macron'a çiçek uzatmak, S400'leri depoya kaldırmak, Kırım konusunda Rusya'ya karşı çıkıp Ukrayna'nın yanında yer almak... Amerikan savaş gemilerinin Karadeniz'e açılmasını engelleyen ve bir barış su yolu olmasını düzenleyen Montrö'yü feshetmek, ABD'ye verilen önemli bir ödün. Bu ödün ile herhalde söylemeye gerek yok, Karadeniz'de sular ısınacak, Türkiye yine iki dev gücün arasında çeşitli pazarlıklar için sadece bir başlık olarak kalacaktır. Bu işin politik yönü.

Bir de ekonomik yön var. AKP, büyük bir rant kaynağı olarak gördüğü Kanal İstanbul'u yaparak bir yandan Arap sermayesine sattığı toprağın daha da değerlenmesine yol açarak ekonomiyi canlandırmayı amaçlamakta, öte yandan da Kanal İstanbul'la Amerikan çıkarlarının askeri

anlamda daha da yaygınlaşmasına zemin hazırlayarak Batı desteğini arkasında tutmaya çalışmaktadır. Mesele, tam da sosyalistlerin Montrö antlaşması gibi antlaşmalara sahip çıkarak bölgede başta Amerikan ve Rus emperyalistleri olmak üzere çeşitli güçlerin Türkiye üzerinde(n) birbirlerine girmesini önlemek, ülkenin, emperyalistler arasında ezilmesini önlemektir. Montrö'ye sahip çıkarak Karadeniz ve Ege Denizi'ni barış suyu yapmaya devam etmek, ülkenin tüm doğal ve tarihsel zenginliklerine sahip çıkmak gerekir. Kanal İstanbul'a ekosisteme vereceği zararlardan dolayı karşı çıkıyoruz; Montrö antlaşmasına da barışın sürmesi anlamında sahip çıkmalıyız. Ha, ordunun yönetimi elinde olan AKP'nin bu bildiriyi kullanarak yine mağduriyet edebiyatına sığınması, darbeye karşı üfürükten bir demokrasi anlaşmasına sahip çıkmasının nedenlerini biliyoruz. Yani mesele bildirinin de ötesinde, anti-emperyalizm, savaş, ekonomik ve ekolojik yıkım gibi pek çok başka boyutu kapsıyor. Darbe olmasın diyenlerin yaptığı sivil anayasal darbeleri, düşünceye karşı darbeleri, hak kullanmaya karşı darbeleri de hiç unutturmamak lazım.

5 Nisan 2021

Askerin konuşması

AKP, epeydir kimin nasıl, ne zaman ve hangi koşullarda konuşması gerektiğine dair baskıcı bir devlet mekanizmasını sert bir şekilde kullanıyor. Anayasal hak olan ifade ve konuşma özgürlüğünün normalde gerçekleşebilmesi için yurttaşların, izin almadan her türlü derdini, sıkıntısını ve şikayetini kamusal alanlarda sergilemeleri normal karşılanmalı ancak AKP bu, olmaz diyor. Örneğin emekli askerler konuşamazlar. Konuşunca da ifadeleri "muhtıra" gibi algılanıp darbeyi çağrıştırdığı gerekçesiyle anında kolluk ve yargı sistemi devreye sokuluyor. Öğrenciler gösteri yapamaz çünkü yasa dışı örgütlerin emriyle eylem yapıyorlar. İşçiler greve gidemez, basın açıklaması yapamazlar çünkü ekonomi olumsuz etkileniyor. Köylü, toprağına sahip çıkamaz çünkü yabancı sermayenin yatırımlarını engelliyor. Memur sendikaları sokağa çıkmamalı çünkü kamu çalışanlarının böyle bir hakkı olamaz. Liste uzun. Anayasasında sosyal hukuk devleti olarak tanımlanan Türkiye'de AKP, ülkeyi açık bir hapishaneye çevirdi. Ama kendisi mütemadiyen konuşuyor, muhalefete de konuşabilirsin diyor ancak hükümetin konuşması ile muhalefetin konuşması aynı veya bir değil.

Örneğin, muhalif medya kanallarında her şey konuşulamaz çünkü RTÜK, anında para cezasından yayın lisansını iptal etmeye değin çeşitli yaptırımlar uygulayabiliyor. Sınırlı, denetimli ve ölçülü konuşma baskısı, kurumsal anlamda muhalefetin tepesinde demoklesin kılıcı gibi sallanıp duruyor. Evet, ülkede hemen herkes konuşuyor ancak hapishaneler ağzına kadar dolu; herkesin gösteri yapma ve düşüncelerini ifade hakkı var, saklı ancak ceza ve türlü yaptırımlardan geçilmiyor ülke.. Ve korkunç bir çifte standart uygulaması: Yandaş medyada muhalefete her türlü hakaret, tehdit, gözdağı vermek, mahkemelerde düşünce özgürlüğü kapsamına girerken muhalefetinki darbe, kumpas, hainlik gibi çeşitli ifadelerle suçlanıp kolluk güçleri harekete geçiriliyor. Gelelim emekli oramirallerin bir bildiri veya açıklamayla Montrö antlaşmasına sahip çıkmalarına: Bir kere, anayasasında insan haklarının yönetimce garanti altına alındığı bir ülkede her insan, düşüncesini açıklama hakkına sahiptir. Hatta bu bir görevdir de; demokratik yönetim felsefesi, her bireyin toplumsal sorunların çözümünde bir pay sahibi olduğunu, iktidar başta olmak üzere tüm güçleri denetleme hakkını edindiğini, kamusal alanın demokratik anlayış doğrultusunda, her meselede düşünce ve pratik önerme konusunda bir insiyatif geliştirmesi gerektiğini bize söyler. Biz bireylerin, burjuva parlamenter

demokraside olsa bile, yurttaşlık görevleri, politik olarak sandık dönemi oy atmakla sınırlı ve kısıtlı olamaz; demokrasiler, oy kullanma, temsil, katılım, hesap sorma, geri çağırma gibi pek çok hakkın insanın en doğal ve devredilemez hakları olduğu felsefesine göre biçimlenir. Ama elbette bu söylediğim kitaplarda yazan, teorik olarak anlam ve destek bulan, idealize edilen bir şemaya uymak bakımından pratikle pek çok noktada örtüşmez zira politik iktidarlar, iktidarın güç demek olduğunu ve bu gücü kaybetmemek için muhaliflerin her daim sindirilmeleri gerektiğini çok iyi bilirler. O yüzden en temel demokratik hakların kullanımını, direniş, karşı çıkma ve itiraz bağlamında kendi iktidarına karşı tehdit olarak algılayıp her düşünce ve eylemi bastırmaya çalışırlar. Batılı liberal ülkelerde güçlü kamuoyu, kuvvetli kamusal alan ve sivil örgütlerin etkisi, iktidarları en azından biçimsel olarak geri adım atmaya zorlar.

Bizde ise devlet, halka hizmet kurumu değil de çeşitli çıkar odaklarının güç devşirme aygıtına indirgendiği için bir türlü tarafsız, eşit ve adil olamaz. Emekli amirallerin bildirisi aslında bir açıklama, daha doğrusu düşünce belirtme, insiyatif gösterme ve demokratik bir refleks olarak değerlendirilebilir. Tıpkı barış akademisyenlerinin yazdığı dilekçe gibi veya ona benzer çok imzalı çeşitli düşünce açıklama girişimlerini bu şekilde değerlendirilebiliriz. Ancak AKP, totaliter bir düzen özlemi duyduğu için, muhalif düşüncelerin, belirtilse bile, etkisiz, yerel ve zayıf kalmasını savunuyor. Güç mücadelesi aslında kamuoyu ve kamusal alanı elinde tutmak ve şekillendirmek içindir. AKP, politik, ekonomik ve sağlık krizlerinden dolayı oy tabanı daraldıkça muhalif seslerin kamusal alanı demokratikleştirip daha etkin kullanma isteğine sürekli set çekerek kendi sesinden başka bir sesin duyulmaması için elinden gelen her şeyi yapıyor. Ancak bu bir çıkar yol değil. Cumhur İttifakı'nın %35'in de altına düşen oy oranı, artık her iktidar hamlesinde daha da düşecektir. Erdoğan'ın Montrö konusunda geri adım atması, MHP'nin çelişkili tutumundan ziyade, halkın bu konuda muhalefete hak vermesinden dolayıdır. Montrö tartışması aslında Kanal İstanbul, rant ve Karadeniz'de güç devşirmeye çalışan Amerikan emperyalizminin bir projesi olmak bağlamında ele alınmalıdır. Bu planı bozan bir düşünce ve pratiği savunmak, askerlerle aynı kafada düşünmek anlamına gelemez. Montrö'yü savunmak, Kanal İstanbul'a karşı çıkmak, Trakya'nın dengeli ekosistemini savunmak, asalak Arap sermayesine dur demek, ülke toprağının peşkeş çekilmesine geçit vermemekle aynı kapıya çıkar. Karşı çıkabilmek için konuşmak gerekir. Dil bunun için vardır, vicdan bunun için mevcut ve bilinç bu anlamda zemin bulabilmektedir.

6 Nisan 2021

AKP: İLELEBET, HEP BEREKET

'AİHM bizi bağlamaz' da ne demek?

AİHM "Büyük Daire", Demirtaş'ın hemen tahliye edilmesi gerektiğine karar verdi. Muhalefetteyken üç defa AIHM'e başvuran Erdoğan, 'bu karar bizi bağlamaz' dedi. Devleti 'bedevi çadır devleti'ne çevirirsen, olacağı budur. Başka ne beklenir ki? Uluslararası sözleşmelerin altına 'uyacağım' diye imza at, daha üç gün önce 'yolumuz AB yoludur' de, ancak işine gelmeyince uyma, direksiyonu yeniden çöllere doğru kır. Bunun adı pragmatizm değil, oportünizmdir. Pragmatizmin ciddi bir felsefe olarak ilkeleri falan vardır; oportünizm bir felsefe değil, işine geleni yapmaktır. Keyfin neye karar verirse, öyle davranmaktır. Ben, kişisel olarak, 9.-12. yüzyıllar arası parlak bir uygarlık yaratan Arap-İslam düşüncesini çok önemserim. Bugün okuduğumuz eski Yunan felsefesi klasikleri, bu düşüncenin tercüme ve yorum çabaları sayesindedir. Pek çok bilimsel buluşun, matematik gibi disiplinlerin gelişmesinin, astronomi çalışmalarının ilerlemesini öncelikle Arap-İslam düşüncesine, dönemin diğer kültür ve dinlerine borçluyuz.

Ancak ne olduysa oldu, bu düşünce, ilerilik yerine giderek gericilik üreten egemenlerin, ülkelerin ve sistemlerin etkisi altına girdi. Akademisyen Tımur Kuran, muhteşem "Yollar Ayrılırken" adlı kitabında, Arap-İslam düşüncesi, toplumu ve kurumlarının, Batı kapitalizme doğru evrilirken, neden gelişimde atıl kaldığını, başta hukuk olmak üzere pek çok kurumun (ekonomi, yönetim, ticaret vb.) evrimini ele alarak inceler. Evet, bir dönem geldi, yollar ayrıldı; Batı'yı Batı yapan fikirler, Ortadoğu'dan dünyaya yayılırken aynı bölge, Arap-İslam düşüncesinin parlak gelişim dönem felsefesini yuttu. İlk göz alıcı yüksek öğretim kurumları olan Medreseler, bir noktadan sonra her türlü gelişmeye ket vurdular. Bize de kala kala, Ortadoğu menşeli baskıcı rejimler (Vahhabilik, Baas, yozlaşmış Arap prenslikleri/krallıkları, İran Devrimi, AKP vb.) kaldı.

Hıristiyanlık, bilhassa Protestanlık, kendini gelişime uydururken, hatta Luther önderliğinde ciddi bir Katolisizm eleştirisine girerek demokrasi için gereken bireysel özgürlükleri, insan haklarını, kurumsal gelişmeyi sağlayan en önemli faktörlerden biri olurken, bizim Arap-İslam düşüncesi, demokrasiyi içselleştirebilecek ne düşünce ne de pratik üretebildi. Erdoğan ve AKP'den kimileri AB müktesebatı çerçevesinde bir dönem ilerici bir hamle bekledi; hatta kimi "reformlar"la bunun olabileceği hissini de uyandırdı AKP ancak demokrasiyi "tren" metaforu ile tanımlayan

bir iktidar vardı karşımızda. 'O trene binsek bile, son durağa (demokrasi) varmak zorunda değiliz, istediğimiz durakta ineriz' dedi açık açık.

Ben asıl şuna üzülüyorum: 1990'lardan itibaren İslamcı arkadaşlarımız, Türkiye'deki "müesses nizam" ile savaşabilmek adına nice Batılı filozofu ve akımı (Nietzsche'den Feyerabend'e, Anarşizmden Postmodernizme değin) okuyarak davaları için düşünsel desteklerini Batı'dan almayı seçtiler. Aldılar da. "Marksist" *Birikim* dergisi o dönem Ali Bulaç vb. İslamcı entelektüellere sayfalarını açarak "Medine Vesikası"nı da tartıştırmıştı. Sanki bir "büyük uzlaşma"nın kapıları açılıyor gibiydi. Atatürkçü Toktamış Ateş ile İslamcı entelektüel Abdurrahman Dilipak birlikte programlar yapıyorlardı. Tüm bunlar, Samuel Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" tezini yalanlarcasına, Batı'nın "Ilımlı İslam" formülü çerçevesinde oluyordu. Fethullah Gülen ile "dinlerarası diyalog", "kültürlerarası temas" vb. ile tanışıyorduk. Gökçek, AB'ye aday ülke statüsü aldığımız zaman, gündüz gözüyle Ankara'da havai fişek patlatıyordu. Nereden nereye? Sonuç? Biri askeri darbe yapmaya kalktı, diğeri de ağır bir baskı rejimi kurdu. Bize de hayıflanarak yeniden İbn-i Haldun okumak kaldı. Bu ilk sosyolog bize yüzyıllar öncesinden bir şeyler söylemişti ama ne demişti acaba? Bir daha okumak lazım.

23 Aralık 2020

Tayyip Erdoğan'ın politik stratejisi

Bir muhalefetimiz var, hala bu stratejiyi çözemedi gitti. Çözemez çünkü strateji, tümüyle onların üzerine kurulu. Şöyle anlatayım: Erdoğan, dişine göre bulduğu, yenebileceğine inandığı ve zayıf yönlerini belirlediği politikacıları belirleyip onların kendi parti koltuklarında daha uzun yıllar kalarak kendisine "sözde rakip" olmasını sağlamak için habire bu figürlere vurarak herkesin bu figürler etrafında toplanmasını, kenetlenmesini amaçlıyor ve sağlıyor. Mesela Akşener'e bir şey demeyen Erdoğan, neden hep Kılıçdaroğlu'na vuruyor? Neden Mansur Yavaş'a hiçbir şey demiyor? Ancak hiçbir şekilde yenemeyeceğine inandığı rakiplerini de içeri attırıyor, Demirtaş gibi. Kaftancıoğlu'na bu derece vurmasının nedeni, İstanbul yenilgisinin hıncını çıkarmak değil; aksine, Kaftancıoğlu'nun CHP'nin başına geçmesine yol açarak, onun kendisine rakip olmasını sağlamaktır. Karamollaoğlu'na neden bir şey demiyor?

Erdoğan'ın bu çerçevede politik stratejisinin bir başka ayağı da, yeni bir seçmen algısına dayanıyor. Erdoğan şunun gayet iyi farkında: 1980 öncesinin ilkeli davranan "ideolojik oy"ları artık yok; onun yerini büyük ölçüde kişisel çıkarlarını ön plana alan "pragmatik seçmen" var. Bu seçmen bugüne değin yardımlarla, hediye çekleriyle, orada-burada çeşitli kredi ve rant imkanlarıyla, iş ve konum sağlamayla yaratıldı ve yeniden üretildi. "Mahalledeki AKP" bu şekilde güçlendi. Ancak şimdi %25'lere varan "kararsız seçmen", işte AKP'den kopan bu "pragmatik seçmen" kesimidir büyük ölçüde. Elbette bunun içinde umutsuz gençlik de var ama bunlar, asıl "kent yoksulları"ndan ve yoksullaşmış orta sınıflardan oluşuyor. Erdoğan, bu seçmen kesimini artık ikna etmekte, yanına çekmekte zorlanıyor çünkü onlara verebileceği artık hiçbir şeyi kalmadı. Muhalefetin bu "pragmatik seçmen"e erişmesini engellemek için de ya CHP'li belediyelerin bunlara yardım götürmesini olabildiğince engellemeye çalışıyor ya da "terör edebiyatı" yaparak muhalefetin bu seçmen üzerindeki etkisini kırmaya çalışıyor. Erdoğan, "suni gündem"ler yaratarak muhalefetin bu gündemlerin peşine takılıp güç kaybetmesini de sağlıyor ki, stratejisinin bir başka önemli ayağıdır bu. Bu suni gündemlerle oyalanan CHP, nasıl muhalefet yapılmayacağını, yapılmaması gerektiğinin çok çeşitli örneklerini şimdiye değin pek çok kez sergiledi. Mesela "Tank-Palet Fabrikamızı, milli varlığımızı Katarlılara sattılar" konusunu o kadar çok işledi ki, bunun yoksul halkta hiçbir karşılığının olmadığını göremedi. Yoksul halkın Tank-Palet Fabrikası umurunda bile değil, üze-

nnden geçmediği köprülere verilen paranın kendisinden alınan vergiler-le ödendiği de. Kamu varlıkları peşkeş çekilmiş falan, yok bir karşılığı halkta.

O halk, direnseydi, daha Özal döneminde özelleştirmelere, yağmaya, hırsızlık ve arsızlığa direnirdi. ANAP'tan vazgeçen bu "pragmatik seçmen" sola mı geçti? Hayır, DYP ve Refah Partisi'ne geçti. Refah, ardından AKP, kent yoksullarıyla orta düzey sermaye ve esnaf kesimlerini birleştirebildiği için kitlesel oylar kazanabildi. Bu ülkenin en büyük iki sorunu işsizlik ve yoksulluktur. İşsiz ve yoksul halkın, ne Virgin Adaları'ndaki bilmem hangi şirkete Ziraat Bankası'nın verdiği milyar dolar kredi umurunda ne de Hidayet Türkoğlu'nun 150 milyon eorusu. Ne de Saray bürokratlarının bilmem kaç para maaş aldığı. Erdoğan'ın birkaç günde bir ortaya attığı yeme dalan sazan olmak yerine, halkın mutfağına ekmeğin nasıl girebileceğini, işsize nasıl iş bulunabileceğinin yollarını göstermek, bir alternatif önermek daha önemli. Halk, Erdoğan ile girilen polemiğe bakmıyor, çözüm istiyor. Eğer Yavaş ve bir parça İmamoğlu başarılı ise, bu çözümün o da kısmi olarak yerelde bir parça bulunmasındandır. Muharrem İnce, onca uyarıya rağmen "kabadayı edası"yla Erdoğan ile polemiğe girmişti cumhurbaşkanlığı seçimlerinde; neyse ki uyarılarla proje ve alternatiflerini anlatabildi de gençlerden oy alabildi, bu da onun hatırı sayılır bir konuma gelmesini sağladı. Asıl yapılması gereken şu: Saray'a laf yetiştirmek yerine, gecekondularda, köylerde, işsizlerin mekanlarında, ezilenlerin yaşam alanlarında, gençlerin okullarında, çiftçinin tarlasında postu serip 7/24 politika yapmak, gerçekçi çözümler önermektir.

13 Ocak 2021

AKP 'kutuplaştırma politikası'nı neden kullanıyor?

Malum, AKP uzun zamandan bu yana kutuplaştırma politikasını kullanıyor, hem de dibine, son sınırına değin. Hiç bıkmadan, usanmadan, inadına... Bu politikayı, kendi tabanının dağılmasını engellemek, onu konsolide etmek (sağlam/güçlü/diri tutmak) ve muhalif çevreleri aynı torbaya doldurmak için kullanıyor. Bu torbanın çeşitli adları var: Terörist, hain, maşa, haşere, (z)illet, sefil, ölü sevici vb. Seç, beğen al! Kutuplaşma, farklı düşünce, nesne, yaklaşım, örgüt ve insanların birbirlerinden zıt yönlerde hareket etmesi, uzaklaşmasıdır. Bu uzaklaşma da iki tarafı birbirinden ayırıyor, temassız bırakıyor ve uzaktan değerlendirmeye yol açıyor. Kutuplaştırma, mutlak bir "ötekileştirme"ye dayanır.

Bu taktiği tarihte en etkili şekilde ilk kez Hitler kullandı: 1929 Dünya Ekonomi Bunalımı'nda Almanya'da enflasyon milyonla ifade ediliyordu, piyasalarda para ve mal kıtlığı yaşanıyordu; yoksulluk felaket seviyelere yükselmişti, alım gücü çok düşmüştü, işsizlik tavan yapmıştı. Bu dönemde Alman faşistleri, bu bunalımın nedeni veya suçlusu olarak Yahudileri görmüştü. Günah keçisi ilan edilen Yahudiler, ekonomik bunalımın kapitalist temellerini veya nedenlerini düşünmeyi engellemişti. Çok sonra propaganda Bakanı olan Göbbels, bu kutuplaştırma politikasını iyice sistemleştirmişti, radyo ve yazılı materyalleri kullanarak.

Türkiye şu anda Almanya gibi/kadar kötü değil ama mantalite o tarafa doğru kayıyor. Erdoğan, kutuplaştırma politikasını şu amaçlara varmak için kullanıyor: 1) Muhalefeti itibarsızlaştırmak, mümkünse yerin dibine sokmak ve "Millet İttifakı"nı bölmek, 2) Halkın, sorunların gerçek nedenlerini anlamasını engellemek, 3) Gündemi yapay konularla değiştirmek ve herkesi peşine takmak için tartışmaları manipüle etmek, 4) Ülkede sürekli bir teyakkuz durumu yaratarak halkın psikolojik yapısının "güvenlikçi paradigma" çerçevesinde şekillenmesini ve kalmasını sağlamak, 5) Neyin, nasıl ve hangi çerçevede konuşulacağını belirleyerek güç devşirmek.

Nedenler artırılabilir. Kutuplaştırma insanımızı bölmekte, birbirinden uzaklaştırmakta ve onların birbirlerine karşı belli ezberlerle konuşmasına neden olmaktadır. 1950'lerde de kutuplaşma vardı: Demokrat Partililer ve CHP'liler, 1970'lerde CHP ve AP'liler; 1980'lerde ANAP'lılar ve Sosyal Demokratlar vb. Şimdi ise AKP'li olanlar ve olmayanlar. Kutuplaştırma aslında kapitalist ülkelerin doğasında var ancak şu an ülkemiz-

de yaşadığımız kutuplaştırma, insanları belli nesnel gerçekliklere resmen körleştirmiş durumda. AKP'li tabanın önemli bir kısmı, Türkiye'nin uçtuğuna, dünyada birçok alanda lider olduğuna, Erdoğan'ın dünya lideri haline geldiğine falan inanıyor; ülkeye baktığında, yol-köprü-geçitleri gördüğü için ülkenin kalkındığını sanıyor. Kutuplaştırmada rasyonel veya akılcı bir siyasetten ziyade seçmenlerin en ilkel itkilerine seslenmek, esastır. Eğer kendi seçmeninizin yeterince akılcı analizler yapamadığına inanıyorsanız veya o türlü bir seçmen tabanınız varsa, o zaman seçmenlerin akılcı olmayan güdülerine, eğilimlerine, inançlarına seslenirsiniz. O zaman düşmanlaştırmayı bir tür şeytanlaştırmayla var edersiniz. Şeytan, iblis, illet veya zillet, ölü sevici gibi ifadeler, seçmeni politik olarak akılcı temelde değil, psikolojik alanda akıldışı olarak vurmaya yönelik olarak kullanılmaktadır. Muhalefetin bu konuda tek çözümü vardır: Bu rezil politik stratejiye karşı laf yetiştirmek yerine, halka gidip onun sorunlarını nasıl çözeceğini anlatmaktır. Erdoğan, bugüne değin politik alanın ölçülerini; alanını ve kapsamını belirlemede hep başarılı oldu ama artık olamıyor. Çünkü atılan oltaya balık gelmesini sağlayan şartlar eskisi gibi/kadar yok. Muhalefet, bu yeni durumu, kutuplaştırmak yerine, uzlaştırmak ve birleştirmek için kullanma yönünde daha fazla çalışmalıdır. Halkın birbirinden uzaklaşmaya değil, bir araya gelmeye ihtiyacı var.

17 Ocak 2021

İktidarın zehirli dili

Bazen ne kadar da uyuyor diye düşünürüm ama Wittgenstein'ın elbette derdi öyle değildi. Bu filozof şöyle demiş: "Dilimin sınırları, dünyamın sınırlarıdır." AKP/MHP'nin zehirli dilini düşününce, tam da öyle değil mi diye sormaktan kendimi alamıyorum. Bu adamların dünyasının sınırları, bu zehirli dilin kapsamını, yönelimini ve hedefini yeterince anlatıyor. Bu zehirli dil, kendinden farklı düşünen herkese habire diskur çeken, meydan okuyan, laf sokan, polemik yapan, sözde façasını alan, alnını karışlayan bir minvalde akıp gidiyor. Peki, iktidar bu zehirli dili neden kullanıyor? İşte klasik cevaplar iyi bilinir: Halkı kutuplaştırmak, tabanını konsolide etmek, muhalifleri habire rahatsız etmek, devlet olduğunu muhaliflere gösterip durmak... Ancak ben başka bir şey düşünüyorum: Ayinesi iştir kişinin, lafına bakılmaz.

Bu deyişi biraz değiştirip şöyle demek mümkün: İktidar çevresi bu dili kullanıyor çünkü formasyonu, eğilimi, eğitimi, inancı, varoluş gerekçesi bu dile göre şekillenmiş. Başka türlüsünü yani barış dilini bilmiyorlar, öyle bir dünyadan gelmiyor ve bu tür bir barış, demokrasi ve hoşgörü dilini öğrenecek ne bir eğitimden geçtiler ne de ona özgü bir kültürel çevre içinde yaşadılar. Bahçeli'nin son mesajını düşünün: "Türkiye'nin böyle evlatları yoktur. Çocuk veya öğrenci dedikleri vandaldır, barbardır, gözlerini kan ve nefret bürümüştür. [Bu öğrenciler] başı ezilmesi gereken zehirli yılanlardır." Kırılgan, esnek, çalışkan, farklılıklara saygı duyan, zeki ve hoşgörülü Boğaziçi öğrencilerine "vandal", "barbar", başı ezilmesi gereken yılan" diyen Bahçeli, neden ve nasıl böylesi bir zehirli dili kullanabilmektedir?

Aslında, iktidara içkin bir söylemin kendini var ettiği ana güzergâh, dildir. Dil, iktidarın amaçları için ideolojik araçların politik taşıyıcısı rolünü oynayabiliyor. Bu dil, basit bir işaret ve sesler sistemi olmanın ötesinde suçlayıcı, hakaret edici ve hedef gösterici olduğu için en basit demokratik eylemi kriminalize edip gençlerin hayatını, aydınların yaşamlarını mahvedebilmektedir "Ananı da al git"ten çiftçiye "öldüm-bittim diyorsun, IPhone 6X kullanıyorsun"a değin gelen bu dil, artık bir "halk dili" değil, "saray söylemi"dir; yüksek saray duvarlarından halkın gerçekliğini görebilecek bir perspektif içermiyor. Bu dile, "Kral çıplak" diyen gerçeklik savunucuları karşılık verirken "orantısız zekâ" elbette elindeki ideolojik ve baskı aygıtlarıyla değil, sadece demokratik dilin sunduğu sembolik işlevi kullanabiliyor. Kısaca, insanları zehirleyen yılanlar veya

çeşitli hayvanlar değil söz konusu olan; iktidarın hışmı, olanca dışlayıcı gücü ve insanları terörize etmesidir.

Avrupalılara da "Haçlılar", "Nazi artıkları" falan diyen bir zihniyet, başı sıkıştığında "dost mektubu" diline de dönebilecek esnekliğe, geri vitese sahip. Oportünizmin dibi. Bu sözde "yerli-milli" dilin, ülke gerçekliğinden, halkın sorunlarından, tarihe saygısından bahsetmek mümkün değil. Artık bir hayal dünyasında yaşayan iktidarın anlamadığı gerçekliği kendine uydurma çabası da boş. Son olarak, Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dekanının saçmalaması ise böylesi bir zehirli dilin nasıl da çığırından çıktığına işaret etmektedir: "Biz gece vakti işi bitirir ertesi gün işe gideriz." Alaattin Çakıcı'nın Boğaziçi'nin kayyum rektörü Bulu'ya destek çıkan mesajına ne demeli? Bir mafya babası, Boğaziçi konusunda akıl veriyor. Dil bitmiş, artık dilin iğne haline getirildiği bir konjonktüre geldik. Çok yazık.

9 Şubat 2021

AKP'nin nihai iktidar algoritması

AKP, teknik açıdan analiz edilebilir mi? Mesela bu partinin bir algoritması var mı, varsa nasıl çıkarılabilir? Bu parti kurulduğunda (2002) Fransa'daydım; 2004'te yurda döndüğümde Eğitim Sen Genel Merkez Eğitim Sekreteri Fevzi Ayber, AKP'nin eğitimde devrim olduğunu iddia ettiği "müfredat reformu" yaptığını bana söylemiş ve buna ilişkin Eğitim Sen'in görüşünün ne olması gerektiğine dair benden bir analiz yapmamı istemişti. Müfredatlar içinde yer alan Sosyal Bilgiler ve Türkçe müfredatlarını oturup epey bir incelemiş ve uzun bir rapor yazmıştım. Yanılmıyorsam, AKP'nin Türkiye'de muhafazakâr destekli neoliberal kapitalist bir eğitim sisteminin taşlarını, yaptığı bu sözde reformla döşemeye başladığını ileri süren ilk kişi bendim. Eğitim Sen genel merkezinde, bu sözde müfredat reformunun aslında iyi şeyler içerdiğini iddia eden öğretmen yoldaşlar vardı ancak ben buna şiddete karşı çıktığımı hatırlıyorum. Neyse uzatmayayım; geldiğimiz nokta itibariyle AKP'nin eğitimde neler yaptığı ve haklılığımız ortada.

Buradan şu sonucu çıkarıyorum: AKP'yi epey tanıdığımı düşünüyorum. Beni işten atıp her türlü linçe, hakarete ve hak kaybına, ağır ceza mahkemesinde yargılamaya götüren bu partinin bende epey bilgisi, hatırası ve imgesi birikti. Başlığa dönelim: Algoritma, bir sorunu çözmek veya belirli bir amaca ulaşmak için tasarlanan yola, izlenen yöntem ve işlemlere deniliyor. Yani bir algoritma, başı ve sonu olan işlemler kümesidir. Algoritmada (işlemler kümesinde) belirlenen hedefe ulaşabilmek için çözüm yolları ve sıralamalar belirlenip takip edilerek en mantıklı sonuca veya çözüme ulaşılmaya çalışılır. Programlar, bir algoritmaya dayanır. Bilgisayarlardan örgütlerin plan-projelerine değin algoritmalar her yerde karşımıza çıkar; şifrelemede, kod çözmede, karmaşık bir döngüsel eylem programı hazırlamada vb.

Peki, bu son derece teknik yöntem, AKP'yi anlamada nasıl kullanılabilir? Öncelikle, AKP, klasik bir siyasi parti değildir. Çünkü eylem alanı sadece politikayla sınırlı değildir. Total bir parti olarak hayatın bütün alanlarına kök salmaya çalışmış, dipten ve tepeden eşzamanlı çalışan bir örgütlenme biçimidir. Dünya tarihinde bir örneği yoktur. Sonul olarak belirlediği amaç, neoliberal kapitalist bir "İslam Devleti" kurmaktır. Bütün araç ve amaçlar buna göre belirlenmiş ve kullanılmıştır. Bu genel hedef için algoritmayı var eden işlemler kümesi, yani çözüm için belirlenen yollar ve sıralamalar, şu ayrı cinsten ancak birbirini bütünleyen/besleyen nesnelerin/entitelerin kullanılmasına dayanır: Birinci! nes-

neler olarak örgütlenme, politik söylem, tarih anlatısı, para, devlet güçleri, bankalar, kitlesel medya, kadrolar, tarikatlar vb. İkincil nesneler olarak, seçmen, kullanışlı liberaller, demokratik imge, soft power, yoksullar, yeni anlatı, taban uzantılı yapılar vb. Bu işlemler kümesinde yer alan her nesne/entite, "exclusive" ve "inclusive" (birbirinden farklı/ayrıcinsten ancak birbiriyle ilişkili/birbirine bağlı) mantığıyla ilişkilenmektedir. Birincil nesneler, önem olarak ilk sırada gelir ve karargâha anlam ve önem kazandırır. İkincil nesneler ise destek ve dolgu olarak kullanılır. Ancak bu algoritma, sınırlı bir algoritmadır ve bu sınırlılığın aşılabilmesi için parti, algoritmaya enerji veren yani işlemlerin yapılıp bir sonunca ulaşabilmesi için bir "enerji kaynağı"na ihtiyaç duyar. Enerji kaynağı, Batı yani ABD; AB ve uluslararası sermaye idi.

O halde algoritmanın hayati kaynağı olarak bir "dış güç" gerekliliği, sistemin dinamizmini sağlamak açısından şarttı. AKP, algoritmanın başarıya ulaşabilmesi (başarı hedefi, iktidar olmaktır) için gereken işlemleri toplayıp bir araya getirmekle yükümlüydü; dışardaki güç ise, bu algoritmanın işlemler düzeninin yapılması için gereken enerjiyi sağladığı için AKP aslında algoritmanın yaratıcısı ve öznesi değil, taşeronu, taşıyıcısıdır. Zaten dışardaki güç/enerji kaynağı kesildiğinde algoritma işlemlerinin yapılamadığını, birincil nesneler/entiteler ile ikincil nesneler/entiteler arasındaki bağların da koptuğu, işlemlerin yarıda kaldığı, algoritmanın tamamlanamadığı görülür. Dolayısıyla algoritmanın düzgün bir şekilde yürütülmesi için gereken programlar, uygulamalar, işlemler, analizler yapılamamaktadır. Tüm girdiler yani değişkenler, aslında konjonktür, ortam, şartlar değiştiğinde görevini yerine getirememektedir Dediğim gibi, AKP, öyle bir iktidar algoritması kurdu ki, tüm işlem, özerk değil, bağımlı bir karakter taşımaktaydı. Örneğin, AKP'nin iktidar algoritmasında askeri güçlenmenin önemli bir paydası olan dış silah alımının anlamlı bir örneği olarak S400 füzelerini, işlemler silsilesinin tamamlanması için bir türlü oyuna (algoritmik işlem sistemine) sokamamaktadır. Dışarıdan ucuz kredi bulamamakta, borçlarını ve faizlerini ödemekte zorlanmakta, yabancı yatırımcı ve sermaye çekememekte; bütün bunlar da algoritmanın tamamlanmasını, yani AKP iktidarının sonul amacına erişmesini engellemektedir. Buradan tek çıkış yolu var: Yeni bir algoritma kurmak. Bunun için de politik oyuncunun değişmesi, yeni bir siyasal sistemin kurulması, anayasanın yapılması falan gerekiyor. Ancak bu şekilde akış sağlanabilir, güç devşirilebilir ve motivasyon kazanılabilir. Olasılık, şans ve kader dili ancak o zaman kesinlik dili tarafından alt edilebilir.

11 Şubat 2021

Tencerenin ekonomi politiği

Geçenlerde TV'de bir kamuoyu araştırma şirketinin sahibi, iktidarın oylarının düşmeye devam ettiğini, muhalefetin öne geçtiğini ama bunda muhalefetin bir etkisinin olmadığını iddia etti. Allah Allah! Bu da ne demek oluyor ki? Muhalefet öne geçiyor, AKP seçmen nezdinde eridikçe eriyor ama bu sonucun ortaya çıkmasında muhalefetin bir dahli yok. Ee o zaman nedir bunun açıklaması? Herhalde bu ülkeye uzaylılar gelmedi ve bu sonuç onların eseri değil. Ama bir şey veya birileri muhalefet ediyor olmalı ki, iktidar politik destek kaybediyor? İyi de muhalefet eden ne veya kim? Şirketin sahibine göre, muhalefetin hiçbir şey yapmasına gerek yok, yeter ki sadece kendi arasında bölünmesin, parçalanmasın. Muhalefet eden, elbette, ekonomik krizin vurduğu mutfaktaki tencere, yani artık pek de kaynamayan kazan, doğru-düzgün kurulamayan sofra, satın almakta zorlanılan temel gıda maddeleri, bilmem kaç günde bir eve giren birkaç gramlık et, sırf bir liraya daha ucuza almak için kuyruğa girilen ekmek...

1 Eylül 2016 Dünya Barış Günü'nde KHK ile atıldığım o günlerde bu durumu bizzat yaşamış biri olarak bilirim: Tencere kaynamıyorsa, o ülkenin halkı iktidarı alır, birilerinin başına geçirir. Demirel'in veciz ifadesiyle, kaynamayan tencerenin götüremeyeceği iktidar yoktur. En yakın örnekler olarak: 90'ların başındaki ekonomik kriz, önce Özal'ın ANAP'ını ve sonra da diğer partileri götürünce Refah Partisi iktidara gelmişti. 2001'deki kriz de Çiller'in DYP'sini, Bahçeli'nin MHP'sini ve Ecevit'in DSP'sini götürmüş, yerlerine AKP gelmişti. Peki, halk nasıl oluyor da, onca din-iman, vatan-millet veya prestijli yatırımlara (yol, köprü, saray, Ay'a seyahat falan) burun kıvırıp da iktidara desteğini kesiyor? Bakın, insanımız affedersiniz eşek değil, dünyadan habersiz hiç değil; çoğu şeyin farkında, öyle pek bilinçli olmasa da, cebini, cüzdanını, maaşını, aşını, ekmeğini elinden alan, onu yoksulluğa mahkum eden, çocuklarının yüzüne bakamaz hale getiren, pazarda yerlere dökülen sebze ve meyveyi toplamak zorunda bırakan, işsizlik ve intihara sürükleyen iktidara, şirketlere, belediyelere, bilmem hangi güce ne yapsın yani ders vermek dışında?!

Secde etmeye, kul olmaya, sesini çıkarmamaya, başı önünde dinlemeye, tevekkül etmeye, kader demeye devam mı etsin? Bugüne değin bütün bu sorunların nedeni olarak iktidar, CHP'yi sorumlu göstermede çok başarılı oldu. İyi de, icra makamı hükümet, tüm kararları saray veri-

yor, yirmi yıldır birileri iktidarda; ee o zaman nasıl oluyor da oluyor ki sorumlu CHP, aydınlar, terörist ilan edilen kişi ve kurumlar, vatan haini sanılan kesimler, sendikalar, TTB, Disk, Eğitim Sen, İyi Parti, HDP falan oluyor? Bu işte bir bit yeniği var ama ne? Aslında zor bir soru değil bu. Halk artık bitin yeniğini de, iyice kan emmiş sivrisinekleri veya sülükleri de görmeye başladı. Çeşmenin başında kim varsa, sudan sorumlu olan odur. Evet, muhalefetim kafasına nihayet dank etti de, AKP'nin suni gündemleriyle oyalanmayı bırakıp tencerenin ekonomi politiğini yapmaya başladı. Halk pencereye çıkıp içinde bir şey pişiremediği tenceresine kaşıkla vurmaya başladığında, bu çanların kimler için çaldığını birileri mutlaka anlayacaktır.

Bize düşen de, halkın kaşıkla vurarak çaldığı tencerenin çıkan sesini dinlemek olmamalı herhalde. Tencerenin çalmasından demokrasinin işlemesine doğru o uzun yolun nasıl döşeneceği üzerine kafa yormak olmalıdır. Tencerenin kaynaması için önce demokrasinin içinin dolması lazım.

16 Şubat 2021

AKP: hikâye bitti

Eskiden bir kriz yaşandığında AKP'nin yeni bir hikâye yazma yeteneğine çok sık atıf yapılırdı. Yani bu partinin ne derece esnek olduğu, gelişmelerden ders çıkarıp çabuk öğrenebildiği vurgulanırdı. Yeni bir hikâye yazmak, yani gerekli reformları yapmak, Batı'yla her türden flörtleşmek, komşular arasında sıfır düşman politikasıyla "soft power" olmak... Yaz yaz bitiremediler; öve öve nereye kadar yükselteceğine bir türlü karar veremediler. Ancak artık AKP'nin en sadık izleyicilerinden en kullanışlı aptallarına değin geniş bir tabanda herkesin yeni hikâye dinleme isteğinin nihayet sonuna geldik. AKP, ne yapsa, hangi yöntemi kullansa, ne tür bir dile başvursa, kimi suçlasa, nereye taş atsa yine de olmuyor. Beklenen sonuç elde edilemiyor, parti muhalefet karşısında öne geçemiyor, seçmenin eski teveccühü elde edilemiyor.

Ben bütün bu gerileme sürecini tek bir kelimeyle açıklıyorum: "Bıkkınlık". İnsanlar aynı hikayeleri dinlemekten bıktı artık. Ceddimiz Osmanlı, yedi düvele karşı savaş, büyük ülke, şanlı tarih, uzay söylemi, kabak tadı veren terör suçlaması veya yerli ve milli olma masalına rağmen halk dönüp cebine elini atıyor, tenceresine bakıyor, sıkıntılı geçen günlerinin sorumlusunu arıyor nicedir. Hava değişiyor, kartlar yeniden karılıyor, iktidar gemisinden yavaş yavaş atlayışlar başlıyor, kiminde ise işlenen suçlardan dolayı yargılanma korkusu kendini açık biçimde gösteriyor. Bugüne veya yakın zamana değin hikayeler hep "pozitif politikalar" üzerine kurulurdu. "Pozitif politika"larla (yatırım, kalkınma, gelişme, reform, yeni anayasa vb.) düşen oy oranlarını artıramayacağını, dış destek bulamayacağını ve yerlerde sürünen imajını düzeltemeyeceğini nihayet çok iyi anlamış durumda; yani yolun sonuna geldiğini hissetmeye başladı zira bütün anketler, AKP ve MHP'nin birlikte düşüşe geçtiğini gösteriyor.

Bundan dolayı "oyun bozma" dediğim bir politikayı birkaç yıl önce devreye soktu AKP. Buna göre kendi oy oranını artıramıyorsa, o zaman karşı tarafın oyununu bozmalı. (Millet İttifakı'nı bölüp dağıtmak, HDP'yi kapatmak veya etkisizleştirmek, terör söylemiyle tüm muhalif hareketleri kriminalize etmek vb.) Pozitif dil (barış, demokrasi, reform, kardeşlik vb.) yerine tabanını zinde ve diri tutmak, muhalefete doğru seçmen kaçışını durdurmak için sürekli olarak "yüksek gerilim dili"ne başvurmak. Fakat bu dil, tencerenin ekonomi politiğine her geçen gün daha fazla yenilmeye başladı. Son Gare operasyonu da beklendiği gibi

gitmeyince, işler iyice karıştı. Bütün bunlara ABD'de Mayıs'ta yeniden başlayacak Halkbank davasını, mal varlığını soruşturmayı, S400 krizini, ABD'nin askeri yaptırımlarını, AB'nin olası ekonomik ve politik yaptırımlarını hesaba katarsak, bozulan ekonominin artık bir daha düzelmeyeceği, korona salgınıyla doğru-düzgün mücadele edilemeyeceğini ve bozulan diplomasinin tamir edilemeyeceğini söylemek mümkün. AKP, ne yapsa artık bir çıkış bulamıyor. Hikâye bitti. Şapkadan tavşan çıkaramıyor. Halk bunlara inanmıyor. Yalan-dolan, kibir, büyüklenme, şiddet, baskı, sadakat, itaat vb. kabak tadı vermiş durumda.

Dile kolay, 19 yıl oldu. Gözlerini açtığında bunlardan farklı yönetim göremeyen bir gençlik, ne doğru düzgün bir eğitim alabiliyor ne iş bulabiliyor, bıraksan koşa koşa yurt dışına çıkacak, vatandaşlıktan bile çıkacak. Bunları yazarken bile şiştim resmen. Benim gibi nice insanın işini elinden alan, yargılayan, aç ve açıkta bırakan, insanları pazarda yerlerden döküntüleri toplar hale getiren bir iktidarın hikayesi olamaz; artık son bir hikâye kalıyor geriye yazılmak için: Sandığa gidip siyasi hesap sormak.

18 Şubat 2021

AKP'nin insan hakları reformu

AKP'de insan olmadığı için, bu partiden insan hakları reformu çıkmaz. Bu zihniyetin aslında temel formu şudur: "Kahrolsun insan hakları!" 90'ların başında Mehmet Ağar, İç İşleri Bakanı'yken polisler, "kahrolsun insan hakları" diye slogan atarak ve de silah göstererek yürüyüş yapmışlardı. AKP'den insan haklarına ilişkin reform çıkacağına dair aptal olmam, salağa yatmam ve hiç de iyimser bakmam. İnsan hakları, AKP sonrası bir mesele. Benim gibi KHK ile atılan insanları hatırlatayım: 2017'de kurulan Olağanüstü Hal Komisyonu, bizim dosyaları ne oldu da 4 yıldır karara bağlamıyor? Ağır Ceza mahkemesinde benim gibilerini "teröre destek" suçuyla yargıladılar, aklandık ama niye üniversitemizdeki görevimize dönemiyoruz? Bizi teröre destekten üniversiteden attılar, bu sözde suçtan mahkeme bizi akladı; mahkemenin kararını uygulayıp neden işimize döndürmüyorlar? Neden emeklilik ve diğer özlük haklarımızı vermiyorlar? Bizi KHK listelerinde koyup suç işleyen dekan ve rektörler hakkında neden soruşturma açtırmıyorlar?

Neyse, bu soruları sormak aptalca aslında. Suç işleyene neden suç işledin diye soruyoruz. Bunu bizlerin değil, mahkemelerin sorması lazım ancak ortada ne muhakeme ne de mahkeme kaldığı için oradan da bir şey çıkmaz. Peki temel sorunumuz ne: AKP gibi zihniyet, gelenek ve siyasi partilerin insan anlayışı, insan onurunu baz alan bir temele oturmaz. "Severiz insanı yaradandan ötürü" derler, onu bile yerine getirmezler çünkü içlerinde sevgi falan kalmamış. Aman sevmesinler, sevince neler yaptıklarını gördük. Tüm motivasyon, iktidarı, rantı, parayı, makamı ve lüksü-şatafatı kaybetmemek. Hapishaneler düşünce suçlusu dolu, insanlar aç, halklar sefil, esnaf burnundan soluyor, ekonomi iflas etmiş, Türk lirası yerlerde sürünüyor, güven endekslerinde sonlarda yer alıyoruz, anayasa uygulanmıyor, AİHM'in kararlarının gereği yerine getirilmiyor, bir tweet ile insanlar içeri atılıyor... Yaz yaz resmen şiştim.

Bunları yapan iktidar mı insan hakları reformu yapacak ve de biz, bu sözde reformla AB üyesi olacağız. Seçmenden artık yüz bulamıyorlar; HDP'ye sardırdılar, milletvekillerini içeri atarak mı insan hakları reformu yapacaklar? MHP gibi bir garabetin politikalarına teslim olarak mı insan haklarını geliştirecekler? AKP döneminde reformlardan, yargı paketlerinden, ekonominin şaha kalkmasından aptala döndük. Burada, Almanya'da Alman arkadaşlar sık sık bana soruyorlar: Türkiye'ye gitmen, giriş-çıkış yapman mümkün mü? Elbette diyorum, elimde Türkiye

Cumhuriyeti'nin verdiği pasaport var, neden giremeyeyim ki? Elbette ekliyorum: Orası Türkiye, Erdoğan'ın ülkesi, hemen her şey her anda olabilir. Açın bakın Batı tarihine, insan hakları alanında müthiş bir mücadele vermişler. Biz galiba daha yolun başındayız. Tanzimat'tan bu yana epey yol alındı diyeceğim ama hangi yol? Biri geliyor, tek başına bütün insan hakları, demokrasi ve hukuk geleneğini mahvediyor. 12 Eylül, 90'lar, 28 Şubat, 15 Temmuz ve sonrası... Kırk yıl içinde her şeyi gördü Türkiye. Bir tek demokrasiyi görmedi. O da bize bağlı.

4 Mart 2021

AKP, itibar ve prestij

Bir gün Ankara Kızılay meydanında yeşil ışığın yanmasını beklerken birden kavşaktaki trafik akışının kesilmesine denk geldim. Herhalde önemli biri geçecek diye düşünmüştüm. Acaba kim geçecekti? Bunu nasıl bilebilirdim? Cumhurbaşkanı mı, Başbakan mı yoksa önemli bir yabancı konuk mu veya "önemli" bir Bakan mı? Geçen araç sayısına (sanırım en az 50 taneydi), araçların kalite ve markasına, arabaların hızına, çeşidine (makam, güvenlik, ambülans, sinyal kesici vb.), kavşağı kesen polis sayısına, güvenlik güçlerinin yüzlerindeki ifadelere (çok telaşlı idiler) bakarak geçen kişinin Erdoğan olduğu hükmüne varmıştım. O gün içim acımıştı resmen. Yazık demiştim. Elin Batılı politikacısı veya "devlet adamı", onca ekonomik zenginlik, bilimsel ilerleme, demokratik gelenek ve kültürel-sanatsal gelişme içindeyken bile son derece yalın, basit, görkemsiz bir şekilde görevlerini yaparken bizimkilere ne oluyordu acaba? Neydi bu debdebenin sebebi?

AKP, malum 'devlet itibarından tasarruf olmaz' yaklaşımı içinde. Devletin itibarını protokolde, diplomaside, ulusal çıkarlarda ararım da, bunca boşa harcamanın nedeni neydi? Bu, aslında kendi insanına korkunç bir yabancılaşma. Yoksul halk yerlerde sürünürken devletin onca harcama, debdebe, şatafat, gösteriş içinde olmasının anlamı, insanından uzaklaşmaktır. Neden o kadar çok saray yaptırılıyor, lüks araba satın alınıyor, Batı'da lobilere onca para ödeniyor, yurt dışına gereksiz yatırımlar yapılıyor? AKP, prestiji yani saygınlığı itibarda arıyor. İtibarı da maddi göstergelerde, makamda, koltukta, parada, büyük şovlarda, gösterişli açılışlarda görüyor. İtibar, saygı görme, değerli bulunma, güvenilir olma. Prestijle aynı anlama sahip ancak itibarın bir başka anlamı daha var: "Borç ödemede güvenilir olma durumu." Batılılar buna aynı zamanda "kredibilite" diyor; yani ekonomik anlamda borç aradığınızda, kredi çekmek istediğinizde, yatırım yapmaya kalktığınızda Batılılar size hemen karmaşık hesaplara dayanan bir kredibilite ölçeği çıkarıyor.

Batıda buna dair çalışan ve adına "kredi değerlendirme kuruluşları" denilen örgütler var, "Standard and Poor's" gibi. Bunlar aslında ülkelerin kredibilite koşullarına ilişkin veri toplayıp bunları bilgi haline getirip piyasalardaki şirket ve aktörlere satıyorlar. Türkiye'nin bu tür ekonomik kredibilitesini ölçen kuruluşlardan aldığı notlar bu aralar çok kötü: Durağan, yatırım yapılamaz, çöp vb. Bu arena kapitalizm dünyasıdır, piyasalara hoşgeldiniz. Piyasa ekonomisi dediğinizde, başvuracağınız mecra

veya toslayacağınız duvar aslında burasıdır. Bu kuruluşlar için, itibar veya prestiji sağladığına inanılan sembolik gösterimlerin (makam, lüks araç, saraylar vs.) değeri sıfırdır. Batılı, sembollerinize değil, yaptığınız işlere bakar. Öyle büyük havalimanınıza bakıp kıskanmak gibi bir duyguya kapılmaz hiç. Çok soğuk bir rasyonalite içinde davranır, orada duygulara yer yoktur.

Erdoğan bütün bu devletin itibarından tasarruf olmaz oyununu iç politikaya göre dizayn ediyor. "Ben güçlüyüm" imgesini daimi kılabilmek için maddi göstergelere (uzun konvoyun nedeni bu) yükleniyor; onca saray yaptırmasının nedeni bu. Her ne kadar bu saraylar ve lüks makam arabaları ve uçaklar milletin dese de derdi millet değil. Çünkü milletin öyle bir isteği yok, o derdi hiç olmadı. Aksine, kızdıkça kızmaya başladı millet. Halkların temsilini sağlayan parlamento iflas edince, yerine saray rejimi inşa edilir. Osmanlı padişahları da böyleydi. İmparatorluk savaş kaybedip borca battıkça saray yaptırdı İstanbul'da. Galata Bankerlerine borçlandıkça borçlandi, toprak kaybettikçe halkları perişan oldu ve böylesi kriz zamanlarında kendi halkına dönmektense saraylarına kapanıp durdu, Batılı emperyalist ülkeleri idare etmekten daha ileriye gidemedi.

Ama hiçbir zaman halklarına dönmedi; döndüğünde de ya vergi ya da asker almak için jandarma veya vergi memurunu gönderdi köylere. Osmanlıya benzer yabancılaşmayı bugün de yaşıyoruz. Ülke borca batmış, Türk lirası yerlerde sürünüyor, işsizlik almış başını gitmiş, enflasyon ve faizler yüksek, ülkenin tüm kaynakları beş şirkete peşkeş çekiliyor... Üstelik virüse karşı halkını aşılayamayan bir devlet var önümüzde. Çok eleştirdikleri, dalga geçtikleri o fakir cumhuriyet bile bu sağlık ve yatırım işlerini bin kat daha iyi yapmıştı bugünkü AKP'den. Sonuç itibariyle, asıl itibar halkın yüksek prestijli yaşamındadır; gerisi hikayedir. Halka bakınız, itibarı yerinde mi? Değilse, o itibarı çalan sizsiniz.

6 Mart 2021

AKP'nin yeni stratejisi: dışarıda "ödün", içeride "sopa"

AKP, Biden'dan telefon gelmeyince son birkaç hafta içinde radikal bir strateji değişikliğine gitti. Önce dışarıdan başlayalım: Biden, AB'ye şu aş mada yaptırıma gitmeyin, AKP istenilen her türlü ödünü vermeye hazır dedi. Çünkü mayıs ayındaki Halkbank davası, mal varlığı araştırması, cihatçı örgütlere yardım vb. iyice baş ağrıtmaya başladı. Öyle olunca AKP, şunları yaptı: Doğu Akdeniz'deki araştırma gemisini geri çekti, Yunanistan ile anlaşmaya gitti, Macron'a mektup yazıp gül uzattı, Türkiye içindeki Müslüman Kardeşler örgütünün militanlarının Mısır leyhine yayınlarına son verdi, İnsan Hakları Eylem Planı'nı açıkladı... Dışarıya ödün verme dönemini başlatmanın asıl fitilini aslında çarkları dönmeyen ekonominin kötü durumu oldu; artık doğru-düzgün kredi bulunamıyor, yabancı sermaye ve sıcak para ülke içine çekilemiyor. Aşı bile bulunamıyor, o derece yani. Ülkenin imajı uluslararası alanda yerlerde sürünüyor.

İçeride ise, Millet İttifak'ını bölmek, muhalefeti etkisizleştirmek ve HDP'yi işlemez hale getirmek için yeni bir strateji devreye sokuldu. Son birkaç günde alınan kararlar bunun göstergesi: Gergerlioğlu'nun vekilliğinin düşürülmesi, HDP'ye kapatma davası açılması, HDP'lere siyaset yasağı getirilmesi ve çok sayıda partilinin gözaltına alınması, Istanbul Sözleşmesi'nin iptal edilmesi, Gezi Parkı'nın İBB'den alınıp hükümete verilmesi vd. Aslında içerisi, yani yurt içi dışarıya göre dizayn ediliyor. Yani hem ekonomik hem de siyasal açıdan dış dinamikler daha belirleyici gibi görünse de asıl resim, yurt içinde çünkü muhalefet güçleniyor, iktidar eriyor. Bütün anket şirketleri öyle söylüyor. Dolayısıyla aslında AKP/MHP bloğu, bir intihar eylemine girdi, ya herro ya merro. Çünkü çok alametler belirdi. Örneğin İyi Parti, yabancı bir anket şirketinin yaptığı araştırmayı açıkladı geçenlerde. Seçmenle yüz yüze yapılan bu ankete göre AKP, % 16-17'ye değin inmiş durumda.

Buradan çıkış yolu şu olarak görülüyor: Ülke içi kutuplaşmayı artırarak kararsız olan ve diğer partilere giden milliyetçi-muh fazakâr seçmeni geri kazanmanın yolu, toplumun "sinir uçları"na dokunmaktan geçiyor. Sinir uçları ise, HDP'yi kapatmak, laikliği ve giderek medeni kanunu ortadan kaldırmak, şeriata göre yeni bir Anayasa yapmak, ülkede ne kadar ilerici güç varsa, onların üzerine her türlü araçla gitmek... Liste uzatılabilir.

Ancak içerideki "sopa" politikası tutmaz. HDP kapatılsa bile partinin seçmeni buharlaşmayacak. İstanbul Sözleşmesi iptal edilse bile, kadın hareketi büyümeye devam edecek. Dolayısıyla AKP'nin bu yeni stratejisi, hükümeti daha da zayıflatacaktır. Çöküş artık engellenemez hale geldi.

20 Mart 2021

AKP: Para ve dava

AKP, kendini kuruluşunun ve iktidarının ilk zamanlarında bir "dava partisi", yani asıl motivasyonunun İslam olduğu bir parti olarak görmedi ve sunmadı. Zaten AKP'nin kurucu kadroları, yola ilk çıktıklarında "Milli Görüş" gömleğini (yani İslami davayı) sırtlarından attıklarını, kendilerini "muhafazakar demokrat" (Batılı) bir parti olarak tanımladıklarını söylemişlerdi. Bu parti, ABD'nin Ortadoğu'da kendi çıkarlarına hizmet edecek yeni kadroların neoliberal kapitalizmle sözde demokrasi üzerinden eklemleneceği bir güzergahta inşa edildi. Patrick Haenni, "Piyasa İslamı" adlı kitabında Arap ülkeleri (bilhassa Mısır) üzerinden bu olguyu (ABD'de yetiştirilen Arap neoliberal kadroları) açık açık anlatır. İlk hedef, Türkiye içindeki "müesses nizam"ı (siyaset anlayışı, ordu, bürokrasi, yargı, üniversiteler vd.) iktidardan etmek, bunun için de AB'ye üyelik çıtası için büyük bir reform, proje ve yatırım dalgasının eşlik ettiği bir "insan hakları rejimi" kurmaktı.

Bu yolda neoliberallerin (TÜSİAD, piyasacı iktisatçılar, spekülatör ve girişimciler vd.) ve sol liberallerin (Mehmet/Ahmet Altan'dan Birikim dergisi ve İletişim Yayınevi'ne, Baskın Oran'dan İbrahim Kaboğlu'na vd.) açık ve güçlü desteği alındı. Fetullahçılarla birlikte devlet ele geçirildi, kumpas ve hırsızlıklar (sınav soruları mesela) yapıldı, sonra darbe ve gerisini biliyoruz: İslamcı bir rejime geçiş hazırlıklarına hizmet eden otoriter parti-devlet yapılanmasının kurulması. İlk zamanlar siyaset, sermaye birikimi için kullanıldı. Şimdi siyaset dava için kullanılıyor. Dava, İslamcı gündemin öncelikler sıralamasında sembolik gibi görünen ancak sayıları giderek artan ve fakat Türkiye'nin anayasasında yazılı olan sosyal-hukuk devleti ve laiklik ilkesini, aslında yasasını çiğneyen icraatlarla somutlaşmaya başladı.

Başörtüsü en önemli eşikti; ardından laiklik tanımı değiştirildi: Klasik laiklik tanımından (din ve devlet işlerinin ayrı olması) vazgeçildi, devlet işleri dine tabi olmaya başladı ve "özgürlükçü laiklik" denilen bir tanım (laiklik, din ve vicdan özgürlüğüdür) getirildi. Ardından 2010'ların başlarında Eğim Bir Sen sendikası, okullardan "karma eğitim" sisteminin insan (öğrenci ve veli) haklarına aykırı olduğu gerekçesiyle kaldırılmasını ve eğitimde kız-erkek ayrı bir sisteme geçilmesi için kampanya başlattı ancak AKP bu konuda şu ana değin somut bir adım atamadı. Ancak şu son günlerdeki birçok icraat "İslamcı parti-devlet"e doğru gittiğimizi gösteriyor. Bunun için Medeni Kanun kaldırılmalı, şeriata geçilmeli, hila-

fet geri getirilmeli, Anayasa'ya "devletin dini islamdır" diye yazılmalı, İslami olmayan faiz ekonomisinden vazgeçilmeli, piyasadaki kurumlar İslama göre yeniden dizayn edilmeli diyen AKP yandaşı gazeteci, televizyoncu, akademisyen, politikacı sayısı giderek artmaya başladı.

AKP, artık proje ve reform üretemedikçe, ekonomiyi düzeltemedikçe, her yer ve anlamda güven kaybettikçe tabanının çözülmesini engellemek için "dava"ya sarılmaya başladı. Ayasofya'nın ibadete açılması, ilk önemli sembolik adımdı bu dava meselesinde. Tabii süreç içinde TRT ve diğer kanallarda Osmanlı, Abdülhamit sevgisini üreten yerli diziler de unutulmamalı. Dava nedir? Dava aslında, Osmanlı'da olduğu gibi şeriatın geri getirilmesi. Ancak konjonktür buna hiç uygun değil. Bir kere AKP seçmeninin bile ezici çoğunluğu, Arap zihniyle özdeşleşen, kültürce geri görülen ve Anadolu'nun sivil kodlarına uymayan şeriata sıcak bakmıyor. Buna ilişkin yapılmış birçok çalışma var.

Türkiye bu anlamda seküler yaşam biçimini ve laik yönetim tarzını içselleştirmiş bir ülke. Dış konjonktür ise şeriat ilan etmeye hiç uygun değil; İran gibi şeriata geçiş, ülkenin ekonomi ve sosyal dokusunu mahveder. İran örneğini görüyoruz. 1979 İslam Devrimi'nden bu yana İran daha da kötüleşti. Arap ülkelerindeki yozlaşma, çürüme, şiddet de ortada. Dava bu anlamda şeriatın geri getirilmesi sonul amaç ama buraya ulaşamayacağını bilen AKP, bu yolda sembolik adımlar atmakla yetiniyor. Sembolik adımların sayısı da artacak gibi görünüyor. Siyasetin dengesini değiştirmek, Millet İttifakı'nı bölmek, Cumhur İttifakı'nı konsolide etmek için dava ipine daha çok sarılacak AKP. Ancak dava için yine de para lazım. Sorun şu: AKP içinde asıl davası para, çıkar ve makam olan birçok insan, grup ve kesim var. Bu da, neoliberal kapitalizmin AKP'ye oynadığı bir oyun. Emir demiri nasıl keserse, para da davayı belirleyebilir. O yüzden Marx, yaşamı boyunca parayı anlamaya çalıştı, *Das Kapital*'i yazdı. Bizimkiler de paranın kokusunu bir aldılar, artık hiç unutmazlar. Unutmadılar da.

23 Mart 2021

Kokain çeken AKP'li

Yani, muhalifler böyle bir şeyi söyleseler, ben her zamanki saflığımla inanmaz, 'yok daha neler' der geçer giderdim. Olsa olsa yeminli AKP düşmanlarının işi diye de kendimce bu dedikoduya, tevatüre veya söylentiye gülüp geçerdim. Olacak iş mi yani, AKP'li danışman lüks aracında kokain çeksin, yani uyuşturucu kullansın, hem de dinin mutlak suretle günah kıldığı bir şeyi yapsın! Değil miydi ki yerli ve milli olan, öz/otantik/gerçek geçinen, ahlakın en güzelini yaşayan, dininden imanından ve de abdestinden kuşkusu olmayan ve sual edilmeyen halis-muhlis bir AKP'li kardeşimiz, bırakın uyuşturucuyu, içki, hatta sigara bile içmezken uyuşturucu kullanacak ha!

Heyhat, söylemde edilmedik dil, evlerde kırılmadık kapı, davalarda geçilmedik köprü bırakmayan AKP'de lüksü, şatafatı, israfı ve paraya kul-köle olmayı çok duyduk da yani şu kokain olacak şey miydi ki, duyalım! Ne demişti hazret İç işleri Bakanı Soylu, uyuşturucu kullananlara polisinin nasıl davranacağı konusunda: ""Gerekirse ayaklarını kırın." Ya, Allah aşkına bırakın bu ayakları! Siz, söyleyin Allah aşkına, ne biçim ayaksınız be?! Beyler, aman dikkat, tarihi günlerden geçiyoruz. Hani çürümeyi anlatmak için tuz koktu falan denilir ya, bu öyle bir şey değil. Daha beteri. İnsanlar işsiz, aşsız, aşısız, aç-biilaçken, pazarda yerlerdeki döküntüleri toplamaya mecbur bırakılmışken, bunlar alem yapıyormuş besbelli. Basbayağı bildiğimiz alem. Bunların piri Necip Fazıl üstat da bu yolun yolcusu değil miydi? Kumar oynarken basılmamış mıydı polis tarafından? Bir diğeri, kutsal topraklarda viagranın kadrine uğramamış mıydı? Ötekisi, karısını aldatmamış mıydı? Ya, vallahi şimdi bunları yazarken inanamıyorum; söyleyin Allah aşkına siz nesiniz, kimsiniz, eğer bir zamanlar düzgün insanlar idiyseniz, böyle nasıl bozuldunuz?

Sizi bu hale kapitalizm mi getirdi yoksa egemen olamadığınız nefsiniz, doyuramadığınız mideniz veya aç gözleriniz mi? Onca yerli ve millilik diskuru çek, ahlakın mangalında kül bırakma, namus ve ar-haya konusunda lügat parçala, ama elemanın kokain alemi yapsın, olacak şey değil. Eğer bu gördüğümüz bir aysberg misaliyse, altta neler yatıyordur kim bilir! Ee normal, mücahitlikten müteahhitliğe, mazlumluktan zalimliğe, kıt-kanaat geçinmeden lüks yaşama evrilince oluyormuş böyle kazalar. Yoksul milleti şehitlikle imtihan et, açlıkla sına, yoksullukla pişir, sonra kendine dön ve ye yiyebildiğin kadar. İnsan utanır diyeceğim ama

artık o yolları çoktan geçtiniz. Dava için çıktığınız yolda sefayı görünce vefayı da unuttunuz.

Hani, dindarsınız ya, tövbe etseniz diyeceğim, 'nefsime yenildim artık kedimi temize çekmek için çile çekeceğim' deseniz bile size inanacak kimse kalmadı. Devleti ele geçirimce dini kaybettiniz ya da kullandığınız din, sizi bir tür dinsiz yaptı. Müslüman seçmen artık size burun kıvırıyor, Müslüman ülkeler de. Camileri ahır yaptılar diye suçladığınız Cumhuriyetçilerin dine gösterdiği saygının yüzde birini bile göstermediniz. Dini gösteriş için kullandınız, politikaya alet ettiniz ve bir şeyleri meşrulaştırmak için işe koştunuz. Sonuç: Kokain çeken AKP'li danışman. Ee buyurun ayaklarını kırın da bitsin bu ayak. Hani bir arabesk klişe vardır, onu hatırladım birden: Kıyakçılığın sonu, ayakçılıktır. Ona-buna kıyak çektikçe, ayaklarınız artık yerden kesildi. Kokainin etkisi olsa gerek. Uçuyorsunuz ama siz balonsunuz, biz de aşağıdan sizi seyrediyoruz. Ay'a iyi yolculuklar, ama benden söylemesi: Sakın sert iniş yapmayın. Kırılırsınız.

26 Mart 2021

AKP'nin iflasını başlatan ne oldu?

Erdoğan birkaç kez kültür, düşünce ve eğitim alanında iktidarlarını kuramadıklarını söyledi. Doğru. Peki, neden? Şöyle bir görüşüm var, bu görüşüm için Habermas'ın "yaşamdünyası" (Lebenswelt) ve "sistem" kavramlarını kullanacağım. Önce şunu yazayım: 1990'larda gerek İslamcı önemli yazarları gerekse (başta pozitivizm ve Marksizm olmak üzere) Batılı egemen ideolojilere muhalif liberal filozofları harıl harıl okuyup kendilerine göre "yeni düşünce" üreten İslamcılar, hükümet olduktan sonra can korkusuyla bu kez "iktidar pratiği" üretmeye başladılar. Ancak, düşünce ile geliştirilmeyen iktidar pratikleri bir süre sonra kurur. Bu durumu Habermas'ın kuramıyla açıklamaya çalışayım: Habermas'a göre "informal kamusal alan"daki "yaşamdünyası" içinde din, kimlikler, ideolojiler, örgütlenmeler, sosyal hareketler yer alır ve bunlar "aşağıdan örgütlenip" yukarıda yer alan "resmi kamusal alan" içindeki "sistem"i (yani siyasal iktidar ve ekonomik şirketleri veya iktidar ve parayı) kuşatıp demokrasiyi kurmaya çalışır. Ancak "sistem", güçlü olduğu sürece, "yaşamdünyası"nı sömürgeleştirir.

Bugün gerek kapitalist gerekse İslam ülkelerinde yaşanan budur. İslamcılar, iktidarı ele geçirince ürettikleri iktidar pratikleriyle "yaşamdünyası"nı (iktidar ve paranın verdiği güçle) sömürgeleştirmeye çalışırlar ancak tam da başaramazlar. Neden? Çünkü modern çağın ruhuna aykırı ne kadar şey varsa, hepsini yaptıkları için. Demokrasiyi kuramadıkları, hatta en basit liberal demokratik sistemi bile katlettikleri, insan hakları rejimini ayakları altına aldıkları, adaleti yok ettikleri, çarpık kapitalizmin kurumlarını feodal kafayla yeniden ürettikleri için... Daha sayabilirim. Örneğin "Z kuşağı" denilen gençlik kesimi AKP'li değil, bu partiye oy vermeyeceğini söylüyor; işsizler, yoksullar, kamu çalışanları, emekçiler, çiftçiler... AKP, üzerine abandığı "sistem"le (iktidar ve para) demokratik, farklı ve zengin "yaşamdünyaları"nın üzerine çöktüğü için demokrasinin aşağıdan gelip yukarı doğru kurulmasını engelliyor, yani "yaşamdünyası"nı sömürgeleştirmeye çalışıyor.

İslamcı köşe yazarları, TV propagandistleri, kamuoyu araştırma şirketlerinin patronları, sürekli olarak "politika üretememek"ten, "yeni hikâye yazamamak"tan şikâyet edip duruyorlar; gençliğin artık yanlı ve baskıcı İslami pratiklerden dolayı deist olmalarından şikâyet ediyorlar, kısacası oy tabanlarının erimesi nedeniyle kaygıya kapılıyorlar. Haklılar. "Sistem" işlemiyor ama "sistem", "yaşamdünyası"nın işlemesini de engel-

liyor çünkü orayı epey sömürgeleştirdi yani denetim altında tutmaya devam ediyor. Ne var ki, eğer bir "sistem"i besleyecek, onun gelişmesini sağlayacak nefes boruları tıkanmışsa, bütün "yaşamdünyası" da "sistem" ile birlikte ölmeye başlar.

Çoğu zaman sokak röportajlarında görürüz; insanlar işsizlik, geçim sıkıntısı, enflasyon, pandemi diye bir ton sorun sayar ama oyunu yine Erdoğan'a vereceğini söyler. Bu, "yaşamdünyası"nın "sistem" tarafından geçmişte önemli ölçüde sömürgeleştirilmesinin bir sonucudur. İnsanlar kendi akıllarına güvenmeyip egemenlerin aklıyla kendi yaşantısını ikame ettirdiği için olaylara kendi gözlükleriyle bakamıyor, olan biteni tam anlayamıyorlar. Ancak, başlıkta yazdığım gibi AKP, artık ne "düşünce" ne de "iktidar" pratiği üretebiliyor; sürükleniyoruz, büyük bir fırtına çıktığı anda alabora olacak gemi. O yüzden "yaşamdünyası"nın aşağıdan yukarıya doğru demokrasiyi yeniden kurmasının dışında hiçbir çare yok. Muhalefet, çok güven vermese de iktidar pratiğini sınırlayacak düşünce üretiminin mekanizmalarını geliştirmeye devam ediyor. Sorun, bu düşüncelerin pratik güç bulması yani praksistir.

13 Nisan 2021

Helalleşme ve modern devlet

Birkaç gün önce Erdoğan, korona virüs salgınında devletçe biçare bırakılan esnaftan helallik istemişti. "Helalleşme" veya "helallik isteme" aslında hükümette ve de ülkede işlerin hiç de iyiye gitmediğinin sembolik bir işareti oldu; ama bu sembol çok anlamlı. AKP liderinin helallik istemesini bir boş gösteren, soyut ve dinsel bir ritüel olarak değerlendirmek bize hiçbir şey söylemez. Halkına, esnafına, emeklisine, işçisine, ülkedeki bilumum tüm ezilenlere ilgi, destek ve yardımı esirgeyen bir siyasal iktidarın, yandaş iş adamlarının alacaklarını tıkır tıkır ödemesi, vergilerini silmesi ve onlara çeşitli teşvik ve muafiyetler tanıması tam ibretlik. Erdoğan bu koşullarda elbette sermayeden değil, halktan helallik isteyecekti.

Peki, bu helallik istemenin anlamı ve seküler/laik bir toplum ve devletteki açılımı nedir? Olacak bir şey midir helallik istemek veya normal, beklenmesi gereken bir durum mudur? Bir kere şunu herkesin bilmesi gerekir: Bir hukuk devleti olduğunu iddia eden bir ülkenin siyasi iktidarının başı, kişiler arası bir ilişkinin konusu olan helallikten bahsedemez, etmemelidir de. Helalleşme kişiler arasında olur, karşılıklı bir rıza beyanıdır; sözlüdür, o yüzden yazılı pozitif hukukta yeri yoktur. Seküler değil, dinsel anlamlar içerir. Tarafları hak geçmesine karşı harekete geçiren, gönül rahatlatan ve çözüm üreten manevi bir durumdur. Karşınızdakinden, onun hakkının size istemeden, bilmeden geçmesi durumunda, o hakkın helal edilmesini istemek, dince (İslam) izin verilen bir şeyi kabul etmek, onaya sunmaktır. Bilhassa cenaze defnedilirken, geçmiş hak varsa, yaşayan cemaat/kişiler, ölene o hak(lar)ı bağışlar, yani helal eder. Böylece kul hakkı yenmemiş olur. Eğer kişi, hakkını helal etmezse, yine dinsel bir ifade olan "haram olsun" deyimini kullanır. Yani muhatabına gönlünü açmaz, onu günahıyla baş başa bırakır.

Gördüğünüz gibi helallik istemek veya helalleşmek, kişiler arasında dinsel, etik ve töresel alanı ilgilendiren informal bir durumdur. Öyleyse, görevini yapmayan bir devlet başkanının, hatasının hesabını çeşitli şekillerde vermesi beklenirken, örneğin siyaseten sorulan bir hesap, hukuki yaptırım veya ayıp gibi ahlaki bir müeyyide yerine helalleşmeye sığınması, modern bir devlette olmaması gereken bir şeydir. Tabii çoktandır "muz cumhuriyeti", "çadır devleti" gibi nitelemelere maruz kalan bir siyasal yapılanmadan, korona virüs döneminde onca ölüm, iflas, intihar, çeşitli sosyal ve psikolojik sorunlardan dolayı hukuken ve siyaseten he-

sap vermesini beklemek safdillik olur. AKP, bugüne kadar hangi hatasından dolayı hukuken ve siyaseten özür diledi? Hiçbir. "Allah affetsin" dedi, "helallik" istedi. Buna benzer şeyler.

Yani bu dünyada beni mahkemede yargılayamazsınız dedi; öteki dünyada ancak hesap vereceğini açıkça beyan etti. Hani demokrasi denge ve denetleme sistemidir, güçler ayrılığı üzerine oturur falan denilir ya, o işler çoktan bitti bu ülkede. Din adına bu ülkede hırsızlığı, rüşvet vermeyi, çeşitli hukuksuzlukları aklayan nice yandaş kanaat önderi, gazete köşe yazarı, televizyoncu, ideolog gördük. Batılı politikacıdan üç kuruşluk usulsüzlüğün hesabı sorulur, Japon devlet adamı hatasından dolayı harakiri yapar veya istifa ederken bizde böyle bir gelenek kurumlaşmadı. Bu dünyadan öte tarafa sadece kefen götürebileceğimizi sabah-akşam kafamıza kakan bir zihniyet, mal-mülk-paranın esiri olmuş bir biçimde maneviyat diye diye maddiyat içinde boğuluyor çoktandır. Cebinde milyar dolarların varken, gariban esnaftan helallik isteyerek kul hakkı yemekten kurtulabileceğini düşünebilirsin ama tarih unutmaz çünkü kaydeder, bürokrasi unutmaz çünkü dosyalar, hafıza unutmaz çünkü bellekte saklar. Halk ise hiç unutmaz çünkü canı yanmışsa, o acıyı hep hatırlar.

18 Mayıs 2021

AKP'nin Kürt elitleri

Uzun zamandır kafamdaki sorulardan biri, AKP'de kimi Kürtlerin, bilinçli bir stratejiye mi yoksa liyakata dayalı olarak mı vitrine veya ön plana çıkarıldığıdır. Dengir Mir Mehmet Fırat, Mehmet Şimşek, Hüseyin Çelik, Bekir Bozdağ, Zafer Çağlayan gibi Bakan olanlardan partide önemli konumlarda görev alanlara (Mehmet Metiner, Yasin Aktay, Orhan Miroğlu, Altan Tan ve daha niceleri) değin epey bir Kürt elitin partide en tepeye değin çıkabilmelerini nasıl yorumlamalı? Kürtler için fırsat eşitliği mi? Onlara tanınan pozitif ayrımcılık mı? Yoksa partide yaşanan demokratik ve tatlı bir rekabete dayalı bir yarışmanın doğal bir sonucu mu?

Öncelikle şunlar bilinmeli: 1) Kürt halkı, din konusunda son derece sofudur. AKP, bu sofu oy tabanını kendi partisine kazandırabilmek için Kürt entelektüelleri kendi saflarına kolayca kazanabildi. Politik strateji bunu gerektiriyordu AKP için. 2) AKP, "ümmet davası" gereği Türkiye'deki bütün milletlerden elitleri, bir yandan milliyetçiliği ümmetin yedeğine almak, öte yandan milli kimlikleri kendisine güç devşirebilmek için kullandı. Sanal olsa da gerçekçi bulunmasa da ümmet retoriği veya söylemi, bütün farklılık, çeşitlilik ve kimlikleri kendi içinde eritmeye yönelik mekanizmalara içkin bir felsefenin kolayca konusu olabiliyor. 3) AKP'de Kürt politikacıların bu derece ön plana çıkarılmasının bir başka nedeni de, "Kürt Sorunu"nun İslam kimliği temelinde çözülebileceğine dair imajın veya mesajın, Kürt vekil, Bakan ve politikacılarla Kürtlere kolayca iletilebileceğine inanılmasıdır.

Dolayısıyla partide Kürtlere etkin görev verilmesi, onların önemli konumlara getirilmesi ve mesajları iletecek pozisyonlarda (örneğin parti sözcülüğü gibi) değerlendirilmesi, liyakatten ziyade bilinçli bir politik stratejiye dayanıyor. Ancak dindar Kürtlerin AKP'de öne çıkarılmasının bir başka nedeni de Kürt kimliğinin İslami feodalite çerçevesinde Cumhuriyet ile hesaplaşmakta kullanılmasıdır. Ancak MHP ile girilen ittifakla birlikte Kürt politikacıların birdenbire arka plana, önemsiz görevlere ve etkisiz konumlara kaydırıldığını söyleyebilirim. Öyle ki, Bahçeli, Bekir Bozdağ'a ayar verdiğinde, Erdoğan, Bozdağ'ı savunmuş olsa bile, bu süreçte geri planda tuttu. Yasin Aktay kızağa çekildi, Hüseyin Çelik unutuldu, partide var olduğu söylenen 50 Kürt vekilin sesi hiç duyulmaz oldu. Dolayısıyla AKP için(de) Kürtler, araçsal bir mantığın içine hapsedilen bir işlevselliğe malul bir anlam ifade ediyor ancak. Kürt sorununun

çözülmesinde önemli bir imkân olacakken AKP'nin milliyetçi/devletçi politikalarının yedeğine çekilen bu kadrolar, kuşkusuz demokrasi mücadelesinde önemli roller oynayabilirlerdi.

Ancak bu yine de neredeyse imkansızdı zira AKP'ye devşirilen Kürt elit, entelektüel veya yerel eşrafın (feodal beylerin, aşiret ağalarının, şeyh-şıh geleneğinden gelenlerin vb.) ortak yurttaşlık temelli bir demokrasi mücadelesine girebilecek ne niyetleri ne de potansiyelleri vardı. Kürtler AKP içinde kendi kimliklerini politik değil folklorik/feodal bir bağlamda dile getirebildiler ancak; partide bir güç olamadılar. Ancak bölgelerine birtakım hizmetlerin getirilmesi, rantın aktarılması, kadro ve kredinin verilmesi gibi zaten Türkiye politikasının alamet-i farikası olan işleri yapabildiler. Sol kökenden gelen bir İstanbul vekili vardı AKP'de; çok da yetenekli biriydi ama TBMM'de bir kez bile sesini duyamadık. 20 yıl oldu, dile kolay! Bu süreçte nice Kürt, AKP değirmeninde öğütülüp durdu ama gelinen noktada sadece olan Kürtlere ve Türkiye'ye oldu. Kürtlere AKP'de politika yapmak yaramadı.

19 Mayıs 2021

Soylu, mugalata ve düşünmenin kabızlığı

Dün akşam TV ekranında İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun yaptığı şeyin, kendini, mafya lideri Peker'in iddia, itham ve ifşaatları karşısında savunmak ve aklamak adına, "mugalata" olduğunu söyleyebilirim. Zavallı dört gazeteci ve sunucu da bu mugalatanın birer servis tabağı olmaktan ileri gidemeyen sözde gazetecilikleri ile sefilleri oynadılar. Önce mugalatanın anlamını açıklayayım. Mugalata, Osmanlıca veya eski Türkçe bir sözcük olarak, kişinin karşısındakini yanıltacak şekilde söz söylemesidir. Yani mugalataya konu olan şey, safsata, hatalı ve yanlış söz söyleme, giderek demagoji yapmaktır. Onca ciddi (cinayet, uyuşturucu trafiği, mafyanın AKP'li bir vekili maaşa bağlaması ve daha bir sürü iddiaya) rağmen Soylu'nun lafı her seferinde evirip çevirip tartışılan meseleyi arka plana itmesi, hatta meseleleri çarpıtması, demagojinin mümtaz örnekleri olarak kayda geçti.

Cinayet, uyuşturucu sevkiyatı, maaşa bağlama, koruma verme, birlikte iş çevirme gibi birçok iddia havada kalıp yanıtlanmayı beklerken Soylu, telefonundan, yaptığı eski işinden, DYP günlerinden, satanistlerden, çocuk pornosundan vb. bahsedip durdu. Sadede gelmeyi hep önledi; dikkatleri dağıttı ve asıl meselelerin tartışılmasını engelledi. Bol bol da lider yanaşmalığı, devletçi duruş felsefesi ve sözde etkili bir Bakanlık performansından söz ederek gazetecileri garnitürleştirip durdu. Stüdyoda bir tartışma yokken, sorgulama hiç mümkün değilken, itiraf ve iddialar havada asılı kalırken bizler de maalesef bir orta oyununu, resmi bir tiyatroyu izleyip durduk. Hani neredeyse Hacivat-Karagöz performansı olsa, ona da razıydık ama o da olmadı.

Soylu her türlü resmi mantık hilesini kullanıp dil cambazlığı yaptı; görsellerle, kanıt oluşturduğunu düşünüp gazetecileri bakar-kör haline getirdi. Gazetecilerin görevi Soylu'yu köşeye sıkıştırmakken, kendileri Soylu'nun hitabetiyle neredeyse ikna oldular; mantık hileleri, kelime oyunları tükenip bitmedi bir türlü. Sadece, sorulan sorulara alakasız yanıtlar vererek sadede gelinmesini hep engelledi. Sonuçta gazeteciler yanlışı doğru, doğruyu yanlış olarak dinlemekten başka bir şey yapamadılar. Soylu, dün gece neredeyse sempatik, doğrucu ve hakikati kendinden menkul bir resim çizerek hasımlarını (stüdyodaki sözde gazetecilerden Peker'e değin olan herkesi) yanıltarak, mugatalalarında herkesi yenik düşüren dil ve mantık oyunlarını da kullanmayı çok iyi becerdi ve Bakanlığını sağlamlaştırdı.

Peki, bu neden böyle oldu? Çoktandır medyanın iktidarın denetimine girmesiyle birlikte muhalif, alternatif ve nesnel gazetecilik kendini yeniden üretecek bir potansiyel geliştiremiyor, haliyle uzun süren bir krize girdi medya. AKP döneminde iletişim fakülteleri zapturapt altına alınıp gazetecilik de AKP ideolojisinin yeniden üretimine dair bir ideolojik/politik piyasa kertesine indirgenince iktidarın yanlışlarına dair ilgili devletlulara gerekli soruları soracak kimse kalmadı ortalıkta. Hakikat denilen şey, çoktandır AKP iktidarının ürettiği, servis ettiği ve propagandasını yaptığı şeydir. Dün gece Soylu, bunun veciz bir örneğini sergiledi. Demagoji, mugalata, algı ve imajlarla bezenen savunmasını, bir noktadan sonra saldırı pozisyonuna çeken Soylu, iddiaları iftira kertesine başarılı biçimde indirgeyerek hem kendi konumunu sağlamlaştırdı hem de AKP'yi Peker ve Mafya ve de her türlü muhalif düşünce karşısında akladı, pakladı ve pekiştirdi.

O yüzden AKP enkazı sonrası ciddi bir Aydınlanma 'ya ihtiyacımız var; lafzi olarak da içerik biçiminde de. Lafzi olarak derken, bilmediğimiz nice şeyi öğrenmek adına. Yoksa, altında kaldığımız enkazın sorumlusu bile ilan edilebiliriz iktidar tarafından. Zaten dış düşman, hain, kökü dışarıda, terörist, maşa gibi iktidar söylemini besleyen nice kullanışlı enstrümanın bir köşede yine kullanılmak üzere bekletildiğini çok iyi biliyoruz. Şunu öğrenmeliyiz artık: Hakikat biziz. Asıl güç bizde, yani halkta. Anketler de bunu söylüyor. Halk, aydınını bekliyor. Kendisinin hakikat olduğunun anlaşılması için. Bunu yapamazsak eğer, gündem diye Soylu ve Peker arasında geçen şeyleri daha çok dinlemek zorunda kalırız.

25 Mayıs 2021

AKP'nin "delikanlı politikası"

AKP, sürekli el yükselten, bilek büken, geri vitese takmayan, alayına posta koyan, yedi düvele meydan okuyan, "kodumu oturtan" bir "delikanlı politikası" diyebileceğim tarzı ülkede hâkim kılıp habire seçim kazanırken sanırım Türkiye toplumunu iyi tanıyıp analiz etmiş olmalı.

Şöyle açıklayayım: Delikanlı, sözlük anlamıyla, çocukluktan çıkıp gençliğe adım atmaktır; yani biyolojik ve kültürel bir geçiş dönemi. Halkta karşılığı olumludur. İstenen ve aranan bir kişilik özelliğidir. Ancak Türkiye'de "delikanlı", basit bir biyolojik değişim olmanın ötesinde çok ciddi bir kültür, kimlik ve yapıp-etme tarzıdır aynı zamanda. "Kasımpaşalı Erdoğan" imgesinde politikaya tahvil edilen bu imge, halkın maço tavrında anlam ve zemin bulan önemini, politik bir içerik kazanırken zaten yakalamıştı. Sözünün eri, namuslu, güçlü, kararlı, erkekçi veya erkeksi özelliklerin atfedildiği delikanlılık, sokaklardaki ergenlerden mafyaya, okul sıralarından politika dünyasına değin alabildiğine geniş bir alanda benimsenir. Delikanlı denilen kişi, elbette erkek, hak yemeyen, özveride bulunabilen, çıkar ilişkisine girmeyen gibi sayısız haslet veya iyi özellikle anılır; bir tür ahlaki kodun adıdır delikanlılık.

AKP, bu sosyo-kültürel kodu bir biçimde politikaya tahvil etti, pragmatik anlamlarla bezedi ve rakiplerine saldırırken hep acımasızca kullandı. Bu delikanlı (yani AKP) yeri geldi mağdur oldu, kandırıldı, örselendi ama hiç geri adım atmadı. Bu bir imaj değil; imaj olsa sorun değil, o imaj kolayca yıkılırdı. Oysa imajdan ziyade basbayağı bir hakikat olarak kavranıyor AKP'li seçmen nezdinde. Aslında "yerli ve milli" ifadesi, milliyetçi tondan ziyade Türkiye delikanlı kültürüne daha yakındır. Doğru, dürüst, etik, bozulmamış veya otantik anlamda zaten AKP, kendini saf bir duruma uyarlamak için daha isminden (AK Parti) başlayarak bu kültürü kendisine kolayca uyarladı. Dünya lideri imgesi, bu şekilde üretildi; süper güçler karşısında geri adım atmayan; gerekirse "van mü-nüt" çeken, dobra konuşan (AKP'nin seçim şarkısı dombıra geldi aklıma tam bunları yazarken), alayına posta koyan, adam gibi adam denilen Erdoğan'a atfedilen karizma, delikanlılık temellidir.

Müritlerin her daim uçurmaya hazır oldukları bu karizma, elbette delikanlı olan veya olamayan, yoksul ve aciz AKP seçmeninin kendilerini özdeşleştirebilecekleri bir lider sultası altında kendini açımladı hep ama kime ne? Sulta ile sultan arasında bir fark yok; halkın istediği zaten, Sa-

ray'da bir Sulta-n-ın oturmasıdır. Madem kendisi oturamıyor, o zaman kendi duygularına tercüman olan, kendileri gibi olan biri oturmalıdır. Ancak sorun şu ki; bu delikanlı kültürü son dönemde racon kesemez hale geldi. Yani sorunlar, kabadayılar arasında bir anlaşmazlığın çözümü olan racon kesmeye göre çözülemez oldu. Uyuşturucu, fitne, ballı börekli maaşlar, lüks yaşam, ekonomik kriz, pandemi, mafya, parti içi ayak kaydırma, uyuşturucu gibi pek çok olumsuz olay, delikanlının façasını bozmaya başladı. Kıyak çekilen onca rantın sonuna gelindiğinde veya pasta küçüldüğünde delikanlı yapı, kültür ve aktörlerin dünyasında bel altı vuruşları, delikanlının kestiği veya kesemediği racona halel getirmeye başladı.

Kısaca: Akılcı, demokratik ve etik olmayan bu feodal-kapitalist kırması delikanlı kültürü, narsistlikten (kendine hayran delikanlıdan) sadistliğe (başkasına karşı acımasız) doğru evrilmeye başladı. Böylece ülke yaşanamaz hale geldi. Weber'in "demir kafes" dediği bürokratikleşme süreci, iyi-kötü kapitalist sistemde bir tür akılcılıkla iş gören verimlilik diline sahiptir. Ancak bürokratikleşmede veya bürokraside rasyonel kararlar alabilmek için delikanlılık gibi feodal geleneklerin devreden çıkarılması lazım; meritokratik bir sistem ancak böyle kurulabilir. Oysa delikanlılık aynı zamanda aklıyla değil duygularıyla hareket eden, görgü ve adabı dışlayan, ne yaptığını bilemez hale de denir. AKP, delikanlılık kültürünün tam da bu anlamını yaşıyor şu aralar. Henüz hayatı öğrenmemiş, toy, kanı kaynayan, düşünce ve hareketlerinde kendine hâkim olamayan bu hal, AKP'nin silah olarak kullandığı bu mekanizmayı şimdi kendi içini boşaltan bir araca dönüştürmüş durumda. Devlet, delikanlı kafayla yönetilemez; ancak bu tarzın ülkemizde (Çiller'den Cem Uzan'a, Mustafa Sarıgül'den Muharrem İnce'ye değin) pek çok politik adayı oldu yakın geçmişte. 90'lardaki "Tak-Şak" paşa nasıl unutulur; 12 Eylül'de hapishanelerde copla tecavüzün yapıldığı iddiası karşısında bu paşanın nezih ifadesi unutulmamalı: "Orduda onca taş gibi asker dururken, copla neden tecavüz edilsindi ki?" Evet, bu ülkede delikanlılık gibi politikaya tahvil edilen nice feodal kültür kalıntısı hala geçer akçe olarak kabul ediliyor ancak dünya, feodalizmi tasfiye edeli çok oldu. Ne deli olun ne de kanlı, ülke yönetiminde demokrat olmanız yeterli.

5 Haziran 2021

Günah işleme özgürlüğü

Sedat Peker'in anlattıklarına bakıp iktidar, siyaset ve mafya çevrelerinden ahlaki sorgulama, vicdani hesaplaşma veya özeleştiri beklemek hayal zira ahlakları tatilde, vicdanları iflas etmiş durumda, özeleştiri yapma niyetleri zaten yok, aman ve af dilemeleri ise olmayacak bir şey. Ahlak geçirmez zırhları da epey kalın. 17-25 Aralık rezaleti ortaya çıktığında AKP'li Metin Külünk, "günah işleme özgürlüğü"nden bahsetmişti. Bu tiynetten, sikletten ve zihniyetten neyi bekleyeceğiz? Olan ahlaki kriz mi? Bir bakıma öyle. İlginç: Bu iktidar, okullarda din dersi sayısını artırdı, namus bekçiliğini kimseye bırakmadı hatta mahalle baskısını yoğunlaştırdı ve bekçilik teşkilatını yeniden getirdi, alkol satışlarını engelledi falan; bunlara ilişkin epey olgu birikti, iyi biliyoruz. Fakat kapitalist bir sistemin nimetlerinden hukuk dışı usullerle faydalanan bir politik iktidarı ahlaka, günahlarından arınmaya, el aman dilemeye, arlanmaya, namuslu davranmaya, usullere uymaya davet etmek, naiflik, yani saflıktır.

Büyük bir sermaye üzerine oturan insanlara, "parayla saadet olmaz" demenin bir anlamı yok; kefenin cebi yok ama o cebin cüzdanı var. Zaman zaman şaşırıyoruz: Bunlar Müslüman, muhafazakâr, mütedeyyin insanlar; nasıl olur da böyle rezil şeyler yaparlar? Yani işte namaz kılıyor, hacca gidiyor, zekât ve sadaka veriyor, yardım ediyor, Allah'ın sevgili kulu olmaya çalışıyor, sevap işlemeye çalışıyorlar ama günah da sevaba dahilmiş demek ki. Kendi kitaplarında günah olarak yazan nice suçu hiç çekinmeden, korkmadan, usanıp bıkmadan, içleri acımadan, vicdan azabı çekmeden, yüzü kızarmadan neden bu kadar kolay işleyebiliyorlar acaba? Bu tür soruları sormak aslında yanlış zira bunlar bir soru olmaktan önce sonuç olarak değerlendirilmeli. Neyi neden ve nasıl yapıyorlar da yüzleri kızarmıyor? Mesele, kişilikleri değil; daha az veya daha çok din demeleri hiç değil; muhafazakarlıktan, yerli ve millilikten, kalkınma retoriğinden, büyük Türkiye idealinden bahsetmeleri hiç değil.

Aslında şu: Bir sistem tercihinde bulundular ve ektiklerini biçiyorlar. İslam'ı ve Türk milliyetçiliğini bu berbat, rezil ve yağmacı kapitalizmi meşrulaştırmak için sonuna değin kullandılar; işçilere grev yaptırmadılar, ekonomiyi çökerttiler, doğayı talan ettiler, ezilenlere yapmadıkları eziyeti bırakmadılar. Ama neden? Tek bir nedeni var: Tercih ettikleri kapitalizmin hedonist çıkar güdüsü. O güdü kapitalizme içkin mi, elbette tartışılır ancak kapitalizmde, koşullar uygun olduğunda bu güdü çığırından çıkıyor. Onca lüks, aşırı tüketim ve son model her şeye rağmen

bir türlü doyamadılar. Doyamıyorlar. Ne demek istediğimi anlamanız için Ankara'daki Çukurambar'ın lüks mekanlarına, örneğin Next Level'a bir uğramanızı tavsiye ederim.

Hadi Özışık denilen gazeteci bozmasının Peker ile görüşürken o kendine yontan yüksek özgüveninin nargilenin dumanına karıştığı hava, aslında bunların derdinin maneviyat değil, maddiyat olduğunu çok iyi açıklıyor. Hıristiyan günah işler, papaza gider itiraf eder, içini döker, rahatlar, dönüp işini daha iyi yapmaya çalışır; genelde de yapar, öyle olduğu için geliştiler. Bizde ise sabah-akşam ibadetle Allah'a yalvaran, içini temizlediğini düşünen, sadaka-yardım-zekât üçgenini aksatmayan mümin için günah, aslında dini bir yasaktan ziyade, yoruma açık bir olgusal durumdur. Külünk'ün dediği gibi, ülkeyi dar-ül harp olarak görüyorsanız eğer, günah işleme, kuralları çiğneme, anayasayı rafa kaldırma, her türlü illegal eylemi yapmaya hakkınız olduğunu düşünürsünüz.

Düşünün, bir İçişleri Bakanı, bir mafya bozuntusuna neden kaç der? Yüzleri neden kızarmıyor acaba bunların? Yanıt basit: Yüzleri olmadığı için. Yüzleri olsa veya vicdan baskısı hissetseler, istifa ederler, özür dilerler, özeleştiri yaparlar, el aman dilerler, kendilerini temize çekebilmek için olayın kefaretini öderler, çile çekerler, olmadı boyun büküp kenara çekilirler. Ancak yok böyle bir şey. Kitabı yok bunun. Hiç olmadı da. İslam dünyasında böyle bir kurum, gelenek veya töre olmadı, oluşmadı, üretilmedi, geliştirilmedi. O yüzden 3 Y'de (yolsuzluk-yasaklar-yoksulluk) bu ülkeler birinci. Fakat sorun dinde değil; o dinin de kullanıldığı sistem tercihinde. Türkiye'de çoğu Müslüman, kapitalizmi bir çıkar değil, rızk meselesi olarak görür ama piyasanın kurallarına (çıkar peşinde koşmak, manipüle etmek, spekülasyon yapmak, yan yollar bulmak vb.) da sonuna değin uyar. Örneğin, faiz günah der ama kullanır; rızk der, işçinin hakkını vermez, ona grev yaptırmaz, sattığı mala hile-hurda karıştırır. Elbette bütün bunları yapmayan milyonlarca Müslüman da var bu ülkede ama dediğim gibi sorun, Müslümanlık değil, ekonomik-politik sistem tercihi.

Ancak, herkes de meşrebine göre bir sistem seçer, uygular ve bunun sonuçlarını alır. Dönelim başa: Günah işliyorlar çünkü günah işleme özgürlüklerinin olduğunu düşünüyorlar. İbadet ederek de o günahın kefaretini ödediğini düşünüyorlar. O yüzden pozitif hukukun kurallarını çiğniyorlar çünkü "mahkem-i kübra" dedikleri öbür dünyada ancak hesap verecklerini söylüyorlar. Meselenin günah değil de yasa tanımazlık olduğunu halka belletebildiğimizde, dünyevi mahkeme ihtimali güçlenir. Günaha da gün doğmaz.

6 Haziran 2021

Durumumuz fecaat

İnsan, çözemeyeceği problemi önüne koymazmış. Bu söz kime ait bilmiyorum ama böylesi sözler maalesef Türkiye'yi anlatmıyor veya açıklayamıyor. Türkiye son 40 yılda, önüne, çözemeyeceği nice problem koydu ve hiçbirini de çözemedi; sorunlarımız o yüzden katlanarak arttı: Yolsuzluk, siyasi suikastlar, adam kayırma, yoksulluk, enflasyon, hırsızlık, soygun, talan, güven(ce)sizlik, gelecek kaygısı... Genellikle çürüme kavramıyla açıklanan bütün bu olan bitenin artık sınırları aşıp havsalanın alamayacağı derece çığırından çıktığına dair yapılan değerlendirmeler, durumun vahametini yine de anlatmaya yetmiyor. Bizim çürüme diye gördüğümüzü, AKP ve MHP'liler başka türlü yani pozitif biçimde değerlendiriyorlar.

Bence durum vahim ötesi; bu toplum buradan kolay kolay sağ çıkamaz, yaşadığı her neyse. Yoksulluk, işsizlik, hukuksuzluk, kurumsal yozlaşma gibi maddi sorunlar bir şekilde çözülebilir zaman içinde, ancak Türkiye'nin onca din, iman ve muhafazakarlık şırıngasına rağmen ahlaki kodları resmen yerinden oynadı; temel falan kalmadı, yapı ha yıkıldı ha yıkılacak ancak bu yapı, geçmişte iyi-kötü bir bütün olan değerler başta olmak üzere, daha derindeki davranış kodlarına nizam ve istikamet veren bir bilinç biçimi, zihniyet dünyası ve kültürel anlayışı da yıktı geçti. Türkiye insanlarını bir arada tutan sembolik, anlamlı ve değerli neredeyse hiçbir şey kalmadı. İnsanlarımız birbirinden nefret ediyor, kuyusunu kazmaya çalışıyor, insanlar birlikte iş yapamaz oldular, adliyeler icra dosyalarıyla dolu, çek ve senetler eskiden olduğu gibi karşılıksız çıkmaya devam ediyor falan, olanları sizler de benim gibi görüyor, yaşıyorsunuz.

Marx buna yabancılaşma, Durkheim anomi demişti. Bütün bu olanlar küreselleşmenin, neoliberal kapitalizmin veya rayından çıkmış bir modernleşmenin sonuçları deseniz de anlamlı değil. Aynı süreçleri başka toplumlar da yaşıyor, yaşadı ama oralarda hala insana saygı, prestijli yönetimler, yerleşik kurallar, güçlü kurumsal anlayış ve yoğun bir dayanışma, birliktelik ve diyalog var. Bizde bunlar neredeyse bitti. AKP, toplumu tanınmaz hale getirdi ancak bu toplum buna teşne, hazır ve uygun değil miydi? Öyleydi. 12 Eylül anayasasına %91 evet diyen, Evren'i baş tacı eden, Özal'dan kahraman çıkaran, Tansu Çiller'i başbakan yapan, Erbakan'ın hayallerini dinleyen bir toplum zaman içinde ahlaki kodlarını etik dışı bir alana taşımaya müsait bir zihniyet dönüşümü geçirdi. Neden böyle olduğuna dair Marx'ın sınıf kuramı, Freud'un psikanalitik görüşü,

Althusser'in ideoloji kavramlaştırması veya Foucault'nun özne/iktidar çerçevesi kuşkusuz bir şeyleri açıklar ama işte Türkiye bir garip ülke, pusulası şaşmış bir diyar, neresinden tutacağınızı bilemediğiniz bir memleket.

Cüneyt Arkın, bir ortak film yapımı için İtalya'ya gider; oradaki jönlerle konuşurken o zamana (1980'lerin başları) değin 300 tane film çektiğini söylemekten utanır, 50-60 kadar der; oysa İtalyan jönlerin, film yaşamlarında oynadıkları başrol sayısı toplasan en fazla 15'tir. Yukarıda yazdığım gibi, rayından çıkan ekonomi bir şekilde rayına oturtulabilir, yozlaşmış politika kurumu düzeltilebilir falan ama toplumun ortak ahlaki kodları yoksa, orada insanları bir arada tutan bağlar buharlaşmış demektir. Alman arkadaşıma Hitler'in başarısını, yani halkın Nazilere teveccühünün nedenini sorduğumda, "bölünmüş toplum" demişti. Bölerek yönetmek çok kolay; emperyalizm bu kuralı çok önceden keşfetti. Fakat "böl ve yönet" kuralını içeride kullandığınızda, en sonunda yol, iç savaşa çıkar. Hobbes'un sözü ("insan insanın kurdudur") gerçek olur. Türkiye hep devlet oldu ama ne bir toplum olabildi ne de tutarlı bir birey kültürü yaratabildi.

Almanya'nın ekonomik mucizesinden bahsedilip durulur hep; bana göre bu ülkenin mucizesinin temelinde, Protestan etiğin kumanda ettiği bir tür modern kapitalizmin üzerinde yükseldiği "bireysel sorumluluk" ile "sosyal görev" anlayışının tutarlı, verimli ve sonuç alıcı sentezi yatar. Okullara yolladığımız gençlerimiz, ailedeki cemaat kültürünü olduğu gibi pedagojik ortama taşıdığı için bireysel sorumluluk edinemiyor; toplumda ise sosyal görev anlayışı olsa, onca problem çözülürdü. Evet, durumumuz bin beter. AKP, öyle seçimle gidecek bir parti değil, çünkü bir "parti" değil. Başka bir şey. Literatürde bir karşılığı yok; çığırından ve rayından çıkmış garip, yabancı bir şey. Ona oy verenler de öyle. Hani, çürüme desen, çürüme maddi, bilinen ve gözlenebilen bir olay. Açıklanabilir. Yaşadığımız şey ise öyle değil. Çok garip, çok yabancı ve çok tehlikeli bir şey. Çekirdeğinde yoğun bir enerji biriken bir şey. Patlayıp dağılmaya çok müsait bir şey. Umarım yanılıyorumdur.

9 Haziran 2021

DİN-İMAN İŞLERİ

Kul, özgür bir birey midir?

Yeni Şafak gazetesinin köşe yazarı Yusuf Kaplan, ister dindar ister ateist olsun, insan için "kul olma"nın, özgürleşmenin hem yegane kaynağı hem de tek garantisi olduğunu yazdı. Kaplan'a göre, Türkiyeli seküler çevrelerin kul olmayı "köleleşmek" ve "iradeyi yok etmek" şeklinde tanımlamaları sığ ve aşağılayıcıdır. Şöyle demiş: "Kul, ister inansın, ister inkâr etsin Allah'ın kendisine lütfettiği insan olma kabiliyetlerini hatırladığı, unutmadığı, kuvveden fiile, fiilden hâle dönüştürebildiği oranda özgürleşir." Yani ona göre, Tanrıya teslim olarak (iman edip kul haline gelerek) nesne ve fikirlere teslim olmak yerine kul bilinciyle hareket edip nesne, varlık, eşya ve zihnin ürünlerini "teslim alıyoruz".

Bu saçma-sapan fikre karşı öyle uzun boylu, derin veya bilmem ne biçim entelektüel laf etmek yerine kısaca şunu demek lazım: AKP döneminde bilmem kaç yerden maaş alan, makam ve koltuk karşısında secde eden, lüks ve şatafat içinde yaşayan, son model arabalara binen, dolarla kendilerine rezidanslarda bir yaşam kuran İslamcı kardeşlerimize git anlat bunları. Ama biz sekülerlere laf etme. Kul haline gelerek her türlü nesne ve zihinsel ürün üzerinde hakimiyet kurarak özgürleştiğinizi sanıyorsan, o zaman bu İslam ülkelerinin geri halinin nedeni nedir? Yozlaşma, hırsızlık, arsızlık, cinayet, tecavüz, her türlü yozluk ve gerilik... IŞİD, Almanya'dan mı çıktı? Taliban, nerenin kültürüne dayanıyor? Yoz Arap-Bedevi devletlere bu yaşam tarzını Batı mı dayattı? Kul olmakla çevremiz üzerinde hakimiyet kurabileceksek, bu anlayışı şu anda Batı neden alıp kullanmıyor? Tamam, Tanrının sevgili kulu olabilirsiniz; ancak sorun, o kulluğu çevrenizi dönüştürmek için yaptığınız bin bir kötülükte ne için, nasıl ve neden kullandığınızda değil mi?

Üstelik, yurttaş olup her türlü baskıcı güç karşısında bilinçli ve eleştirel bir birey olarak sosyal gelişmeyi sağlamak varken, neden artık eski dönemlerde kalmış bir insan anlayışını günümüze çağırarak iradeyi güçlendirip çevre üzerinde hakimiyet kurmak olarak algılıyorsunuz ki? Batılı filozoflar, "birey"in (in-dividual: bölünmez bir varlık olarak) kendisi üzerine düşünerek (self-reflection; Descartes: "düşünüyorum, o halde varım") türlü suç, günah ve yanlışlarını "itiraf", "özgeçmiş", "otobiyografi" gibi türlerle geliştirerek muazzam bir uygarlığın yaratılmasında önemli bir rol oynadılar. Bu, her türlü dogmatik ve sömürücü iktidar karşısında özgürlükçü yurttaşlık felsefelerini işe koşarak oldu. Sonuçlar ortada değil mi? Saray'a bakmadan, oradan emir gelmeden, tek adamın

otoritesini dikkate almadan tek bir adım dahi adım atamıyorsunuz. Kendinize ait bir iradeniz yok çünkü kulsunuz. Paranın hem kulu hem de kölesisiniz. Kapitalizmin dibine kadar batmış, yabancılaşmış mahluklarsınız. Bizim de kul haline gelip bu şekilde bir insan olmamızı istiyorsanız eğer hem safsınız hem de geri zekalısınız demektir. Size kullukta başarılar. Bizim okulda kul değil "akıl" yeterince işimizi görüyor.

16 Kasım 2020

Entelektüel imam

Geçen gece uyku tutmayınca televizyonu açmıştım. Alman kanallarını gezerken Arte'de Türkçe dilli (Almanca altyazılı) bir filme rastlayınca hemen izlemeye başlamıştın. Filmde tempo yavaş, diyaloglar yoğun ve görüntüler pastoraldi. Güzel bir filme benziyordu. Filimin bir sahnesinde üç genç, tepeden köye doğru inerlerken kendi aralarında bir din tartışmasına girerler. Üç gençten biri imamdır. Bu tartışmayı inanılmaz bulmuştum çünkü imam, son derece çapraşık bir akıl yürütmeyle din konusunda neredeyse üst düzey bir entelektüel diskur çekiyordu. Bu sahneyi soluksuz izlemiş ve muhafazakâr camianın nihayet iyi bir film yaptığını düşünmüştüm. Filmin bir noktasında uyku bastırınca, sonra internette bulur izlerim diye düşünüp yatmıştım.

İki gün boyunca filmi unutmuştum, aklıma gelip de araştırınca filmin Nuri Bilge Ceylan'ın "Ahlat Ağacı" olduğunu öğrenmiştim. Sinema ilgi alanım değil, çok az film izlerim. Halbuki bu çok ünlü, ödüllü bir filmmiş. Ne var ki bu yazının konusu, film değil, entelektüel imam. Peki soruyorum: Türkiye'de böyle imam veya imamlar var mı? Sanmıyorum, toplasan böyle entelektüel zevkleri olan birkaç tane belki bulunur. Neden yok veya çok az? Batı'da ortalama bir papaz ile hemen her konuda entelektüel bir tartışma yapabilirsiniz ancak bizim imamlarda böylesi bir formasyon yok. AKP Türkiye'sinin Avrupa camilerine gönderdiği imamları Avrupa artık istemiyor çünkü formasyonları çok zayıf. Tabii "malum" diğer nedenler de var.

Şimdi saçma-sapan, birbirleriyle çelişkili ve tutarsız koronavirüs yasaklarını düşününce bu entelektüel imam meselesi aklıma geldi. Görebildiğim kadarıyla (tanıdığım dindar çok nitelikli kimi sosyal bilimcileri tenzih ediyorum) Türkiyeli İslamcıların gerçeklikle kurdukları ilişki son derece uyumsuz, tutarsız ve saçmalığa varacak düzeyde. Eğer şeylerle, insanlarla ve düşüncelerle kurduğunuz maddi ilişkileri entelektüel düzeyde soyutlayacak bir akli formasyon geliştirmedeyseniz, mutlaka saçmalıyorsunuz. Bir ara Berat Albayrak, "bizim seçmen bize dibine değin inanır; şimdi seçmenimize Ay'a dört şeritli yol yapıyoruz desek inanır" demişti. AKP'li bir akademisyen Hz. Nuh'un Tufan esnasında oğluyla cep telefonuyla konuştuğunu iddia etmişti. Bir lise veya üniversite öğrencisi TÜBİTAK yarışmaları veya bilim fuarlarından birinde dua okunan fasulyenin okunmayan fasulyeye göre daha hızlı büyüdüğünü bulmuştu.

Böylesine daha binlerce örnek verilebilir. Eğer bir toplumda akılcı düşünme ve eleştirel tutum almak yerine bir tek adamın (imamın, yöneticinin, tarikat liderinin vb.) ağzına bakıp da lafınızı ona göre üretiyorsanız, sizin kendinize ait ne bir aklınız olabilir ne de düşünceniz. Türkiye gerçekliği aslında gerçeküstü bir dönemden geçiyor ama gerçeküstünü üreten bir gerçeklik var. İşte onu değiştirmeden biz bir türlü o filmdeki gibi entelektüel imam göremeyeceğiz. Entelektüel imam görmek de züğürt tesellisi.

17 Kasım 2020

Dinden bir şeyler öğrenebilir miyiz?

Bu yazıya aslında "bir zamanlar ben de dindardım" başlığını atacak-tım ancak vazgeçtim zira uzak geçmişimde bir dindar değil, sadece dine yani İslam'a inanan biriydim. Dindar değildim çünkü tüm yaşantım İslami kurallara göre biçimlenmiyordu. Ancak bu yazı için tekrar düşünüp kendimi analiz edince farklı bir sonuca ulaştım. Hatırladığım kadarıyla içinde "Allah korkusu" (sevgisi değil maalesef-acaba neden?) olan bir çocuktum; her ezan okunuşunda mutlaka "aziz Allah" der, eğer demezsem günaha girmiş olacağımı düşünürdüm. Evet, ben de her fakir ailenin çocuğu gibi yaz mevsimi, okullar tatil olunca, ahlakı gelişsin, dinini öğrensin diye ailesi tarafından camideki Kuran kursuna gönderildim. Ortaokulda (1975-1977 arası) din derslerinde bütün duaları ezberledim ve öğretmenimizin götürdüğü camide ilk namazımı kıldım. Hayatımda gördüğüm en munis insanlardan biri olan din dersi hocamız, namazın sonunda içinizden Allah'tan bir şey dileyebilirsiniz deyince ben de "Allah'ım beni iyi bir futbolcu" yap demiştim.

Ancak ne futbolcu olabildim ne de dini inancımı sürdürdüm. Artık Kuran kursunu veren imamın biz öğrencilerini sopayla dövmesi mi yoksa iyi-kötü tanıştığım sol fikirler mi etkili oldu girdiğim yeni kulvarda, bilmiyorum ama hayatında kimseyi incitmeyen, emeğiyle geçinen, iyi bir insan olmaya çalışan dindarları hep sevdim, onlara saygı duydum. Ancak bu beni, dini sorgulamaktan vazgeçirmedi. Sorgulamaya da halen devam ediyorum. Şimdi Almanya'da yaptığım çalışma da böyle. Onu anlatmadan önce şunu söyleyeyim: Marx hâlâ, yanlış bilincin yarattığı bir yabancılaşma biçimi olarak gördüğü dini en iyi anlayan ve anlatan kişi bence. Marx, kapitalizmin ağır sömürü, sefalet ve baskı koşullarında yaşayan sıradan emekçilerin, bir parça rahatlık ve ferahlık hissi duymak için sığındıkları dinleri eleştirmiş olsa da "anlayabilmiştir". "Ruhsuz dünyanın ruhu, kalpsiz dünyanın kalbi" derken aslında insana bu zor dünyada anlamlı bir ilişkiler ağı sunan dinin, bir afyon olarak, insanların acılarını yatıştırdığını ileri sürdü. Afyonun insanın acısını dindirdiği mi yoksa onu uyuşturduğu mu sorusu ayrı bir tartışma konusu. Ben, dinin insan için afyondan çok daha fazla şeyler ifade ettiğini düşünmeye başladım artık yoksa modernleşmeyle arkaik bir kurum haline dönüşüp kamusal sahneden çekilerek insanın özel dünyasına ait önemsiz ve gereksiz bir kurum olacağı varsayılan dinler, bütün dünyada hâlâ çok etkililer, hele son zamanlarda.

Bunun nedenleri ayrı bir konu ancak 1960'larda Latin Amerika'daki sol eğilimli "Kurtuluş Teolojisi" gibi akımlar da bu işi anlamayı iyice karmaşıklaştırıyor; öte yandan "sol ilahiyat", "sivil Cuma" (Kürtlerin) gibi kavramlaştırma ve eylemler de ayrı bir tartışma konusu. "Anti-kapitalist Müslüman"lar ise kapitalizme hücumlarıyla bizi çekiyor, ne var ki "tek yol İslam" nidalarıyla itiyor. Ancak İhsan Eliaçık'ın "sol perspektiften Kuran analizi" de çok ilginç (Kuran'ın, dayanışmacı ve paylaşımcı, hatta kolektivist ruhuna rağmen, sol-sosyalist bir perspektif içermediğini düşünüyorum).

Gelelim Almanya'da yaptığın çalışmaya: Alman filozof Habermas, Kant, Rawls, Schmitt gibi çeşitli filozoflara dayanarak içinde yaşadığımız topluma "postseküler" etiketini yapıştırdı: Artık liberal demokrasiyi küresel kapitalizmin yarattığı "bencillik" ve "yalnızlık" gibi sorunlar karşısında güçlü tutabilmek için modern seküler insanın, sosyal dayanışma gibi ihtiyaçlarını karşılayacak ahlaki sezgi ve içgörüler deposu olarak dünya-dinlerinden çok şeyler öğrenilebileceğini ileri sürdü. Bunun için de dinsel değerler seküler dile "tercüme edilmeli"dir. Yani dinsel dil, mantık ve kavramlarla ifade edilen değerler (sezgi ve içgörüler), seküler yurttaşların anlayabileceği ve kamusal aklın işine yarayacak bir argüman şeklinde ifade edilirse bu durum, öznelerin kendi iletişim ve diyaloglarıyla ortaya çıkan "iletişimsel akıl"ı hem var edecek hem de güçlendirecektir. Uzatmadan: Habermas, seküler yurttaşların, demokrasiyi çoğulcu, çokkültürlü ve diyalojik bir perspektif içinde güçlü kılmak için dinden öğrenmeleri gerektiğini ileri sürdü. Fransız popüler filozof Alain de Botton da "Ateistler İçin Din" adlı kitabında benzer bir perspektifi paylaşmıştı. Ben bu bakış açısını bir noktaya değin olumlu buluyorum: Örneğin Alevilik gibi dini akımlarda böylesi bir damar var ancak demokrasinin güçlendirilmesinde kimi dinler konjonktürel olarak olumlu katkılarda bulunsalar da "ezilenlerin demokrasisi"nin kurulabilmesi için gereken ahlaki içgörü ve sezgilerin ancak birlikte iyi amaçlar için eylemenin yaratacağı yeni "demokratik ahlak"la yaratılabileceği kanısındayım. Bunun için din, gelenek ve eski alışkanlıkların katkısı da olabilir. Buna da hayır dememek lazım.

14 Aralık 2020

Habermas'ı Almanlara anlatmak

Dün bölüm içi online toplantıda Habermas üzerinden, Alman okullarında okutulan Islam din derslerine dair yaklaşık 2 saat süren bir sunum yaptım. Sunumum eğitim, demokrasi, Öteki, din, ideoloji, sınıf, çoğulculuk, liberalizm vb. kavramlar üzerinden bir Habermas analiziydi. Daha doğrusu Habermas'ın din dolayımlı postsekülerizm tezinin eleştirel analizi. Ortada şöyle bir tuhaflık vardı: Türkiye'den gelen bir akademisyenin, Alman filozof Habermas'ı Almanlara anlatması. Tam tersi olması gerekirken. Neyse, sunumum bitince şunları düşündüm: Toplantıya katılan genç Alman akademisyenler son derece akıllı, entelektüel ve İngilizceyi anadilleri gibi konuşan kişilerdi. Yerinde vurgu, eleştiri ve önerilerle zihnimi açtılar. Onlara müteşekkirim. Yine şunu düşündüm: Bu genç akademisyenler ileride belki bir Habermas ayarında sosyal bilimci, sosyolog veya filozof olacaklar. Dilin bunda çok etkili olduğunu düşünüyorum. Sosyal bilimler ve felsefe alanında yazılan tüm önemli eserler başta İngilizce, Almanca ve Fransızca olmak üzere belli başlı Batılı dillerde yayımlanıyor. Avrupalı akademisyenlerin en büyük şansı, bu dilleri daha üniversiteye gelmeden önce öğrencilik dönemlerinde çok iyi öğrenebilmeleridir. Ancak onlar için en büyük şans, özgür bir üniversite kurumuna, çoğulcu bir akademik sisteme ve ferah çalışma şartlarına sahip olmalarıdır. Elbette neoliberal kapitalizmin Almanya'da da hükmünü okuduğunu biliyorum: Daimî kadro bulmak çok zor, asistanlar için ücretler çok düşük vb. Ama buna rağmen burada hiç kimseye, hangi konuda, neden, nasıl çalıştığına dair karışılmıyor. Dört aydır burada olduğum halde üniversite kütüphanesi, istediğim 60 kitabın neredeyse hepsini alıp bana verdi. Bu kitapları, araştırmam sürdüğü sürece, benden başkası da kullanamayacak. İşte böylesi şartlardan dolayı bilim burada gelişiyor, demokrasinin kurumları iyi-kötü iş başında. Tam da bu günlerde AKP'li hödük bir profesör, Türkiye üniversitelerinin birer "fuhuş yuvası"na dönüştüğünü açıkladı. Bunu Alman bir akademisyen Alman üniversiteleri için söylese ne olurdu bilmiyorum ama Alman akademisyenler herhalde böyle bir herifi tefe tutarlardı. Hep düşünmüşümdür: Bizim gibi akademisyenleri KHK ile üniversitelerden atarlarken bu tür hödük kişilere akademide yer açma derdindeydiler sanırım. Başardılar da ancak bu, tam bir Pirüs zaferi olacak onlar için. Başarılarının, başarısızlıklarını getirecektir. Pek de uzun olmayan bir vadede. Üniversiteler bizimle özgürleşecektir.

17 Aralık 2020

KİMLİK, DEVRİMCİ POLİTİKA VE MÜCADELE

Asıl kimliğimiz

Üniversite kampüsü içinde yer alan yurtlardan birinde, öğrencilerle birlikte kalıyorum. Gerçi kampüste korona vakaları çıkınca (iki vaka da benim binamda kalıyor, bir üst katta karantinaya alındılar), yüz yüze eğitime ara verilip online eğitime geçildi birkaç gün önce. İki-üç günde bir, temizlikçi kadınlar bu yurtlardaki odaları temizliyorlar. Bugün odama temizlik için gelen iki kadına nereli olduklarını sordum, Hırvatız dediler. İngilizce bilmiyorlardı, çat-pat Almancamla konuşmaya çalıştım. Kampüste temizlik yapan pek çok kadın var, bazıları başörtülü. Bunlardan ikisiyle geçenlerde tanışmıştım; ikisi de sabah 5'ten 7'ye değin iki saat temizlik yapıp ayrılıyorlardı kampüsten.

Burada, Almanların yapmadıkları işleri neredeyse tümüyle yabancı göçmen işçiler yapıyorlar: Otobüs şoförlüğü, inşaat işçiliği, temizlikçilik, market işletmeciliği vb. Kampüs yemekhanesinde çalışan 7 Türkiyeli işçi kadın ve bir erkek var. Zaman zaman onlarla sohbet ediyorum. Birisi bir gün, eskiden bu askeri üniversiteye Türk ordusundan çok sayıda subay geldiğini ama artık gelmediklerini söyledi. Malum, darbe sonrası NATO ile açılan ara meselesi. Kaç gündür Almanya'daki Türkiyeli göçmenlerle ilgili belgeseller izliyorum. Onlardan bir tanesini BBC, 1973'te yapmış. Çorak Anadolu topraklarından kopup gelen işçilerin İstanbul'da çıplak muayene edilerek seçilip Alman fabrikalarında vasıfsız işlerde proletaryanın saflarına nasıl katıldıklarını bu belgesel çok güzel anlatıyor. Bu belgeselde sınıfsal bir yaklaşım sezdim (malum, 1970'lerin başlarında sınıf bakış açısı hala tüm dünyada çok güçlüydü-BBC'nin de kamuculuğu hatırlanmalı).

Fakat Avrupa'ya akan göçmen proletaryanın emek hakları üzerinde yoğunlaşmak yerine zamanla kimlik, çokkültürlülük ve dinsel haklar meşelesi daha ön plana çıktı. Kimlik meselesi, işçi haklarını gölgede bıraktı. Sonuçta Avrupa'da dördüncü kuşak yaşıyor. Son kuşaklardan kimi gençler okuyup toplumda yüksek statülü konumlara gelebildiler ama elbette çok az sayıda kişi için geçerli bu. Hala çoğu ya proletaryanın saflarında asgari ücretle çalışmaya devam ediyorlar ya da sosyal yardımlarla ayakta durmaya çalışıyorlar. Bir de kendimi düşündüm: Proleter bir aile kökenim var; yoksulluğu dibine değin gören ve yaşayan bir aileden geldim. Çocukken siyah lastik ayakkabı giyerdim ki buna ayakkabı bile denemezdi. İzmir'in o kenar mahallesinden gelip şimdi bir Alman üniversitesinde bu göçmenlerin sorunlarını inceleyen bir araştırmacıyım.

Belki de Gramsci'nin "organik aydın" (sınıfla tümleşik entelektüel) sıfatına uygun bir konumda kalmaya çalışıyorum. Hayat her birimizi bir yerlere savururken aslında o hayatı şekillendirenin bizler olduğunu kavradığımızda, proleter ve ezilenlerin neden proleter ve ezilen olduklarını daha kolay anlayacağız. Asıl kimliğimiz, emeğimizde gizli.

4 Kasım 2020

Büyük şemsiye

Geçenlerde Almanya'da Alevi canların düzenlediği politik bir toplantıya katıldım. Konu, elbette Türkiye'deki baskı, yasaklar ve antidemokratik uygulamalarla nasıl mücadele edileceğiydi. Malum, Alman okullarında okutulan İslam din dersleri üzerine bir araştırma yürütüyorum. Bu toplantı, Avrupa'daki Alevileri bu açıdan tanımak adına benim için güzel bir fırsat oldu. Şöyle bir gerçeklik var gibi: SSCB'nin yıkılmasına, postmodernizmin daha rüştünü ispatlayamadığı, neoliberalizmin her şeyi yıkıp geçemediği 1980'lerin sonlarına değin dünyada işçi-emekçi-köylü mücadeleleri az-çok "sınıf" şemsiyesi altında devam ediyor, sendikalar kıran kırana iş yerlerinde mücadele veriyor, insanlar sosyalizme olan umutlarını koruyorlardı. Bu döneme değin çok farklı kimlikler barışçıl ve rasyonel bir biçimde "sınıf" şemsiyesi altında toplanabiliyordu.

Ancak neoliberalizm ve postmodernizmle birlikte "kimlik" politikaları öne çıkınca sınıf şemsiyesi büyük ölçüde parçalandı; ulusal, etnik, cinsel, ırksal, bölgesel diye sürüp giden kimlikler bugün dünya üzerinde çok aktifler. Küresel sorunların savurduğu insanlar bu kimliklere sığınıyorlar. Avrupa'daki Aleviler de neredeyse bütün mücadelelerini (kimliksel, dinsel, politik, sınıfsal vb.) "Alevilik" şemsiyesi altında toplamış görünüyorlar. Sınıf şemsiyesinin altına sığamayan dini kimlikler, dinsel ve politik iddialarını seküler dile din üzerinden tercüme etmeye çalışıyorlar. Aslında Alevilerin Türkiye ve Avrupa'da daha da görünürleşmesi, örgütlenmesi ve aktif-açık politika yürütmesi, sadece yükselen Sünni İslam Ümmetçi anlayışa karşı bir tepkiden kaynaklanmıyor; daha ziyade elzem bir "demokratik demokrasi" arayışına denk düşüyor.

Yani şöyle bir durum var: Dinden kalkarak demokrasi arayışına girişmek. Bu, mümkün mü? Ben mümkün görmüyorum. Din başta olmak üzere çeşitli kimlikler demokratik bir sistemde kimlik haklarına kavuşsalar bile, kapitalizm yerinde durduğu sürece işçi ve emekçilerin durumlarında değişen bir şey olmayacak. İşte AKP'ye oy veren milyonlarca emekçi; bunların bir kısmı "din özgürlüğü" adına oy verdi AKP'ye ancak sonuçta ne bir refah elde edebildiler ne de insanca bir yaşama kavuştular. Üstelik İslam, herhalde en çok AKP döneminde imajından epey bir şey yitirdi. AKP'ye din adına oy verenler yoksulluk, kriz ve sefalet içinde yaşamaya devam ediyorlar. İnsanlar bir dine inanabilirler veya etnik, cinsel bir kimliği hak iddiası olarak gündeme getirebilirler ancak şiddetli

bir yağışta hepimizin altına sığınabileceği tek kimlik, sınıf kimliğidir. Bunu toptancı bir iddia, kapsamlı bir politika ve gerçekleşmeyeçek bir hayal olarak görenler mutlaka vardır. Ancak kimliklerimizi korumak kadar o kimliklerin temelini oluşturan insanca, hakça ve adil bir düzende yaşamak iddiası da en büyük ve anlamlı mücadele perspektifimiz olmalıdır.

11 Kasım 2020

Başarıyla övünmek

Türkiye, başarıya aç ancak başarılarını nasıl anlamlandırıp kutlayacağını bilmeyen bir ülke. Bunu yakın geçmişte Orhan Pamuk ve Aziz Sancar, Nobel ödülünü aldıklarında görmüştük. Şimdi aynı durumu Almanya'daki Türkiye kökenli iki profesörün Koronavirüs aşısını bulmalarında yine yaşıyoruz. Piyasa değeri bilmem kaç paraya fırlayan BioNTech firmasının kurucuları olan Özlem Türeci ve Uğur Şahin ile ilgili övündüğümüz konular (Almanya'da büyük bir şirket kurmaları, tıp okuyup profesör olmaları, virüs aşısını bulmaları, mütevazı yaşam biçimleri vb.) elbette takdire şayan. Ancak bizim övündüğümüz şey aslında bunlar değil. Aleviler, bu başarıyı bu iki kişinin Alevi olmasına bağladılar (ben Alevi olduklarına dair bir bilgi bulamadım). Milliyetçi/Atatürkçü cenah bu isimlerin çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'ni, hatta Türklüğü temsil ettiklerini söylediler. Avrupa'da yaşayan muhalif demokratik kesimler ise, bu iki isimin başarısında Türkiye'nin hiçbir katkısının olmadığını, eğer bu iki isim Türkiye'de üniversitede çalışıyor olsalardı, muhtemelen hain ilan edilip KHK ile işten atılacağını, dolayısıyla başarının ardındaki asıl etkenin özgürlükçü Alman eğitim sistemi olduğunu ileri sürdüler.

Yani her kesim, bu başarının ardındaki yapısal etkenleri bir biçimde birtakım özlere (kimlik, din, milliyet vb.) bağlayıp durdu. Kimse bu iki ismin aslında "bilim emekçisi" olduğunu düşünmedi. Onların sıkı biçimde çalıştıklarını, yaptıkları işe önem ve emek verdiklerini yazmadı. Varsa yoksa, bu iki ismin soyu-sopuydu; habire bu iki kişinin mezhep ve milliyetiyle ilgilenip durduk. Oysa bilim evrenseldir. Her yerde aynı kanunlar geçerlidir. Bu iki ismin çalışmalarını yöneten ilke ne milli gurur ne dini inanç (olabileceği gibi olmayabilir de) ne de Türkiye kökenli olmaktır. Orhan Pamuk veya Aziz Sancar da muhtemelen, "bir gün Nobel ödülünü alayım da ülkemin adı duyulsun" diye düşünmemiştir. Her sporcu, bilim insanı, sanatçı veya araştırmacıyı motive eden ilk şey, mesleğinde iyi ve başarılı şeyler yapmak inancıdır. İcat, keşif, yenilik vb. gibi şeyler yalnızlığa dayalı, yorucu, kimi zaman demoralize eden yoğun çalışmalara bağlıdır. Başarıya giden yolu çok az insan destekler ancak sonuçta başarının kendisine, hak etmedikleri halde, herkes sahip çıkar. Kimse bu iki ismin nasıl, ne kadar, neden ve nasıl çalışıp da bu başarıya imza attığını sormadı. Çünkü bizde başarının nedenlerini tartışmak yerine, başa-

nyı gösteren sonuçların nasıl ilan edileceği, etiketleneceği ve bunlardan nasıl yararlanılacağı üzerinde durulur daha çok.

Aziz Sancar'ın Nobeli hangi çalışmalarla aldığı üzerine çok az insan kafa yordu ancak popüler medya, kanaat önderleri ve hatta sıradan insanlar için önemli olan, onun bu ödülü bir Türk olarak almasıydı. Şimdi eğer bu koronavirüs aşısı tüm dünyada insanlığı kurtarırsa, bu iki bilim insanının adı çok daha fazla duyulacak. Aklı başında insan, grup ve toplumlar, aşının niteliklerine odaklanırken, biz ise bu iki değerli insanın kimliğine takılıp kalacağız. Eğer bana sorarsanız, bu başarıdaki ilk etken, bu iki bilim insanının çok çalışması ve verdikleri emektir. Almanya'nın sağladığı uygun şart ve avantajlar ancak ikinci planda gelir. Tamam, Türkiye'den farklı kesimler olarak sevinelim ancak bir de kendimize şu soruyu soralım: Bu iki değerli bilim insanı neden Türkiye'de değil de Almanya'da yaşıyorlar? Neden gençlerimiz dışarıya kaçmak istiyorlar?

12 Kasım 2020

Çekiç, çivi ve inşaat işçisi

Dünyanın çivisi çıktı mı? Açın bakın tarihe, dünyanın çivisinin çıktığını söyleyen birileri her dönemde var olmuş. Bugün de var. O yüzden geçmişe göre daha iyi bir hayat yaşadığımız çok tartışılır. Refah arttı, teknoloji ilerledi, bilim gelişti, pek çok icat yapıldı, yenilik oldu falan diyen epey bir insan bulabiliriz çevremizde. Fakat bu kadar ilerlemeye karşın hala dünyanın pek çok yerinde inanılmaz ölçüde sefalet, ahlaksızlık ve yoz rejimler var. Dünyanın çivisi belki de Havva'nın yasak elmayı yemesiyle çıkmaya başlamıştı mı demek lazım? Kapitalizm, küresel ısınma, virüsler derken çivi iyice yerinden çıktı, yapı sallanıyor nicedir. Peki, yapıyı ayakta tutan "çivi" nedir? Nedir bizi bir arada tutan şey? Din mi? Para mı? Zorunluluk mu? Sosyal adalet ve eşitlik mi? Milliyet mi? Cinsellik mi?

Yıllar önce eşimin bir akrabasına bayram ziyaretine gitmiştik. Eşimin akrabası, Türkiye'nin büyük tarikatlarından birine mensup(tu). Evde komşusu da vardı. Eşimin akrabası sürekli dini konulardan bahsediyordu. Bir ara kendisine epey kulak kabarttım çünkü cinlerden bahsediyordu. Eşimin akrabası iyi cinlerin eve kapıdan, kötü cinlerin de su giderlerinden girdiğini söylemişti. Biri kapıdan, diğeri de su giderinden... Ve buna benzer daha birçok hikâye anlatmıştı. Sonrasında düşünmüştüm: Bir insan böyle şeylere neden ve nasıl inanır? Ancak çok sonra da şöyle düşünmüştüm: İnsanlar, saçma, mistik veya spiritüel de olsa, birtakım şeyler uydurarak ve bunlara inanarak aslında yaşamlarının dayanılmaz yüklerine katlanmaya mı çalışıyorlardı. Yani din, büyü, inanç, fal, burç gibi şeyler son derece insani (elbette Marksistlere göre yabancılaşmış bir zihnin ürünleri bunlar) şeyler miydi?

İnsan, hikâye uyduran bir yaratıktır. Dil, ona bu yetiyi sağlar. Bu hikayeleri üretmek ve dinlemek, zor şeylere katlanmayı bir parça da olsa sağlar. Marx, dinin, halkların/insanların afyonu olduğunu söylerken, onun uyuşturucu etkisinden ziyade, zorluklara katlanmayı sağlayan boyutuna veya gücüne dikkat çekmişti. "Ruhsuz dünyanın ruhu, kalpsiz dünyanın kalbi" olan din, bize çivinin neden çıktığını (imansızlık) ve nasıl yerine yeniden çakılabileceğini (imana gelmek) açıkça söyler. Söyler ama inançta akıl aramak boşuna ancak insanların neden inandıkları da akılcı biçimde açıklanabilir. Kapitalizm, modernleşme ve gelişen bilimle birlikte dinlerin etkisini kaybedeceği ve özel alana çekileceği iddia edilmişti ancak pek de öyle olmadı. Dini inanç temelli birçok organizas-

yon tüm dünyada etkili oluyor nicedir. Hükümet kurmaktan çeşitli bireysel aktivitelere değin dindarlar çok etkinler.

Peki, bir şeye iman etmek bizim sorunlarımızı çözüyor mu? Kimi filozoflar (örneğin Habermas), Hıristiyanlığın demokrasiye ahlaki sezgileriyle bir temel sağlayarak olumlu bir rol oynadığını söylemişti yakın geçmişte. Epey tartışmalı bir tez ama çok da kışkırtıcı. Sorun şu: Din, büyü, sihir, spiritüel şeyler, insanın metafizik ihtiyacını karşılamada birebir. En akılcı insanların bile fal baktırmaları başka nasıl açıklanabilir bilmiyorum. Falın yanı sıra büyüye ve burçlara inanmak, boynunda tılsımlı kolye taşımak vb. Modern insan bir yönüyle hala geleneksel davranıyor. Canavar, vampir vb. hikayeler neden onca ilgimizi çekiyor acaba? Bunca bilimin içinde metafizik aslında bizim yitip gitmeyen bir yönümüz mü? Kimileri çiviyi sağlamlaştırmak için göğe, boşluğa bakarken kimimiz de o çivinin aslında insanın kendisi olduğuna inanmaya devam ediyor. Bitirirken: Kendisini çekiç sanan kişi, başka herkesi çivi olarak görürmüş. Birileri için de çekiç aslında Tanrı'dır. Ben ise konuya daha basit bakıyorum: çekiç ve çivinin ne olduğunu en iyi inşaat işçileri açıklayabilirler.

14 Kasım 2020

Ayar verme

Çakıcı adlı mafya bozuntusunun Kılıçdaroğlu'nu sefil bir dille tehdit etmesini izledik. İşin politik yönü olmasa, durup düşünmeye değmez. Ama bu karanlık tipler, her zaman "iyi saatte olsunlar"ın namlı adamları olarak kirli işler yaparlarken bütün ülkeyi mahvedecek eylemlere imza atmaktan çekinmediler, çekinmezler. Yaptıkları şey, argo dilinde "ayar verme" veya 28 Şubatçıların deyimiyle "balans ayarı". Fakat bu ayar verme, tehditten usturuplu eleştiri, karalama, komplo ve sabotajlara değin epey bir geniş alanı kaplıyor. Aslında gündelik dilde, hele şu sosyal medyada bile birbirine ayar vermeyen neredeyse yok gibi. Herkes birbirini "düzeltiyor"; çoğu insan yanlış yapanları doğruya davet ediyor. İşte bir dizi üzerinden bile birbirimize girdik. Düşünce ve pratiğin tekelinin sizde olduğunu iddia ettiğiniz sürece, başka herkes, kendi davanıza tebliğ edilmesi gereken olgunlaşmamış/ham, yanlış, amatör, cahil, geri zekalı, aptal vb. olarak görünür.

Habermas postmetafizik düşünceye geçerek postseküler toplumlarda dini ayinler uygulayan dünya dinlerinin dayanışmacı ilişkilerinden seküler kamusal uslamlamanın bir şeyler öğrenebileceğini ileri sürmüştü. Yani karşılıklı (mutual) öğrenme süreçlerine girmek için diyalog kanallarını açık tuttuğumuzda, artık uzlaşmaya varabilmek için, peşinden gidebileceğimiz en akılcı argümanın inşa edeceği "iletişimsel akıl"ın demokrasimizi güçlendireceğini iddia etmişti. Çok iddialı bir tez. Yani diyor ki Habermas: Ne senin ne benim aklım üstün veya hakikatin tekelini elinde tutuyor. Gelin, farklılıklarımızla birlikte diyaloga girip tartışalım ve "Hakikat"i değil "hakikatler"i ortaya çıkaralım. Veya üretelim.

Bu bize oldukça yabancı bir yöntem veya uslamlama. Hani millet aklını pazarda satışa çıkarmış ama herkes akşam eve yine kendi aklıyla dönmüş. Bizde kimse, kimsenin aklını beğenmez. Her birey, kendi aklını tekel olarak ilan etmek ister. Öyle olunca argümanlar havada uçuşur ancak her argüman yere yine kendi başına iner. Sosyal medyada, geçmişte bir seçim esnasında ülkücülerin kurt işaretini yapan Kılıçdaroğlu'nun fotoğrafını paylaşan kimileri, "bırakın it ile çakal birbirini yesin" havalarında şeyler yazdılar. Bu kesime göre aslında orta oyununda birbirine benzeyen iki figür, farklıymış gibi olsa da aslında gözbağı yapan kasıtlı oyunun figüran oyuncularıydılar. Kendilerince bu konuda öyle düşünmeyenlere ayar vermiş oldular. Bizde zaten pazarcıdan karizmasına güvenen çeşitli liderlere değin herkes karşısındakini hep "düzeltir". "Tek-

zip" kurumumuz iyi çalışır. Onca düzeltici performanslara rağmen ülke neden düzelmez, o da ayrı bir konu. Çakıcı'nın tehdidi, Kılıçdaroğlu nezdinde aslında tüm demokratik güçlere karşı yapılması bakımından ciddiye alınmalı. Eğer bir ayar vereceksek, birbirimize değil, karanlık güçlere karşı vermeliyiz. Bunun için de bize lazım olan "Akıl" değil, "akıllar".

19 Kasım 2020

CHP ve Çakıcı

CHP, daha doğrusu Kılıçdaroğlu yıllardır ilginç bir politik strateji izliyor. Bu stratejinin pek çok ayağı var ancak en önemlisi, AKP'den kurtulabilmek için sosyal demokratların, iki kesimi asla karşılarına almamasına dayalı kimi pratik ve düşünceler içermesi. Bu iki kesim, dindar muhafazakârlar ve ülkücüler. Stratejinin bir diğer ayağı ise, Kürtlere karşı "mesafeli" olan ancak tümüyle kopmayan bir duruşa dayanıyor. Akılcı bir strateji gibi görünüyor. Strateji, temelde AKP'ye karşı olan herkesi büyük bir şemsiyenin (Millet veya Demokrasi) altında tutmayı baş hedef kabul etmiş gibi. Bu strateji, "Millet İttifakı" üzerinden, Davutoğlu ve Babacan'ı içine alacak şekilde giderek de genişliyor. Genel kanı, bu politik stratejinin, ister pragmatik isterse popülist deyin, bugüne değin en başarılı sonucunu yerel seçimlerde verdiği yönünde. İstanbul ve Ankara, bu stratejiye dayanan taktik hamlelerle kazanıldı.

Ancak Türkiye'nin devasa sorunları var ve bunlar kısa vadeli taktik hamle ve stratejilerle çözülemez. "Millet İttifakı" içinde yer alanlar, bugün çözüm olarak sunulan politikaların gelecekte sorun yaratan kaynakları olabilirler. Halk, eğer iyi anlatılırsa, tutarlı politikalara prim verir. Ne var ki, Türkiye gibi ülkelerde "düzeniçi/müessses" politikaların sağlam, sabit ve değişmez ilkelere dayanması mümkün değil. Koalisyon adı altında olmayacak birliktelikler (CHP-MSP, SHP-DYP, DSP-MHP-ANAP vd.), pragmatist, yer yer oportünist hareketlere sahne oldu geçmişte. "Milli çıkar", "parti menfaatleri", "ülkenin sıcak gündemi" vb. başlıkları altında bir sürü ilkesizlik yaşandı. Bir birliktelik için eğer en başında ortak ilkelerde anlaşamıyorsanız, bir süre sonra birbirinizin kuyusunu kazmaya başlarsınız. Kendinizi "parti çıkarlarımız" adı altında bir sürü saçma şey yaparken bulursunuz.

Bu konuda CHP, ilginç bir örnek sergiliyor son zamanlarda. CHP'nin birkaç yıldır ülkücülere olan teveccühü, bir noktadan sonra partinin artık kendine yabancılaşmasının ciddi sıkıntılarından birine sahne oldu. Tamam, Ankara'da ülkücü kökenli Mansur Yavaş ile verimli bir deney(im) yaşıyor CHP. Buna göre yerel yönetimde rasyonel/halkçı bir model yaratılmaya çalışılıyor ancak Yavaş, şu anda o mahallenin tam göbeğinde yer almadığı için hareket sahası oldukça geniş ve esnek; bu yüzden çok da başarılı görülüyor kimi çevreler tarafından. CHP ve Yavaş arasındaki ilişki, ne "içermeci" (onu partiye asimile etmek anlamında) ne de "dışlayıcı" (onu tümüyle Ülkücü tabana doğru itecek şekilde) biçimde işliyor.

"Orta yol"da bir sentez yakalanmaya çalışılıyor ki, doğrusu da bu. CHP'nin Yavaş ile olan modeli (belli bağlamlarda bu model sağ kökenli İmamoğlu üzerinden de işliyor-İstanbul yerelinde İBB ve İYİ Parti arası ilişkiler bakımından) belli ilkeler üzerinden gidiyor gibi görünüyor. Ancak Yavaş başka, Ülkücüler başka.

Sorun şu: CHP, ülkenin temel sorunlarında ülkücüleri ülkücülere şikâyet ederek hangi sorunu çözmeyi düşünüyor acaba? Böyle yaparak onlardan oy alacağını mı sanıyor? Örneğin eski Ülkücü Çakıcı, yeniden kan dökmeye dayalı yeni bir politik hamlenin tezahürü olarak Kılıçdaroğlu'nu rezil bir dille tehdit ediyor ancak bu tehdide aynı sertlikte karşılık verileceğine "sandıkta görüşürüz" gibi saçma bir cevabın yanı sıra Türkeş'in ülkücülerin mafyayla ilişkisi olamayacağına dair eski sözleri, CHP sözcüsü Engin Altay tarafından kamuoyuna sunuluyor. Bu artık akılcı bir politik strateji değil, ilkesiz bir duruştur. Seçimlerde Ülkücülerin oylarına talip olsan bile, bir kitle partisi olarak "işçi", "emekli", "yoksul", "gençler" şeklinde halk katmanlarını tanımlayarak oy istersin ancak spesifik bir kesimin adını zikredemezsin. Yavaş, Ankara'da "herkese" seslenerek her kesimden oy aldı. CHP bu saatten sonra Ülkücü, muhafazakâr seçmenlerle alan daraltmayı bırakıp "yoksullar", "işçiler" ve "demokrasi" temelli geniş bir politik cephe kurmalıdır. Kriz, kritik politikalarla aşılabilir. Belli grupların hassasiyetlerine dokunmayalım şeklindeki çekingen politikalar yerine, ülkenin temel sorunlarını nasıl çözeceğine yoğunlaşarak ancak seçmen kitleni genişletebilirsin.

20 Kasım 2020

Neden kötüyüz?

İnsanlık tarihi "evet, ben kötü biriyim, bilerek de kötülük yapıyorum" diyen çok az insan görmüştür herhalde. Ne var ki, şöyle bir çevrenize bakın; muhtemelen kötü olduğuna inandığınız çok fazla insan ismi sayarsınız. Ancak herkes kendisini iyi sayar, iyi olarak görür. Kötüler, bizden ırak olan insanlardır. Öyle mi gerçekten? Onca çok insan iyi, kötülerin de sayısı az ise, bu kadar çok kötülük, bu kadar az insanın eseri midir? Arendt'e referansla, yaşadığımız şeyler, "kötülüğün sıradanlığı" da değil hani; daha ziyade standart, yaygın ve etkili halleridir.

İnsanlık tarihi kötülüklerle doludur. İnsana, hayvana, doğaya, denizlere, gökyüzüne, kültür ve kimliklere, ezilenlere, bizden olmayanlara yaptığımız kötülüklerin listesi saymakla bitmez. Peki, soru şu: Bu kötülük, insanın faraza içkin doğasından mı kaynaklanıyor yoksa bir sistem sorunu mudur? Hobbes, "insan, insanın kurdudur" diyerek ilk görüşe yakın durmuş; Marx gibiler ise her türlü alçaklığı, ahlaksızlığı, kötülüğü, düşkünlük ve yabancılaşmayı bir sistem sorunu olarak ele almışlar. Dostoyevski'nin romanlarındaki kahramanlar, inanılmaz kötülük ile ekstrem bir naif iyilik arasında gidip gelirler. Freud da bilinçaltımızdaki ilkel itkilerin bizi rahat bırakmadığını ancak bunlara iyi-kötü hâkim olarak uygarlığı kurmayı başardığımızı iddia etti.

Ben, insanın kategorik olarak ne iyi ne de kötü olduğuna inanan biriyim. İyilik-kötülük, göreli ahlaki kavramlardır da üstelik ancak tüm anlamını da bir sistem içindeki uygulamalarda bulurlar. Üniversitede akademisyenlik yaptığım yıllarda herkes tarafından sevilen iyilik meleği ve timsali olan insanları bir türlü sevememiştim; evet iyiydiler, yardımcı oluyorlardı, işlerini de iyi yapıyorlardı, herkesi hoş tutuyorlardı ancak bu tür insanların sistem kaynaklı haksızlık, kötülük, sömürü gibi konularda hiçbir tavır almadıklarını gördüğüm için onların iyi olma halinin, kötülük karşısında alınan bir tavırdan ziyade, bir tür bireyci bencillik olduğunu düşünmüştüm. Kötülük soyut bir şey değil. Birilerinin bir şeyler veya çıkarları adına yaptıkları istenmeyen davranışlardır. Ancak tarihte neredeyse bütün kötülükler iyilik adına yapılmıştır. Her ülkenin saldırı değil savunma bakanlığı var ama onca işgal, saldırı, fetih hareketi falan nereden kaynaklanıyor acaba? Bir zamanlar "iyilik yap, iyilik bul" sloganı olan bir film izlemiştim. Seyirciyi ağlatan türden bir filmdi. Ancak son derece naifti ve sistemsel sorunlar yerine, insan doğasını sorguluyordu sadece.

Marx, insan doğasının insanlar arası ilişkilerden başka bir şey olmadığını iddia etti. Bazen çok basit düşünmek, en zor soruların cevabını kolayca bulmamızı sağlar. Örneğin: Kötülük diye bir şey yoktur, kötü insan, kötü politikacı, kötü kapitalistte temsil edilen "kötü sistemler" sorunu vardır. Kötü sistemleri de "iyi bir insan" haline gelerek çözemezsiniz. Ütopyacı sosyalistler bu türden alabildiğine iyi niyetli projelerin peşlerinden koşmuşlardı ancak kapitalizm, iyilikle değil, ancak mücadeleyle yıkılabilir. İmamlar camilerde hep iyi şeylerden bahsederler. O cemaat o gazla gidip iyi şeyler de yapabilirler ancak cemaati temsil eden insanlar, boşlukta değil sınıfsal, politik, ekonomik ilişkiler içinde yaşarlar ve her konuda dine veya iyicil ahlaka göre karar almazlar. AKP'ye gözü kapalı oy veren milyonlarca insanın derdi, "iyilik dünyaya hâkim olsun" safiyaneliği değil, aksine basbayağı ekonomik çıkarlardır. O yüzden bir insanın iyi mi yoksa kötü biri mi olduğunu, boşluğa asılı olan ahlaka değil, sistemle olan ilişkisine bakıp ona göre karar vermek lazım diye düşünüyorum.

21 Kasım 2020

Devrimciler

Sanırım şu hayatta tanımlaması en zor karakter, devrimci tiptir. Çünkü bir devrimcinin yaptığı akıl almaz işleri hiçbir maddi çıkar, statü beklentisi, bencil amaç veya kariyer hesabı açıklayamaz. Kendini adamışlık, maddi dünyanın sükseli işlerini geride bırakır. Romantik kişilik dünyanın nesnel yorumlanmasına eşlik ederken devrimci, varoluşunu büyük hedeflerin arkasında gerçekleştirir. Çoğu zaman kendi hayatını vererek. Marx'ın bir "romantik devrimci" olduğunu iddia eden bir yazı için geçen yaz ona ilişkin biyografileri okurken bir şey dikkatimi çekmişti: Marx, gazetelere yazdığı yazılarındaki bir kelime için bazen sabaha değin düşünürmüş. Yazı bittiğinde de sadece Engels'e gösterirmiş, onayını almak için. Bir kelimeye takılmak, belki basit gelebilir çoğu insana; hatta önemsiz, gereksiz. Ancak Marx, sanırım kendi hayatı ve ürünlerinin sosyalizmin tarihine altın harflerle yazılacağını biliyordu ve kelimelerinin bile kendisinden sonra bitmez-tükenmez yorumlara konu olacağını tahmin ediyordu.

Hayatın bütün ayrıntılarına dikkat eden bu bakış açısı aslında son tahlilde bütünselcidir. Devrimci, gördüğü ormanda ağaçları tek tek seçebilecek bir formasyona da sahiptir. Lenin'de bu tutum had safhadaydı; tanıdığı onca insanda dikkat ettiği ayrıntılar, aslında onun, yaşamı bütün renk, özellik, unsur ve verileriyle kavrayabilmesinin kanıtı gibiydi. Toplumlar bilimde, siyasette, ekonomide, teknolojide nice devrimci çıkarıp duruyorlar. Şaşmaz bir kanun bu. Yaşam devinirken toplumların devrimci çıkaramaması düşünülemez: Devrimcilerin antenleri, ilginçtir, her türlü haksızlığı, eşitsizliği, adaletsizliği, sefaleti, sömürüyü algılamaya dönüktür. Bu bir karakter ve kişilik yapısı ancak devrimcileri, başkalarından ayıran şey, yanlış ve olması gereken doğru arasındaki ilişkiyi görebilecek bir formasyonu edinebilmek için akıl almaz bir eğitim sürecine girmeleridir.

Bütün devrimciler hem kitapların hem de olayların iyi okurlarıdır. Kimisi doğru bildiği sayfaları ezberlemek için biçilmiş bir kaftandır: Öğrenilen, mutlaka aktarılmalıdır. Eski bir devrimcinin lakabı "teyp Sülo" imiş. Olduğu gibi aktaran, aktardığını elbette yorumlayan. Devrimci, yorumlamadan duramaz. Bir hapishanede kolektif okuma ve tartışmalarda kendisine özeti çıkarılması için verilen 150 sayfalık kitabın 250 sayfa özetini çıkaran devrimcinin durumu budur: Hayat, olduğu gibi aktarılamaz; ekleme, yorum ve düşülen şerhler mutlaktır. Her birimiz geldi-

ğimiz şu hayata bir şeyler katarız; emek verir, alın teri akıtırız. Yaşamımızla milyarlarca hayat içinde fark yaratmaya çalışırız. Devrimciler öyle değil: Onların hayatı zaten farklıdır. Farklı bir şey yaparak fark yaratmak gibi bir durumları olmaz. Tanıdığım nice devrimcinin hayatı, eğer bu dünyanın verili bir anlamı varsa, işte tam da o anlamın kendisidir.

11 Aralık 2020

Solcuların anne sevgisi feodal mi?

Bu soruyu hep düşünmüşümdür. Neden? Zaman zaman devlet, solcuları davalarından vazgeçirmek için "duygusal kırılma" yaratma imkanına sahip olan anneleri devreye sokmuştur. Ancak aynı anneler, kimi konjonktürlerde, birden "devrimci(lerin anneler(in)e" dönüşebilmiştir. Misal, bir sosyalist militanın anılarından okuduğum bir saptamaya göre solcular, 12 Eylül sonrasında en büyük kazanım olarak iki şeye işaret ettiler: Anneler ve insan hakları. O anneler ki, darbecilerin tüm baskı ve zorlamalarına rağmen soğuk kış günlerinde hapishane kapılarında saatlerce bekletilirken tir tir titremelerine rağmen işkencehanelerdeki çocuklarının peşlerini hiç bırakmadılar; onların, gerektiğinde hem anneleri hem de avukatları olabildiler. O anneler, çocuklarının giderek sırdaşı, dava arkadaşı ve "yaşamlarının anlamı"na dönüştüler.

Ancak 1980 öncesi, anne-aile sevgisinin ben, "feodal" ilişki diye suçlanarak bir parça geri planda tutulduğunu düşünüyorum. Anne değil de, annelik ilişkisi bir ölçüde feodal, kız/erkek arkadaşı "küçük burjuva" alışkanlığı olarak görülürdü. 1980 öncesi tanıdığım hiçbir devrimci arkadaşımın kız/erkek arkadaşı yoktu. Varsa bile, çok gizli tutulurdu. O zaman "çıkma" yerine kullanılan "konuşmak" ifadesi, son derece anlamlı bir ifade olsa da sanırım listede en son sıralarda yer alıyordu. Bu tutum, aile kurumuna karşı olmaktan ziyade, yarın devrim olacakmış hissine kapılan gençlerin tüm zaman, dikkat ve çabalarını politik alana kaydırmalarından dolayıydı. Mahkemelerde mesleği sorulan militanların "devrimciyim" demeleri, onların tüm yaşamlarını tek bir ideale adadıklarının işareti olsa gerek.

Ancak devrimcilik bir meslek değildi, olamazdı da; olamayacağını, 1980 sonrası "dışarı" çıkanların belli sektörlerde (bilhassa yayıncılık, reklamcılık, çeviri vb.) yaptıkları işlerle ortaya çıktığını görüyoruz. Ancak tüm bu süreçlerde anneler, "annelik" duygusunu/gereğini sonuna değin çocukları için çalıştırmasını bilebildiler. "Annelik" aslında bir kurum değil, doğal bir duygu durumudur. Bu duyguyu hissetmeyen çok az "çocuk/evlat" olsa gerek. Hapishane görüş günü fotoğraflarına bakın; en mutlu anlar, annelerin boyunlarına sarılma anlarıdır. Kanımca sol, anneliği "modern sol" formlarda alabildiğine yeniden tanımlarken "feodal" tutum, değer ve tanımlamalardan uzak durdu. Oysa annelik, aslında sonuna değin feodal bir ilişkiler demetidir. Evlat, annesine sorgusuzsualsiz bağlanır; bu tür bir "bağlılık" (engagement), Sartre'ın kastettiği

anlamından çok farklı olarak, politik veya bilinçli hiçbir şey içermez. "Anakız/oğul" ilişkisinde boyun eğmenin bin bir formuna rastlarsınız ama hiç yadırgamazsınız; doğal bir sevgidir bu, mantığa gelmez, politik olarak tanımlanamaz, sonuna değin eşitsizlikçidir. Ancak bu feodal anne sevgisinin doğal/duygusal boyutu babalıkta birden sert, yüzsüz ve alabildiğine mantıksal formlara bürünür. Mahpuslar en güzel mektuplarını annelerine yazmışlardır belki de.

Türkiye solu, kendini modernleştirirken anneliği de elbette rasyonelleştirmeye çalışmıştır. Sistem, anneliği belli gün ve koşullarda bir tüketim nesnesine çevirirken sol, özelikle sosyalist feminizm, anneliğin "yakıcı" sevgi, iş yükü ve kocalığa/erkekliğe göre tanımlanan görevlerden kalkarak ezilmenin nesnesi olan kadınların haklarını ve bilincini ön plana çıkararak farklı bir boyuta geçmiştir. Ancak ben hala şunu düşünüyorum: İster üretilen bir ideoloji isterse doğal bir tutum olsun, annelik, her türlü politik meselenin ötesinde "akıl almaz" bir sevgi üzerine kurulmaya devam ediyor. Şair Nevzat Çelik, acaba "Şafak Türküsü" adlı şiirini (sonradan Ahmet Kaya'nın güzel sesinden dinleyerek daha bir etkilenmiştik) neden ve hangi duygularla, neyi hedefleyerek yazmıştı? Neden babaya değil de anneye seslenmişti?

19 Aralık 2020

Bir solcu neden muhafazakâr olmak zorunda?

1917 Rus Ekim Devrimi'nin ardından yaşanan tartışmalardan birisi de, Çarlık döneminden kalan unvan, titr, lakap ve selamlaşma biçimlerine ne yapılacağı idi. "Yoldaşlık" kültürü radikal biçimde yeni bir irade yaratırken, Çarlık döneminden kalan her şey reddedilmedi. Lenin, eskiden bu yana gelen şeylerin (bilgi, görgü, çalışma biçimi vb.) en azından bir süre daha kullanılması taraftarıydı. Zira toplumlarda kesin kopuş diye bir şey olamaz. Cumhuriyetçi Türk Devrimi, Osmanlıdan kalan kimi geleneksel şeyleri yasaklayarak kendince bir yol tutturmuştu ancak, örneğin eski yazıyla yazılan eserler yakılmadı. Yanılmıyorsam Troçki de Mustafa Kemal gibi düşünüyordu. Sorun, "bir gecede cahil kaldık" meselesi değil; daha derin.

Filozof Hannah Arendt, eğitimde başarı için antik Yunan dönemi geleneklerine dönüş yapılması gerektiğini ileri sürmüştü. Nice eğitim felsefesi akımı, eğitimde nesiller arası intikalin sağlanabilmesi için eski kültürün okul aracılığıyla muhafaza edilmesi lazım geldiğini formüle etti. Muhafazakarlık, Batı'da çok ciddi politik bir akım haline gelmeden önce, zaten kültürel temelde formüle edilmişti. Bu deyim kabaca "korumacılık" olarak tarif edilemez. Toplumsal sürekliliğin sağlanabilmesi, en devrimci anlarda bile gerekiyor. Tanıdığım nice solcu, "geleneksever"dir. Köy Enstitüleri'nin yaratıcısı İsmail Hakkı Tonguç, Pestalozzi kaynaklı Alman modern eğitim düşüncesini çantasından çıkarıp olduğu gibi uygulamadı; Anadolu geleneğiyle sentezledi. Türkiye solunun geleneklerle değil ama muhafazakarlıkla ciddi bir sorunu oldu. Bu sorunun ana kaynağı, muhafazakârlığın sadece veya büyük ölçüde din ile eşitlenmesidir. Oysa bu bakış açısı yanlış. Misal: Şu günlerde bütün Türkiye solu, İBB'nin arkasında saf tutarak, "Kanal İstanbul"un yapımına karşı çıkarken aslında İstanbul'un özgün kültürel yapısını korumaya çalışıyor (elbette rant vb. mekanizmalara da karşı durarak).

Bu aslında "kültürel muhafazakarlık" olarak yapılması gereken bir şeydir. Gerektiğinde Haydarpaşa Garı, gerektiğinde bir Kilise veya Osmanlı menşeli camii için yaptığımız savunma hattının taşları bir nevi kültürel muhafazakarlıkla örülüdür. Sol, her türlü tarihsel kalıntı, geleneksel örüntü, eski ritüel ve kadim inancı, sırf içerdiği zenginlik, insan için anlamı ve kültürel-tarihsel süreklilik için savunur, savunmalıdır da. Bu, "gericilik" değildir. Geride kalan şeylerin hepsinin zararlı olduğu söylenemez. Bir çarşıya girdiğimizde geleneksel el sanatları ustasını ne-

den inmenerek izleriz? Hangi solcu geçmişte halk oyunu oynamadı ki? "Baca kültürü"nün kaynağı nedir? "Feodal anne sevgisi" nereden geliyor? Devrimci solun da sahiplendiği "şehitlik" kültürünün temeli nedir? Genel inanışın aksine, devrimci solcular, halkın kültürünü sahiplenirler. Başka türlüsü nasıl olur bilemiyorum.

Modernlik ille de geleneğin muhafaza edilmesine karşıt değildir; olmak zorunda da değil. Benim pek çok muhafazakâr arkadaşım, tanıdığım var. Onlarda kendimi temize çekmiyorum; tarihe, kültüre ve geleneklere baktığımızda aynı heyecanı duyduğumuz için belki de birbirimizi anlayabiliyoruz. Şimdi şu dönemde Türkiye'nin yağmalanmasına karşı çıkarken korumaya çalıştığımız şeyleri bir düşünün: Tarihsel eserler, köylünün toprağı, ormanlarımız, madenlerimiz, denizlerimiz ve boğazlarımız, kimi kültürel inanışlar, kimlikler, diller, inanç biçimleri, gelenek ve görenekler... Hepsi de bizi biz yapan şeyler. Bizi köylünün yanında uluslararası tekellere karşı tetikte tutan şey, ne kadar varsa artık, hepsinin de muhafazası değil de nedir? Temeli sağlam olmayan yapıların ayakta durması mümkün değildir. Daha yukarı sıçrayabilmek için daha derine inip oradan güç almak gerekir. Son bir soru: Marx, doktora tezi olarak neden acaba Demokritos ve Epikür'ü seçti? Neden 2500 yıl öncesinde kalan iki filozofu inceleme gereği duydu?

21 Aralık 2020

Sol, gündemi nasıl belirleyebilir?

Zor bir mesele. İletişim aygıtlarının çoğu iktidarın elinde, ha babam borazan gibi çalıştırılıyor. Althusser'in deyimiyle bir "ideolojik devlet aygıtı" olmuş durumda. "Anaakım" denilen liberal medya mecrası çoktan bitirildi. Medya, iktidara ait ve muhalif olanlar diye kabaca ortadan ikiye ayrıldı. AKP, hemen her icraatıyla gündemi belirleyebildi. Ancak gündem belirlemede muhalefet de birkaç kez başarılı olabildi: Gezi, 17-25 Aralık, CHP'nin Adalet Yürüyüşü vd. Fakat dikkat ederseniz iktidar, gündemi, medyayı, muhalefet ise daha ziyade sokağı veya yolsuzlukları/hukuksuzlukları kullanarak belirliyor. AKP, gündemi muhalefeti ezerek, muhalefet de buna yanıt vererek belirlemeye çalışıyor. Aslında gelinen şu noktada AKP'nin elinde gündemi belirleyecek fazla bir enstrüman kalmadı ama muhalefetin elinde bolca var: Hukuksuzluklar, açlık, işsizlik, çevre katliamı, şiddet, enflasyon, düşük ücretler, geçim, korona vb.

Normal koşullarda iyi bir muhalefet, bunca olumsuz durumu kullanarak iktidarı koltuğundan hemen indirir ama bizde bir türlü olmuyor bu. Ana muhalefet CHP'nin bunda en büyük taktik hatası, nesnel gerçekliğe uygun öznel koşullar yaratmak yerine, AKP'ye "laf yetiştirmesi". Muharrem İnce, Erdoğan karşısında bu yüzden başarılı olamadı. Aslında CHP veya muhalefetin yapması gereken çok basit bir şey var: AKP'ye cevap vermek yerine, halka gidip olanları anlatmak ve onların çözüm önerilerini dinlemek. CHP ve diğer partiler bunu bir türlü yapmıyor veya yapamıyor. İktidar, medyada kendini anlatırken, muhalefetin sokaktan başka şansı yok. Sokak derken gidip gösteri yapın da demiyorum; gecekonduları arşınlayın, gidilmedik köy bırakmayın, dağlardaki çobana bile ulaşın, atölye ve fabrika önlerinde ajitasyon yapın vb. Geçmişte sosyalist gençler, ajit-prop'u hemen her ortamda (anfilerden toplu taşıma araçlarına değin) yaparak en teorik, soyut ve çetrefilli meseleleri anlatabildiler. Bir örnek: "Soygun düzenine son vereceğiz" demek hiçbir şeyi anlatmaz zira son derece soyut, sorumlusu ve adresi belli olmayan bir ifade bu. "Beşli çete" sloganı da öyle. Bütün kamu ihalelerinin iktidara yakın beş şirkete verilmesinin halkta yaratacağı bir karşılık yok. Bunu söyleyeceğinize, gidip bütün pazar yerlerinde, iktidara gelirseniz neyi nasıl yapacağınızı anlatsanız daha verimli olur. Halk, bunca sorun karşısında yüzünü hala muhalefete dönmemişse, muhalefette bir alternatif göremediği içindir.

Göbbels'in elinde propaganda aracı olarak radyo vardı ancak bana göre en iyi propaganda aracı, insan ve onun sesi, yüzü, mimikleridir. Televizyonlardaki tartışma programlarını sadece orta sınıflar izler; alt sınıflar ise karmaşık düşünceler yerine sloganlara bakar, inanır. Geçmişte SHP genel başkanı Erdal İnönü gibi politikaya çok uzak birine, basit bir slogan ("Limon gibi sıkılmak istemiyorsanız, bize oy verin") epey oy kazandırmıştı. Sosyolog Basil Bernstein, okula gelen işçi sınıfı kökenli öğrencilerin "kısıtlı bir konuşma kodu" kullandığını söylerken bize bir şeyler anlatmaya çalışmıştı. Bundan benim anladığım, verilecek mesajların halkın entelektüel kapasitesiyle uyumlu olmasıdır. Eleştirel pedagojinin kurucusu Paulo Freire, Brezilyalı topraksız işçilere/köylülere okuma-yazma öğreterek onların bilinçlenmelerini sağlarken bütün eğitim faaliyetini (örneğin öğretilecek kellime ve konuları) onların gündelik hayatına bakarak belirlemişti. Dolayısıyla, ülkedeki gündemi belirlemek, ezilenlerin gündemini ve o gündemi halkın nasıl düşünüp dillendirdiğini bilmekle mümkün olur.

Ülkemiz ağır bir kriz döneminden geçiyor ancak iktidarın oy ve destek oranları buna paralel düşmüyor. Ona hala inananlar var, ama epey de kararsız seçmen, ezilen halk kesimleri de var. Yapılacak en önemli şey, şu aşamada, bu halk kesimlerinin neden kararsız olduklarını ve neyi aradıklarını bilmektir. Bunun için de sürekli onların içinde kalarak onların nabzını tutmaktır. Halk kendi sorunlarını çözme iradesi gösterdiğinde ancak gündem radikal ölçüde değişebilir. Yoksa medyadaki yapay tartışma programları, TBMM konuşmaları, medya demeçleriyle değil.

25 Aralık 2020

Kimlik: "demokratik imkân" mı yoksa "sosyal kafes" mi?

Kimlik, postmodernistler için demokratik bir imkân ancak Fransız sosyolog Alain Touraine için ise bir bireyin toplumda farklı kanallar içinde özneleşerek sosyalleşmesini engelleyen bir sosyal kafestir. Kimlik konusunu tartışmak son derece zor zira kimlik, hem bir insan hakkı hem de insanı, diğer kimliklere gerektiğinde düşman edebilen bir izolasyon ve dışlama aracıdır. Aslında kimliklerin kendiliğinden, içkin bir anlamı yok. Yaşamın içinde üretilirler. Hepimiz, hayatımızın çeşitli dönemlerinde farklı kimlikler ediniriz: Anne/baba, sosyalist, işçi, işveren, Türk, Kürt, feminist, İslamcı, ekolojist, milliyetçi, anarşist, hayvansever...

Bu kimliklerin bazıları son derece ılımlıyken bazıları da ideolojik ve siyasal bir nitelik aldığında, yok edici radikal eylemlerin önünü açan bir kılığa bürünebiliyor. Asıl mesele, giysi gibi, kimliklerimizi üzerimizde nasıl taşıyacağımızdır. Ya da nasıl temsil edeceğimiz, onu nasıl tanımlayacağız ve başkalarıyla ilişkilerimizde nasıl kullanacağımızdır. Askerlik yaparken, hemşeri olan erlerin birbirlerine sürekli olarak "toprağım" demesini tebessümle izlerdim. Aynı köyde/ilçede/ilde doğmuş olmak, onlar için kendi aralarında garip bir yakınlık, daha doğrusu güven yaratıyordu. Buradan kalkarak şunu söyleyebilirim: Türkiye'de kimliksiz olmak çok zor, hatta hiç mümkün değil. Doğduğun yer, soyun-sopunla başlayan sorgulama hemen siyasi ve ideolojik düşüncelerini öğrenmeye değin gidebiliyor. Sorun, bunların olması değil, kimliklerin çoğu zaman bizi birbirimizden aslında yapay sınırlarla ayırmasındadır. Ülkemizde Fransız usulü yurttaşlık felsefesi yeterince ve güçlü biçimde gelişmediği için her birimiz için kimliğimiz, içine sığınabileceğimiz bir koruyucu şeyden başka bir şey değil.

Facebook'daki kümelenmeler (arkadaş seçme kıstasının, beğenmenin, mesaj göndermenin, mesajlara yorum yazmanın içinde yer aldığı "kimliksel kümelenmeler") hep kimliğimize göre şekilleniyor. Başka bir kimliği eleştirdiğinizde, bir başkasının hesabından ya anında siliniyorsunuz ya da adınız bir başkasının arkadaş listesinde sadece atıl bir şey olarak kalıyor. Ülkemizdeki kutuplaşma aslında politik/ideolojik temelli ancak bunu ortadan kaldıracak "yurttaşlık", "sosyal sınıf" gibi kapsayıcı, şemsiye kimlikler yeterince güçlü olmadığı için aynı çıkarlara sahip insanlar birbirlerini rahatça yiyebiliyor. Yanı sıra, bu ülkede eleştiri hâlâ gereği

gibi yapılmıyor; yapıldığında ise, inanılmaz bir kendini savunmadan çirkef davranışlara değin uzanan geniş bir olumsuz davranış listesi ortaya çıkıyor.

Bana kalırsa, Türkiye, ki liklerim demokratik imkân değil, birer kafes olarak yeniden üretildiği bir ülke. Alt/üst veya tali/birincil kimlik ayrımları da yapılmadığından, kendimize biçtiğimiz kimliklerin bazen konjonktür, bağlam ve koşullara göre eleştirilmesi gerektiğinde, bundan imtina ediyoruz. Bitirirken yazayım; şu meşhur klişeyi bilirsiniz: Adamın biri, havaalanında bir tartışma esnasında görevliye "sen, benim kim olduğumu biliyor musun?" diye diklenince, o görevli de bunu ironik biçimde bir soru olarak algılayıp anons ettirmiş: "Burada kim olduğunu bilmeyen biri var. Kendisini tanıyan varsa, lütfen buraya gelsin." Galiba en büyük sorunlarımızdan biri de bu: Kimilerimizin, kimliğini, bir başkasını ezmek için kullanması. İşte o zaman koca ülke, zengin kimlikler diyarından fakir kimlikler kafesine kolayca dönüşebiliyor. Postmodernizmle birlikte kimlikler çoğulluğunu demokratik imkân olarak selamlayanlar epey oldu ancak bunca kimliğin farklılığımıza sahip çıkarken bizi birbirimizden yapay sınırlarla da ne kadar uzaklaştırdığını, ayırdığını görmek lazım.

26 Aralık 2020

Araplaşıyor muyuz?

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 17 Aralık 2020'de Mevlana'nın ölüm yıldönümü nedeniyle düzenlendiği Şeb-i Arus töreninde Kuran'ın Türkçe okunması, yine o bildik tartışmalara yol açtı. "Din polisi" AKP, CHP'nin 1940 ve 1950'lerdeki "Türkçe ezan" okutma huyunu terk etmediğini söyleyerek bir kez daha Kuran'ın dilinin "kutsal Arapça" olduğunu hatırlattı. Ben bu sorunun çok derin ve politik olduğu kadar kültürel olduğunu da düşünüyorum. Şöyle ki, Osmanlı İmparatorluğu, dönemin güçlü milliyetçilik akımından ötürü kendi ulusal bileşenlerini bir bir kaybetmeye başlayınca, İmparatorluğun içinde yer alan ve Müslüman olmaları hasebiyle sadık olacağı varsayılan Araplar da Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizlerle birleşerek Osmanlı ordusunu "arkadan vurmuştu".

Bu "arkadan vurma" hikayesinin jeo-politik gerçekliği elbette tartışılabilir ancak nesnel bir gerçek olarak kavranan ve kötü bir "ihanet" olarak algılanan bu olaya karşı tepki, daha sonra Cumhuriyet'in kuruluşunda Batılı seküler bir politik sistem ve kültürel iklimin yaratılmasında Arap kültürüne karşı alınan tavırda daha bir ete-kemiğe büründü. Mustafa Kemal Atatürk'ün "muasır medeniyet seviyesi" olarak tarif ettiği ve erişilmesini istediği Batılı değerler sistemi içinde kanımca Cumhuriyetçiler, "Araplaşmış İslam"ın dışında, Luther'in radikal Katolikliğe karşı yaptığına benzer biçimde, daha ulusal, seküler ve akılcı, hatta bir tür "protestanlaştırılmış İslam"ı ("bedevi/çöl İslam"ından müreffeh, Batılı ve kentsel, Türkleştirilmiş İslam'ına doğru seküler bir din anlayışı) devreye sokmaya çalıştılar. Bu süreçte Arap olan hemen her şey suçlanarak terk edildi: Arap alfabesi, giyimi, örgütlenmeleri, Kuran dili vb. "Türkçe ezan", "Kuran'ın Türkçeye tercümesi", "İslam dininin Türkçe ibadet ile anlaşılması" gibi adımlar, Batılı formlarda algılanan bir İslam anlayışına kapıyı açarken, bilhassa Fransız Cumhuriyetçi laiklik geleneği benimsenerek de devlet denetimi altında bir İslam anlayışı şekillendirildi. 2002'ye değin zayıflayarak da olsa gelebilen bu gelenek, bu tarihten itibaren laikliğin "liberal", "özgürlükçü" gibi deformatif tanımlarıyla aşılmaya başlandı. İslam, devletin denetiminden devletin sahipliğine geçti. Daha önce "özel alan"la sınırlı kalan İslam'ın devletin resmi ideolojisini oluşturması ve "kamusal alan"ı işgal etmesiyle birlikte bilhassa kentli orta sınıflarda (bunlar daha ziyade sosyal demokrat, liberal ve Atatürkçü kesimlerdir) "laiklik", "kendinde bir yaşam biçimi" olmaktan çıkarak "Cumhuriyet mitingleri"yle birlikte hızla "rejim"i savunmaya meyleden bir "hassasiyet"e dönüştü. Suriyeli 5 milyonun mültecinin gelmesi, başta

Katarlı'lar olmak üzere zengin (ama "görgüsüz") Arapların ülkemizden çok sayıda mal-mülk alması, Karadeniz'de Arap turistlerin iyice görünürleşmesi, birçok kentte yeni Arap mahalle ve dükkanların artarak belirginleşmesi gibi olgular, "negatif Arap olgusu"nu yeniden küllendirdi. Bu "kültürel dışlama/uzaklık" hem yaşam biçimi anlamında sınıfsal unsurlar içeriyor hem de "Araplığa karşı Türklüğü" savunmak anlamında etno-kültürel tınılar taşıyor. Ancak bu "negatif Arap algısı" uzak geçmişte "çingeneler"i (sonra bu ifade özür dilercesine "Roman" ifadesine dönüştü), daha yakın geçmişte "Kürtler"i "mutena orta sınıf kentsel yaşam biçimi" için yabancı (hatta işgalci) olarak görme noktasına değin gelebildi. 2000'lerin ortasında nasyonal-sosyalist "Türk Solu" dergisi bu işi abartarak konuyu "Kürtlerin aşırı üremeleri engellenmelidir" noktasına değin taşıyabildi. Başlıktaki soruya dönelim: 5 milyon Suriyeli ve diğer Arapların ülkemizde bir tür "kültürel kırılma" (kendi kültürlerini egemen sistem içinde etkili bir konuma taşıma) yaratacağını sanmıyorum çünkü şimdilik o güce sahip değiller. Yani Araplaştığımız falan yok. Ne var ki, içimizdeki Araplar, muhtemelen birkaç kuşak içinde egemen Türk kültürüne asimile olacaklar zira şimdiden onların çocukları örgün eğitim yapan okullarımızda güçlü biçimde Türkçe eğitime tabi tutularak zaten egemen Türk kültürü ile Arap ebeveynleri arasında kritik ve gerekli "tercümanlık" rolünü yerine getiriyorlar. Bu "tercümanlık" rolü sisteme entegre veya asimile ederek yakın bir zamanda onları daha etkili konumlara getirecek; tıpkı Almanya'daki gurbetçilerimizin üçüncü-dördüncü kuşaklarında olduğu gibi. Evet, aslında Araplaşmıyoruz ancak otantik değil ama laik/seküler, kentsel ve orta sınıf mutena Türk kültürünün tehlike altında olduğu alarmını veren "İslam üzerinden Araplaştırıldığımız" hissini yaşayan milyonlarca insan olduğunu da unutmayalım. Asıl sorun, "Arap" ile "İslam"ın eşitlenmesidir ki ikisi aynı şey değil. Daha "Türkleşmiş/ulusallaşmış", daha doğrusu bir tür "seküler İslam" anlayışının yaygın biçimde savunulduğu Türkiye'de iyi-kötü, parlamenter demokrasiye yakın, Batılı ve bilime inanan bir kültürel iklim yaratıp aratmadığı sorusu bence asıl sorulması gereken bir sorudur. AKP'nin ilk dönemlerinde Orta Anadolulu küçük/orta büyüklükteki işletmelerin ekonomik anlamda akılcı bir üretim/tüketim ağı yaratmasıyla ortaya çıkan farazi bir "protestanlaşmış İslam" meselesi söz konusuydu. O konu da epey tartışılmıştı. Sonuçta Araplar da herhangi bir ulus. Onlarla kültürel, dinsel ve politik uyuşmazlıklarımız olduğu açık. Dokular oldukça farklı. Ancak demokrasinin turnusol kağıdı, farklılıkların bir zenginlik mi yoksa tehdit kaynağı olmasında oynadığı rolde asıl rengini alır.

28 Aralık 2020

İşçiler

1960 ve 1970'lerdeki ithal-ikameci sanayileşme modelinin yan etkilerinden biri de kimi büyük kentlerde kurulan küçük ölçekli sanayi siteleriydi. Bizim İzmir Çamdibi'nde de böyle bir sanayi sitesi vardı. Yoksul, işçi sınıfından gelen aileler, okullar yaz tatilline girince çocuklarını 3 aylığına buradaki torna dükkanlarına, araba tamircilerine çırak olarak verirlerdi. Bu Sanayi Sitesi'nde ben de çırak olarak çalıştım pek çok yaşıtım gibi, yıllarca da simit sattım, seyyar manavlık yaptım. İşçi aileleri, çocuklarını eskiden sanayiye veya mahalle arasındaki berbere neyim çırak olarak verdiğinde çocukları için "hayatı öğrensin" derlerdi. Yalnız "bizim gibi de işçi olmasın, çıraklık yaparken çalışmanın zorluğunu öğrensin de okumanın değerini kavrasın" anlayışındaydılar.

Türkiye'nin yoksul işçileri, emekçileri, işsizleri için çocuklarının kendilerini aşıp işçi sınıfı dışında, en azından orta sınıf bir meslek ve yaşam tarzına erişmeleri en büyük dilekleri olmuştur hep. Cem Karaca'nın söylediği şarkıdaki "işçisin sen işçi kal" nidasını herhalde çok az işçi sınıfı ailesi kabul etmiştir. İngiliz sosyolog Paul Willis, 1970'lerin ortalarında Britanya'nın bir lisesinde bir grup işçi sınıfı kökenli öğrencinin okulda nasıl da ebeveynleri gibi, mezuniyetleri sonrasında işçi sınıfında yer almak üzere okumaya değer vermeyip yıllarını dersliklerde her türlü haylazlıkla geçirdiklerini çok güzel anlatır "İşçiliği Öğrenmek" adlı kitabında. Evet, işçi sınıfından anne-babalar çoğu zaman, çocuklarının okuyup "adam" olmasını isterlerken, onlara "sınıfın içinde kal, mücadele et" demediler ama bir şekilde kendi sınıflarının değerlerini de bilerek veya bilmeden aktarıp durdular. Türkiye'de her emekçi, emeğin değerini bilir, kutsar, yüceltir, hakkını da arar çoğu zaman ama pek de "işçiyim ben" diye övünmez, imkânı olsa işçi kalmak da istemez.

Biz sosyalistler işçi sınıfını yüceltiriz; bize göre işçiler, kapitalizmin amansız düşmanı, uzlaşmaz karşıtı ve dünyayı değiştirecek güç olarak tarihin asıl devrimci öznesidir. Gramsci'den sonra Marksist literatür, bilhassa Frankfurt Okul ile birlikte işçi sınıfının kapitalist düzene eklemlenip sistemle bütünleştiğini ve devrimci özünü kaybedip başka özneler aramaya koyulmasının son noktası Negri ve Hardt'ın ne idüğü belirsiz "çokluk" kavramı oldu; daha önce 1968 öğrenci olayları sırasında Marcuse de umudunu "marjinallere" bağlamıştı. Teori işçileri terk edince, haliyle işçiler de kendilerini ancak kendilerini inkâr ederek aşma yoluna girdiler. Bugün en çok işçi ve emekçiler için önemli olan asgari ücretin azlı-

ğını konuşuyoruz; gerçekten çok da az, geçim sınırının epey de altında ancak her sene oynanan aynı oyuna milyonlarca işçi-emekçi "yeter artık!" da demiyor. Ülkemizin birkaç fabrikasında işten atma, düşük ücretler, güvencesiz çalışmaya karşı yapılan birkaç grev, basın açıklaması ve protesto, milyonlarca işçinin hiç dikkatini bile çekmiyor. Neden?

Önderlik, örgütlenme, bilinç vb. bir sürü şey söylenebilir ancak şu bir gerçek: Bu ülkede çok ciddi bir "muhafazakâr işçi kültürü" var. "Ekmek yediğim kapıya tükürmem" gibi naif gerekçelerden başlayıp "nasip neyse, o olur", "kaderimiz buymuş demek ki" şeklinde kendini gösteren bu "ben değiştiremem" anlayışı hala çok güçlü. AKP'ye hala oy veren milyonlarca insan bu kitlenin içinde yer alıyor. Garip bir kadercilik, kendini koyverme, boşvermişlik, bu muhafazakâr işçi kültürünün işaretleridir.

Marx, bir gece epey çalıştıktan sonra ertesi sabah Engels'le kahve içerken "dün gece çok önemli bir şey buldum" demişti. Bulduğu şey, "artı-değer" dediğimiz sömürü biçimiydi. Gidip bir işçimize bunu anlatsan anlar, elbette oldukça basit terimlerle. Fakat teoride doğru olan pratikte her zaman karşılığını bulamıyor. İşin içine kültür giriyor. Pek çok sınıfsal sorun kendini kültür dili, kültürel terimler içinde belli eder. Bizim gibi muhafazakâr toplumlarda bir işçi için artı-değer sömürüsü, diyelim yemeğe başlarken bismillah demekten, bayrağa saygıdan, kadına bakıştan daha önemli olmayabiliyor. Postmodernizm bu kültür dilini kimlikleri, etnisiteleri, cinselliği, tarihsellik ve nostaljiyi, bilmem ne tüketim kalıplarını ana mecraya taşıyarak daha da güçlendirdi. Bugün Türkiye'de kimi sol çevrelerde sınıf, işçi, sömürü gibi kavram ve gerçeklikler, maalesef cinsiyet, kimlik, söylem diye başlayıp devam eden kavramlar kadar ilgi çekmiyor. Neden?

29 Aralık 2020

Ben kimim?

Dün yine online dersim vardı. Öğrencilerin kameraları kapalıydı her zamanki gibi; 'kameralarınızı açın, yüzlerinizi görmek istiyorum' diyemiyorum maalesef. Nasıl rahat ediyorlarsa öyle olsun diye düşünüyorum. Dersimi bitirdim, koşumu yaptım, geldim kampüste kaldığım odada yemek yapıp her zamanki gibi tek başıma yedim. Sonra dinlendim, TV'de Alman kanalları arasında gezinip durdum, anlamadığım filmler ve belgeseller izledim.

Bu tür şeyler artık neredeyse hepimizin günlük rutinleridir, biteviye ve mütemadiyen; çoğu zaman sıkıntı kaynağı ama aynı zamanda otomatikleşmiş, düşünmeden yaptığımız şeylerdir bunlar. Herkes kendini iyi tanıdığını sanır ama bizim aynalarımız olan başkaları, bize bizi nasıl gördüklerini söylediklerinde, çoğu zaman şaşırır kalırız, hatta kızar küsebiliriz de. "Bana nasıl böyle bir şey söyleyebilirsin?", "dostum beni yanlış tanımışsın", "ben, hiç de senin tanıdığın gibi biri değilim" diye falan uzar gider. Bunlar, bizim şaşkınlık anlarımızdır ancak aslında bu anlatılanların toplamıyız biz. Kendimiz, sadece bizim kendimize bakışımızın toplamı değiliz, başkalarının aynalarının yansıttıklarıdır da aynı zamanda.

Kendimden bahsedeyim biraz: Hiçbir sol örgütte (parti, sendika, dernek, vakıf vb.) kendimi bulamadım; o tür örgütlerde, tam da "işte ben buyum" diyemedim, her ne kadar bir-ikisinde hala gönlüm (kalmış) olsa da. Ancak gönül başka, mantıksal bir duruşu gerektiren maddi analizlere temel oluşturabilecek bir rasyonalite aramak bambaşka bir şey. Bu durum, sadece kendinizi örgütün rasyonalitesi ile kendi mantıksal duruşunuz arasındaki ilişkinin bir çelişkiye dönüşmesinden kaynaklanmıyor. Şöyle netleştireyim: Herkesin 'sosyalleşmesi' tamamlanmayabilir. Şöyle ki, psikanalist Lacan'a göre hemen her insan, yaşamında üç büyük şok yaşar: 1) Doğum sonrası yani anne karnından dışarı atılmanın yarattığı şok ki bu, aslında "dünyaya gelmek" dediğimiz yeni bir maddi çevreye girmeyi ifade eder (doğum sonrası bebek ağlar veya ağlatılır, anne memesini bulduğunda susar-anneyle bütünlüğü arayıştır memeyi aramak.) 2) Memeden kesilmenin (biberonla beslenme ve onun zararları ayrı bir mesele) bebekte yarattığı sarsıntılar. 3) Babanın yasası: "Büyük Öteki" dediği kurumlar, pratikler, düşünceler, örgütler dünyası yani sosyal dünyaya girebilmek için babanın yasası, yasakları, sınırlamaları çocukları çok sıkar, babaya duyulan nefret ile anneye duyulan aşk arasında bü-

yük gerilimler yaşanır. (Ödip kompleksi başka bir şey tabii ama burada da izleri görülür, tabii erkek çocuk açısından daha çok.)

Benim, Lacan'ın sıraladığı bu ergenlikten kurtulup sosyalleşme aşamam bazı nedenlerden dolayı eksik kaldı; o yüzden girdiğim her çevrede, örgütte kural, norm ve değerlere olduğu gibi uyum göstermek bir yana, onları sorguladım, eleştirdim ve sonunda "küçük kara balık" oldum. Sorun, şeflik, patronluk veya "bir bilen" meselesi değil; nefer olmayı, bıkmadan usanmadan koşturmayı severim. Ancak bu "uyum-culuk", körlemesine bir tabi olmayı, itaat etmeyi içermez; bu, sol formlarda olsa bile bir tür faşizmdir. Ukalalığı hak eden insanların bilgi, beceri ve deneyimleri önünde şapka çıkarır, onların ukalalıklarını hoş karşılar ve hak edilmiş görürüm. Birey, aile, örgüt, devlet ve toplum arasında uygun bağlantılar kurmak, dünyanın en zor işi; ben, bunun rasyonalitesini edinebildim, nasıl olacağını öğrendim ama hiçbir zaman gereğini yerine getiremedim. Çok zor bir iş bu geçişler, transferler, paralellikler kurma işi. En büyük sıkıntım, "farklı olanı" hoş görme kapasitemin çok düşük olması; zaman zaman içimde faşist bir kişiliğin kırıntıları var mı yok mu diye çok düşünmüşümdür; ne de olsa ataerkil, hatta giderek baskıcı ve zorba bir kültür ortamında yetiştirildik. Babadan öğretmene dayak, dosttan arkadaşa baskı, zabıtadan (1970'lerin ortalarında İzmir Santral Garaj'da simitlerimi zorla alıp üstelik döven ve simitlerimizi Fuar'da Hayvanat Bahçesi'ndeki hayvanlara veren zabıta, benim devletle ilk tanıştığım noktadır) polise zorbalık...

Herkes gibi benim de kişiliğimin mahvedildiği maddi güçlerdir bunlar. Bu, ilginçtir, benim bir şeye kolayca sevinmemi veya her şeye toz pembe bakmamı engelliyor ancak tabii umudu yok etmiyor. Bir başkası herkes gibi benim için de bir aynadır ama sadece ayna değil, hayatın anlamıdır da. Çok sevdiğim arkadaşlarım, dostlarım, eşim ve kızım, yakın ve uzak akrabalarım, baktığımda içimi sevinç kaplayan anlarım, nesnelerim, uğraşlarım falan var... Metafizik yapmayı severim, evrenin sonsuzluğu karşısında haddimi bilirim, farklı alemler olduğuna inanırım, bir yaratıcı varsa eğer sorun değil derim ama iflah olmaz bir şekilde, koşulda ve zamanda "hakiki" gerçekliği anlamanın peşinde bitmez-usanmaz biçimde çalışır düşünürüm. Ancak, metafizik alemdeki soyut şeyleri de, ezilen bir insanın nasıl ayağa kalkabileceğini de düşünmeyi çok severim.

Facebook'da üç binin üzerinde "arkadaşım" var, çoğunu tanımam ama sosyal medya üzerinden olsa bile "medyalaştırılmış" arkadaşlığı yine de çok önemserim. Kimi yazdığım yazılar nedeniyle "kabile/aşiret halinde davranış göstermeye göre kodlanmış bazıları, benim üzerimi bir

çırpıda çizebilir, sorun değil. Facebook mecrasında onlar beni, ben onları temas etmeden uzaktan izler dururuz böylece. Örneğin son Eğitim Sen seçimlerini eleştirdiğim için bir grup arkadaşla köprüler atılmış gibi görünüyor; canı sağolsun, içlerinde sevdiğim insanlara sevgim devam edecek, her şeye rağmen. Sonuç olarak, insanın kendini tanıması da anlatması da çok zor. Ben hala kendimi tanıdığımı düşünmüyorum çünkü insan, doğadaki en karmaşık varlıktır. Bir et, kemik, kan, sıvı, kıl vb. yığınından oluşan maddi bedenden nasıl da o derece karmaşık düşünceler, bilim, şiirler, sanat vb. ortaya çıkıyor, anlaşılır gibi değil. Ama bazen önemli olan şu diye düşünüyorum: Mesele, bir şeyi anlayıp bitirmek değil, anlama sürecinin bizi çıkardığı yolculukta aldığımız haz, edindiğimiz zevk, çektiğimiz sıkıntı ve içine yuvarlandığımız kederin bizi biz yapmasıdır. İşte buna hayat diyoruz. Hayat aslında bize kim olduğumuzu söyler ama bunu kapasitemiz oranında anlarız. Varlığımız bilincimizi belirler, sonra bilinç döner o varlığa bir mana katar. İşte o manayı en zengin şekilde işleyenler, kendisinin ne olduğunu en çok bilenlerdir. Ne mutlu o tür insanlara!

16 Ocak 2021

Biz kimiz?

İnsanız, kentlerdeki Türk, köylerdeki Türk, Kafkaslardan göçen Gürcü veya Balkanlardan akıp gelen Boşnak'ız; dağlardaki Yörük, yaylalardaki çobanız; cemlerdeki Alevi, camideki Sünni, fabrikadaki işçi, zabıtanın kovaladığı sokak emekçisi, pazardaki esnaf, banka kuyruğundaki emekli, yurdundan kopup gelen mülteci, ülkenin kaderinde eli olan herkesiz; ormandaki börtü-böcek, baharda kanat çırpan kelebek, havlayan köpek, çayırları kat edip koşan tavşanlarız; düğünlerde coşan köylü, halaydaki kentli, mitinglerde bağıran gençleriz; korkumuzla, sevinçlerimizle, özlemlerimizle, dişimiz-tırnağımızla milyonlarız; fabrika bacalarını tüttüren işçi, tarlayı renklendiren çiftçi, gücüne-kuvvetine güvenen ırgat, yanaşma ve ameleleriz; kadim Anadolu'nun halkları, tarihin bize verdiği renkli kimlikleriz; engin hoşgörünün, koşulsuz misafirperverliğin ve de farklılıkta birlik olanın evlatlarıyız; dağların başındaki duman, sofralarda bölüşülen ekmek, bir gözü fakirin derdinde derdi olanlarız...

16 Ocak 2021

1970'lerin ruhu...

1970'ler, Türkiye'nin gerçek ruhunu arayıp bulmaya çalıştığı bir dönem... Küçük bedenlerin büyük düzenlere kafa tuttuğu bir iklim... Hep bir şeylerin arandığı bir onulmaz çağ... Tam bulmak üzereyken, darbeyle kesilen şanssız, bahtsız bir coğrafya... Aslında iki dünya vardı bu karmaşık ve bir o kadar ruhen temiz dönemde. İki kültür, iki ayrı dünya, iki hayat, iki devran. Devrimci politikalara eşlik eden parkanın yanında İspanyol paça pantolonlar, körpe ve fakat sert bakışların yanında yeni terleyen bıyıklar ve uzun favoriler, protest müziklerin bir diğer ucunda köylü-kentliye seslenen arabesk müzik; Anadolu rockçıların tuhaf giysileri, uzayan kuyruklar, karaborsa, silahlı çatışmalar, hemen her duvarda örgüt imzalı isimler, küçük bedenleriyle dünyaya kafa tutmaya yemin etmiş çocuk denecek yaşta gençler, olağanlaşan cinayetler, moda olan hemen her şeyde kendini feda eden şahsiyetler, yoksul ama aile işi yakınlığın verdiği türlü-çeşitli heyecanlar, Malkoçoğlu'nun bitmek bilmeyen Bizans seferleri, Yılmaz Güney filmlerinde düzene karşı bilenen sert bakışlar, "bir maniniz yoksa annem-babam akşam size gelecek" inceliğini kapıya gönderilen çocukla hayata geçirenler, çok az olan çevirmeli telefonlar, toprak futbol sahaları, ekmeğe sürülen sana yağı veya salça, o bitmek bilmez fakirliğin upuzun yıllarının neredeyse kimsede bozamadığı mutluluğun bir biçimde kendini ele verdiği mekanlar, yazlık sinemalar, kapı önü teklifsiz muhabbetler, çekirdek çitletmeler...

1970'ler bir bilinç çağıydı; okumanın önemli cümleleri ezberlemeyle birbirine karıştığı, gecekondu işgallerinin toprak mülkiyetini yeniden biçimlendirdiği, hemen her mahallede kurtarılan bir şeylerin olduğu, anne-babalara az da olsa tepeden bakıldığı, dünyanın devrimci biçimlerde mutlaka değiştirilmesine inanıldığı, okulların ders alınmak bir yana bilinçsiz öğrencilere ders verilmek için gidildiği, şehir içi otobüslerde ajitasyon çekildiği, korsan gösterilerin ve bomba süsü verilmiş pankartların oraya-buraya asıldığı, hemen her şeye politik pencereden bakılırken başka yerlerden gelen rüzgarların kesildiği bir dünya... Her şey yerli yerinde, her şey karmakarışıktı... Türk Hafif Müziği diye "aranjman"larla estetik haz şekillenirken Anadolu rockçılarıyla, Cem Karaca ile, Dadaşlar'la, Barış Manço'yla, Edip Akbayram'la Türkiye'nin kırsal kültürünün kentlere taşındığı ve fakat halkın otantik kültüründe devrimci öz arandığı, emeğin köylü ile yüceltildiği ve işçilerle devrimci ideallere yükseltil-

diği, politikanın en devrimci formlarıyla her türlü anlam dünyasının şekillendiği uzun, hiç bitmeyecekmiş gibi süren günler, aylar, yıllar...

Hep bir şeylerin arandığı, ille de değiştirilmek istenildiği, her türlü "sıradan şey"in, paranın, "gönül arkadaşlığı"nın küçümsendiği, aile ve akrabalık ilişkilerinden feodal diye uzak durulduğu, otorite olan kurumların üzerine gidildiği bir büyük inat çağı, kendine aşırı güvenmenin dönemi... 1970'ler Türkiye tarihinin en belalı dönemidir. "Bela" sistemleştirilip ideolojikleştirilmiş, "dava" düzeyine çıkarılmıştır. Gündelik, sıradan ve olağan hemen her şeyin "küçük burjuva alışkanlığı" olarak suçlandığı türlü şeyler için zamanın olmadığı, bunlara harcanmaya değmediği bir sıkışma çağıydı 1970'ler...

Birilerinin yani gençlerin acelesi vardı, "yarın" olacaktı, bekleniyordu, olmalıydı, kaçarı yoktu... Dimağlar hemen her şeyi en hızlı şekilde yapacak denli kararlı hale gelmişti; kıyasıya bir yarış vardı; "bir kelime"lik farklılığın üzerine inşa edilen örgütler, bir eylemle birbirinden ayrılan mahalleler, tutulan köşe başları, ellerin yumruklaştığı, yıldızların yoldaş olduğu bir barikatlar dönemi, paramparça coğrafyalar topografyası... Kimisi Ferdi Tayfur'un "Çeşmesi" ile isyan ederken, kimisinin de Orhan Gencebay'ın "kadere sitem" ettiği arabeskiyle çatışmalarını kendi gönlünün içinde yaşadığı bu dönemde temel dil, şiddet ama sonuna kadar isyandı... Kaldırılan baş, dibindeki küçük burjuva ilişkileri elinin tersiyle iterken gözünü çok ilerilere dikmişti. Ufukta bir şeyler görünüyordu sanki. Ufuk yaklaştıkça iyi-kötü seçilen görüntüler, "felaket geliyorum" diyordu. Beş bin genç, aydın, sanatçı, akademisyen, savcı, polis, işçi, kamu çalışanı, velhasıl toplumun her kesiminden insanın kanıyla sulanan bu coğrafyada istenen şeyler öyle büyük şeyler değildi: İnsanca yaşam, emeğin hakkı, bağımsız bir ülke, demokratik düzen... Ama çok görüldü, büyük şeyler denildi ve reddedildi. 1970'lerin her şeye rağmen zengin idealleri, yaşantıları, estetiği, zevkleri, saf dünyaları, iyi insanları, asker postalları altında korkunç biçimde ezildikten sonra, "söz patlaması", "piyasa gerçekliği", "rantın ağırlığı", "başka kimlikler"in ve "yeni savaşlar"ın başladığı bir döneme bırakırken tarihteki yerini aldı. Bu dönemi tam göbeğinde veya ucundan-kıyısından-berisinden yaşayanlar için, yoksulluğun kendi onurunun ayakları üzerinde durduğu bir büyük dünya özlemi, güzel bir hayat beklentisi ve insanca yaşam arayışı olağanüstüydü. 1970'lerin ruhları ya yok oldu ya da büyüdü ama gökler yine mavi, uçurtmalar yine yüksekten uçuyor ve rüzgarlar yine işçiden, emekçiden, ezilenden, insanım diyenlerden yana esiyor, esecek, esmeli...

21 Ocak 2021

'Sol dip dalga' mı geliyor?

Kamuoyu araştırma şirketleri, Türkiye'nin şu anda en önemli sorunları olarak geçim sıkıntısı, pahalılık, enflasyon, işsizlik, geleceksizlik gibi hemen hepsi "mutfak ekonomisi" ile ilgili olan sorunların liste başında olduğunu gösteriyor. Emeğiyle geçinen yani rantiye ve sermaye kesimlerine ait olmayan işçi, kamu çalışanı, köylü, küçük esnaf, emekli, gençlik, prekarya vb. neredeyse burnundan soluyor artık. Pandemi de buna tuzbiber ekti. Sosyal yardım almadan ayakta duramayan, bir lira daha ucuza almak için ekmek kuyruğuna giren, faturalarını ödeyemeyen, iş bulamayan, icralık hale gelen, banka kredisini kapatamayan, borçlar içinde bunalan, sağlıklarını kaybeden milyonlarca emekçi, aslında dip dalgayı oluşturacak bir siyasal önderlik arayışı içinde olduğu için kararsız seçmen sayısı en iyimser anketlerde bile %10 görünüyor.

Kanımca, bir sonraki seçimlerin kaderini "kent yoksulları" belirleyecek. CHP'li belediyelerin iyi çalıştığı algısı çok güçlü; ucuz ekmek çıkararak, askıda fatura uygulamasını getirerek, bebek ve kreş yardımı yaparak halkla doğrudan bağlantı kurup onların en azından açlıktan ölmelerini engellemeye çalışıyorlar. Fakat açlıktan ölmelerini engellemek bir yere kadar; asıl sorun, onlara iş bulmak. Elbette belediyeler, iş bulamaz ama en azından sorunun kaynağını anlatabilirler. CHP, Türkiye'nin devasa sorunlarını çözecek kapasiteyi gösterecek özellikte değil; burada geniş bir "demokrasi ittifakı" kurmak gerekli. Ve yönünü sadece emekçilere dönmesi yeterli. Peki, bu ekonomik sorunların yaratacağı AKP'ye ve düzene karşı genel bir memnuniyetsizlik, yabancılaşma ve giderek radikal muhalefet ihtimali (Gezi'de olduğu gibi) direnişi özneleştirebilir mi? Bu, tümüyle sol kesimlerin, çözümü "güçlendirilmiş parlamenter sistem"e sıkıştırmayan ama onu da bu konjonktürde reddetmeyen, politikanın doğrudan öznesi olan örgütlü halk kesimleri tarafından "doğrudan pratik"ine dayalı (tıpkı Porto Alegre'de olduğu gibi) yapılmasını sağlayacak bir program, kadro ve perspektif oluşturması lazım.

CHP (hukuk), HDP (Kürt Sorunu), Sol Parti (laiklik), EMEP (emeğin sorunları) ve diğer sol partilerin kendilerini daha ziyade tanımladıkları eksenin dışına çıkıp bir "demokrasi ittifakı" oluşturmaları gerekiyor; bunun için elbette "sağ partiler"le de uzlaşı temelinde bazı ortak paydalarda bulaşabilmek de iyi olur. Bu ittifak olmadan kendinde bir dip dalga, "kendisi için dip dalga"ya dönüşemez. Fakat şu da bir gerçek: Geçmişte sıklıkla "nesnel şartlar" denilen bütün olumsuzluklar, memnuni-

yetsizlikler, yabancılaşmalar günümüz konjonktüründe son derece birikmiş durumda. Kabından taşmak üzere. Fakat nesnellik kendindedir; onun ifadesi için bilinçli öznel faktörün, muhalefeti özneleştirecek süreçleri bilinç düzeyine çıkarması gerekir. Bunun için, aşırı kentleşmiş, kentlerin varoşlarına yığılmış on milyonlarca kent yoksuluna Türkiye toplumunda onların dertlerini çözecek bir "çıkış yolu" ancak ve ancak solun inandırıcı olabilecek politikalar üretmesiyle mümkün olabilir. İmamoğlu ve Yavaş'ın anketlerde Erdoğan'la başa baş gitmesi, kimseyi kandırmamalı; her şey seçim sistemiyle oynamaya bağlı. Bunun karşısında güçlü bir "halk hareketi" yaratmak, tek çözümdür.

Sol, 1970'lerde olduğu gibi halk hareketini yeniden yaratabilir. Kenar semtlerde zar-zor yaşadığı halde hala AKP ve MHP'nin politikalarına oy veren %40 insan var. Bunların çoğu yoksul. Bu ideolojik körleştirmeyi, politik kandırmayı, ekonomik sefilleştirmeyi önleyecek tek politika, bilinç yükseltecek sol politikalar geliştirmektir. Şu unutulmamalı: Çoğu zaman sefillik, egemen iktidarın mutlak iktidarını daha da güçlendirebilir zira egemen iktidar, baskıcı ve ideolojik aygıtlarıyla sorunun ana kaynağının muhalefet olduğuna halkı inandırabilir. Bunun sayısız örneği var tarihte. Bunu engellemenin tek yolu, halkla birebir ilişki ve iletişimi yaratan her mekanizmayı sonuna değin kullanmaktır. CHP'li belediyeler bunu yapmaya çalışıyorlar ancak sorunun kaynağı olan sermayenin egemenliğini sorgulamadığı içindir ki, tüm sorun AKP'ye havale edilerek sorunun çözüleceği sanılıyor. AKP döneminde şirketlerin çok kazanması, tesadüf değil ve CHP maalesef bu şirketlerin kazançlarının artması ile halkın daha da sefilleşmesi arasındaki ilişkiyi görmezden gelerek her sorunu AKP'ye havale ederek meselenin sadece politik seçim olduğunu sanıyor. AKP, neden değil, sonuçtur. O nedenleri biliyoruz. Hayır, asıl sorun, sistemin eşitsizlik, haksızlık ve işsizlik üreten altyapısıdır. Orası sorgulanmadan sol bir dip dalga mümkün olamaz. Tezleriniz doğru olabilir ancak onları muhatabına anlatamıyorsanız, hiçbir işe yaramaz.

31 Ocak 2021

Yaşadığımız krizin anlamı

Ben, yaşadığımız ve kendini geçim sıkıntısı, alım gücünün düşmesi, liranın erimesi, işsizlik, pahalılık gibi ekonomik alanlarda kendini gösteren ekonomik krizin ötesinde ciddi bir "değerler krizi" yaşadığımızı düşünüyorum. Marx, kapitalizmin üretimdeki sömürü kaynaklı işgücünün iş ve emeğine yabancılaşmasını, bunun asıl nedeni olarak görmüştü. Sosyolog Weber, çözülen eski değerler yerine konulan rasyonalitenin bürokratikleşme (demir kafes) gibi sonuçlar yaratmasını kriz olarak ele almıştı. Durkheim da "anomi" (kuralsızlık) dediği peşinden gidilecek eski değerlerin gücünü yitirmesi olarak tanımladığı modern dönemin krizine çözüm olarak bilim kaynaklı yeni bir ahlak önermişti.

Türkiye'de bu üç sorun şu anda iç içe yaşanıyor: Şirketlerin ekonomik sömürüsü, kendini sadakatte gösteren AKP'nin partizanca bürokratikleşmesi ve tüm toplumsal kesimlerin norm olarak kabul ettiği bir değerler setinin oluşmaması. Maalesef kutuplaştırma, partizanlık ve baskı, toplumu nesnel ve mevcut sorunları aynı şekilde değerlendirmekten alıkoyuyor. Türkiye çok ciddi bir değerler krizi veya erozyonu yaşıyor. Örneğin feodal dönemde efendiye yanaşmanın bir ilişkilenme biçimi olan sadakat, modern formları altında AKP'nin neredeyse yönetim biçimi haline geldi. En sıradan insan bile, devlette kamu çalışanı veya şirkette bir eleman olabilmek için "torpil" denilen mekanizmanın belirleyici olduğunu, dolayısıyla ayrımcılığın norm haline geldiğine inanıyor.

Liyakat denilen meritokratik sistemin ülkemizde en küçük parçası bile kalmadı. Önemli olan artık, bilgi ve beceriniz değil, "parti-devlet"e olan yakınlığınızdır. Ancak asıl önemli yanı, halk yoksulluktan kırılırken bunun iktidar ve onun oy tabanı tarafından inkâr edilmesidir. Türkiye'ye toz pembe bakan insan sayısı hiç de az değil. Bunların üstelik büyük bir kısmı çok yoksul. Hükümetin çok rahat kandırabildiği insanlar. Yan yana gelen insanları bir yığından topluma dönüştüren şey, ortak değerler setinin norm olarak anayasa ve diğer sözleşme metinlerinde yer almasıdır. Ancak en temel sözleşme metni olan anayasa konusunda bile anlaşmazlık var. Anayasa'ya göre yargılama yapan Anayasa Mahkemesi, son karar mercidir ancak ne yerel mahkemeler ne de hükümet, bu merciinin kararlarına uyuyor. Dolayısıyla, "kimi kimi şikâyet edeceksin" denilen halk deyişi, cari hale geldi. Gelişme diye yol ve köprüleri gösteren bir zihniyet, kendisinin temsil ettiği adaleti yok ettiğinin farkında değil.

Güvenilir bir hukuk sistemi, bir ülkenin en önemli sermayesidir. Öyle bir ülkede hemen her şey düzgün gider; bizde öyle olmadığı için yabancı sermaye artık gelmiyor, ülkeye yatırım yapılmıyor, diplomaside ülkemizin sözüne güvenilmiyor, güven endekslerinde son sıralarda yer alıyor, yolsuzluk gibi sıralamalarda ise başa güreşiyor. Değerler krizi yaşıyoruz çünkü herkesin arkasında birleşebildiği tek bir değerimiz bile yok artık. Bize yol gösterecek bir değer kaldı mı? Yok. Liyakat, hak etme, bilgi ve beceri, objektiflik, saygı diye başlayıp süren uzun listede yer alan kavramların çoğuna yabancılaştık artık. Varsa yoksa hırsızlık, şiddet, cinayet, kandırmaca, yolsuzluk gibi sorunlarla anılıyoruz. Hiçbir konuda şeffaf değiliz; bizi yönetenlerin üst katlarda ne işler çevirdiğini hiç bilmiyoruz. Misal, Merkez Bankası'nın 128 milyar dolarının nereye gittiği bilinmiyor. Ziraat Bankası'nın Virgin Adaları'nda bir naylon şirkete 1.5 milyar dolar krediyi neden verdiğinin bir açıklaması yapılmadı. Öyle olunca ne sorumluluk duyma ne hesap verme ne de yanlışların cezalandırılması söz konusu olabiliyor. Bütün bu kriz yapısının sonucunda halk artık burnundan solumaya başladı. En küçük bir kıvılcım halka yeter artık dedirtebilir. Hükümet de bunu bildiği için polise ve bekçilere, şehirlerin göbeğinde, ordunun ağır silahlarını kullanma yetkisi verdi. Bu, halkı (iç) muhalif değil, (dış) düşman olarak görmek demektir. En büyük kriz de, bu artık şirazesi kaybolmuş yönetim zihniyetidir. Kriz dönemlerinde kritik kararlar alınarak buhran atlatılır. Yönetim artık bunu yapabilecek düzeyde değil. Sonuç, ya acil çözüm ya da sürekli kriz.

3 Şubat 2021

Devrimciler son yolculuğuna nasıl uğurlanmalı?

Başlıktaki "son yolculuk" ifadesine dikkat çekmek isterim. Eğer bir yolculuk varsa, bunun muhtemelen bir varış noktası da olmalı. Ama neresi? Dindar insanlar için bu elbette "öteki dünya"; yani işlenen günah ve kazanılan sevaplara göre, "sırat köprüsü"nden sonra ya cennet (iyi dünya) ya da cehennem (kötü ahiret). Oysa materyalist ve ateist olan devrimciler (elbette içlerinde azımsanmayacak sayıda dindar da var, olabilir) "öte dünya"ya inanmazlar; aslında "son yolculuk" ifadesi, artık anlamsız bir evre olan "ölüm yolculuğu"dur ama bu bir yolculuk değil. Bir son, bir nokta. Bitiş. Öyleyse, neden "yolculuk" deniliyor? Bir başka tartışmalı konu da şu: Devrimcilerin na'şı nereden ve nasıl kaldırılmalı? Ölen devrimcinin ardından ne söyleneceğine değin epey bir çeşitlilik, bir o kadar da tartışma söz konusu.

Son birkaç yıldır Alevi solcuların cenazeleri cem evlerinden sazlı-sözlü, deyişler eşliğinde, elbette ağıtlar yakılarak kaldırılıyor. Bunun Alevi inancına ters olduğunu iddia edenler var. Bilemiyorum, konunun uzmanı değilim. Fakat genelde pek çok devrimcinin na'şı genellikle örgüt bayrağına sarılarak defnediliyor. Ancak camiden kaldırılan da var, ne cem evi ne de camiye uğramadan defnedilen de. Fakat bu yazıda beni asıl ilgilendiren şey, devrimcilerin ardından ne söyleneceği, nelerin söylenmesi gerektiği. Bir sayfa arkadaşımın duvarında buna ilişkin bir kısa tartışma gördüm. Orada, ilgili devrimci arkadaş, ölen devrimcinin ardından "ışıklar içinde uyusun"un anlamının dini olduğunu (çünkü "nur içinde yatsın"a tekabül etmektedir), materyalist devrimciler için bunun kabul edilemez olduğunu yazmış. Bu arkadaşa göre bu ifade mantıksızdır zira 'toprağın altında ışık yok'. Olamaz da. Öte yandan, ona göre, " ölen devrimcinin, daha önce ölen devrimcilere selam götürmesini istemek" de ters, zira bu da öteki bir dünyanın olduğunu ima ediyor. Bu devrimci arkadaşa göre ölenin ardından "sevdiklerinin anılarında ve kavgamızda yaşasın!" ifadesini kullanmak daha doğru. Genelde şu ifadeler kullanılıyor: "Işıklar içinde uyusun", "yıldızlar yoldaşı olsun", "yattığı toprak incitmesin", "anıları kavgamızda yaşasın", "anısı önünde saygıyla eğiliyorum", "devrimciler ölümsüzdür", "güneşe gömüldüler"...

Ölüm, materyalizmin bir parça anlam ve zemin kaybettiği, idealizmin daha çok devreye girdiği bir konu veya an. Anılarla kavganın bilendiği bir bakış açısının iç içe geçtiği bir dönem. Çok zor da bir konu. Materyalist pek çok devrimci, aslında idealist lügate uygun olan çeşitli deyimleri

bilerek veya bilmeden kullanır. "Şehitlik", bunun bilinen en ünlü örneğidir. Kimi resimler çizilir; bulutların üzerinde ölmüş eski devrimciler birliktedir; gülüyor, aralarında sohbet ediyorlar ve kendilerine doğru gelen yeni devrimciyi bekliyorlar. Bu aslında, devrimcilerin de en azından öteki bir "ölüler diyarı" tahayyül ettikleri anlamına geliyor. Çok kullanılan "yıldızlar yoldaşı olsun" ifadesi de, aslında ölen devrimcinin göğe yükselip orada, uzay boşluğunda yıldızlarla (yıldız, parladığı için hep zaferi simgelemiştir sosyalist literatürde, o yüzden pek çok devrimci hareketin logosunda yıldız vardır; yıldız, kırmızıdır yani kanla kazanılmış bir ülkeyi temsil eder) yoldaşlık edeceğini ifade eder. Bu nedenle ölen devrimcinin yıldızlaştığı söylenir.

Zaten gündelik hayatın pek çok alanında yıldız olumlu anlamlar içerir: Yıldız futbolcu olmak, şampiyonluğu temsilen yıldız takmak, okul başarısında yıldızlı pekiyi kazanmak vb. Öte yandan en çok kullanılan "ışıklar içinde yatsın" ifadesi, aslında dinsel tınılar içerse de, Aydınlanmacı geleneği vurgular; çünkü yapılan şey, karanlığa karşı savaştır. Ben kendimce şunu düşünüyorum: Bu konuda kim kendini nasıl ifade ediyorsa, dileğini öyle ifade etmelidir. Cem evinden sazlı-sözlü uğurlama veya camiden kaldırma ya da örgüt bayrağına sarıp sloganlar, şiirler eşliğinde defnetme; herkesin meşrebi, isteği, geleneğine göre. Kimse kimseyi suçlamamalı. Hele ortada bir vasiyet varsa, ona da uyulmalıdır. 2010'da İzmir Çamdibi'nde camideki musalla taşında yatan abimin na'şının yanından geçen kimileri, hiç tanımadıkları bu kişinin tabutunun başına gelip dua okumuşlardı. O gün orada bu gözlemi yaparken kendimi çok rahatlamış hissetmiş ve insanlığa olan güvenim daha bir artmıştı. Duanın gücü veya anlamından dolayı değil; hiç tanımadığı bir insanın bu dünyadan öte dünyaya günahlarının affedilmesini dileyen bu naif bakış açısı, aslında kendinden başkasını düşünecek şekilde, hiçbir karşılık beklemeden veya bir dua ederek günahtan arınmanın gereğini yerine getirerek bir sorumluluk örneği sergilemişti.

Biz materyalistler böyle şeyleri anlamakta çok zorlanırız; çünkü idealizm bizim için bu dünyaya yeterince önem vermeyen uyuşturucu bir ideolojidir. Aslında tam da öyle değil. Ne demek istediğimi anlatabilmem için, Lenin'in idealist filozof Hegel'i okurken kaleme aldığı "Felsefe Defterleri"nde zaman zaman idealizme düzdüğü övgüleri hatırlatmak isterim. Dünya halklarının yaşam ve ölüme ilişkin çok ilginç gelenekleri vardır. Uzak Asya'da bir ülkenin bir bölgesinde belli dönemlerde ölüler mezardan çıkarılır, evine getirilir, elbiseleri giydirilir, onunla sohbet edilir ve sonra yeniden gömülür. Hijyenik değil, barbarcadır, günahtır falan; çok çeşitli şekillerde tepki vermek mümkün. Ancak bu tür gelenek-

lerin ne derece rasyonel olduğu tartışmasını yapabilmek için daha epey bir zaman geçmesi, mücadele verilmesi ve taşların yerine oturması gerekiyor. Son bir söz: Devrimciler, halkların öz evlatlarıdır; tüm mücadeleleri, halkların kurtuluşu üzerinedir. Halkların çeşitli gelenek-görenekleri yerine, onların muktedirlere karşı yaklaşımlarını ele alıp sorgulamak, birincil öncelikte olmalıdır. Diğer konular ritüel olarak insan yaşamının içkin yönlerinden biridir. Yani kültür konusudur ve bir zenginlik olarak bakılmalıdır.

11 Şubat 2021

Sol kelimelerin büyüsü

Geçen buradaki Alman arkadaşım Martin şöyle bir şey demişti: Genelde sağcılar geleneksel, tarihsel ve mitolojik bir dile başvururlarken, solcular teorik, terminolojik ve yöntemsel bir dil kullanırlar. Doğru mu? Büyük ölçüde öyle. Solcularda diyalektik mantığın verdiği üstünlükle aşırı terminolojik, yöntemsel ve teorik konuşma geleneği aslında bir zorunluluk gereğidir. Günahının Marx'a ait olduğu bu kılı kırk yaran, ince işçiliğe soyunan ve karşısındaki muhatabını eleştirel bilince çağıran dilin olmazsa olmazı, ille de olayları büyük resim içinde makro olarak açıklamak, bir "alıntılar ülkesi"nde ağırlamak ve kelimelerin bir büyüsünün olduğuna inandırmaktır. Solcular, onca eylem repertuarına, pratiğe aşırı vurguya ve uygulamanın gücüne rağmen son tahlilde "teorik insan" olmayı severler.

Teorisyen, kelimelerin lezzetini pratik hayatta yapacağı iyi yemek için kullanmasını bilir. Solcunun sermayesi, teorisidir. Bu teori piyasada para etmez; halkın bağrında değerlidir ancak. Bu sermayenin yapı taşları da kelimelerdir. Marx, bir gazete yazısında bile uygun bir kelime bulabilmek için saatlerini harcarmış. Bir kelime, Türkiye sol hareketinde nice bölünmeye, pek çok örgüte ve hatta cinayetlere bile yol açabilmiştir. Türkiye, 1980 öncesi eylemler ülkesi, alıntılar cumhuriyeti ve ütopyalar diyarıydı. Bütün bu ülke, cumhuriyet veya diyarların bileşkesi devrimdi. Bugün bile bir örgütü bir diğerinden sadece kullandığı kelimelere bakarak ayırt edebilirsiniz. Kelimeler sol için fetiş değil, hayatı değiştirmek için bir araçtır sadece. Büyü, fetişizmden değil, pratiğin karşı konulmaz çağrısından gelir.

Fakat sorun şu: Sol, kullandığı kelimelerin ne tür bir büyüsü olduğuna inanıyor? Büyüyle, sihirle elbette işi olmaz solun ancak daha yakından bakıldığında, hiç de öyle değil. Sol, ideolojik, politik ve ille de ekonomik kelimelerinin bir gücü olduğuna olan inancını, kelimelerinin hayatı birebir karşılamasında, o hayatı nesnel biçimde anlatmasında, açıklamasında ve onu dönüştürmesinde anlam bulan bir dünyadan alır. Sol kelimeler, marazi entelektüelin yazıya biçtiği içkin anlamın ötesinde, hayatın içinden akıp gelir; kelime, pratiğin bilgisidir. Mücadeleyle meşruluğunu kazanmıştır, eğer duvara yazılacaksa çoğu zaman buna atfen kırmızıyla yazılır. Sol, dünyayı (world) kelimelerle (words) okur; eleştirel pedagog Paulo Freire'ye atfen yazdım bunu. Dünya, değiştirilmek

için okunur, okundukça yazılır, yazıldıkça alıntılanır, kelimeler evreninde düellolara katılır.

Marksizm, tam bir kelime savaşçısıdır. Kelimelerle kelimeler için savaşır. Gündelik hayatı eleştirip oradan entelektüel maraziliği için veri toplayan şu şehirli orta sınıf can sıkıntılı akademisyen, yazar-çizer, düşünür-düşünmez prototiplerine inat solcu, kelimelerini halkın mücadelesinde biler. Büyüye değil aslında, kelimelerle hayatı büyütmeye inanır. Bazen o kelimeler dev gibi yazılır, böylece kelime devleşir; o zaman da sırf o kelime ile nice devrimci yaşam söner ancak güneşin şafağında kelimeler yeniden ayağa kalkar. Hani devrimciler idam sehpalarında son kelimelerini söylerler ya, işte orada, o anda en ince işçilik zamana - celladın o sandalyeye tekmesini atacağı birkaç saniyelik zamana-karşı bir yarış başlar: Son sözler, en fiyakalı kelimeler olmalıdır çünkü o devrimci tarihte en çok o kelimelerle anılacaktır.

O yüzden sol için kelime, onur, erdem ve ahlaktır. Uğruna can da feda edilir, yeni bir dünya da kurulur. Kelimeler, hayatın basit yansımaları değildir; kelimeler, "pratik teori"dir. Tarihte kelime ustaları (örneğin dengbejler, ozanlar vb.), bir yaşamı anlatırken kelimelerle ruh çağırırlar(dı). Sol için ise, ruhun kendisi kelimeye içkin anlamında değil, yaratacağı atmosferdedir. Kelimeler çağırdı mı, gitmeyen devrimci kalmaz; hele bunlar sazlı-sözlü ise, kelimeler bütün duyguları sırtlanıp insana 'hadi' der.

12 Şubat 2021

Entelektüel yalnızlık

Dün gece birkaç saat boyunca Habermas'ın perspektifinden, Almanya merkezli olmak üzere, (post)sekülerizm, Avrupa, göçmenlik, azınlık olmak, eğitim, okullarda din öğretimi, laiklik gibi pek çok konuyu konuştuk. 80 civarı insanla birlikteydik zoom etkinliğinde. Akademisyenler, öğretmenler, araştırmacılar, köşe yazarları, öğrenciler, değişik meslekten insanlar... Konu oldukça geniş, tartışmalı ve fakat verimliydi biz tartışanlar için. Almanya'ya gelmeden önce Habermas ve diğer konulara ilişkin belli bir ölçüde bilgim vardı ama buraya gelince yoğun bir çalışma temposuna girip 70 kadar İngilizce makale, birkaç kitap, rapor, pek çok internet sitesinde yer alan yazıları okuyup 4-5 tane defter doldurup üzerine de iki derse girerken Almanca öğrenmeye de çalışınca, bir durup kendime sordum: Bunca bilgi yüklemesi, entelektüel olarak depoyu doldurma, düşünce istifleme, eğer bunlardan bir sentez üretemiyorsan, "allamelik"ten, "bilgi hamallığı"ndan öte bir anlam taşır mı?

Türkiyeli aydın veya entelektüellerin en büyük sorunu, mevcudu tekrar etmektir; tekrar, havanın soğumasına izin vermez ama ortamı da iyice ısıtmaz. Başka türlü sorayım: Neden bir Kant, Hegel, Marx, Nietzsche, Foucault vb. ayarında filozof çıkaramıyoruz acaba? Özgün bir şeyler üretemediğimiz belli de, niye? Buna şöyle bir cevabım var: Batı'nın entelektüeli, sistem içinde iyice beslenerek sisteme kafa tutma becerisini gösterirken iyice sosyaldir, oysa bizim aydın ve entelektüellerimiz sonuna değin ve korkunç bir derin düşünsel yalnızlık, kimsesizlik, melankoli duyguları içinde yaşar, barbarca yönetim ve sosyal aymazlıktan ötürü sürekli kederdedir, böyle olunca da "adam olamayacağı"na iman ettiği toplumu anlamaktan ziyade onun kendi düzeyine neden gelemediğini sorgular durur. Bu, onu zaman zaman atıl kılar, hareketsizleştirir, kendine kapatır, içinde bir yerlere mıhlar.

Kant'ın sürekli toplandığı düşünsel bir dost topluluğu vardı, Marx her tarafla ilişkiliydi, Sartre sürekli biçimde gezer dururdu; Foucault hafta sonları meşgaleleri (uyuşturucu, eşcinsel partner vb.) için sürekli mekân araştırırdı. Bu aktiflik, düşüncelerin patlamasıyla sonuçlanırdı çoğu zaman fakat hepsi de korkunç biçimde çalışkan, ayrıntıcı ve mükemmeliyetçiydi. Kılı kırk yaran sabır, özenli bakış, ince işçilik, detaylar arasında gezinme, bütünü kaçırmadan nokta atışları yapabilme vb. Batılı

entelektüelin özellikleri say say bitmez. Habermas'ın Kant ayarında bir filozof olduğuna dair bir iddiam var. Şu anda bu satırları yazdığım laptop'umun hemen arkasında dizilmiş olan Habermas kitaplarına baktığımda "Acaba nasıl bir korkunç çalışma temposuyla yazılmış olmalı bu kitaplar?" diye içimden geçiriyorum. Kuşkusuz Batı'nın entelektüelleri dil, kültür, tarih ve coğrafya bakımından birbirine yakın, iç içe ve neredeyse benzer durumdalar. Fakat felaket bir merak, iddia ve inatçılık olmasa, bunca özgün eser ortaya çıkabilir miydi?

Biz çalışkan bir halk/ulus olarak geçiniriz, doğru ama bu çalışkanlıkta ne merak ne de yöntem var. Aynı hataları yinelememizin ardındaki nedenlerin arasında, bizim okul eğitiminin bize ders aldırmaması var. Okul okuyorsun ama ders alamıyorsun. İlginç ve tuhaf değil mi? Bir de söylediğimiz ve yazdığımız laflarda keramet ararız. Keramet, yaratıcılığa izin vermez. Kendi eserine karşı korkunç bir eleştirel tavır takınmayan entelektüel, ne yaratıcı ne de özgün olabilir. Tabii bunu anlamak başka, içselleştirip gereğini yerine getirmek bambaşka bir şey. Burada, Almanya'da yaptığım çalışmaya dair iddialıyım. Almanya'da, yaptığım türden bir çalışma yapılmamış, varsa bile benim şimdilik haberim yok. Fakat iddianın anlamlı olabilmesi için metodik çalışmaya eşlik eden bir zihinsel lezzet duygusunun kendini ifade edebileceği maddi şartların oluşması lazım. Olgu olarak gördüğün veya belirlediğin şeyin karşılığı olan düşünsel üretimin (teoriden kavramlara, yaklaşımdan yasalara değin) tutarlı olabilmesi için de sık sık dönüp pratiğe bakmak gerekir. Ve bütün bunların yapılabilmesi için Türkiyeli entelektüel veya aydın, en büyük sorunu olan taşralılıktan kurtulup evrensel düşünebilmelidir.

Kant'ın o küçük Alman kasabasında, ömrü boyunca hiç dışarı çıkmadan onca evrensel düşünebilmesinin ardında yatan şey, mekânın düşüncelerle genişletilmesi çabası, yeteneği ve duygusu yatar. Türkiye, şimdilik, mekânın genişletilmesine izin vermeyen dar kafalılığı ile bizleri olduğumuz yerlere mıhlamaya devam ediyor. Onun çekiç, bizim çivi olmamıza izin vermeyecek bir şeyler bulmamız lazım. Yoksa, aynı inşaatın yapı sökümüne devam eder dururuz.

24 Şubat 2021

Deniz Gezmiş'in ikonlaştırılması

Tıpkı Che gibi Deniz Gezmiş de zaman içinde popülerleştirilip ikonlaştırıldı. Che ve Deniz; ikisi de devrimciydi, silahlı mücadeleye inandı, gereğini yaptı ve mücadele içinde hayatlarını kaybetti. Biri kurşunla, diğeri darağacında iple. Trajik biçimde ölümlerinin ardından zaman içinde ikisi de çok konuşuldu, anıldı, sanat ve kültür ürünlerine konu edildi ve nihayet ikonlaştırıldılar çünkü genç, yakışıklı ve ideolojilerinden ödün vermez, düşmanıyla uzlaşmaz ve dik kafalıydılar. Doğru bildiğinden şaşmayan bir çizgileri vardı. İkisinin de ana hedefi, kapitalizmdi.

Ancak, tarihin cilvesi midir bilinmez, kapitalizm bile bu iki isme duyarsız kalmadı, ikonlaştırarak piyasaya malzeme yapmasını bildi. İkisinin de sayısız resmi, filmi, portresi üretildi. Piyasada düşüncelerinden soyutlanarak mistikleştirilip aziz ilan edilme noktasına bile getirildiler. Peki, bu iki laik veya seküler devrimci neden, nasıl oldu da bu ikonlaştırmaya maruz kaldı? Önce ikon nedir, ona bakalım: Ortodokslukta İsa, Meryem ve azizlerin ahşap üzerine yapılmış resimlerine verilen bir isim ikon. Ancak zamanla anlam dönüşümüne uğradı. Bilhassa müzik, spor, siyaset gibi alanlarda başarılı olup öne çıkan insanlara ikon denilmeye başlandı. Bir tür ilah, kutsal figür veya karizmatik kişilik oluyor ikonlar. Ancak ikonlaşabilmek için genç yaşta ve yaptığı işin zirvesindeyken ölmek, sanki asıl kıstas gibi. Hani piyasada alanının ustası, gurusu veya duayeni olarak tanıtılanlara benzer biçimde ikonlar da bir alanın tipik figürü olarak görülür.

Peki, Mahir Çayan, İbrahim Kaypakkaya veya diğer 68 önderleri neden Deniz Gezmiş denli ilgi çekmedi, ikonlaştırılmadı. Sanırım bunun yanıtı, Deniz'in romantik kişiliğine sinen devrimciliğinin son ana, bir darağacında can verişine değin uzlaşmaz ölçüde devam etmesi, son nefesini vermeden önce bile slogan atarak devrimciliğini sürdürmesi, inandığı yolda baş eğmemesi, genç kuşaklara kendisinden etkilenmeye açık bir öykü bırakması. Mahir Çayan da Kaypakkaya da sıkı devrimcilerdi, düşünce ve pratiklerinden ödün vermediler ancak Deniz, onlardan çok daha fazla konuşuldu. Deniz silahlı bir devrimciydi ama kimseyi öldürmemişti. Sanırım devrimci romantizmde bu unsur da etkili olmuş olabilir. Fakat asıl nokta, Deniz'in heybetli duruşu, parkası, hülyalı bakışları, yakışıklılığı. Bu özellikler onun ikonlaştırılmasına yetti. 1980'lerin sonlarında tanıdığım bir devrimci, Deniz'i bir kez Ankara'da uzaktan gördü-

günü ve dev gibi bir heybete sahip olduğunu anlatmıştı. Bu romantik ve fakat gerekli abartı, aslında devrimci mücadelede kişilere istedikleri kahramanı yaratmak için gerekli iradi gücü verir. İnsanlar her zaman kahramanlara, liderlere, öncülere, sıra dışı kişilere ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyacın karşılanması için insanlar bu kişilerde, kendilerinde olmayan nitelikleri bulduklarına inanıp onlarla özdeşim kurarlar. Örneğin Deniz'in portresini mitingde taşıyan bir genç, aslında bir tür Deniz olduğunu düşünüp davayı sürdürdüğüne inanır. Ölen insanda kendini bulmak, tarih içinde kendini konumlandırabileceği birini bulmak, geçmiş ile gelecek arasındaki sürekliliği sağlamak bakımından gerekli ve önemli.

İkonlaştırmada nesnel özelliklerden ziyade öznel bakışlar bir rol oynar ancak bir noktadan sonra ikonlaştırma, ikon ilan edilen kişiyi gerçek düşüncelerinden soyutlayıp onu mistikleştirebilir. Deniz'in darağacında attığı son slogan iyi bilinir ama şiir üzerine, politika hakkında, dünyaya dair düşünceleri pek bilinmez. Çünkü mistisizm, ikonlaştırırken, kişiyi asıl mecrasından çıkarıp göklere bulutların üstüne çıkararak asıl meramı unutturur.

27 Şubat 2021

Faşizme karşı: omuz omuza mı yoksa bacak omuza mı?

"Faşizme karşı bacak omuza", daha ziyade LGBTİ taraftarlarının Gezi sürecinde ürettiği bir slogan olarak görülse de, öncesinde anarşistler tarafından kullanılmıştı. İlk duyduğumda, hınzır ve "kara" Gezi mizahının ürettiği keskin hiciv dilinin en nadide, yaratıcı ve "kodu mu oturtan" örneklerinden biri olarak görmüştüm. Sloganlar eylemlerde çok iş görür ama sadece slogan olarak kaldığında, teori ve pratiğin bir işine yaramaz. Fakat başlıktaki ikilem aslında sosyal bilimler literatüründe ve sol cenahta çok derin bir ayrışmanın sarih bir ifadesidir. Şematikleştirerek yazıyorum: "Omuz omuza" diyenler, sol siyasetin yani sosyalizm mücadelesinin sınıf temelli, "bacak omuza" diyenler ise daha ziyade "liberal sol" politikanın kimlik temelli yapılmasını arzu ederler. Daha katı sosyalist sol çevreler için kimlik(ler) sorunu (cinsiyet-kadın, etnisite, dil, ırk vb.) sınıf mücadelesinin tali/ikincil bir konusudur, merkeze alınmamalıdır ve sınıfsal pozisyona göre anlamlandırılmalıdır. Postmodernizm, daha çok da postyapısalcılarla (Foucault vd.) birlikte uygun bir zemin bulan, reel sosyalizmin çöküşüyle birlikte rüştünü de ispatlayan "kimlikçi çizgi" ise politikanın, "meta anlatılar" (büyük izmlerin totalleştirici özneleri) çerçevesinde değil, öznelerin gündelik hayatının kıvrımlarında, derin hücrelerinde yatay olarak tüm topluma yayılmış her türlü iktidar biçimine karşı yapılması gerektiğini düşünürler.

Katı sosyalist çizgi, kimlik mücadelelerini "hafife" alırken, (cinsel) kimlikçiler de sosyalist çizgidekileri daha ziyade ahlaki kavramlarla (homofobik, namus bekçisi, ahlakçı, feodal vb.) eleştirirler. Dolayısıyla sosyalist sol, sınıfı temel devrimci özne olarak görürken ikinci çizgi ise total/tekil özne anlayışına karşı öznelerden, hatta öznelerin içinde yer aldığı söylemlerden, arzulardan, tekilliklerden, minör düşüncelerden, moleküler mücadelelerden bahsederler. Dolayısıyla Marx'ın sınıf mücadelesi kavramını reddederek veya modifiye ederek yeni bir kavramsal mücadele hattı kurarlar: beden politikaları üzerinden şekillenen söylem (Focault), arzunun sömürgeleştirilmesi (Deleuze), olay üzerinden toplumsalın okunması (Badiou), cinsellik/beden temelli feminist politika (Butler) vb. Yani bunlar, kapitalizmde yeni tahakküm alanları olarak kabul edilir. Bu da demek oluyor ki, "liberal sol kimlikçi çizgi"ye göre kapitalizmde insanlar sadece emek bakımından değil, başta beden, cinsellik, dil, arzu, etnisite, ırk gibi pek çok alanda sömürülüyor; o halde

mücadele hattı, sadece sınıf üzerinden kurulamaz, aksine genişletilmeli ve ne nerede iktidar varsa, orada mücadele edilmelidir (Foucault).

Komünist sosyalistler ise bu mücadele hattının genişletilmesinin asıl hedefi ıskalayacağı, temel çelişkinin görülmesini engelleyeceği, işçi sınıfını önemsizleştireceği itirazıyla karşı çıkıyorlar. "Kimlikçi çizgi", toplumda sömürünün geniş bir alana yayıldığını ve her nerede sömürü varsa (örneğin özel alan ilan edilen ve fakat politik görülen aile/ev içinde bile) orada politik bir mücadelenin verilmesi gerektiğini ileri sürerek direniş hatlarının hem yaygınlaştırılmasını hem de genişletilmesini öneriyor. Marksist sınıf kavramı böylece bileşenlerine (cinsiyet, beden, arzu, erkeklik/kadınlık, dil, etnisite, kimlik, kültür vb.) ayrılırken mücadele alanı da genişliyor.

Sosyalist kamp ise mücadele alanı ve hattının gereksiz bir sürü yere (yaşam tarzı, kültürel kamplaşma, ezilen kimlikler, dışlanan alternatif cinsellikler vb.) doğru genişletilmesini, asıl meseleden kopmak olarak görüp kıyasıya eleştiriyor ve tüm bu yeni mücadele hatlarını kapitalizmin veya liberalizmin sol üzerindeki "ideolojik asimilasyonu"na bağlıyor.

Peki, bu derin yanılmadan hangisi haklı, nesnel ve gerekli? Ben bu sorunun oldukça yapay, gereksiz ve verimsiz olduğunu düşünüyorum. Şöyle ki, bazen kapitalizme/faşizme karşı muhalefet veya mücadele çok basit bir fikir, kelime, işaret, iz, kavram, harf vb. üzerinden verilmek zorunda kalınabilir. Bütün bunlar, o özgül koşullarda "sarı öküz"dür ve bir kez verildiğinde, gerisi gelir. Gezi'de bu ortak mücadele hattı basbayağı "ağaç" üzerinden kurulmuştu ama o ağaç, hem çevreyi, hem rantı hem iktidarın hoyratlığını hem de uğruna verilen canları ifade ediyordu. Hani Zapatistaların subcommandantesi Marcos, CIA'nin, onun gay olduğunu iddia etmesi üzerine "evet ben San Francisco"da bir gay, Güney Afrika"da bir siyah, Avrupa"da bir Asya"lı, İspanya"da bir anarşist, İsrail"de bir Filistin"li, San Cristobal sokaklarında bir maya yerlisi, Almanya"da bir Yahudi'yim, bir işsiz, mutsuz bir öğrenciyim..." yanıtını vermişti. Elbette yerli hakların bir neferi, gerektiğinde komünist, yeri geldiğinde müşfik bir insandır.

Ağrı ve acı neredeyse, mücadele hattı orada kurulmalıdır. Ben kişisel olarak sınıf mücadelesini her şeyden üstün tutarım ama tüm ez(il)me biçimleri de, var olduğu sürece, sınıfın mücadele hattının içinde yer almalıdır, alır. Gezi'de apolitik denilen gençlik ayağa kalktı, duvarlara yabancısı olduğumuz sloganları yazdı, polise yeri geldi çiçek verdi veya karşısında kitap okudu, saatlerce ayakta durdu, parkta komün kurdu, parasız bir hayat da olabileceğini göstermeye çalıştı... Kadın, eşcinsel,

trans, Kürt, işçi, başörtülü, işsiz, engelli, gariban, evsiz, mülteci, sığınmacı... Kapitalizm herkesi sömürür. Her nerede sömürü, baskı ve dışlama varsa, sosyalistler insanlığın vicdanı olarak orada olmalıdır. Sınıf mücadelesi fabrika, grev veya toplu iş sözleşmesinde göstermez kendini; hayatın her alanında vardır. Önemli olan, onu tüm zenginliği ve sefaleti içinde kavrayabilmektir. Faşizme karşı omuz da bizim bacak da, beden ayrı, kafa da.

1 Mart 2021

Ödün vermeden yaşamak mümkün mü?

Hani bazı insanlar vardır, ödün veya taviz vermeden, hadi Kaypak-kaya'ya atfedilen sözle söyleyelim, işkencenin en ağırı altındayken bile "ser verip sır vermeden" yaşamaya çalışırlar. Bu, her insan için, her koşul, zaman ve bağlamda mümkün mü? Pek sanmam. Ödünsüz, taviz vermeden, bildiğini okuyarak yaşamak çok çok zor bir şey. Neden? Biraz irdeleyelim; hayatın kıvrımlarına, derin hücrelerine, ayrıntılarına inerek bakmaya çalışalım. Gündelik hayatımız bir "er meydanı" veya "savaş alanı" değil; yani yakınımızdaki herkes, rakibimiz değil. Ailemiz, dostumuz, arkadaşımız, kimi tanıdıklarımız ve hatta tanımadıklarımızı bile "idare etmek" zorunda kalırız çoğu zaman. Çünkü onlar hayatımızın bir parçası, anlam dünyası, gerekli unsuru, olmazsa olmazlarıdır.

Kısaca, sevdiklerimiz veya tanıdıklarımıza sayısız ödün veya taviz vermekle geçer yaşamımız. Bunu bilerek yaparız, olan bitenin de farkındayızdır çoğu zaman. Çünkü bir toplum içinde yaşayabilmek için, radikal bir muhalif olsak bile, pek çok resmi kurala, norma, değere, ilkeye, ahlaki kaideye veya dinsel değerlere uymak zorunda kalırız. Kimi insanların bazı yanlışlarını görmezden geliriz, inanmadığımız kimi şeylere zaman zaman onay vermek zorunda kalabiliriz, olmak istemediğimiz yerde bulunabiliriz vb. Örnekleri artırmak mümkün. Ödünsüz yaşam, ilkelerde mümkün olabilir; politik kimliğe, ideolojik yapıya, örgütlenme biçimine bu ödünsüzlüğü vazeden ilkeler yedirilebilir. Ancak teori griyken yaşam yemyeşil, dinamik ve esnektir.

Dünya farklılıklar üzerine kurulmuştur; birbirinin aynısı şeyler bulmak mümkün değildir. Bu farklılıklar ortamında "Öteki" dediğimiz insan, düşünce, yapı, sistem, çıkar, kültür, kimlik, inanç ve gruplarla bir arada var olabilmek için bir adım geriye çekilmek, ortak kurallara uymayı vaat ederken kendimizin bazı doğru bildiklerimizi askıya veya paranteze almak, kimi konularda taviz vermek zorunda kalabiliriz. Bu normal, yaşamın doğası böyle; demokratik yaşam bir farklılıklar rejiminin ortak ilkelerde buluşması sistemidir. En radikalimiz bile esneyebilir, nihayetinde duvar değil, ağaç, toprak, su veya ne bileyim hava gibi olmaya çalışırız: Geçirgen, yayılmaya müsait, pek çok şekil alabilen doğal bir şey. Kimi insanlar, yaşamlarını anlatırken hayatları boyunca hiç taviz vermediğinden, geri adım atmadığından, hep doğru bildiği şeyleri okuduğundan, hiç pişman olacak işler yapmadığından bahsederler; bu konuda çok iddialı veya "iddiacı" da olabilirler. Bu belki o kişinin yaşamı-

nın belli bir yönüyle (örneğin politika veya meslek hayatı) doğru da olabilir ancak tüm sosyal hayatı boyunca bunun böyle olması mümkün değil.

Yani, yaşamımız çoğu zaman kimilerini idare etmekle, yanlışlara ve zalimliklere dişimizi sıkmakla, hatta "köprüyü geçene kadar ayıya dayı demekle", kendimize olan bitenlere dair sabır telkin etmekle, olan nice şeyi görmezden gelmekle, "bana ne" demekle, büyük davayı kazanmak için küçük meselelerde hep geri adım atmakla veya bilmez/görmez gibi davranmakla geçebilir. Bu, oportünistçe bir davranış da olabilir, asıl şeye ulaşabilmek için küçük engellerle uğraşmama felsefesi de. Kimi insanlar vardır, arkadaşını, ailesini, örgütünü veya davasını korumak adına ölümü bile göze alır, her türlü işkence ve akıl almaz baskıya dayanabilir; bu tür insanlar korkunç derecede ilkecidirler. Geçenlerde Cezmi Ersöz, yedek subaylığı döneminde Mansur adlı Alevi bir erden bahsetmişti. Mansur, askerdeyken eline silah almayı kesinlikle reddettiği için kışlada her türlü eziyeti (dayak, hakaret, hapis vb.) çekmiş, en sonunda hücredeyken de kendisini asmıştı. Onun tek derdi, inandığı ilkeye halel gelmemesiydi; ilkesini, kendi canı, bedeni ve hayatından üstün tutmuştu. Ne var ki, bu tür insanlar bile hayatlarının kimi önemli veya önemsiz konularında mutlaka sayısız ödün vermiştir.

Lenin bile devrime giden en zor günlerde, hatta devrimden sonra bile burjuva veya feodal denilen Rus kültür, bilim ve sosyal birikimin kimi unsurlarını kullanmayı kabul etmişti. Mustafa Kemal, yaptığı devrimlerle yeni bir Cumhuriyet kurarken Osmanlının en önemli kurumu olan dine sırt çevirmemiş, halifeliği kaldırdığı halde diyanet işleri teşkilatını kurmuştu. Gezi olayları esnasında Taksim Dayanışması, Başbakan Erdoğan ile masaya oturmuştu; silahlı örgütler bile bir noktadan sonra mücadeleye masa yani politikayla devam etme kararı alabilirler. İrlanda Kurtuluş Ordusu (IRA) bile nefret ettiği İngiliz yönetimiyle masaya oturup politik çözümü işletmesini bilmişti. HDP de öyle değil mi? Nice radikal sol örgüt, siyasi parti kurup politik hayata devam etme kararı aldı. Bu tür adımlar bir yönüyle ödün vermek ancak başka bir yönüyle de hayata ödün vermeden değişik araçlarla yola devam etmek anlamına gelir. Galiba sorun, ödün verip vermemekte değil, sizden istenilen ödün veya tavizin niteliğinde. Gezi'de olduğu gibi bazen tek bir ağaç bile nice çileye, mücadeleye ve yaşama değebiliyor. O zaman "sarı öküz" bir eşik oluyor, orada artık ödün vermemek gerekiyor.

13 Mart 2021

Mahir Çayan yaşasaydı ne yapardı?

Kuşkusuz zor bir soru. Yaşamın zenginliği ve daha da hızlanan değişim, tahmin yapmayı oldukça zorlaştırır. Bu bakımdan koşullar, her türlü olasılığa meydan verebilir. "Yaşasaydı şunu şunu yapardı" demenin mutlak bir temeli olamaz. Ancak Batılıların yöntem alanında "öngörmek" (prediction) dediği bir şey var; mevcut veri, koşul, gelişme, çelişki, değişim ve durumları baz alıp analiz ederek gelecekte olayların nasıl seyredeceğine, kişilerin ne tür tutumlar alabileceğine, toplumların hangi biçimlere evrileceğine dair kestirimlerde bulunmak da mümkün. Bilim bunun için veri de sağlar. Adına ister kehanet isterse öngörü veya bilimsel kestirim deyin, insan, geleceğe dair bir biçimde tahmin yürütür. Kehanetten istatistik bilimine evrildik. Tarihsel süreklilikler ve kalıplar (pattern) da öngörü üretmede işe yarayabiliyor. Artık geleceğe dair öngörülerde bulunurken yapay zekâ bile kullanabiliyoruz. Politika geliştirirken "büyük veri madenciliği" denilen alanda pek çok data kullanarak az-çok doğru tahmin veya kestirimler yapabiliyoruz.

Mahir Çayan, eğer yaşasaydı, muhtemelen birçok düşüncesini geliştirerek veya değiştirerek yoluna devam ederdi. Neyi, neden, nasıl geliştireceğine veya değiştireceğine biraz sonra değineceğim ancak bu görüşümün iki temeli var: İlk olarak, Çayan'ın 68 dönemi kimi mücadele arkadaşları, daha sonra mücadelelerine farklı araçları kullanarak, kimi görüşlerini olgunlaştırarak, yeni yapılar kurarak, dünyayı daha farklı ve zengin biçimde yorumlayarak devam ettiler. Çayan da muhtemelen böyle yapardı herhalde. Ancak şu da söylenmeli: Çayan, uzlaşmaz ve ödünsüz kimlik, kişilik ve karakterini asla değiştirmezdi ama politikasını sanırım koşullara göre uyarlardı. Çayan, genç yaşına rağmen beklenmedik ölçüde özgün bir teorisyen olmaya çalıştı. Paris'te ziyaret ettiği Gülten Savaşçı'nın (Çayan) yanındayken inceleyip etkilendiği Latin Amerika gerilla hareketini veya genelde Fokoculuğu baz alarak geliştirdiği mücadele çizgisi ve daha sonra formüle ettiği pek çok kavramını (oligarşik yapı, suni denge, şehir gerillacılığı, kesintisiz devrim vd.), 1970'ler Türkiye'sinde sanırım önemli ölçüde değiştirirdi. Çünkü, bir kere, 1974 sonrası farklı bir bağlam vardı: ABD ambargosu ve artan sömürüyle birlikte yoksulluk artmış, grevler patlamış, devrimci gençlik hareketi kırsal bölgelerde tutunmaya başlamış, sendikal hareket gelişmiş, bir sürü fraksiyoner örgüt ortaya çıkmış, faşist saldırılar yoğunlaşmış, Marksist klasikler çevrilmiş ve bunları okuyup yorumlayabilen önderler yetişmişti.

İlaveten, 68'dekine oranla kitleselleşme 74'ten sonra daha fazla ve güçlü hale gelmişti. Örneğin 1 Mayıs'lar beş yüz bin kişiyle kutlanabilir hale gelmişti. Çayan ve 68 kuşağı, kendilerini "kıvılcımı yakan"lar olarak gördüler; oysa 74 sonrası, kıvılcım yakmayı bırakın, ülke ateş topuna dönmüş, devrim beklentisi artmış, eylemler çoğalmıştı. Ancak gidişat da iyi değildi. Nitekim 12 Eylül darbesi bu koşullarda geldi. 1980 öncesi devrimci mücadele, darbe sonrasında ister istemez "insan hakları" mücadelesine evrilmek zorunda kaldı çünkü hapishanelerde korkunç insanlık suçları işleniyordu. İnsan hakları bildirileri, imzaya açılan metinler, kurulan İHD, hak temelli çalışmalar hep bunun kanıtıdır. 1990 sonrası ise "birleşme", "partileşme" ve "özgün arayışlar" gündemi belirlemiş, Kürt Sorunu merkeze yerleşmiş, neoliberal kapitalizmle birlikte yeni muhafazakarlık tüm dünyayı küreselleşmeyle birlikte belirlemeye başlamıştı.

Çayan bu yeni koşullarda ne yapardı? Örneğin ÖDP'nin kuruluşunda yer alır, onun liderliğine soyunur muydu? Ya da Halk Evleri'nde? Veya başka bir yapının içinde? Muhtemelen bu saydığım yapılardan birinde olurdu. Tıpkı eski mücadele arkadaşları gibi. İkinci olarak, Marx'tan destek alacağım. Marx, sol Hegel'ci olmanın yanı sıra, değişim döneminin, yani Aydınlanma'nın, Fransız Devrimi'nin, kentsel kapitalizmin, Enternasyonel'in ve Komün'ün çocuğuydu. Kendisi, koşullar onu değiştirirken, 11. Tez'de filozofların şimdiye değin dünyayı yorumlamakla yetindiklerini ancak asıl meselenin, dünyayı değiştirmek olduğunu söylemişti. Bunu söyleyen Marx'ın kendisini değiştirmemesi mümkün müydü? Hindistan'ı veya sınıfsal değişime/gelişime kapalı despotik toplumları analiz ederken piyasa ilişkileri temelli kapitalist müdahaleleri gerekli ve olumlu bulan aynı Marx, İngiltere'de politika kurumu üzerinden sosyalizme barışçıl bir geçiş yapılabileceğine inanmıştı.

Lenin mesela, devlet kontrolünde serbest piyasayı bir araç olarak kullanan NEP'i, geçici de olsa, bir politika olarak neden benimsedi? Marx'a dönelim: Marx, devrimler, sosyal hareketler, ekonomik krizler, sömürgecilikler, fikirsel altoluşlar çağında kendi düşüncelerini sürekli gözden geçirip yenilemedi mi? 1844 El Yazmaları'ndaki Marx ile Kapital'deki Marx aynı mı? Althusser'in bahsettiği "genç/olgun Marx" ayrımında olduğu gibi, "sağcı" Hegel diyalektik felsefesinden devrimci bir Marksist felsefeyi nasıl (t)üretti? Diyalektik mantık, çelişkilerin bir sentez temelinde çözümünü öngörürken bu sürecin aynı zamanda bir değişimi içerdiğini de anlatır bize. Yeni deneyimler, yayınlar, tartışmalar, yapılar, koşullar vb. hepimizi yenilenmeye, hesap yapmaya, özeleştiriye, yeni yapılar kurmaya zorlar.

Kuşkusuz Mahir Çayan, akıllı bir teorisyen ve pratisyendi. Yeni gelişmeleri izleyip teorisi ve pratiğini yenilemekte kullanırdı herhalde. Bu tür yenilenmeye dayalı değişimleri, revizyonizm, sağ sapma gibi bildik bir dil üzerinden eleştirmenin anlamı yok zira diyalektik mantık gereği, çelişkilerin sabit mantığı çerçevesinde alacağı değişik formların durumu gayet açıktır. Farklı toplumsal formasyonları hatırlamak yeterli. Amaçlar değişmese de, araçlar olan kavram, yaklaşım, yapı, tarz, eylem biçimi değişebilir, değişmelidir de. Çayan, son derece yiğit, uzlaşmaz ve ödünsüz bir politik kişiliğe sahipti. Belki bu kişilik ve inandığı fikirler onu yasal olan her türlü yapı ve mücadele biçiminden uzak tutmaya da neden olabilirdi.

Ancak ben bunun böyle olamayacağını düşünüyorum. Hepimiz kendimizden iyi biliriz: Temel felsefemiz ve ilkelerimiz değişmese bile, nesnel ve öznel koşulları dikkate alıp politika, yapı, mücadele biçimi ve fikirler geliştirmeye yöneliriz. THKP'yi kuranlardan Ertuğrul Kürkçü HDP'de politika yapma kararı aldı. Oğuzhan Müftüoğlu, ODP'yi kurmakta karar kıldı. Başkaları Halkevleri'nde devrimciliğe devam etti. Aynı şey, Aydın Çubukçu, Mustafa Yalçıner, Metin Çulhaoğlu gibi pek çok 68 kuşağı devrimcileri için söylenebilir. Sonuç: Bu yazı, bir fikir jimnastiği değil, devrimcilikte değişimin gereklerini, mevcut gerçekliği iyi analiz ederek, yerine getirmeye dayalı bir bakış açısının ne kadar elzem olduğunu anlatmaya yöneliktir.

15 Mart 2021

HDP'nin anlamı

Bir ara HDP'nin "Türkiyelileşmesi"nden bahsediliyordu. Bunun anlamı, partinin, herhangi bir Türk-iyeli parti(si) gibi yapılanıp politika yapmasıydı; yani radikal Kürt hareketini (PKK) eleştirip ona mesafe alarak "anaakım" mecraya oturması. Tahminime göre, HDP bunu yapsaydı bile, şu an yaşadıklarını yine yaşayacaktı zira sorun, HDP'nin belli kalıplar içre "Türkiyelileşmesi" beklentisini aşıp gerçekten "Türkiyelileşmesi"dir. Bu tespit saçma gibi görünüyor ama öyle değil. HDP, malum Türkiye yasalarına göre kurulup işleyen, TBMM'de temsil edilen, kamu yardımı alan ve çeşitli platformlarda yasal biçimde örgütlenip politika yapan bir parti. Yakın zamana değin de hükümetin muhatap aldığı bir parti. Yani, HDP, başka bir ülkenin değil, Türkiye'nin partisi. İşte, HDP tam da Türkiyelileştiği için bir sorun haline geldi zira öyle olduğu için kitleselleşti, 6 milyon oy aldı, üçüncü büyük parti oldu, iktidar aritmetiğinin kilit partisi haline geldi.

İşte asıl sorun da burada başladı: HDP, AKP-MHP bloğunun iktidarının sonunu getirebilecek bir güç haline geldi. Ama iktidar açısından daha kötüsü, HDP'nin Türkiye'de demokrasinin asgari koşullar altında bile işleyip işlemediğine dair bir turnusol kâğıdı işlevi görmesidir. Bütün Batı politik dünyası, piyasalar, şirketler ve yatırımcılar şimdi AKP-MHP bloğunun bu konudaki olası bir adımına bakıyor çünkü artık görece istikrar haritasının yerinde kalıp kalamayacağı, HDP'ye karşı alınacak tavra bağlı. Ben kişisel olarak HDP'nin kapatılmayacağına ama kapatmaktan beter edileceğine inanıyorum: Örgütü işlemez kılarak, partide kim varsa ya içeri atarak ya da siyasetten menederek ve türlü yollarla güçlük-engel çıkararak. Ancak bütün bunlar, HDP'yi büyütecek, oy tabanını genişletip çeşitlendirecektir çünkü iktidarın yanlı(ş) politikalarından dolayı kitleler zaten burnundan soluyor.

AKP-MHP bloğu mevcut sorunları (ekonomi, işsizlik, geçim, enflasyon, aşılama vb.) çözmek yerine suni gündemler yaratıp asıl meseleyi gizlemeye çalışıyor. Fakat atılan dikiş tutmuyor, öngörülen politikalar işlemiyor, verilen vaatler yerine getirilemiyor, büyük güçlerin neler yapacağı endişeyle izleniyor. HDP, içinde Kürtler ağırlıkta olsa da bütün halkların, ezilenlerin, dışlananların partisi ve dünyada demokratik zenginlik anlamında alabildiğine çeşitlilik barındıran az sayıdan partisinden biri. Düşünün, HDP'de Hüda Kaya gibi nice Müslüman, başörtülü vekil de var, LGBT bireyler de; Süryani, Ermeni politikacılar da var, Gergerli-

oğlu gibi özbeöz Türkler de; Kürt liberaller de var, sosyalistler de, hatta komünistler de; geleneksel olduğu kadar feminist kadınlar da var. Bir partinin, tüm ülkedeki renkleri, çeşitlilikleri ve farklılıkları temsil etmek anlamında bu durum demokratik temsil anlamında partinin bir taban hareketi (grassroots) olduğunu gösteriyor. İşte asıl tehlike de bu; diğer partilerde parti üst yönetimine gidildikçe korkunç bir bürokrasi, kariyerizm ve lidere sadakat hâkim olurken, geri çağırma, hesap sorma ve görevden alma/görevi devretme herhalde demokratik mekanizmalar olarak en çok HDP'de işletiliyor. Asıl sorun da bu: HDP'nin kaşarlanmış Türk(iye) siyasetine bu yapısıyla alternatif getirmesi.

Bunları yazarken belirteyim, HDP'li değilim; bu partinin yolunu bile bilmem, sadece birkaç kez oy vermişliğim var. Benim gibi epey insan olsa da, asıl mesele şu: Bu partinin bu politikalarına oy veren milyonlarca insan (aileleriyle birlikte en az 15, hatta 20 milyon insan), acaba neden oy veriyor? Mesele, mağdur ya da mazlumdan yana olmak değil; bir partinin demokratik işleyen yapısının Türkiye siyasetine getireceği değişim rüzgarına inanmaktır. Partinin lideri Demirtaş, bu ülke için büyük bir şans hala. HDP, AKP-MHP bloğu baskı uyguladıkça demokrasi için daha güçlü bir alternatif haline geliyor. Evet, artık her seçimde HDP, kilit parti olacak, ta ki taşlar yerine oturana kadar. CHP, İstanbul'da HDP'liler sandığa gitmeseydi, sekiz yüz binlik farkı AKP'li adaya atabilir miydi? Fakat sorun ne blok, ne ittifak ne de seçimlerdir. Asıl sorun, bu ülkeye ezilenler için gerçek demokrasiyi getirmektir. Bu demokrasi idealini diğer partilerdeki para babalarından, rantçılardan, kariyeristlerden, demagoglardan, otokratlardan beklemek hayal. Ezilen halkın yeni politikalara ihtiyacı var çünkü artık insanlar ciddi geçim sıkıntısı çekmeye başladı. Yoksulluk artıyor. Ve insanlar da, yoksulluklarının asıl nedeninin demokrasi yokluğu olduğunu anlamaya başlıyorlar. İstikrar artık demokrasiye bağlı, tabandan kurulan demokratik hamlelere.

19 Mart 2021

Ne yapmalı?

Şöyle bir çevrenize baktığınızda, ortalık toz-duman; kim ne diyor, belirsiz. Herkesin elinde bir reçete, 'dolar yasaklansın' diyenden her sorunu veya krizi üst akıl, faiz lobisi veya dış odaklara bağlayanlara değin bin bir çeşit açıklama girişimi... Korkunç bir borç, felaket bir yönetim zehirlenmesi, yarına ne olacağı belirsiz hal, felaket endişelere sevk eden durumlar içinde ülke. Hani iktidar, hatalarını kabul etse, bir parça tamam diyeceğiz; o da yok. Başarıyı kendine, sorunları başkasının hanesine yazan bir zihniyetin özeleştiri veya rasyonel hesap yapması mümkün değil. İktidar yönetemiyor ama yönetilenler de yönetme iradesi göstermiyor. Sokaklardaki bir avuç feminist kadın, kampüsteki Boğaziçili hoca ve öğrenciler, birkaç yerdeki grevci işçiler, zaman zaman sokaklara çıkan sosyalist örgütler ve de HDP dışında halk suskun, neyi bekliyor belirsiz; acaba daha kötüsü olmasın, dibi görmeyelim diye dua mı ediyor?

Tam bir çıkmaz, yan yol çok ama çözüm yok. Derin kırılma, cinnet hali, büyük şaşkınlık, kapsamlı hayal kırıklığı falan tamam, doğru da buradan nasıl çıkacağız? Yol nedir, çare nerede, çözüm nasıl? Danıştay'a giderek değil herhalde, birkaç demeç patlatarak, salı günü TBMM'de grup toplantısı yaparak, muhalif partiler arasında ne işe yaradığı bilinmeyen ziyaret ve iyi niyet gösterilerine kalkarak hiç değil herhalde. İktidar yönetemezken muhalefetin kendini bile yönetememesinin sebep-i hikmeti nedir? 128 milyar dolar buhar olmuş, para nerede diye soruyor hazret? Nerede olduğunu sen de biliyorsun, ee yanıtın sadece soru sormak mı olmalı? Anketlerde artıyorsun, halkın sana teveccühü yükseliyor falan da İstanbul'u bile vermeyen adamlar, Türkiye'yi, milyar dolarları, sarayları, saltanatı, makam-mevkii, lüks ve şatafatı hiç verir mi? Buyur al sana iktidar, vallahi küserim, yani bir de bizi mahkemede yargılamazsan, devr-i sabık yapmazsan aşk olsun sana yani!

Bunu mu demelerini bekliyorsun? Olacak iş değil ama oluyor. Nesnel koşullar berbat ancak öznel koşullar ise ona rahmet okutacak cinsten. O zaman ne yapmalı? 12 Eylül sonrası "herkesin üzerinde ölü toprağı var" denilirdi; sonra yıllar geçti, şimdi AKP'nin sihri, abra-kadabrası bizi sanki bir başka türlü esir almış gibi. Hepimiz bir şekilde mücadele ediyoruz ama olmuyor. Newroz'u kutlayan milyonları izledik önceki gün, ne kadar coşkuluydu; iyi de bu geniş kitleler partilerine çekilen bu operasyonlara ne diyor acaba? Haksızlık etmemek lazım; HDP de direnmese, biz muhalefet diye TBMM grup konuşmalarına fit olacağız. Sanki bizim

legal muhalefet durumdan memnun; nasıl olsa AKP her geçen gün daha fazla yıpranıyor; ellerimizi ovuşturmakla yetinelim, nasıl olsa bir gün iktidar avucumuza kendiliğinden düşecek! Öyle mi? Bu derece saflık mı yani? İktidarın avuca düştüğü nerede görülmüş? Hala kurumlar varmış, özgür-özerk, adil ve eşit karar veriliyormuş gibi bir bakıyorsun Danıştay'a gidiyorlar, bir bakıyorsun Anayasa Mahkemesi'ne. İktidarın arayıp da bulamayacağı bir muhalefet. Oyunun sınır çizgileri çizilmiş, kuralları belirlenmiş ve hedef de ortada: Oyna dur dairenin içinde. 2002'den bu yana habire seçim kaybettin, olmadı; İstanbul ve Ankara'yı kazandın yine olmadı, olmuyor.

Şu bilinmeli: AKP, küçük krizler yaratarak kopara kopara alıyor, küçük parçalar halinde, bebek adımlarla ve mütemadiyen sessiz gürlemelerle. Küçük krizlere karşı ancak büyük krizler yaratarak karşı konulabilir. Öyle İstanbul'a yürüyerek değil; sloganlar iş görür, gaz verir ama sabah kalkarsın karşında aynı hayat. Hayatı değiştiremezsen, hayat seni değiştirir. Şimdi tam da bakış açısını ve araçları değiştirme zamanı değil mi? Hani sine-i millet falan deniliyor arada bir meclisten, vallahi millet de şunu söylüyor: Aman gelme. Bana geleceğine, çözüm üret. Benim zaten ahım gitmiş, vahım kalmış. Bende yok ki, sana vereyim. O insanlar seni TBMM'ye göndermiş, beni temsil et derken hakkımı ara demiş.

Ee bu hak, Danıştay yolunda mı, TV demecinde mi, basın toplantısında mı, muhalif partiler arasındaki bitmez-tükenmez görüşme trafiğinde mi? Değil de, bunu sizlere nasıl anlatsak acaba, hep beraber hangi yöntemi kullansak da büyük bir güç olsak, asıl sorumuz bu değil mi? Yani durumumuz şu: Muhalefet muhalefet etmiyor diye muhalefete muhalefet eder hale düştük. Bu da sanki iktidarın bir stratejisi, tutmuş görünüyor. İyi de Türkiye batıyor, çürüyor, yok oluyor. Burası dip. Buradan ötesi yok. Aksi taktirde, bir gün iktidara oturduğunuzda, altınızda ne ülke ne de halk kalacak. Çok geç olmadan, şu kafanızı değiştirin. Krizde kritik zamanı...

23 Mart 2021

Kimsin sen Allah aşkına?

Hayatınıza baktığınızda tanıdığınız kendinizi, hatırlayamadığınız olaylarla pek de test etmezsiniz. Ancak zaman hükmünü acımasızca okur yüzünüze: Yıllar geçtikçe unutulanlar artar, ezberlenenler bellekten uçup gider, zihin içe doğru çöker, haritadaki noktalar flulaşır. Belirsizlik alanı genişlerken geleceğe değil geçmişe dönen bellek, yılların beden ve zihinde yarattığı yıkımı tamir için bildiklerini bir daha tekrar eder: Bu yoldan çok geçtim zamanında, onunla şurada hep şunları yapardık, işte bu şey bizim bildik oyuncağımızdı, o zamanlar şu su temiz akardı, eskiden böyle miydi? İşte bu hatırlananlar, sizsinizdir: Anların toplamı, tarihin birikimi, bilincin izi, pratiklerin etkisi.

Bugün, bir çocukluk arkadaşımın facebook'da izini ararken, birden kendimi şaşırırken buldum: O çulsuz arkadaşım koca fabrikatör olmuş, pek çok işçi çalıştırıyor ve bir burjuva hayatı sürüyordu veya sürüyormuş. Peki, kimliğini bulmuş mu? Belki. Öyle bir derdi mi vardı, belki, olabilir; herkes bir şeyleri bir yerlerde arar ve genellikle de bulur. Biz parayı üretirken, para da bizi yaratır. Kim olduğumuzu nasıl ifade ederiz? Eserlerimizle mi yoksa kendimizle mi? "Sen benim kim olduğumu biliyor musun?" sorusunu soranın aradığı cevap, kendine dair değil, kendi dışındaki nesne, güç, makam, para veya o tür sembollere ilişkindir; bundan ala yabancılaşma mı olur? Yine de durum, o derece kötü değildir hani. Eserlerimizle, yani yapıp-ettiklerimizle bilinmek isteriz: Yazdığımız kitaplarla, kurduğumuz fabrikalarla, bir icraatla, yetiştirdiğimiz ağaçlarla, tamir ettiğimiz makineyle veya ne bileyim maratonda kırdığımız rekorla. Ama hep iyi şeylerimizle tarif ederiz kendimizi. 'Ben eşeğin tekiyim', 'şunu yapmamalıydım', 'öyle dememeliydim', 'bunlar hep benim hatalarım' falan diyen insan sayısı herhalde pek azdır. Bizde kimlik hep pozitiftir. İyilerin toplamı, kötülerin yabancısıyız. İyi de bu memleketin hali ne böyle? Bu ülkede herkes iyi, kimliği olumlu, icraatları gayet pozitif ise bu rezilliklerin sorumlusu kimler? Burnundan kıl aldırmayan bu kimlikçilik hep duvara toslar ama kabahat yine de bizde değildir. Bu müthiş haklılık duygusu, doğru yaptım inancı, hep kendine yontan kişiliğin nedeni ne, kaynağı neresidir Allah aşkına? Suç üstü yakalansa dahi, yediği naneyi kabul etmez; kabul etse bile gerekçesi hazırdır, ortalığı berbat etmiştir ama ya meşru müdafaadır yaptığı ya da üzerine fazla gelinmiştir. Hâkim karşısında gayet iyi görünümlü bu canavarlar, madem iyi görünmeyi becerebiliyorlar, o zaman neden yaşamlarında iyi olmayı denemediler. Yahudi filozof Hannah Arendt, İsrail'deki

bir Nazi'nin (Eichmann) mahkemesinde söylenen ve yaşananlara bakıp "kötülüğün sıradanlığı" demişti. Tam da öyle bir şey yaşadığımız. Kadın boğazlayan, hırsızlık yapan, vergi kaçıran, aptalca propagandalara alet olan, gerçek çıkarının nerede yattığını bilemeyen, çelişkileri kavrayamayan, dünyadan bihaber milyonlarca insan, her gün sayısız icraatlarıyla çevrelerine bir ton kötülük saçarken kötüyü akıl almaz terim ve bağlamlarda (üst akıl, dış mihrak, faiz lobisi, vatan haini, spekülatör vb.) bulmak için de bir ton komplo teorisi üretir veya aklınca klişelerle olan-biteni açıkladığını sanır. Bu kimlik artık çok problemli. Az önce AKP kongresine gelip de salona giremeyen kişilerle yapılan röportajları izledim: Hepsinin de derdi, onca yolu geldim ama salona giremedim, bir milletvekiliyle karşılaşamadım, Erdoğan'ı göremedim idi. Hiçbirinin de derdi virüs değildi. Bu ne yaman çelişki böyle!? Bu insan modeli gökten zembille inmedi; bir eğitim sisteminin, toplum biçiminin, politika tarzının, kültürel sistemin ürünü bu insanlar. İyi de AKP'li olmayanlar sütten çıkmış ak kaşık mı? Hiç de değil. Bu boşvermişlik, bu atın ölümü arpadan olsun anlayışı, bu hafife alma zihniyetinin esbap-ı mucizesi nedir? Hegel, "zamanın ruhu" (Zeitgesit) demişti, içinde yaşadığımız zamanın temel niteliğine; bu mevcut zaman, modernliğin (hızlı gelişmenin) yarattığı bilinç ve gelecek beklentisi arasında tüketilip durmaktadır. Ancak mevcudun aşılıp geleceğin olması beklenmektedir. Yeniye gebedir mevcut zaman. Ancak tam da bu mevcut zaman yani zamanın ruhu içinde aklımız ya gerçek dışı şeylerle çelinir (Thomas Kuhn'un paradigması bu yolda çalışır) ya da Habermas'ın dediği anlamda en rasyonel argümanı bilip/tanıyıp hareket ederek özerklik ve özgürlük yolunda adım atarız. Şimdi, Türkiye'de "zamanın ruhu", AKP tarafından kısmen inşa edilmiş veya kafeslenmiş durumda. Devletin (ve de sermayenin) ideolojik ve baskı aygıtları bunun için çalışıyor. Egemen paradigmanın ürettiği epistemik evren ve zihniyet dünyası içinde kendimizi özgür/özerk sanırken aslında tümüyle bağlıyızdır. İşte "ben şuyum/buyum" dediğimde; aslında kendimi özgürce tanımlamış olmuyorum. Bana biçilmiş elbiseyi giyip beklenen rolü belirlenmiş sahnede oynuyorum. Ancak hep aynı elbise, aynı rol ve aynı sahnede kostümler, roller ve sahneler değişirken filmler ve mesajları hiç değişmiyor. O yüzden fıtrata sarılırken eleştiri, yorum ve pratik yaptığımı sanıyorum ama çoğu zaman bir kukladan ibaretim. "Sen benim kim olduğumu biliyor musun?" Vallahi bilmiyorum, bir bilsem, kodu çözmüş, formülü bulmuş ve çözümü sunmuş olacağım ama o kadar büyük bir bilmecesin ki, meseleyi anlamaya ne yapay zeka ne de doğal zihin yetiyor. Peki, pes, kabul; sen kimsin?

25 Mart 2021

Sol bu değil, peki hangisi?

Hangi sol? Türkiye'de bu soru kadar tartışılmış bir başka soru herhalde yoktur. Ancak cevabı hala bulabilmiş değiliz. Onca sol örgüt, siyasi parti, dernek, hareket, yapılanma, oluşum veya eski deyimle "fraksiyon" söz konusu ama etkileri yok denecek kadar az. Hem var hem de yoklar. Her biri, kendi doğrusunu dayatıyor, asıl seçenek benim diyor, herkesi kendisine katılmaya çağırıyor, asıl sol hareketin kendi bünyesinde cisimleştiğini düşünüyor, merkez olarak kendini ilan ediyor. 1980 öncesi yetmiş küsur siyaset, bugün aynı şekilde fraksiyonel (çok parçalı) olarak üç aşağı beş yukarı devam ediyor. Onca özeleştiri, ders alma, birlik olma, ortak hareket etme, kolektif eylemenin de olumlu bir sonuç yarattığı söylenemez. Hadi "sivil toplum" alanında demeyelim ama "hak hareketi"nde sesi ve etkisi yüksek olsa da seçimlerde hiçbir varlık gösteremiyor, kadro devşiremiyor, gençlikten güç alamıyor, işçi sınıfı içinde neredeyse yok gibi, sendikal alanda da anlamlı bir güç sergileyemiyor.

Halkın içinden çıkan sol, halka adeta yabancı. Denilir ki, sol bu değil; "şu şekilde sol" olunsa işler değişir, 12 Eylül öncesi kitlesellik yakalanabilir, kapitalizme alternatif olunabilir vb. Fakat sorun da burada başlıyor: Kitlesellik yakalandığında, sokaklarda güç gösterildiğinde, sınıf hareketi kendini bulduğunda, emekçiler güçlerini sergilediklerinde özlediğimiz solu bulmuş mu olacağız? Ekim devrimi koca bir Sovyetler Birliği yarattı ama onca güç, imkân, irade, bilinç, sınıf, gelenek, imge neden bu kadar kolay biçimde yıkılıp gitti? Ya diğer devrimler? Göz bebeğimiz Küba'yı dünyaya örnek gösteriyoruz ama kimsenin bu küçük sosyalist ülkeyi iplediği bile yok. Çin, iktidarın komünist, ekonominin ise kapitalist olduğu karma bir sistemle sömürü, çevre yıkımı ve sosyal faciaların yaşandığı bir ülke haline geldi. Yani, dışarıdan kendimize, 1980 öncesi olduğu gibi, (sözde) örnek alabileceğimiz bir sosyalist ülke de yok. Ne SSCB, ne Çin, ne Arnavutluk, ne Bulgaristan, ne o, ne bu.

HDP diyenlere ise, Kürt Sorunu dışında çözüm öneremeyen bir yapı denilerek itiraz ediliyor. Eğer mesele teorik yenilenme ise, o kapıyı tuttuğunu sanan güçlerin (sol liberal Birikim çevresinden çeşitli radikal komünist oluşumlara, dergi çevrelerine değin) kendi dar çevrelerinde yaptıkları etkisiz işlerle oyalandıkları bir duruma dikkat çekiliyor. Kimse kusura bakmasın ama laflarımız yeni olsa da örgütlenme mantığımız eski; geçmişe göre pek de değişen bir şey yok. Halka doğruları söylüyoruz ama o halk bizi değil, kendilerini habire kandıranları dinliyor. Hep

böyle düşünmedik mi? Tamam medya onların elinde; cami, okul, iktidar, her türlü güç vb. ancak "doğrular" (hakikat) da bizim elimizde ise, hatta o doğruların tekeli de bize aitse, neden sol, sol olamıyor, alternatifi oluşturamıyor. Benim gibi "okumuş" memnuniyetsizleri ikna etmek zor değil ancak cahil, bilinçsiz, dünyadan bihaber olarak görülen halk kitleleri neden doğru tercihlerin yanında yer almıyor, asıl soru budur.

Şu doğru: 1970'lerin sonlarına değin dünyada fırtına gibi esen sol, daha ziyade sosyalist sol, 1980'lerle birlikte kapitalizmin güç devşirdiği akımlar (neoliberalizm, küreselleşme, postmodernizm vb.) karşısında kendini yenileyebilmek için kimi momentleri (örneğin feminizm, kimlik politikaları, sosyal hareketler, ekoloji, ulusal/etnik mücadeleler vb.) kullanamadı. Bu, kaçan önemli bir fırsattı. Hep şu hataya düştük: Sınıf hareketi, işte fabrika gibi üretim alanlarında çalışan işçi ve emekçilerden ibarettir. Oysa ev kadını, emekli, genç, işsiz, prekarya, öğrenci, mevsimlik işçi, esnaf, sokak satıcısı, köylü gibi pek çok kesim göz ardı edildi veya o alanlarda yeterli çalışma yapılamadı.

Bir tür Poulantzasçılık ("fabrika dönüşmeden, okul dönüşemez") anlayışı devam ediyor; nesnel koşulları gözleyip oradan Marksizm'in yasalarının hükmünü okuyacağı beklentisi, maalesef öznel koşulların (ideolojik/siyasi bilincin, iradi eylemlerin, politik önderliğin vb.) pek de hesaba katılmadığı bir söylemin üretilmesine yol açtı. "Devrim" beklentisi, "devrimler"i göremedi, görse de anlayamadı veya anlasa da kullanmasını bilemedi. Bugün Türkiye köylüleri, sırf kendi ekolojik/doğal çevrelerini korumak için kendiliğinden, bilinç faktörünün kendini otantik biçimde gösterip inşa ettiği bir bağlamda ayağa kalkıp mücadele ediyor. Toplumda böylesi irili-ufaklı binlerce mücadele alanı var; buralarda her gün küçük devrimler yapılıyor, iktidarlara dersler veriliyor, yeni ilişkiler inşa ediliyor. Sorun, bu dereleri büyük bir ırmağa dönüştürüp onu denize doğru akıtmaktır. Teorimiz doğru, etkimiz güçlü, birikimimiz fazla, bilincimiz keskin, kadrolarımız inançlı, geleneğimiz inatçı olabilir ancak bütün bunlar hep kendi kulvarlarında koşuyor, aralarındaki çizgiler herkesi ve her şeyi birbirinden ayırıyor, temas kurulmadan evde eve ama uzaktan birbirine sesleniliyor.

İşte bizi birbirimizden ayıran o şey her neyse yani hastalık, şeflik, ego, gelenek, örgüt fetişizmi, "dükkâncılık" veya buna benzer her neyse, işte o şeyler, yani engeller, gücün dışarıya akıtılmadan içeride heba edilmesine yol açıyor. TBKP, ÖDP ve daha nice 80 sonrası birlik hareketinin daha başlamadan dağılmasının nedeni, bu bizi birbirimizden ayıran şeyler üzerinde inatçı biçimde durmamız, onları itinayla teorileştirmemiz, "bir kelime"ye dayanarak binlerce şeyi kolayca yıkabilmemizdir. Evet, doğru,

bazen devrimcilik, bir kelimede, kelimeyle başlar, o kelimede biter. Ama "bazen". Ödün vermek, görmezden gelmek, uzlaşmak, diyalog kurmak, müzakere etmek gibi şeyleri bir türlü öğrenemedik gitti. Teorik tartışmalarımızla birbirimizi güçlendireceğimize, o teorileri öncelikle birbirimize karşı silahı olarak kullandık. Oysa inatçı Marx'ın bize bıraktığı gelenek bu değildi; öyle olsa, "enternasyonel" geleneği oluşamazdı. Ancak o enternasyonel gelenek de "Sovyetler"de heba edildi, Avrupa Komünizminde yozlaştırıldı, uluslararası hareketlerde "aşırı teori" içinde tanınmaz hale getirildi. Buradan nasıl çıkılabilir? İlginç ama 1980 sonrası bir şeye yeniden dönerek: "Tartışma süreci"ne. O süreç üretkendi, sonuçları meyve vermese de. O süreçte en azından samimiyet, niyet, irade, coşku, inanç gibi şeyler canlıydı. Ama bunun için rezerv koymak yerine, rezervleri nasıl geliştiririm diye düşünmek ilk adım olmalı. Yani sorun, bilinç sorunu. Sol önce kendi bilincini değiştirmeli veya dönüştürmeli. Ancak tartışabilmek için de önce birbirini dinlemeyi öğrenmeli.

30 Nisan 2021

1 Mayıs: anne-babalarımız, bizler ve gelecek

Türkiye'de 1 Mayıs, dinsel ve milli bayramlar kadar güçlü değil. Maalesef. Mukayese yapmak için söylemiyorum bunu; ideoloji, siyasi bilinç, meslek, sınıf, dil, bölge, kimlik, milliyet fark etmeksizin bütün işçi ve emekçilerin evrensel bayramı olan 1 Mayıs, maalesef ideolojik-politik olarak algılanıp sadece sosyalistlerin hanesine yazıldığı veya atfedildiği için Türkiye'de bütün emekçi kitleler tarafından sahiplenil(e)medi. Ancak son yıllarda kimi sağ eğilimli sendikaların da bu anlamlı günde alanlara inmeleri çok önemli.

Oysa, 1 Mayıs enternasyonal bir değerdir; milliyetçi, sağ düşünceli, namazında niyazında, politik bilinci olmayan emekçi ve işçiler için de geçerli bu bayram. Belki emeğin mücadelesinde ön cephelerde hep sosyalistler olabilir, oldular ama bu bayram, emeğin değerine ve içinde bulunduğu sorunlara dikkat çeken bir birlik ve dayanışma günüdür. Ben bir bilim emekçisiyim. Bilgi işçiliği yapmaya çalışıyorum. Babam ve annem de emekçiydi; tek sermayemiz, anne-babamın kol gücü, benim de beyin gücüm oldu hep, elbette çocukluğum ve gençliğimin ilk yıllarında garsonluktan inşaatlarda ameleliğe değin pek çok iş yaptım, emeğin anlam ve değerini çok erken kavradım. Sınıfımız belliydi, çalışanlardık bizler. Annem-babam dindardılar, politik olarak bir tarafa angaje değillerdi; seçimden seçime gidip genelde Ecevit'e (sonra Özal'a, en son annem Erdoğan'a) oy kullandılar. Bu, sıradan, bilinen ve garipsenmemesi gereken bir Türkiye haritasıdır. Çünkü bunun arka planında nesnel bir gerçeklik var.

Türkiye'de emeğin farklı görünümleri arasında muhafazakarlık, köy(lülük), işsizlik, kente göç, şehir koşullarına entegrasyon, gündelik hay-huyun içinde ayakta kalma mücadelesi, çocuklarını bakıp büyütme, mümkünse okutma gibi çeşitli eylemlerin içinde insanın kendi emeğinin bilinci, değeri ve sorunları üzerine düşünmesi pek kolay değil. O yüzden, Türkiye'de ortalama bir emekçinin aklında, eğer çevreden politik bir bilinç taşıma yoksa, 1 Mayıs'ı kutlama adeti pek yoktur. Elbette 1 Mayıs 1977 katliamı, devletin bu anlamlı güne olumsuz yaklaşımı, baskılar, hatta bugünü bahar günü ilan etmek gibi diğer etkenler de bu birlik ve dayanışma gününün kitlesel, coşkulu ve etkili biçimde kutlanmasını hep engelledi.

Tarihte böyleydi, bugün de öyle, virüs bahanesiyle. Tekrar emekçilerin nesnel şartlarına döneyim: Bütün dünyada işçi ve emekçiler korkunç biçimde eziliyor, horlanıyor, hakkını alamıyor, işinden atılıyor, geçim sıkıntısı çekiyor, kısaca insanca yaşayamıyorlar. Trajedi büyük ama kader değil. Latin Amerika'nın korkunç yoksul gecekondularında, Türkiye gibi ülkelerin varoşlarında, Afrika'nın sefil kabilelerinde emeğin değeri değersizdir. Türlü burjuva hesapların basit bir nesnesidir emek. "Üç kuruşluk" değer biçilir durulur ona hep. İnsan hakkı bir yana, bir kıymet-i harbiyesinin olmadığı düşünülen sıradan bir şeydir. Egemen düşünce o yönde. Karşı bilinç ise farklı yönde. Benim gibi eliniz kalem tutuyor ve ezilenlerin sorunlarıyla kederleniyorsanız, safınız bellidir. İşçi ve emekçilere en yakın konumu, sosyalizmi seçmekten başka bir çareniz yok. Kurtuluş bu yoldadır.

Ancak ortada bir sorun var. Şöyle ki, Türkiye'de nice genç, ailelerinin içinde bulundukları nesnel koşulları layıkıyla analiz edemedi, onları feodal veya küçük burjuva buldu, iktidara yakın olmakla eleştirdi, belki de çeşitli bahanelerle eleştirdi, mücadele içinde "yumuşak karın" olarak gördü; oysa ki, 12 Eylül sonrası o anne-babalar hapishane kapılarında direnişin kalesi oldular, mahkeme salonlarında, görüş günlerinde çocuklarının ne pahasına olursa olsun "dava"larına sahip çıktılar. Faşizme resmen meydan okudular. Bu genellikle bilinç değil, duygu kanalında, o en güzel feodal his olan "evlat ve anne/baba sevgisi" üzerinden akıp giderken aslında birlik ve dayanışmanın sadece 1 Mayıs'a değil, yılın her günü ve anına ait olduğunu defalarca kanıtladı. Kimi zaman duygu, bilinçten daha değerlidir; irade, bilgiden daha üstündür; öznellik, nesnellikten daha kavrayıcıdır. Hangi düşüncede olursa olsun, işçiyi kazıyın, altından emeğe dair en güzel şeyler çıkar: Hakkıyla çalışmak, emeğiyle kazanmak, alın teriyle ayakta kalmak, insanca yaşamak, her türlü baskı ve sömürüye karşı durmak...

Bizlerin anne-babaları, işçi ve emekçi olmanın bilincini bizim gibi hiçbir zaman tarif edemediler ama ne olduklarını, sınıf haritasında nereyi işgal ettiklerini çok iyi biliyorlardı. Patronlara olmasa bile dünyanın türlü haline, sorununa ve kederine emekleriyle meydan okuyor, hayatı ilmek ilmek örüyorlardı, ördüler. Kuşaklar arası nakil her zaman üst düzey politik bir bilinçle olmasa da, duyguyla gerçekleşebildi. O duygu kanalı çok değerliydi. Bir mücadele kuşaklar arasında sürüyor, sürecek. İnsan, insanlığını elde edinceye değin.

1 Mayıs 2021

Terzi Fikri: Halk devrimi provası

Nam-ı diğer "Terzi Fikri" diye bildiğimiz Fikri Sönmez, Fatsa belediye başkanıyken tutuklandı, 4 Mayıs 1985'te de işkence gördüğü hapishanede kalp krizinden dolayı öldü. Bugün ölüm yıldönümü. Bana göre Terzi Fikri'nin kapsayıcı kişiliği, politik duruşu ve halkçı çalışma tarzının renk verdiği, güç kattığı ve fikirce geliştirdiği "Fatsa deneyimi"ni solcu/halkçı düzeyde evrensel kılan üç özelliği vardır: 1) "Taban hareketi" denilen gerçekliğin yerel düzeyde politik demokrasinin örneğini teşkil edecek şekilde ve bağlamda işe koşulması. 2) Yerel bir bölgede farklı görüşleri, değişik duruşları ortak meselelerde uzlaşıma dayalı biçimde bir araya getirip "birlik içinde çeşitliliği" gerçekleştirmesi. 3) Halkın kendi kaderine sahip çıkıp özneleşerek her türlü sorununu kendi imkân, irade ve bilinci içinde çözebilmesi.

Birincisinden başlayalım: Fatsa, sıradan bir belediyecilik örneği değildi zira halkın yerel yönetime katılması, onun bizatihi ve doğrudan sahibi olması, dünya tarihinde ender rastlanan yerel demokratik örneklerden birinin sergilenmesine yol açtı. İlçenin 11 bölgeye bölünüp her bölgenin "halk komiteleri" ile yönetilmesi, Anadolu'da, hem de kırsal bir bölgede en ileri "doğrudan demokrasi" örneğinin sergilenmesini sağladı. Bu bölgelerde iki ayda bir yapılan halk toplantılarında, görev alanlar, yapılan işler, ulaşılan hedefler masaya yatırıldı, tartışıldı, tabandan kararlar alındı; bugün çokça lafı edilen denetleme, görevden alma, hesap sorma gibi doğrudan demokratik halkçı mekanizmalar işe koşularak yerel yönetimin hem aktif biçimde çalışması sağlandı hem de yönetimde yozlaşmaya, görevi kötüye kullanmaya, popülizme izin verilmedi. Bu yöntem, Fatsa'dan yaklaşık 15-20 yıl kadar sonra Porto Alegre'de "Yurttaş Meclisleri"nde başarılı biçimde yeniden devreye sokuldu ama elbette farklı bir bağlamda (Porto Alegre'de de yerel yönetim deneyimi vardı elbette.) Dolayısıyla belediye aslında, halkçı komitelerin toplamı olmak bakımından, aşağıdan yönetiliyordu; aslında Fatsa'nın en özgün tarafı, "yukarı ve aşağı" dikotomisinin yıkılması, halkın eş zamanlı olarak yönetici ve yönetilen olmasıdır. O yüzden Fatsa, dünya sol tarihinde çok ender rastlanan örneklerden biridir, bilhassa doğrudan demokrasinin deneyimlenmesi bakımından. Egemenler, işte en çok bundan korktular.

İkincisine gelelim: Terzi Fikri aslında sağ-sol tüm görüşlerin uzlaşmasıyla ortak aday olarak seçildi. İlçedeki sağcı partilerin (AP, MSP) yöneticileri ve tabanı bile kendisinden memnundu; hatta Başkan Fikri'nin An-

kara'dan AP Genel Merkezi (bizzat Demirel tarafından) hedef gösterilmesinde bile bu iki sağ parti yöneticileri, ilçede, Demirel'in iddia ettiği gibi "komünist deney" değil, doğrudan halkçı demokratik bir deneyim yaşandığını iddia etmişlerdi. Yani, Fatsa, demagog Demirel ve diğer politikacıların dediği gibi bir şeylerin "deney" alanı değil, halkın kendi sorunlarını özgün yöntemlerle çözmek bakımından bir "deneyim" alanıydı. İkisi arasındaki farka dikkat çekmek isterim. Dolayısıyla "çamura son" gibi pek çok kampanyada her görüşten insan, ilçe sorunlarını çözmek için canla-başla çalışmıştır. İlginçtir, bugün liberal çokkültürcülüğe atfedilen "birlik içinde çeşitliliği", "farklılık içinde birliği", ülkemizde ilk kez Terzi Fikri gerçekleştirmişti. Bunu yabana atmamak lazım zira 1979 yılında ülkede kan gövdeyi götürüyor, pek çok yerde faşist saldırılar artıyordu. 1 Mayıs 1977'de öğrenci ve işçilere, ardından Aralık 1978'de Maraş'ta Alevilere kitlesel katliamların yapıldığı bir dönemin ardından Fatsa'da farklı görüşten insanlar bir arada yaşama iradesi gösterebiliyordu. Bu, az-buz bir şey değildi. Faşizmin en çok korktuğu şeylerden biri de buydu: Onlara göre halk, solcularla yan yana durmamalı, çünkü bu solcu denilen komünistler İslam ve Türk milleti düşmanıdır ve de Moskova'dan emir almaktadırlar. Oysa Fatsa belediyesi ve halkı ne İslam düşmanıydı ne de Türklere uzaktı; Moskova'dan emir alma iddiası ise elbette yalandı.

Üçüncüsüne gelelim: Fatsa'ya gelinceye değin ülkede demokrasi, kurulan sandıktan ibaretti. Oysa Fatsa ile birlikte söz-yetki-kararın halka geçmesiyle başka türlü bir demokrasi deneyimlenmeye başlanarak hep nesneleştirilmiş olan halk özneleşmişti. Yukarıda belirttiğim gibi, halkın kendi kaderine sahip çıkıp özneleşerek her türlü sorununu kendi imkân, irade ve bilinci içinde çözebilmesi, Fatsalıları canlandırmıştı. Halk Şenliği de bunun göstergelerinden biridir. Yönetimin halkın içinde erimesi, aslında klasik anlamda bir yönetimsizliği getirmişti; yöneten halk, yönetilen halk, hesap soran halk, görevden alan halk, denetleyen halk. Bu gerçeklik, halkın kaderine sahip çıkmasıdır. Bütün bunlar yani yeni bir demokrasi modelinin ipuçlarının ortaya çıkması ve deneyimlenmesi, politika esnafını, demagog siyasetçileri ve devletçi kafalıları çok ürkütmüştü zira onlara göre Türkiye, merkezden, bir avuç oligarkın eliyle yönetilmeliydi. Halk bilinçsizdi, cahildi, saftı; o yüzden onun bir vekili olmalı, o vekil onun adına Ankara'da demokrasiyi hayata geçirmeliydi. Halk buna dur dedi. Madem demokrasi, halkın halk için halk tarafından yönetimiydi, o zaman bu basit formül hayata geçirilmeliydi. Geçirildi de. Halk, devrimci oldu, devrimini yaptı ve yozlaşmış demokrasi yerine halkçı demokrasiyi getirdi. İşte asıl hedef de buydu: Devrimi ezmek.

Ezdiler ve yerel yönetimlerde şimdiki noktaya geldik: Gri pasaportla Avrupa'ya insan kaçıran, rant ilişkileri içinde boğulmuş, milyon dolarlarla iş yapan birtakım belediyeler görüyoruz günümüzde. Fatsa'yı bu anlayışa yer açmak için ezdiler. Başardılar da ancak kaybeden, Türkiye oldu. Bütün belediyeler borçlu mesela. Bu belediyelerin herkese borcu var ama bir tek halka yok. Ancak halk, o borcu bir gün tahsil edecektir. Borcun tahsil edildiği gün, halkın "tahsili"nde de önemli bir eşik aşılmış olacaktır.

4 Mayıs 2021

Marx neden sakallıydı?

Bugün Marx'ın doğum günü. Denilir ki, dünyada iki kitap çok okunur: "İncil" ve "Komünist Manifesto". Kimisi, İncil'i de komünist bir metin olarak görür. İsa gibi Marx da sakallıydı. Peki, kimdi Marx? Herkesin bildiği "Das Kapital"in yazarı Marx, sadece sıkı bir teorisyen, filozof, sosyal bilimci, ekonomist, örgütçü, işçi sınıfı lideri, polemikçi, ajitatör değildi. İyi bir baba, vefalı bir dost, sözü dinlenir sohbetçi, kılı kırk yaran bir insan, kafayı ayrıntılara takan bir mükemmeliyetçi, muhteşem veya tanınmış bir fakir, yarı aç-yarı tok yaşayan borçlu bir vatandaş, kitap ve gazete köşe yazarı, sıkı içkici, usta satranç oyuncusu, lafını gediğine oturtan polemikçi, sakalında bin bir marifeti olan sıra dışı bir kişilik...

Marx, alabildiğine esmer, gür saçlı ve kıllı biriydi. Lakabı, Mağribi idi. İyi bir konuşmacı/hatip değildi; konuşmasında hafif bir pelteklik vardı ve kaba Rhein aksanı, konuşmasının anlaşılırlığını engelliyordu. Sevimli bir dalgınlığı vardı. İçki alemlerine ve gürültülü eğlencelere düşkündü. Evlilik süreci boyunca (40 yıl) hep hastaydı. Yazısı anlaşılmaz ve karga-çık-burgacıktı. Yazılarını ancak karısı Jenny temize çekebiliyordu. Marx, düşüncelerini hemen kâğıda dökmeyi, aklına geldiği anda karalamayı çok severdi. Odası kitaplarla yığılı, dağınık ve son derece düzensizdi ancak Marx, bu düzensizlik içinde kendine ait ve özgü bir düzen kurmuştu; o karmaşada aradığını hemen bulabiliyordu. Kimsenin odasındaki bu "düzensiz düzen"e ilişmesine izin vermezdi. Damadı Lafargue'nün deyimiyle, "...aslında her şey olması gerektiği yerdeydi, böylece ihtiyacı olduğu anda elini uzatıp istediği kitabı veya defteri bulabiliyordu. Sohbet sırasında bile, sık sık o sırada sözünü ettiği kitaptan bir alıntı veya resim göstermek için dururdu. O ve çalışma odası özdeşleşmişti: Bu odadaki kitaplar ve kağıtlar, kendi uzuvları kadar denetimi altındaydı. O odada çalışırken içtiği pipo ve puroların haddi hesabı yoktu. Kapital'in bu pipo ve puroların parasını bile karşılayamayacağından yakınmıştı. Karşılamadı da.

Kapital'i yazarken kıçında çıkan çıbanlar, onu daha da huzursuz, sinirli ve geçimsiz yaptı ancak öfkesi, kıçındaki çıban üzerinden kapitalistlereydi. Çıbandan dolayı oturamadığı için sık sık ayakta yazmak zorunda kaldı. Öyle klavyeyle, daktiloyla falan değil, bildiğimiz el yazısıyla. Marx, sıra dışı bir kişiliğe sahipti. Pek çok izlenim, genelde Marx'ın son derece zor, huysuz ve geçimsiz biri olduğu yönündedir. Stili gürültülü, tartışmacı, çabuk tepesi atan türdendi. Engels dışında, işbirliği yaptığı

neredeyse bütün insanlarla bir şekilde bozuştu. Hegel ve Ricardo istisnaları dışında, genelde aynı fikirde olmadığı hiç kimseye saygı göstermedi. Tartışma ve polemiklerinde vefa falan dinlemedi. Eleştirisi kıyasıya, yıkıcı ve radikaldi. Her şeyi ve herkesi eleştirdi; bütün dünyayı karşısına aldı, mevcut teorileri tepe taklak etti, sözleri evirip çevirip başka bir bağlama oturttu. Bir çelişki ustasıydı; diyalektikçi, kontra atakçıydı. Hayatı ters-yüz etme, sınırları zorlama, standartları değiştirme, mesafeleri yeniden belirleme mücadelesinde olağanüstü duyarsızlığın eşlik ettiği bir acımasız eleştirmendi (bu özellik Lenin'de de vardı).

Fakat onca asi, huzursuz ve saldırgan düşünür ve eylem adamlığının tam tersine olan bir karaktere büründüğü sosyal yaşamında nazik ve yumuşak bir baba, centilmen bir arkadaş, son derece dost canlısı bir insandı. Karısının aristokratik (soylu) kökeninden midir nedir bilinmez; kızlarını o fakirlik içinde "hanımefendilik" okuluna gönderdi; ayrıca Fransızca, İtalyanca, resim ve müzik için özel derslere kaydettirdi. Elbette bu tür harcamalar için para, ya Engels'ten (birkaç kez de yakınlarından kalan mirastan) ya da gazete yazılarından geldi. Fakat ömrü boyunca hiç düzenli bir işi ve geliri olmadı. Bir keresinde çaresiz kalınca demiryollarında katiplik işine başvurdu ancak okunaksız el yazısı yüzünden reddedildi. Nitekim, 1865 yılında 1200 sayfalık *Kapital*'in birinci cildini tamamladığında, ortaya çıkan el yazması, mürekkep lekeleri ve silintilerle dolup taşan eğri büğrü karalamalardan oluşan "muhteşem bir kargaşa olmuştu". Katı olan her şeyin buharlaştığı kapitalist sistem içinde, önce bu sistemi teşhis edip tanımladı; sonra da o sistemin nasıl aşılacağının bilgi, yöntem ve felsefesini verdi bize.

Kanıtçı, olgucu ve nesnel Marx, ilginçtir, "romantik devrimci" idi ama yaşamında duygulara, duygu adamı olmamacasına yer vermesini bildi. Marksizm'deki kuru anlatımı bölen şiirsel ifadeler, aslında onun yaşamın canlı resmine inanmasından kaynaklandı. Marksizm'de onun kişiliğini birebir buluruz. Sıkı ajitatör, atak polemikçi ve mükemmeliyetçi bir yazı ustası olarak Marx, içkiye, puroya ve geyik muhabbetine bayılan son derece ağırbaşlı bir düşünürdü. Gerektiğinde silahlı düelloya girecek derecede de bir centilmendi. En yakın dostu Engels, onun hem babası hem annesi oldu; cep harçlığı verme, sağlığını sorma, borçlarını ödeme, çocuklarını tatile çıkartmadan tutun da hemen her şeyine koşturan bir veli gibiydi Engels. Dağınık Marx'ı toplayan bir hizmetçi.

Marx, ateist, vatansız, sürgün, polisin her daim hedefinde olan şüpheliydi. Bütün dünyanın işçilerine seslendi çünkü geride vatanım diyebileceği bir vatanı kalmamıştı. Marx, ne bulursa okuyan, geceler boyu deli gibi çalışan biriydi. İktisat, felsefe, dil, edebiyat, Latince, yüksek matema-

tik, astronomi, tarımsal kimya, anatomi, fizyoloji, çalışma alanlarından sadece birkaçıydı. Çoğu eserindeki kuru akademik, soyut ve tekdüze dilden kurtulmak için metaforik ifadeler kullandı, çeşitli benzetmeler yaptı. Hastalık, geçim sıkıntısı, polis takibi, politik tartışmalar, rakipleriyle polemiklerden başını kaldırıp kendini iyi hissettiğinde, eserlerinde kavrayışlı, hızlı ve cesur bir dili yakalarız. Yazı(m) karakteri, kılı kırk yaran ince işçiliği, titizliği ve en mükemmeli arayan bıkmaz usanmaz sabrıydı. Engels'e göre, gazete yazılarında bile, başkasının bir-iki saatini alabilecek bir yazı için sanki derin bir felsefi sorunun çözülmesiyle ilgiliymiş gibi bütün bir gününü harcıyor; değiştiriyor, cilalıyor, yine değiştiriyordu. Fakat yazıları, eylemi ve ilişkilerinde zorluğu seçen yaklaşımının ardında aslında zor olana ilgisi yatıyordu. Zorlu, zor olan biri ancak zor olana ilgi duyabilirdi. Parasızlıktan, geçim sıkıntısından, dostlarıyla takışmaktan, sınır dışı edilmelerinden, yurttaşlıktan atılmaktan, çocuklarının ölmesinden bunaldığında onun tek çıkış yolu, çalışmaktı; kendini hasta edesiye, hatta ölesiye değin çalışmaktı.

Kapital'i yazarken, burjuvazinin, ona bunca acı veren, tepesini attıran (hem önündeki hem arkasındaki) çıbanları unutmamak için haklı nedenleri olduğuna yemin etti. O parasız hayat içinde sermaye ve para üzerine koca bir kitap (*Kapital*) yazmasının traji-komikliğine güldü. Sert bir yaşam, eserlerini de sertleştirdi. Küçük oğlu Edgar, kollarında öldüğünde Marx her türlü başsağlığına öfkeyle ve vahşice direndi. İki bebeği de ölü doğmuştu. Trajedi hem kapitalizmde hem de kendi hayatındaydı. Çalışma yılları tutku doluydu ama gündelik hayatındaki çeşitli rutinleri (meyhane kavgaları, destansı satranç oyunları, Londra sokaklarında yürüyüşleri, torunlarıyla geçirdiği güzel anları, dostlarıyla olan akşam yemekleri vb.) içinde dost canlısı, nüktedan ve yumuşak huylu biriydi. Fakat Eduard Bernstein, Marx ile karşılaştığında huysuz, sinirli ve geçimsiz bir insan yerine hoş sohbet birini bulduğunda, oldukça şaşırmış ama akabinde Engels tarafından hemen uyarılmıştı: "Marx gene de korkunç derecede fırtınalı hale gelebilir".

Fakat işte zaman aktı gitti, bir şeyler değişti. Yaşla birlikte gelen bilgelik, durulmuş bir hayat, kendini evi ve ailesine, torunlarına daha fazla zaman ayıran evcimenlik, gençlik döneminin saldırgan, uzlaşmaz ve polemiksel tarzını epey sildi. Belki giderek yaşlanan ve yorulan bedeniyle birlikte, düşüncelerinden ödün vermese de, hüznün eşlik ettiği bir çeşit korku, onu sistematik analizlerinde, devrim beklentilerinde ve yaşama bakışında geriye itmedi ama bir parça mutedil kıldı; gelmeyen devrim, ileride patlayacak savaşlar ve bin türlü sorun yüzünden yavaş bir sürecin sonucunda kendini belli edecekti. Haliyle, diyalektiğin yasa-

larına olan inancı, onu çiğ ampirizmden korudu ve fakat romantik düşlere dalmasını da engelledi ancak tezin antiteziyle girdiği mücadelede yeni bir sentez kaçınılmazdı.

Marx'ın buna göre bu dünyadan göçmesinin zamanı gelmişti. Çok sevdiği, taptığı karısı Jenny Marx, 2 Aralık 1881'de hastalıkları sonucu ölünce Marx artık, Engels'in deyimiyle, fiilen bir ölü haline gelmişti. Bu sırada elbette hastaydı; doktorları acilen hava değişimi tavsiye ettiğinde, gemiye atlayıp Cezayir'e gitmişti. Böylece bir yıllık gezginliği başlamıştı. Cezayir'de bir berbere gidip peygamber sakalından ve taçlandıran şanından kurtulmaya karar verdiğinde, saçsız Marx olmadan önce son bir kez saçlı-sakallı resmini çektirdi. İşte o meşhur fotoğraf, bu fotoğraftır. Mezarı başında Engels övgü dolu konuşmasını yaptığında onu dinleyen sadece 10 kişiydi. Fakat çok geçmeden fikirlerini ve eylemciliğini, romantik bir coşkuyla olduğu kadar devrimci bir kararlılık, alabildiğine ayakları yere basan nesnellik ve öznel iradenin iyimser davranışlarıyla milyarlarca insan izleyecek, kült kitabı "Komünist Manifesto" her daim en çok satan kitaplar(ın)dan biri olacaktır. Engels'in o gün mezarda söylediği gibi, Marx'ın adı ve eseri çağlar boyunca ayakta kalacaktır. Evet ölümünün ardından 19. ve 20. yüzyıllar geçti ve biz hala onun fikirlerine dair böylesi kitaplar yazabiliyor, eylemler koyabiliyor ve yeni bir dünya istiyorsak, onun adı ve eseri geçerli olduğu içindir. Marx'ın en sevdiği sözle bu yazıyı bitirelim: "İnsani olan hiçbir şey bana yabancı değildir."

5 Mayıs 2021

Solcular ve sağcılar nasıl düşünür?

Şu aralar karşılaştığımız devlet-mafya-ticaret üçgeninde ortaya çıkanlara istinaden, en sık sorduğumuz sorulardan biri, bunca hırsızlık, arsızlık, hukuksuzluk, yalan, sömürü, talan ve soyguna rağmen milyonlarca "sağ eğilim"li insan yani iktidarın destekçileri, nasıl oluyor da olan-biten olumsuzluklara rağmen düşünce, davranış ve yaklaşımlarını değiştirmiyor; hatta iktidarı "çalıyorlar ama çalışıyorlar" diyerek meşrulaştırırken muhalefeti, hiçbir sorumluluğu olmadığı halde, her olumsuzluktan dolayı suçlayabiliyor? Elbette iktidarın gücü, imajı, algısı, ideolojik devlet aygıtları, dini kullanması, dağıttığı iktidar nimetlerinin (rant, makam, mevki, iş, yardım vb.) etkisi, burjuvaziden destek görmesi söz konusu ancak sağa özgü tipik bir kalıplaşmış düşüncenin, derin bir zihniyet dünyasının ve davranış kodlarının da deşilmesi gerekiyor.

Tanıdığım kimi sağ, muhafazakâr veya ulusçu insanın, bu olan biten kötülüklerin dışında ilkeli duruşunun hakkının verilmesi gerektiğini de düşünmüyor değilim ancak milyonlarca insanın işlenen yüzbinlerce suça ortak olması, katılması ve bunları büyük bir iştahla savunmasının nedenlerini anlamak için bir zihniyet sosyolojisi yapmak gerekiyor. 1) "Türk sağı", aslında yoğun bir yabancılaşma biçimi olan mutlak iktidar tapıcını dinsel bir mantık üzerinden her daim sadece devlete (en büyük güç) göre açımlayıp durdu. Ne devletsizliği ne de demokratik devleti olumlayan bu zihniyete göre devletin güç kaybetmesi, cinsel anlamda namusun ("düşmanın kadınlarımıza tecavüzü"), töre anlamında ahlakın ("anarşizm, satanizm ve komünizm gibi kimi sapık ideolojilerin gençlik üzerinde egemenlik kurması") ve dirlik anlamında geçimin ("ekonomik anlamda küffara el açılmak zorunda kalınması") zayıflaması ve hatta ortadan kalkmasıyla sonuçlanabilir.

Ancak bu zihniyetin nesnel bir temeli de yok değil. Şöyle ki, Osmanlı döneminde yüzlerce yıl habire savaşan ve bir noktadan sonra her türlü çöküşü (toprak kaybından kapitülasyonlar rejimine ve sonunda imparatorluğun çökmesine değin) yaşayan bir kültür, tarih ve siyaset geleneği içinde bu halk, köylü veya bilhassa taşralı insan, yani sağ eğilimli olanlar, ciddi travmalar yaşadılar; geçmişten nesiller boyu devralınan bu tarihsel travmalar, günümüzde dış düşmanın iç düşmana doğru genişletilmesiyle alanını genişletti ve insanlar maalesef şuna inanmaya başladılar: "Sol gelirse, devlet çöker." Sol yani Atatürkçüsünden sosyal demokratına, sosyalistinden komünistine, Alevisinden Kürdüne ve diğer inanç

gruplarına, sosyal hareketlerden çeşitli kimlik gruplarına değin oldukça geniş bir alanı kapsıyor.

Türk sağcısı için devlet mi yoksa demokrasi mi sorusuna yanıt daha ziyade ilkidir. Devletin güvenliği söz konusuysa, haklar rahatlıkla iptal edilebilir, edilmeli de. AİHM kararlarına bu nedenle uyulmuyor, AB normları kabul edilmiyor, Anayasa habire deliniyor, işkence ve faili meçhul cinayetler önlen(e)miyor. O yüzden devlet kaynaklı her türlü suç tolere edilebiliyor, hatta rasyonelleştirilebiliyor; devletin demokratikleştirilmesi çabaları, çeşitli komplo teorileriyle kösteklenip duruluyor. Bu anlamda Türk devleti, demokratikleşerek rasyonelleşmede gereken esnekliği sergileyemiyor, özeleştiriye giremiyor, kendisini reforme edemiyor. Hatalarda da genellikle, kol kırılır, yen içinde kalır denilerek o bildik berbat tutum takınılıyor. O yüzden resmen suç olan çeşitli hukuksuzlukları işlediği halde devlet görevlisi, bürokrat veya politikacı bir türlü istifa etmiyor; bırakın istifa etmeyi, yaptığı şeyi devlet/millet için yaptığını söyleyerek meşrulaştırmaya girişiyor.

2) İkinci neden, daha kapsamlı ve anlaşılması oldukça zor. Tipik Türk sağcısı ekonomik anlamda kapitalisttir ancak bu ekonomik kapitalizm, örneğin Max Weber'in bahsettiği anlamda girişimcinin, Batıda liberal kapitalizmi tetikleyen Protestan bir etiğe sahip olmadığı için ekonomik birikimin tekrar yatırıma yönlendirilmesi için gereken ilkeli bireysel tutumlara yol açmıyor. Batı Avrupa'da yaygın olan bu Protestan etik, ekonomik alanda iş ve yatırım yapmanın rasyonalitesini bir sentezle ortaya koyabiliyor: "Bireysel sorumluluk" ile "sosyal görev anlayışı"nın sentezinde. Örneğin Almanya; Almanlar sonuna değin bireycidir ("Alman usulü") ancak bu bireycilik bir toplum olma, birlikte rasyonel biçimde davranma ve ortak çıkarları hep beraber kovalamaya engel oluşturmuyor (makine gibi çalışan Alman milli futbol takımının başarısının sırrı bu bence). Malum, bizim insanımız devlete tapar ("Allah devlete zeval vermesin") ancak o devletin ekonomik anlamda gelişmesi, siyaseten demokratikleşmesi ve sosyal anlamda kamusallaşması için üzerine düşeni yapmaz (kendi evini tertemiz tutar ancak kamusal alanları hiç rahatsızlık hissetmeden kirletir); vergi kaçırır, devlette memuriyeti "kebap iş" diye kovalar, bürokraside işini yarım/eksik yapar, verimli iş çıkarmaz, makam ve mevkiini başta rant olmak üzere çeşitli "özel çıkarları" için kullanmaktan çekinmez; devlet malını zimmetine geçirir, kaynakları çarçur eder falan.

Türkiye kapitalizmi, sağcı halkı nezdinde az-çok liberal "demokrasi"de kendini gösteren bir birey tipini bir türlü üretemedi. O yüzden burjuvası hala geleneksel, devlete bağımlı ve çok kolaylıkla sonuna değin

bencilce davranabiliyor (Demirören örneği veya beşli çete). Türkiye bu anlamda, milli bir demokratik devrim yapamadı; oligarşisi, giderek burjuvazi içinde daha da güçlendi ve bir tür devlet fetişizmi, devleti yani halkın vergileriyle oluşan ancak egemen sınıf ve şirketlerin muhafazakarlarla birlikte davranarak ezilenleri sömürgeleştirdiği siyasal örgütlenmeyi hem her daim sağılacak bir inek olarak gördü hem de ezilenlere karşı bir baskı aygıtı olarak kullandı. Sol ise resmi kamusal alana hükmeden "sistem"in (yani egemen sınıflar, yönetim/bürokrasi ve şirketlerin oluşturduğu "sistem"in) ezilenleri yani gayriresmi kamusal alanı sömürgeleştirmesine hep karşı çıkarak Habermasçı anlamda "yaşam dünyası"nı (yani özgürlükçü örgüt, düşünce, yapılanma,y aklaşım, rasyonalite vb. güçlerin "aşağıda" kendini var ettiği alanı) yani devlet kültünü yüceltmek yerine halkın çıkarlarını savundu. Devleti ele geçirmek yerine halkın "yaşam dünyası" içinde yani fabrika, tarla, hak örgütleri, kamusal alan ve ezilenlerin yaşadığı her alanda kendini demokratik mücadelenin öznesi olarak konumlandırdı.

O yüzden tipik sağcımız paracıdır, solcumuzun ise fikirleri, ilkeleri ve ütopyaları vardır. O yüzden habire kitap alır okur, yurt içi ve dışı gelişmeleri takip eder, aydınca tutum takınır, eğitime önem verir, her türlü haksızlık ve adaletsizliğe isyan eder, nerede ezilen varsa orada sorunları çözmek adına ya lider olur ya da nefer. Temel sermayesi, düşüncesidir. Düşüncesini geliştirmek için cebindeki son parasını bile kitaba yatırır, kilometrelerce uzaklıktaki evine yürüyerek gidebilir. Tartışmacıdır, sabahlara kadar ikna etmek için konuşabilir ve hayata hep ezilen, horlanan, dışlanan ve sömürülenlerin penceresinden bakar. Bu nedenle iktidarların her daim hedefi olur. İstese, bilgi, görgü, beceri ve diploması ile "krallar gibi yaşayabilir" ama krallığa karşı olan birinden bunu bekleyemezsiniz. Kuşkusuz Türkiye'de namusu, ahlakı ve ilkeleriyle yaşayan epey sağcı oldu, vardır ancak sorun, bu namus, ahlak ve ilke denen şeylerin siyaseten ilerici felsefe içinde formüle edilmesidir. Aksi taktirde bir işe yaramıyor. O yüzden yerli, milli ve ahlaklı olduğunu iddia eden AKP sağcılığı ülkeyi getirip iflasın eşiğinde bıraktı.

29 Mayıs 2021

Faşizm olasılığı ve çıkış imkânı

Evet, Gramsci'nin o meşhur lafında olduğu gibi, eski ölmek üzere ve-ya ölüyor ama yeni de bir türlü doğamıyor. Bir geçiş dönemi öncesi şart-ları yaşıyoruz; pusulanın şaştığı, istikametin belirsizleştiği, değerlerin yol gösteremediği, saatin sürekli yanlışa işaret ettiği bu şartlar bir biçim-de radikal bir altüst ve harmanlanmanın yaşanacağı bir döneme bıraka-cak yerini. Hem de çok yakında. Değişim kaçınılmaz ama nereye doğru? AKP, artık ölü bir parti ama dünyadan bihaber tabanı canlı mı canlı, menfaat çevreleri geri dönülmez bir noktada ve hala sağılacak bir inek durumunda olan bir Türkiye da cabası.

Sedat Peker, bu radikal altüst oluşa mutlaka neden olacak gibi görü-nüyor; bir radikal sağcının, mafya elemanının böylesi bir dönemi baş-latması, yüksek olasılıklı görünüyor. Aksi taktirde videolar bu kadar izlenmezdi. İktidar medyasının yalan söylediği ve gerçekleri iletmediği için Peker videoları popüler oldu; yani halk, hakikate aç. Hırsızlığın, rüşvetin, adam kayırmanın, uyuşturucu ticaretinin, haksız zenginleşme-nin neden ve aktörlerini bilmek istiyor. "Lağım patladı" ifadesi doğru ama yine de hiçbir şeyi anlatmıyor. Hangi lağım, neyin ve nerenin lağımı bu, neden patladı?

Öyle bir toplumda yaşıyoruz ki, insanların resmen pusulası şaşmış durumda. Ancak iktidardan kesilen umut, muhalefette bir çözüme doğ-ru da evrilemiyor. O yüzden kararsız seçmen sayısı her ankette epey bir yekûn çıkıyor. Şöyle bir etrafınıza bakın; gazeteci kılıklı biri rüşvet isti-yor ve istediği rakam 10 milyon euro. Felaket bir rakam. Binali Yıldı-rım'ın mal varlığı diye 26 milyar dolardan bahsediliyor. Dudak uçukla-tacak cinsten bir miktar bu. Aşağıdaki rakamlar buysa, en tepedeki için rakamın 500 milyar dolardan az olacağını sanmıyorum. Bu paralarla ülke kurtulur resmen. Yoksul halk, asgari ücretle çırpınıp dururken bu yukardan paylaşılan yüksek rakamlar, para diye piyasalarda kullanılan değişim aracının aslında kimleri sevdiğini, kimlere uzak olduğunu net olarak gösteriyor.

Evet, Türkiye buradan nereye gider? 1960 ve 1970'lerdeki politik, ekonomik ve sosyal kriz, askeri darbelerde ifadesini bulan faşizme neden olmuştu; faşizm, çağrıldığında gelen pasif bir ideoloji değil. Faşizm, dar-beden sokaktaki milis hareketlere, kitle katliamlarından işçi hareketinin engellenmesine, gündelik hayattaki sıradan şiddet dolu formlarından

kişisel düşünme biçimlerine değin uzun bir zaman dili i içinde ilmek ilmek örülür; faşizmin Türkiye'ye gel esi için gereken şartlar: 1) Bölünmüş bir toplum: Çok çeşitli noktalarda canlı fay hattıdır bu (böl ve yönet). 2) Ağır bir ekonomik, politik ve sosyal kriz: Yönetememe halidir bunun sonucu. 3) Yüksek bir yabancılaşma ve anomi: Kendisini özne kıla ayan ezilenlerin, dışlananların, sömürülenlerin kendi akıllarını kolayca ika e edebilecekleri bir kurtarıcı araması ve beklemesi. Faşizm, kendini en kolay, lider kültü altında var eder ve anla lı kılar. İşin garip tarafı, Peker gibi bir radikal Türk milliyetçisi bile her nasıl oluyorsa, sürecin faşizme evrilmemesi veya düzgün bir Türkiye'nin kurulması için çok ilginç tweetler attı, atıyor.

Şöyle yazdı: "Kırk yaşın altındaki kardeşlerim, ben kurtarıcı değilim. Zaten kurtarıcı diye bir şey yoktur. Ben sizle anlaşma yapmış olan kırk yaş üstü birisiyi . Siz bana intikamımı almamda yardımcı olacaksınız, ben de size kurtarıcıya ihtiyaç olmadığını kanıtlayacağım." "Kırk yaşın altındaki kardeşlerim, kurtarıcı olmak doğru soruyu sorabilmektir. Doğru soruyu sorabilirsen ve sorunun cevabını al ak için ısrarcı olursan, toplum kurtulmuş olur." "Ben örnek alınacak kişi değilim. Kurtarıcı değili . Bazılarından kendi intikamımı alabil ek için size doğru soru sormayı ve onu takip etmeyi öğretecek kişiyim." Çok doğru; "doğru soru"yu sorabildiğinizde, cevabın yarısı elinizde demektir.

Ancak soru sormak yetmez; çok karmaşık gibi görünen Türkiye'nin durumunun aslında çok basit biçimde analiz edilebileceğini görmek lazım. Şöyle ki, vadesi geçmiş bir iktidar, ülkeyi açık ve fırtınalı denizde sürüklüyor. Geminin sakin bir limana yanaşabilmesi için yapılacak şey, ne gemi değiştirme-bu imkânsız-ne de fırtınalı denize atlayıp karaya değin yüzmektir-yüzülemez çünkü hem deniz çok fırtınalı hem de mesafe çok uzun. Böylesi bir dönemde, medyanın bütününe yakını iktidarın elindeyse, geriye tek bir şey kalıyor: Yüz yüze gelip konuşmak. Gezi'de böylesi bir politik muhabbet ortamı belirmişti. O zaman dert, ağaçları kurtarmaktı; şimdi dert daha da büyüdü: Ağaçların altındaki topraklar da gidiyor: Tekrar yaşanılacak bir vatan kurabil ek için, ağaçların köklerini beslemekten başka çare yok. Kök, insandır.

15 Haziran 2021

Kemal İnal

Daha çok eleştirel pedagojik çalışmalarıyla tanınan İnal, 1 Eylül 2016'da KHK ile üniversitedeki görevinden atıldıktan sonra Ağustos 2020 tarihinden itibaren çalışmalarına bir Alman üniversitesinde devam etmektedir.

Kemal İnal

HAYAT BİLGİSİ

Yazmak, düşüncenin netleşip belli bir kanalda akabilmesi için zorunlu bir yazınsal terbiye eylemidir. Bu dosya, benim için gurbet veya sürgün yerinden ziyade, bir özgürleşme imkânı olan Almanya'da kendi düşünsel eylemimin 'günlük' biçimindeki dışavurumudur.
Yazılarım, sosyal medyada tutulan bir günceye dayanmaktadır. Dosyadaki konular oldukça değişik ve çeşitli, bakış açısı ise alabildiğine eleştireldir. Pek çok konuya değinmeye ve olaylara farklı bir biçimde bakmaya çalıştım. Dosyanın motivasyon kaynağı, Türkiye sorunlarıyla hemhal olan bir zihnin kendisini içinde hissettiği sorumluluk duygusu, aydın olmanın gereği, bir müdahil olma biçimi, yapıyı değiştirme isteğinin bir göstergesidir. Umarım okurlar bu dosyada, ülke sorunları ve bilim dünyasındaki meselelere dair yeni bir bakış açısı edinir. **(Kemal İnal)**

sinisizkitapyayin
ISBN 978-605-74628-9-3